

¶ Hier beghint het [illegible] bouc ende spreect vander aerden eñ haer deelē. ende ist eerste capittel

NA diē mitter hulpen ende graciē gods dz vervult is die tractaet vā den proprieteyten des ouersten luchtende lichaems als des hemels eñ oeck des lichaems datter midzen geset is datter claer luchtich eñ doer schinich is ende des vierichs eñ des waterichs So is te lesten te segghen vanden proprieteyten des nedersten eñ des donkeren lichaems. eñ dat al so wel int generael dat is int gemeyn als int speciael ¶ Item dat nederste eñ dz uterste lichaem is die aerde na den hemel te sien vā wes ghemeynē proprieteytē men desen wercsken som mighe dingen in sayen sal eñ in brenghen eñ dat als na haerre substanciē ghedaenten eñ sperheyt ¶ Item die aerde houdt in haer binnen voer hair spericheit eñ schoenheit alle mineren ghesteyntē metallen menschen beestē alle bomen eñ cruden bosschen ende gheberchten kerken eñ clusen steden eñ sloten\vandē welckē men hier wat af segghē sal in desen tractaet na diē dat die heylighe scrift daer af schÿnt gewach te maken Eñ wi en willē hier vandē onsen niet toe doē. maer slecht autente dinghen der heylighen ende sommigher philosophen als wi indē voerscreuen dinghen ghedaen hebbē willen wi daer mede in brenghen bi-der ordinancien ghelÿc alsmen mit eē re leder op climt

¶ Dat ij. capittel vande aerde.

TErra dat is aerde. eñ is midzen vander werelt gescict vā allen den deelen des hemels ter manieren van enen centrū die welc ghedeilt eñ af ghesceiden is mit enen geliken tusschen settinge eñ die alle die werelt beteikent in singulari numero mair in plurali numero alle die delen des sins ¶ Item terra is gheseit als hi dair seit vanden ouersten deel dair si getreden eñ gewreuen wort eñ also coemt terra van terere dz is vā vriuē Ende die aerde heyt oec humus van humido mari dat is vander vuchter zee dair die aerde mede vgadert wort die aerde hyet oec tellus wāt wi bueren die vrucht vander aerden. ¶ Itē die aerde heyt oec ops daer om dz si dē coern hulp geeft ¶ Itē die aerde heyt oec arida wāt si bequaem is ter ploech dat menze eren mach Eñ dat si vucht is dat wort gheuoelt om dat si den water alsoe na is. als ysidorus daer seit ¶ Itē die proprieteiten der aerdē bescrÿft Basilius in exameron al dus. die aerde is dz laechste lichaem eñ dat middel mit geliken spaciē verre vanden hemel eñ daer om wort die aerde center des hemels vanden wÿsen gheheyten Ende vanden gemeynen lichamen is die aerde dz grofste lichaem. eñ heeft dat alre minste van der subtilicheit eñ vander simpelheit eñ is cout eñ druge van natueren. eñ nader groetheit des hemels. te sien is si dat alre minste al ist dat si in haer seluen alte groot is ende inder ghe-

daenten duuster endē doncker ront in
der figueren als een spera eñ niet dā
mit eenrehande limicheit der waters
bliuēde te samen eñ hangende gelijc
enen clote ouer al staende eñ rustēde
al ist dat si in sommigen delē onderwi
len rueren ontfaet eñ si is eē woenige
alre lichamen die leuēde sijn eñ is oec
genoēt een banc dair gods voeten op
rusten wāt inder eerden opēbaert die
werckinge der godlikē machtē\ eñ al
is dz sake dz si cleechste deel is nadē
hemelschē lichaem te sien nochtās is
si machtelijc ontfangende die influē-
cie dat is die inuloijnghe der hemel-
scher lichten eñ daer om is si vruchte-
bairste eñ als een moeder die alle din
gen eñ veel contrarier speciē eñ ghe-
daenten voert brengende is\ eñ wāt
die aerde aldus cēter des hemels is
nochtās ontfaet si vandē hemel in al
len siden die influenci eñ hair merckē
wāt dat si minste schijnt te hebbē van
edelheydē in haerre substanciē dz ver
haelt si weder indē werck eñ in haere
virtuten| wāt si brengt edelre speciē
voert nader simpelheit te ōstaen dan
die hemel doet al ist dz hē vanden he
mel die macht gecomē is Itē die aer
de brengt ons voirt voir grote sterhz
alle groijlike eñ sinlike dingen eñ oec
redelike creatueren\ als basilius seyt
dieaerde is mit gheliken gewichten
aē allē sidē gelikē zwaer geweghē eñ
wort ōberuerlic gehoudē\ als dair ge
screuen is.du die de aerde gefōdeert
hebste op sijn stantasticheit dair ō als
ysidorus seit li.xij. soe heet die aerde
solum:wāt die aerde is solidū elimētū
dz is een dicht eñ een vast elemēt dat
alle dinc dr[illegible] mach\ wāt alle dinc
dat inder luchten vliecht of is eñ ber
uerlic als dat opter aerdē coemt dair
wordet onthouden eñ daer rustet Eñ
alle dinc dat opter aerden ziel heeft
moet sijn notroft vander aerdē nemē
Item die heiden plagen die aerde te
heiligen om dat si also edele ppetey
ten in haer hadde\ eñ plagense aen te
bedē eñ teoeffenē| als ysi.ruert li.viij.
inden tractaet vandē goden eñ vandē
duuelē des volcs int xiij.capittel dair
hieten die oude de aerde te wesen ce
reres moeder der goedē\ eñ hietense
daer om alsoe wāt die aerde ons die
vruchte sciep\ eñ om dz si alle dingen
spijst ende voedt die des voedsels te
doen hebben\ wāt die aerde is moed
der vruchtbairheit eñ gheen groijēde
dinc en mach wassen ten si dattet ghe
wortelt werde in eerdiger substācien.
eñ dair om is die aerde oec ops gehe
ten\ wāt van haer crijcht elc leuende
dinc hulp eñ voedsel inder aerdē Itē
die aerde is oec gecleet mit crudē mit
bomen eñ mit bloemen\ als die selue
seit eñ daer om is si dea vesta genoēt
Itē die aerde ontfaet haer verwe in-
den winter vander luchten als die za
de dorren Eñ in die leijnten eñ inden
somer wort die aerde gecleet eñ ōuert
mit cruden eñ mit bloemē vandē wel
ken si weder beroeft wort indē herft
eñ inden winter Eñ in enen teijkē der
groter vruchtbairheit eñ virtuten so
is si eē swart wijflic beelt gemaect eñ
heet die heylige moeder mit eenre lo
pender cronen op enen waghē geset
daer getemde lewen onder geset wa
ren| eñ droech in die eē hant enen slue

tel eñ in die ander hât eē tamboer eñ
die wagemans hadden blancke geto
gen swaerde indē handen Eñ si visier
dē datter des hanē moedꝰ op die eyer
sat indē wagen eñ volchde na zee. Eñ
was dair om moeder gehetē dair om
dat si veel dingen baerde ende voert
bracht eñ allen starklikē dingen teten
wan\of brengen soude Eñ wort daer
om heilige moedꝰ geheten\ wât si alle
dieren voedt\eñ mē seit dat si eē lopē
de croen opt hoeft heeft wât om des
wil datter alle stedē eñ slotē op geset
sijn so wort die eerde geedelt eñ ṽsiert
eñ si wort gevuert in enen wagen mit
radē want si hanct inder luchtē diemē
weynden eñ kerē mach daer si in ont
houdē wort eñ si sit in enen wagen die
keerlic is|wât als alle dighē beruert
werdē so en wort die eerde nz beruert
eñ datmen dair die getemde lewē on
der schict dat beteikent datter gheen
geslecht alsoe wilt of also wreet en is
ten moet vander eerden ṽwonnē wer
den\eñ datmē hair enen sluetel in die
hant visierde beteikēt dz die eerde in
den winter geslotē wort\ eñ in die len
ten op gelokē wort\eñ datmē seit dat
die hanen der eerdē dienen beteykēt
dattz gevoghelt des saets der eerdē
behoeft\eñ daer ō volgen die vogele
der eerden eñ comen ter eerdē om sa
deken eñ coernken te sueken daer sy
hair notrooft of nemē Eñ tgeluyt vā
der tamboeren beteykēt dz geruft eñ
die clinckinge vander ploech alsmen
te erē plach wât men plach al mit me
talen ploegen te eren eer dat yser ge
vondē wert|als ysidorꝰ seit\eñ dat die
wagemās blancke sweerden inde hât

haddē dat beteikent wât men dicwijl
die sweerde wt trecken moet eñ vech
ten om tlant eñ die eerde te bescermē
In deser manieren eñ in menigen an
derē werden die ꝓpeteyten vanđ eer
dē bescreuē onder decsele der fabulē.
als dair ṽtelt wort vā ysidorꝰ. eñ al is
dz sake dz si al te sonđlinge vast eñ fix
is nader geleghentheit nochtās is si
veel lidēde onder die elementē nadē
werke Itē al is si cout nader substācie
nochtās houtse in haer sōmighe vieri
ge wazemē die si wt sent. alst opēbairt
in ethna eñ vulcano indē tween bergē
Itē al is dat sake dz die eerde bouen
swart is nochtās heeft si binnen me-
nich dierbair gesteente eñ ander coste
like scoē dingen als gout eñ siluer eñ
menige ander dingen twelc mede toe
coemt vanđ hemelscher invloynghe
waer af dat die duechdelicheit đ eer-
dē ṽborgen wort mit eenre lelichz vā
buytē Itē die eerde wort al om eñ om
gegordt mitter zee eñ mitten stranckē
vanđ zee eñ wort oec dair af geslagen
eñ also coemt die vuchticheit inđ eer
den ouermits heimeliken holē. daer
die eerde mede te samen ghehouden
wert dat si te puluer nz wech en valle
als beda seit Itē al is dat sake dz die
eerde al te mael dicht eñ vast is noch
tās is si in sōmigen landē open eñ ga
tich ō dat dair tfuer eñ de lucht mitter
eerdē wat gemenct sijn eñ als die wit
dā in genen holē en coemt so suect hy
vaste voert waer hi yet hoels vint eñ
die lucht coemt hē altoes mede vast
toe datter een eerdbeuinge of eē gro
te scoringe comē moet Itē aristotules
seit dat in dien stedē inden welkē een

grote v̄raderinge eñ stotinge der zee
coemt eñ daer veel gateren eñ holen
sijn moet een grote eerdbeuinge wer
dē gelikerwijs alst geuiel bi hercules
tidē in sommigen eylanden indē wel
ken die eerde bestont te heffen oft eē
berch gheweest had\ daer na scoerde
die stat eñ daer ghinc eē starc wint wt
eñ verderfde die steden eñ die castelē
datmen noch huden sien mach ꝛc.
Itē die selue seit aldaer dat een donc
kerheit die de son deckēde is sonder
wolke volcht die eerdbeuinghe nae
thent die eerdbeuīge al gedaē is om
die groue wazen eñ daer gaet eē tey-
ken voer die eerdbeuinge dat sijn we
sen beteikenende is als datter eē lan
ge wolke inden hemel gesiē wort als
een rechte lijne voer dē onv̄ganc der
sonnen\ Eñ daer volcht nae aldus eñ
daer valt onv̄wilen een eerdbeuinge
als eclipsis der manen is of daer bij
wāt dan en coemt die hettē der sonnē
ter luchte niet dz si dien wasem v̄sub
tilē eñ verteren mach die welc die sa
ke is der eerdbeuīge. Itē aristotiles
seit dat die eerdbeuinge nz en geualt
in sandigen landen mar in landē dye
vol holen sijn eñ spongioes dats opē
eñ die butē hart sijn als die stedē der
geberchten wāt waert eertrijc bouen
hol eñ open so soude die wint wt wa-
semen eñ die v̄gaderinge der wasmē
en mocht so groot niet wesen datter
eē beruerighe der eerden af comen
mocht mar als die aerde binnen opē
eñ holachtich is eñ buten hard ende
dicht so moeter eē starcke beruerige
geuallen dair die bergen af spliten eñ
schorē. Itē aristotiles heeft alle dese
voerscreuē dingen geseit\ eñ voer soe
scelet dat een eertrijc voer dat ander
wāt in sōmigen steden ist berch eñ dal
eñ in sōmighen broekich eñ moerich.
eñ in sōmigen sandich eñ cleijch na dz
si gelegen is. dz een is vruchtbair eñ
ander onvruchtbaer Itē dz lant daer
die oesten wint dicwijl doir waeyt die
getempert is dat is warm eñ is mid
del tusschen natten eñ drogen| als cō
stantin⁹ seyt eñ daer om wassen daer
bloemē eñ vruchtē eñ daer ist dē men
schen bequamelic te woenen. Eñ die
westen wint hanct meer aen der cout
heit eñ ander vuchticheit eñ en maec
dat lant niet also getempert\ eñ daer
om is dat west lant min vruchtbaer.
Eñ die noerden wint v̄droget lant eñ
vercoudet nochtās ō dat hi die lucht
puer maect so subtijlt hi die eerde eñ
maectse suuer eñ dair ō ist volc noert
waert vroem van liue eñ van scoenre
vormen wāt ouermits die coutheit v̄
butenster luchten werdē die sweet ga
ten gestotē eñ die natuerlicke hetten
wort binnē gehouden vā wes virtuut
eñ cracht die figuer des lichaems ge
breedt wort eñ die sceppenis worter
af v̄ciert Itē die zuden wint want hij
warm eñ vucht is| die eerde die hi al
le den dach doirwaeyt bedroeft hi eñ
maketse warm eñ vet eñ oec grof Eñ
daer om is dat volke dat zudē waert
woent cōtrari den volc dat in noerdē
woent. eñ daer om en is dat volc oec
also koen noch also stout niet als dat
noerden waert woent \ als cōstantin⁹
seit Itē die ꝓprieteit der eerden wort
oec v̄wandelt nae dat si der zuder zee
na of ver gelegen is\ wāt dat lant dz

bi hair leit is heter eñ vochter dā dat
ter verre af is als dat int noerdē leyt
wāt daer is die lucht cout eñ droghe
om die noerdē zee Itē hoe datmē een
lant meer bouwet eñ arbeydet eñ gra
uet hoe dattet vruchtbaerre wort eñ
hoe dattet min ghebouwet wort hoe
dattet min doecht Itē een goet lāt dz
mit douwe ouergoten wort eñ bere-
gent inder maten dz wort gemorwet
eñ vette eñ seer verbetert mar ist zan-
dich eñ stenich so wordet also veel te
quader want het wort al so veel meer
te harder eñ te dichter

Dat iij.ca. vanden berghen

MOns dat is een berch eñ is een
heffinghe der eerden reckende
hem int hoge rakende die ander eer-
de alleen mittē voeten eñ heten daer
om bergen daer om dat si bouē die an
der eerde schijnēde sijn als ysido. seyt
Itē aristotiles seit oec int boeke van-
dē pperteyten der elementē Sōmige
segghē dat die aerde int beghin haer
re makinge dat is doe si eerst gescapē
was ront was eñ slecht. in die welke
geen bergen en waren noch valleyen
wāt si was altoes in sulker figueren
als die ouerste lichamen waer af dat
die sake der bergen eñ der valleyē nz
en is dan beruerringe der waterē wāt
si hebbē die open eerde eñ morwe en
wech gehuelt eñ die harde hebbē si la
tē leggen diemē niet huelē en mocht
Ende die hole steden dz sijn die stedē
der zee eñ der riuieren Itē dat selue
seyt hi in libero metherororū dat die
berge werdē vā groter beruerringhe
ð eerdē waer af die eerde op gelicht
wort eñ wert een berch als wt eenre
water leydinge coemt eñ geualt een
diepe holinge ende wort een valleye
Itē men seit daer oec dat van die zee
op eñ neder loept coemt oec eē holin
ge des zands eñ der eerden eñ som-
mels heft die zee dat sant in hoghen
houelē oft bergen warē Eñ onder wij
len loepter die zee mit allen ouer. eñ
dat morwe is dz loept mede en wech
eñ datter hardt is dat blijfter eñ dat
sijn dunen. Item die berge sijn hardt
dicht endē wel gepact op gherecht vā
der eerdē ten hemel waert Eñ noch-
tās sijn si mitter eerdē tē hemel wairt
op gericht eñ van gronde te samē ver
gadert mar onderwilen sijn si binnen
spongioes dat is gaterich eñ hol eñ
hol ende dair om treckē si dat zee wa
ter na hem Eñ als si dan also vol ghe
soken sijn so seyndē sijt weder wt ouer
mits eenre fonteine die si dan wt wer
pen aen die een side daert openste is
Eñ si sijn die sake des ewichs lopens
eñ tbeghin der riuieren. als aristoti-
les seit Itē die berhen houden in hē
die metallen wāt vanden diepstē der
bergen werden die edele metallē wt
getoghē Itē bergen doē oec die wel
rukende vruchten eñ crude voert co-
men om die puerheit der luchten die
bouen puerre eñ soeter is dan benedē
Eñ die bergen crigen veel eer die ra
dien vander sonnen dan die valleyē.
Itē si maken oec wasemen vandē wel
ken die wolken comē indē luchtē noch
tans int alre hoechste vandē berghen
comen selden reghenē. als aristotiles
seit Eñ dat is anter ōder subtijlicheit
der luchten eñ ō die luttelheit der wa
zemen. wāt die wasem wort eerst ont

bonden eñ bteert eer dat si tottẽ ouer-
sten vandẽ berge gecomẽ can Itẽ die
bergẽ hebbẽ meer wints eñ meer stod
dinge dan die valleyẽ\ eñ daer õ ouer
mits d coutheit die bouẽ indẽ bergen
is so is dair meer snees dãt andswairt
is\wãt dat snee wort indẽ bergen be-
woerẽ omd couder windẽ wil\alst opẽ
baert iden goddaert eñ inden aernts-
berch eñ tot veel steden eñ caucaso eñ
indẽ berch vã libaen die welke altoes
mit wittẽ snee bedect leggen Itẽ pli.
seit dz die bergẽ dicwyl meer donres
eñ bliremen lidẽ dan die vallepen Itẽ
die bergen becomẽ wel d bescouwingẽ
wãt die mensch mach daer bouen op
staen eñ sien verre al om eñ wairnẽ eñ
bescermen hẽ seluẽ voir die viãde Itẽ
die bergen sijn gemeynlic vã natuerẽ
starc eñ vast eñ daer om ister goet cas-
telẽ op te tymeren want wat woningẽ
men daer maect die sijn starc eñ si sijn
oec veel sekere eñ sondlinge alsmense
vã binnen niet ondgrauen en mach eñ
om hore hoecheit wil niet an comẽ en
mach Itẽ want die bergen veel goed
crudẽ grases eñ ander weyinge hebbẽ
daer om sijn si dẽ scapen eñ den geytẽ
seer oerbaerlic haer nootorft af te ne-
men wãt die crude die daer inden ber
gen wassen sijn veel gesond dã die int
lage wassen\ al ist dat si benedẽ vetter
sijn wãt die voedelike vuchticheit die
inden bergen wast is veel subtijlre eñ
puere dan die indẽ valleyẽ wasset\eñ
dair om sijn die wilde beestẽ eñ die vo
gelẽ liefste inden geberchten Eñ als
die wilde beestẽ inden vallepen geia-
get werdẽ vanden iaghers soe pinen
si hẽ al bouen optenbergen te comen
want daer sijn si seker eñ vry

Dz iiij.ca.vandẽ berch vã armenyẽ

Ararat is eẽ ongeoirloeft berch
vã armenyen dair die arke ruste
de na dẽ diluuie daer noe in was/ als
pli.seit ende noch hudẽ daechs mach
men die voetstappẽ of tlicteiken siẽ it
ouerste vandẽ berge daert hout gele
gen heeft vand arkẽ.Dese berch wort
mit menigerhãde namen genoẽt iose
phus heptẽ egressoriũ. eñ dair plecht
mẽ noch die reliquiẽ te tonẽ/ die selue
seit ald? dat dz scip daer noe mede in
armenien quã bidẽ berch noch eẽ deel
vandẽ scepe wesen soude eñ dz dair af
eenrehãde lijm valt dz die lude oirba
ren hẽ mede te reynigen.vã diẽ scriuẽ
ieronim? egipci? eñ manasses dama-
scen? in ecclesiasticis int vi. bouc vand
hystoriẽ ald? Het is eẽ hoech berch in
armenyen die baris hiet daer veel vo
lcs i liep doe die diluuie quã eñ wor-
dẽ daer in vlost eñ dair wert een op ge
uoert int ouerste vandẽ berge. eñ hilt
dair menich tijt die reliquẽ vandẽ hou
te Itẽ die bergen van armenien wer
dẽ oec ghetẽ cerannei om der hoech
eit wil des berchs om des wil dattet
daer altoes also seer wedlicht wãt ce
rannos in griex is blixẽ i duutsch.als
ysidor? seit Dese bergen beghinnẽ tus
schẽ armeniẽ eñ hyberiã vãdẽ poertẽ
caspijs totter fõteynẽ toe dair die ryu
ier tigris sinẽ opgãc heeft\als pli.seit

Dat v.ca.vanden bergen vã bethel

Montes bethel dat sijn bergen in
iudeen bi iherusalẽ daer thuus
ons heren getymert was onder salo
mon Itẽ die bergen vã bethel die sijn
vol bosschen eñ mit bomẽ beset drach
tich eñ vruchbaer mit grasen eñ mit
wel rukende crudẽ al vol eñ daer om

plegen daer hertē hinden gheiten eñ deser gelijc bouen opten bergen daer te lopen eñ nemen haer voedsel Caucasus is een berch int oestē streckēde vā indien tot taurus toe | eñ tvolc dat daer wandert eñ woent geuen desen berch menigen naem | als ysido. seit eñ dese heet caucasus om sijn grote witticheit \ wāt caucasus in hoerre talē is witticheit | eñ die scite hetē desen berch croachasim acasim hetē si snee of witticheit

Dat vi. ca. vandē berch ebal

Mons ebal is eē berch ouer die iordaen daer die vi. geslachtē in stōdē na dē ouerganc der iordanē om die te ōmaledien die de x. gebodē niet en hildē \ alst opēbaert deutronomij xxvi. eñ is een hollechtich berch binnē. eñ daer om isser dicwil eertbeuinge. Jtē hi was die berch der maledictiē \ wāt dair plachmē die ouer tradē inden geboden te ōmaledien eñ men hietē die berch ō vuylheit eñ der ōsmaetheyt. wāt die ses onedestle geslachten die welke der deernē zonen warē die waren op desen berch ghesetom dz volc te ōmaledien die daer misdaē haddē.

Dat vij. ca. vandē berch hermon

Hermon is een cleyn berch geleghen opter iordanē die welc cruden eñ scoen weydē in heeft eñ is van al sulcken dingen seer vruchtbair \ wāt hi wort biden voete der iordanē begōnen. eñ bouen wort hy mit douwe al ouer gotē eñ daer om moet hi vruchtbair sijn eñ groen eñ dair om plachmē daer beestē te weydē die men dē here offeren soude inden tempel Eñ daer om seitmen nadē hebreuschē dat dye douwe vā hermon ghinc neder inden berch vā syon. wāt die vetticheit ō dieren eñ der beesten die daer gheweydt worden die wordē te iherusalē inden outaer gheoffert totten voedsel des viers wair ō dat hermon een ōheuen licht geheten wert \ als die glose seyt ouer den salm doet tlicht indē outaer gemeeret wert eñ doe tvuer ō offerhādegevunct wert mit alsulkē voetsel

Dat viij. ca. vandē berch ebron

Mons ebron is eē berch in iudeē alsmē seit in iosue. dair eē beken de stat leit genoēt mittē naem des selvē berchs ebrō \ als beda seit wes vallеye heet die valleye vā mābra die vā oudē tiden beseten is vā abnex eñ vā escols vriendē. als staet in genisi. dese berch is altemael hoechlic eñ eersam omō heiliger patriarchē wil ō welker lichamē aldaer also meer vā beghin ō werelt rusten alsmē seit geñ. i. die meeste adā. die alre machtichste mannē besaten desen berch vā rechter erfnissen wegen alst schijnt in ios. xvi. daermen seyt Calef heeft af gewischt daer wt die sonē vā enach. sysar. achnnon eñ tolomai. Jtē in desen berch als in die se kerste stede heuet die here tbeghin vā dauids rijc geset eñ op dz hi darwairt op clymē soude na sauls doot. eñ hem dan godlic gebiedē soude daer hi vij. iaer regneerde Eñ te lesten was hi an genomen eē tijt tot alle den rijcke vā ysrahel te regerē. desen berch was vā dē ouden eerst genoēt callatabe dz is te seggen stat vā haerre vier. wāt die lichamen ō vier genoemster namē rusten daer. als ieronim⁹ seyt als adam abraham ysac eñ iacop.

Dat ix. ca. vandē bergen geleghen in ethiopien

Montes ethiopie dz sijn bergen in moerlāt dair die moren wonē eñ dair isser vij. ondr den welkē te voerstē adlas is. Ethiopia als ysi. seit li. xiiij. c. iiij. bi westen ist berchachtich eñ zandich eñ int middel ten oesten wairt ist woest|wes geleghētheit strect vā westen des berchs vā adlas tottē eynde vā egiptē toe eñ vander zuder zee eñ vanden riuier nylus noerdelic wort ethyopia gesloten Itē die geberchten eñ die pleynen vā desen lande hebbē veel volcs mit wonderlike aensichtē eñ leliken Eñ daer sijn veel wildr beesten eñ quader serpenten inden lande. eñ daer is dese een hoorn camelē lupaerdē baseliskeu eñ grote draken wt welker herssen costelike gemmē getogen werden\als iacincten eñ crisopaltus eñ daer wort caneel gewonnē\ eñ daer sijn die strusē apen eñ elephantē eñ deser gelijc Hier toe heuet ysido? geseit|men seit dair oec dat tusschē cyrenē eñ ethiopien een konteyn is die cout wort vander hetten des daechs eñ des nachts warm werdt vanr couden des nachts tegen die natuer der wateren eñ der ander konteynen

Dz x. ca. vande sulpher berch in cicilië

Ethna is een berch int eylant vā cycilië daer viere mit sulfer wt breect alst in die helle doet. als ysido. seit li. xiiij. c. vij. Dese berch vā die side dat die oestē wint inden berch waeyt heeft hi holen die vol sulfurs sijn\ eñ sijn geleyt totter zee toe|welke holen als si in hē die vloede ontfangen. soe barnen si dē wint|welc wint als hy geruert wort vandē sulfer maect dā viere\wair af dz eē grote roke plecht tot ter eerdē te comen eñ wt te brekē. als ysido. seit Eñ oec seitmen dat in desen berge figuren openbaren ende daer werdē dicwil vandē lantludē die daer bi wonen eñ wanderen iāmerlike stem men gehoort die carmen eñ criemē ellendelic|waer af dat veel lude wanen eñ oec voirwair meynen dz die berch een stede is daer die sielē geyijnt werden twelc ic nochtās niet en volghe noch en geloue|mar sinte greg. maecter eē gewach af vā desen i dyalogo.

Dat xi. ca vanden berch esau

Mons esau eñ mons seyr is eē dic in desen berch is die berch ydumea vā edom genoemt dat is vā esau placs soe\die de stat eerste maecte als iero. seit ouer abdyam\ wāt esau is seyr eñ edom genoēt. dair af seit die glose ouer deutrono. ij. seyr is een berch int lant vā edom dair esau in woende int lant van gebalonna daer torrens eerst woende\ dē welken codorla homor doot sloech genesi. xiiij. Eñ dese berch nam dē naem vandē harigen eñ dē rugen esau In desen berch plagen vreselike eñ lelike lude te wonē oft giganten geweest hadden\als die glose seyt ouer deutronomij. ij. Eñ doe die verdreuen waren doe woenden daer esaus kinder alsme seit deutronomij. ij. Item die geberchtē vā edom sijn alte sonderlinge hoech dat si schinē die wolken te raken in sommighē steden. Het sijn gegroefde eñ holle berghen die volle heymeliker hollē sijn|als de glose seyt ouer abdyam daer die lude des somers in wonen omr hettē wil.

Dz xij. ca vanden berch effraym.

Mons effraym wert specialic ghehepten die berch int gheslacht vā effraym| inden welkē iosue

nums soen die possessi dat is die besit
tinge nam. alst opēbaert iosue xix. in
welker possessien hi een stat tymerde
eñ woēde daer in| dese berch was die
vruchtbaerste eñ die edelste vā crudē
eñ van allen dingen in alle dz lant eñ
was die hoechste eñ die gesondste vā
puurre luchten| eñ daer om wast een
bequaē stede ō datter ihūs die iosue
genoemt was in woenen woude Itē
indē seluen berge aen die noert zijde
des berchs leit iosue begrauē\ als ge
seit wort iosue xxiiij. Het was oec een
berch die na bi lach sichē twelc eē stat
des toeverlaets was mit sinen ondsa
ten inden berch vā\ effraym alst open
baert iosue xx. daer ioseps benen ge-
grauen sijn alsmen seit iosue vltio Itē
inden seluen berch leyde iosue die cul
tren eñ die materasthē vā steen of vā
leyen daer hi die kinder vā ysrahel in
der woestinē mede besneet. als Ada.
seit ouer iosue c. xx. Item indē berch
van effraym woende delbora die pro
phetisse eñ sat ondē eē palme die welc
was tusschen bethel eñ rama\ alst opē
baert iudi. iiij. c. Dese berch effraym.
had veel zijdel bergen eñ dallen: wāt
alle sij gesellscap was seer berchatich
eñ in veel stedē bolschich\ alst opēbairt
iosue xvij. c. Item inden seluen berch
sijn doot geslagen die princē madyā.
oreb eñ zeb. Der welker hoefden tot
gedeon ouer die iordanē die vloet ge
haelt sijn. alst openbaert iudic. vij. c.
Item in ramatha des berchs vā ef-
fraim was samuel die pphett ghebo
ren. i. r. i. eñ aldaer bekeert \ want van
hē inden seluē berch was saul eerst in
enen coninc in ongeert of gewiet| alst
scijnt i ix. z. x. c. i. indē seluē berge was
samuel doot eñ begrauē. i. r. xxv. r.

Dat xiij ca. vanden berch phasga.

Phasga is alte groten berch eñ
heeft veel zijdel bergē als su
balimē eñ velu die welc cleyn berghe
sijn daer moyses op clam op dz hi die
eyndē des lants vā beloftē sien soude
eer dat hi storue eñ op dz hi in die val
leye des seluē berchs inder wildnissē
gegheuē mocht werdē den graue mo
abs. alst opēbaert nume. xxvij: eñ deu
tronomij vltio. Itē dese berch was in
dē eynden vandē moabiten eñ vandē
amoniten eñ scept hair lant vandē lan
de amorreorum twelc na bezaten ruben
eñ gad eñ half tgeslacht van manasse
alst openbaert deutronomij. iij. Item
die wortelen vā desen berge rakē die
rode zee dat die soutste zee is. alst ge
seit wort deutronomij. xiij. alsoe wel in
den texte als inder glozen. want dese
bergen deylen tlant daer die moabitē
in woenden eñ die amonitē vandē lan
de twelc die ysraheliten namen indē be
sittige wāt al tottē hoefde des berchs
was moyses gecomen. eñ also wt diē
bescouwede hi al tlant vā beloften eñ
aldair is hi doot eñ indie valleye des
seluen berchs daer die campen eñ wil
dernisse van moab warē daer is hi be-
grauen. eñ noch huden vborgen. Itē
op desen berge phasga clam balaam
ariolus op mit balaac den coninc der
moabitē ō dat hi tvolc vā ysrahel sou
de vmaledien. wes maledicti die here
vkeerde in eenre benedictien. alst ghe
seit wort numeri xxiij. vten welkē opē
bairt dat. dat die berch der scepdinge
was: want hi scept die eyndē der goe-
der vanden eynden ende vandē palen
der quaē Itē het is die berch der be-

nedictiē|want daer af gaf die here dē volc vā israhel die benedixi ouermits balaam den propheet. Itē het is die berch der bescouwinge \ wāt moyses daer af sach die eyndē des lants v̄ beloften van desen berge seit ieronim⁹ int bouc vandē namen der stedē\Abyrim is een berch indē welkē moyses doot is int lant vā moab tegen iherichо int ouerste vā phasga\vanden welkē alle tlant al om phasga genoēt wort ende wort getoent den toenres vā libidia. vā mesebon dat also veel is als nebo

Dat xiiij.ca. vandē berch segor

Segor is eē berch vā moabitē eñ is een deel des berchs phasga. optē welkē balaac nam balaam dz hi ysrahel v̄maledīē soude numeri xxiij. also seit ieronim⁹ int voirscreuē boec.

Dat xv.ca. vanden berch galaad.

Galaad is eē berch dair iacop toe quā des seuendē dachs vā chanaam doe labā vloe Itē die selue seit dat hi gecoppelt is after andē rugge phenicis eñ van arabyē mittē bergen van lybaen eñ strect ouer die iordaen int lāt dz wilneer was seō des conīcs amorreoꝝ. Eñ daer na vielt it lot vā rubē eñ vā gad eñ vanden haluen geslachte vā manasse in welken berge is eē stat getymert die oec also hiet van galaad machi⁹ soen filio manasse Itē dese berch is die edelste van hē allen wāt het is eē berch dairmen beestē op weyden mach eñ vet te maken| ende draecht veel coerns eñ heeft goede fonteynen\het is eē berch der medicinen wāt daer wassen veel goeder cru de alrehande zeren eñ siectē mede te genesen|als gheseit wort ieremie ix. wat wonders en is in galaad nz\ het is eē berch der sekerheit eñ der soenige| wāt iacop is daer v̄sekert eñ versoent mit laban. alst opēbaert genesis xxxi. het is een berch v̄ tuychenis alst daer opēbaert\het is eē berch des gewins eñ der comenscap|wāt die coeplude plagen dair haer comāscappē te soekē om alrehande goede speciē\alst openbaert genisi. xxxvij. si saghen die coeplude comē vā galaad draghende welrukēde speciē tot op egiptē waert

Dz xvi.ca. vandē berch garizim

Garizim als ieronim⁹ seyt is een berch bi iherecho daer die berch ebal bi leyt\ende hiet garisim ouer dwers an In desē tweē bergen plach men die benedixien eñ die maledixiē dē volc te geuen dat int lant vā belof ten ghīc op dat die minres der ewen gebrocht mochten werdē tottē godē ouermits der benedixē\eñ dz die ghene die de x. gebode niet en hildē veruert soudē werdē ouermits die male dixie Itē i garisim vi. die edelste ghe slachten mittē priesters plagen die be nedixiē te beroepen\eñ dair ō en doet mens nv nz om dat die berch in werdicheidē gehouden soude werdē van den nacomelingen eñ dat hi geoeffēt soude werden om offerhande dair te doen eñ dz wair ongeloue wair af dz tusschē dē iodē eñ dē samaritanē was een sceldinge vander stede der aenbe dinge wāt die samaritanē meyndē dz galaad die bequaēste stat was ō an te bedē eñ bequamer dā iherusalē die io dē meyndē cōtrari alst opēbaert in io. iiij. also wel indē text als inder glosen

Dat xvij.ca. vandē berch gelboe

Gelboe syn geberchtē als ieronim⁹ seit v̄ vremder lude vij. milē

indē welkē een grote stege leit diemē gelbotes noēt In desen berge bvoer saul mit ionathas sinē soē eñ viel voir den philistiē vā ysrahel alst openbairt .i.x.vltio Tegen die welke dauid grā was eñ vermaleditse omdē val sijns volcs eñ also hise bmaledide bkeerde hise in droecheydē eñ in onvruchtbair heidē/als die glose seit opt eerst bouc .ij.x.c.i Itē die bergē vā gelboe warē erst vruchtbair voir die malediccie die welc na mit allē verderft sijn wāt het en reghent daer nymmermeer.

Dat xviij.ca.vandē berch golgata.

Golgata als ieronim⁹ seit is een berch vā caluariē indē welkē onse behouder gecruust was ō die salicheit der menschē eñ tot hudē toe wordet getoēt in helyas tē noerdē lande des berchs vā syō/eñ/h i wort geheitē die stede vā caluarien/als ysidor⁹ seit wāt daer plachmē die hoetde der verdoemder lude te settē eñ te brengen.

Dat xix.ca.vanden berch gaas.

Gaas is een berch indē berch vā effrayī inder possessien vā iosue numsoē daer hi doot was iosue end begrauen an die noert side des seluē berchs alst openbaert int boeke vā iosue int leste capittel wes graft geopēbaert wort i die voirscreuen stede tot desen daghe toe.als ieronim⁹ seit int voerscreuen boeke vanden namen

Dat xx.ca.vandē berch elpheton

Mons elpheton is eē cleyn berchken int geslacht vā iuda teghē tnoerdē in xx.milen vā helyas dair eē groot dorp is datmē effrata heet als ieronimus seit

Dat xxi.ca.vandē berch vā ysrahel

Montes ysrahel dz heetē gemeyliken berge vā alle dē lande der beloftē sijn si ouer der iordanē of dair binnen eñ diewil werdē si ghenomen voer tlant der x.geslachten dat berch achtich was sondlinge int lāt vā dan eñ van effraym eñ regneerde eerst in samarien ouer x. geslachtē als die selue ieronim⁹ seit li.iij.x.xij: Dese gheberchten waren seer weydelic vrucht baer eñ vol vruchtē als vā oliuen vā amādelen eñ van goedē crudē die ter medecinen nut sijn eñ vol vā speciē eñ vā wel rukende crudē als ysidor⁹ seit li.xiiij:c.iij. Samaria is een lant vā palestinen eñ heeft sinen naem genomē vā eenrehāde poertē of stedekē twelc wilneer eē coninclike stat was in ysra die nv van augusto sebastia gehieten wort dit lāt is vast bij iudeen eñ is hē ghelijc inder natueren wāt het is rijc van minigerhande rijcheyden si hebben goet coerenlant goede fonteynē ende ander wateren eñ veel balsams wair af dz die iodē nad graciē der elementē dit lāt ordelde dattet vlopede vā honich eñ van melke ō des wil dz in diē geberchten scapē beesten eñ ander quicke sonder getal warē eñ worden daer geweydt eñ daer waren oec byen die honich maectē sonder getal want si worden daer ghevuedt vand groter sueticheit der goeder crudē eñ ō bloemē eñ alle coerne eñ alle vruchtē om die grote getēperheit ō luchtē worden haestelikē ripe in diē geberchten Itē mē groef dair oec gout eñ suluer eñ alle and geslechtē vā metallen deutromij viij. Itē daer quamē fōteynen eñ riuierē van bouen vtē aderē ō

berghen Eñ men maecte inden geber
chten die vaste slote diemen visieren
mocht om tlant mede te bescuddē\eñ
dair warē wilde beesten als tygris\le
wē berē vā alre manierē in diē bosschē

Dz xxij.ca.vandē bergē yperborey

Yperborey montes dat sijn ber
gen vā sychya dair om datter
die noerdē wint ouer blaest eñ waeyt
als ysidor⁹ seit die landē van sychien
sijn veel rijc\eñ nochtās so sijn dair meer
diemē nz en bewoēt Jtē die geberch
ten hebbē veel gesteints eñ gouds in
hē\eñ daer in dien geberchtē sijn veel
griffoens eñ seldē comē die menschē
daer omder griffoenen wil daer vint
men marauden die best diemē vint eñ
cristal dat puerste datmē weet\ eñ die
bosschen sijn daer zeer zerp eñ scerp
doer te comē vandē quadē wildē bees
ten\als vandē pantherē\lupaerdē eñ
vandē dieren diemē tygris noemt\eñ
men vinter honde die also groot eñ al
so starc sijn dat si stieren eñ lewē ōwin
nen eñ sonderlinghen in albania eñ in
hircania die alle onder sychyen horē.
die welke berchachtich sijn eñ venijn

Dz xxiij.ca.vandē berch vā carmelē

Carmel⁹ is eē berch in iudeen
lāt in die welc is eē stat diemē
carmela noemt\eñ dair is tweerhāde
carmelus die eē is int ouerste deel te
gen tsudē inden welken dat nabal die
cuddē gevreest soude hebben.i.R.xxi.
die ander carmel⁹ is int laechste deel
der aerdē eñ liet die zee aen\eñ beyde
sijn si vruchtbaer eñ drachtich vā coer
ne eñ van anderen vruchten

Dz xxiiij.ca.vandē berch vā libani.

Mons libani is die berch phe
nicis eñ is alte sondlingē hoech wes
berchs die prophetē gedacht hebbē.
hi is liban⁹ gheheten vandē wieroec
als ysi. sept. die welc daer vergadert
wordt\wes vorste deel dat ten oesten
waert liet\liban⁹ heyt als ysi. seit liba
nus dz is also veel te seggen als wit
tichz wāt altoes is die berch dair wit
wāt hi is winters eñ des somers vol
snees eñ het en sal nymermeer so seer
smeltē men sal ymer altoes wat vindē
Jtem liban⁹ is tbegin eñ opganc der
fonteynē eñ der riuierē van sijnre wor
tel.als ieronim⁹ seit\daer gaē op twe
fonteynen. als ior. eñ dan\eñ als die
twe te samē vgadert sijn makē iordan
liban⁹ is een berch vā alte goedē rue
ke wāt daer wassē crude op vā goedē
roeke\eñ daer wassen bomen dair die
wieroec wt loept eñ die medici noe-
ment olibanū\als ieronim⁹ seit Jtem
in desen berghe sijn veel goeder wey
dē vā graze eñ van crudē daermē die
beestē vet in maect eñ diemē inden tē
pel te offeren plach Jtē rabanus sey
de dat dese berch ghīc bouē allē ande
ren berghē\eñ plach dē scipludē eē tei
ken te wesen dat si wistē in wat hauen
dat si ropen soudē Jtē het is eē berch
dair gheen ghebrec van water wesen
en mach ō dz hi also veel aderē heeft
daer die fonteynen wt comē Jtē het
is eē berch der sekerhz\wāt wat daer
op rust daer en mach gheē venijn op
comē om sijnre goeder crudē wil.wāt
die ceder bomē die dair wassē dragen
alle venijn mit horē rokē.als ieronim⁹
seit Jtē het is eē berch der scoenheit
eñ der sueticheit. wāt die suete lucht
der bomen eñ der cruden eñ oec de

fonteynen eñ der vogelen Itē het is eē berch der gesontheit wāt daer was sen alrehande crude vā medicinē op tegen alle siechtē Itē het is eē berch der bliscappen eñ der vrolicheit. wāt dair wassen die beste wȳn diemē drinc ken mach eñ sondlinghe wȳne die dē mensch blide maken Item hy is een berch der eren eñ der waerdicheden. want onder alle die ander berghē vā arabien. phenicis eñ van sirpen hout. libanus die principaetscap. als inder hoecheit inder vruchtbaerheit. inder sueticheit inder lusticheit eñ oec inder ghesontheit der luchten. dit seit iero- nim9 iosephus eñ oec iohannicius

Dat xxv. ca. vanden berch moria.

Moria is eē berch in iherusalem daer salomons tēpel getȳmert is als gheseit wordt. n. para. m. desen berch coft dauid oec vā ortina iebuseo ō ses hondt spelen vā sinen goude. op dat hi dair ī dē here een outaer tȳme ren soude In desen berch offerde da uid dē here eñ hi bat eñ die here hoor de hē vanden hemel int viere optē ou taer der offerhādē Itē in desē berch offerde abraham een offerhāde voir ysaac den welken die here geboet al daer geoffert te werdē. genesy. xxiij. dair die glose seit op dz woert gāc int lant des visioēs eñ offer dinē soen op eē vanden bergen. die hebreusche seg ghē desen berch die berch te wesen in dē welken na die tēpel gemaect is in iebuseus hofstat indē berch vā muria die welc daer ō vlichten die geheiten wort\ wāt dair in is thedehuus gods eñ die ewe eñ die gheest die dē pphe ten in blaest eñ leert die lude de waer heit\ hier toe heuet geseit ieronimus mē geloeft dz iacob in die selue stede sliepe eñ sach in sinen visioen hoe dat die enghelē die lederē neder clōmen: alst opēbaert genisi: xxviij: dair die glo se seit ouer dz dit en is anders nz dan thuus gods zce: hier wort geseit dat hi dē tēpel voirsach eñ die oefeninge gods aldaer toecomēde was\ dese ste de was eē berchskē ter siden af vandē berch vā syon daer dauids toern nae getȳmert\ was wair af dz vtē voirscr openbaert dz die berch moria was eē berch des visioēs eñ der vtellinge eñ was een berch des offers eñ der be- dinge eñ was een berch der pphecīē eñ der leringe eñ een berch der vlich tinge\ eñ een berch dair die enghelen wanōden\ eñ een berch der godliker opēbaringe eñ was oec een berch der ontfermherticheit eñ der suueringe

Dat xxvi ca. vanden berch mebo

Mebo is eē berch int lant vā mo ab int vorstevā phasga tegen ie richo\ vā desen berch sach moyses dz lant vā beloftē eñ daer is hi doot nae diē dz hi tlāt bescouwet had als iero. sept eñ het openbaert inder histo rien numeri. xxvij. z ce.

Dat xxvij. ca. vandē berch hermon.

Mons hermon is eē berch indē vterstē eyndē des lāds vā edom in welkē berch aaron doot is als die here geboet int tsestichste iaer nadien dz hi van egipten ghegaen is doe hi oudt was. c. eñ xxxiij. iaer en was die dertichste woningge daer die kinder van ysrahel bleuen na dien dat si van egipten ghinghē. als gheseit wort. li. iiij. exodi. x. die si die castelē vā cades

rnerden vonden ſi den berch hermon die welc is in die uterste eynden des lants In desen berch ontfinc elyazar aarons soen\ eerst die principaetscap vander priesterscap

Dat xxviij.ca. vanden berch vā oli ueten.

Mons oliueti is eē berch in iu deen bi iherusalem alsoe ge-heeten om datter also veel oliuē was sen\die welc in dien berch oueruloepē eñ daer om wort hi vā ſinte augustijn ouer iohanne geheetē berch des cris men | eñ des olisels\ ende berch des luchs\ eñ berch der vetticheit eñ der uoedinge eñ berch der meysterien eñ der genesinghe Ende dit is daer om wanter alsoe veel oliuen wassen wes vrucht smerich eñ genuechlic is|wāt als ysidor⁹ seit die olye vā oliuē staet op uter bitterheit der wortelē in voe der des lichts in medicijn der wondē eñ in zadinghe des gheens die hon-gherich is Indē voete van desen ber ghe vlopt een ryuier diemen heet tor res edron tusschē wes oeuer eñ berch was een hof daer die here dicwijl in ghinc om sijn ghebet te doen\ eñ om dat hi daer rusten woude wāt hi dair in diē hof eerst gheuangen was welc hof gessemani genoemt was\als ge-sept wort iohannis xix.want daer als inden voete des berchs bi torrens ce dron was wijlneer eē dorpken dz ges semani hiet|wes houen in dien tiden noch daer waren\ als augustin⁹ sept. Eñ die stede der houē plach die here te oeffenen van ghewoenten Itē de se berch stōt aen die oest zijde des tē pels Eñ daer om wort hi vroech ver licht als die son op ghinc\ ende des auonds\ eñ des nachts wort hy ver-licht vander clairheit die weder blinc kende was vanden lichten des tem-pels Eñ dair om hiet hi billikē berch des lichts want hi wert verlicht van den hemel eñ vanden tempel eñ oec daer om dat hi alsoe veel olien in hē had\als augustin⁹ seit In desē berch was eenrehande dorpkē dat bethfa ge hiet dat der priesterē was|in wes side des berchs was een stat die be-thania hiet\welke stadt marthen toe behoerde eñ lazarus eñ marien als die glose seit ouer matheo xxi.c. van desen berghe clam die here tottē he melen|eñ opten seluē berch sal hi opē baren ten oerdel alst opēbaert actuū pmo also wel inder letterē als inder glosen In desen berch tymmerde sa lomon kerken eñ bedehusen.alst opē baert.ij.r.x.Eñ dair om hiet hi berch der olinen eñ berch der suueringe eñ berch des toerns iiij. r.xxiij.c.wāt in dien afgoden vertoernde salomon ſi nen god z ce.

Dat xxix ca.vanden berch olimp⁹.

Olimpus is een berch van ma cedonien eñ is alte hoghe al so datmen die wolkē daer onder siet als virgilius seit Olimpus ghinc bo uen den wolkē\ dese berch scepdt ma cedonien van trachia\wāt dese berch is also hoech dz hi alle onweder der luchten bouen gaet Item die phi-losophen plaghen daer op te climmē om dat ſi die lopen eñ die ghelegheē heit der sterren weten souden eñ sten Eñ ſi en mochten daer niet leuen ten waer dat ſi spongien vol waters mit

hem namē eñ alſo ouermits die aen-
treckinghe des waters macten ſy die
lucht bequamer eñ dicker als die meiſ
ter vander hyſtorien ſeyt

Dat xxx ·ca. vandē berch vā oreb

OReb is een berch int lāt madyan
als Jeronimus ſeyt by arabiē in
der woeſtinē den welken toe gevoeht
wordt die woeſtijn der heydē twelc pha
ran hyet. Eñ oreb eñ ſy ſijn een dinck.
als iero. ſeyt In deſē berch ſach moy
ſes veel viſioenen alſt opēbaert Exodi
iij. daer hy ſach den haghe doerē bar
nen eñ niet vbernen eñ daer hoerde hi
god tegē hē ſprekende eñ veel ghebie
dende alſmē na ſegghē ſal vādē berch
van ſynay

Dat xxxi. ca. vanden berch pnaſus.

MOns pnaſus is in theſſalien als
yſydorus ſeyt by boecia welcke
berch twe ſceydelen heeft of ſy inden
hemel gheheuen waren indē welken
wijlneer appollo eñ liber bacus gheoe
fent worden Eñ dat was by auētuerē
om die luſticheit wil vāder ſtat eñ om
der winē wil eñ om datter alſo ſondlin
ghe veel wijns wieſſe

Dat xxxij . ca. vandē berghe vā rijpen

RIphei mōtes dat ſijn hoghe clip
pen int hoeft vā germanien als
yſidor9 ſeit die welc daer om alſo hye
tē ō dattet daer altoes alſo ſeer ſtormt
eñ wayt \ in deſen clippē is veel ſnees
eñ grote wolken eñ beginſelē van fon
teynen eñ vā grote rivieren. Eñ daer
ſijn veel wilder beeſtē eñ menigherhā
de voghelē wāt daer is eērehāde ghe
ſlacht vā voghelen der welker vluege
lē des nachs ſchoē lichtē als yſido. ſeit

Dat xxxiij ca. van hoghe ſteēroetſen

ROpes dat ſijn hoghe ſteenroetſē
dicht eñ ſtarck vā gheberchte die
bouē die hoecheit der ander berghen
ghaē die altoes ōtfaen die hortinghe
der tēpeeſtē eñ des ōweders vā reghē
eñ vā ſnee waer af dat die ſteēroetſē vā
node dicht eñ ſtarc weſē moetē eñ hart
werdē Eñ al is dat ſake dat die ſteen-
roetſen ſeer ſtarcke eñ vaſt vā butē ſijn
nochtās hebbē ſi vā binnē wat opēs eñ
morwes waer af dat die humorē ende
die natticheidē die daer vergadert ſijn
breken onderwilen wt totten hoefden
der fonteynē. Itē die windē gaen dic
wijl tottē holen vā diē berghē in ende
makē eertbevinge waer af dat die ſteē
roetſen ſomwilen ſcoerē eñ vallē Inde
ſen ſteenroetſen pleghē die aernē ende
ghieren te wonē Eñ ſy weſtlaē oec die
claſſinghe vāder zee Eñ men maecter
vaſte ſlotē eñ borghē op \ eñ ander holē
daermē die enghe repaſſen of vwaert
die nevelē eñ die wolkē lopē om deſe
roetſē eñ des morghens als die ſonne
op trect ſo gaē die radiē der ſōnē eerſt
in hē. Eñ menigherhāde wilde beeſtē
wanderē in deſē roetſē eñ men trecter
dicwijl gout eñ ziluer wt eñ ander me
talen Ende oec menigherley duerbar
ghe ſteenten

Dat xxxiiij ca. vanden berch ſephora

SEphora is een berch van orienten
in iudeen als ieronim9 ſeit biden
welkē woeden lethans ſonē eñ hebres
kinder of ſonē die welke ioſephus cof
te daer na binnē drie iaren quam hyer-
cora tot eē ſtede die claſſes ſalomonis
hiet mit veel maerſſerien vā deſē lāde
bider zee daer plaghē ſi gout eñ ſiluer
guldē lakē eñ andre laken eñ tāden vā

den olifant te brengē alst openbaert.iiij regū.x.ca.

Dat xxxv.ca. vanden berch segor

Segor is een cleyn berch die welck bala heet als iero. sept Inde welcken een stat getimmert was die verlost was om loths bede daer wijn van balsē wast in een teyken der eerster drachtelicheyt ende daer wassen appelē van palmē eñ cleeft an die dode zee Ende daer na was daer ingeset die hulpe d̄ romeynen daer of sept ysidorus.xv.c. als die glose sept Ende wardt vitula genoemt die dwingende is of bijndende om die lustelicheyt want vitula wart tweewarf ghestagen van wes aerdbeuinge si viel die starc gebleuen soude hebbē hadt sake geweest dat si nader vlossinge nz gesondicht en had

Dat.xxxvi.ca. vandenberch synay.

Synay is een berch wes deel is oreb eñ is in arabyen in die prouincie van madiam van desen berch sept iosephus.iiij.li.ij.der outheyden Syna is hoge ende totter voedinge edel ende draecht alte veel goeder cruyden want het was een meyninge vanden luyden dat god daer woende ende daerom en placher int eerst niement scapen te hoeden want die harderen en dochten niet eens daerwaerts te wanderē mit hoerscapē Eñ doe moyses desē berch maecte doe sach hij den hagedoern barnē eñ dat hij alle sijn groenicheypt eñ sijn bloemen noch hadde eñ dat sijn telgen die noch vruchtbaer waren al wast dattet die vlāme also starck ouerliep waer om dat die here van dien viere tot moyses sprack Itē aldaer.li.iij \Moyses clam op in sina twelc een seer hoge berch is die hoechste in die lande ende om die hoechte sijnre groetheit eñ om de lanckheyt der hueuelen eñ der roetzen so en mochten die luiden daer niet op comen eñ daer om meynden si datter god op woende Item die hebreuschee setten hoer tabernaculen biden wortelen van desen berch Eñ daer verdiēden sij god int viere te sien ende inder wolcken eñ hoerdē hem selue spreken Itē hy wort geheyten berch van syna berch d̄ godlicker woninge berch der ēgelicker oefeninge berch des lichts eñ dar onstekinge berch der wolcken eñ d̄ duysterheit berch des regens eñ des douwes berch der weydē eñ der zadingē berch der wijsheyt ende der leringe \wāt die heer leerde moyses denpropheet in diē berch eñ gaf hem de wet eñ ewe Ende hy is eē berch der rechtuaerdicheit eñ der dreyghinge wāt hij brenct den genen vrese eñ anxt in dien aensien Ende hy is eē berch des blixems eñ des werlichtens eñ is een berch der bazuynen eñ des tuytens ende is een berch der vriensc̄appen eñ der sekerheyt wāt ouermits der ewen so bracht hy tuolck aldaer te samen mit eenre ewyger sekeringe eñ is een berch der zuyuerheypt eñ der puerheit eñ hy is een berch der blijscap eñ der vrolicheypt want daer ē mocht nyemant totten berghe comen of gaen dan die gene die zuyuer ende reyn waren van lichaem eñ vā gedachten Eñ die gene die oec zuyuer waren die atē eñ dröckē mit blijsappē voer dē heer eñ het is een berch d̄ ontfarmhartichepyt eñ der goedertierenheit Ende hy is een berch der offerhande eñ der bedinge want daer offerdē si den heer

en̄ ouermits bedighe\ en̄ biddinge vā
moyses so hoerdē die lude dat hē god
ghenadich was ende dede horen wil

Dat xxxviij ca. vanden berch vā syon

Syon is een berch in iherusalē op
wes schepdel of ouerste was da
uids toern gheset om die versieringhe
ende beschermenis vāder stadt Ende
indie eē zijde des berchs vā syon was
die tempel also maer als midden tuss-
chen den toern ende de nederste stadt
om dat hij den tempel mittē toern sou
de die stadt bescudden Ende daer om
heyt die scrift ierusalem dicwijle doch
ter van syon want ghelijckerwijs dat
die dochter bescudt wordt vā der moe
der ende wordt der moeder onderge-
daen also was die nederste stat dē tem
pel ende den toern onder ghedaē Itē
die berch syon was so edel ende alsoe
groet van naem onder die āder bergē
dat niet alleen de stadt van ierusalem
noch oec die stad van iudeen maer oec
alle die ghemene kerck also wel van-
den iodē als vanden heyden ende vā
anderen volck datter vergadert was
inden propheten dicwijl vā den berch
syon ghenoemt was Item die berch
vā syon was eē berch vā groter hoech
ten ende van groter starcten ende vas-
ticheden Ende was een berch van vol
heydē en̄ der drachtelicheyt van gro-
ter schoenheyt ende van ghenoechlic
heyt ende van groter betrouwinge.
ende sekerheyt ende vā groter rijcheyt
ende was een berch der blijschappen
ende der rechtuaerdicheyt ende was
eē berch der leringhe en̄ der wijsinge
als gescreuē is vā syon die ewe sal wt
gaē die berch d̄ pphecie en̄ d̄ vtellinge

Dat xxxviij ca. vanden berch selmon

Selmō is een berch indē geslacht
vā effraym bider buertē des ghe-
slachts vā manasses indē welkē abime
lach clā doe hi scermde tegē die sica
mitē als iero. seit. Et is een berch die
dicht vā bomē staet en̄ zeer vol dz hi al
doncker is waer om dat selmō schim of
donckerheit genoēt wordt En̄ is oec eē
berch die nat is vā wateren en̄ vet en̄
goet vā weydē als ghesept wordt indē
souter Et nix de albata in selmon.

Dat xxxix ca. vanden berch van sophin

Sophi is eē berch it gheslacht vā
effraym in eē stede vā anathē daer
samuel af gheborē was als iero. seit Et
was een stede int hoge ghelegē drach
tich en̄ grasich mit waterē genet ende
scoē en̄ ghenochelic vā bomē Itē sarō
vādē welkē gheseit wort ysaie xxxvi is
een berch tusschen dē berch thabor en̄
twater vā tiberiadis waer om dz noch
hudē des daechs alle dat lant sarona
hiet als ieronim⁹ seit\ en̄ alle dat lant
vā cesaria palestina. tottenpoortkē vā
ioppa hiet sarona bi desē berch sijn die
cāpē int velt alte sonderlinghe vast als
die glose seyt ouer ysaias xxxiij. en̄ sijn
zeer bequaem en̄ genoechelic vā corē
ende van bomen

Dat .xl .ca. vā den berch seron

Mons seron vāden welcken geseit
wort deutronomij. iij. c. en̄ is
eē deel des berchs galaad. die wijt ghe
street wort byder wildernissen al tot o-
uer de iordaen daer seon de coninc van
amorren woende en̄ viel int lot vā ru-
bē en̄ vā gad en̄ vā half dē geslacht vā
manasses als iero. seyt ouer ieremias
xlv. aldaer en̄ galaad op climē zee. soe

ke bouẽ vanden berch van galaad

Dat xli. ca. vanden berch semoron.

SEmoron is een berch vãden wel
ken gheseit wordt. ij. paralis xiij
eñ is eẽ berch indẽ welkẽ nu sebaste is
daer die reliquiẽ dz sijn die heylichdõ
mẽ vã sinte iohan baptist rustẽ als iero
sept indẽ welkẽ berge eerst samaria ge
tymmert is eñ alle tlant is na samaria
ghehietẽ Itẽ dese stat was alte sond
linghe starck om des berchs wil eñ die
quaet te winnẽ was wãt die coninghẽ
vã assiriẽ haddẽse drie iaer lanc belegẽ
eñ deden daer grote cost ende menich
vechtẽ eñ si warẽ doe na vã hõgher ge
storuẽ die daer butẽ warẽ als iero. seit
eñ iosue en hadder oec nz gewõnẽ ghe
hadt haddẽ die ghene die daer in woẽ
dẽ god vã ysrahel nz toernich gemaect
eñ dz si vast betrouwẽ in hẽ gehad had
dẽ eñ en haddẽ sijn ewe ingeenre wijs
achter gelatẽ Itẽ die proprieteitẽ van
desẽ berge soecke bouẽ vãdẽ bergen vã
ysrahel

Dat xlij. ca vãden berch seir

MOns seir is een berch vãdẽ welc
ken dicwijl inder scrifturẽ mencie
ghemaect werdt eñ is dat selfde dat
die berch edõ is daer bouẽ ghenoech
af gheseit is soect vãdẽ berch edom of
esau eñ was eẽ derdẽdeel mijre dã esau

Dat xliij ca. vanden berch van thabor

THabor is een berch midzẽ inden
cãp als iero. sept ouer iere. c. xxvi
Eñ is een berch vã wõderliker rõtheit
eñ hoecht eñ is x. milẽ verre vã dyoce
sarea tẽ oestẽ waert Eñ wal i die ghebu
erte vã sabulõ ysacar eñ vã neptuli Itẽ
dit is dẽ ghemeenstẽ berch vã allẽ ber
ghẽ int lant vã belofte ouermits sijnre
zueticheit eñ õ drachticheit eñ om sijn
re starcheit eñ vasticheit Itẽ tclepe vã
diẽ berge is seer drachtich vã wijngaer
dẽ | eñ daer wassen veel oliuẽ eñ ander
goede bomẽ Eñ die lucht is daer goet
eñ ghesont eñ het douwet daer altoes
eñ daer valt soete reghẽ eñ ghetẽpert
eñ die bomẽ bliuẽ daer winters eñ des
zomers groẽ eñ vruchtbaer ende daer
is alte soeten gheluut vã voghelen eñ
van menigherhande stemmẽ Eñ daer
sijn veel vogelaers die haer nettẽ daer
sprepen om die voghelen te vãghẽ als
ieronimꝰ sept op die stede Osee iiij Itẽ
die teghẽwoerdicheit des ghesontma
kers. die desen berch dicwijl plach te
erẽ maect desẽ berch bouẽ alle dinghẽ
priselic want in desen berch plach hi te
leren \ eñ in desen berch vernachtede hi
õ sijn ghebet te doẽ in desẽ berch spijs
de hy twolc | also wel mit gheesteliken
voeder als mit lichamelikẽ voeder of
spisen Itẽ int ouerste vã desen berghe
transfigureerde hy hem seluen voer si
nen iongheren dat is dat hy een ander
vorm an nam Eñ hi vertelde sinẽ iõge
ren in sinen lichaẽ die gracie der toeco
mender claerheyt

Dat xliiij. ca. vãden berch zyph of dõc
kere berch

ZYph is eẽ berch ongedaen eñ een
doncker berch indẽ welkẽ dauid
scoel doe hij vloe vã sauls aẽsicht Eñ
is by carmela indẽ berch carmely indẽ
welckẽ nabal de carmelie wilneer woẽ
de de welcke was van calefs geslacht
als. iero. seit die berch is zeer boscach
tich mit veel õuruchtbaer bomẽ eñ stre
velẽ beset eñ vol vã wilde dierẽ eñ ser
pẽtẽ die daer indẽ holẽ leghẽ eñ daer
õ is hi goet in te sculẽ eñ is sorgelic õ

bi te lijden om der moerdenaers wille
Dat. xlv. ca. vā de heffinge der aerdē
COllis is een heffinge der aerden ouergaēde de slechticheyt eenre corter aerdē eñ en is niet reykende totter hoecheyt enichs berchs eñ is langer dan een berch eñ hoger dā die pleyn aerde eñ men macht hietē een hueuel of een berchskijn als duynē sijn eñ men heet collis oec tumult⁹ dat is aerde die geheuē is of gedrontē als ysido. seyt wāt colles dat plaghen voetē vāden berghē te hyetē \ wāt alsmē opten berghē ghaē wil so moetmē eerst op die colles dat is op die hoeuelen te gaen eer dat mē op die berghē comē can Eñ sy werden colles ghehietē van collēdo dat is vā oeffenē wāt sy mit minre arbeit geoeffent werdē dā die berghē Eñ sy sijn bat ter luchten gheset eñ ter sonnē dan die slechte aerde | eñ daer om werdē die vruchtē eer rijp in dien hueuelē \ dā int pleyn eñ sy werdē oec bat bedouwet eñ mit nat vāden hemel ouergotē dā dat pleyn lant Eñ daer om sijn die vruchtē die daer in wassen sijn soeter eñ smakeliker dā die indē slechtē lāde wassē Itē colles houdent middel tusschen tpleyn lant eñ den gheberecht. Eñ daer om is die lucht daer dicker eñ vetter dā idē berghen \ eñ ysser puerre ende subtijlre dan sy is inden valleyē Eñ sy ontfāghē puerre ende edelre influenciē \ eñ inprētinghe vanden oversten planeten dan die valleyen doē Ende daer om so sijn also wel die vruchten als die ander crudē inden berchskijns ghesonder dan in den valleyen Ende inden anderen delen des lāds | als Constantin⁹ seyt Itē die hueuelen eñ die cleyne berchskijns ontfāgen eer die verlichtinhe der radi en vāder sonen dā die valleyē doen eñ wardē snelre genet eñ vucht vā dē wolken dan die valleyen eñ vandē berghē vallen oec die fonteynē eñ bekē op dese hueuelē eñ vandē hueuelē voert tot dē pleynen landen
Dat xlvi. ca. van daelen
VAllis is eē dalle eñ is ofte ghēde aerde neder ghedruct ende gheleghen midden tusschen den bergē als ysydorus seyt Item eē valleye is eē ōtfanc der wateren ende der fonteynen die neδ comē vandē ryuierkijns waer of dat opēbaert dat die valleyen nat ghemaect werden vanden beecskijns die vten berghen lopen eñ werdē daer af drachtich eñ draghē menigherhande crudē graze ende boemkijns \ ende werdē daer groen eñ scoen af Ende dese valeyen worden verdonkert vander op heffinghe der hogher berghen die daer om staen Itē indē valeyen wordt meerre brekinghe eñ toe lopinghe der radien vander sonnē dā inden berghen ende daer is meerre hettē. Ende daer om smelt dat snee eer īden valeyen dā inden berghen want daer en mach die wint niet vorderē als hi bouē doet van welker wtstortinghe die stedē omtrent nat ghemaect werden \ als macrobius seyt waer af dat die valeyē warm doncker grof eñ wazemich gheoerdelt werdē ouermits experiēciē dats bi prouinghē wāt die ludē die indē valeyē wonē hebbē dicwijl zuuctē die heet eñ vucht sijn als cōstā. seyt. Itē die husen eñ die tymmeringhe die inden valeyen staen werdē min ghequetst | dā die hoech int gheberecht staen \ vanden winden ende

vā anderē tēpeesten want die valleyē werden vanden berghen bescermt Itē aristotiles seit dat totten valleyen oec vele vulnissen loept eñ werden dar langher ghehouden om die grofheit der luchten. Itē die valleyen werden eer doncker vā grouē eñ rokighē wazemē dā die berghē want die valleyen gaen dieper totten center der aerdē eñ sy sijn veel verder vandē hemel ende vā der luchten dan die berghen Itē indē valleyen vā menigherhande toe loep der wateren eñ sliken eñ oec vuilnissen werden die vule broken die men niet gaen en mach dicwijl vgadert eñ mē mach het qualikē ob comē Itē vā obuloedicheit der humoren eñ der vuchticheit wassen daer dicwijl grasen liesē eñ menigherhande onvruchtbaer bomē als wijlghē eñ deser ghelijc indē valleyen twelc indē gheberchtē niet en ghesciet

Dat xlvij ca. van een pleyn

Campus dat is een camp of een pleyn slecht velt dat hoghe noch lage en is Eñ want onder den voeten ghelijc is ende effen so hyetet cāpus want canos in griex is gelijc of effē in duitsche Eñ cāpus is eē slecht pleyn stede die onghebouwet is eñ ongheeert mitter ploech eñ dat niet vet ghemaect en is mit strōt of mit messe mar twelc een slechte wāderinghe is van volc te peerde of te voete by enigher stat geleghē eñ ghepast. Eñ is een ghemeen stede eñ opēbaer daer alle mā gaē mach die der ghemeētē toe gewijst is eñ die niemans eyghen en is mer der oirbaerlic heyt alle menschen toe gheordineert

Dat xlviij ca. van den acker

Ager dat is een acker ende hyet daer om ager vā agendo dat is vā doē of van arbeyden wāt indē acker wordt ghearbeydt ende wat ghedaen als ysydorus seyt li. xv. Item alle acker als varro seyt anter het is een zaetlant of mit bomen gheplāt of het is een weyde daer beesten in gaē of een hof daer warmoes eñ ander crudē in staen want die oude meysters plaghen te segghē dat ager eē ghebouwet aerde was / eñ rus was eē ongheboude aerde als bosch eñ weyden daer beestē gaen die melc gheuē vā welkē woerde rusticus coemt wāt twelc hoert dē volc toe dat inden velde woent Itē ysydo. seyt dat ager is eē stede daer mē arbeit eñ swetet wāt die acker sal hy ghebouwet sijn daer moet groten arbeyt toe / hy wort eerst gheeert na ghesayt na gheegt eñ na gemayt eñ veel āder dinghē die mē hē doet hy wordt mit douwe eñ mit reghen ouergotē eñ hy wordt om twijnt mit risē ende mit doernen des winters wordt hi beuorē des leintes wordt hi mittē couter te broken / eñ des somers alst corē af is so wert hy gebernt eñ in dē herfst wordt hi andwerue ghesnedē eñ ghebrokē mitter ploech waer af dz mē in hē altoes arbeydē moet sal daer wat ghewins of ghelucs of comen

Dat xlix. ca. van een hofstede

Predium dat is een gehuyst ende is properlic eē stede daer een vader vā den ghesin woent eñ alle dinc besorcht van datten acker nut ende oirberlic is of wesen mach.

Dat .l. ca. van woeste steden.

Pratū dat is een beēdinghe daer veel hoys eñ grass wast eñ daer men niet veel arbeyts doen en darf dit

seyt ysidoꝛ9 dese beemde̅ hebben beke̅
ende ander watergangh̅e bi hem die
se altoes vucht ende groen houden en̄
is verchiert mit veel blome̅ en̄ mit me
nigher ley crude̅ ende daer om plecht
men te segghen prata rident dat is die
beemden of die weyden lachen want
die bloemkens staen alte ghenoechli-
ken int aensien sy gheuen goeden roke
si hebben ene̅ goeden smake want die
bykens zukender die zueticheit wt en̄
sy doen den beesten wel melc gheuen
sy ghenesen wonden. Ende sy gheuen
daer teghen menigherhande specien.

Dat li. ca van woeste steden

Desertum dat is een stede die ver
woest is en̄ daer nyemāt en woe̅t
noch en wandert als ysidoꝛ9 seyt Ende
dat gheualt onderwile̅ om dattet lant
daer ōtrēt onvruchtbaer is of datter die
lucht al te onghetempert is of datter ge
breck is vā water en̄ vā fōteyne̅ of om
datter die viande̅ al ouerue̅ waer of dz
desertū is een stede die me̅ niet bouwe̅
en mach en̄ die vol distels ende vol do
rens is en̄ vol serpente̅ en̄ and' venijns
is en̄ is een woninghe vā wilde̅ dieren
en̄ vā quade̅ beeste̅ / en̄ v' moerdenaers
En̄ is mit allen woest want die weghe̅
en sijn daer niet betreden.

Dat lij.ca.van een eenlicke plaetse der
herempten

Heremus is ee̅ eenlike stede daer
die heremite̅ pleghe̅ te sitte̅ daer ghee̅
lude en wādere̅ dā wilde diere̅ als le-
wen en̄ ander diere̅ want daer wone̅ sy
sekerste vande̅ iaghers en̄ vā anderen
stricken En̄ die wilde voghelkijns ma
ke̅ daer zuete̅ sanck om dattet daer ge
nuechlic en̄ dicht vā bome̅ is. En̄ noch
tans wone̅ daer sommels lude als van
ene̅ huse of van tween nu hier nu daer
die grote̅ arbeyt doen inde̅ bosche̅ mit
houwe̅ mit kerue̅ mit menigherhande
dinghen als mit nette̅ die voghelen te
vanghe̅ en̄ mit stricken die wilde diere̅
te gripe̅ en̄ mit deser ghelijc en̄ si liden
daer oec dicwijl grote coude vā haghel
en̄ vā snee en̄ vā vorst En̄ die daer wo-
ne̅ werden selden ghemoyet ten waer
vande̅ moerdenaers of vande̅ iaghers
ende daer om al ist verdrietelic allee̅ te
wesen het en is nochtās een stede des
ghemacs ende der rusten

Dat liij.ca. van een hol

Antrum is gheseyt vā atro dat is
donker ende is properlic een hol
daer wilde diere̅ in crupen als si enich
and' dinc vāghe̅ of gripe̅ wille̅ dese ho-
le̅ sijn des winters warm en̄ des somers
coudt en̄ sijn bequae̅ hoer ionghe̅ in te
vuede̅ en̄ in te hude̅ en̄ si stinken en̄ ru-
ke̅ qualiken vanden zweten en̄ vanden
pissen der dieren die daer in sijn

Dat liiij.ca.van een cuyl

Fossa is een cuyl en̄ is gheseyt vā
fodie̅do dat is van grauen daer
om dattet eerde is die mit arbeyde̅ ge
grauen is en̄ diep ghemaect ende hoe
dat die aerde aen de̅ cante̅ hogher bute̅
wt gheworpen wordt hoe dat die cuyl
midzen dieper werdt Ende hoe dat hi
dieper is hoe dat hi sorcheliker is daer
een yeghelic lichtelijc al valle̅de inga̅e
mocht ende nade̅ val en soude hy niet
lichtelijc daer weder wt come̅ als gre-
gorius seyt ende daer om seyt oec iero
nim9 ouer ezechiel xix. die lewe wordt
inde̅ cuyle̅ ghegrepe̅ wāt als een cuyl
ghemaect is so setme̅ daer een scaep in

of een ghepte benedē indē bodem ende als die lewe of die wolf dꝫ rupet so coēt hy daer toe eñ springt ghinder in nadē sape so is daer besidē een val ghemaect mit aerdē bedect die mē daer lichtelikē ouerwerpt mar si isser quaet wed of te doē eñ bezidē dien cupl is noch een hol ghemaect dat een keupe is also datmē vādē enē cupl indē anderē comē mach Eñ als die lewe dā siet dat hi ten eerstē nꝫ ved wt en mach wāt die kupl vluchs bouē ouerdect werdt so sorcht hy voer dē iagher eñ cruupt dan in dat and hol eñ daer coemt hi in die knip daer hi niet wt en mach eñ so brenctmen minē lieuē heer ghind voert getrost als ieronim⁹ seit \ Item die culen ende die grauen sȳ oec nut wāt mē bescermter die stedē eñ die castelē mede datter die viādē niet in en moegē comen Eñ die lāden werden daer mede gescheiden eñ ghedeplt dat elc mensch weet wat hem toe hoert Eñ men maect oec culen eñ slotē daermen menigherhande visschē in vuedt ī welken culen men onderwilē versch water laet lopē op dat die visschen niet steruē en sullen Item die alre beste vestige is een graue die lāc eñ wpt is eñ diep mit hogē cantē daermē mit ghenē scepē in en mach eñ daer maer een brugge ouer en gaet als iheronimus seit

Dat .lv. ca. van een spelnnck

SPelūca dat is eē diep gat ōd die eerde als die coelhouwers hebben eñ maecken eñ die de metallen winē ende dese sarcken allmē daer eerst in coemt soe ist daer licht daer nae allsmen vorder coemt soe ist daer doncker te lesten ist daer hardt ende enge ende rume Ende onderwilen isser eenander wtgāc als damascen⁹ seit. Itē idē bergē daer men metalle graeft ende ghestepnten. daer sȳn veelspelunckē Eñ dese bliuen altoes ṗdel anders dan datmese mit pileernē eñ mit stipelen onderset dat hē dieberch op thoeft niet vallē en sal Eñ onderwylen geuallet wael dat die stipelen den last niet draghen en moeghen om dat si veruaren van outheidē of vā anderen saeken dat sy al verloren bliuē die daer in sȳn eñ dat diespeluncken beuallen werdē waer af datter grote vrese is in dien gaten te wesen want sy sȳn cout ende vucht sy sȳn onstedich eñ ōseker Itē sy sȳn oeck bequaem drakē eñ anderen venȳnden dieren in te woenē

Dat.lvi. ca .van een cauerne of holige aerde

CAuerna is een ghehuelde eerde ende is geseit vā cauando dat is van huelen daer om dat die aerde wech ende weder doerboert ende ghehuelt werdt als die conȳn bergen Item ī desen gaten maken die crupende wormē ende ander beestkens haer woninghe end vueden haer iongen daer in Ende dat sy daer in sculen moghen voer die gheen die hem misdoen willen Item ī den boemē sȳn oec wael gāte daer die voegelkius sculen voer die grote vogelen als voer die valcken ende voer die aernen Ende inden steenroetzen sȳn gateren daer die cleine wilde dieren n sculen voer die grote diereu ende alsoe vā elcken anderen waer by dat elck sȳ hol weet waer dattꝫ sculē sal alst noet heeft Item dicwȳl coemter eerdbeuige daer der hollen alsoe veel sȳn om den wȳnt die daer in cruupt als aristotiles sept

¶ Hier beghint dz xv bouck en̄ spreect vande delen der aerden ende vanden prouincien bi dẽ welkẽ die werelt ghe- meynliken ghedeylt is so salmẽ luttel dinghen desen wercskijn mede bi bren ghen mitter hulpe goods ende noch- tans van allen dinghen niet te segghẽ mar alleen van dien vandẽ welken die heylighe scrift ghewach af maect on- derwylen

Dat I ca is vande werelt

Orbis dz is die werelt hier beneden ende is in drien ghedeylt wãt dat een deel is asya. dat ander europa en̄ dz dorde affrica welc drie delẽ der werelt die oude meysters niet effen ghelijc ende ylen. want asya beghint aen tsuydẽ ten oesten waert en̄ gaet so voert al totten noorden. Ende europa reyct van noorden bouen bydẽ oesten ende strect al totten westen. mar affrica van westen totten zuyden ende alleen asya dat houdt een deel als die helft daer wy wonen. Ende die ander delen als affrica ende europa hebben die ander helft ghedeylt. Item onder desen delẽ als vã occeano coemt voert die grote zee ende onderdeyltse waer om is dat sake dattu die werelt wylste deylen in tween delen des oesten ende des westẽ so sal in dat een deel asya we sen ende in dat ander deel affrica ende europa. Ende aldus deylden sijt nader diluuien des soens noe Onder die wel ke sem mit sinen nacomelinghen besat asyam. Ende iaphet besat europã En̄ cham besat africam als die glose seyt ouer genesi .x. et sup libro palipo .i. dz selue set crisostomus ysydor9 en̄ plyni9

Dat ij ca. van asyen

Asya datmen meynt dat midzen inder werelt is / is also gheheyten na den naem eens wijfs | welc wijf byden ouden tyden plach trijke van oesten te besitten ende te houden als ysydorus seyt li. xv. dit deel asya is gheset in dat dordendeel vander werelt ende heeft sinen opganc der sonnen van oesten en̄ van zuden die zee die mẽ occeanũ hiet Ende indẽ õderganc der sonnen so wor det asya gheeyndt in õser zee ende vã noerden werdt asya gheeynt in een ry uier diemen emay hyet En̄ asya heeft veel prouincien ende veel conincriken ende menigherhande nacien van ton- ghen ende van volc die welc zeer won derlijc sijn indẽ leuẽ en̄ oec inden zeden Ende die oec seer scelen indẽ figueren en̄ indẽ ghedachtẽ der welker namẽ en̄ gheleghentheyt wy thãs hier cortset ten sullen volghende die ordinanci van den alphabeet dat is vanden. a. b. c.

Dat iij. ca. van assyrien

Assyria is een conincrijc van asya ende is een prouincie ende is also ghenoemt vã asye sems zoen die wel- ke eerst nader diluuiũ dat lant besat en̄ bewoẽdet dit lant heeft tẽ oestẽ waert yndien en̄ vandẽ zuden raket mediam En̄ vandẽ westen heuet die tygrym dz is een ryuier dat also stijf loept En̄ ten noerden heuet den berch caucasũ daer die poertẽ vã capsya zijn als ysyd. seyt li. xv. ĩ desẽ lãde was eerst gheuõdẽ die ghewoẽte vã purpur te makẽ daer na vonden sy zaluẽ om thaer te verwẽ en̄ tlichaẽ meñ te besmerẽ õ dz si claer we rden soudẽ vã hudẽ en̄ wel rukẽ soudẽ wtẽ welkẽ eerst vloeide die õcuisheit õ

romeynen ende der grieken als ysidorus seyt Ende het is een alte ghetemperden lant in ghetemperden lantscappen mar in veel eynden om die onghetemperde woninghen des lands so ist onrustelic inden zeden der menschen alst is inden beesten ende inden serpenten als plynius seyt int dorde boeke daer hy bescrijft die wreetheyt der menschen In deser provincien wonen assyrijn dat sijn die lude van assyrien Ende is alte machtighen volc van oudts

Dat iiij.ca. van arabien

Arabia is een provincie van asia ende is heylich om dattet naden wyeroec ruuct daer om ist thurifera ghenoemt als ysydorus seyt .li.xv.want daer sijn dese bomen daer die wyeroec wt loept plenteyt. Ende veel ander wel rukende bomen om welken heylighen goeden roke die grieken dat noemden eudemon ende die latijnschen hyetent heylich als die selue daer seyt ende in haren sprongen wassen mirre ende caneel ende ander cruden Ende daer wordt fenix die voghel ghebooren ende menigherhande wylde voghelen ende beesten die van wonderliken maecselen sijn ende in desen lande sijn menigherhande costelike steenen want als ysidorus seyt ende plynius so vijntmen daer dryerhande sardonix ende men vijnt daer draken ende eenrehande slanghen daer men menigherhande dierbaer stenen in horen lichaem vijnt Ende daer seyt hy van saba datmen daer af soeken sal hyer after waert

Dat .v.ca.van armenien.

Armenien is also ghehyeten van armeno iasonis die grave was thessalien die armenien wan doet die coninc iascha verloren had doe vergaderde hy allevnsken volc van allen landen ende begreep die weer weder ende daer of heuet noch den naem als ysydorus seyt li. .xvi. dat is tlant ararath van daer die kinder van senacherib vloghen doe sij hem bidden de inden tempel sijns gods doot sloegen als die historie vertelt int coningen bouc ende die berch hiet ararath inden welken die arke van noe rustede nader diluuien Item dit lant van armenien is gheleghen tusschen den berch taurus ende cartasy van capadocien ghestrect totter zee capsim toe hebbende vanden noerden berch cenaureos wten welken die ryuier tygrys coemt als ysydorus seyt ende dat selfde seyt plynius ende crissus \ende armenien is tweerehande als dat hoghe armenien \ende dat laghe armenien gelijc alst sijn twe panonien inden welken alle beyde men somige alte wonderlike dinghen gevonden heeft na ons te spreken nochtans tlant van armenien daer die oeueren van tygrys of van effrates raket daer ist alte geneuchliken van cruyden van coern van bosscen van houen ende van vruchten nochtans ist vuult mit veel geslachten der wreden beesten ende der serpenten als die selue seyt Ende daer of vtelt plynius veel dinghen

Dat vi. ca. van aradien

Aradia of aradium is een eylant dat altemael een stat is gelegen inder zee te midnoerden nz varre van tyrus als die glose seit op die stat ezechielis xxvij die sonen van aradien in dijnre scharen zee Ende sijn sceepmans kunnen te scepe wel oerlgohen zc.

Dat vij .ca .van albanien

Albania is een provincie vanden meesten asya Ende is also ghenoemt van

der hettē des volcs daerom dat si mit witten haer gheboren werdē Ende is een seer cout lant bý dat die ander lan den van asýa sijn dit albania heeft aen die oest zide die zee die men capsū hiet eñ coemt op beydē mondē der noerde liker groter zee tottē brokē vā meothi dia eñ is haer streckēde bý alte woestē eñ onghebōdē stedē in dit lant sijn alte grote honden die alte wreet sijn inden moet eñ starck vā lichaem dat sy stierē verdrucken eñ verderuē lewē eñ elefā tē als plýniꝰ exēpel maect eñ gheeft vāden hōde des volcs vā albaniē welc hondt alexāder ghesеynt was ende hi verwan enen lewe enē bere eñ enē ele- fant als die selue seit li·viij.int capittel vandē hōdē des lands vā albaniē Jtē dat volc heeft ghemalē oghē eñ gheel inder pupillē daer ō dat sy des nachts te bat syē sullen eñ bat dā des daechs als die selue seyt li..ix.dat selue vertelt solinus oec voer een groet wonder

Dat.viij.ca van actica daer athenen of ghenoemt is

Actica is dat selue ꝓuincie dz grie ken lant is of was vā ouds wes deel of stat ghehietē wordt |die stat vā atenē die welc des wilneer was vued- ster der phylosophē eñ moedr der. vij. consten Eñ sy en had op die tijt gheen lieuer cleinoet dan dat studium als ply uius ende ẏsydorꝰ segghē li.xv. Ende waren alle doctoers ende meysters dz daer waren Jtem demostenes plach dese stat zeer te vermerē eñ alle der we relt condt te maken |als salustius ver- telt Mar bouen allen dinghen plachse arriopagita paulꝰ discipel te prisendie welke alle die werelt verchierde mit sijn re groter wijsheit als ephyphaniꝰ seyt ende ẏsidorus mede

Dat ix.ca van achya

AChia in grieken is een prouincie in europen ende is also van ouds ghe- hyeten vā acteꝰ dē coninc dese prouin cie is bina alte mael eylant wāt aen die noert zide daert mit macedonien vsa- mētis daer ist al ōtrwnt mitter zee wāt aen die oest zijde heuet die zee vā cyre nē Eñ vā noerdē griekē lāt eñ vā zudē yonicū | eñ vā westē die eylāden die mē cassopicis noemt ende werdt toe ghe- vuecht alleen vander noertzijde desen drien prouincien als actice macidonie eñ grieken Jtē thoeft vā deser prouin cien is cornicus eñ is alte vastē stat als ẏsydorꝰ seyt li.xv.wāt twolc en macher nav toe comē om die hoecheyt der ghe leghētheyt eñ ō dattet also starck ghe vesticht is eñ om datter die zee also na bý is \dese stat maecte chorinthus ho- restis soē welke stat die griekē chorni- thus noēdē dz is bewijsinghe des ghe meynē goeds als ẏsidorꝰ seyt li . xvij.

Dat x.ca. van archadya

Archadya is eē prouincie die leyt tusschen die zee egeum eñ ioniū als ẏsidorus seyt die welc archas iupi- ters soen die van sinē onderlatē verwō nen was archadē noēde na sinen naem Eñ die selue stat werdt na sticionya ge noemt vā enē coninc die sticionius hiet als ẏsidorus seyt

Dat xi.ca.van alanya

Alanya is die eerste side vā sicia die welc deerst ende dat alre meeste conincrijc is van europen welc europa beghint vandee ryuier chamer neder- ghaende totten ondergānc der sonnen

aen die noortzee ende strect haer tottē eynden van spaengē | wes oest zijde eñ zuut zijde op climmēde vā pōto wordt vergadert mit alle der groter zee ende wordt gheeynt totten eylandē van gades als ysydor9 seyt li.xv. die syde van sicia is eerste alania dz strect tottē broeken van meothida eñ gaet voert in dacia eñ is alte bredē conincrijc eñ houdt wrede landen van barbers \ ende is onder enen coudē clyma ghelet neyghēde van den oesten ten noerden.

Dat xij.ca. van amazonien.

Amazonia dat is een conincrijc eē deel in azya eñ een deel in europa welc rijc albanien al na by is vanden amazonē also ghenoemt Amazones der gotten warē wiuē die vāden nedersten sychya wt ghinghen als ysydo. seyt li.ix die welke wiuen als haer mannen mit bedriechenissen doot ghe slaghen warē so namen sy die wapenen haerre mannen eñ ghinghen die vyanden aen mit vyantliken moede ende namen volcomē wrake vāden dootslage hoerre mānen want sy sloghense al doot \ vanden ionghen ten oudē ende hielden die wyuen eñ namē den roef haerre vyanden daer na worden si te rade te leuen sond ghe selscap der mannen | die twe coninc ghinnē als marsepia \ eñ lampeto settē ouer hē in een exempel der mānen die altoes twe coninghē plaghē te hebbē vāden welken tween die een altoes wt toech vechtē met eenre groter scarē eñ die ander | verwaerde tghemeyn goet binnē den lande ter wilen dat die āder wt was Eñ sy worden in corter tijt also wreet dat sy wel hōdert iaer een groet deel van asya onder hadden. Itē sy en wouden in gheenre wijs enighen man onder hē latē leuē of wonen Nochtās plaghen sy by hē in een eylant mānen doē te comē daer sy mede te doē hadden op dat sy tghe slacht vanden vrouwen behoudē mochten daer sy sonderlinghe tyden toe haddē als sy hiliken woudē eñ ontfāghē | mar als sy saghē ende vernamē dat sy myt kinde werdē so dwonghen sy die mannen dat sy weder en wech mostē varen. Eñ wast also dat sy knechtkens creghē die sloeghē sy doot. Of sy seyndense te rechter tijt thuus Eñ warent dochteren die hielden sy eñ leerdense schermen eñ vechten ende oec mede iaghen ende schietē ende op dat hem die borst niet hinderlijc wesen en soude inden scilt te oueren of indē stekē so plaghen si die een borst der meyskens te bernen \ inden seuēdē iaer op dat sy slecht bliuē soude ende niet weder wassen Eñ daer om hyeten si amazones ō dat zij sonder mānē syn als ysydor9 seyt. li. ix. die oudē plaghē se wilneer mumannas te hyetē der welker wreetheyt als mē seyt eerst hercules temmede daer na achilles Eñ dat was meer met vrientscappen \ dan met craften als inden ghesten der gryeken ende dier van amazoniē ghehouden wordt Item ysydorus seyt dat die grote alexander \ alle die wiuen met allen vdreef ende maectese te niet \ mar die hystorie van den coninc alexander en seyt dat niet | mer emmer seyt men dat die coninghinne van dien wiuen dē coninc alexander \ die trybute eyschende was mit bodē weō ouer screef ald9 vā dyre wijsheit is te vwōderē ist also dat tu mittē wiuē stridē wilste eñ ge ft ons

dā onse god de auētuer dat wy dy ver
winnē so bistu ewelic gescent eñ ist oec
also dat onse godē op ons toernich sijn
dat wijt verliesen ende datu ons ver-
winste so hebstu luttel eren verwonnen
datstu wiuē verwonnē hebste Op wel-
ker antwoerde die coninc alexāder hē
bedacht ende hem oec zeer verwōder
de ende docht dat sy hē die waerheyt
ghescreuē had ende dattet onbetame
lic gheweest hadde die wiuen met den
swerde te winnen mer eerliker eñ ghe
mackeliker mit minnē ende met vrien
scappen. waer om dat hy hem luyden
vryheit gaf ende verleēde Ende maec
se ghehoersaem mit groter vrientscap
pen ende niet met craften.

Dat xiij ca. van alemaengen.

Alemānia is een edel eñ gheboer
tich conincrijck of lantscap in europen
ende is also ghehieten van enē riuier
dz lemānis hyet ouer die tonouwe als
ysydorus seyt daer dat volc vā dien lā-
de eerst woenden die alemāni ghehye
ten sijn om des riuiers wyl. Ende dit
hyet germania als ysydorus seit. li. xv
daer hy seyt / na dacien dat een eynde
is / van den nederstē sicien coemt ger-
manien teghen / ende heeft van oestē
die tonouwe / ende van zuden den rijn
ende aen die noortzide / ende ter sonnē
ondergang die grote zee ende germa-
nien is tweer hande. Ende dat ouerste
strect al totten gheberchten van aqui-
legien eñ ter zuder zee toe bi venegen
dat ander garmanien is by den rijn eñ
also nederwaert totter noortzee Eñ sy
sijn beyde rijke / eñ edel also wel inder
moghentheyt / ende inder craften als
inder rijcheit / eñ can wel strijden ende
oerloghen ende sijn oec beyde vol van
volke dit volc is zeer cloeck / eñ starck
van lichaem by dat ander landen sijn /
sy sijn vreet eñ coen vā moede in rouē
in vanghen te water eñ te lande / ende
sy iaghen veel naden wildē beesten sy
sijn scoen van aensicht ende eersaem sy
hebben cransen mit ghelen haer ē sijn
vry eñ milde blide eñ vrolic vā moede
ende sonderlinghe die zassen die indē
voerscreuē dinghen den anderē bouen
gaen vāden welkē ysydorꝰ seyt Tvolc
van zassen dat ghesetē is aen die cantē
eñ aen den eynden vāder groter zee is
zeer doende inder doechdē ende indē
arbeyde Ende is daer om also ghehie
tē dattet veel snelre eñ vaerdigher is
tot allen dinghen te doen dan die an-
der alemans mar met allē en sijn sy ho
ren vianden stadelic opten lande mar
oec te water eñ ter zee cōnē sy haer vi
anden vloken eñ verderuē ende sy sijn
daer om saxones ghehieten van saxus
dat is een hardt steen want sy sijn also
hardt als keselinghen arbeyt te doen
Eñ haer lant is zeer vruchtbaer ende
heeft veel sijnre waterē eñ riuierē. Eñ
in horen gheberchten graeftmē by na
alle metalē sonđ tinne Eñ het sijn noch
ander prouincien in beydē germanien
dat is i hoech almaniē ende i laech al
maniē die ymmer also prisēs waert sijn
als oestērijc. beyerē. swauē. elsatē bydē
Rijn eñ noch veel ander die te lāc te v̄-
tellen warē soudmēse alle nomē eñ vā
dē zassen eñ vādē anderē duutschē sijn
die enghelsche ghecomen / der welker
geslacht eñ na volghinge besitten dat
eylant vā britaniē der welker tonghe
ende manieren dat volc van enghelāt

tot huidē optē dach noch volgē als be
da ſeit int bouc vandē peeſtē ſoect neď-
waert in de letter .ſ. vanden zaſſen

Dat .xiiij. ca. van enghelant

ANglia is een eplant vander gro-
ter zee ende is al ōme van allen
landē gheſcepdē ende ghedeylt twelc
wylen eer albania ghenoemt was on-
der witter ſteenroetſen willedie vā ver-
ren aenden ouer vander zee openbarē
welc eplant menighe tijt edel luyden
die van troyen verdreuen waren ende
gheſcheyden wonnen mit vechten en-
de mit ſtrijden teghen roeſen die daer
int lant warē ende wonnent oec mit cō
ſten ende behendicheyden ende ver-
dreuen die roeſen ende ſloegenſe doot
Ende gauen die lande den naem bri-
tanien vanden naem hoers beleiders
die bryto heite want dat lant ghewon-
nen ende vercracht was mit rade en-
de hulp des mans vanden welkē mach-
tige coninghen ſproten ende quamen
die veel groter dinghen deden in horē
leuen ende waert ſaeke datter yemen
luſt in hadde te leſē in hoerder hiſtoriē
die leſe die hiſtorie vā brito Itē dat ſel-
ue eplant wordt langhe daer nae ghe-
wonnen vanden zaſſen eñ vanden an-
deren duutſchen mit ſtryden ende mit
vechten ende is noch bezeten van ho-
ren nacomelinghen die welke tlant on-
der hem deylden eñ ghauen elken pro-
uinciē namē na der proprieteiten haer-
re tonghen ende lietē die memorie der
tonghen hoers volcs after bliuē ende
hietē dat eplant enghelant vander co-
ninghinnen die enghel hiet ende was
des hertoghē vā zaſſē docter welke co-
nighine na menighē ſtrijt dat eplāt be-
zat nochtans ſeyt yſydorus dat het an-
glia ghe heten is van angulus dat is
van enen hoecke daer om dattet in enē
hoecke of in enen eynde ghelegen is
Mar ſinte gregorius doe hy ſach die
kinder van engelant te romen vercopē
byder heydenen tijden ende hi hoerde
dat zy angly heeten Doe ſeide hy aldus
voer waer het ſijn angly want zy blin-
ken int aenſicht als angeli dat ſijn en-
ghelen Item pliuius ende oroſius ſeg-
ghen veel dinghen van deſen lāde mar
yſydorus ſeytſe aen een weghe beſcey-
delicken die welcke dander duyſterlic
voert brenghen Item brytania twelc
men nv enghelant heit is een eplant
dat tegen vranrijc ende ſpaengen leyt
Sijn ōmeganc houdt achtenueertich-
weruen .lxxv. milen Eñ daer ſijn veel
eñ groter ryuierē int lant Eñ daer zijn
heete fonteynen ende veel metallen
ende daer is die ſteen gagates grote
hoep ende paerlen ende cleylant ende
daer ſijn menigherhande vruchten
ende daer ſijn veel ſcapē die veel wol-
len dragē eñ vordel vā wollen eñ daer
ſijn oec veel herten eñ ander wilde be-
ſten gevōden eñ men vinter luttel wol-
uen of gheen Eñ daer om machmē de
ſcapen te vrylicker inden ſcueren eñ in
dē weydē latē weſē ſōder herď als be-
da ſeyt waer of dat een man heeft dat
eylant van engelāt in veerſſen beſcre-
uē eñ ſeyde aldus. Anglia terra ferax
et fertilis angulus orbis: Inſula pdi-
ues q̄ tota vix orbe Nā ei⁹ tot⁹ idiget or-
bis ope Anglia plēa locis gens libera
apta vocari libera gēs cui libera mēs
et libera lingua Sz ligua melior liberi
or q̄ man⁹ Eñ tvlāt is ſēglāt is eēdrach

tich ende een vruchtbaer lãt eñ is een
hoecke der werelt Ende is een eylant
dat rijcker is dan ander landen die in d̃
werelt syn eñ alle die werelt behoeft
sijnre hulpen Engelant is vol van ste
den eñ een vry volc geheten ende be-
quaem het is vry volc dat een vryhart
heeft eñ het is een vrie tonge maer de
tõge is beter eñ die hãt is vryer Ende
si volgen veel goeder oerbaerlichedẽ
eñ eersamichedẽ de welcke hier te lan
ge te setten warẽ maer soucke benedẽ
van brytannia

Dat .xv. ca. vã aquitaynẽ

AQuitania is een prouinci vã wal
schẽ lande in europẽ als ysy. seit.
.li. xv. Ende is van crõmen wateren
eñ daer loept een ryuier diemen ligur
heet eñ sijn eyndẽ lopẽ tot veel steden
eñ dit is eẽ vrochtbaer lant ende zuet
mit veel cleyne poertẽ eñ oec grote ste
den eñ mit castelẽ mit wateren eñ mit
ryuierẽ wel bewaert eñ is schoen van
bosschẽ vã houen vã weyden eñ vã alder
genoechlicheyt Eñ is wel beset mit wijn
gaerdẽ eñ drachtighe bomen vã meni
gerhande geslacht eñ zeer rijc vã aert
schen goede Itẽ onder den naem van
aquitaniẽ sijn veel zijdel prouinciẽ als
plinius seyt Dit lant heeft aẽ die zijde
vã circius de grote zee als orosi9 seyt-
die de schoet vã aquitaniẽ heet eñ aen
die zijde dat de son ondergaet heeftet
hispaniẽ eñ vã noerden eñ van oesten
heuet gallia lugdumẽsem eñ van zuy
den raket de prouinci vã narboen

Dat .xvi. ca. vã andegauia

ANdegauia is een prouincie van
walschẽ lãde al vast bij aquitaniẽ
eñ streckt hem totten minsten brytaniẽ
wes hoefstat andegauis heet eñ daer
loept een water al om eñ alle die pro-
uinci heit andegauia eñ is eẽ vol wijn
lãt eñ eẽ coern lant eñ is volgoeds eñ
is gelijc aquitanien inden wijn ende in
den vruchten.

Dat .xvij. ca. van aluernia.

ALuernia is een prouinci van gal
lia ludumensis wes meeste stat genoẽt
is mõs clarus Dese prouinci heeft vã
oesten germanien van zuyden ytalien
vã westen die prouinci ven narboen eñ
van noerden galliam belgicam eñ is
een wilt bosschich lant bercahctich en
de vol weyden ende is verchiert mit
wildẽ beesten ende mit tãmen beesten
eñ draechtt in veel stedẽ coerns ende
wijns ghenouch.

Dat .xviij. ca. van apulia

APulia is een lant bijder zee in y
talien ende is een deel vã euro
pa vanden eylanden van cecilien ge
scheyden mit enẽ arm vander zee eñ
tlant is vol volcs ende daer is gouts
ende ziluers ghenouch Ende het is
daer vol van wijn van coern ende van
olien ende heeft edel goede stedẽ in
ende is wel beset mit castelẽ mit bor
ghen ende mit anderen dorpen ende
heeft menigherande vrucht in ende
is een eynde van europen tegen dat
zuyden ende is gedeylt van barbariẽ
mitter zee allẽ Eñ mẽ seit datter wer
me baden of fonteynen sijn die dẽ sie
ken medecijn geuen Eñ die hoeftstat
van dien landen heyt men brundisiũ
welke stat die griecken wileneer tim
merden ende wordt ghesept van brũ
da in griex dat is hertshoeft in duyt
che wãt si is gescapẽ ter manierẽ eẽs
hertẽ hoeft dz hoern heeft als ysido

sept deser stat ter siden of lept een lant an datmen capuanata hyet eñ is moeder vandẽ corẽ wãt die aerde daer int lant is bouẽ matẽ vruchtbaer coren te draghen vã welken lande veel ander prouincien ghevuet werdẽ eñ oec die ghenẽ die ouer die zee sitten

Dat xix. ca. van affricken

AFfrica als sommige wanẽ is gesept als apprica daer om datter dẽ hemel open is eñ datter gheẽ coude en is als ysidor⁹ seit Itẽ affrica beghint vandẽ eyndẽ vã egipten varende by den sudẽ ouer ethiopien totten berch athlas toe mar aen die noerd zyde werdet ghesłotẽ mitter zee die middẽ int lãt leit eñ werdt gheeynt in een zee die mẽ gadicanum hiet dit affrica seit men dattet is een dordẽdeel vãder werelt teghen asien eñ europen eñ heeft veel prouinciẽ als libien curonẽsem tri polim byzãcium kartagynem ethiopien. eñ veel ãder eñ dat deel der werelt datmẽ affrica hiet is minre inder spacien dã asya of europa mar na syre groet heyt ist veel riker eñ inder gedaẽtẽ vã beesten eñ vã anderẽ dinghen ist veel wonderliker want dat volc vã dien lãde is alte sonderlinghe rijc van goude eñ van ghesteenten Eñ inde coerne in den vruchten eñ inden olye Eñ heeft wonderlike formen ende figueren vã menschen eñ van beestẽ in eñ in sommighen stedẽ wordtet lant vander sonnẽ verbrant eñ affrica wordt mit menigẽ eynden der groter zee ondergrepen. eñ daer syn veel wilder ruger mẽschẽ die al vol haers syn eñ menighe vreẽde vreselike beesten

Dat xx. ca. van asturien

ASturia is een prouincie int binnẽste vã spaengen die gheleghẽ is by europẽ eñ affrica als ysidorus sept .li.xv. waer af dat si hãstuer genoemt syn die by den ryuier astorom wonen ĩ welcker lant is ouer al mit wildernissẽ eñ bosschen beset als ysidorus sept het volc dat daer woent is veel vrolicker ende vryer vã moede dan ander luide eñ si syn goedertierẽder der welcker stadt metropolis hiet eñ daer en wast niet veel wyns noch coerns noch olys want tlant is cout eñ daer om encandt daer neit wel wassen Item daer wast miliũ eñ castaniẽ om veel eñ daer wassen veel appelen ende ander vruchten daer zy dranc of maken voer den wyn Ende si hebbẽ beesten genouch tãme eñ wilde Eñ tuolck is natuerlickẽ blyde eñ singet wel ende si syn snel int lopen eñ si cõnen wel stryden eñ si syn vã goedẽ maecsel van liue eñ van aẽsicht na die geleghentheyt vandẽ lande eñ na dattet lant heet is eñ zy spreecken goede spraecke eñ si bespotten ander sprake

Dat. xxi. ca. van aragongen

ARogonia is een prouincie in spaẽgen ende daer wast wyn eñ coerns genouch mit goeden ryuierẽ eñ fonteynen Ende si waren wyleneer vandẽ artogoten becõmert daert noch den naẽ of heeft want die gothen dat is eenre hande volc also genoemt wonende in die prouincie. waer of dat artogonia ghenoemt is als ysidorus seit Indese prouincie loept een ryuier diemen hyberus heyt wes hoefstat men noemt cesar augusta

Dat. xxij. ca. van babilonien

Babylonia is eē provincie vā asya in caldeē wes hoeft is die stat vā babilonien daer tlant na ghenoemt is eñ also edel als caldea ende als arstu cia ende mesopotania in wes lant si on derwilen ouer ghinghen als ysidorus sept li.xv. Hier lopen die edelste ry‑ uierē verby die mē vijnt onð die welke dese twe woerdeel hebben als tygrys eñ eufrates die horen opganc hebben vanden paradyse Eñ is dat drachtelijc ste lant van allen vruchten eñ van allē coern dat mē vijnt het is vol wijns vol coerns vol van cruden ende wel rukē de bomen Ende het is bouē maten rijc van ghesteenten eñ vā metalen Ende is oueruloedich van peerden vā mulē van ezels ende van anderen quicke eñ in horen wildernissen heeft dit lāt plā‑ tеyt van allen wilden beesten. Eñ van wonderliken beesten van wonderlikē maecselen wes hoeftstat wylneer hiet babilon dat is confuse of scennisse daer om dat die sprake der gheenre die den toren daer maecten ghescent was als men sept genesy.xi.wes groetheit iero nim⁹ bescrijft ouer ysaia.xi. ende sept dat babylon is die hoeftstat van caldeē wes mueren.xvi.dusent passen waren by tquartier vāden enē horninc tottē an deren twelc te gader was lxiiij war af dat die muerē reycten twe milen ende twe deel van eenre mylen verre. Ende daer was die toern drie dusent passen hoech dat is van tween mylen inð brei den ende opwaert vastelic gheenghet ende die materi daer hy af ghemaect was dat waren ghebackē teghelē die vergadert warē mit onscеydelikē lijm also dat die steē mit viere noch mit wa ter ghescеydē en mocht werden Ende want daer die lippe ghescandeleert is so is die toern in hebreusch babel ghe noemt ende in griex babylō waer af dz alle tlant daer al om gaens babylonia gheyetē is hier plach die machtighe coninc nabugodonosor een heer te we sen die welc onder alle die ander naciē der werelt vinc oec tlant van iudeē die welc hy bracht ōder den ghebode dier van caldeen waer om dat babilon onð balthazar sinē neue alte mael verderft werdt by cyrus eñ by darius die conin‑ ghen waren van persen ende vā medē Eñ was nye seer weder ghemaect mar van horen afterlaet sijn twe steden ghe maect als thesephō eñ sijn inysydē ge tymmert als iheronimus sept: Itē die stede daer wylneer babylon was is al woest eñ daer en is niet in gebleuē dan wōdlike beestē die wilt sijn eñ weselijc soeke neder waert van caldea.

Dat.xxiij.ca.van bactria

Bactria is een lant in asya dē wel‑ ken hy den naem vā enē ryuier gaf die bactris hiet als ysidorus sept.li.xv. dit lant vuedt alte starcke camelē die haer voeten nemmermeer en verderuē als ysidorus sept

Dat xxiiij.ca. van braceana

Braceana is eē lāt in affrica dz ge deylt is in tween alte edelē stede kijns in den naem van den welken dat een andrometus heyt eñ dat anð hyet byranciū dit is vruchtbaer vā cleye vā aerden eñ van oliē wes aertrijc also vet is als wanneer datmen een saet in der aerden werpt daer wassen hōdert coer nen weder of. als ysidor⁹ seit. li. xv. de bracananis soeke int eynde van deser‑

letteren .b.

Dat.xxv. ca. vã brabant

Brabãtia is een prouincie of eẽ lãtscap des eynds vã germaniẽ dat vluchs an walsch brabãt leyt eñ an henegouwen. Eñ heeft den rijn eñ vriese lant an die oest zijde eñ die engelsche zee ende vlaenderen an die noert zijde eñ dat nederste walsch lant an de west zijde eñ dat ouerste vrancrijc an de zuit side daer die maze ðbý loept \ eñ heeft veel steden die vernaemt sijn eñ is een drachtelic lãt it meeste deel mar daer leyt veel ledichs lants eñ tlant is vol volcs eñ vã goeđ sceppenis eñ vã eersamer formen eñ can wel tornieren eñ is moedich teghẽ die vyanden eñ si sijn onder malcanderen rustelic eñ wel doẽde hoefsch otmoedich eñ goedertieren in allen gheselscap

Dat xxvi. ca. vã belgica

Belgica is vander prouincien van walschen lande in europa eñ is also genoemt vanđ stadt vã belgis als ysido. sept li. ix Dese belgica als orosi⁹ seit heeft an die oest zijde germanien eñ dẽ rijn en vãden zuytoesten heuet die hoghe clippen eñ vandẽ zuyden die prouincie vã narboẽ In welker prouinciẽ die stadt arelatenensis ghelegen is eñ vãdẽ ondergãc prouinciã lugdomensẽ eñ van circio die zee vã bryt aengen eñ vã noerdẽ dat eylant vã enghelant dit lãt is vol vruchtẽ eñ vol coerns ende in veel stedẽ wast wijn eñ is vol volcs mit stedẽ eñ mit poerten bewaert eñ tvolc daer of is natuerliken wreet als ysido seit.li. ix. eñ moedich eñ is nat vã riuieren eñ vã anderen wateren eñ is schoẽ vã bosschẽ eñ vã campen eñ is vol vãquicke ende van beestẽ ende het heeft luttel van wonderliken dieren sonder datter venijnde vorschẽ ende slanghẽ sijn. Ende dat lant pleghet ghemeenliken rustelijc te wesen \ ende vredelijc Eñ het is oec wat inder sprakẽ scelẽde

Dat .xxvij.ca.van bitinia

Bitinia als ysidorus sept dattet eẽ prouincie is vanden minren asya int beghinsel der zee ghekeert totter syden daer die sonne op gaet ende leit aen tracien ende te voren wast mit menig hen naem ghenoemt want het hiet eerst miricia ende daer na wast vluchs bitinia ghenoemt van intio den coninc eñ het is dat meerre frigia wes hoeft stat nycomedia hyet daer hanibal die prins van kartagyen vliẽde starf van venijn. als ysidorus sept. li. xv. Ende bitinia is eerst ghemaect van fenix die eerst miramenda ghenoemt was. als ysidorus sept.

Dat. xx. ca. van britaengen

Brytanea occeani is een eylant in europen | ende strect hem zeer verre. Ende vanden zuden heuet die walen als orosius sept dit eylant heeft inder lengden tachtich hondert dusent passen Eñ inder breeden twe hondert dusent. Ende aen den rugghe vander zee heuet die eylanden orrates vandẽ welken daer xx. woest sijn ende dertien werđ ter bewoent \ daer na coemter teghen dat eylant van cycilien. vi. dachuaert te varen als plinius sept. li. iiij. Ende ysidor⁹. xv. Ende is ghesceydẽ vanden eylande van brytanien Eñ als Orosius sept so ist ghe leghen tot circium waert midzẽ in die grote zee ende is luttel menschen kundich om dattet

alſo verde is dit brytanien als plynius ſeyt li.iiij.xvij.c. Tuſſchen noerden en̄ weſten iſt gheleghe teghen germanien walſchlant ende teghen ſpaengen mit veel onderdeels Ende hiet eerſt albania om des wyl by auentueren datter alſo veel witter roetſen om ghinghen daer na hietet britania van bruto Ende daer na waſt vanden duutſchen diet be hielden englant ghehieten Soket bouen in die letter .A. van anglia .Ende daer is eē ander minre brytania op die zee van aquitanien gheleghen in walſchen lāde twelc doe die bartoēs tgro te bartaengen after lieten om die noe trofte der germanen iſt noch alſo ghehieten daer tgheſlacht ende die naem vanden bartoens noch duert .Ende al iſt dat dit brytania in veel dinghē loefs waerdich is nochtās en mach die myn re den meerre brytannien niet ghelijc werden ende daer om mochtet wel dz mynre brytanien ghehieten werden want het en ghelijct hem niet indē getale vanden volc ende daer om en ſalt den grote brytanien niet ghelijc werdē

Dat xxix.ca. van boecia.

Boecia die prouinci holladis is eē deelkijn in grieken als ysidorus ſeyt .li. xv. Ende is eerſt alſo genoemt van bos dat is na den oſſe Ende om deſer ſaken wyl doe cathin⁹ agenors ſoē ſijn ſuſter europā ſocht vā dē ghebode ſijns vaders die van iupiter ghenomē was ende gheroeft Ende doe hyſe nz vinden en conſt ontſach hy hē ſijns vaders toren Ende hy veſtichde in ſinen moedt dat hy in ellenden ghinc en̄ doe hy mit gheual die voetſtappe eens oſſen volghede daer vāt hi die ſtede daer ſijn ſuſter lach . Ende daer om hyet hy die ſtede mit des oſſen naē boecia daer hy thebas tymmerde daer ſy wylneer grote ſtriden wonnē ende daer appolo ende hercules gheboren ſijn dat is dat meerre deel thebanus Ende dat ſelue is eunoma ghehietē van enen fonteyn die daer wylneer appolijn conſacreert was als yſido2⁹ ſeit . li .xv. in deſer eer den is eenrehande verwoede ſtede als wanneer daer yemāt af drinct ſo wordt hy alſo heet dat hy verwoeden wyl vā groten luſten des lyjfs als die ſelue ſeyt li.xiiij. int capitel vanden wateren ſoke bouen vanden fonteynen

Dat xxx.ca. van bemen.

Boemia dat is een deel van meſſia ende is beem in duutſch ende leyt oeſtwaert by germanien gheſet in europa ende is mit groten gheberchten ende mit dicken boſſchē ouer al om ſet van germanien van pannoniē ende van anderen lantſcappen ende is ghe deylt ouermits den berghen boſſchen ende dē ryuieren Ende tlāt is ſeer vaſt in veel ſteden van beem ouermits die hoecheit der berghen . Ende heft oec veel ſlechs velds ende anders pleyns ende daer is goede lucht des hemels en̄ heeft goet cleye ī te plātē wijngaerden ende ander bomē ende coren in te ſayen Ende is ryke van goude van zil uer van tynne ende vā anderen metallen ende is vucht van fonteynen en̄ vā ryuieren want daer loept een ſeer edel ryuier doer dz lant diemen albia hyet die inden berghen vanden beemen wt coemt En̄ multa dies ghelijcs in loept doer praghe die coninclike ſtat wt wes gheberchten ouervloeyen die pijn bo-

men ende die ander langhe bomē daer men masten of maect Eñ daer is plan tept van ghemeynen cruyden daer die beesten of leuē ende ander medicinael cruden van menigherhande ghestacht ten Ende daer sijn veel beren ende be-rinnen. herten. gheyten. ende bucken buffelen. ende ander menigherhande beesten Ende onder dese wrede beestē is een hebbende die groetheyt vā enē osse dese beest is fel eñ quaet / eñ heeft grote hoernen ende breet ende mitten beyden so en bescermt sy hoer niet mar sy heeft onder haer kinne een balschkē daer sy water in gadert ende al lopen-de verwarmt sy dat water bitterliken zeer welc water si op die iaghers of op die honden werpt als sy haer te na by comen. Ende so waer dat water raect daer gaet haer wt/ ende verbrant leli-ken ende indē bemen tonghe wordt dat dier hetten ghehyeten / dit lant wordt omghanghen van oesten mit moriana ende mit pannonia ende vā noerdtoest mit polen lant ende van zuden mit oest rijc eñ van westen met beyeren mit ger manien eñ mit mijssen al om begordt.

Dat. xxxi. ca. van burguengen

Borguendia is een deel vā walsch lant / ende is een starck berchich lant ende is oec vol vā weyden ende/in veel steden zeer boschich eñ is wel ghe watert mit alrehande wateren als mit ryuieren mit fonteynen ende mit ande ren wateren/ ende is tot menigher ste-de onvruchtbaer eñ zeer droghe daer gheen water en is ende is byden ghe-berchtē sonderlinghē cout om des wyl dattet daer also seer snuwet Ende daer woent veel volcs byden gheberchten ende si crighen coppen ende hueuelen onder die kinne ende optē rugghe om des wil dat sy dat sneewater drincken ende daer sijn veel beren ende berinnē ende ander dieren.

Dat. xxxii. ca. van capadocien

Capadocia is eē puincie int meer re asya eñ is ghelegh en int hoeft van syrien Ende raect aen die oest zijde armenien ende vanden westen dat min re asya ende van noerden tunturios cā pos die wilneer die amazones hadden die zee timericū ende van zuden taurū montem den welken onderleyt cilicia ende asacepa totten schoet silicum die siet teghen cypren Ende een water dat albis hyet loepter doer die de conin-ghin lpadra wilneer deylde vanden perssen dat is van diē lande datmē pers sen hiet als ysidorus seyt. li. xv. ende orosius. li. i. dese haddē horē opganc int eerste iaer van seth yaphets zoen waer of datter noch een stat blijft bi hē ludē die morcha hiet als ysido. seit. li. ix

Dat. xxxiii. ca. van caldeen.

Caldea is eē groet lant gheleghē by eufrates daer een velt is daer die ruesen vergaderden naden diluui-en ende by den rade nērochs timmer-den sy den toren babel vanden welken die stat die daer ghetimmert was baby lon hyet ende daer na alle tlant baby-lonia alst bouen openbaert inder lette-ren. b. soeke daer van babylonia Mar het is te segghen wat orosius seyde vā babylonia. li. ii. dat die eerste coninc byden assyrien dat is byden volc van as syria was ninus die een wijf had die ni nosemiramis hiet ende was een conin ghin van alle asya maecte babylonien

wijt ende breet die welc nemroch begō nen had ende maectese daer om dat sy thoeft wesen soude van alle assyria Eñ dat rijc stont onghesceynt dusent ende lxiiij. iaer al tot sardā die pallū den wel ken arbates die rechter was van medē doot sloech Eñ doe bestont dat rijc vā assyria te veruarē mar het verghinc al te mael doe babyloniē verderft werdt van cyrus ende vā darius dat cume te ghelouen was bij menschen die starklic sijn dattet gheschiē soude moghen dat men alsulken starken stat wijnnē soude moghen ende verderft werden. Eñ sy was ghemaect mit gheliken tymmē indē manieren van borghen viercant eñ mē mach die grootheit der mueren eñ die starckheyt qualiken ghelouen wāt die mueren hadden inder breyddē vijftich cupitus ende si waren vierwaruen also hoech Ende sijn omganc was van ccc. stadien enden van lxxx. Een stadie dat is een tiendendeel van eenre milen die muere was van ghecoecten teghelen ouergoten ende mit tayen lijm vergadert Ende die grauen van buten scheē zeer breet\ in welken graue een water omvloeyde aen touerhoeft vāder mueren waren hondert poerten Ende indē ommeganc vander mueren waren woninghen daer men op ter weer mocht gaen die al ghelijc ghemaect warē vā wonderliker groetheyt ende starctē eñ al wast so onmatē starck nochtans was sy schier verwonnen ende gheuanghē eñ haestelic omghekeert want hi deyl de die rynier in. ccc. ende in. lx. troghen of monden als vuer karat dede die rynier gāgas doe hij toernich was teghen die rynier daer om dat hij een van sinen ridders verdrenct hadde die deylde den seluen rynier in. ccc. ende in. lx. delen want doe haer water ontoghen was ende ghenomen doe was die stadt haest ghewonnen als die selue Orosius seyt. Item in dat selue iaer doe babyloniē verderft werdt ende began te verderuen doe began rom ghefundeert te werden waer of dat onder een ouerdracht der tiden viel babylonien ende romen stont op ende doe dat rike int oesten eerst ghebrac doe began dat rijc des westen te wassen

Dat xxxiiij. ca. van cedar.

Cedar is eē naem eens rijcs daer die hysmahelitē wonen die kinder waren des mans cedar die welcke die oudste ende die eerste soen was hysmahels wāt hysmahel was abrahams soen die hij bij agar sijnre deernen hadde die wt egypten was waer of dat sy waerliken hyeten moghen agarem dā sarracen al ist dat sy vā enen vercreghenen naem hem te vergheefs verbliden gheboren te wesen van sarra als ysidorus seyt. li. ix. dese en tymmerē gheē husen mar sy lopen wt recht als wilde lude ende wonen in tabernaculen ende sy nemen haer vuedsel vanden rouen\ ende van dat sy vanghen moghen van beesten Ende daer om was hysmahel ghehyeten onager dat is een velt ezel als die gloze seyt ouer genesy. xvi. dit sal een wilt mensch wesen zc. Ende sy sullen alle verwoetheit der beesten bouen gaen ende die goedertieren sullen van hem vertreden ende verderft werden want als methodius seyt. Het sal noch eens toecomende wesen dat sy tegader vergadert wt comen sullen van-

der wildernissen eñ sullẽ winnẽ ende be
houdẽ alle die werelt bi acht wekẽ der
iaren eñ haer wech sal wech heiten der
engicheit want si sullen die stedẽ eñ die
rijckẽ verkerẽ eñ om werpẽ Ende si sul
len die priesters doot slaẽ indẽ heiligẽ-
steden eñ sy sullẽ daer mitten wiuen sla
pen eñ si sullen vtẽ heilighen vatẽ drinc
kẽ eñ si sullẽ haer beestẽ bīdẽ tottẽ gra
uen der heilighen Eñ dit sal wesen om
die loesheit der kersten mẽschen die dã
wesen sullen Item dese eñ veel ander-
vertelt hy dat die ghene die woenẽ int
lant van cedar eñ die hysmaheliten indẽ
werelt bedriuen sullen

Dat.xxxv.ca.van cancia

Ancia is een prouincie in englant
dat ghelegen is bi der zee van britãni-
en wes hoefstat was cantuaria Het is
een goet coern lant eñ boschich Eñ wel
ghewatert mit fonteynẽ eñ mit riuirẽ
eñ heeft goede edele hauenẽ vandẽ zee
ende is rijck ende daer is goede lucht-

Dat.xxxvi.ca.van castrabia

Astrabia is een prouincie in spaẽ-
gen die moet van desẽ volc is quaet eñ
fel op sijn stelen eñ op rouẽ Eñ het is al
toes bereit veel slaghe te lidẽ als ysido
seit.li.ix.deser prouincien is na by celci
bria eñ is also gheheiten vãdẽ walschẽ
celticis ende yberis

Dat.xxxvij.ca.van chananea

Hananea is een lant in syria welc
lãt vã chanaans zoenẽ die chams zoen
was besetẽ was na der diluuien Ende
van hem waren.x.naciẽ dat sijn lãtscap
pen of gebuertẽ als ysido.seit.li.ix.van
den welkẽ waren .vij.nacien vã chana-
ans zade iden welkẽ die maledictie vã
cham was also meer erflic ghewortelt
Eñ daer om waren si af ghewischt van
den kinderẽ van ysrahel ouermits den
gebode goods eñ hoer termyne waren
van hem luden becõmert ysido.li.ix.

Dat.xxxviij.ca.van campania

Ampania is een prouĩcie in ytaliẽ
eñ is gheleghen tusschẽ tlant vã romẽ
eñ poelgẽ wes hoefstat wilneer capua
was ende was ỏderst van siluio den co
ninc van albanen Eñ thoeft vanden ste
den van campanien is in drien grotẽ ste
den ghedeilt als in romen kartagen nõ
tata van welkẽ die prouincie van ytaliẽ
onderwijlen campanien genoemt was
Eñ daer sijn veel ander ỏmaerder stedẽ
die rijc ende vol volcs sijn die al totter
prouincien vã campanien behoeren als
napels eñ pulchrios daer virgilius ba
dẽ sijn die men in eren hielt Het is een
goet lãt vã wijn eñ vã coerne eñ vã olien
Eñ daer wassen menigerhande vruch
ten Ende daer is noch een ander cãpa-
nien in crisaluina gallie senonẽsis pro-
uincia wes hoeft is die stat van creten

Dat.xxxix.ca.van canda

Anda heit eenrehande eylant eñ
is int beghin enge eñ daer na wordtet
vast breẽ wes igãc zwaer is eñ arbeide
lic alst opẽbaert i actib⁹ apostoloꝝ.xxvij
dit eylant is tusschẽ syriam eñ ytalien

Dat.xl.ca.van cylicia

Jlicia is een prouĩcie vãdẽ minrẽ
asia dese heeft vandẽ oesten luceam eñ
vãdẽ zuydẽ mare siculã eñ vãdẽ westen
eñ vãdẽ noerdẽ heuz die lastẽ des ber-
chs taur⁹ dese prouĩcie werdt gesceidẽ
vandẽ water tingnis eñ heeft een edel
stat bĩnen die mẽ tharsis heit daer pau
lus af was eñ chorithus sijn poerte of
stedeken daer veel fijns saffraens wast

eñ is van alte goeden roeke ende scoē
re van verwen dan gout als ysido. seit
int vijftiende boeke

Dat. xli. ca. van cypers

Cyppros is een eylan eñ also gehei-
ten vander stat cipers die in dat eylant
leit. Men vijnter dit coper eñ men seit
dattet daer eerst ghevondē was Ende
het is een lant vol wijns die bovē ma-
ten sterck is ĩden smake eñ in sinē werc
kē Eñ heeft veel edelre stedē onder die
welke nicasia die overste is ende tlãt is
al õme mitter zee besloten maer bĩnen
ist al vol van bosschen van weiden van
velden van wijngaerden eñ van coern
Eñ is wel ghewatert mit fonteynē en-
de mit anderen wateren Eñ is vol rijc-
heiden eñ vol weelden maer dat eylãt
wordt dicwijl inder scriften chetijn ghe
heiten als ysidorꝰ seit li. ix. eñ is alsoe
ghenoemt vã enen soen ionã aaphets
neve als ysidorꝰ seit li. i. dat eylant van
cypers wordt ghegordt mitter zee sy-
rico vandē westen Eñ mitter zee pãphi
lico an die noordt zijde eñ mitter zee ci
licio van oesten Eñ van zudē mitter zee
phenicis wes spacij in die lẽgde houdt
hondert eñ . lxxv. mijlen eñ . xxv passen
eñ is breet hondert mijlē eñ. xxv. ende
hondert eñ. xxv. passen ghy sult weten
dat dit ghetal niet recht int boeke staet
ende daer om en houdt v op dit getal
niet

Dat xlij. ca. van creten

Creta is een eylant in griecken Eñ
is seer lanc in sinen opganc ende in sinē
nederganc eñ had wilneer goede ede-
le steden in want si was cetupolijs ghe
heiten Eñ was eerst een eylant dat veel
ryuiren wapenē ende gescuts plach te
hebben Eñ si gaf den letteren eerst de
cracht eñ gaf den letteren hoer rechten
Eñ leerde eerst hoe dat men te peerde
soude wesen Eñ die leringe vãder mu
sikē was vanden ydeen daer eerst ghe
vonden eñ al oefenende werdt die leri
ghe breder Eñ heeft gheyten eñ ãder
beesten gadinge ende heef luttel hertē
añ daer en comen nẽmermeer scadeli-
ke beesten als sijn wolvē vossen eñ deser
ghelijc Ende daer en is gheen serpent
daer en is gheē nacht vle Eñ waert dz
si daer van ander swaert quamen si sou
den vluchs sterven daer wassen goede
wijnen ende veel bomē eñ goede medi
cinael cruden als dyptãnus eñ alinoas
eñ ander crude eñ daer sijn dierbare ge
steynte eñ daer wast oeck een steen die
dattilus heit als ysidorꝰ seit li. xv. Eñ
al ist dattet vandē meestē deel der venij
der dieren vri is nochtans sijn daer sõ-
mighe venijnde spinen die men spalan
gias heit alle dese dinghen seit plinius
oec li. iiij. Item orosius vandē selven ey
lande Creta dit eylant vãdē oestē wor-
det gheeyndt inder zee carpacius ende
van westen eñ van noordē inder zee cir
cico Eñ vã zudē ĩder zee libico die welc
si adriaticũ heitē eñ heeft int lange hõ
dert dnsent eñ . lxxxvij. dusent passē en-
de inder breiden vijchtich dusẽt doeke
vandē maecsel des huses de tali in cre
ta ysidorꝰ li. iij. int capittel vandē stedē

Dat. xliij. ca. . vant eylant van cyclades

Ciclades insule dat sijn eylãdē als
ysido. seit li. xv. eñ waren wilneer
gryekē die griekē heitē die wareltcy-
clũ Eñ sõmighe segghē dat si daer õ ci
clades heiten om dat si al om mit donē
beleghen sijn dese eylãde sijn in die zee

hellës ende sijn gheleghen tusschē die zee egrum ende die zee maleum ende sy werden om gheuanghen ende om gegordt mit der zee in iudea ende daer isser viertien inden ghetale reykende. van noorden int zuyden. Ende sy hebben vijftich dusent passen van noorden int zuyden ende vijftich dusent van oesten int westen als ysidorus seyt. Ende orosyus seyt twe hondert dusēt die eerste onder dese eylanden als orosius seit is vanden oesten rotundus vandē noorden tenedo vanden zuyden capacidos van westen ryceros. Ende int oestē werden sy gheeyndt inden oeverē ende cāten van asya ende van westen vander zee ycario ende van noordē vander zee egeo ēn vā zuydē vāder zee capharno

Dat. xliiij. ca. vant eylaet van chocha

Cocha of coches ende is een eylant ende leyt aen die prouincien van arcica daer ypocras die medicus woende ende in desen eylande maeckt men eerste wollen laeken als die selue seyt ende daer werden goede paerden ghevuedt daer salomō van oudts grote ghenuechten in hadde als ghesept wordt. iij. regum daer ghesept werdt van cocha brachtmen die paerden

Dat. xlv. ca. vant eylant van corsica

Corsica dat is een eylant mit veel prouincien ende is hoeckich in den lichaem Ende heeft vanden oestē tyrrenicum mare ende die haeuen der stede van romen ende van zuyden sardiam ende van westen bellicores ende van noorden ligusticum synum ēn houdet int langhe hondert ende een ende tsestich dusent passen Ende inder breyden sestien duysent passen

Dat. xlvi. ca. van dalmacia

Dalmacia dat is een prouincie van grieken nae der ouder deylinghe des landts totter groeter stadt der zeluer prouincien die delum ghenoemt is dese prouincie heeft aen die oest zijde macedonyen ende aen die noordt zijde heeftse messyam Ende aen die west zijde hystrien Ende int zuyden eyndet si inden scoet adriatico als ysidorus seyt ī sijn vijftiende boeck Ende orosins seit oec dat selue Tvolck van dien lande is seer starck ende can roeuen Ende daer sijn altijt veel roeuers van hem luyden op die zee

Dat. xlvij. ca. vāt eylāt vā deenmerkē

Dacia is een lant in europen Ende was eerst becommert alsmē seyt vanden griexscen denen Ende is ondeylt mit veel eylanden ende prouincien ende vluchs mit germanien rueren de wes volck wilne eer wreet was ende plach alte gheern te vechtē ēn te kyuē waer af dat si britāniē ende menighen eylanden bouē ghinghē nochtans seit ysidorus. li ix. dat die denē der gothē sober sijn ende sijn vanden ghestachte der gothē ghecomē Ende het is te weten soe waer af dat si ghecomen sijn int eerst dat is zeker dattet al vol volcs is Ende van schoenre gedaenten mit scoenen cransen Ende sy sijn int ghemeyn scoen ende eersaem van aensicht Ende al ist dat si quaet sijn teghen horē vianden noch tans sijn sy goedertieren tegē die onnoeselen

Dat. xlviij. ca. vant eylant van delos

Delos is een eylant in grieken ende leit midzen inden eylandē vā cyclades Ende is daer om also ghehie

ten om des wille dat naeder diluuien
die nacht v̄duystert was menige maēt
ende dat eylant was verlicht vandē ra
dien der sonnen eer enich vanden an-
deren landen. Ende wanttet eerst opē
baert was daer om is hem desen naem
delos ghegheuen nv segghen die grie
ken openbaerlick delon ende men hey
tet oeck ortigia daer om dat men daer
die vogelen coturnices sach die welke
die grieken ortigias heiten als ysidor⁹
seit dat delos is een naem vanden enē
eylande ende van eenre stadt

Dat .xlix. ca. vant lant van dothan

Dothan is een lāt in ethiopien an
twest eynde der werelt als ysido
rus seit in syn negende boeck eñ is vol
van elephantē ende van yuorien been
als die gloze seit ouer genesy .xvij.

Dat .l. ca. vant eylant van europen

Europa dat is dat derde deel van
der werelt ende is alsoe genoēt
van europa die dochter was agenors
des conings vā lybien die welc iupiter
greep van affrica ende voerdese tot eu
ropen Ende hiet een groete deel dies
lands nae horen naem als dat dorden
deel vander werelt als ysidorus seyt. li
xv. van europen scrijft Orosius seggē-
de die landen van europen ende twolck
beghinnen vandē berghen die men ry
phey heyt ende vandē broeken motho
dy die welke vanden oesten neder gaē-
de syn tottē westē by den oeuer der noer
deliker groter zee al tot walsch lant eñ
totten ryn toe twelck ter groeter zee-
waert is daer nae tottor danouwen toe
die men hystrum heit die welc is vādē
zuydē gaende ten oestē waert eñ wor-
det inder zee ghenomen Item ysido-
rus seit. li. xv. europa beghint vandē
ryuier chanay nedergaende totten wes
ten bi der noordeliker zee totten eyn
de van spaengen wes oestelic dele en-
de zuydelic deel vander zee ponto op
clymt ende wordt alte mael versamēt
mitter groter zee ende vordt gheeyndt
in die eylanden van gades Itē dat eer
ste lant van europen is dat neder sicia
twelck beghinnende is vanden broekē
meothedy tusschen die danouwe ende
die noordelike zee ende gaet voert tot
germanien als ysidorus seit. li. xv. Eñ
dit lant om dat barbersche volc so wor-
det specialiken barbarien ghenoēt En-
de des volcs is altemael .liiij. onder
die welke dat eerst aelmāgen is twelc
strect totten broeken vā meothedi daer
nae syn die gothen daer na dacia daer
nae germania daer nae gallia ende dat
eylant van britanien ende orcades en-
de veel eylandē te lestē dat minste spaē
gen in wes eynden gheeyndt wordt eu
ropa aen die nederste syde Eñ aen die
ouerste zyde ten zuyden waert heeft eu
ropa veel groeter landen als pannoni-
am messyam crachiam greciam mit ho
ren eynden Ende ytalien mit sinen ey-
landen ende al ist dat dit lant minre is
dā asia nochtās ist hem ghelijc vā volc
wāt het is veel volcs heeft ꝛ Eñ het is
meerre eñ stercker volc als plynius seit
eñ si syn koēre van moede eñ syn scoēre
vā formē eñ vā aensichte dan die lādē
vā affrica Eñ dz coemt daer bi wāt asia
eñ affrica syn alte hete lādē eñ die sōne
v̄teert hē. die humorē vtē liue eñ v̄brāt
hē die aēsichtē eñ maectse zwart Eñ die
geesten des lichaēs wazemē wt totten
zweet gateren waer by dat hem haer

craften ontgaen eñ oec die moet Maer dat is contrari indẽ ghenen die noord-waert wonen want dier lude zweet gateren werden gesloté vanõ coutheit die van buten coemt ende daer om werdẽ daer veel humoren in dier lude lichaẽ ghewõnẽ. Eñ daer om werden si grouer van lichaẽ eñ die coutheit is moeõ der witheit int uterste vander huut ende maect wit aensichten eñ claer velle Eñ tlant van asya twelc eerst int oesten houdet is middel tusschen europam ende affricam als plinius seit

Dat.li.ca.van eiulath

EJulath is een prouĩcie int ouerste indien beginẽde van oesten eñ mit enen langen treck der landẽ hem streckende ten noerden waert doer dit lant loept een riuier die ganges heit welck riuier oec phison ghenoẽt werdt in geneseos boeke daer plinius veel prijses eñ duechden af seit li.vi.ca.xx. daer hy seit dat gãges in haer ontfãgt menich stranc van anderẽ wateren die men varen mach als ydaspen cantabriã hypsopin eñ veel ãder noch en is nẽmermeer breder dan vijftih stadien noch dieper noch hogher dan .xv.passẽ dese ryuier loept om tlãt van eiulath dz ouervloyt van goude eñ van goeder speciẽ als bedelliũ eñ costelike gesteynten als onichinus carbunculus eñ deser ghelijck als die selue seit ende die gloze ouer geneß In desẽ lãde sijn veel zidel conincrijkẽ of lantscappen inden welken alte veel elephanten sijn

Dat.lij.ca.van ethiopien

EThiophia dat is der moren lãt in den welken alte grotẽ hettẽ is wãt die son schijnt eyndelinghe op dat volc eñ daer om ist alsoe zwart als ysydor⁹ seit Want soe wat leyt onder die zuydelike harre der sonnen is pleyn ende ten westen waert ist berchich ende ten midweghen zandich ende ten oesten waert ist woest wes ghelegheheit vandẽ westen des berchs athlas ten oestẽ waert wordt ghestreckt tot inden eynden van egypten ende wordt ghesloten vanden zuyden mitten ryuier ycia ende vannoorden mitten ryuier nylus Eñ heeft veel volcks mit mennigherhande aensichten ende monstruoes dat is wonõlick ende vreselick van ghedaenten ende is vol wreder beesten ende serpenten Ende daer sijn dese een hoernen eñ cameleon ende basyliscus ende groete draeken wt welcker hersen men costelike ghesteynten trecket als iacinctus crysoprassus .topasius .ende ander gẽmen veel worden daer inden lande gevonden .Ende daer werdt caneel vergadert Item het sijn twee ethiophyen dat een is by den opganck der sonnen ende dat ander is in mauritania by den onderganck der sonnen ende dat is hispanyen naest \daer nae numedia daer nae den prouincien van kartaengen eñ daer nae is yeculia ende te lesten tegen den lope der sonnen int zuyden is ethioppa dat verbrant is vanden welken men seyt dat sy voet teghen voet gaen eens anders landts dit segghen die fabulen seyt ysidorus.li.xv.wes woerdẽ hier bouen ĩ ghebracht sijn Item die selue seyt.li. ix.Ethiopes dat sijn die moren dat die van thus ghesept sijn dat ianus zoen was Ende dat si vã dien hoer beghin ende horẽ naem eerst af hebbẽ Item dese quamen wilneer op vã nyl⁹

dē riuier vā ȳdiē bi egiptē tusschē nyl⁹ eñ die zee int zuydē al vast biđ sōnē vā den welken des volcs veel is als espe-ri eñ van westen waert garomāti ende tragodite eñ veel ander vanden welkē plynius vertelt .li.ÿ.ca.x. Itē die mo ren hebben den naem nae enen zwarte ryuier welc ryuier is vanđ seluer natue ren dat nylus is In desen woestē lāde wonen alte wonderlike ludē want som mighe aenscouwen die op gaende sōne eñ die neđgaende sōne mit wreder ma ledictien want si vermaledien die sōne al den dach om des wil dat si also heet op hem schȳnt Sōmige ander als die tragoditen maken holē daer si in wonē Eñ si eten serpenten eñ al datmen eten mach die welck gheen rechte stēme en hebben maer eenrehande knersinghe Sōmighe anđ sijn die mittē beestē leuen eñ wonē sonder ewe mittē wiuē eñ die heiten garromātes Sōmighe anđ gaē al naect ende dese en doen niet eñ dese-heiten graphasantes Sōmighe ander die men blemi heit die welke men seit-dat si gheē hoefde en hebbē maer haer mont eñ haer oghē staen iđer borst Sō mighe isser die men satyri heit die wel-ke alleen mēschelike figurē hebbē mar na der zeeden te sprekē so sijn si te mael onmenscelic In ethiopiē sijn noch me nighe wonderlicheidē als die selue seit li.xvi.ca.xxxvi. Het sijn veel ethiopes biden welken alle die beesten vieruoe-tich gheboren werden sonder oeren eñ oec elephanten Het sijn sōmige ander die enen hont voer enen coninc hebben Het sijn sōmighe anderē die oghen int voer hoeft hebben oft sȳ drie hoect of-vier hoect waren niet dattet also inder naturen is maer dat wordt also gheui-siert om des wil dat si altoes schietēde sijn Sōmige lude sijn daer die lewē eñ pantheren iaghen eñ vanghē ende etē se der welker coninc maer een oghe int voer hoeft en heuet Eñ dat ander volc van ethiopien leeft alleen van sprēger kens die int gras springhen of int hoy die mit soute ende mit roke hardt ghe maect sijn Ende dese en leuen bouē.xl. iaren niet

Dat.liÿ.ca.van egipten

Egipten of egipcia dit lāt is versa-ment van oesten des lants van syriē on der die rode zee ende heeft van westen libyē eñ van noerden die grote zee Eñ van zuden gaet si binnē en wech strec-kende hoer totten moren als ysido.seit li.xv. Het is een lant daert niet en ne-uelt noch en reghēt ende die ryuier ny lus maket slechs nat eñ loepter al ōme ende ouermits des ryuiers ouerulo-ynghe wordt dat lant vruchtbaer eñ drach tich want het draecht sonđlinghe veel coerns eñ alles anders goedts heuet plantey t also dattet alle die werlt bi na veruult van cruden eñ van speciē ende van anderen costeliken dinghē Eñ dat eynde van egipten is canopia Hier toe heuet ysidorus gheseit .li.xv. dit lant heeft veel prouincien aen die een zyde ende aen die ander zeer vermaerde ste den als is memphis die ghetymmert is vā epapho iupiters soen ende chop-nes die hoefstat van egiptē Elyopole os Ende alexandrien ende veel ander steden als ysidorus seyt .li.xvi. Item orosius seyt dat egipten twyerhande is als thoghe ende tleghe dat vā oestē langhes ghestrect wordt ende aen die

noerdt zijde heuet den schote van arabyen . ende van zudē die grote zee wāt vanden westen vten leechstē egiptē beghinet eñ wordt gheeyndt ten oestē in die rode zee eñ houdt .xxiiij. naciē Ende heeft veel wildernissē inden welkē veel wōdlicheiden sijn want daer sijn pardi tygrides . satyri . basiliskē . vrcsilikē slanghen eñ serpenten want inden eynden van egipten bij ethiopien bijdē berch tygris daer mē meent dattet hoeft vanđ ryuier nylus is die egipten verbi loept is eenrehande wilde beest die men cacocephas hyet\ welke beest cleyn van lichaem is ende traech van leden ende heuet thoeft zeer zwaer waer om dattet sijn hoeft altoes op die aerde draeghet twelc een salicheit der sterfeliker naturē is want het is also vol venijns eñ felhedē ten eerstē dattet enē aensiet soe is die mensche of een anđ dier doot sonđ enighe boete ghelijc als die basiliske als plynius sept li . viij . c . xxij . in egipten sijn sonđlinghē veel cocodrillen eñ ypoterhomi eñ ryuier peerde eñ sy sijn meest biden ryuier van nylus

Dat liij . ca . van . ellades

Ellas hellades is een prouincie in griekē in europa vā desē ellas is twier hande prouincie als boecia eñ poloponēsis eñ vā boecia is bouē ghesept eñ vanđ ander salmen na segghē Onđ dit ellas lept die zee elleis \ daer veel wondlicheydē sijn als plini9 sept li . vi . c . iij . daer bij wonen lude die stechs mit horen aentastē ghenesen si betē of stekē vā serpētē eñ si halēt venijn mitter hāt wt eñ varro sept dz daer lude wonē die sulke steectē ghenesen mit horē spekel eñ veel anđ wonderē sijn daer int lāt bi hellesdat een stranc vanđ zee is daer xerses die coninc een brugghe maecte .

Dat lv . ca . van eola

Eola is een eylant vā cyciliē ende is also ghenoemt vā eolo ypaten soen die welken die poeten visierdē eē coninc te wesen vandē winden als vero sept ende oec ysidorus dat die onwise meynden dat hy die windē op hielt als hy woude Item het . ix . eylandē vā eola vanden seluē ghenoemt die men vulcane noemt daer om dat in hē vierbarnt alst doet indē berch vā ethna als die selue sept eñ die ix . eylanden sijn elc mit horē properē naem ghenoemt van den welkē die eerste lipsera hyet die anđ gera eñ si sijn also ghenoemt vā dien hoghē berghē \ die derde hiet strolegi die vierde dedi ende also vanden anderen .

Dat lvi . ca . van vranckenlant

Franconia is een prouīcie vā germaniē in europa vandē vrākē dies lands also ghenoemt wes hoefstat arffoert ghehieten is Ende heeft aen die oest zide doringhen ende zassen vā zuyden die tonou ende beyerē vā westē zwauen ende elsaterē \ ende vā noerden den rijn ende die steden wes hoefstat is mens op den rijn gheleghen . Ende is een fijn lant drachtich van coern eñ van wijn ende scoen van bosschen eñ is wael gheuesticht van sloten eñ van berghen ende vol van volke .

Dat . lvij . ca . van vrankerike .

Francia dat is vrancrijc van oestē heuet den rijn ende germaniē vā zuytoest die clippen van zuydē die prouincie van narboen ende van circio die zee van bertaengen \ ende van noerden

englant dit lãt heeft een goet clepe en de vruchtbaer van bomē van wijngaer den van vruchten ende heeft edel fon teynen ende rivieren Ende heeft goe-de stenen mede te tymmeren Eñ heeft een wittachtighe stenighe aerde daer goet moerter of te makē is als hy ghe brant is eñ mit water ghemengt so ist goet cemēt daer mē wandē eñ timme-righe mede maect eñ dit morter wordt also hardt als een steē Eñ al ist dat vrãc rijc menige frissche stat heeft nochtãs houdt parijs die principaetscap onder alle die ander stedē wãt ghelikerwijs dat atenē alle griekē verlichtede inder consten also heeft parijs ōhevē eñ ver-licht alle europen dat is lombaerdien duutsch lãt englãt spaengē eñ vrãcrijc mit horē constē Eñ daer ōgaderense vã al kerstēheyt die clerkē eñ die meisters eñ daer werdē sy geleert in alre sedich eit eñ in allē constē eñ regeertse mit gro tē vredē Eñ is rike eñ eē machtige stat vã goede vã volc eñ heeft ghaern rust eñ vrede | eñ daer is goede lucht voer dē studentē eñ goede rivieren eñ luste-like velden den clerkē gaen te spacierē Ende daer sijn bequaem woninghē eñ daer is ghenuech teten ende te drinc-van allen dinghen

Dat. lviij. ca. van vlaenderen

Flandria dat is een ꝓuincie vã py caerdien by dē cante vander zee gheleghen ende heeft germanien aen die oest syde englant aen die noertzijde ende aen twest die walssche zee eñ aen die zuut zijde vraucrijc eñ burgoendijē Eñ al ist dat dese provinci cleyn is van lande nochtans is sy vol goeds ghe-goten ende heeft veel goeder beemdē eñ is vol van quicke ende van beesten eñ heeft goede havenē mit veel poer-ten ende die schelt loepter doer. Tvolc inden lande is schoen ende starck ende der wel vechten eñ het is rike vã alre comenscap. Eñ is eersaem eñ schoē vã aensicht mit goedertierēre begheertē hoefsch vã sprekē Eñ is wel ghecleedt eñ is vreedsaem teghē haer huus ghe sin eñ teghē die lude vã buten harde fel Eñ sy connē daer wel mitter wollē om gaen eñ daer goede lakenē of makē eñ seyndē die lakenē voert in menighē lan dē te water eñ te lande. Eñ het is een effen pleyn lãt daer goet coern wasset eñ heeft veel bomen maer niet veel bos schē maer et heeft sōmige broekē daer men goede eerde wt graeft daer men torf of maect eñ goet vier beter dan vã houte maer et maeket vuylre asschē eñ eñ et ruuct qualiker dan thout

Dat. lix. ca. van fenicia

Fenicis provincia dat is een provi cie van fenix eñ is vã fenix die ca thimis broeder was ghenoēt eñ is een provīci daer mē dat serpēt tyr⁹ vint als ysido. seit. li. xv. et. ix. dese provincie he-eft an die oest zijde arbien eñ an die zuit zijde die roede zee eñ an die west zijde die zee die men mediterraneū hiet eñ an die noort zijde dē berch libanū waer bi dattet lãt fijn is eñ die bomē sijn van vordel eñ is vol coerns eñ vol vruchtē ende is vol van melc van olien ende vã hoenich Tlãt is berchich ende veldich ende is wel gewatert mit rivirẽn ende mit fonteynen In wes gheberchtē mē metallen graeft van menigherhande ghestachten

Dat. lx. ca. van frigien

Frigia is eē prouincie vandē myn ren asya also ghenoemt van frigia der conincliker dochter vā europa ende is galacien by ten noerden waert ende littouwen ten zuden waert ende int oesten hanghet aen liddia Itē ysidorus sept .li.xv. datter twe frigia sijn als die meerre die smirniā heeft eñ die minre die hyliū litoniā heeft die welc die ryuier hernix scepdt van frigia als die selue sept. Eñ is frigica dardanica ghenoemt van dardanius die een riddr was van grieken mit tracius sinē brueder eñ behielt frigiā eñ hy al daer regnerende noemde frigiā dardanicā na sinē name Eñ tracius becommerde trachien als ysidorus sept.li.xi.

Dat lxi.ca. van vrieselant

Frysia is een prouincie in die nedrste eynden van germanien gheleghen opten ouer of cante der groter zee mit enē langhē stranck eñ beghint aen dat eynde vanden rijn eñ wort gheeyndt inder zee danico eñ twolc datter binnen woent wordt vriese ghehyeten vanden ghenen die in germaniē wonē Ende sy scelen veel inder cledinghe eñ inder zeeden vanden duutschen want alle die mannen sijn ghemeynliken bescoren inden necke ende sy hebben ronde cranssen Ende hoe dat sy edelre hyeten hoe dat sy hem hogher laten scheren Eñ het is een volc starck vā leden eñ vā craften scoen van lichaē wreet vā moede eñ zeer doende indē veldē mitter lancen eñ mit yseren ghescut Ende tlant is effē vol vā weyden eñ van graze eñ sy en hebbē gheen houte eñ daer voer barnē sy torf ende coescit eñ ossen dreck die ghedroecht is. Eñ is een vrij volc ende en sijn van ghenen heer bedwonghen Eñ sy auentueren haer lijf dicwijl op dat si vry bliuē sullen ende si hebbē lieuer te steruē dan dat si bedwōghē wesen soudē eñ daer om worpen si die ridderlike werdicheit en wech ende die vreēde lude en latē si onder hē niet verrisen nochtans hebbē si iaerlix haer rechters daer si ondr sijn mar die kiesen si selue mit wil die de ghemeēt regeert eñ ordineert van scoude eñ vā onscoude Sy minnē zuuerheit wāt si houdē haer kinder maechden eñ knechtē thent sy al vol wassen sijn zuuer eñ daer om winnen si volsclaghē eñ starcke kinder. Eñ si drincken bouen maten zeer van eenre hande dranck datmen byer hyet

Dat lxij.ca. van eylanden ghenoemt auentuerlike eylanden.

Fortunate insule dz sijn eylandē in der groter zee gheleghē ysido. sept dat dese eylādē veel vruchtē eñ corens binnē hebbē eñ die heydē plaghē te wanē dat si tparadijs gheweest hadden als die selue ysido. sept eñ plyni⁹ si segghē dz daer bomē wassen vā hondert eñ vā xl. voetē hoech eñ daer sijn veel appelē eñ veel voghelē eñ ouervloedicheyt vā honich eñ vā melc eñ sonderlinge vā gheytē eñ van scapen int eylant datmē gheyten eylant hiet Itē die hondē sijn daer wōderlike starck eñ sonderlinghe int eylant canaria dat daer om also ghenoemt is vāden honden

Dat lxiij.ca.van galileen.

Galylea is eē lāt vā palestina also ghenoemt daer om datter witter lude wint dan palestina dit galylea is tweerhāde als tlaghe ende thoghe eñ sy sijn ruerens aen malcanderen Ende

is zeer vruchtbaer vā coren van vruchten van wingaerden ende vā olyuē eñ is wel ghewatert want het wordt mit ter iordanē ouergotē eñ heeft aen sommighen canten edele eñ ghesonde staē de wateren die also groet sijn sommich oft zeen waren eñ sijn vol visschen. Jtē daer is tmeer tyberiadis dat also vanden poerten tyberiadis ghehietē is Eñ is alte finen eñ ghesondē water ter menschen behoef ende heeft.x.stadien

Dat.lxiiij.ca.van galacien

Galacia is een lant in europen dit is een breet lāt eñ vruchtbaer eñ heeft een groet deel van europen dat no van veel luden rudenia ghenoemt werdt dit lant plach becommert te wesen van aprisciis dē volc der gallen als ysidorus sept want galli die waren van den coninc bitinia in hulpers geropē Eñ deylden tlant mit hem doe si die victori behielden

Dat.lxv.ca.van gallicien

Gallicia is een prouincie in spaēgē ende alsoe ghenoemt om die witticheit des volcs want die ghene die in dat prouinci woenen syn witter dan die ander sijn int ghemeyn tlant is vruchtbaer eñ leyt byder zee eñ is vol goeds Eñ sy scriuē hē seluē toe dz sy die eerste griekē warē want si sijn vā natuerliken begripe als ysido. sept li.ix.wāt naden eynde des strijds vā troyē doe quamē veel vādē griekē tot galliā Eñ daer wonē noch die vanden oudē gebleuen sijn

Dat.lxvi.ca.van gallen lant

Gallia is een prouincie in europa tusschen die vierighe berghē eñ tusschen die walsche zee ghele ghē dat oec van ouds sinē naem nader wittichept heeft gallac in griex dat is melc in duutsch Jtē na dat die hemel gheuerwet is daer na heeft dz lant sijn verwe eñ oec sijnē moet eñ sijn groetheit daer af wit romē swaer verwe of lichaē eñ griekē licht.gallia wreet ende scarp vā sin als ysidor⁹ seit dat lāt heeft aen die oest zyde germanien van westen spaengē vā zudē ytaliē vā noerdē die zee vā britaniē als ysi. seit Mer wilneer wast driechande als belgica.neufrica eñ togata mer dese prouincien bewonen die frāsoysē daert vranckrijc af ghenoēt is

Dat.lxvij.ca.vant eylant vā gadis

Gadis is een eylant int eynde van spaengen gheleghē dat affriken deilt ende scheit van europen daer hercules wonderlike colōmen ghesét hadde die edel waeren Ende het is vandē naestē lāde.c.eñ.xx.passen ghesceidē welck lant tyri doe sy vander roder zee quamen noemdent in hoerre tonghen gadis daer om dattet alle omme ende mitter zee omtwijt is daer boemen in wassen die den palm boem ghelijck sijn wes gumme den steen corauniam venijnt ende besmet als ysidorus seit.li.xv.Het is een rijck eylant van vruchtē ende van specien Ende seyntse ouer al int westen.zc.

Dat.lxviij.ca.van griecken lant

Grecia van grecus den coninc ghenoemt die in dat lant woende eñ noemet mit sinen naem als ysidor⁹ sept .li.xv.Ende daer sijn.vij.prouinciē in vā westen heuet dalmasiam daer na epirus daer na ellades daer na tessalia daer na mecedonia ende daer na achaia eñ twee inder zee als certa eñ ciclades Et is een seer breet lant mit menighen

naem ghenoemt Eñ is rijc te lande eñ te water eñ is vrouwe vã veel landẽ eñ rijcken eñ is voester der ridderscap eñ moeder ṽ phylosophyẽ eñ is eẽ vinster ende een meysterse alre goeder constẽ welk volc wilneer alte sijnlicken oerlo ghen conden eñ het plach oec garẽ sijn consten voert te leren eñ si waren ghesp raect eñ hieldẽ hoer ewe ende witte vast eñ si waren den vreemden luyden goedertieren eñ si waren vreedsaem õder malcanderẽ ende si en wouden van harẽ vyanden niet verdraghen als var ro seit in dat bouc vanden loue ṽ griekẽ

Dat lxix. ca. van getulia

Getulia is een prouincie in affrica dit volc is van den gothen ghecomen als ysido. seyt eñ si haddẽ veel scepen vergadert eñ voeren in libya ende hebben daer noch huyden haer stoelen gheset by desen woent dat volc gaulo um vã zuyden totter zee hespex lopeñ ghins eñ haerwaerts mit veel wildernissen Dit eylant ghaf desẽ luden naem gaulon dat by ethyopien leit eñ daer en mach gheen serpent werden noch leuẽ als die selue ysido seit Eñ int eynde vã affrica is een volc oft beestẽ waren die garramantes hetẽ vã garramãtes den coninc appoloes soẽ die daer een poert maecte eñ tymerde die men gargania noemt eñ heet vanden welken plynius seyt dat si volna vanden gheselscap der menscelicheyt varde sijn

Dat lxx. ca. vã gardones eñ heetẽ ver keerde eylanden

Gardones dat sijn ghemeenlike bekeerde eylanden daer eenrehãde wiuen in gheuoedt waren die men gorgones heet die zeer snelle waren ende ruych vã lichaem eñ scarp eñ daer of heeten die landen alſo

Dat lxxi. ca. vã gothia eñ het eylãt vã godtlant

Gothia is een prouinci des laech sten sicia in europen die also ghenoemt is vã amagog iosephats soẽ als ysido seit. li. ix. waer of dat hy seit dat dat die oude plaghen dese landẽ meer gethos te heeten dan gothos Eñ het was wilneer alte starckẽ volc / eñ grof vã liue eñ si hadden vreselike wapenen vã wes ghestacht dat meeste deel van europen eñ vã asya ghecomen is want haer ghestachten sijn daci eñ ander na cien / Eñ vã westen sijn getuli in affrica amazones ghecomẽ vã den gothẽ als ysido. seit. li. ix et. xv. / dit is een zeer breedt lant eñ heeft an die noert zyde noerweghen eñ denemerckẽ Eñ andẽ anderen canten / heuet die zee omgnen An desen lande leyt een eylãt dz gotlã dia heet tlant vanden gothen wãt het was wilneer vã den gothen bewoẽt eñ is een goet vruchtbaer eylant vã coren eñ vã weiden eñ is vol vã vischen ende daer plaghen veel coepludẽ te comen mit alrehande merserien want daer comen veel sceepen an mit bontwerke eñ mit menigherhande dingen vã vellen eñ vã anderẽ dingen / eñ si wardẽ voert in duytschlãt in walsch lãt in spaengen eñ in engelant gheuoert

Dat lxxii. ca. vã. gwidum

Gwydum is een lant in een eylant teghen asya tusschẽ siriam eñ ytaliã eñ stet voert ouer tot panphyliam eñ siciã recht tegen creten ouer alst openbaert in die gloze

Dat lxxiii. ca. vã indien.

INdia orientalis dat is yndiē dꝫ
men oestelicheit is een lāt in asya
also ghenoēt van yndus dē ryuier daer
yndien mede ghesloten wordt aen die
west zȳde dit lant strect vander zuyder
zee totten opganc der sonnen ende van
noerden strecket totten berch die men
noēt caucasā Eñ het heeft veel volcks
ende veel sloten Ende het heuet eylāt
van caprobana Eñ heeft veel goeđ gē-
men eñ elefantē Eñ het heeft grisam
eñ agerā twe eylādē daer weel gouds
eñ siluers in is Eñ si hebbē oec oirbaer
like bomē inder welker bladē nemmer
meer en vallē Itē dit indien heeft alte
edele ryuierē als ganges eñ indus eñ
hispanes die welke die landē vā indien
verlichtē eñ verssieren dit lant draecht
tweweruē vrucht des iaers eñ tvolc is
daer by na gheuerwet daer sȳn grote
elefantē eñ eenhoernē ende daer is die
pellicaen Eñ daer is peper caneel cala
mus aromaticus eñ veel anđ crudē eñ
ebur Eñ costelike ghesteentē als beril-
lis crisoprassus carbunkel dyamanten
eñ paerlen daer sȳn guldē gheberchtē
daer men niet toe comē en can om der
griffoēs wil eñ der ander wilđ beesten
als ysidorꝰ seyt Itē india ist meeste lāt
bouen allē landē der werelt eñ dat rȳc-
ste dat machtichste eñ oec dat volste vā
volc waer af dat plynius wonđ verre-
kent Eñ hy seyt dat in indiē veel conin
ghen sȳn vandē velkē sommighe heb-
ben .lx. dusent ghewapent eñ sommi-
ghe hebbē .vi.c.lude of ghewapent te
paerde eñ .ix. dusent elephātē die goet
ter oerloghen sȳn eñ die veel goeds te
lande brenghē Sommighe ander heb
bē .lx. dusent voet ganghers eñ dusent
te paerde eñ dusent elephātē op te stri
den eñ dese sȳn altoes bereet te striden
vandē welken men merken mach dat-
tet vol volcs is eñ daer toe rȳc Itē sō-
mighe vā dien van indien die bouwent
lant sommighe vechtē eñ stridē sommi
ghe gaen mit comanscappen om som-
mighe die kunnē tlant regierē sommi
ghe sȳn radē biden coninghē sōmighe
verwaren die rechtē vandē lande som-
mighe leuē zeer heylichlȳc eñ leren eñ
wysē den simpelē volc Eñ wantet dich
ter eñ breder eñ oec veel meerder is dā
ander landē so heuet veel meer wonđ-
licheydē in vā natuerliken dinghē als
plynius seyt .li.vij.c.iij. Itē indiē is eē
lant reckende tot ethyopiē waert ouer
uloeyet vā wonderlicheyden In indiē
werdē wonderlike beestē ghewonnen
eñ veel meerre honden dā die ander in
anderē lādē Itē daer wassen also ho
ghe bomen datmeuse niet op scietē en
mach | dit doet die son eñ die ghetem-
perheyt des hemels eñ ouervloedich
eyt der wateren Itē die vȳchboē wast
daer also hoech eñ also breet datter eē
grotē hoep volcs onđ sculē mach voer
die sonne Itē daer wassen die riedē al-
so groet dat drie mānē nauwe also veel
daer of draghen en soudē als tusschen
tween knocken groet is daer sȳn zeer
grote lude die lanc sȳn vȳf cubitus die
welke nemmermeer en hebben tant-
sweer noch hoeftzweer noch quade o-
ghen Item die riedē wassen also grote
dat drie lude varen soudē in een knock
Itē haer lichaē en werdē oec niet ghe-
quest vander sonnē mar si werden daer
hardt of . Item hoer phylosophen die
men sophisten hyet staen vā dat die son

op gaet totten auondt toe in hetē zanden eñ sien die son aen sonđ die oghen te verruerē Itē in sommighē stedē vā dien lande vintmē lude die verkeerde veerssen hebbē eñ si hebbē .viij. teen in den voetē Eñ daer sijn lude mit honds hoefdē die ghecleet werdē mit vellen vā wildē beestē eñ si ballen als hondē eñ anders en sprekē si niet. Eñ si leuen vandē roef eñ van dat si voghelen. Eñ si sijn ghwapent mit naghelē eñ mit tā den eñ daer isser eē groet deel meer dā hōdert dusent eñ .xx. dusent als die sel ue sept Eñ in sommighē stedē vā indiē sijn wiuē die mer eens en baren eñ die gewōnē werdē die werdē vluchs oudt Itē daer sijn die satyri eñ die anđ wonđlike menschē vandē welkē inden trac taet der dieren ghesept is Het sijn oec sommighe menschē int oest eynde van yndien biden opghanc vā ganges sonđ monde die ghecleet sijn mit ruwer vā telgherē eñ vā rysserē die alleē leuē vā den roeke mit harē nasen noch si en etē noch en drinckē anders niet mar si trec kē die lucht vandē blomē eñ vandē wil den appelen mittē nazen eñ daer of le uen si eñ van quaden roke steruē si haestelijc Het sijn oec lude daer int lant die in haere ioghet grawē eñ in haerre out heyt werdē si swart opt hoeft eñ inden baert Het sijn sommighe die alte langhe leuē eñ en werdē nēmermeer oudt mar si steruē indē middel vander oudt heit na ons te sprekē dit sept plynius.

Dat .lxxiiij. ca. van ircanlen

Ircania is een lant in asya. Eñ is zeer breet eñ heeft veel volcs dz scelende is inden zedē eñ inder tongē als ysidor⁹ seit .li. xv Item orosius seit oec dattet reict vanden berch caucasus al tot sicien toe eñ heeft .xliiij. lude dat is also menigherhande volc in hem die welcke dwalen ghens eñ harwaert om haer notroft te crighen om des wil dat haer lant also onvruchtbaer is eñ gheneren hem mit iaghen mit rouen optē dieren eñ oec opten menschen daer sise crighen moghen eñ si drincken mēschē bloot als ysidor⁹ seit. li. xv. Ircania is gheseit van enē bosch die men hyrchana heit die onđ sicien leit Eñ heeft aen die oest zijde mare capsiū eñ van zuydē dat meeste armenien eñ van noordē albanien eñ van westen hybernien Ende is ruuch van bosschen indē welken sijn veel wilder beesten als tigris pantherē eñ veel ander Eñ daer sijn oec voghelē die men hyrcane heit der welker vederen des nachts luchten Eñ alsulke voghelen werden in germanien oec ghevonden als ysidor⁹ daer seit Tvolc vā desen lande verwan iohannes yrcadie symons soen was des ouerstē priesters inden tijden vanden machabeen vādē welken die verwonnen iannes ircanus ghenoemt is als die meester inder hystorië seit int beghinsel der hystorië der ewangelien

Dat .lxxv. ca. van ydumea

Idumea is een lant in arabien ende is also vā esau ysaacs soen ghenoēt want die soen vā esau die edom toe ge naemt is doe die horrei verdreuen waren woenden in dat lant mittē sinen eñ hietent daer na ydumeam dat is tlant der sonen edoms. Itē ydumea is ghedeylt van palestina ouermits sommigē woesten landen wes eynden streckē hē totter roder zee Ende het is een starck

berchich lant daer die sonne seer heet schijnt ende daer om maken die land lu de die daer wonē huze onder die eerde eñ inden ghberchten als die glose seit ouer abdyam

Dat .xxvi. ca. van iudeen

IUdea is een lant in palestina ghe noēt vanden naem iudas wt wes ghe slacht tlāt die coninghē had die naem chanaā is ghenoēt vādē soen cham of vandē tien volken der chananeen ende als die verdreuen waren besatē die io- den dat lant eñ strect totter steghē iuli- ance daer die iodē ghemeynlikē wonē Eñ die breede is vandē berch vā lybaē eñ strect tottē meer van tyberiadis Eñ int middel vanden lande van iudeen is die stat vā iherosolima als een nauel vā allen den lande eñ is rijcke van meni- gerhāde rijcheidē Eñ is zeer drachtic van allen vruchten mit goedē wateren beset eñ heeft finē ballsem ouerulopen de inden metallen eñ heeft ceder bomē eñ palmen eñ cypresbomē eñ is vol vā anderen edelen bomē ende is vol wijn gaerds eñ appelen vā garnatē eñ olijf bomen eñ is een lant vol melcs eñ ho- nichs want die iodē meyndē dat ſi tlāt van beloeften ond haddē wāt het vlop ede van melc eñ van honich na die gra cie der elemēten als ysidorꝰ seit li. xv. Eñ plynius sept .li .v.ca.xiiij. Judeen lant is een deel van syrien dat lāc ende breet is eñ is egiptē ende arabien naest mit felle gheberchtē daer die iordaen doer loept eñ scheit galileen vandē an- deren ioden Jn iudeen is die edel stadt iherosolima die edelste vā oestlant Jtē iudeen heeft warm fonteynē eñ gesont eñ heeft int eyde die dode zee daer om dat ſi niet leuens binnen en heeft

Dat .lxxvij. ca. van yberien

IBeria is een lant in asia bij die hā uē vā armeniē Hier in so wassen cruden daer goet mede te vervē is als ysido. seit. li. xv.

Dat .lxxviij. ca. vant lāt vā ytaliē

ITalia is een groet lant in europa eñ was wilneer vandē griecschē volck becōmert Eñ besetē eñ daer om heiten sijt dz groete griekē als ysido. seit. li. vi. daer na ist vā saturnꝰ dē coninc saturna geheitē daer om dat daer saturnꝰ vā iu piter scole eñ vdreuē was vā sinē stoelē daer na te lestē ist vā ytalꝰ dē conīc die daer regneerde ytalia genoēt Eñ is al te schonē lāt vā allē dighē eñ is lāgher dant breet is Ende is vol voeders vol coerns eñ vā allē vruchtē Ende heeft edel meerē eñ waterē bīnē als vēnatū auernū eñ lucernū eñ veel and edelre ri uirē als eudanū eñ padū die tyber he- rianū die brent eñ deser geliken Ende- daer sijn oec goede gēmē als ligurium gagates eñ linx Eñ daer sijn veel sond lingher vogelē dit lāt wordt aspera ge heitē vā asperꝰ der sterrē als hyspania is daer om dz die griekē die tot ytalien varen ende tot spaengen dat ſi die ster- re mercken maer hyspania hept die lest te esperia want ſi in die leste stede ōder der sonnen onderganck gheset is Hier toe heuet ysidorus geseit in sijn vijftiē- de boeck Item ytalien is dat beste lant onder alle die landē vā europa die west waert staen Eñ het heeft edele eylādē eñ hauenen Ende is vol vā rijcheiden eñ die stedē sijn al vol volcs mit muerē eñ mit vasten grauen geuestticht teghē alle viādē Eñ daer is gouds eñ siluers

panteyt eñ heeft veel sonderlinger ste
den die vol van volc sijn Eñ het is tegē
dat oesten tegen dz noerden eñ teghen
dat westen mit hoghen clippen eñ ber=
ghen omgoꝛdt wt welken geberchten
edele riuieren lopen als die rijn die to
nouwe die doer germanien lopen / en=
de rodanus mit cancia eñ mit veel an=
deren riuieren daer wallant eñ sauoy=
en eñ doer burgundien lopen eñ te nar
boen

Dat lxxix. ca. van spaengen

Yspania is eerst gehieten vandē
water yberus yꝛrea daer na van
den riuier hyspanus is dat lant yspani
a ghenoemt eñ dz is vander auontster
re ysperia die westelic staet Eñ is ghe=
legen tusschen affrica eñ europa eñ vā
der noertzijde mit stenigen geberchtē
besloten eñ vanden anderen sidē ist mit
ter zee begoꝛdt ouer al eñ heeft goede
lucht des hemels eñ is vꝛuchtbaer vā
allen dinghen eñ is rijc van ghesteyn=
ten eñ van metallen Item daer lopen
veel goeder riuieren binnen als berus
mineus yberus eñ cacus eñ epactulus
dat gout na hem trect Eñ heeft vi. pꝛo
uincien als tarrarenensem catarginen
sem luciramā galliciam boeticam eñ o
uer die zee int lant vā affrica tugicane
am Item hyspania is tweerhande als
binnē den lande eñ buten den gebercht
Hier toe heuet ysi. geseyt li. xv. Item
oꝛosius seyt dat aen die rechter side hē
naest is equitannia eñ aen die luft side
woꝛtet gheenghet eñ ghenauwet mit
ter zee balganto eñ coemt aen den eyn
den vā narboen eñ dat is sijn eerste hoe
ke ten oestenwaert eñ die ander hoeke
gaet totter zee circium daer bꝛiginacia
die stat van walschen lande of van gal
lia leyt eñ richt hem op teghen britani=
en eñ die derde hoeke is daer die eylan
den vā gades aen sien tot affrikē waert
totten berch athlas eñ dair is tusschen
een stranck vander groter zee Itē pli=
nius pꝛijst hyspanien oec seer eñ sondˀ=
linghe vanden metallen Eñ hi seyt dat
tet bina al vol gouts eñ siluers is / vol
metals als copers tins eñ loods ende
yfers vā witten eñ van swarten eñ he=
uet veel landen eñ veel volcs dz stridē
kan dat starck is daer sommighe van=
den grieken plagen te wonen Eñ heeft
veel pꝛouincien die ter zijden af leggē
eñ van malcanderen ghescheyden die
ons bekent sijn als galliciā dar die grie
ken eerst bezaten als ysi. seyt li ix. ende
heeft oec asturciam eñ is daer om also
genoemt om dattet mit geberchten te
ghen den riuier asturcium ouer al om=
set is Eñ heeft noch celtiberiam eñ is
daer om alsoe ghenoemt vandē gallen
celtici die diet wederstaen op hyberus dē
riuier

Dat lxxx. ca. van yerlant

Ybernia vanđ groter zee is een ey
lant eñ is bi europen dz britānien
toe behoert eñ is enge van lande / mer
inder gelegentheit ist vꝛuchtbaerre dit
eylāt strect vā affrico ten noerdēwaert
als ysi. seyt li. xv. wes eerste delen inde
zee yberū cātabꝛiū eñ vander zee ybe=
rus ist ybernia genoēt Het is eē vꝛucht
baer lant van velden vā weydē eñ van
coern mit goedē riuierē eñ mit fontey=
nen beset eñ mit bosschen eñ heeft me=
tallen eñ gesteynten in want daer wast
yris die welc alsmen hē tegē die son set
so maect hi inđ luchten enē hemelschē

boghe eñ men vӯnter enē steen die mē gagates heyt eñ daer vӯntmen claere witte peerlen Eñ nae der gesontheit te sprekē so is ybernīe een seer ghetēpert lāt wāt het en isser nz te heet noch niet te coudt Eñ heeft wondlike meeren in eñ fonteynen want daer is een meer in den welken waert zake datter een pael of een stock langhe wӯl in dat meer ge stekē waer voert indē grōde dat soude in yser verkeert werden ia dattet in die eerde onder twater quaē te steken ende dat inden water quaē bouen der eer den aen den seluē stock dz soude in enē steen ōkeert werdē mer datter bouē dē water blyuē dat soude hout bliuen Eñ daer is een ander meer waert zake dat mē daer hazel gardē in worpe si soudē verkeert werdē in esschen garden Ende alsoe ōkeert werptmē daer esschē in si werden in hazelen ōkeert Item daer sӯn stedē waert zake datmen daer dode beestē in worp si en souden niet vervulē noch verrottē mer si soudē daer altoes oncorrūpeert bliuen Item in ybernien is een cleyn eylāt daer die mēschē niet en steruē mer als si so ōmate oudt werden dat si opter werelt gheen not en sӯ soe vuerdmense in een ander lāt Item in ybernien en is gheen serpent gheen vorsch of pad gheen spin die venӯnt is want alle tlant is den venӯn contrarie eñ waert datmē van dier eerde brocht in een ander lant eñ stroyese op een serpent of op een venӯnt dat soude barstē Eñ die venӯnde beestē scuwē die wolle ende cleder dat wt ybernien coemt eñ ist datmen p addē of serpētē in yberni en brengt mit scepen si barsten rechtevoort Eñ noch sӯn daer veel wōdliker dinghen Item solin⁹ seyt van ybernia dattet by englant leit eñ luttel arbeidē si daer int lant daer en is gheen slange eñ luetel voghelē eñ is onwoēsom volc dat gheern vechtende is Eñ als si den strӯt ghewōnen hebbē so drinckē si enē toge vādē bloede der geenre die daer doot sӯn ghestaghen eñ besmeren hoer aēsichtē mittē bloede daer en sӯn geen byen die zee yberiū tot englant is wreeselic van goluen eñ onrustelick eñ men machse van alle den iaer niet varē dan in luttel tӯts si is breet .c.eñ.xx. dusent passen Hier toe heuet solinus ghesept Itē tlant is goet mer tvolc en wil niet doen eñ is eenrehande vreck ende fel van moede crōme eñ wreet int aensicht eñ si sӯn meynersom teghen malckanderē ende goet vā sprekē eñ goedtierē ende sonderlinghe dat volck dat inden bosschen is eñ inden broecken of inden gheberchten Ende si cōnen al rūnende op een peert weder om schietē mit een re glauiē also boechsom sӯn si als si vli en moetē endē weindē hoer lӯf mit allē om opten peerde eñ si en weindē tpeert niet nochtans ende dat gheschiet als si vlien moeten ende si eten vleisch ende vruchten ende drinckē melc toe Sy connen veel speels ende wel iagē mer si en willen ghenen arbeyt doen

I Dat.lxxxi.ca.vant eylāt vā icaria

Icaria is een eylant vanden eylāden van cyclades int westen eñ heeft si nen naem van ycario der zee eñ leyt tus schen salinen ende cintonum mit hoge steenroetsen ende men macher niet her berghen ende en heeft aen ghenen ey den hauen ende heyt daer ōme ycaria om datter ycarus cretensis verdrenct

was als ysidorus sept li.xv.

Dat lxxxij.ca. van een eylant

INsula dat is een lãt daer die zee al om loept of een ryuier. Eñ dat nerghent vander zee of vanden water ghequetst en wordt mar die canten vãden eerdrijc werdẽ dichter ende vaster ouermits tgheclas vãdẽ water datter aen slaet Eñ onderwilen in sommighẽ eylandẽ lopẽ die ryuierẽ of die waterẽ wel ouer dat eylant eñ makent vet eñ welich eñ doent gras draghen eñ coren eñ het is properlic een eylant

Dat lxxxiij.ca.van kartagen.

KArtago is een name vã eenre stat eñ van eenre prouincien van africa in spaẽgẽ Ende is twierhande als die meerre eñ die mynre ende nardido heeftse beyde ghemaect Eñ scipio mit ten here van romen verderfde dese stat mit allen als ysidorus seit.li.xv. die welc na vanden romaens ghetymert is als die selue sept Het is een ander kartago int rechte affrica eñ is gheleghen tusschen bizatiũ eñ numediam ende is versament aen die noert zijde mitter zee sículo eñ strect vandẽ zuden totten lande van iecula wes deel haer naest is ende is vruchtbaer van olyen van vruchten eñ is vol van metalle eñ die zijde voert tot numediam waert sijn veel beestẽ eñ serpentẽ eñ grote wilde ezels die in der wildernissen lopen ghens eñ herwaert als ysidorus sept.li.xv. Eñ daer sijn veel elephanten ende ander beestẽ grote hopen als plinius sept.li.v.ca.v.

Dat. lxxxiiij. ca. van karinthia

KArinthia is een cleyn prouĩcie vã germanien in europa eñ heeft pãnoniẽ int oesten ende ytalien int westen eñ die danouwe int noerden ende dalmaciam ende salmoniam int zuden ende werdt aen die een zijde mittẽ berghẽ begordt Ende aen die ander zijde wordtet gheeyndt mitter zee die men mare adriaticum heit Het is een goet drachtich lãt in veel stedẽ Ende is ouer vloedich vã wilden beesten ende van scapen vã geyten ende van copen Ende is een volck dat wel strijdẽ can eñ het is starc Eñ is vast vã slotẽ van castelẽ eñ van poerten Eñ tlant is coudt om des wil dz hẽ tgeberchte alsoe nae leyt Eñ daer is dicwijl snee eñ reghẽ Eñ om des snee waters wil dz die lude drinckẽ so sijn si veel hoeuelachtich eñ croppachtich Men vinter eenre hãde beestẽ die men welsõtes heit eñ veel and wilder beestẽ die wond lic sijn Itẽ men vinter oec rottẽ die mẽ etẽ mach Eñ al ist dz si scijnen te wesen vãdẽ gheslacht der musen nochtãs werdẽ si getẽ wãt si hebbẽ smakelic vleisch ende vette

Dat.lxxxv.ca.vant eylãt korcisa

KOrcisa is een eylãt also genoemt vã enẽ hertoge Eñ heeft goede weydẽ die drachtich sijn welc lãt eenrehande stier vnam die vã liguriẽ ouer quã swẽmen om der goeder weyden wil Eñ dit vernam een vrouwen naem die korcisa heit dz dese stier altoes ouer swãme eñ weder quã al wel gevoedt eñ si nam te lestẽ een scuut eñ volchde dese stier ende woude wetẽ waer dz dese stier aldus vet werdt eñ doe vnam zijt dat daer also goede weyde was eñ doe ghinghen die vã liguriẽ eñ hiete die weyde na dẽ wiuen korcisa ende het is mit veel hoeken daer veel goedts voeders wasset.

Dat. lxxxvi. ca. van lacedonia

Lacedonia dat men mit enen anderen name pattania hiet in die eynden van grieken by tracien in europa wes autores lacedones ghehieten werden inden striden teghen die messenas die hē ontsaghen overmits lanc heyt des strijds so ghebodē sy den hope haers gheslacs verloren te werden om dat haer maechden slapen souden mitten ionghelings die sy thuus ghelaten hadden. Ende daer om die sonē die van dien ionghelinghen ghecomē sijn hieten spcam als ysidorus sept. li. ix

Dat lxxxvij. ca. van lectouwen

Lectonia is eē provincie van ficia wes volke lectouwers hietē Eñ si sijn starc ende heerlijc ende stridende ende seer wreet Item betouwen is een lant wes clepe vruchtbaer is ende broekich in veel stedē eñ zeer bosscich ende heeft veel ryuierē ende wateren ende is zeer vol van wilden beesten ende vā anderen quicke | ende het is vast ghemaect met bosschē eñ mit broken ende heeft luttel ander vestinghe dā die bosschen ende die ryuieren ende die broeken Eñ daer om en machmens des somers niet oerloghen mer alleen inden winter wanneert hardt ghevroren is.

Dat lxxxviij. ca. van linonien

Lynonia is vanden seluen lande \ eñ daer om ist een speciael provincie vander zee eñ die lude die daer wonen hyeten linones | der welker zeede wonderlijc was eer dat si vanden duytschen ghedwonghē wordē want si plaghē veel godē aen te bedē eñ si plaghē antwoerde vanden duuelē te eysschen eñ si plaghē wighelinghen te dienē eñ te ghelouen ende si en plaghen die doden niet te begrauen mar sy barndense te puluer Ende na der doot so plaghen si die naeste vrienden mit nuwen cleden te cleden ende scenchten hem scapē ende ossen ende ander leuende beesten Ende die knechten \ ende die deernen mitten anderen beesten plaghen si mitten doden mensch alte gader te barnē ende meynden dat si weder leuendich comen souden in een ander lant mit alle dien hoepe als mit knechten eñ mit deernen ende mitten beesten ende deden si in die mmne des heeren die daer ghestoruen was Ende thans mit hulpe der duytschen eñ der duytscher heren ist lant vā dier onghelove verlosset overmits der hulpen gods

Dat lxxxix. ca. van die hauen literia

Literia is een schoet vanō zee eñ een hauen | wes meeste stat listra hiet vander welker mē vaert van syria pamphilia in ytalien alst openbaert actuū. xxvij. dit lāt hiet oec licaonia waer of dat dese steden warē listra ende derben totten welken paulus ende barnabas vloghen van yconio daer die man in listris ghenezen was hieten die licaniten barnabas iupiter ende si hieten paulus marcuriū ende woudense aen beden als ghesept wordt actuū. xiiij.

Dat xc. ca. vant eylant liddia

Liddia is eē out stoel ō rikē twelc die riuier pacto wt seynt mit gulden beken dese hiet aurea mortua wāt hier waren twe broeders dat coninghē waren als liddus eñ tirrenus | eñ dese en mochtē hem beide op tlant niet bedraghē ō dattet also cort was doe worpē si eē lot wie wt soude om anō lant te gecrighē doe geuielt tirren⁹ eñ die nā

veel volcs mit hem eñ creech stedē in
gallia eñ dat lant hiet hy cirrena eñ lid
dia hiet also vandē brueder liddus die
inder prouincien bleef eñ heeft smirciā
die stat int oestē die welc helles die ry-
uier begordt

Dat xci.ca.van lybia

Libia is een groet lant in affrica
daer om dat libs dat is een wijnt die af
fricus hyet daer wt waeyt | als ysido-
rus sept.li.xv.ander lude hyetent epha
phū iupiters soē die menphim in egip
ten tymmerde die welke van casoria sy
nen wiue een dochter wā die libia hyet
welke dochter na besat dat rijc in affri
ca vā wes naem dat lant voert an libia
hiet Itē libia is int beghin van affrica
ghesét eñ heeft egiptē int oestē | eñ die
meeste siros eñ die trogotidē int westen
eñ die zee van libiē int noerdē ende int
zuden ethiopiē eñ menigherhande na
ciē vā barbarē eñ eenlicheydē daer mē
niet toe comen en connē om der wilder
beestē wil als drakē eñ basiliskē Itē dit
lant van libia is ommatē hete eñ heeft
veel venijnder beestē in ende duerbaer
ghesteenten eñ gout eñ siluer grote ho
pen Ende coren wijn olie ende veel wel
rukende specien ende die dat lant eerst
besaten hietent puth van puthtinthius
dat chams soen was

Dat xcij.ca.vant lant van loreynen

Lothoringia germanie is bina die
leste prouincie vā germanien van
lotariꝰ also genoēt dese ꝓuincie heeft
vā noerdē brabāt eñ vā zudē dē rijn vā
oestē elsatē eñ vā westē walschlāt Hier
loept die mozel doer hyer leyt die stat
vā meths in Eñ is eē vruchtbaer lant
eñ vol wijns vol coerns mit goedē ry-
uierē eñ fonteynen eñ is berchachtich
eñ weeldich mit wildē beestē eñ mit tā
mē Eñ twolc is half duytsch ende half
walsch onđ malcanderē ghemengt Eñ
heeft wonderlike fōteynē eñ medicinael
vanden welkē menich mensch ghene-
sen wordt

Dat xciij.ca.van lysicamel

Lysicamel is een ꝓuinci in spaengē
eñ is een lant dat vol vā metallē is als
van goude ende vā ziluer yser wit loet
eñ zwart loet als pliniꝰ seit li.iiij.c.lxxij

Dat.xciiij.ca.vander morianen lant.

Mauritania ende is also ghnoemt
nader verwē vandē volke wāt sij
swart sijn wāt die griekē hyetēt swart
mauren gheliken als die galli sijn wit
volc ghenoemt vanđ wit heyt also heb
bē mauri dē naē vanđ swarter verwen
Eñ daer is een anđ prouincie maurita
nea cesariensis die wilneer colē was vā
stat vā cesariē eñ had dē name vā eenre
prouinciē Eñ beyde die ꝓuinciē die hē
te zamē vgadert hebbē hebbē no me-
diā int oestē eñ die grote zee int noer-
den eñ den ryuier maluā int westen eñ
den berch astrixis int zuden welc berch
sceydet dat vruchtbaer lant vandē zan
dighen dat by der zee leyt Eñ daer is
eē ander mauritanea ꝓuincia also ghe
noemt vander stat acnigitana dit is dat
leste deel van affrica eñ staet op vā.vij
berghen hebbende vanden oesten den
riuier maluam. Ende van noerden die
zee cadicauer ende van westen die zee
atlanticum ende van zuden twolc glan
sasū dat al sit daer die auont sterre staet
daer die sonne onder gaet. Het is een
lant dat felle beesten in heeft als dra-
ken elefanten ende strusen ende deser

ghelijc hier toe heuet ysidorus ghesept li.xv. Item plinius sept .li.v.ca.ij. Dat in prouincia mauritanea woēt een volc bij den berch adlas ter zeewert in een bosschighe stede daer springhende fontepnen sijn daer alle gheslachten van vruchten bij hem seluē wassen also veel dat sij altoes haer ghenoecht hebben die daer bi wonē vandē vruchten. Het is een stede bij den wolken en̄ is al vast biden cirkel der manen Ende men sept dat die stede alle nachten verwandelt werdt mit stedighen viere ende datmē daer hoert velichept vanden wilden luden die satyri hieten die also veel minnen moghen ende vandē volc vā egipten dat sij singhen en̄ makē groet ghelupt van pipen van bonghen van herpen van bazunen en̄ vā menigherhāde ghelupt Ende daer wassen alte goede drachtighe bomē die wel rukende sijn en̄ sijn ghelijc dē cypres boē die cleyn wollekē draghē daer mē cleð af maect mit constē als vā fistepn. En̄ daer wast eē crupt dz euforbiū hiet wes sap goet inde oghē is En̄ is goet teghē slagē vā serpētē en̄ anð venijn als die selue sept

Dat xcv.ca.van macedonien

Macedonia dat plach wilneer emathia te hpeten vā emathon dē coninc marmacedo deucalions neue verwādelde dat woert en̄ hietet na hē als ysidorus sept li.xv Het is der zee egeo al vaste bij ten oesten waert en̄ vā zudē athaien en̄ van westē dalmaciē en̄ van noerdē messie als die selue seit het was grotē alexanders lāt en̄ heeft veel gulden aderē en̄ silverē en̄ daer wast een steē die men niris hiet en̄ inder zeluer prouinciē is die berch olimphus die also ō matē hoghe is datmē daer gheē wolkē noch reghē en gheuoelt Itē plini9 sept vā macedonea li.iiij c.xi dat macedonia datmē emathia hiet is geset vā dē ghebode der lādē dit is ouergegaē asiam .armeniā.pberniā.albaniā.capadociā.syriā.egiptū.taurū en̄ caucasum dit lant is bouē ghegaē bactris medis en̄ persis en̄ bezat alle oestlant dit lant was ouedster van iudeē ende was wt ghewandert biden voetstappē des wijn en vaders hercules En̄ dit is dat macedonia wes in enen daghe paulus enulius die kepser vercoft lxx.wtghecoren steden als die selue sept

Dat xcvi.ca van magnesia.

Magnesia is een puincie in griekē tusschē thessaliē en̄ macedoniē te haluē en̄ houdt veel volcs in stedē borghē en̄ slotē als plynius sept.li.iiij.c.x.

Dat xcvij.ca.van messia

Messia is een puincie der puinciē die welc die danouwe beslupt tot ter zee medithaneū als ysidorus sept li.xvi. dese prouincie wordt van oesten ghewatert vanden dorē der danouwē en̄ van noerden vanden doerē raciē en̄ van zuden macedonien en̄ van westen wordt si hystrien toeghevoecht als die selue sept Het is een lāt dat veel volcs binnen heeft en̄ steden en̄ borghē ende daer wast veel corens en̄ wijns en̄ minē ghestepnten ende metallen

Dat xcviij.ca.van mesopotania

Mesopotania heeft die griekſche ethymologie daer ō dz si mz tweē ryuieren omvanghen wordt want het heeft tigris aen die oest zijde ende aen die west zijde eufrates. Ende beghint vandē noerdē tusschē dē berch taur9 en̄

caucasum daer babilonien en caldeen vol ghen aen die zuyt zyden als ysido. sept li. xv. Het is een lant in asia dat zeer breet is en is langs en dwers vol van coren en van beesten en van weyden en is altemael ryc ende heeft veel metallen

Dat .xcix. ca. van media

MEdia is gheseit van medius den co ninc die dat coninryc eerst aen tastede/ me dia die provincie heeft eerst van westen die riken van percien. Ende van noerden gater armenien om en van oesten siet aen die ber ghen capsios en van zuyden heuet ysidam dit lant van medea heeft enen boem die an ders gheen lant en heeft Het is een ryc lant mit menighen rivier doerwatert en heeft veel steden en sloten mit veel volcs wes coninghen wilneer dat groet babi- lonien en dat keyserryc van calden bwonen En die lude van desen landen voeren te sceep te gaen mitten persen en mengden hem mit die van libien die welke die van libien in qua der tonghen sciplude hieten al is dat sake dat die moren also mauri ghenoemt syn van den grieken omder swaterr veruen wil:

Dat C. ca. vant eylant melos

MElos is een eylant inden eylanden van ciclades en is dat rondste eylant dat men vynt en daer om hietet melos dat is ront als ysidorus sept. li. xv. Het is een eylant mit veel goeds verwilt als plynius seit

Dat Ci. ca. vant eylant midia

MIdia is een eylant inder provin- cien van lybernia En is also ghe noemt van enen coninc die onder vyf doch teren alle dat eylant deylde in vyf ghe liken deelen en dat middelste nam hy tot sinen deel ende daer om gaf hy den middelsten den naem midia Het is een drachtich lant naden clepe te spreken van coren van weyden en van beesten ende van visschen van boter van melc ende van an dere lyftocht En heeft rivieren ende fonteynen gadinghe en is een ghenuech lic lant in te wesen en daer is goede lucht Ende heeft inden eynde vanden lande vaste broken Ende daer om hyetet ghe meynliken die camer van ybernien want het is vol van volke en van sloten en van borghen die te mael starck syn

Dat C. ij. ca. van missen

MIssea is een provincie van germa nien en heeft den naem van eenre stat die mi sene hiet en is vergadert mit bemer lant en mit poler lant En inden opganc der son nen mit batona en int zuden mitten zassen en mitten doringhen en int westen mit thecis en mit cyria int noorden en is een breet lant en een wyt nu berghich nu plein en is zeer vruchtbaer en vol van goeden wey den mit sinen wateren en sonderlinge mit een re rivieren die men albia hiet ist overgoten bider lengden En heeft starcke steden en poerten mit vasten sloten gheuesticht wes volc ryc is en sonderlinghe van coren en van beesten en van metallen en al ist datet heer lic scoen en edel volc is nochtans ist goeden tieren en meedsaem. En heeft van naturen min wreetheiden dan enich vanden anderen provincien vanden duytschen lande

Dat. C. iij. ca. vant eylant micelone

MIcelone is een eylant inder zee die men mare adriaticum hyet byden welken men van siria en van cypers in ytali en vaert daer men qualiken toe comen can om eens oeuers wil dat inder zee wt ghe steken is Inden inganc des lands of des zands wort die zee gedeilt in tween Ende die scepen die daer raken wer- den haestelic te broken alst openbaert

in actibus apostolorū .ca.xviij. alsowel indē text als inder glozen Eñ al ist dat volc datter in woent barbars sijn noch tās sijn si ontfermhertich ende mēsche lic teghē die ghene die hoir scepe daer breken Tot desen eylant quā sente pou wels doe hi te romē voere daer tkenij der slanghen welcke slanghe hem aen die hant hinc outginc inden wijngaert rancken ende die beest werdt aen tfuer ghebracht ende wordt verbrant Eñ hi dede daer veel miraculen als ghesept wordt actuum .xxviij.

Dat.c. eñ.iiij.ca.van nabathea

Nabathea is een prouincie in arabia ende is alsoghenoemt van na bagoth hysmahels zoen Eñ is ten hal uen tusschen arabien ende iudeen lant ende beghint vander zee eufrates ende strect totter roder zee als ysidorus seit .li. xv. Het is een vet lāt drachtich in coern in alrehande vruchten ende in beesten ende in duerbaren ghesteynten ende in metallen Hier af seit plinius li. vi. ca.xxix. dat die lude nabathei bewo nen een poert die men petra noemt inden dael ende heeft bina twee dusent passen inder breetheit eñ is omvanggē mit bergē daer men niet aen comen en can eñ daer loept een water tusschē eñ sceelt vā̄d poertē gaza ses hondt passē eñ vandē schoet persico .lxxxij. passen

Dat.c. eñ .v. ca. van noerweghē

Noerwegia dz is noerwegē eñ is een breet lant in europē eñ is bina mit ter zee al om gordt mittē noerdē wtge strect eñ mittē landē der gothē geeyndt wāt aen die oest zijde eñ aen die zuut zij de ist ghescheyden vanden gothē ouer mits enen water dat albia heyt Het is een zeerp ende alte couden lant berch ich ende boschich Ende sy leuen meer vander visscherien ende vander iachtē dan vanden broede want daer is seldē iaer marct om der groter couden wille daer sij veel wilō beesten als witte spar waers daer sijn dese beuers ende meni ghe ander wonderlicheit Itē daer sijn fonteynen inden welcken alsmen daer iet in stect dat wort vluchs in leeder of in hout verkeert Ende aen sijn noerder zijde en wordt gheen son ghesiē onder gaen noch oec en wordter die son ghesien bi alsoe menighen daghe indē win terschen solstici want dan moeten die lu den daer int lant mitter keerssen wercken Ende si en hebbē geen coern noch olie noch wijn ten moet hem van butē toe comē Tvolc is vā grotē grouē lich aem eñ vā scoēre vormē eñ starc eñ seer moedich aen die oest zijde heuet galaciā eñ vā noerdē ysoladiā daer die zee ewelic vurorē wordt eñ aen die west zij dē heuz die zee vā ybernīē eñ vā ēglāt Ende aen die zuyt zijde daciā eñ wordt gheeyndt in die eynden cachie

Dat.c. eñ .vi. ca. vā noermandia

Normānia twelc neustria heit van dē volc vā northē die te sceepe quamē vā noerwegē eñ behieldē dz ob vā̄d w alscher zee die welcke tlāt al ō bewoē dē eñ hietēt noermādien Eñ heeft die britaēsche zee int oestē eñ die scoet van aquitānien te westen waert eñ galliā te zudē waert eñ die grote zee tē noerdē waert haer clepe is vruchtbaer eñ veth vā cāpē vā weydē eñ vā bosschē eñ vā edelē hauenē eñ is mit sterckē stedē eñ poertē geuesticht eñ daer is eē stat die edel is die rotomag9 heit die gelegē is

op een rÿuier die men seyn heyt daert vol van volc is eñ sterck ende wel vech tende hoefsch ende sedich indẽ abÿt eñ inder begheerten eñ inder sprakẽ goe dertieren eñ vreedsom inder ŭwininge

Dat.c.eñ.vii.ca.van numedia

Numedia is een lant in affrica ende is vluchs an cartago eñ beghint an den rÿuier armsigam ende eyndt indẽ dorpel vā togitanē eñ heeft indẽ opgāc die eynden nūdies eñ van noerdē strec ket inder zee ende siet sardinā an ende van westen mauritaneam stipēse ende van zuden tvolc vā etiopien Eñ is een vet lant van campen in veel steden ende daert boschich is daer heuz veel wil de beestē Eñ daert hoechste is daer he uet peerdē eñ velt ezels eñ voert ist al vol vā serpētē eñ quaād beestē dit seit pli ni9.li.xv. Dz.c.eñ.viij.ca vā narboē

Narbonēsis is een prouīcie vā nar boen als plini9 seit.li.iij.ca.v. dit is een seer vruchtbaer lāt van wÿn Ende het sal billiken ꝑtaliē heitē dan een prouīcie eñ is vol vā rÿcheidē eñ vā zee dicheidē Eñ heeft edele rÿuirē eñ oeck veel staēd waterē Jtē die lengde vā al dēr prouinciē vā narboē hout drie hondt dusēt eñ.lxx.dusēt passen eñ die breede houdt.cc.eñ.xlviij dusēt passē als egrip pa wt geeft Hier to heuz plÿni9 geseit

Dz.c.ende.ix.ca.vā ophÿr

Ophÿr is een naem vā eenre pro uincien in iudeen vā ophÿr dē man die vanden nacomelinghen eber ghenoēt is twelc wilneer gulden lant hiet daer om dattet gulden berghen heeft daer die lewen ende die wilde beesten in wo nen totteen welken anders nÿemāt co mē en dar dā mittē scepē aēt ouer te staē ende als si der leuwen clauwen sien so moghen si daer na sien ofter iet gouts ghebleuen is ende dat moghen si nemen op die auentuer bliuen die luden oec bi den scepen of daer enich vanden beesten quaem dat si dan int scip mochten lopen als rabanus seit op die stede Doe salomons scepe quamen in ophÿr doe werdter goudt ghenomen zcetera .iij.regum.ix.ca.Dat selue seit plinius bÿ na dit prouīci seyn dede wilner gout duerbaer steen crisoprassen adamantē thouttÿm ende van ebeno eñ gevischte voghelē eñ tande vā oliphātē apē eñ ād wōdlike beestē als plini9 eñ ÿsidor9 seggē Tot desē lāde coēt mē ouermits enē lāgē ōgāc vāā rodē zee eñ bi dē eylā de añō gab dz te lestē die grote alexād creech te water Jtē die lude des lādts vā ophÿr die gecomē sÿ vādē geslacht eber eñ vādē riuier capue tottē lāde vā ÿdiē toe dz nv leria heit woēdē si als io seph9 seit Eñ vā ophÿr ebers neue soe hietē si alle die prouīci ophir als die sel ue raban9 seit dese opir was rectās soē des soēs eber dit lāt is al vast bi eiula ch daer giō die riuier ō loept als geseit wort geneſi.ii. Eñ is hē gelÿc idē guldē bergē eñ idē wel rukēde speciē eñ indē ghesteÿnten als plÿnius seit

Dat.c.eñ.x.ca.van hollant

Hollādia is een cleÿ prouīcie gelegē bi thecia ostia daer die zee in gaet ende strect vluchs an brabāt an die zuÿt zÿd Eñ is an vrieslāt vāā oester zee eñ van noerdē an die ēgelsche zee eñ vlaēdrē an die west zÿde Het is een bol lāt ende brokich ende waterich ter manieren van eenen eylande want daer comen int lāt veel armen vander zee in lopen

eñ die rijn mede an deen side eñ die ma zee mede eñ heeft veel meeren eñ staẽ de wateren eñ goede weyden eñ is vol beesten eñ paerden eñ in sommighe ste dẽ ist al vruchbaer eñ heeft bosschen eñ daer is goet iaghen eñ daer sijn veel ste den daermen eenrehande eerde graeft die goet te barnen is mer si stinct meer dan thout doet eñ is een rijc volc datter zee eñ te water vaert om sijn comẽscap wes hoefstat vtrecht hiet of traiectum inferi9 in latijn eñ hiet vtrecht in duyt- scher tonghen want het hoert tot ger- manien dat is tot den duytschen lande eñ nader gelegentheit eñ na den zedẽ eñ nader heerscappien eñ oec nader tõ ghen soe horet al tot duytsch lant / wes volc frisch is van liue eñ starck vã craf ten coen van moede eñ eersaem vã aen sicht eñ belast indẽ zedẽ eñ gode onder danich eñ is trouwe eñ vreedsaem en- de daer sijn min rouers dan erghẽt in duytschen lande

Dat c. ca. eñ xi. van orcaden

Orcade is een eylant vander gro- ter zee bijder bertaenscher zee in europen vandẽ welkẽ veel anđ eylan- den gheeyndt sijn eñ si hieten alle eylã den van orcades eñ daer isser mit allen xxxiij. vandẽ welken daer xx. woest sijn eñ die xiij. bewoentmen als ysi. seyt li. xv vande eylanden

Dat c. ca. eñ xij. vanden paradise

Paradisus is een stede die gheset is int oestẽ wes vocabel vten grie ken verkeert is eñ gewcynt in latijn or tus dat is een hof / eñ voert hietet in e breusche eden dat is weelden in onsen duytsche als ysi. seyt li xv. ca. ij. het is die hof der weelden eñ der ghenoech- licheit als die selue seyt die welcke be- set is mit allen geslachten vã appelẽ eñ van bomen eñ heeft in hem thout des leuens daer en is gheen coude daer en is gheen hetten mer daer is een ewige getempertheit der luchtẽ wt wes mid del een fonteyn springt ende maect alle thosch nat eñ vucht eñ wort gedeylt in vier riuieren wes toeganck na die son- den des eersten mẽschen was den men scheliken geslacht voir ghesloten want het is al om ende om mit eẽre vieriger mueren omgordt op dat die barninge sijnre pinen mit hem versament mach werden indẽ hemel Ende die hulp der enghelẽ om die quade geesten te dwin- ghen is gheordineert vanden here op die berninge des scarps swerds op dz die goede engelen die mẽschen ter vlã men beroerẽ soudẽ eñ die quade enge- lẽ mede op dz die toegãc des paradijs genen geest noch sondigẽ vleysch open barẽ en soude Hier toe heuet ysi. geseit li. xv. ca. iij. daer hi tracteert vãdẽ lan den eñ nader meyster vanđ hystoriẽ int anđ ca. ouer genesi wort aldus ghesept God die plantede of maecte vandẽ be ghin der sceppingh een stede der weel den mit crudẽ eñ mit bomẽ eñ dz int be ghin vãder werelt als int oesten Eñ is die alre suetste stede eñ strect verre en- de lanc biden lande eñ bijder zee eñ is ghescheydẽ vã onser woningen / eñ is also hoech ghemaect dz die stede raect aen den cloet đ manen daer twater vã- der diluuien nz en quam om dz die ste- de also hoech geleghen was eñ is als die selue seyt Itẽ io. damas. seyt vãdẽ paradise want god den mensch maken soude vã enẽ sienlikẽ eñ onsienlikẽ crea

turen na sijnre propere figuren ende beeldinghe recht als enen coninc ende enen prince van allen den lande ende alre dinghen die hi inder werelt ghmaect heeft als een eenrehande lant daer hi een heilich leuen in leyden soude Ende dese godlike stede ist paradijs goods Ende is gheplant in eden dat is inder weelden ende inder ghenuechlicheit ende is hoger dan enich eerdrijc int oesten Ende is al om ende om blijnckende mit eenre dunre subtijlre getemper der luchten ende is mit bomen mit planten beset ende mit soeten bloemen altoes ende is vol goeds roekes ende is veruult mit licht ende het is een scappreel alre scoenheiden der bliscappen ende der vrolicheit Ende gaet bouen den verstande eens sinliken creatuers ende is een godlic coninc rijc ende is hem weerdich die na den beelde ghemaect was inden welken niet onredelics en woende mer alleen die mensche die makighe was der godlikcr handen. Item dat selue seggen strabus ende beda dattet paradijs een stede is die int oesten ghesetis ende daer is die grote zee tusschen geworpen ende staet daer verre van ons ende heymelic wten mensche daer die berghen mede tegen ghesetsijn Het was een stede die seer bequamelic was den onnoselen mensch om sijn onmate getempertheit waer om datter gheen coude en is noch hetten mer een ewige ghetempertheit als ysidorus seit Item om die ouervloedicheit alre goeden want als augustinus seit de ciuitate dei .xiiij. ca.x. die welke doe alsoe seer droeuen mocht daer alsoe veel goeds was datter niet en ghebrack dat die goede wille vercrighen mocht noch hij en ghebrac niet dat hij dat vleisch of die ziel des menschen die zalichlick leuende was misdede of in enighen dinghen moyede Item om die ouerste zueticheit want het was een scappreel bouen alle scoenheit als damascenus seit twelc betuycht die onstinkelike ende die onganckelike scoenheit alsoe wael der bomen als der bloemen ende oec der telghen want die bomen en bliesen horen crans niet ende die bloemen en verdorren niet noch en vuulen Item om die ouerste vrolicheit twelc tuucht die zueticheit der vruchten want daer is alle hout scoen inden gesicht ende alte zuet in gevuedt te werden genesis .ij. Item oec tuget die volheit des lichts want die claerheit van den licht wordt geliket der puricheit der luchten als beda seit Item die vruchtbaerheit der eerden twelc betuucht datter also veel edelre fonteynen sijn die dat lant vruchtich maken als geseit wordt genesis .ij. die fonteyne clam op ende nettede dat paradijs dat gedeilt is in vier ryuiren genesis .ij. Item om die drachtelicheit der stede twelc betuycht die hoecheit van der ghelegentheit want si raeckt den cirkel der manen als beda seit ende oec ysidorus niet dat si den cirkel yet raect mer want die stede also hoech is bij dattet eertrijc is Item om dat die stede oncorruptpeerlick is twelc betuucht om datter die lancheit des leuens is want daer sijn helyas ende enoch twe mans die daer noch sijn ongequetst als die meester in der historien seit want so wat leuende is dat en mach daer niet steruen noch dat en is van den paradijse niet te verwonderen want wij in ybernien weten dat daer doden niet verrotten noch veruulen en moghen Ende een ander eylant inden zeluen lande daer die luyde niet steruen en mogen mer men moetse

te lestē vtē lāde vuerē in een ander lant Itē vandē paradise eñ vā sÿnre ghele-ghentheyt was een opinie dat is een ōmoedē of een waninghe bidē heiden als plini⁹ ōtelt daer hi spreect vanden ghefortuneerdē eylandē vandē welkē oec ysido⁹ spreect. li. xv. Ond die welke eē is die alle goet voert brengt daer die eerde by haer seluen alle vruchten voert brengt vandē welkē ons te veel te sprekē waer diet al settē soude Item ysido⁹ seyt. li. xv. dattet paradÿs is int oestē indē alrē hoechstē berch die daer is vandē welkē van wes hoecheyt die wateren alsoseer neder vallen eñ maeken daer een meer ende maken in horē valle also grotē gheluut eñ barstinghe dz alle die ludē die daer by woenē doef werden vanden ongematige ghelude als basilius seit in exameron Ende soe doet oec ambrosius Eñ van dier meer daer dat water vā bouē neder valt spruten die vier ander ryuieren als physon die men gāges heit eñ gion die men nylus hiet tigrys ende eufrates vādē welken men speciael ghedenckenis maect in geneseos boeke Soeke bouē vandē ryuieren

Dat. c. eñ. xiiij. ca. van parthya

Parthya is een groet lāt in asia vā den eynden van indien streckende tottē eynden van mesopotania In hem sÿn vast vele zÿdel prouincien als aracussia parthia assiria media ende persidia die welc versamende landen sÿn eñ nemen haer beghin van yndus den ryuier ende werden ghesloten mitten ryuier tygris Item die prouincien sÿn ondēschei den mit horen eynden eñ trecken hoer namen vanden properen auctorē want aracussia is ghenoemt van sÿnre poorten eñ parthia van sichia eñ die ghene die quamē besettē die prouīcie die si hieten na horen naē deser is an die zuyt zÿde die rode zee Eñ vā noerdē die aerde van hyrcania eñ vā westē media inden welke. xviij. landen sÿn die streckē vāt meer datmen capsius hiet tottē volcke vā sichiē Eñ parthia is een lāt dat vol vā wonderlicheidē is als plyni⁹ seit. li. v. wāt daer sÿn wrede beestē als parde tygris lÿnwormē slāghē eñ daer sÿ serpētē die vā naturē alte fel sÿn Eñ tvolc is wreet eñ quaet eñ sparēde vā cost eñ si sÿ te vredē i pap eñ i bry eñ i cardamo

Dz. c. eñ. xiiij. ca. vā palestia mo

Palestina is een prouīcie vā syrien dz wilneer philistea hiet wes stat is metropolis die no ascalona hiet eñ hiet vā oudts philistin vā welke stadt in oudē tidē ōledē alle tlāt palestina hiet of philistea als ysido. seit. li. xv. die selue seit oec. li. ix. ca. iij. die philistiē sÿ vāden vocabulē der heidē Eñ die hebreusche sermō en heeft gheen letter. p. Dit lāt als ysido. seit. li. xv. heeft aen die oest zÿde die rode zee Eñ iuda wordt genomē vā der zuyt zÿde eñ an die noort zÿde wordet geslotē mittē eyde ō tyerē ende het wordt int westē geslotē mittē dorpel of mittē palē vā egiptē Itē die philisteen namē haer eerste begin vā chanaās soē die thelusim hiet daer die philistēē eerst of comē sÿ eñ chariati als geseit wordt genesi. x. Itē erodoc⁹ ōtelt dz dit volc behēdich eñ loes is eñ quelt altoes dz lāt vā ysr ahel Eñ dz doen sÿ hier ōme wāt si benÿdē dattz lāt vā indiē also salich is eñ also geluckich Eñ dattz hem beroemde vā sÿnre groter sterckicheit

ende dat sy also veel heerlicheyde on-
der hadden

Dat .C.xv.ca van panphilia

Panphilia dzmē psauria hiet daer om datter alle winden op wapen moghen als ysidorus sept .li.xv. Het is een puincie int minre asya eñ heeft eē hoeftstat die solēcia hyet welke stat seu leucus antiocus fundeerde die antioci am maecte als ysidorus sept .li.xv Eñ het is een lant opter zee tusschen siliciā eñ betuliā vandē welken men vaert in ytalien biden eylende van cipers

Dat.C.xvi.ca.van pannoniē of ongeriē

Pannonia is een puincie vā europa eñ was wilneer vandē hunen besetē Eñ daer of is vngheriē ghenoēt dz tweerhāde is als Orosius seit als tme erre eñ tminre dz meeste is ī dz veerste ytcia eñ is ghelegħē ouer die brokē vā meothida daer die hunen eerst wt quamē ouermits der iachtē dar sy iaechdē Eñ plaghē dē hertē eñ dē hinden verre te volghen doer den brokē Te lestē vondē sy die aerde vā pannoniē eñ doe teghē sy thuus eñ brochtē al dz sy had dē eñ quamē in pannoniē weđ Itē dese puincie is eē deel vā messia daer die danouwe ōbȳ loept eñ ouer als ysidorus seit.li.xv.z xvi Eñ heeft gallicia int oesten eñ griekē int zudē dalmacien eñ ytalien int westē eñ duutschlant int noerdē Het is een zeer ruym lāt eñ drachtich mit berghē mit bosschē eñ mit waterē beset .Eñ is rijke vā guldē aderē eñ vā anderen metallen Eñ heeft grote berghē daermē menigherhāde ghestachtē vā marmerste Eñ mē graefter in sōmighen berghen kijn soute Eñ dit lant wordt vol wilder beesten gheuōden eñ eder quick om dies wil datter also goede vruchtbaer weydē sijn Eñ daer wast corē eñ wijn ghenoech tot veel stedē eñ houdt veel volcs in die welke niet allē en scelen inđ tonghē mar oec inder zee dē eñ indē leuen als die selue orodicus sept Itē ysidorus sept.li.xv. dat pannoniē een starck lant is eñ heeft messiā int oestē eñ vā zuut oestē hystrien eñ vā africa die berghē of clyppē diemē hyet pēnini alpes Eñ vā westē galliā belgicā eñ vā noerden die palen vander danouwē of den dorpel die verbȳ germanien loept dit lant hiet oec ester eñ hes tria dat bȳ pannonien om loept

Dat.C.xvij.ca.vant eylant pathon

Pathon is een eylant ghenoēt vā den soen pacontus die dat eylant eñ die poert noemde na sinē naem . als ysidorus sept.li.xv.daer wast alte witten marmersteen eñ daer wast oec een steē die sardius hiet die beter is dā die marmersteen eñ is orbaerlic onder den ghesteenten als die selue sept

Dat.C.xviij.ca. van pentapholis.

Penthapolis is een lant int eynde vā arabiē eñ vā palestinē Eñ is also ghehietē vā vijf stedē der quader menschen die mittē hemelschē viere ō teert sijn Eñ plach wilneer alte vruchtbaren lant te wesē meer dā nv iherosolima is eñ is nv ōwoest eñ ōbarnt wāt dat vier quā neder om die sonden des volcs datter int lant woende welc vier dz lant onbandt eñ sceydet in ewigher asschē wes schiē eñ eenrehāde ghedaēte noch gheseē wordt indē vonkē ende glinsteringhe der bomē Eñ daer wassē appelē die gruen sijn eñ bloeyende sijn eñ sy schinē alsō rijp te wesen dat sy een

grote begheerte makē des etens eñ ist dat mense neemt so werdē si in asschen resolueert of verkeert eñ gheuē enē ro ke wt of si noch barndē hier toe heuet ysido. ghesept li. xv. Itē dese prouincie eer si aldus verteert was doe was si al so rike datmē tusschē horē stenē vant sa phierē eñ anđ duerbaer ghesteintē Eñ onder haer clepe vant mē gout als iob ruert Mar tē lestē is al dz lāt verkeert in eē dode zee Eñ is also ghenoēt wāt si niet leuens in haer en heeft noch en vuedt noch si en neēt niet leuēs in haer want si en heeft visschē noch voghelen noch en mach niet ghedoghen datter sceepe in comē want alle dinghē die le uen deruē ghaē te gronde in hoer Een lantaern ist dz si ontstekē werdt so drijft si bouē mar wordt si ghelescht so gaet si te grōde als ysidor⁹ seit li. xiiij. soect bo uē vanđ dođ zee indē tractaet vanđ zee eñ der waterē Indē ouer vā deser zee al vast bi sodoma wassen die voerscreuē appelē eñ sijn alte scoē an te sien mar sp stinckē indē smake eñ sijn bitter als die glose sept ouer die anđ epistel petri c. ij Eñ daer is een anđ pentapolis in affri ca in die ꝓuincie vā libia eñ also vā vijf stedē ghenoēt als vā bernix cētira apo lonia porus eñ ptolomais vāden conin ghē sijn si brenites genoēt dese pētapo lis is yrenē vā libien toegheuucht eñ si nē eindē toe ghepunt als ysi. sept. li. xv

Dat C eñ xix. ca. van persen

Persia is een lant in asia eñ is ghe ordineert onder die riken percho rū dat is dier lude Eñ coemt vandē op ganghe tottē ghenē vā indiē Eñ heeft vādē westē die rode zee eñ aen die noert zijde raket mediā eñ vā zudē germani en twelc perssiē aē ghecnoept is Indē welken een edel poert is diemē ꝑcussa hiet Eñ in persien beghā eerst ars ma gicate risen. Tot welker constē veloch die gygant die eerste cōfuse der tonghē aen nā eñ leerde dz volc hoe dz si tsuer oefenē soudē wāt het volc in diē lande oeffendē eñ aenbeeden die son die in harre tonghē daer el hyet als ysidor⁹ sept li. xv. Itē psia is ghenoemt vā pse us den coninc die welc vā griekē in asi am voere eñ temmede daer mit zwarē vechtē twolc vā barbariē\ eñ te lestē doe hijse al verwonnē had doe gaf hy den volc alsulken naē na hē als ysidor⁹ sept li. ix. int capittel vandē vocabulen des volcs Men plachse onedel te rekenen voer tyrus tydē Itē die van medē wa- ren altoes zeer machtich als die selue sept Item psia of persida dats alleens is een zeer breet ruum lāt vā veel volcs indē welken een edel stadt is die elam hiet eñ is also ghenoēt vā sems soē vā den welkē eerst twolc vā psyē quā als ysidor⁹ sept. Eñ vā elā sijn die psē eerst elamite ghenoēt Itē in persiden is een edel stat die elemantida hiet die welc nu persepolis hiet vāđ welker gheseit wordt i. iiij. vi. a. ij. iij. i. ix. a. Itē in psida was een stat die elimaida die alte edel eñ rijc was vā goude eñ van ziluer eñ haer tempel was alte rijc daer hinghē guldē tentē halsberghen eñ scilden die de coninc alexander macedo after liet.

Dat C eñ xx. ca. van pyrenea

Pyrenea is een ꝓuincie vā europa eñ is een hoghe aerde eñ berch achtich wes gheberchtē pyreni hyetē eñ gaen van zuden ten westen eñ sceyden alte grote landen van malcanderē

want die gheberchtẽ scheydẽ spaẽgẽ
ende vrancrijc Item si hebbẽ van oestẽ
germanien van zuuden ytalien vã wes
ten spaengen van noerdẽ walschlãt of
vrãcrijc Eñ wordt daer om pyrenea ge
heytẽ wanter die blixemẽ daer also dic
wijl slaen pyr in griex is viere in duut-
sche want die berghen werdẽ daer al-
den dach ghequest vãden blixemẽ als
ysidorꝰ seit .li. xv. int capittel vãdẽ ber
ghen pyrenea is een oerspꝛõc eñ een be
ghin van veel groter rivirẽ eñ is moe-
der der groter bosschen eñ is vuedster
der wilder beestẽ eñ van veel quics Eñ
is houdende aderẽ der metallen ende
veel starcker steden slotẽ eñ borghẽ Eñ
is oec vuedende menigherhãde naciẽ
van volc alsowel inder tonghen als in
den zeeden

Dat .c. eñ .xxi. ca. van pygmeen

Pygmea is in yndiẽ ten oestẽ waert
indẽ berghen ter groter zee waert ghe
leghẽ in welcken lande die pigmei wo-
nen eñ sijn menschẽ die cleyn van lich-
aem sijn nauwe een cubitꝰ lanck als pli
nius eñ ysidorus segghẽ die welcke in
hoer vierdẽ iaer winnẽ ende int sevẽde
iaer sijn si oudt dese menschẽ als si haer
here eñ scaer vergadert hebbẽ so riden
si op rãmen eñ vechten teghẽ den cra-
nen eñ brekẽ der cranẽ nesten eñ haer
eyerẽ op dat si daer niet te machtich en
wordẽ als die selue plynꝰ seit li. v. vã-
den monstruoes menschẽ in yndien

Dat .c. eñ .xxij. ca. van pictaneen

Pictania is een puīcie gallie nar-
bonensis daer die engels eñ die scotten
van oudts mit scepẽ plaghen te wonẽ
eñ ten lestẽ lieten si den volc eñ den lãde
van horen oudẽ geslacht den naem als
herodotꝰ historia graphꝰ vtelt die wel
ke vandẽ britanschẽ eyndẽ maectẽ een
vergaderinghe van scepẽ eñ wõnẽ die
scoet vander zee van aquitãniẽ eñ daer
na behieldẽ si die stat pictanũ tegen den
volcke vandẽ lande mer niet sonð scade
ende hietẽ doe alle dat lant pictaniam
eñ heeft int oestẽ die spaẽgerts eñ van
zudẽ die britaensche zee eñ van noerdẽ
die minre britãnien ende van westẽ die
stranc vã aquitãniẽ of die scoet dit cleyn
ne prouicikẽn heeft veel goeder lãdes
in wãt het heeft goede drachtelijc eer-
de eñ heeft bynae alle vrucht vã coern
in hẽ wassende als wyn coren eñ ãð me
nigherhãde vruchtẽ eñ is alte mael rij
ke vandẽ goede datter indẽ lãde wasꝫ
Tlant heeft goede havenẽ goede rivi
ren bosschen velden eñ campẽ die alte
zeer ghenuechlic sijn eñ is omtrẽt der
zee mit berghẽ eñ mit steenroetsen wel
omvest alst opẽbaert in die poorte ofte
casteel van rupelẽ daermen niet toe en
mach om sijnre vasticheit wil want alle
die zeecãt langhes ist al berch eñ steen
roetzẽ als die selue seit wes volc is ge
mẽghet mitter tonghẽ eñ mittẽ zeden
vanden prouincien der walen Eñ daer
om want sy inden eersten dꝫ haddẽ vã
pictis dat die nacien van dien volc inð
natueren starck waren ende schoen vã
lichaem so hebben si dat vanden walẽ
vercreghen om des wil dat si daer onð
ghemengt sijn dat sy nochtans vreet
sijn van moede eñ moeghen meer doen
arbeiden mit vechten dan ander luden
daer omtrent Ende dat en is gheẽ wõ
der als ysidorus seyt li. ix. dat die aen-
sichten der menschen ende die verwen
eñ oec die moeden verwandelt werden

na dz die hemel hē inprētende is daer si onder ghesetē sijn waer of dat die ro meyns zwaer sijn die grieken licht die walen wreet eñ fel eñ also voort vandē anderē Eñ daer om is dz volc vā pitta nia starc vā lichaē scoen vā aensicht eñ coē vā moede als geseyt wordt scalc eñ beheydē volc vā sinnē als erodoc9 seyt

P Dat.c.eñ.xxiij.ca.vā pycardien

P Ycardia is een provincie vanden nederen walschen lande eñ is also ghe heyten van enē casteel of borch dat pō tus heyt want men seit dat wilneer die poert die men timepichē heit die heer licheit hadde in dier buerten totter ber taenscher zee toe van welker poertē na alle twolc sinen naem creech Ende dz lāt is zeer vruchtbaer eñ drachtich vā coern eñ van vruchten eñ is wel ghe watert mit ryuiren eñ mit fōteynē En de is ouervloedich van volc eñ wel ge vesticht mit starcken stedē ende sloten eñ mit castelen ende mit anderē cleynē poerten als belgis of beluatlū albanis atrabatū mantū eñ comatū als die sel ue vertelt dese voerscreuē ꝓuīcie heeft den rijn van duutschē lāde aen die oest zijde eñ dat hoghe walschlant aen die zuyt zijde eñ die walsche of duutsche zee int westen ende englāt int noerden Item pycardien is twierhāde als tho ghe eñ dat laghe dat hoghe is den wa lē alre naest eñ dat laghe pycardien is brabant naest eñ vlaenderen eñ dat om trijnt eñ dat heyt al mede pycardiē Eñ het is beyde starck volc scoen van aen sicht kuen van moede Eñ is subtijl van sin eñ het is goet te leren Eñ hoer spra ke is grouer hier beneden dan bouē in walschlant

R Dat.c.eñ.xxiiij.ca.vā ramathea

R Amathea is een lant genoemt na der stat ramathan daer samuel in ghe boren is die prophete die welc mit enē anderen name armathia gheheyten is vander welker ioseph die rechtuaerdi ghe man was die tlichaem ons heren smeerde mit nicodem9 eñ groeft eerli ken als die gloze seyt ouer luca.c.xxiij f. Eñ is ghelegen indē ghestacht effra ym in hoghen gheberchtē waer bij ra mathea hoghe ghenoēt is want rama is also veel te seggen als hoge als ihe ronim9 seyt Eñ al ist zake dattet berch achtich is nochtās ist een drachtich lā van coern van wijn van vruchtē eñ van olyuen eñ mit goeden fonteinē ghewa tert eñ is ghesont van puerre luchten eñ leyt hoech ende vast als iheronim9 seit Eñ om verre te sien ist alte bequaē

R Dat.c.eñ.xxv.ca.van renepa

R Enepa is een rijnsch ꝓuincie En de is een lant daer die rijn om loept eñ ouer ghietet eñ is also geheitē om dat tet bi den rijn leyt als ysidor9 seit li.xv Eñ is eē lāt dz veel stedē heeft eñ veel vaster poertē wes cleye vruchtbaer is eñ draecht veel wijns in veel steden Eñ is een starck volc eñ moedich indē leuē eñ inden zeedē eñ hebbē een bequame licheit mitten duutschē van germani en mer si en gherē noch en rouē so niet

R Dat.c.eñ.xxvi.ca.van ryualia

R Jualia is een ꝓuinciken dat wil neer den barbaren toe hoerde wes een deel virania ghe heytē is eñ is zeer coē nv ist onder die gheloue xpristi eñ is on der dat rijke van dacia wes een deel vi rania gheheytē is van viror alsoe ghe noēt dz is vāder gruenicheit daer ō dat

tet grasich is eñ vol vã weyde eñ bos-
sich tot veel steden wes cleye middel-
baer vruchtbaer is eñ heeft goede wa
teren eñ meren eñ heeft veel visschen
als zeevisschẽ eñ ander vissche eñ heeft
veel cudden van vie Eñ is versament
mitten landẽ van sicia eñ is alleen ghe
scheidẽ of onderkent mitten ryuier die
men narria heyt vandẽ anderen landẽ

Dat .c .eñ .xxvij. ca vã rynchowia

Rynchowia is een cleyn lãt vanđ
stadt van mens gheleghen opten kant
vandẽ rijn tusschẽ den berghẽ wt ghe-
strect tot enẽ steedkẽ dat pinguia ghe-
noẽt is Eñ is rinchonia ghenoemt om
datter die rijn doer loept Eñ al ist dattz
cleyn is van begrip nochtãs ist aen bei
den cantẽ vandẽ rijn totter hoechtẽ vã
dẽ berghẽ toe alte wõderlikẽ zuet en-
de drachtich eñ van also groter schoen
heit eñ van also ongheloeflike drach-
ticheyt dat also wel die ghene die daer
wonẽ als die ghene die daer ouer wan
deren maket vrolic ende sadz van ghe
nuechtẽ Eñ het is een hof van weeldẽ
dz menich mensch niet gelouen en sou-
de dattz also genuechlic waer also zue
ten cleye heuet eñ also vettẽ eerde dat
die vrucht eñ dz coern alte snellikẽ rijp
wordt eñ drachtich eñ daer wassen veel
notẽ ia een acker draecht wel coern wyn
noten appelẽ peren eñ menighe ander
vrucht Eñ daer sijn warm fonteynẽ die
den lichaẽ gesont sijn Eñ heeft veel an
der gemakẽ die den leuẽ not sijn twelc
te langhe te vertellen waer

Dat.c.eñ.xxviij.ca.vãđ romeinẽ ꝓuīcie

Romanoꝝ prouincia als varro seit
is een onthoudinge alle der we-
relt daer die werlt woẽlike lãdẽ heeft
want die romaens đ dwõghẽ alle die we
relt mit hoerre macht wãt daer en was
nerghẽt een hoeke vanđ werlt si en ge
vulden tswert der romeynscher scharẽ
als die selue seit nochtans placht een
deel te voren ytalien te wesen eñ plach
vã oudts romulea te heitẽ eñ was also
ghenoẽt vanden naem romulus die de
stat vã romẽ dede makẽ eñ die gaf den
volc eñ der stat den naem als ysidorus
seyt li . ix . dese was eerst saturnia ghe
noẽt vã saturnꝰ den coninc die dẽ volc
eerst tlãt leerde bouwẽ eñ hieten hẽ sa
turnũ ꝓpter saturnitatẽ dat is om der
volheit of der sadicheit wil Eñ te lestẽ
oefenẽde si dien saturnꝰ als enẽ got in-
dẽ ghetal der sterrẽ Eñ daer na sijn si la
tijn gheheitẽ vanden coninc latino die
welke na die stat romẽ hieten vã romu
lus dẽ coninc eñ tfolc hietẽ si romeyns
Item ysidoꝛꝰ li. ix. seit vandẽ noemin-
ghẽ des volcs dat gheen penne te vol
len scriuen en soude moghen die leuen
eñ die prijs der stat ende der coninghẽ
noch gheen groet boeke en soude vol-
comelic die wercken begripẽ moghen
die daer geschiet sijn Ende die daer ge
nuecht in had te lesen lese int eerste boe
ke machabeorũ int achte capittel daer
hy wõderlike dinghẽ seit vandẽ duech
den der romeynen mit corten woerden

Dat c. eñ .xxix. ca. van romanien

Romania is een nuwe volc der ro
meynen wãt van reuotino in griex wort
gheseit nuwe in duutsche van dier tijt
vanden welcken constantinus ouer set
tede dẽ stoel des roemschẽ keyserrijcs
als die stat van romen in cõstãtinopels
wãt alle tlant van griekẽ dat romanyẽ
was dz plach nuwe romẽ te heytẽ als

rabanus seit Eñ daer om noch hudē die griekē en hieten hē niet ghemeynlike grieken mer romeynschen soect bouen vā grieken in die letter G daer du van den grieken veel vyndē sulste

Dat c.eñ xxx.ca van rodus

Rodus is een eylant vandē eylanden van cyclades eñ is dat eerste vā dien vā oestē daermē seyt dat capitolium rodose gheuondē is doemē die stat daer eerst maecte \ in deser stat was eē metalē colosus vā lxx.cubitus hoech ander segghē C.minre dāt eylant vā colesus ysidorus seyt li.xv.dz rodus tselue eylant is dz cypers is dit seyt hy int capittel vanden vocabulen der steden

Dat c.eñ xxxi.ca.van rutha.

Rutha of ruthenia twelc eē prouinci was van messya in die eyndē of buertē vā des minstē asia ghelegghē Eñ heeft die eyndē vā romē int oestē gotlant aēt noerdē pānoniē int westē eñ griekē aēt zudē Eñ het is eē lāt dz zeer ouer draghet mittē bemers eñ mittē slauē indē sprake eñ indē tonghē Eñ dit selue lant hiet in sommighē deel galacia eñ twolc plach galache te hietē den welkē paulus die apostel den epistel of den brief seynde Soke bouen van galacia

Dat.c.eñ xxxii.ca.van sabea.

Sabea is een lāt in arabiē vā thus soē die saba toe ghenoēt is dit lāt strect mit enē nauwen ganc oestwaert totten scoet vā persē Eñ ghenaect caldeē aē die noert side eñ int westē wordet geeyndz indē scoet vā arabiē eñ int zudē ist by ethiopiē Het is een lant daer veel wieroecs is ende gheeft veel luchten wāt daer wassz mirre caneel wieroec eñ andē wel rukēde crudē als ysidorus seyt li.xv Het is eē rijc lāt vā goedē speciē eñ vā dierbarē ghesteentē eñ vā metallē daer is fenix die voghel eñ andē wōderē die de autorē settē te wesē indē lādē vā arabyen vandē welkē soke bouē vā arabia Vā deser prouinciē was eē vrouwe eñ eē conighin die de principaetscap behielt vā alle dē lādē vā affrica in horē tiden als erodocus seit wāt si was eē conighin vā ethiopiē eñ vā egiptē als die glose seyt int ~~tiēde~~ boeck dē coninghē \ eñ daer om gheloeftmē oec dat si die ander delen int westen hadde

Dat.c.eñ xxxiii ca.van samarien

Samaria als ysido.seit.li.xv. Het is eē lāt vā palestina vā metropolis dē stat vā ouds allso genoēt wāt samaria was wilneer een conincklike stat in ysrahel die welc nu vā augustus naē sebastia hiet \ dit lant is eē middel tusschē iudeē eñ galileē gelegghē eñ beghint vā eē stege diemē cleys hiet wes geleghētheyt is ghelijc dē lande vā iudeē eñ en sceelter oec niet of in duechdē als ysido. seit eñ nā sinē eerstē naē vā enē berch diemē somē hiet alst opēbaert int derde capit. dē coninghē Eñ hier of sijn te lestē die samaritanē gecomē dz na ouer voere vādē assyriēs in samariē dz daer na samaria hiet dz is bewaringe des lands Eñ si warē vandē coninghē vā assyriē daer after ghelatē om tlant te bescermē als ysidorus seit li.ix.int capittel vandē vocabulē der landē soect bouē vandē seluen vandē berch vā samaria in die letter .s.

Dat c.eñ xxxiiii.ca.van sambia

Sambia is een prouincie van messya ende is gheleghen int neder ste sicia Ende is also mere midzen tusschē prucenos esteneo. offilianos.liuo

nes eñ curones die welke alle gadẽ wil
neer dẽ gotẽ ondđaen warẽ als varro
ƀtelt eñ erodicꝰ te gader eñ ſi wonẽ op
die cantẽ vanđ zee eñ haer ſcoet is tegẽ
die zidẽ vã noerdẽ eñ daer teghẽ makẽ
ſi dikẽ eñ berghẽ als die ſelue ſeyt Jtẽ
ſanbia is eẽ drachtich lant eñ vã goeđ
aerdẽ eñ draecht veel corens eñ is een
brokich lant eñ boſſich Eñ is beleghẽ
mit veel waterẽ eñ mit merẽ die ſtil ſtaẽ
eñ dit iſt tſcoenſte volc van alle dẽ bar-
baers ſi ſijn coẽ vã moede eñ gaet den
anderen landẽ die bij hem wonẽ bouẽ
in conſten eñ inder ſubtijlheit

Dat c. eñ xxxiiij. ca. van ſauoyen

SAbaudia dat is ſauoye ende het
plach wilneer ſalua te hietẽ dz is
behoudẽ eñ audax via. dat is coẽ wech
daer om dat in oudẽ tiden dat lant vey
lich te ghaen was dẽ pellegrums die
te romen wanderdẽ Ende dat lant ſcei
det die ytaliaens vanden franſoyſen
ouermis dien grotẽ gheberchten Mẽ
plach daer altoes groet recht te doen
ende ſcarp ende daer om plach alle die
werelt te ropẽ dattet daer veylich wã
deren was vã rouers ende voer moer-
denaers Eñ het hiet oec dat prouinci
der prouincien bouen in die letter .p.

Dat. c. eñ xxxv. ca. vant eylant ſardinia

SArdinia is een eylãt inder zee me
diterraneo bij enen eylande eñ is
alſo ghenoemt van enen ſardo hercule
die welc mit enen grotẽ hoep vã libya
quam eñ beſat ſardiniam ende van dien
vocabel gaf hi den eylande dien naem
Jn deſen eylãde en comẽ gheẽ ſerpẽtẽ
noch woluẽ noch daer en is gheẽ venij
dã alleen waſſet daer eẽ cruyt eñ hyet
apiũ riſus welc cruyt die lude dodet al
lachẽde diet etẽ Eñ het heeft bete ba
dẽ die de lude geſõt makẽ eñ gheeft dẽ
dieuẽ blintheit iſt datmẽ hẽ tſacrament
ghegeuen heeft eñ dat die oghen ghe
raect werden als yſidorꝰ ſeyt li. xv.

Dat. c. eñ xxxvi. ca van ſarmata.

SArmata is der barbarẽ lãt die ſar
mata gehietẽ ſijn vanđ leringe ƀ
wapẽ wãt ſi plaghẽ gewapent indẽ vel
de te weſen eñ plaghẽ veel ꝓuinciẽ te
berouẽ eer dattet hẽ dẽtulꝰ mitter trou
wẽ ƀboet als yſido. ſeit li. ix. deſe warẽ
te paerde of te voet eñ deſe waren oec
vanden gothen als die gipedes waren

Dat. c. eñ xxxvij. ca. vant eylant ſalmo.

SAlmo is een eylant inđ zee egeo
daer iuno geborẽ is vanđ welker
ſibilla ſamua was ghecomẽ yſidorꝰ ſeit
li. xv. dat in deſen eylande wardẽ eerſt
die vate van cycilien gheuonden waer
om dat ſi hieten vaſaſamea dat warẽ va
ten vã dier aerdẽ gemaect wãt die aer
de vã dien lãde is zeer taye eñ lymich
eñ daer om is dat lant tot alſulkẽ vatẽ
bequaemſte als yſidorus ſeyt

Dat. c. eñ xxxviij. ca. van ſaſſen

SAxonea dat is zaſſen eñ is een ꝓ
uincie in germaniẽ wes volc eerſt
haer beghin namen vandẽ grieken eñ
tlant daer ſi nv wonen daer quamen ſy
te ſcepe aen ende die doringhers wor-
den verdreuen die welke doe woenden
opten ouer vander zee ende behielden
die ſtoelen mit menighen ſtride ende ſi
noch inder ſeluer prouincien tot hudẽ
optẽ dach ghebleuẽ ſijn Eñ het heeft
altoes een ſtridende volc gheweeſt vã
ſcoenre formen ſtarc van lichaem ende
wel ghemact eñ coen vã hartẽ Jtẽ ſaſ-
ſen na der eerden te ſprekẽ ſo iſt vrucht

baer vā corē ia vā allē corē eñ vā vruch
ten eñ inden gheberchten ist bosslich eñ
heeft goede ackerē vā beestē te weydē
als paerdē coepen scapē ꝛc. Eñ is rike
vā siluer eñ vā cop eñ vā anderē metal
len wāt sassen heeft edel gheberchten
Itē daer werdē stenē wt gegrauē ende
als die in enē starkē vier gesmoutē wer
dē so werdē si ōkeert in eenre substācie
vā cop Eñ heeft edel ryuierē die kun-
dich sijn als wiserā lunnā albiā salā eñ
nidā eñ veel anð die tlant vā tusalbiā ð
by lopen eñ heeft ghesoutē konteynen
tot veel stedē daer men sout wt coect eñ
siedt dat also wit is als snee eñ is goet
eñ fijn Eñ heeft oec veel groter stedē in
eñ wel ghevestichte eñ heeft starke poer
ten eñ borghē also wel int pleyn als int
gheberght Itē bydē berch daermē dat
coper graeft wordt een groet berch ge-
vondē wes stenē rukē als kyolē eñ in sō
mighē berghē vijtmē alte scoē marmer
steen in dien gheberchtē daer mē dese
marmersteen vijnt dȝ is by enē cloester
dat sente michaels steen heyt Ende
daer is grote ōgaderige vā wildē bees
tē als vā euers vā herē vā hertē vā das
sen eñ van deser ghelike ende daer om
is daer menigerhāde iachte indiē bos-
schē dese dingē eñ menige anð werden
daer indē lādē gevōdē vā sassen Soeke
bouē vā germania in die letter. G. Eñ
in die letter. A. vā alemania saxonia dȝ
is sassen dȝ heeft oec beem eñ polē aen
die oest zijde westphalē aen die west zij
de eñ die zijde der vriesē ter zee waert
ende aen die noert zijde die thurkē Eñ
vranckē lāt aen die zuyt zijde wes volc
starc edel ende onverwonnē is tot noch
toe als erodocus seyt

Dat .c. eñ .xxxix. ca. vā slauenië

Sclauia is een deel vā messya hou
dende veel landē wāt die slauē sijn bee-
mers polāders methani wādali ruthe
ni dalmate eñ corinthi ꝛ cetera die wel-
ke veel malcanderē onðlinghe verstaē
Eñ in veel dinghē sijn si ghelijc nae der
tongē eñ nae den zeedē mer nochtans
sijn si ōgelijc naō gelegēeyt wāt sōmige
houdē noch die geloue vādē heidē sō-
mige vādē griekē sōmige vādē lōbaer
dē Alle die anð lādē sijn fijn clepe eñ vol
vā coern eñ vā wijn tot veel stedē Ende
int meeste deel sijn alle dese romē vrem
de artē eñ wtgenomē die ruusseneers eñ
die slauē die gemengt sijn mittē duyt-
schē eñ mittē ytaliaēs eñ slauenyen is
twierhande als dȝ meere dat clanauia
heit twelc houdt tvolc vā dalmacia sa-
rinā. katichiam eñ veel anð lādē eñ som
mige bewonē die cantē vander zee som
mige bewonē die hoge swaer bergē eñ
die dicke bosschē sommighe wonen int
velt eñ ackeren daer mitrer ploech het
is een quaet vreet volc dȝ ongedwon
gē is eñ eu houdt niet veel vanð oeffe
ninge ons herē eñ si lopē doer dē steen
roetsen eñ ronē opter zee eñ oec optē lā
de Eñ dȝ anð minre slauenyē strect he-
nē bi den eyndē vā sassē eñ bi pruysen eñ
dit slauenien heyt penitania dȝ mit me
nighē waterē vā pruysen gescheydē is
ende vanden gothen ende vā meer an
deren landen Het is een lant dat zeer
vruchtbaer is ende zeer drachtich mit
veel ryuiren ende mit wateren ghewa
tert het heeft bosschen weydē ende ho
nich grote hope ende melke Eñ tfolck
is starck van lichaem dat totter bouwe
ryen nut is eñ ter visscherien ende het

is beter volc tot goede waert ende tot si-
nen euen kersten dan si sijn die int grote
slauenye woenen ende dat is daer om want
si veel menghen mitten duytschen

Dat .c. ende .xl. ca. van spargiata

Spargiata is een lant by grieken dat
mit enen anderen naem lacedonien hept
ende is also ghenoemt van lacedemon sen
meles soen soeke van lacedonia in die let
ter .l. die selue hepten die oude lacede-
mones ende sparchiones als ysidorus seit
in sijn negende boeck

Dat .c. ende .xli. ca. van seres

Seres is een prouincie int oesten ende
heeft den naem van eenre poerten die
die seres heit daer vergadert men wolle
vanden bomen ende daer maectmen zide of

Dat .c. ende .xlii. ca. van zeelant

Zelandia is een lant by der zee oft
een eylant waer ende is mit wateren ende mit
stancken vander zee omvanghen Ende heeft
hollant int oesten vlaenderen int zuyden
ende die grote zee ten westen ende engelant ten
noerden daer sijn oec veel cleyne eylan
den ende sommighe groet die ghescheiden
sijn mitten armen vander zee ende die sijn mit
starcken dycken geuesticht tegen die op
lopinghe vander zee der welker cleye is
harde vruchtich totten coern mer niet
totten bomen want tlant is also meer als
naect van bomen want die bomen en mo-
ghen haer wortelen niet diep brengen
om die souticheit vander zee ende daer om
alsmense plant so en dueren si niet lange
si en verdorren Item zeelant is vol van vol
ke ende rijcke van menigerhande rijchei
den ende is groet volc starc van lichaem en-
de schots kuen ende gaet geern te kerken
ende is vreedsaem teghen malcanderen ende
gheeft gheern ende si en misdoen nye-
ment dan als si vyanden crighen

Dat .c. ende .xliii. ca. van semigallia

Semigallia is een cleyn prouincie
ende is ghelegen ouer die zee diemen heit
mare danicum ende is voert gheleghen by
consilia ende by liuonia int nederste syria
want het is bewoent vanden galathis die
dat besitten mitten luden vanden lande on
dermengt want si syn semigalli genoemt
Die vanden gallen of galathis ende vanden
anderen ghemengden volc gecomen sijn
Het is een goet vruchtich lant in weyden
in velden ende in desen ghelijken mer het
is een wilt wreet volc dat ongetemmet is

Dat .c. ende .xliiii. ca. van senonensis gallia

Senonensis gallia dat is die pro-
uincie van vrancrijck ende heeft int
oesten germanien ende den rijn ende int zu
den dat hoghe burgundien ende die hoge
gheberchten ende van westen heuet galliam
lugdanensem Ende van noerden galliam bel
gicam als henegouwen ende daer omtrent
ende is vruchtbaer van wijn van coern ende
van menigherhande vruchten ende is wel
beset mit goeden ryuieren ende mit fontey-
nen plantenyt dese galli senonensis plagen
wilneer senones te hepten als ysido. seit
Het is vol volcs ende heeft veel steden in
ende poerten borghen ende castelen ende hoer
hoeftstat is die stat senonensis ende daer
loept een waterdoer tlant ende heit sequencia

Dat .c. ende .xlv. ca. van syriam

Syriam sirus die een neue was a
brahams maecte syriam alsmen sept en-
de is van sinen vocabel gecomen als ysi
dorus sept li. xv. dese heeft van orienten
den ryuier eufrates ende van westen eyndt
si in die grote zee Ende raect int noerden
armenien ende capadociam ende van zuden die
schoet van arabien als die selue seit die

ghelegēheit daer af inđ lengden streect alte lanc eñ verre mer inđ breedē ist en ghe eñ heeft veel ꝓuinciē in hē als comagonē eñ feniciā wes deel is iuđa sōder den sarasinē eñ dē nabareen Het is alte sonđlingh vol vā volc ende drachtich vā coern eñ van vruchtē vā quicke vā beestē eñ vā allē dinghē vā peerden vā ezels vā camelē Eñ is vol vā speciē die wel rukēde sijn eñ van wasse eñ van metallē eñ is starcke vā stedē vā sloten eñ vā castelē eñ is mit edelē ryuierē eñ mit anderē waterē ōsiert eñ heeft edele hauenē vāđ zee Eñ tvolc can wel vechtē eñ stridē eñ can wel mit comāscappē om gaen Eñ tvolc is oec indē lāde ongelijc vā aensicht inđ tongē eñ in anderē pūtē vā welkē sōmige wonē indē gebercħtē eñ sōmige in busschē Eñ daer is ser sōmich die wonē inđ wildnisse als sacynē eñ mabathei als erodoc9 ōtelt.

Dat .c. ende .xlvi. ca. vā sichima

Sichima is een cleyn lāt eñ is half tusschē iudeē eñ galileen eñ also genoēt vā sichen enor soen diet maecte want sychē is een stat gheseit die welc nv napels heit eñ tlant daer by heit sychinia als ysido. seit li. xv. dit seyt iheronim9 ouer genesi xviii. c. dat deel des lants was iacobs dat hi sinē soen gaf op tlot als op ioseph waer af dat lant was int geslacht van effraym eñ daer is ioseph begrauē eñ syn wonigskē worter noch hudē daechs ghesien als ieronim9 seit welc lant dat mit zwaren arbeide ōcreghē was iacob om gelt coft hy coft hōđt iaer alst opēbaert genesi .xxxiii. Ende voer dien arbeit seit ieronim9 dat iacob gheseit soude hebbē dat hise inden boghe vandē hāden amaria ghehaelt soude hebbē eñ was daer terebint9 onder den welkē iacob ontfēgde die afgodē sijnre sonē Eñ doe clā hi op vā siccima luzā mittē toename van bethel als geseit wordt genesi xxv. In deser stede hueddē iosephs broeders haer cudden mer si wordē onđwilē van ioseph ghesocht niet in siccimis mer si warē in dothaym ghevōdē daer si hem berouēde warē ōcoftē si dien dē volc vā egypten Abymalech ōderfde na siccimē als geseyt wordt iudich ix. in desen lande was iacobs fonteyn bi welker fonteynē doe onse heer muede was rustede indē weghe Ende hy begheerde vanden wiue dat si hem vāden water dies fonteyns drinkē ghenē soude als gheseyt wordt iohannis iiii. Het is een stede van groter drachtelicheyt eñ vā wonderliker zueticheit eñ sonderlinghe vast

Dat .c. eñ .xlvii. ca. van sichia

Sichia is eē groet lāt wes binnēste deel is in asya eñ dat nederste deel is in europa Eñ dz nederste beghint vāden broekē meothidis tusschē die danouwe eñ die noerdsche zee eñ gaet tot germaniē toe als ysidorus seit li. xv. dat eerste deel vā desen is alania daer na die broken van meothidis eñ daer na gothia dacia resora daer na germania daer die swytser een groet deel bewoenden als die selue seyt dit sichia heeft sommighe landen vanden welken die sommighe rijc sijn ende sommighe diemen niet en bewoent Eñ in veel steden ouer vloeyē si vā goude eñ vā gemmen mar om der griffoenen wil so machmen daer qualiken toe comē daer is die maraude fijn eñ puer cristal Ende daer sijn wonderlike lude vā maecsel ende alte wonder

like beeste als lyndworme tigris wree de beeren leuwen

Dat .c. en .xlviij. ca. va scicionia

Cicionia is van ouds geheite va de coninc sydon vande welke dz ryc der sicioron gheseit is dat is alzulker lude twelc ryc archas iouis en pplastis balis te zoen archadie noemde na sine naem Item archadia is dz scicionia is arch adien zoen en is geleghe tusschen die zee ioniu en die zee egrum en heeft een groet ryuier als erimatu en daer wast albestodie steen en als die vaer sonne ot steke is en wort hi nummermeer geleſcht En daer syn alte witte meerlen psidor9

Dat .c. en .xlix. ca. van sicilien

Sicilia is gheseit van sicanus den coninc int eerst en is na van ytal9 broe der sicilia ghehepten dat wilneer trina cria heit om drier hueuelen wil als om peloru patheu en lilibeu trinacria is ee griex vocabel dat in duytsch drie vier deel is want het gedeilt is in drie quar tiere of in drie viere deel dit lant is mit eenre cleinre zee van ytalien ondschep den ende liet aen die zee van affrica en is een vruchtbaer lant ouervlopede va goude ende die berghen syn doer gaen de mit holen ende mit gaten ende syn vol wynds ende vol sulfurs Ende daer by is die berch ethna die altoes barnt by den welken inder zee die scepen ge slonden werde ouermits die adere die daer om lope ende als die scepen daer in comen so lopen si al om ende om en de gaen te lesten onder of si werde al te broken die principael stadt is syracusa ende daer is oen fonteyn ende heit are thuse ende is een vruchtbaer lant ende daer is een ryuier en heyt albius ende daer syn goede peerde en die steen die me agette heit wert daer eerst geuode en heeft die nae va achates die ryuier alle die omgac werdt besloten in eenre spacie va drie duset stadie Salusti9 seyt dattz an ytalie geuoecht was mer half die spaci was gesceide ouermits ghe welt der zee hier toe heuz ysido. geseit li.xv. int capittel vande eplade daer al le die voerscreue dinghe vtelt werden

Dat .c. ende .l. ca. van syrtes

Syrtes als ysido. seit li.xiij syn san dige stede inde zee also genoet vade aen trecke daer om dz si alle dinge na hem trecke syren in griex is een toge of een halinge in duytsch En alzulke aentrec kinge maect die zee ongelyc wat in een stede wordet diep en in een ander stede soudmet ouer wade en daer om ist daer anxtelic gaen en dz heit syrtes En al sulke syrtes of vresen brege sorge in by der zee va egipte en werdt daer in veel stede mede ghemeget als die selue seit

Dat .c. ende .li. ca. van scotlant

Scochia is also gheheiten vanden scothen die daer in woenen ende is een hoechept int eylant van brytanie waer af dattet mit ryuieren ende mit armen vander zee ghescheyden wordt vande noerden enghelant Ende aen die zyde daer recht teghen ouer ist mitter zee begrepen als tot ybernie dat is tot hier lant is scotlant daer af ghescheiden en dat se lue volck ven beghinne dat wil neer in yberlant woenachtich was dat was den scothen al ghelyc inder ton ghen eede inden zeden ende oeck in der natuere want het is licht volc wreet van moede alte quaet op syn vyanden en si laten hem lieuer doet slaen inden

velde dā si op haer bedde storwē eñ dat si eyghē wesē soudē Sy levēmit cleynē cost eñ lidē langhe hongher Eñ selden eten si ten is biđ sonnen onđganck eñ si eten vleysch visch melc appelen peren eñ anđ vrucht eñ si hebben min broeds dan die enghelschen Ende al ist dat sy schoen ghenoech sijn vā lichaem ende van aensicht nochtās sijn si lelikē vā clederen Mar hoe dattet is si hebben die oude manieren eñ zeden zeer laten varen om des wil dz si veel mittē enghelschen menghen eñ wāderen eñ oec mitten duytschen waer by dat si thans wel gehauent sijn sonđlinghen daer die scepē eñ die coeplude đkerē Mar die wilde scothen slachten al den perschen inđ tonghē indē clederē eñ indē zeden ia sy lude đsmaden ons eñ anđ ons diese te sien comē eñ waert datter yemant vreēders onder wāderde eñ had hy aen hē enen zuuerliken ryem of een tasch of āders wat dien souden sy wachten ende nement hem eñ also doen oec die perschen Sy hebben goet vruchtbaer lant zoete bosschē goede ryuierē goede beesten van paerden van coepen ende van scapen mar die wolle is grof

Dat.c.eñ lij.ca.van sweden

Suecia is een lāt des nederstē sicia in europa vāden welkē alle dat lāt gothia genoēt is die sijn tusschē den denē eñ noerweghen eñ dit lāt heeft die zee balticū int oesten eñ die zee vā britanien aen die west zijde eñ die noriti of vā noerwegen an die noertside eñ vā zudē wordet geeyndt in dien palē dacioꝝ dats dier lude Itē suecia dz is gothia nađ aerdē te sprekē ist vruchtbaer mar het heeft luttel wijns mar het đhaelt

sonē scade weder inden weyden eñ indē metallen Ende het gaet den anderen landen bouen in beesten in ziluer te graven ende in menighen dinghen daer si groet ghewin of crighen dit lāt mach qualiken enich heer bedwinghen also vast ist besloten mitten gheberchten eñ mit wateren Julius cesar mit allen dē duytschen walen ende gothē ende mit alle den ghenen die hy bidden mocht \ en dorstet niet bestriden na dien dat die scriuers vander hystorien ouer ghescreuen hebben also wel die griekē als die romeinschen den welken men billics ghelouen sal dat sy segghen. Ende sy hadden eens dat meeste deel van asya ende van europa bedwonghen menighen tijt die welc den groten alexander oec niet bestriden en dorst wt desen ghestacht quamen die amazones als Orosius ende ysidorus segghen li.xv.

Dat.c.eñ liij.ca.van swauen

Sueuia dat is swauen ende is een provincie in europa van germanien by den rijn wes volc grote heerlicheit plaghen te hebben in germanien. als ysidorus sept li.xv.hi sept daer oec int capittel vanden vocabulen vanden volc.li.ix. die swauen sijn een deel van germanien int eynde des noerdens vā den welken lucanus sept. Ende sy sijn swauē ghehieten vā suenus den berch die den opganc heeft vanden beghin van germaniē wāt si die steden omtrent den berch eerst oeffenden eñ bouwedē vā oesten heuet die danouwe mit beyeren Eñ vā westen den rijn mit elsatē eñ van zuden heuet die berghen van ytalyen Eñ vā noerden heuet francken lāt int nedste germaniē Eñ swauē is tweer

hãde als dat lage dz binnẽ dẽ rijn gaet eñ dz hoge dz teghẽ die clippẽ lept\ eñ teghẽ die danouwe| het is beide kij lãt daer veel coerns eñ veel wijns wast tot veel stedẽ eñ heeft starke slotẽ inpoertẽ eñ castelẽ eñ heeft rivierẽ eñ ander wa terẽ bosschẽ eñ veel gras ossẽ coepẽ sca pẽ eñ anđ quicke ghadinge\eñ heeft in dẽ berghẽ oec siluer eñ yser eñ anđ me tallẽ Eñ tlant is vol volcs eñ starck eñ coen eñ can wel oerloghẽ eñ is gherin ghe van liue \mit ghelen haere eñ mit schonen aensichten ende eersaem

Dat c.eñ liiij.ca.vã thanathos eẽ eylãt

Thanathos is een eylãt vanđ zee dz clein is daermẽ mit eenre clep re stranckẽ vanđ zee in coemt eñ is van britania ghescepdẽ eñ daer wast goedẽ weyte eñ daer is goet clepe dat drach tich is|het is gehietẽ thanathos vãdẽ doot đ serpẽtẽ Quos dũ ipã nesciat asp tata inde terra quoquo gentiũ vecta fu erit fruges illoꝝ perimit vt dicit ysi li.xv

Dat .c.eñ lv.ca.vãt eylãt vã trabobotã

Trabobotã is eẽ eylãt in indiẽ leg ghẽde te zudẽ waert vandẽ wel kẽ die zee vã indiẽ beghint te opẽbaren Eñ heeft inđ lengdẽ achthondert .M. lxx dusent passẽ eñ inđ bredẽ lxxv dusẽt stadiẽ Eñ het wordt mit enẽ rivier doer snedẽ eñ is vol paerlẽ eñ costelike ghe steentẽ Eñ een deel des lands is vvult mit elephantẽ eñ mit anderẽ beestẽ Eñ die lude bewonẽs eẽ deel Itẽ si seggẽ dat in desẽ eylãde des iaers twe somer sijn eñ twe winterẽ Eñ twewerũ bloyẽ die blomẽ Het is eẽ zeer nut eylant in indien eñ het is altoes gruen eñ die bla derẽ groeyen altoes eñ si en vallen nẽ mermeer als ysidorus sept li.xv

Dat c.ende lvi.ca.van traetsen

Trochia is een prouincie in grie ken tot welker prouincien tyras iafets soen comende hiet dat lant na sy nen naem tracia als ysidorus sept li.xv dit heeft int oesten propontidis eñ die stat van constantinopels isser recht te ghen gheset ende heeft hister int noer den ende int zudẽ hanghet aen die zee egeum ende int westen lepter macedo niẽ onder Ende daer plach menigher hãde volc in dat lant te wesen als mas sageti sarmate eñ schite eñ veel anđ na cien want die prouinci is sonderlinghẽ wijt ende daer om macht wel veel na cien in hem hebben eñ houden Itẽ tra cia heeft oec ebrũ dẽ rivier eñ het ract oec veel barbarisken dat sijn eenre hã de wilde lude als ysidorus sept li.xv.

Dat c.lvij ca. vau traconitida

Traconitida is eẽ lãt in iudea daer philippus herodes broeder een heer was Wãt allet rijc vandẽ hebreus schen was ghedeilt in vieren tetrachiẽ vandẽ welkẽ deerste was galilea wes tetrache was herodes danđ eñ die dor de yturea eñ tlãt vã traconitida dẽ wel ken tweẽ philippus voer was dz is dz hi vã beide dẽ landẽ eẽ tetrarcha was Tfierde lant was abholina daer lysani as rengneerde die welc oec eẽ broeder was des mans herodes eñ philippus broeđ mede Eñ in also menighẽ delen was tlãt vã iudea gedeilt vãdẽ romey nẽ om die houerdie đ ioden te tẽmẽ als die glose seit op die stat Tetrarcha autẽ philippo zc Tetrarcha dz is eẽ prĩs die een here is van vier landẽ of van vier steden of van enen vierendeel

Dat.c.ende lviij.capittel van thessaliẽ.

Thessalia als ysidorꝰ seit li. xv. eñ is een prouincie in griekē eñ is al so ghenoēt van tessalꝰ den coninc eñ is aen die zuyt zyde mit macedonien ver- gadert Item in thessaliē syn veel rivi- ren eñ veel poertē eñ castelē wes hoeft tessalonicū is ghenoēt Eñ daer is die berch pnasus die welc wilneer appoli- ni cōsacreert was Thessalia was achil- les erfnis eñ was een oersprōc der la- phiten vandē welkē men seyt dat dese die peerden eerst temdē mittē breydel eñ ghingē daer op sittē eñ si schenē een lichaē te wesen waer om dz die ridders vā thessalia cētauri geviseert syn als ysi dorꝰ seit li.xi. int capittel de portentis dz is int capittel vādē wōderē Item in thessalia warē eerst guldē scillinge ghe vōdē eñ daer was oec eerst die tēminge vādē peerdē ghevōdē als ysidorꝰ seit Noch seit ysidorꝰ li.iiij. dat by moyses tydē gheviel in thessalia een diluui dat is een opwater of een groet water daer die meeste hoep v̄drencte dan sommi- ge die optē hoghē bergē quamē eñ son derlige optē berch pnasꝰ i wes omganc deutalion in dien tyden int ryck ghe set wordt die de ludē ōtfēck die tot hē qua mē waer om dat die fabulē vā grieken seghgen dat deutalion tghestacht der menschē weder van steen gemact heeft

Dat .c. eñ .lix. ca. vāt eylāt vā tenodos

Tenodos is een eylant in grieken eñ is een vandē eylandē vā cycla des ghelegē ten noerden waert in die welke die stat thene ghemaect is daer dz eylāt na heit Itē thenos was eē iōc man eñ was beruft dat hi syn stiefmoe der gemint had die welc enē wech liep in een ydel eylāt eñ besat dat eñ creech ludē die dat lant bouweden eñ maecten daer een stede ende gaf den eylande dē name van sinen naem

Dat .c. eñ .lx. ca. vant eylant van thyle

Thyle ist leste eylāt vād groter zee tusschē noerdē eñ zudē eñ is gele ghen ouer brytannien.vi.dachuaerden eñ heeft dē name vāder sonnē want die son des zomers maecter haer solsticiū Eñ ouer hē en is gheen dach Eñ daer om is haer zee traech eñ bevroren als ysido. seit li.xv. Itē plyniꝰ seit dattz eē onwoēsem stede is wāt des zomers en mach daer niet wassē om die grote ver barnēde hettē Eñ des witers en mach er oec niet wassē om des wil dattz daer also sondlinge hardt vriest wāt vā equi noctio dz is als die dach eñ nacht al e- uē lāc syn indē lentē als die son is in ari es tottē equinoctiū des herfsts als die son is in libra so en gaet die son in dien eylādē nūmermeer ond Eñ vā dier tyt tottē equinoctiū vandē lentē so en coēt die son niet wed tot dien eylande waer om dattet een half iaer dē dach heeft eñ een half iaer den nacht als gheseyt wordt int capittel vandē eylandē li. xv eñ vandē solsticiū li.ix. dat selue seyt oec beda int boeke vanden naturen der din ghen ende solinus oec

Dat .c. eñ .lxi. ca. vā trypolitana

Trypolitana is een dubbelt lāt dat een is leghe ende is gheseyt van tripo lis der stat dat een kundighe stat is die alle tlāt datter omtrynt is bescermt eñ bewaert om hoerrestarcheit wil eñ dat and is tripolitana in affrica Eñ is gele gen tusschē pētapolim eñ bizāciū Ende is also gheheytē van drien grotē stedē als vā orea sabina ende van leptis dese

heeft int oesten die meeste zandtberghē
die men sirtis heyt eñ tragoditas Eñ
int noerdē die zee die men mare adria-
ticū heyt eñ int westē mare byzanciū eñ
int zuuden getulas eñ gartamātes en-
de zulc volc streckēde totter zee vā ethi
opien toe als ysidorus seyt li. xv.

Dat .c. eñ .lxij. ca. van trogadea

Trogadea is een lant in ethyopia
wes volc dat daer in woent trogaditen
heyten Eñ si sijn daer om allso ghenoēt
om dat si allso snelliken lopē connē wāt
si afterlopen wel wilde dierē eñ beestē
dit lant heeft den besten mirre in hem
wassende die men vint die claer eñ reyn
is eñ mē heyt dese mirre gutta trogodi
cea om des wil dat si in dat lant ghevō
den wordt als ysidorꝰ seit li. xvij. ende
al ist dat dese provincie in ethiopien is
nochtans raect si die eyndē van araby
en waer om men ondwilen seit dat si in
arabien sijn die lude ende onderwylen
in ethyopien alst openbaert li. .ix.

Dat .c. eñ lxiij. ca. van troyen

Troyana provincia was eerst in fri
gia ghenoēt dardania vā dardanꝰ wāt
dardanꝰ wāderde van griekē eñ quam
tot frigiam eñ daer regneerde hy eerst
na den welckē Erictoniꝰ sijn soen was
daer na sijn neve troas vanden welckē
die stadt van troyen ende alle tlant ge
noemt waren als ysidorꝰ seyt li.ix. Itē
na dien dat troyen ghewonnē was so
toghen veel van troyen in vreemdē lan
den nv die een hier ende die āder daer
ende begrepen die landen ende bewoē
denze Ende van hem sijn voert ghespro
ten die machtichste nacien vanð werelt
alsmen inden hystorien vynden mach

Dat hondert ende .lxiiij.ca.van thuscia

Thuscia is een provincie in ytalien
eñ is gheleghē tusschē liguriē eñ
tlant van romē Eñ is onmatē zeer ge
vesticht mit hoghen berghen datmen
daer qualikē scade doen mach Thuscia
als ysidorꝰ seit li. xv. is gheheytē allso
vā sacrificiū eñ van thus wāt in dieu lā
de plachmē wilneer wieroec te offeren
als daer doden waren in die eer gods
want thus dz is wieroec eñ sacrificium
is offerhāde eñ si plaghen desen wie-
roec oec te barnē eñ te offerē Eñ si pla-
gē die dodē mit begeerliker tranē ouer
te bescreyē eñ si plaghē den wieroec in-
dē outaer te ontfāghē wāt alsmē seit so
wordt die const vā waerseghghē eerst in
tuscanen ghevōden als ysidorꝰ seit dit
plach vā oudts zenulia te heitē Ende
heeft veel edelre stedē in eñ vā westen
teghen ligurien heuet die stat van pise
seen luke florensen Eñ vā noerden he-
uet die stat der onder ende teghen dat
oesten artheciū eñ teghent zudē heuet
curthonam pruuse eñ assijs die den val
leyde van spoleete na by sijn eñ vā wes
tē heeftet die zee adriaticū eñ die mar-
ke vā ancona Eñ vā zudē heuz oec die
tyber eñ Romen eñ van westen Meyla
nen liguriam eñ van oesten romaniolā
eñ die provincie van padua by venegē
dit lant is verre streckende na der leng
den van oesten ten westen maer het en
is so breet niet als vanden noerden tot
ten zuden Het is berchich ende starck
na dien dattet gheleghen is ende dat
eerdtrijck is zeer drachtelick ende die
zee die maket rijck tot tween steden en
de het heeft goede ryuiren ende fon-
teynen ende daer wasset goeden soffe-
raen daer sy alte zeer rijcke mede wer-

den Eñ daer sijn oec warme fonteynen
die dat lant bequaem maeken

Dat .c. eñ .lxv. ca. vā doringhen

Thuringia dat is doringhen eñ is
een prouincie in germanien eñ is te hal
uen ofte midweghē tusschē zassen lant
eñ franckē lant eñ westualē ende heeft
die beemers eñ die zassē aen die oest zij
de die franckē ende die beyers aen die
zuut zijde eñ die swauē eñ die elseters
aen die west zijde die rijnlanders ende
die westphalinghe aen die noert zijde
Eñ is een volck dat alte wreet ende fel
is op sijn viandē Het is een reysich volc
starck vā lichaem hardt ende stantach
tich van moede Eñ haer lant is bynae
al omme ende om ghevesticht mit ber-
ghen Ende binnen ist zeer slecht ende
vruchbaer als van coern ende van alre
hande vruchtē eñ heeft goede waterē
int gheberecht eñ int pleyn eñ heeft ge
sonde lucht eñ daer is veel goeds voe
ders eñ daer sijn peerden copen eñ sca
pē gadinghe ende ander quicke Ende
inden gheberchten vijntmē menigher
hande metallen als Erodocus seit die
welke gheen heymelicheit in germani
en onbesocht en liet hi en ondervant al
le dynghen

Dat .c. eñ .lxvi. ca. van turonia

Tronya is een prouincie vanden
ouersten walschen laude eñ is een deel
van aquitannien van oudts gherekent
vander edelre stadt van troes also ghe
noēt in die welke sente marten dat een
gemme der priesteren was rustēde Eñ
is ghelegen op een water dat ligerim
heyt datter verby loept eñ maket lant
nat eñ rijc Eñ het is lāt dat zeer vrucht
baer is van coern van wijn eñ van gra-
se ende daer is gesonde lucht eñ bosch
ich eñ starck volc scoen van formē coen
van moede eñ goedachtich inden werc
ken eñ zeedich inder spraken

Dat .c. eñ .lxvij. ca. van vasconien

Vasconia is een prouincie ond̄ aqui
tānien van oudts begrepen Eñ is also
ghenoemt van enen stedeken of poer-
ten dat vasca heit als ysidorus seit li .ix
eñ heeft stenighe gheberchten aen die
een zijde eñ aen die ander zijde die gro
te zee eñ aen die ander zijde tpleyn vā
der prouincien van tholuse ende in die
ander zijde ist den volc van pictaniē na
by Ende is een wilt boschich lant ende
berchachtich eñ daer wassz goedē wijn
eñ des also veel dat si allen hoerē bue
ren mede deylē die riuier iecora schept
dit lant vanden lande van tholuze dat
vasconiē ver by loept bi poerte gael die
hoeft stat van vasconien eñ loept in die
grote zee als ysidorus seit li .ix. int ca-
pittel vanden vocabulē des volcs nae
tei dat den naem heeft vā enacteo der
poerten die daer wijt eñ verre wonē by
den gheberchtē daert zeer eenlic is ysi
dorus seit ende plynius eñ oec erodo-
cus dattet volc van vasconiē licht is eñ
beruerich ende coene van moede ende
sonderlinghe te strijden

Dat .c. eñ .lxviij. ca. vant lāt vā venegē

Venecia dit plach wilneer een pro
uincie te heyten eñ leyt inden oe
uer vander zee die men mare adriaticū
heyt in wes schoet die stadt van vene-
giē ghelegē is al tottē riuier toe dz
die pau heyt dat die stat scheydt van
den anderen steden ende vanden eyn-
dē der ouerster ligurien eñ der nedster
als tusschē yme eñ meplanē eñ plach

vele goeder stedē in te hebbē of aldus salmēt vͦstaen dz tusschē tlant van parme ēn tlāt vā meylanē ōtrent dē ryuier vanđ pade menich goede stat lach ēn ā der castelē wāt als ysidorus sept li.xvi mantuwē dz een oude stat is mit ouden muerē ēn is ghemaect vā mances die dochter was tyresiē die welc nae thebea ghenoēt is in ytaliē ēn is geleghē in reucia die alpina ghehietē is vandē galleatis venecia is een puincie in ytaliē die wilneer heerlicheit plach te hebben vā ouds inđ zee vā veel stedē ēn vā veel landē Ēn haer macht strect noch hudens daechs sonderlinghē verre bi der zee ēn gaet al henē in griekē ende gaet aen duytschlant al tot aquilegien ouer ēn gaet voert in damaciē in sclauoniē dē zeecant langs ēn bescermt die zee vanden rouers ēn dwingtse ēn regeert alle haer ondersatē ouer al recht naerdelikē so wat onđ hē ghesetē is ēn bescermtse mit groter machtē vā dē ypandē Ēn sy sien dz ghemeē orbaer aen dat mē enē yeghelikē recht ēn vonnisse doē mocht noch si en ghehengt niet dz ter enighe onghelouē comē moet ōder haer daer si macht of moge heeft wāt datmē veel screue vanđ duecht ēn van der moghēthept đ venecianē dz waer zeer te ōgheefs wāt het is alle bewan derdē mēschē kūdich wat groter machten ēn wat groter rechtuerdichept si in horen lande bewisen ēn doē mit groter wijshept ēn voersienichept ēn mit eendrachtichepdē vā groter minnē als die scriftuer der hystoriē vā lomberdiē sept

Dat C ēn lxix.ca. van westphalē.

Westphalya is eē prouincie vā laeghē germanien ēn heeft sassen int oestē doringen ēn hessen tē sudē dē rijn ēn coelen ten westen die grote zee ēn vrieslāt ten noerdē Ēn wordt begordt mit twē edelen ryuierē in sinē vterstē eyndē als mitter wysera ēn mittē rijn wāt die rijn raket an die west zijde ēn is een lāt dat vol bosschen ēn weydē ēn is bequamer te weydē dan te sayen Ēn heeft veel fonteynen ēn anđ waterē als die lippe ēn die roerē ēn noch anđ Ēn heeft fonteynen daermē sout wt barnt of siedt ende drachtelike berghē tlant ouerlopt vā metallē ēn vā ghemeynen vruchtē als vā eykelē vā noten vā appelē vā wildē beestē vā verken vā coeyen vā paerdē ēn vā ezels tvolc is ghemeenlikē stout ēn scoen vā lichaē ēn heeft veel ridderscaps dat wonderliken breet is te paerde mitter glauien inden velde ēn heeft vaste steden ēn sloten also wel indē ghe berchten als inden pleynen

Dat C ēn lxx.ca. van vironia

Vyronia is een cleyn puincie ouer die dacie ten oestē waert ēn is also ghenoēt nader gruenichept daer om dattet grasich ēn bossich is ēn mit veel waterē ēn fōteynē ouergotē wes cleye wel corē draecht Ēn was wilneer wilt quaet volc dz onbedwonghē ēn ongheoeffent was ēn nv ist onder den coninc vā deenmerken ēn leeft na sijnre ewen Tlāt is al vandē duytschē ēn vandē denen bewoent Soect bouē in die lettet r. vā riualia dit lant is ghesceydē vandē volc dat nugardi ēn rutheni hyetē ouer mits enen water dat nauwer hiet

Dat C ēn lxxi.ca. van vinlandia

Vinlādia is een lant dat bidē berghen van noerweghen leyt oestwaert gheleghen ēn is ghestrect optē

kãt vander zee eñ en is niet alte drach
tich dan inden grasen ende inden bos-
schẽ Tvolc is barbars wilt eñ wreet eñ
can omgaen mitter consten diemẽ hiet
magica ars want si connẽ den scipludẽ
wÿnt gheuen of vercopen want si ma-
ken een cluwẽ vã enẽ drade eñ cnopen
daer menigherhande cnopen an Eñ si
ghebieden datmẽ wt trecken mach tot
drien knopen of tot meer na dien dat si
den wÿnt starck hebben willen die wel
ke die duuels bedrieghẽ om haerre on
ghelouen eñ maken den wÿnt also eñ
verweckẽ na dien dat si den wÿnt cleÿn
of groet hebben willen Eñ onderwilẽ
ondoen si der knopen also veel dat hẽ
die wÿnt te starck wordt dat die onsali
ghe lude verdrenckẽ om haerre onghe
louen wil e nde is seker recht.

Dat.c.eñ lxxij.ca.vant eylant vitria

Vitria is een cleÿn eylãt in die ber
taensche zee gheleghen eñ sceelt
vandẽ groten bertaenghen datter een
cleÿn zee tusschẽ loept daer si mede ge-
scepdẽ sÿn Eñ heeft kÿn cleÿe weyte op
te wassen eñ heeft veel bosschen eñ wil
dernissen eñ heeft veel wilder beesten
eñ ander quick eñ oec fonteÿnẽ eñ wa-
terẽ die dat eylant vucht houden eñ is
goet van luchten eñ is vol vã oefte dit
eylant bewonen die enghelschen.

Dat.c.eñ lxxiij.ca.van ꝑslant

Perslandia is dat leste lant in eu-
ropa eñ is gheleghen vã noerdẽ
ouer noerweghen Eñ is altoes vandẽ
ꝑse verdoemt in sinẽ vterstẽ palen Het
streckt die zee cãt langs tẽ noerdẽ waert
daer die zee van groter coudẽ beurorẽ
wordt Eñ heeft aen die oest zÿde dat o
uerste ſycia eñ vã zuden noerweghẽ eñ
vã westen die zee van perlant eñ bebro
ren aen die noert zÿde Eñ hyet ꝑslan
dia õ dattet is eerde des ꝑses daer om
dattet snee verkeert wordt in ꝑs ende
daer wordt cristal gheuonden Jn dien
lãde sÿn oec witte beern die alte wreet
sÿn die mit horen naghelen dat ꝑs bre
ken eñ schoren eñ maken veel gatẽ inđ
zee daer sÿ die visschen doer gripen eñ
vanghense eñ draghense te lande ende
leuẽ daer of Eñ tlant is al ondrachtich
dan in sommighẽ landẽ also datter lut
tel coerns wast mar in sommighe vallei
en wast wat haueren Eñ daert volc ge
meenliken woent dat draecht gras eñ
bomẽ daer die beestẽ of leuen wãt tvolc
leeft meest vanden iaghen van visschẽ
eñ van vleÿsch die scapen en moghen
daer niet leuen vã couden Ende daer
om cleden hẽ die luden mitten beer vel
len ende mit anderen vellen die si van-
den dieren mit iaghẽ crighen eñ bedec
ken haer ledẽ daer mede want si en mo
ghen anders gheen cleder crighen ten
si datmẽse hẽ vã vreẽdẽ landen brengt
Het is een zeer grof volc eñ starck ende
witte ende can visschen ende iaghen.

Dat.c.eñ lxxiiij.ca.van zeugia.

Zeugia of zeugis is een prouincie
daer dat meeste kartago is of dz
minste affrica Eñ is gheleghẽ tusschẽ
bizãciũ eñ numediã als ꝑsido.seit li.xv
dese prouinci is van melõ ᵬgadert mit
ter zee siculo als die zelue seyt eñ streckt
tottẽ lande daer die getuli dat is die lu
de wonẽ wes naeste lant vruchtbaer is
van coern ende voert ouer ist vol serpẽ
tẽ eñ wilder daer vÿntmẽ veel wõdere

Hier beghint het xviste boeck eñ spre
ket vanden costeliken ghesteenten

Na die dz die ppreteitē vā
aerdē eñ hare delē besc
reuē sijn int gemeē Soe
blijft noch wat te seg-
gen mitter hulpē gods
int speciael vander fier
heyt eñ scoenheit der eerdē eñ vā dien
dingē die de aerde vcieren sijn somighe
dingē die ongesielt sijn eñ onsienlic als
die dingē die ind eerdē wassē als sijn ste
nē ówē eñ metallē eñ daer of is eerst te
seggē na d ordinācie eñ somige sijn groy
like dingē als wortelē crudē eñ bomen
Eñ somige sijn sinlike dinghē als men
schē beestē eñ and leuende dierē vāden
welkē mē lest seghē sal Eñ inden eerstē
van desen die inder eerden gewonnen
werdē eñ in haren aderen is te segghē
na der ordinanci vanden.a.b.c.

Dat .i. ca. vanden zande

Arena is zant eñ is gheseit arena
vand droecheit twelc alst in die hant ge
perst wordt d sijnre droecheit wil ende
hardicheit so maket een knerselige Eñ
al wordt in een wit cleet gheworpē het
en smet niet als ysidorus seit li. xvi. c. iiij
Item tzant vand zee wordt gewasschē
van alrehande slijkicheit eñ slijmicheit
als aristotiles seit int boeke vādē pprij
eteytē der elementē eñ daer om/om sijn
re groter droecheit wil so en mach tzāt
in ghetē steen ghecoaguleert dat is be
wrongelt werdē dattet volcomē mach
werdē Eñ puer eerde en mach oec geē
steen werden als die selue seit .iiij. me-
theororū Item dat zant is substācialikē
harder dan die eerde mer het is mor-
wer dan die steen eñ men macht in veel
meer delen deylē waer af dat zant cout
eñ droeghe is eñ cleyn eñ gedruct ende
swaer int gewicht al ist dattz cleyn is eñ
onvruchtbaer vā hē seluē om die gebre
kē der hettē eñ der humorē Itē twater
wordt te zueter daer veel zands verga
dert is eñ oec puerre als constan. seyt Itē
tsāt heeft macht die metallē te zuuerē
wāt ouermits sijnre wriuigē wil so ver
teert dat roest vādē metallē wāt gout
coper eñ yser werdē geclaert ouermits
die scueringe vādē zāde Itē tsant heeft
virtuyt te vcoudē te weū slaē eñ te slutē
eñ die hekkinghe te doen gaen sittē alst
openbaert int slip dz vādē slijpsteen valt
dz al dz selue doet als constā. seit Item
tsant heeft oec die virtuyt vādē minerē
wāt daer werdē dicwile guldē zādekēs
gevōdē ond dat zee zant of ryuier zant
Eñ indē oeuerē vād zee werdē gepolijst
te steenē gevōdē eñ costelike gēmē ond
dz zāt gemengt Itē tsāt wordt dicwijl
vā cōtrariē wijndē gehoept eñ ouer een
gegadert als iheronimus seit vādē welkē
twater dicwijl tot meniger stat bestopt
Eñ dit gevalt menich werf vādē ryuier
diemē nylus heit eñ daer om moet die ri
uier somels ouer slechte lāt lopē Item
het is sorchlic te comē varē ind zee op
een hoep zands daer hi ond twater be
dect leyt alst bouē geseit is vander zee

Dat .ij. ca. vanden cleye

Argilla is cleye die taye is eñ sli-
mich dz gepast is tot menigherhande
werkē d potmaker als ysido. seit li. xvi
c. i. vā deser eerdē maectmē alrehande
vatē Eñ oec oūmits starke hettē werdt
si i steē vkeert als geseit wort li. iiij. me
theororū dz smerige slijke is bequaē vke
ret te werdē i enē steen oūmits warmer

coagulacie̅ waer bi dattet smerige een
middel is tusschen dat tape en̄ tusschen
datter wasemēde is hebbēde in hē wat
vuchticheidē want ouermits der wase
minghe mach hi vand̄ hettē ghecoagu
leert werdē Item dat clepe als cōstan-
tin⁹ seit is bloet stempēde om sijre cout
heit wil En̄ wordet mit starkē edic ghe
tempert en̄ voer thoeft geplaestert en̄
opten slapē so stēpet bloedē ter nazē en̄
is oec goet op vrouwē borsten die zeer
steken van soeke dit sept commētator

Dat .iij. ca. van alabaster

Alabastrus als ysidor⁹ seit li. xvi.
c. v. is een wit steen gemēget mit meni
ghe verwē daer die drie mariē haer sal
ue in haddē wātmē mactter goede bus
sen af daer mē die saluē alte langhe in
houdē mach Dese steen wast bi thebas
en̄ bi damascke en̄ dat is die witste mer
die beste wordt van yndien ghebrocht
dese steen wordt van diascorides nyco-
mar geheitē En̄ men seit dat dese steen
zeghe en̄ victorie doet vercrighē en̄ be
houden en̄ dat hi vrientscap wint ende
behoutse

Dat .iiij ca. vant gout

Aurum dats gout en̄ is gheseit vā
aura dat is weder als ysidor⁹ seit li.xvi
daer om hoe dat die lucht meer wedsla
gē wordt hoe dattz gout meer blict Itē
tgout datter schinēde en̄ blinckende is
dats fijn ende het is dat beste daer om
dattet schinet Het is die beste verwen
die wesen mach Itē die dūne lēmellen
daer men goudē draden of snijt heiten
bractea Hier toe heuet ysidorus geseit
int capittel vandē metallē Item aristo
tiles seit in libro metheororū een luttel
voer dē eynde dattet materialikē wort
als ander metallē vā subtilē rodē sulfer
en̄ van subtilē wittē quicsiluer Itē daer
en is gheen metalle dat dichter en̄ vas
ter is dan tgout na der substācie̅ te spre
kē En̄ daer om al leytmēt int viere het
en wasemt niet en wech noch en wordt
oec niet indē ghewicht vlicht noch ver
minret want fijn goudt en wordt indē
viere niet vteert mer isser yet bi hem dz
onreyn is inder smeltinghe dat gaet en
wech en̄ daer en is niet ond̄ den metal
lē dat buechsōmer is noch ond̄ den me
tallen en is niet scoenres want ond̄ alle
gemaelde picturē so is gout verwe die
scoenste En̄ onder die metallen en is
niet dz beter vtuyt dā gout wes duecht
plateari⁹ bescrijft seggēde ald⁹ Tgout
ist ghetemperste en̄ dz puerste en̄ daer
om heuet macht te cōfortere̅ en̄ die ou̅
vloedighe vuchticheit wt te driuē die
inden lichaem vgadert is En̄ daer om
ist goet teghē malaetscap en̄ sonderlinge
teghē die malaetscap die men elephan
cia heit als voer geseit is vāder malaet
scap Item vilinghe van goude in spisē
of in dranc ghenomē of in medicinē be
scermt dien mensch voer malaetscap of
te minstē bedect sise dat mense niet lich
telic merken en mach als auicenna seit
diet dicwijl nuttet Item die vilige mit
ten zape van bernaedzen en̄ tbeen van
des hirten hart is goet teghē swimelin
ghe of cranckicheit des hartē Itē gul
den lēmelen geglopt en̄ dicwijl in wijn
ghelescht maken den wijn goet en̄ not
teghē die quade milt en̄ tegen veel an-
der passien Item een zeer ghebarnt dz
is beter gebarnt mit goude dan mit an
derē metallē wāt het bewaret tzeer sō
der vulē Itē scuym van goude is goet

int oghe \ wãt het eet die smettẽ wech Tgout starct die lede al en wordꝫ daer nꝫ in gemengt Jtẽ gout heet gemaect eñ geleit op een stede des lichaẽs daer thaer vluchs wt getoghẽ is beneẽt dẽ haer syn wassẽ dit seit cõstãti. Jtẽ gout en clinket nꝫ als cop of silũ doet noch het en splyt nꝫ mer het wort wt gerect eñ wort gelijc gebreydt tẽ waer datter anđ metal toe waer gedaẽ wãt also lãge als cop of latoen mitter substanciẽ des gouds gemẽgt is so wordet altoes ge snedẽ onđ dẽ hamer eñ is altoes onder dẽ hamer wederspanich Eñ daer om ist noet datmẽ alle ouervloedihgeit van hẽ trecke ouermits dẽ viere salt recht ghe smidich werdẽ eñ salmẽ daer vaten of makẽ als gregori. seit Jtẽ wãneer dat mẽ ziluer ṽgaderẽ wil eñ datmẽt smedẽ sal so moet hẽ die goutsmit ṽhoedẽ vã drie dinghẽ als voer stof voer wint eñ voer vuchticheit want coẽter enich tusschẽ vã desẽ driẽ so ẽ sal hẽ dꝫ eẽ mit tẽ andarẽ nꝫ behoudẽ Eñ daer õ salmẽ dese twe ṽgaderẽ dꝫ moet wesen in een zuuer rustelike stede Eñ wãneer dꝫ si te puer vergadert verden so en werdẽ sy nemmermeer ghescepden

Dat. v. ca. van latoen

Auricalcũ dꝫ is latoẽ Eñ is daer õ also ghenoẽt als ẏsido. seit õ dattet me tal of cop is eñ het blinct als gout bouẽ in syn ouerste Jtem auricalcũ heeft die hardicheit dꝫ coper heeft eñ is ṽga dert vã cop vã tynne eñ vã auripigmẽt eñ mit sõmigẽ anderẽ medicinẽ wordet gebracht ter gedaẽten vã goudt inden viere als ẏsido. seit Het heeft die gelikenis vã goudt mar nꝫ dẽ waẽ Jtẽ mẽ maect veel zuuerliker vatẽ die schoen schinẽ als gout ter wilẽ dꝫ si nuwe syn mar allenckẽ werdẽ si weđ vanđ coudẽ õtuerwet eñ als enige spise of dranc in desẽ vatẽ yet lange staet so crigẽ si enẽ quadẽ smake vãdẽ cop eñ oec die lucht daer of Mer colliriẽ dꝫ syn medicinen diemẽ indẽ oghẽ doet die syn daer nut in gehoudẽ Eñ si werdẽ gescarpt vanđ starkicheit des copers als plateari⁹ seit

Dat vi. ca. van auripigmentum

Auripigmentũ is eẽ ader vãđ eerdẽ of een ghessacht vã enẽ steẽ die scilferich is hebbẽde die gedaẽte vã goude eñ sõmighe meysters hietẽt lap⁹ arsenicus Eñ is twierhãde als roet eñ gheel Eñ dyasco. seit dattet die natuer vandẽ sulfur heeft als te ṽwermẽ eñ te drogẽ Eñ het maect alle metallẽ wit sonđ dat gout wãt dꝫ ṽbarnet en ṽderuet als dy asco. seit eñ plaeari. dattet dient ter medicinẽ wãt het heeft macht te sceyden an te halẽ eñ te zuueren waer of dattet goet is die cortẽ adẽ hebbẽ eñ die enen quadẽ adẽ hebbẽ dꝫ hẽ vã vuchticeidẽ coemt Sy sullẽ thoeft neđ buyghẽ eñ ontfangẽ dẽ roke Jtẽ vã auripigment dat die leke lude apmẽt hietẽ maectmẽ psilotrũ dat is eenrehãde salue die ghe maect is vã opmẽt vã leuẽde calc eñ vã water te zamẽ gecoect mit welker saluen men haer mede of doet gaen Jtẽ opmẽt mit zepẽ ghemengt ṽdryft smetten int aensicht diemẽ in petigo eñ sarpigo hiet dat aensicht zaftelic mede besmeert Eñ alst daer eẽ clein wylkeꝫ op geweest heeft so wasschet weđ of want dꝫ goede vleysch soude mede ofgaẽ eñ daer mocht tfuer of comẽ eñ die huyt soude al of gaẽ wãt syn natuer is in snidẽde eñ corroderẽde het doet oec lelike

nagelē of vallē eñ doet anđ weđ wassē.

Dat viij. ca. vant siluer

Argentū is geseyt vandē griecshē naem want argim in griex is siluer in duytsch Eñ het is een wonđ vandē zil uer dattet swarte linien maect / eñ het nochtās wit is als p̄sido. seit Itē in sinē maecsel of in sijnre cōposicie sijn quiczil uer eñ wit ziluer Itē tsiluer is tweerhā als simpel siluer eñ gecōponeert siluer dz simpel siluer hiet vloyēde eñ leuēde datmē quicsiluer hiet eñ dz gecōponeer de ziluer dz is datter dicht is eñ vast eñ dz ghemaect is vā puerē quicziluer eñ vā wittē ziluer dz nz barnēde en is als aristo. seit Itē quicziluer is een wateri ge substācie die gemengt is mit subtijl re eerdicheit mit eēre starcke v̄gaderin ge die onsceidelic is eñ dz heuet vā gro ter droecheit đ eerdē die int ouerste niet en smelt of nat is eñ daer ō en smettet eens mēschē hant nz diet an tast als eē dinc dz waterich is \ sijn substācie is wit vanđ claricheit des subtilē waters Eñ vanđ witticheit đ eerden die wel subtijl is eñ v̄duut eñ het heeft oec eē wittich eit vanđ toe mēginge đ luchtē Itē quic ziluer heeft oec dz ꝓper of eygēheit dattet nz gecoaguleert en wordt bij hē seluē sonđ sulfur mar indē sulfur mitter substācie des loods wordz gecōgeleert daer om wordt daer geseit dz quicsiluer eñ sulfur elementē sijn dz is materie eñ beginselē alre natuerliker metallē Alle dese dinghē werdē besceidelikē geseyt in li. metheroꝝ Eñ auicēna exponeert aldꝰ eñ seit dz quicziluer is begīsel alre metallē eñ daer ō ist eē simpel ende een puer elemēt bi dz die anđ sijn eñ vā sijn re virtutē heeft die eē dit geseit eñ die anđ dz Eñ wat die medici daer of wetē dz machmē merkē bi desē woerdē eñ v̄ staē Plateariꝰ seit dz quicziluer heet eñ vucht is vā sinē wesē indē vierdē grade al ist dz sōmige oerdelē te wesē cout eñ vucht indē vierden grade want dattet warm is dz wort getoēt bi sinē werckē daer om dattet onbijnt doerschiet eñ in snijdt mar wātmēt indē tastē eñ āders coudt ghevuelt so ist coudt quanchuys Eñ dz sōmighe seggē dat quicziluer eē ader vanđ eerdē is ouermits tekinghe geworđē dat scijnt loghē te wesen daer om want ouermits hetten des viers so gaet hi lichtelikē wech in roke mar het wordt vanđ eerdē geborē eñ coēt voert vloīēde oft water waer eñ in enē dich ten vate dat vast beslotē is eñ in eē cou de stede gheset machment menih iaer houdē eñ het hangt allo vast aen eē of te samē datmens mit ghenē dinghē ge menghē en cā tē sy dat hi eerst geslecht wordt of gedoet Eñ hi wordt gedoodt mit spekel wanneer dat hi daer mede ghewreuē wordt eñ sonderlighe als đ ossis sepie toe ghemengt wort Itē quic ziluer vliecht van lichter hetten in ro- ke wech eñ sceidt hem eñ die roke hin dert den luden harde zeer die den roke ontfaē want hy brengt beuinghe ende popelzie in die zenē onslappende ende morwende Eñ indē mont ghenomē eñ voert int lijf of in die oeren ghegoten doodt die lede doerborēde eñ doer gra uende Eñ sonderlinghe is goet geyten melc ghedroncken teghē dese zuyct eñ de s most een groet deel wesen eñ die sieke moet hem euen dicht roeren ende wanderen Itē totten seluen is oec son derlinghen goedt datmen allsen ende

ꝑsop coke in wijn eñ drinck dẽ wijn Hier toe heuet platea. gheseit Eñ het hiet daer om quicsiluer ō des wil dattet die materiẽ in snijdt daert in ghegotẽ wordet als ꝑsido. seit li.xv. daer hi oec wat vucht eñ seyt Het wordt in ouden pis husen gheuondẽ eñ specialikẽ in siluer oeuenen daer die goutsmede wonẽ Eñ sonder dit quiczilver en machmẽ gheẽ gout of cop er of ād metalle de ghelijc vergulden Het wordt best in glasen va ten gehouden | want het eet die ander substanciẽ ten lestẽ al en wech Hier toe heuet ꝑsidorus gheseit li.xvi. int capit tel vanden metallen Itẽ ziluer dat wit is eñ puer dat is van goeden ghelude eñ heeft enẽ goedẽ clanc eñ mẽ macht wel hameren eñ smedẽ nochtans min dan gout Eñ vaten ghemaect van finẽ ziluer behoudt balzem alte langhe Eñ helpt die craft in iaspis te houden wāt iaspis heeft meerre duecht als hi in zil uer ghesetis dan als hi in gout gheset is als gheseit wordt indẽ lapidarius eñ alst ghesmoutẽ staet indẽ viere so staet scoẽ roet eñ claer eñ alst cout is so ist we der hardt ende dicht Ende al ist dattet grof van materien is nochtans ist dat best naest dẽ goude inder verwen ende inder weerden onder alle die ander me tallen Het is medicinael ende het ghe neest veel zyectẽ wāt sijn vijlsel of scuum ghenceest wondẽ eñ vultse mit vleysche eñ en later gheen vuyl vleysch wassen en maect eẽ scoẽ liclauwe eñ zuuert die onreinicheit des lichaems eñ bescermt die canteri van stanck eñ van veroulin ghe Canteri dat is eẽ brant die gebrāt is mit gloepende ziluer aen des menschen lichaẽ Eñ het starct die vloepẽde lede eñ bijntse eñ alst eerde raect so crighet een rodicheit of een roesticheit eñ alsmẽt weder wrijft mit soute ende mit sande so wordet weder wit.

Dat viij.ca vanden.adamant

Adamas is een adamāt eñ is een clein steen van yndien eñ onghecorrūpeerdt eñ heeft een ꝑserighe vᵉwe eñ blinckinghe vanden cristal eñ en is nẽmermeer meerre dan een hazelnote desen steen en wijct gheenre materien. noch ꝑser noch vier noch en wordt nẽmermeer heet waer om datten die griekẽ hietẽ onghetẽde craft mar mẽ mach en mit versschen borbloede breken mit welkẽ stucskens die daer of vallen die grauers ghesteinten eñ gemmen mede doergaten eñ grauẽ dese steen misdoet den magneet want hy en ghehenghet dẽ magneet niet dat hi ꝑser na hẽ trecken mach als hi daer bi is want hi trec ket afterwaert Men seit dat dese steen venijn vedrijft eñ menigerhādeanxtẽ Eñ hi is dẽ wigelaers eñ dẽ gokelaers cōtrari Hier toe heuet ꝑsidorus geseit li.xvi.int capittel vandẽ crijstallẽ Item dese steen is een steẽ der versueninghe eñ der minnen als dias. seit want waer een wijf vā horẽ man gegaẽ eñ si wert weđ gheropẽ in die graci haers mans ouermits die virtuyt des steens lichte lijc Itẽ die selue seit waer dat sake dat die mā desẽ steen heymelijc sijnen wiue des nachts ond thoeft leide als si sliep so soude hy van haer weten of sy reyn waer vā āderẽ mannẽ wāt waer si reyn si soude al slapende horẽ man inden armẽ gripẽ ouermits craft des steẽs Eñ waer si ontrouwe si soude rokeloes vā den bedde schietẽ Itẽ die duecht des

steens is als dias.seit dat dese steen ge
dragē aen die lufter sceē vandē arm is
goet teghen die viande eñ teghen ver
woetheit eñ tegen kiuinge eñ scheldin
ge eñ tegē die witte wiuen ende teghē
veel droemē eñ venȳn

Dat .ix.ca. vanden ametist

AMetistus is een steen van ẏndien
die welke onder die purpur gēmen die
principaetscap houdt Itē ametistus is
ghemengt mit purpurre verwē eñ mit
violetscher verwē scietēde of wẏt latē-
de oft vlāmē waren als ẏsidorꝰ seit het
is een ander gheslacht dat neder gaen
de is totter iacinctē niet te mael vierich
mer hi heeft een winighe verwe Ende
daer sȳ vȳf speciē als ẏsi. seit Itē dias.
seit dz die purpur die edelste is eñ nut-
ste voer die anď wāt sȳn virtuut is tegē
dronckēscap eñ houdt enē mēsche wa
kende eñ ỏdrȳft quade gedachtē eñ ge
uet goet ỏstāt eñ hi is morwe te grauē

Dat .x.ca.vanden steen agathes

AGathes is een zwarte gēme heb
bende witte aderen Eñ wordt agathes
geheitē vandē rẏuier des zeluē naems
dat in cicilië loept daer dese gēme eerst
bẏ ghevonden werdt als ẏsidorus seit
Mer nu wordt hi in menighē landē ge
vondē Het is een ghestacht dat creticū
heit mit gelē aderē eñ daer is een ghe
slacht dat indicū heẏt eñ is menigerhā
de mit bloedighē stippē dat eerste ghe
slacht seit ẏsidorꝰ is goet in magica ar-
te dat is inder constē van nẏgromācien
want si ỏkerē die tēpeestē daer mede eñ
doen daer riuirē mede staen Eñ dat sel
ue ghestacht is goet als dẏas. seit tottē
formē der coninghē eñ die grauen der
droemē te wȳsen Eñ dat ghestacht dat
men creticū heẏt verwādelt vresen en-
de sorgē Eñ maect sinē drager bequaē
eñ behaechelic eñ wel sprekende ende
starck Eñ dz dorde geslacht als indicū
starcket gesicht eñ is goet tegē venȳn

Dat .xi.ca. vanden steen albeston

ALbeston is een steen van archadiē
eñ is van ẏseriger verwen eñ heeft sinē
naem na den viere daer om want als hi
eens ontstekē is so en wardt hẏ nēmer
meer ghelescht daer dat hantwerck af
ghetẏmert is vandē welkē die heẏden
den hoefde onghelone maecten want
daer was in venꝰ tempel een barnende
lanterne of een licht datmē niet lesschē
en mocht mit gheenre tēpeestē of regē
als ẏsi.seit li.xvi.it eerste ca.vādē gēmē

Dat .xij. ca. vandē steen abscicus

ABscicus is een zwarte gēme ende
is wichtich eñ swaer ỏōdeilt mit roden
aderē Eñ allmē dese gēme eēs heet ma
ket bẏ den viere so blȳft si . vij.dagē he
te als ẏsi.seẏt int ca.vādē zwartē gēmē

Dat .xiij. ca.vandē steen alabandina

Alabandina is een gēme eñ is ge-
seit vandē lande van alabanda in
asia wes verwe is ghelȳc dē calcedoni
mer openre als ẏsidorus seẏt vādē cris
tallen Mer dẏasco. seit dat alabandina
is een claer gēme eñ rodelachtich als
sardius wes virtuut is te doen bloedē
ende dat bloet te meeren

Dat .xiiij.ca.vādē steen argirites

ARgirites is een gēme die den zil-
uer ghelȳct hebbēde guldē spockelē dē
welken ghelȳc is inder verwen andro-
maẏa wes verwe oeck zilverich is als
ẏsido. seit eñ is viercāt vā vormē als eē
taerninc eñ is starc als een adamant die
gokelaers gaeuē desē steen den naem
also om dat si meẏnē dz hi grāscap breẏ
delt als ẏsi.seit int ca.vādē guldē gēmē

Dat .xv. ca. vanden steen astrion

Astrion is een gēme vā yndien eñ is byna als een cristalle in wes middel lucht eñ sterre mit enē scȳsel eēre volre manē Eñ ald⁹ heeft hi dē naē vā astris dz is vādē sterrē daer ō datter een manier vā eenre sterre is geset als ysi. sept

Dat .xvi. ca. vādē steen allectoria

Allectoria of allestri⁹ is een steē die gevōdē wort indē capponē of hanē eñ is gelijc enē dōckerē cristal eñ als hi op sijn groetste is so is hi also groet als eē boen Mē seit wie dz desē steen heeft in kiuige of in stridē dz hi niet verwōnē en mach werdē als geseit wordt indē lapidarie Item vā deser seit dias. dese steen allectorius ōwect die min eñ maect enē mā bequaē eñ stātaftich eñ enē verwire bescheidē eñ maect vriende eñ verdrijft dorst indē mont ghehouden

Dat .xvij. ca. vādē steen asterites

Asterites is een witte gēme houdēde ī haer eē beslotē licht gelijc eenre sterrē Eñ maect die radiē vādē sōnē wit

Dz .xviij. ca. vādē steen amarites

Amarites is een steen of een gēme vādē welkē waert zake datter een cleet af geraect waer tegē tfuer dz wed staet hi ende doet mē tfuer daer in het en sal niet barnē mer alst claerheit ōtfāghen heeft so salt te lichter scijnē eñ is gelijc den aluyn die mē alumē scissile heit Eñ is contrari alle der touernien der goklaers als ysidorus seit. li. xvi. ca. x.

Dz .xix. ca. vā bytumē eenre hādē aerde

Bytumē is eē tape limige aerde die īdē broekē leit oft lijm waer ysido seit li. xvi. c. ij. dz bytumē is een tape aerde die gevōdē wort int lāt van iudeē by eenre stede daer mē aspaltū vijnt dz is eenre hādē lijm wes natuer barnēde is eñ dē vier al sib Eñ het is vā so groter taiheit dz mēs nz brekē mach noch mit water noch mit yser mer alleen mit mēstrualighē bloede vādē wouwē Het is goet die scepē mede te vgaderē eñ te samē vuegē Itē vā desē bytumē wort geseit ī platea reo dz aspaltū eñ bytumē iudaicū dats iuedsch lijm heet eñ droege sijn indē dorden graet Eñ is een aerde vā zwarter ōwē eñ zwaer eñ stickēde eñ is een aerde als sōmige seggē vādē scume dz vādē dodē zee gecomē is eñ is gewordē als eerde Eñ heeft macht te treckē ⁹soliderē eñ vterē eñ het is seer goet wōdē eñ quade vlcerē mede te ⁹soliderē ist dattz gepulurizeert wert eñ dz mēt ī een droge wōde werpt is dz die wōde zeer lāc eñ breet is Itē ist oec goet tegē die passiē ō moedē die de geestelike lede bedruckē dz mē suffocaci hept ō moedē ist dz mē dē roke ter nazē eñ tē mōde ōtfaet Eñ is oec goet dē fleumaticis die garen slapē eñ litargicis wāt het zuut die fleume wten hoefde

Dat .xx. ca. vanden steen berillus

Berill⁹ is een steē vā yndien eñ is gruē gelijc dē maraude mer hi wort gepolijst mit blekicheidē of hi wort vāden genē vā ydiē gevormt ī ses hoekē op dz mē sij ōwe n⁹ bekēnē en soude Eñ wort hi ādēs gepolijst so en heeft hi geē blinckige. ysi. seit dz sijn geslachtē sijn int ca. vādē gruenē gēmē daer hi seit vā crisoberill⁹ eñ is een speci vā berill⁹ wes bleke gruenicheit wedōblijct in eenre guldēre ōwē eñ desē sent ons dz lāt vā yndia Item. dias. bescrijft ons die virtutē vā dē berille Eñ seit dattz die beste berille is die daer bleecke is Eñ hi is goet tegē die vrese ō viādē eñ maect enē mā ō ōwilic eñ goedtierē eñ geeft goedē sin

Eñ is goet teghẽ ghebrekẽ ꝺ leuerẽ eñ teghẽ ruspinge Eñ hy gheneest natte oghẽ eñ hi ꝺbrãt die hãt sijns drager s ist dz hi en lãge eñ styf in die hãt houdt eñ dat hy dẽ steẽ teghẽ dat oghe vanꝺ sonnẽ houdt of seit hi maect dẽ mensch groet ꝺheuen eñ hi mint hilic tusschen man ende wyf eñ houdtse verenicht.

Da xxi. ca. vã een steẽ genoẽt calculus.

CAlculus is eẽ steen ꝺ eerden toe ghevuecht eñ is rõt eñ sonderlin ge hardt eñ puer eñ aen allẽ zyꝺẽ saeft eñ slecht eñ dit is eẽ keselinc Eñ eẽ anꝺ steẽ die desẽ cõtrari is die scerp eñ serp is als hy in eẽ cousse coẽt of in eẽ schoe so eet des mẽschen voet ontwe eñ dese hiet scrupul⁹ eñ is eẽ cleyn steẽken Itẽ ysido. seit li. xvi. c. iij dz dicwyl eẽ steẽkẽ dẽ dierẽ inꝺẽ lichaẽ wasset vã hettẽ eñ vã tayẽ humorẽ als nv inꝺ blazẽ eñ nv inꝺẽ nyerẽ als cõstã. seit Soect bouẽ int seuẽde boec int ca. vãdẽ passẽ des steẽs

Dat xxij. ca. vanden wetsteen

COs dat is eẽ wetsteẽ daermẽ op scuert Itẽ daer syn sõmige wetsteẽ die olie behouẽ salmẽ daer een mes op scarp makẽ eñ sommige behouẽ water die olie wil dẽ saften steẽ eñ twater den scerpẽ die wetsteẽ heeft dese eyghẽscap ouer hẽ als ysido. seit int selue boec int ꝺorde capittel dat in diẽ dat hi een anꝺ dinc sarp maect so verteert hi hẽ seluen Itẽ gregori⁹ Syn puluer die vã hem gaet is goet ter medicinen ende heeft macht te droghẽ eñ te wederslaen ende bloet te stempen als constantinus sept.

Dat xxiij. ca. vanden calcsteen

CAlx dat is een ghebarnt steẽ van wes toe mẽginge mit zãd eñ mit water mẽ morter maect eñ is leuende calc gehietẽ als ysido. seit al ist dat hi in dẽ werck cout schynt nochtãs hout hy barnẽde hettẽ of viere int ꝺborghẽ wãt alsmẽ daer cout water op ghiet so brec ter vluchts tfier wt wes natuer heeft vẽrehãde wonꝺlicheit wãt na diẽ dz die calc begint te dorrẽ so wordt hi inꝺẽ wa ter ontstekẽ mittẽ welkẽ tfuer pleecht gelescht te werdẽ eñ hi vordt mit olien gelescht daer tfuer mede onstekẽ wort Eñ hi is goet mede te metselẽ eñ vuch ter dẽ enẽ steẽ mede aen dẽ anderẽ Eñ die calc die vandẽ wittẽ steen wordt eñ vãdẽ hardẽ die is best mede te metselẽ Eñ die vandẽ morwẽ steen is die is nvt ste onꝺ dat dack mede te lemẽ hier toe heuet ysido. gheseit li. xvi. c. iij. Itẽ pla tea. seit dattet calc heet eñ droghe is in dẽ vierdẽ grade Eñ als hi gemengt is mit oliẽ so geneest hy puystẽ eñ wondẽ eñ dz gesnedẽ is dz cõsolideert hi ende slupt eñ hi eet ouertallich vleisch eñ en latet gheẽ vuyl vleisch wassẽ inꝺẽ won dẽ Itẽ leuẽde calck gemengt opermẽt eñ mit water gecoect doet haer wt vallẽ

Dat xxiiij. ca. van moerter

CEmentũ dat is moerter eñ is een vergadaringhe vã calc vã zande eñ vã water dat goet is muerẽ mede te metselẽ eñ die stenẽ te samẽ te doen bin den eñ die wanden mede te wittẽ eñ is een beghin op eenre want daermen op malen wil eñ sonderlinghe waert van plaestro of van gipsus of vã enen ande ren steẽ die lucht gelyc enẽ glaze eñ mẽ hietẽ in duytsch sperkalck of sperglas eñ is doerschinich Eñ in zassen wassen grote berghẽ eñ die lude settẽ des win ters alst vriest voer hoer kelre veynsterẽ

Dat xxv. ca. vanden carbunckel steen.

C Arbuncul⁹ dat is een alte lieuen costelikē steē eñ is daer om carbūcul⁹ ghehietē na carbo dat is een cole viers wāt hi glimt gelijc eēre barnend̄ colē wes schinigge of licht des nachts nȝ ouwonnē en wordt vā hē sijn.xij. ghe slachtē mar dȝ sijn die beste die de radiē wt geuē eñ luchtē als eē viere als ysi. seit li.xvi.c.xiij.dese carbūkel wast in libiē daer die trogoditē wonē Eñ die best vā allē is die vā vieriger ouwē is ōgort mit eēre witter and̄ wes eyghenheit is wort hi geworpē int vier so leit hi of hi gelescht waer ōd dode colē mar werpt mē daer water op so begint hi te barnē Eñ eē and̄ gedaēte vā carbūckel is die mē scaudasic⁹ hiet in eē stede vād̄ lāde vā indie daermē dien also vijnt genoēt in wes gedaēt opēbarē binnē of guld̄ droppelē warē binnē luchtēde of si vier warē eñ dese gemme en machmē also hoech nȝ prisē si en is veel beter eñ daer is eē and̄ species diemē signes hyet eñ is also gehietē vād̄ barnighe d̄ lāpē of d̄ keersē Eñ dese is tweerhāde die eē gheeft purpur radien wt eñ die and̄ is die eē caf of eē stro op heft als hi op eē cleet eerst gewreuē wert eñ dat hi also gemaect is desē en machmē nȝ wel grauē Eñ al wort hi sōmels gegrauē alsmē daer mede zeghelē sal so neēt dat gegrauē twas lelikē na hē ofter eē dierkē in gebetē had eñ nemet wasse na hē als ysido.seit Itē totter gedaentē vā enen carbūckel wordt balagi⁹ gebracht die roet is eñ vierlich tēde als dyas.seit eñ men seit dat dese species vā carbūckel wordt geuōdē ind̄ ader vā enē saphier eñ grijpt eenrehāde neuel ter manierē vā eenre voncken biden vier balangiē die welc haer stropet int ouerste vandē steen eñ dat machmē bescehdelikē sien ist datmen daer nauwe op merct

Dat xxvi.ca.vanden steen crisoprassus.

C Rysoprassus is een steen in ethiopien den welkē tlicht ōbercht eñ die duysternis meltē des nachts is hy vuerich eñ des daechs gulden als ysidor⁹ seit des daechs en sietmēs nauwe dan of hi bleec gout waer eñ daer is eē ander crisoprass⁹ in ynd̄iē eñ is prassio gelijc inder ouwen of porreyd̄e eñ wort ouersprēkelt mit sōmighē guld̄ē dropē of stippē als indē lapidari⁹ geseit wort

Dat xxvij.ca.vandē steen calcedonius.

C Alcedonius is een bleec steen eñ heeft een plōpe ouwe als die half is tusschē dē berille eñ dē iacinct als geseit wort indē lapida.mē machen gheē vā sinē geslacht grauē eñ hi trect eē stro na hē dit seit ysido.dese steē doerghegaet eñ gedraghē doet die sakē ouwinnē eñ is goet teghē duuelsche gedroch eñ hi behout sijn ouutē als dyascorides seit

Dat xxviij.ca.vanden steen crisolitus.

C Rysolitus is een steen van ethiopien luchtende als goudt eñ scinrende als viere Eñ is der zee gelijc ind̄ verwen neygēde ter gruenicheit in goude geset eñ gedragē in die lufter scheē des arms so ouaert hi eñ veriaecht die duuels Eñ hy helpt teghen die anxtē eñ vernernissē die des nachts comē eñ minret die melancolie eñ verdrijftse eñ starct dat verstant als dias.seit Itē vā den crisoliten sijn sommighe speciē die crisoliphis hietē wes ouwe des daechs guldē is eñ des nachts vierich eñ daer is een and̄ species vā crysolitus die crisolent⁹ hiet Eñ is gulden inder verwē

wes aēgesicht des merghēs scoēre is eñ na ōdupstertse die verwen eñ grÿpt haestelic viere die welke als hi bidē vie re is so wort hi haest ontstekē als ysido. seit li.xv.int capittel vādē guldē gēmē

Dat xxix.ca.vandē steē celidoni⁹.

CElidoni⁹ is eē cleyn steē nochtās is hi precioes Eñ daer sÿn twe specien als swart eñ roet Eñ si werdē vtē buke ō swaluē getoghē eñ si sÿn cleyn eñ lelic mar indē craftē en sÿn si dē meestē niet ongelÿc mar si sÿn veel meerre inō vir-tutē Itē die rode is goet tegē limaticā passionē dat is een zuyct die den luden wast eñ coemt na dz die maen waēt of wast eñ hi is goet tegē raserie eñ tegē oude quelinghe eñ maect enē wel spre-kēde bequaē eñ behaechlic eñ die swart is goet teghē deerlike humorē eñ tegē coertzē eñ grāscap eñ in waterē gewas schen eñ mit dien water die oghē ghe-wasschen gheneestse dit seit lapidari⁹.

Dat xxx.ca.vanden cristalle

CRystallus is eē claer steē luchtē de eñ is waterich inō verwē Men ghe loeft dattet snee is of ÿs dat lāge ghe-leghē heeft eñ is ōhardt waer om dat hē die griekē diē naē ghegeuē hebben Het wast in almaniē eñ in cyppers eñ sō derlinghe noerdtwert indē hoghē ber ghen daert also bitterlike zeer wiest eñ daer des somers die son also bitterlike heet scÿnt eñ dit moet veel tÿds nemē eert hier toe comē can Eñ alsmē dit set teghē dē radiē vanō sonnē so grÿpt die vlāme datmē daer mit dorrē boemvÿst vier aen ontstekē soude Eñ sÿn gesicht ghesent tottē dranckē en werct anders niet dan dattet coude liden mach hier toe heuet ysidorus gheseit li.xvi.c.xiÿ.

Itē dias.seit vandē cristal dattet crystal niet alleē hardt en werdt vander craft der coudtheit mer meer vander craft der aerdicheit wordt verkeert in enen steen Sÿn verwe is dē yse ghelÿc Sÿn virtuyt is teghen den dorst eñ teghen hettē eñ als hi ghewreuē is mit honich eñ ghedronckē so meeret hi die melck indē borstē is dat sake dattet melc eerst verloren is vā heter soken Eñ oec ghe nomen inden dranck is hi goet teghen passien der dermen Itē dat vandē wa-ter natuerlic crystal wordt als gregori us seit want dat water heeft vā hē sel uen een vlopinghe mar omder groter coutheit wordet verkeert in cristal wāt daer staet ghescreuē in ecclesiasticis die noerde wÿnt blies eñ cōgeleerde crystal

Dat xxxi.ca. vanden steen ceraimus

CEraimus is een steen die den cry stal ghelÿc is eñ is in germanien dese is besmet mit eenre verwē diemē ceruleus hyet Eñ daer is een ander in spaengen die blinct als een vlāme dese vallen vanden steden des donres eñ si sÿn goet teghen die blixemē als ysido-rus seit Itē men seit inden lapidarius wanneer dattet zeer donret eñ weder lichtet so vallē dese stenē Eñ so wie dat dese cuysschelikē draecht die en sal vā den blixemen niet ghestaghen werden noch die stede noch thuys daer hi in is of hi en sal niet ghequetst werden Itē haerre beider virtuyt is stride eñ ander saken te winnē eñ si sÿn goet tot zueten slapen als daer gheseit wordt

Dat xxxiÿ.ca.van corael

COrallus dat is een corael steē eñ wasset in die rode zee eñ also lan ge als hi bedect wordt mit water so bli

uet hout mer wāneer dat hy wt gheto-
ghen wordt ende vāder lucht geraect
wordt so wordt hi in enē steen verhart
sijn telgherē sijn ondr den water wit en-
de morwe eñ als si mitten nettē wt ghe
toghē werden so bestaen si te rodē ende
steen te werdē als ysidor9 seit int capit
tel vandē roden gēmen Eñ hoe dat die
peerlen van yndien precioser eñ lieuer
sijn bij ons alsoe veel is coral lieuer bij
dien vā indiē die wighelaers seggē dz
corael dē blixem wedstaet Eñ hi is twi
erhāde als wit eñ roet eñ men vijndes
nēmermeer lāgher dā enē haluē voete
Eñ die roede is goet teghē alle lopige
vā bloede eñ teghē dz grote euel eñ te
ghē becoringe vandē quadē iaer eñ hy
menichfoudicht die vrucht eñ bescer-
met coern optē velde ist dattet daer ge
grauē wort tottē vierhoekē vādē acker

Dat .xxxiij. ca. vādē steē corneol9
Corneol9 is een doncker roet steē
nochtans is hi niet eñ precioes Eñ de-
se steen aen dē hals ghedraghē of indē
vingher zachticht die grāscappē waert
dat yemant tegē v quaet wesen woude
Eñ een vrouwe die de lopinge te zeer
hadde die soudē draghē want hy doet
den vloet sitten gaen

Dat.xxxiiij.ca.vādē steen dyonisi9
Dyonisius is een swart dōcker steē
ouersprenkelt mit rodē aderen Eñ heit
daer om also want waer hi ghewreuen
eñ mit water ghemenget so doet hi dē
wijn wel ruken eñ dat nochtās wōder
in dien is hy wederstaet dronckenscap
als ysidorus sept li. xvij.

Dat .xxxv.ca.vādē steen diacores
Diacores is een luchtēde steē als
berillus eñ is bequaē om antwoerde te
crighen vanden duuelen want hy ver-
weet die duuels eñ quade ghedachten
Ende waert zake dat hi bij enen doden
ghelept worde indē graue hy soude ter
stont sijn craft verliesen wāt die steen is
heylich

Dat .xxxvi.ca.vā eenrehāde metale ge
noemt inden tijden voerleden es

Es is vādr blinckēde vr luchtē ghe-
noēt als ysido.seit want in voertij
dē eer datmē vādē yser te seggē wist so
plachmē mit coper te ploegē eñ tlāt te
brekē eñ si plagē daer mede te vechten
eñ doe worpē si gout eñ suluer en wech
mer nv is gout in die hoechste eer Itē
iob .xxviij.Coper wordt ghemaect als
anr metallē vā zuluer eñ vā quiczuluer
mer dz gewalt als daer meer vādē zul-
uer is dā vādē quiczuluer eñ dz zuluer
is eerdich eñ niet puer hebbēde een ro
de verwe die vrbarnēde is mer dz quic-
ziluer dz middelbaer is noch niet alte
subtijl daer wort coper af gemaect als
die twe vrgadr werdē als aristo.seit en-
de als ysido.seit int capittel vādē coper
Ist zake dz coper gemēget is mit āde-
ren metallē so verwādelt sijn verwe en-
de sijn virtuyt alst openbaert in latoen
daer is een ghslacht van coper dat co-
ronariū heit dz vā tapē coper dūne ge-
slaghen is eñ is ghe verwet mitter gal
lē van enē stier eñ heeft die ghedaente
van goude eñ die sangers plagen daer
cronē af te hebbē eñ daer om heitet co
ronariū Itē alle coper loept haestelikē
in groter coudē dā in ādrē tidē eñ wort
haesteliker lelic ten si datmēt mit olien
bestrijke Itē ysido. sept men mach vā
coper alte veel dīgs makē als trōpettē
potten.ketelen.lepelē eñ deser ghelijc

Item die steē daert coper of ghecoect wordt is vā groter hardichet eñ dichticheit waer bi dat hi niet haestelic ghe broken en wordt ten si dat hy eerst in eē rotse mit alte starkē viere ōbrāt werdt wāt mē moetē achtweruē of neghēwer uen ōbarnē eer datmēt cop volcomelic wt getreckē can eñ gezuuerē als die lu de segghē diet te barnē pleghē Itē coper gebrant datmē es vstū hiet in die apoteke heeft virtute te ontbindē te ōterē eñ te dunnē eñ die quade humoren te ōdriuē eñ het geneest wōdē eñ zuuert die dōckerheit ō oghē eñ eet ouertallic vleysch eñ en laets niet weder wassen als platearius eñ dyascorides segghē

Dat xxxvij.ca.van electrum

Electrū is daer om also gehietē ō dattet totter radiē ō sonnē claerre lucht dā gout of siluer wāt mē seit dat electrū machtiger eñ craftiger is eñ dz metalle is edelre dā alle anō metallē Eñ vā desē syn drie geslachtē daer is een dat eerst vlopet vtē boē datmē sap hiet wāt wāneert eerst vtē boē loept so ist eē weke gūme mar na wordet hart vā hettē of vā coudē eñ also hart als eē doerschinich steē inō manierē vā cristal dz ander geslacht des metals hietmē dat geuōden wordt eñ wordt gehadt in pcio dat dorde wordt vā driē peciē gouds eñ vā eērē peciē ziluers. Eñ dz naturlic electrū dz is vā dier naturē dz wāneer dit naturlic electrū is in eenre waerscappinge eñ datter lichtē bi staē of comē so blincket claerre dā alle die metallē Eñ isser venyn inō tafelē of ōtrent dat selt meldē wāt ist datmē daer ī schēct so maket een barstinge eñ ōwandelt hē snelliken in menigerhāde ōwen ter manierē vā enen hemelschē boge hier toe heuet ysido⁹ gheseit li.xv.int leste vāden metallē Itē vādē constelikē electrū datmē maect ouer ezechiel seit gregori⁹ wanneer dz gout mit ziluer gemengt wort Tsiluer wassz totter claerheit Eñ tgout mitter claerheit dat getēperde siluer ō liest syn virtuyt mar alleē totter sierheit des toegemengdē ziluers so begint dz ziluer eē luttelkē te bleykē Eñ dz ghewaer electrū wordt vā somigē arpago gehietē daer om dattet alle bladerē eñ stroe eñ vezē vā clederē na hē trect gelikerwys dat magnes yser na hē trect als ysi.seit li.xvi.c.vādē rodē gēmē Itē die mensch neēt licgtelyc in alre manierē wat verwē dat hy hebbē wil Eñ het wordt haest besmet vanō wortelē auēse eñ vander mosselen als die zelue sept

Dat xxxviij.ca.vandē steē echites

Echites is eē steen vā yndiē eñ vā pšiē die geuondē wordt indē ouer vanō laechster zee vā indiē eñ oec vā pšiē eñ is tweerhande als ysido.seit als māneken eñ wyfken Eñ si werdē altoes beyde geuondē indē nestē ō aernē Eñ sonō dese en can die aern gheē ionghē crigē Eñ daer om houdtse die aern altoes in sinē nest Tmāneken vā desen is hardt ghelyc eenre gallen eñ een luttel scinrēde Twyfkē is weke eñ morwe Eñ die steēkens gebōden aen eērē mouwē die in arbeide gaet doen haest die kyndō te voerschyn comē Eñ si doē ondwilē der mouwē misdracht hebbē ist sake datmē se by haer alte langhe laet legghē wāt daer soude wat na vter wyflicheit comē waert datmēse nz haestelic en wech en naem als ysido.seit li.xvi.c.iiij dese steē heeft oec enē anderē steen in hem ghe-

lÿc dz die vrouwe doet die kÿt draecht als dyascorides seit eñ oec wordet in lapidario geseit wes virtuyt is soberheit te gheuē eñ rÿcheit te merrē eñ min eñ makē enē mā ŏwinre eñ gunstich Eñ ŏ biedt dat vallē vāden grotē ōgemake Eñ waert datmē op yemāt ŏmoede dz hy ŏghifnis gedaē had eñ hy sculdich waer eñ mē desen steē onŏ sÿn spise ley de so en soude die mensch die spise niet swelghē moghē Eñ trectmē dē steē weder wech so sal hi wel eten

Dat xxxix.ca. vanden steen emachites

Emachites is een ysierich steē eñ wast in affrica in yndiē eñ in arabien eñ hi wort haest ŏkeert in eenre bloediger verwē als ysi.seyt Het stempt dz bloet eñ lopinge ŏ blasē eñ dz mēstruū eñ tantoleysch als dyas. seit In platea rio wordt geseit dz hi is cout eñ droghe vā naturē eñ heeft macht bloet te strēmē Eñ wordt geseit van emach dat is bloet eñ chitis dat is weŏstaen waer bi dz hi goet is dē ghenē die bloet spuwē eñ is goet tegē dat buyceuel dissintirā

Dat xl. ca . vanden steē elytropia

Elytropia is een gruē gemme mit bloedigē aderē eñ dropelē ouerstroit eñ ist dat hi int water geleit wort tegē den radiē ŏ sonnē doet dz water wt siedē eñ ŏkeert in enē neuele Eñ na eē luttelkē wort die neuel ŏkeert in cleynē druepelen vā reghē Itē dese selue gēme scÿnt oec wonŏlike dingē te doē want wordt si in eē beckē geleit in clarē water so ŏ wādelt si die radiē ŏ sonnē eñ vādē weŏslach ŏ sonnē scÿnt si of si een doncker heyt maecte eñ beneēt ŏ sonnē daer ōtrent haer licht also dz die menschē die daer bi staē eē donckerheit siē eñ maect eē bloedige ŏwe recht of die son eclipseerde Eñ daer om wāttet dē menschē dunct die daer bi staē dz si ŏ sonnē haer schÿnē beneēt so wort dese gēme elitropia gehietē dz is ŏkeringe ŏ sonnē Eñ dz seyt ysi.bescēydelic eñ dyasco. mede Eñ des gelÿcs doē dese gokelaers mit enē crude dz elitropia hiet eñ becokelē der lude oghē daer mede wāt dz cruyt maect enē mensch datmens niet sien en mach eñ dese gēme is in veel dinghen te prisen wāt si stempt bloet eñ verdrÿft venÿn eñ die gene die desē steē draecht en mach niet bedroghen werden

Dat xli.ca.vanden steen enydros

Enydros is een clein steen druypēde mit ewighē drupelen nochtans en smelt hi altemael niet noch hi en wort niet ŏminret Eñ die redē waer om dat dit is die is quaet te bewÿsen

Dat xlÿ.ca. vāden steen epistites

Epistites is eē schinrēde steē ende roet desē steē gedraghē ōtrent dat herte bescermt eñ dwinct quade strickē eñ oec dwingt hy dese sprēgelkÿns eñ die onvruchtbaer vogelē eñ die neuelē eñ die hagelē dz si dē vruchtē niet misdoē en moghē eñ set der sonnē viere teghē eñ gheeft radien wt Eñ ist dat ghy desen steen in hetē water werpt so en salt niet meer sieden eñ wordt na coudt als ysidorus eñ diascorides segghen

Dat xliÿ.ca.vanden steen excolitos

Excolitos is een steē also ghenoēt daer om dat hy mit veertich verwen onderscēydē is eñ hy is zeer cleyn eñ maect die oghen der menschē beuēde die hem aensien Eñ hi wordt ghevonden in lybien biden trogoditen.

Dat xliiÿ capittel vant yser

FErrū dat is ẏser eñ is gheseẏt vā feriēdo dat is vā slaen als ẏſido. seẏt want ouermits sẏnre hardicheit werden die ander metallē ghetemt eñ ghesmeedt eñ te samē ghebondē eñ al heuet sẏn beghin vander eerden noch tās ist sonderlinghe hardt eñ dicht Itē ẏſidor9 seẏt dat ẏser coemt van grouē quicsiluer dat niet reẏn en is noch gatich eñ vā eerdighen grouen sweuel dz niet puer en is eñ wanttet zeer cout eñ droghe eñ aerdich daer ō ist ẏser cout eñ droge eñ is zeer hardt ī sinē delē eñ gedicht Eñ wāttet mī heeft in hē vanđ lucht eñ vanđ vuchticheit watericheit dan die anđ metallē daer om ist alte sonderlighe quaet te smelten eñ morwe te makē als ricard9 seit Het is eē manier dat ẏser werck mit oliē te tēperē op dat tet nz te hardt en wordt vanđ coutheit des waters als ẏſido. seit Een ẏser mit bloede geraect roest haestelijc eñ alst in die substanci der ẏsers coēt so en comet daer nz lichtelikē wt Itē dz ẏser heeft eē enicheit mittē adamāt wāt adamas trecket ẏser na hē Itē eē gloẏēde ẏser dicwijl ghelescht in wijn of in melc so is die wijn of melc goet dē ghenē die een đharde milt heeft als constantinus seit Itē ẏſido. seit dat ẏser int vier ontstekē wordt hardt eñ het wort gecorrūpeert vandē smetē of slaghen Eñ alst roet is so salmēt weđ wt treckē want het en is nz goet datmēt daer lāgher in houdet Eñ dat ẏser is den mēschen nutter dan tgout in veel dinghen al ist dattet gout meer gemint wordt vandē vreckē Men mach ghemei orbaer sonđ ẏser niet doē wāt mē mach sonđ hulpe vandē ẏset nz wel vri wesē vāde vẏandē Eñ tghemeē recht wordt mitten ẏser gheregeert eñ die ōnoselheit wordt daer mede bescermet Eñ die coenicheit der quađ wordt ter mede bedwōghē eñ sonđ ẏser mach men seldē volbrenghē noch gheen woninghe tẏmmerē noch gheē lāt ackerē Itē ẏſido. seit dat eē ẏser mittē anderē ẏser wordt scarp gemaect. Scoria ferri dat is die onreẏnicheit die indē vier ge coect wordt Eñ is also ghehieten daer om dattet vandē ẏser mit ghewelt des viers wt gheclopt is ẏſidorus

Dat xlv. ca. van vẏlinghe

FErrugo dat is vilinge vā ẏser als die scuebē eñ het is dz datter of vliecht alsmē ẏser slaet alst vten vier coemt Eñ heeft macht te droghen eñ te dūnen eñ daer om ist goet teghē die bestoptheit der mẏltē eñ maect starkelijc coringhe ia also zeer dz si onđwilē dē doot in brēghē tē ū dz sẏn quaetheit đdruct wordt datmēt enē nacht in pulver vandē adamāt legghe of in water Itē teghē die aenbeẏen is fẏn sẏn pulver Eñ stremt oec dissinturiā eñ buẏcevel eñ het veret eñ smet eens mēschē hant diet aen tast Eñ hoe dat een ẏser meer puer is eñ gepolẏst also wordet eer eñ haesteliker vā dē roest besmet eñ gaet qualiker of dan in drie manierē als ouermits cokinghe des viers of ouermits vilinge eenre vilē of ouermits wriuinghe eens hards steens of zands dit eẏghen heeft die smettinghe des roests dattet mit lichten ongheval weder coemt totter stede inđ welker het eens ghewortelt wordt

Dz xlvi. ca. vā eē materie genoēt gleba

GLeba dat is eē đgaderighe die te samē ghelopē eñ đgadert is van puluer Eñ hiet int gemein clepe Eñ eē

ghebonde eerde dat is clepe en als sy gescepende is so ist puluer en als si in ene clote verhadrt is so en ontfaet si gheen saet en als si tsaet ontfanghe heeft so en laet sijt niet weder wtgaen Mer als si te broke is so dect si tsaet en vuedet en als si ghemorwet is ouermits reghen so vergadert si in haer eenrehande vettich eit daer si die wortele mede ouergiet op dattet zaet te voerschijn come mach en vrucht brenghe als gregori9 seit Item dat clepe houdt ondwilen in he die nature vande minnere En daer ou vte clepe menigerhande dinghe come specie als grego. seit op die stede iob xxviij. Die stede sijns dat sijn saphieren steen ende clepe van dier stadt is goudt psidorus.

Dat xlvij.ca.van gemma

Gemma is daer om gemma ghenoemt om des wil dattet lucht als een gumme als psido.seit die geme gheue de goude grote fierheit mit menigherhande vrwen daer om seit psido. dat si precioes gehiete werden want daer en isser niet veel en si sijn lief wat alle dinc des luttel es dat is lief en precioes als gescreue is tsermoe goeds was precioes dat is selde of luttel En het en sal niemant twifele te is waer dat den geme die cracht en die virtuit va gode in gesait is wat als geseit wort inde lapida. de crude en de gemen is grote craft gegeue vande welke sommige geuonde worde inde buke der eerden en werde wt gegraue mitten morghe en sommighe werde vten diepe der zee geworpe En weet die stede va he niet waer dat si gemaect werde En dese gemme werden altoes inde ouere vander zee bedect onder tsant En daer wasseter vele inde lichame vande voghele en vande serpenten En wt wat dinghe dat die gemen come sy hebbe grote crafte en si sijn va gode geedelt waneer dat si edel sijn en gerecht wat als psido.seit int capittel vande gulde gemen en sijn quaet te kenne die gerechte vande valsche gemme want het geualt dicwijl dat die valsche gemme de goede ghelijc sijn datmense nauwe onderkenne en mach want sommighe make een glas oft een maraude waer en bedrieghe der lude oghe en daer en is gheen dinc sonder bedroch En psido. seit dat alle dinc dat doerschinende is dat hiete wi gemme mar die de dinge also oerdele die werde bedroghe wat daer scuplt dicwijl meer virtute in ene cleine donckeren adamant dant doet in enen doerschinende sardius of berillus

Dat xlviij.ca.vande stee gagates

Gagates is een grof ruud stee en nochtans is hi precioes die welc eerst in cycilie in ene riuier die me gagates hiet gheuonde wordt al ist dat hi in britanie groet en veel gheuonde wort als psido.seit En hi is tweerhande als geel en swart En die swart is effe slecht en licht en harstelic verbarnlic en alsme desen aent vier houdt so rupct hi bina als wieroec en als hi ontsteke is so veriaecht sijn roke die serpenten en melt die ghene die besete sijn en hi is den viande contrari en hy melt den maechdom want ist datmen eenre maecht die scauelinghe daer of drinken gheeft so en sal si haer nz bepissen Mar gheeftmet eenre deerne die ghee maecht en is si sal vluchts haer water moete make ia teghe hore wil als dyascori.seit En also wordt die maechdom beket als die auctoers segge

Jtem die geel steē warm gewreuē trec
ket stroe nae hem die licht sijn Jtē hi is
goet gedrōckē den geenē die twater la
dē wāt hi verteert die humorē die daer
deerlic sijn ende men seit dz hi die leuer
starct ouermits sijnre droecheit Sijn pul
uer starct die tandē die wekelike staen
Jtem mē seit dz hi seer goet is den ge-
nē die des nachts lelikē droemē hebbē
eñ moyselē vandē viant sijn suffumiga
ci doen die mēstrua comē den vrouwen
als si haer stōde bloren hebbē die noch
ionc ghenoech sijn Eñ hi beneēt weutē
des buucs eñ hi helpt dē vrouwē zeer
die in arbeide gaen eñ al ist dat dese steē
rude is nochtās doet hy veel wōdrs ysi
do. seit dz dese steen indē water ōtstekē
wert eñ inden olie geleſt twelc wōdr is

Dat .xlix. ca. vanden steen galactides

GAlactides is een steē vā asschiger
verwē eñ zuet indē smake Eñ als
hy ghewreuen wordt so geeft hi wt oft
melc waer als ysido. seit dese steen indē
mont ghestotē bedrouet hart eñ om dē
hals ghehāgē so geeft hy den vrouwē
soeke in hoerē borsten Ende aen der die
der vrouwē ghebondē doetse lichteli-
kē baren Eñ wordt hi gepulueert eñ ge
mēget mit water eñ mit soute eñ alsoe
dz gesprenkelt ouer diescaeps cope eñ
al ō so crigē die scapen veel melcs eñ sy
si rudich si werdē daer af genesē dyas.

Dat .l. ca. vanden steen gelaria

GElaria is een witte gēme hebbē
de een ghedaente des hagels inder fi
guren ende is van also groter coutheit
dat hy nēmermeer vanden vier warm
en wordt als diascorides seit

Dat .li. ca. vandē steen geraticen

GEraticē is een zwart steen mer hi
verwint die verwe mitter virtutē den
welken waert datten yemant droeghe
als sijn mont voer ghewasschen waer
die soude vlusch wel segghen ende we
ten wat een ander van hē gedacht had
als gheseit wordt inden lapidario Eñ
die ghene die den steen ouer hem dra-
ghet die wordt ghemint ende lief ghe
hadt van elker malc Ende sijn virtute
wort aldus geproeft Men sal yemāts
lichaem mit honich besmeren eñ ist dz
si den mensch onbecropen laten ende si
dien mensche scuwen soe ist die rechte
steen ia ist datten die mensch ouer hem
heeft ende trecmen den steen en wech
dat si dan den lichaem becrupē

Dat .lij. ca. vanden steen iaspis

JAspis is een gruen gēme ghelijc
den maraude mer si is grouer van ver
wen wes specien sijn .xvij. als ysidorus
seit Ende al ist dat hi principalikē gruē
is nochtans heeft hi veel verwen daer
onder gemengt wes duecht is die cort
sen te verdrucken ende watersucht in-
den ghenen die den steen kuyschelikē
draghē eñ helpt den vrouwē die in ar-
beyde gaen eñ hi uiaecht quade dromē
eñ houdt sinen dragher vry van vrezen
eñ vā anxtē eñ vcoelt die hettē vā bin-
nen eñ dwingt dat bloet eñ dz zweet eñ
hi vbiet oncuyscheit eñ belet ōtfāgnis
eñ stopt mēstrua eñ aen beyen ist dat hy
gepulueert wert Eñ gegeuē mit melc
geneest hi veroude vlcerē Ende zuuert
die vulnisse vādē oghē eñ scerpet ghe-
sicht Eñ hi wedstaet touernye eñ allul-
ke queterige eñ hi is beter in ziluer ge
set dā in goude Jtē men vint int hoeft
van aspis enē steen die gelijc is den ias
pis mer het is seer cleyn die welke wō

derlike grote virtuten in heeft eñ daer
om wanẽ sõmige ludẽ alsmẽ iaspis seit
dattet aspis is Eñ men seit dat hi alsoe
veel duechdẽ eñ virtutẽ ouer hẽ heeft
als hi aderkens heeft eñ verwẽ als dy
as. seit Itẽ die best wordt gevondẽ indẽ
geberchtẽ vā sicia eñ hi wort gewacht
vandẽ grifoẽs als die smaragd⁹ doet

Dat. liij. ca. vandẽ steen iacinctus

iAcinctus is hy na een steen vā ver
wẽ als die saphier eñ heeft sinen naem
nader verwẽ als ysido. seit Eñ die steẽ
iacinct⁹ die in ethiopien gevondẽ wort
is die best die niet alte claer en is noch
niet te doncker mer tusschẽ beydẽ blinc
kende dese en blinct niet effen ghelijck
hi is bequaẽ inder claerheit eñ hi is oec
doerschinich indẽ nevele eñ by dẽ ogẽ
schijnt hi plõp eñ dorre eñ wort hi inden
mõt gehoudẽ so wordt hi cout gevoelt
eñ is alte sondlinghe hardt te graven
Item ysido. seit iacinct⁹ is een steen nu
inder verwẽ blauachtich nu rodelach
tich of vā nō veneetscher verwẽ Ende
daer sijn drie species want si sijn grana
ti dat is blauwe of carmi dats geluwe
eñ veneti dats die van venegien comẽ
mer onder desen drien so sijn die grana
ti dats die blauwe die best dese steen is
wõdlic die hem zeer starct mitter luch-
ten wāt mitter claerre luchtẽ is hi claer
eñ mitter dõckerre luchtẽ is hy dõcker
Itẽ die virtuyt vā desẽ steen is dit dat
hi blijtscap gheeft na den auctorẽ ende
hi is der melancoliẽ cõtrarie eñ is oec
cõtrari menigerhande pestelẽcie die in
der luchtẽ is eñ starct die lede eñ die ze
nẽ eñ hi gheeft enẽ zuetẽ eñ enẽ geson
den smake als dyasco. seit eñ sondlinge
ist dat hi den saphier ghelijck is eñ hoe
dat hi dien naerre ghelijc is inder ver
wẽ hoe dat hy meer virtutẽ heeft En-
de alsulkẽ iacinct is den venijn cõtrarie
eñ den vergiffenis Eñ dyasco. seit oec
dat hem een cruyt dat iacinct⁹ heit ghe
lijc is inō verwẽ Eñ is hem in veel vir-
tuten gelijc mer niet in allẽ als ysi. seyt

Dat. liiij. ca. vanden steen yris

iRis is een seshoect steen als ysido
rus seit die welke eerst ghevõden wer
det in arabien bider roeder zee mer nu
wordt hi tot veel stedẽ ghevondẽ als in
germaniẽ eñ i ybernyẽ eñ in veel stedẽ
noerdwaert Eñ is doerschinich inder
verwẽ ghelijc dẽ cristal als ysidor⁹ seyt
Eñ heyt daer om yris want hy den re
ghẽboghe ghelijc is yris dat is een he
mels boghe of een regẽboge die wel-
ke als hy wedslaghẽ wordt in een huys
eñ die son ondō dat dack is vandẽ huze
so maect dese steen enẽ hemelschẽ boge
inden naestẽ wādẽn die daer tegẽ staen
Item ysido. seit dat hy die selue virtu
ten heeft die de beril heeft Item dyas
corides seyt dat hy oec den vrouwẽ hel
pet als si eens kijnds ghenesen zullen

Dat. lv. ca. vanden steen hyena

hYena is een gẽme die indẽ oghẽ
eenre beestẽ die men hyena heit ghevõ
den wordt Eñ waert dat yemant desen
steen onder sijn tonghe hielde hi soude
veel toe comende dinghen te segghen
weten Dit seyt ysidorus ende oec staet
inden lapidario

Dat. lvi. ca. vanden steen kamen

kAmen is een steen inder verwen
nu wit nu swartachtich nu roedelach-
tich nu mit menigherhande verwẽ on
dersteken ende is also gheheiten van
cauma caumatis dat is ont fenghinge

wãt hi werdet in swevelinghe eñ i hetẽ steden gheuõdẽ. wes virtuut is die wa tersucht te ghenesen. eñ hi wordt mit menigherhãde beeldẽ ghegrauẽ ende polijst:

Dat lvij. ca. vandẽ steen kabiates:

KAbiates is een doersciinich steen gelijc dẽ cristal. die welke maect sinẽ drager wel sprekẽde eñ gheeft eer eñ gracie eñ bescermtse van deerlijckẽ dinghen ende van venijnde ende ghe neest die hekkinghe vander lever:

Dat lviij. ca. vãden steen kalcophanus:

KAlcophanus is een zwart steen kẽ inder verwẽ gemaelt. die welc ghedragẽ indẽ mõt maect die stemme claer eñ bescermt die kinnebackẽ van heesheydẽ als geseyt wort idẽ lapida:

Dat lix. ca. vãden steen ligurius:

LIgurius is een steen ghelijck dẽ electro inder verwẽ. eñ is geseyt vã linx dat is dẽ lijnwurm als ysidor⁹ seyt. vã wes orijn dese steen wast ende wordt ondertsant Sijn virtuut is stroe op te nemẽ eñ is ghoet tegẽ die zerich heyt der maghẽ. eñ stopt die lopighe des buucs eñ hi is ghoet dẽ ghenẽ die de gheelsucht hebbẽ eñ die qualijcken gheuorwet zijn. wãt hi gheeft die ver loren verwe weder:

Dat lx. ca. vanden steen lipparea:

LIpparea is een gẽme vãden lãde vã sirtes wes proprieteyt is dat alle wilde beestẽ haestẽ hem om desen steen te scouwẽ. wãt die iaghers die de beestẽ mit ghenẽ hõden ghecrighẽ en moghẽ bie hebbẽ desen steen eñ doen daer mede die wilde beesten tot hem comen:

Dat lx. ca. vandẽ steen margarita:

MArgarita dats een paerle eñ is vãdẽ wittẽ gemmẽ die voerbaer ste als ysidorus seit. dit ghestacht vint men indẽ mosschelẽ vãder zee eñ si wassen inden vleysch der mosschelẽ als die steenkẽs int breyn vãden visschẽ hoef de Eñ die peerle wordt vãdẽ hemelscẽ douwe welckẽ dou die mosscelẽ õtfãgẽ in sekerẽ tidẽ vãden iare vã welcken pa erlen sommighe iuriones hietẽ eñ heb bẽ enẽ bequamẽ naem daer om datmẽ een alleen eñ niet meer te samẽ gheuõ den en werdẽ. Item die witte paer len dat zijn die beste Item men vintse die natuerlic doergheghaet zijn eñ dit zijn die beste. eñ sommige werdẽ doer ghegaet mit cõsten als plateari⁹ seyt. Men salse kyesen die wit zijn eñ claer blickende eñ rõt Eñ si hebbẽ macht te cõfortere eñ si zijn ghoet teghens den hartuãc eñ bezwimighe eñ teghẽ crãc kicheyt die coemt vã vloynghe der me dicinẽ. Eñ si zijn ghoet teghẽ die lopin ghe des bloedes eñ teghen dat buuck evel als platearius seyt. Eñ hoe dat die dronc des douwes meerder is hoe die peerlen meerder zijn. eñ si en wordt nymmermeer meerder dã een half no te Men seyt daer oec dat in dyen tiden dat die paerle bestaet te wassen vãden drõc des douwes ist dã datter een õwe der coemt vã dõder eñ van blixom soe wort die mossel ghestotẽ eñ dã õderft die paerle eñ ghaet te niet Item vã yndien eñ vanden outsten britanien co men die edelste paerlen:

Dat lxij. ca. vanden steen magnes:

MAgnes is een steen vã yndiẽ van ysiger verwẽ eñ wert i yndiẽ bi dẽ nogaditẽ gheuõden eñ treckt yser nae

hem als ysido⁹ sept Hi trect yser om dz hi een te samē houdige makē mach der ringē. eñ daer vā heptē die gemeñ te leuēde yser wes craft allo groet is so augustin⁹ vtelt dz so wye enē magneet hielde ondͤ een guldē vat of ōder eē me talē vat eñ lepde daer eē yser bouē op so soude dz yser bouē vuert werdē vādē steen die daer ondͤ leit wāt daer was eē graft vā yser ghemaect i enē tēpel endͤ bouē idē tempel was eē groet magneet gemetselt daer stōt dz yserē graft recht ōder ghelet eñ die steē haeldet op endͤ daer bleeft indͤ lucht hāghē. Itē het is eē andͤ specie vādē magneet die dz yser aensiet eñ iaget vā hē Eñ die self mag neet trect yser ondͤwilē in enē hoec eñ in dē anderē iaget hȳt vā hē Eñ hoe dz hi gheelre is hoe hi beter is Eñ dyasc. eñ lapida. seggē dz hi mā eñ wȳf wel te sa mē houdt eñ meerdert die mīne eñ die cierheit eñ hi gheneest die watersucht eñ die mylt eñ tvallē vādē haer eñ de v brāthept Itē zȳn puluer gestropt i vier hoeckē vādē hupse op colē die leuēdich zȳn sal dē ludē dūckē die idē hupse zȳn dattz huus valt sondͤ marrē. eñ dz coēt vādē beruerige v hersseu der menschen die daer iden hupse zȳn. Itē een mag neet heymelic ghestekē ondͤ thoeft eēs mās wȳf doet al heymelic wetē of si o uerspul ghedaē heeft of en doet. want is sȳs ōsculdich so sal si harē mā vlusch omhelsen eñ is si sculdich so sal si vlusch vādē bedde scietē al naect eñ die ghene die mit magica ars omgaē die oerbarē desen steen als platea. sept: Itē die steē magnes is heet eñ droege idē dorden grade eñ heeft macht yser nae hem te treckē. eñ mē vit grote gheberchtē van desen steen wāt si treckē die scepē na hē die mit yser vghadert zȳn eñ vderuēse Eñ het is ghoet dē ghewōdē ludē zȳn puluer ghemēgt mit apostolicon eñ op die wonde ghelept eñ trect yser nae hē Item puluer vanden magneet inder groethept vā tween dragmē mittē sape van vennecoel is ghoet teghen die wa tersucht ende teghen die quade milt eñ teghē tvallen vandē hare als auicēna segghet:

Dat lxiii. ca. vāden steen melantes

Melantes is een steen also ghehie ten daer om dat hi een suete endͤ een honichachtich sap wt gheuet als ysidorus sept eñ is van tween verwen. als groen aen die een side ende ghelȳc den honich aen die ander side:

Dat lxiiii. ca. vādē steen menophitis

Menophitis is een steen alsoe ghe hieten vander stede vā egiptē eñ is vandͤ naturen eenre gemmen als ysi dorus sept dese steen ghewreuē eñ ghe puluerizeert eñ gheleit op een stede op een lit datmen bernen wil of af sniden of mit edic bestreken doet dat lit alsoe vscricken dattet zȳn voelen vliest:

Dat lxv. ca. vāden steen mentes

Mentes is een gemme alsoe ghe noemt want het is der myrrē ge lȳck inder verwen. Ende alsmen desen duwet soe rupct hi als nardus:

Dat lxvi. ca. vanden steen medus

Medus is een gemme of een preci oes steen die men in tlant vā me den vint. die welck onder wȳlen gruen is ende onderwilen zwart van verwen als dyascori. segghet. die virtuut van desen steen is teghen die blythept der oghē ende si gheneest mede dat voet

euel ist dat zijn puluer ghemengt wert mit soch eens wijfs die een knechtken zoect Eñ alsoe is hi oec ghuet teghen die zericheit der nyeren eñ tegen tgebrec twater te makẽ Eñ ist dz die zwart steẽ ghescepdẽ wert op enen wetsteen eñ in warm water ghedaen eñ dat yemande te drincken ghegeuen doot den mẽsch mit coringhe eñ mit ỏkerighe der ma ghen Eñ wert die couthept of ghewas sen soe quetst hy wonderlike zeer ende halet ghesicht af altemael als ghesept wordt in lapidario:

Dat lxvij.ca.vanden steen melotes:

Melotes is een gruen gemme ge lijc den maraude nochtã is si vã grouere ende dickerre gruenichept dã die maraude.ende si wast in arabien eñ is zeer morwe inder substancien noch tans is si zeer nut wãt als dyasc.sept soe behuet si enen mensch ouermits ha re craft vã allẽ deerlikẽ dinghen:

Dat lxviij.ca.vãden marmorsteen:

Marmor dat is een marmorsteen eñ daer isser menigerhande die mit verwen ende mit smetten gheprijst werdẽ als ysido.sept wãt daer zijn veel ghestachten van marmors eñ si en wer den niet al vã steenroetsen ghesneden. mer daer isser veel ondẽ die aerde ghe spruit als marmor ende dz precioes.eñ alsoe is die marmor ophites wãt hi is ghelijc den mãnekens vanden serpen ten daert den naem na heeft (vãdẽ wel ken twee ghestachten zijn als een dat morwe eñ wit is eñ dat andẽ zwart ende hardt. Item die marmor purpuritos wt egipten is tusschen witten eñ roedẽ mit veel puntkens daer ỏder lopende. eñ hiet purpurites daer om dat hi roet als purpur is. Item het zijn veel andẽ marmors als alabastren eñ parius da er men nederwaert of segghen sal Itẽ daer is een ander ghestachte datmen coraliticum hiet eñ wordt gheuỏdẽ in asya eñ en is niet bouen twee cubitus lanck.eñ is alsoe wit als een ebur dats yuorien been.mer hebbende sommi ghe smetten die zwart zijn. eñ die andẽ diemen thebaycũ hiet is mit ghulden plecken wech ende weder nv hier nv daer.eñ dese wort in egipten gheuỏdẽ natuerlicken open. eñ men vijndt andẽ marmors inden oeueren daermen lan ghe colũpnen af maket Eñ daer is eẽ ander ghestacht van marmors datmẽ cacisteũ hiet eñ zijn zeer fijn ende luch/ tende eñ ghoet tottẽ oghẽ wãt dese is goet dẽ ghenẽ die de gemme grauẽ in te spiegelẽ Eñ daer is een marmor die men viridicũ hiet dat numidea wt seyn det. eñ alsmẽ desen wrijft soe gheeft hi een sap wt als edick daer hi dẽ naẽ vã heeft Eñ andẽs zijn daer menigerhãde ỏderscepdighe vãden marmors vãden welckẽ ysido. exempel maect li.xvi.eñ hier mede is te hãts vã desen genoech Item een marmor is dichter eñ vaster dã ander stenẽ eñ starcker eñ scoender eñ nutter wãt men vint in horen aderẽ een materi van menigerhãde gemmẽ eñ om zijnder groter dichticheit willen is hi te swaer te grauẽ eñ te polijstẽ.eñ hi is zeer goet speciẽ eñ crudẽ i te hou dẽ eñ sonderlige die albasterẽ Eñ wij mo ghen ỏs bouen allen dinghẽ bwỏderen dat die marmorsteen en mach niet ghe temt werden ouermits crachten mittẽ stael ofte mit yser of mit saghen noch oeck mit hameren. mer mit effenen

lēmelen van loede die in borderen ghe
vuecht sijn welc borderē sonderlinghe
morwe wesen sullen eñ daer mede wer
den si ghescepdē eñ gecloeft eñ gesacht
eñ die borderē moetē seer ghelijc wesen

N Dat. lxix ca. vandē steen nytrum

Nytrum is een wittachtighe steen
mit droepelē wes virtuyt is scepdende
aftreckēde eñ af wisschēde eñ die ouer
vloedighe humoren verterēde Itē ysi
dor⁹ seit vā nytro dattet sinen naem he
uet vanden landē nitrea in egiptē van
dē welken men medecijn maect Eñ die
onreynicheidē der clederē eñ der licha
men ghewasschē werdē die natuer van
nitro en scheelt niet veel vanden soute
Itē ysi. seit dat syn scuū affronitrū he
it mer nitrum is een ader vander aer
dē eñ is heet eñ droeghe eñ licht roet
of wit of gheel eñ is bitter indē smake
eñ zuerachtich eñ wat soutachtich en
dūnet die vetticheit ist dattet indē mōt
ghenomē wordt eñ verminret die taye
humorē eñ verteertse Ende sijn poluer
mit honich gemengt claertet aensicht
eñ maket wit eñ zuuert dat etter vāder
maghen eñ vandē darmen die van een
apostenie ghebleuē is eñ veriaecht die
luze vandē hoefde eñ doot die wormē
vandē oeren eñ maectse reyn van allen
etter Item sijn scuym mit edick gemē
get is goet teghen vretinghe van zerē
vleisch eñ van op heffinge Eñ mit ho
nich gemengt wisschet die dōckerheit
der oghē af eñ doot dat venijn eñ cru
det wt Eñ verbiet machtelic die gicht
der tonghen als dyasco. eñ platearius
segghē Eñ nitrum is heet eñ droeghe
int eynde vandē derdē grade eñ is lax
atijf eñ colatijf als coastantinus sept

N Dat. lxx. ca. vanden steen nosee

Nosee poroponderen is een duer
baer steen wittachtich of menigherhā
de die ghetogē wort wter paddē hoef
de eñ hy sal in starcken wijn eñ in water
ghezuuert werdē als dyasco. sept eñ in
hem openbaert ondwilen een vorm vā
eenre padden mit scarpen voetē eñ wt
ghesprayt dese steen is goet teghē be
ten venijnder dieren eñ teghen tfenijn
want als daer tfenijn teghenwoirdich
die steen die daer menigerhāde is bar
net den vingher des rakers eñ men sal
se beide te samē in beslutē als dyas. sept

Dat. lxxi. ca. vanden steen onithinus

O Nithin⁹ is een steen van yndien
eñ van arabien eñ heeft in hē een
gemengde verwe ter ghelikenis eens
menschen nagel als ysidorus sept die
griekē heiten den nagel onicū die onix
van yndien heeft die verwe des viers
mit witten verwendē aderen opten can
ten Eñ onix van arabiē heeft een zwar
te verwe mit witten stremē Eñ sijn ge
slechten sijn viue als sardonix eñ heeft
den naem vander gheselscap twier ste
nen als vander witticheit vā onix ende
vander roetheit van sardius alst bene
dē openbaert van sardonix Item dese
gemme onix heeft veel deerlike werc
ken want als dyasco. sept Aen den hals
ghehanghē of aen den vingher gedra
ghen maect droefheit eñ vrezē eñ me
nichvoudighe kiuinghe eñ beruert die
sinnē tot vechtinghe eñ scheldinge en
de inden kinderen maect hy veel ouer
vloedich spekels mer als daer sardi⁹
bi is so en mach hy des niet doen

O Dz. lxxij. ca. vādē steen optallius

Optallius als ysidorus sept is een

steen die ondscheidē is mit verwen van menigerhande gēmen want in hem is een wreet viere der carbonckels Ende daer is een blinckēde purpur vandē ametist Eñ daer is in die gruen gruenic heit vandē maraude eñ alle die verwē sijn in hē sculende ond eenrehādē meni gerhādicheit eñ heeft dē naem nae dē lande Item desen steen wast alleen in yndien als ysi. seit Eñ men seit dz hy al so menighe ōtuten heeft als hy menighe verwe heeft Men seit indē lapidario dz die gene die desen steen draecht ouer hē behout die oghē claer eñ scarp mer die and ogē maect hi dz si donckerschinē die daer bi comē eñ becokelse dz si niet sien en mogē wat die gheē doet die dē steen aen hē heeft eñ daer om is hi dē dieuē een zeker steē mede te stelē

Dz .lxxij.ca. vanden steen orites

Orites is een gēme die zwart eñ ront is eñ daer is een and die gruen is hebbende een smette die dorde is wes deen zijde slecht is eñ sijn substancie is als een lēmel vā yser dese steen gedragē beschermt den mēsch vandē betē der crupēd dierē eñ d wild beestē eñ der anderre dierē eñ gehāgē an eenre vrouwē so en mach se gheē kind dragē eñ ist dz si kint draecht soe misschiet hoer rasch vanden kinde

Dat.lxxiij.ca. vande leye

Petra dz is in griex eñ is een leye in duutsch of vast eñ dicht als ysi. seyt wāt die substāci d leyen wordt wt vastē eñ dichtē delē gemaect petra eñ lapis die moghē een dinc beteikenē als een steen of een leye Itē ysi. seit dz een steē is slecht eñ effen eñ saeft mer saxa dat is oft een zarck waer die wtē bergē gesnedē werdē silex dz is een keselige eñ is een zeer hardt steē daer viere wt spriget eñ al ist dat een steen cout is nochtās alsmen daer harde mit een yser op slaet so gaet daer viere wt vand eerden alleen en wort gheen steen wāt als die droecheit ind aerdē verwinnende is en laetse niet bewrōgelt werdē Eñ daer ō salt een steē werdē so moet totter aerdē eenrehādē smericheit eñ starcke hetten d sonnē als ambrosius basili9 eñ ysi. eñ dyasco. seggē Itē die bekende proprieteiten des steens of eenre leyen sijn dese wāt die steen is ghemeynlic coudt eñ droege dicht hardt eñ zwaer begerēde tcentrū der aerdē ouermits sijnre zwaricheit eñ druckēde die aerde dz hy valt of leit Ambrosi9 seyt dat die steen sijn been der aerdē wāt si houdē in veel landē die aerde te samē Item gregori9 seit dat stenē ghegloeyet eñ ghelescht in wijn verkeren den wijn in edic Item ysido. seit dat indē stenē moet wesen gemeynlikē puuricheit der materiē craft eñ duerbaerheit der verwē eñ ondschei dinghe der figurē eñ menichuoudighe notscap wāt si sijn nut in huzen eñ in castelē mede te tymmerē straten mede te makē honde eñ wolue eñ oec die viāde mede te viagen eñ men trecter die metallē wt eñ men gheneester menigherhāde siecheit mede Itē die stenē werdē eerst wttē berghē ghetoghē eñ nae gevierCāt eñ gepolijst eñ als si ghepolijst sijn so werdē si indē palaysen gheordineert die meeste ond eñ die miste bo uē ōumits d morter eñ buten gheeffēt

Dat .lxxv .ca vanden steen pari9

Parius is een ghesiecht van enen marmersteen die dierbaer is als ysido.

seit dese steen wordt ghevondē bij pari
us dat een eylāt is waer af dat hij pari
us ghenoemt is ende sijn groetheit en
strect niet meere dā een scotel of een be
ker groet eñ is bequaē speciē in te hou-
dē eñ saluē als ysi. seit Itē die gloze seit
ouer hester dz pari⁹ is een geslacht vā
enē marmersteē die sōdlige wit is ende
beteykent reynicheit

P Dat .lxxvi. ca. vādē steen parassi⁹

P Arassius is een steē die gruen is
als porreye eñ hi starct die crāc gesicht
ondwijlē wort hi gevōdē mit bloedigen
dropelē eñ ondwylē mit wittē ondedeilt

P Dz .lxxvij. ca. vandē steē pirrites

P Pirrites als ysido. seit is een steē
die vādē blixemē coemt die veel viers
in heeft eñ hi geeft lichtelikē voncken
wt Eñ wort hi sijt in die gedruct so sal
hi sijn hant barnē eñ daer om heeft hij
dē naem nae dē viere ende van hē wort
inden lapidarius gheseit dat hij saefte
lic gheroert wil wesē eñ zuetelic in die
hant gehoudē wāt druct mē desen steē
zoe barnt hij

P Dz .lxxviij. ca. vādē steē pyonites

P Pyonites is een steen die vā wijf-
likē ghesłacht is wāt in zekerē tijdē ōt
faet hi eñ wint enē steen die hem ghe-
lijc is Ende hi is den vrouwen goet die
in arbeyde gaen als dyascorides seit

P Dat .lxxix. ca. vādē steen pāthon

P Anthon is een steen vā veel ver-
wē ouerspreēkelt eñ te gader onderdeilt
want hi is zwart eñ roet gruen eñ bleke
eñ purpur eñ als een rode rose dese ste
ne maect enē man kuen eñ onverwinlic
in dien daghe als hi ghesien wort des
morgēs als die sōne op gaet als geseit
wort indē lapi·

Dz .lxxx. ca. vāt loet

P Lūbum dat is loet van desen sept
ysidorus datter twee ghesłachtē
sijn als wit eñ tzwart Eñ witte is dat
best Eñ het wert eerst ghevondē inden
eylanden der zee vā athalamitē eñ hu
dē des daechs werdz in veel stedē ghe
vondē Item ysidorus seit dattet swart
loet twierhande is anter het coemt wt
eenre aderē alleen anter het wasset mit
siluer eñ als die aderē vergadert sijn so
wordet te samē geblasen eñ in dyer toe
blasinge coemt dz tmeerst voert daer
na siluer eñ dat daer af after blijft dat
wordt swart loet Itē in yndien en wort
coper noch loet gevōdē mer gēmen eñ
perlē heuz gadinge Itē vandē zwartē
lode maectmē platē eñ pipē af in spaē
gen eñ in englant Item aristotiles seit
dat die substancie van lode wert gewō-
nen van sweuel dat alte grof is eñ niet
ghepuert ende dat hefftich is ende oec
van quicsiluer dat niet puyr en is in mi
gerighen steden Item is dat men loet
hanget ouer scarpen edic dat loet sal in
puluer verkeert werdē Item mitten lo
de maectmē ziluer puyr al driuende in
dē vier Mē maecter menie af die geel
wordt of roet nae dien datment veel of
luttel barnt ende oec ceruze die wit is
Item ieronim⁹ seit dat loet in sijure op
siedinge die hardicheyt alre vaster lic-
haemē doet sceidē ia den adamāt Itē
aristotiles seyt dat als loet ghesmoutē
is sond twiuel quicsiluer is mer het en
wordt niet ghesmouten ten moet heet
sijn Eñ het is wōder vandē lode wāttz
vā donckerre eñ van zwartiger verwē
is eñ datter nochtās also scoen verwe
af coemt ouermits barnige als menye
eñ and dingē Item loet is nut nae der

ghewoentē vanđ medicinen Eñ het is cout eñ vucht indē anderen grade als constā. seit Het is wōdlike goet teghē ỏbarntheit eñ tegē hete apostemē ende het stempt bloedēde wōdē eñ dwinget dē reume vādē ogē eñ saftichtdie slagē vādē scarpionē eñ vādē drakē eñ ỏbiet luxurie ist datmē dūne lēmelē van lode bindt op die nyerē Eñ heeft oec anđ me dicinael redē vādē welken soect neder- waert vādē verwē int capittel vā stibio datmē ceruze heit of bloem van loede

Dat . lxxxi . capittel vanden stof

Pluis dz is stof of puluer dz mit tē wīnde en wech wapet als p̄sido. sept om sīnre lichticheit wil wāttz stof wort vandē wīnde gesceptelt Eñ als ?trarī wīndē comē die doē dz puluer vliegē als beda seit als die puluer te samē ge slagē wordt opēbaert die natuer des di ges vā wat dingē die puluer gescepdē wordt nv bi dē smake nv bi der verwen eñ nv bi dē roke Eñ daer om werdē die goeds rukēde speciē gepuluerizeert op dz die butēste virtuyt haer openbaren mach eñ op dz hi te bet ruken sal eñ te verđ repkē sal in spisen of in drāc Ende dz hi te bet smakē sal eñ vervulde won dē te bet dragē sal eñ dz hi doot vleisch ỏdriuē sal ende af halē eñ en latēs niet meer wassen als puluer vā gebrādē lo de zuuert wōdē eñ droechtse eñ wint le uēde vleisch eñ bescermz als cōstā. sept Eñ daer om werdē vādē pulueren em- plasterē gemaect eñ gebackē crudē eñ saluē eñ goede werdēđ suffumigacien mede gedaē eñ die dode lichamē wer- dē daer mede gebalzēt dz si niet ỏvulē en sullē eñ vā puluer eñ vā water maec men clepe of slīc daer mē huzen mede leemt eñ pottē eñ cānē af maect Item p̄sido. seit dattz oge gequest wordt van dē puluer eñ van puluer coemt menich worme eñ wordt vādē puluer mede ge vuedt Het is dē serpēt broet Item alle dz ziel heeft coemt eñ wordt vandē pul uer eñ sal weđ te puluer werdē ghelīc als dē mēsche geseit is du bist puluer- eñ in puluer sultstu weđ ỏkeert werdē die lucht wordt vanden puluer besmet dattz oghe die claerheit der sonnē on- derwīlē niet sien en mach want dicwīl als die natte lucht gemengt wordt mit tē puluer so wordter een neuelinge vā dē welkē die son sōmels niet gesien en wordt Itē vanđ resolucīe des stoefs en wordt die radie vanđ sonnē nz ghesien dz si doer dē glase scīnt of schinē mach

Dat lxxxii. ca vanden steen quirīn

Quirīn als dyascori. seit is een steē die indē nestkens der hoppē ghe vondē wordt dit is een melder der hei meliker dinghē indē slape Ist datmen desen steen leit op thoeft eens slapēdē mēschē die mēsch sal lude ouerluyt seg gē al dz hē droēt eñ desen steē minē die wigelers wāt si doē daer touerie mede

Dat. lxxxiii. ca. vandē steen quanidros

Quanidros is een steen vul vā ver- wē mer hy is vā hoger ỏtutē als dias. seit eñ hi wert gevōdē īdē hoefde vandē gier eñ hi is goet tegē alle deer like dingē eñ vullz die borstē mit melke

Dat .lxxxiiii . ca. vā aerde genoēt bol?

Rubri eñ heit int ghemepne bolus armenic? dz een ader vander aer dē is of eē steen eñ is cout eñ droeghe vā naturē eñ wort gevōdē i armeniē. eñ mē sal hē ald? kennē . wāt hi is ỏ roeđ aerdē gelīc eñ anđ aerdē mē salder eē

luttel of bitē eñ houdēt idē mōt ist dat tet smelt ōder die tandē eñ blyft vaste an die tōge cleuē so ist goet. ende heft die natuer den buuck te dwinghen eñ bluet te stēpen &c. vā waer dattet coēt:

Dat lxxxv. ca. vanden steen reyben

REyben als auicēna seyt is eē steē ken dat gheuōdē wert int hoeft vādē creeft eñ is oudwilē wit ōderwilē neygēde totter blond verwē Eñ nae ď substācië is hi morwe mer eē luttel har der dā een appel van een visch oge. eñ na ď formē vā butē is hi rōt eñ slecht. Eñ binē een luttel hol eñ na ď duechdē is hi natuerlicke cout eñ vucht eñ goet tegē die betē vā scorpionē ist dz hi daer op gheplaestert wordt. Mē seyt dz hi oec ghoet is tegē betē ď ďwoeď hōden ist datmē zijn puluer mit drācke neemt eñ wort hi ghebrāt soe wert zijn puluer die tādē suuerēde eñ droecht wōdē eñ is ghoet tē rude eñ beneemt tranighe vanden oghen:

Dat lxxxvi. ca. vanden saphire

SAphir⁹ is een blaeu gemme eñ is dē clarē hemel ghelijc inď ver wē Eñ is fijn onď die ludē eñ zeer duer baer eñ bequaē indē vigerē ď conigē. eñ wert ī veel stedē gheuōdē mer die oest lic is eñ die wt yndiē coēt diē prijstmē voer dē bestē eñ sonďlige wāneer hi he uet eenďhāde guldē puluer onď eē ge mēget Ende dese saphier is dick nyet doerschinēde als pli. seyt Itē dese steen wordt zeer geprijst in lapidario also dz hi die oūste gēme der gēmē hiet Eñ he uet een vluchtēde sterre daer men sijn virtuyt bij oerdelt Eñ daer is een anď specie van enē saphier die men syrtites hiet welc speci gevōdē wodrt bij sirtes tusschē die zandē vā libiē als dyas. seyt Itē die saphier wordt onďwijlē gevon dē indē aderē vādē muerē daer men la zuer vijnt Eñ indē seluē aderē is die sa- phier midzē als indē bucke ende daer wordt een speci vādē carbōckel gevon dē eñ daer om meynē veel luden dz die saphier moeď is vādē carbōchel daer ō dz hi wasset in sinē aderē Itē dyas. seyt dz die saphier vrede eñ rust maect tus- schē ludē dies niet eens en sijn Itē die saphier ďdrijft ōnatuerlike hettē eñ dā salmē dē saphier hāgē of leggē op den aderē die vāď hartē comē eñ hi starct dz hart eñ maket vrolic eñ daer om is hij goet tegē dē hertvāc eñ tegē melācoli en Itē hi stempt bloet alsmē ter nasen bloodt eñ hi indē slape geleit wordt eñ doet zwellinge gaē sittē Eñ hij is goet tegē enē fellē vierigē apostenie die mē atrax hiet wāt hi ďdrijft die wijďicheit eñ sijn quaetheit eñ en laet dē venijndē roke ter hertē niet comē als dyas. seyt eñ is dē venijde cōtrari eñ lescht dz mit allē wāt ist dz ghi een spin set in een bus se daer bouē een gaetken aen is eñ ghij daer enē gerechtē saphier hout voer dz gaetkē die spin sal steruē Eñ dat heb ic dicwijl sien proeuē Item die saphier be houdt dz gesicht eñ zuuert die vulnisse vādē ogē Eñ hi geneest q̄de vlcerē als hij gepuluert is eñ mit melc gemengt Eñ dz is oec in wōdē geproeft Itē dye oude meesters plagē te meynē dz dese steē oec weert was bi gode wāt die hey dē als si ātwoert hebbē soudē vā apolio so haddē si te bet geloue inď ātwoerdt als daer die saphier bi was Itē die wij gelers minē desen steē sonďlige wāt na hoere meninghē so werken si daer won

derlijcke dingē mede eñ hi blost die ge uāgē vtē karcker wāt hi ōtsluut sloten doerē eñ poertē. Eñ hi is eē mire ō reynicheit eñ daer om sal hi zijn ōtutē houdē eñ hebbē so moet zijn drager cuuschlijc leuē. eñ hi ōdrijft nidicheit eñ ārt eñ maket sinē drager coen eñ eē ōwire eñ velticht die siel ī duechdē eñ maectse oetmoedich eñ ghoeōtiren:

Dat lxxxvij. ca. vāden smaragden:

SMaragdus is eē maraude eñ hout die pricipaetscap vā allē groenen gemmē. eñ i ghenē crudē noch gemmē en is also grote groenicheit als idē maraude. ghēē dinc en is dē ogē ghenuechlicher eñ is hi ghebreydet eñ gepolijst so machmē daer i spiegelē Jtē die keyser nero plach idē maraude te sien als twee scermers mit zweerdē scermden als ysidorus seit Eñ vā sinē geslacht zijn der xij mer die edelste zijn vā sicia die i geretica sicica gheuōdē werdē. Eñ als die noerdē wit zeer waeyet eñ dat die of sant aerde bouē of gelicht wert soe siet mense daer liggē blickē Jtem die vā egiptē hebbē oec maraudē i harē landē. Jtē die maraudē als si mit wijn of mit olie ghemēgt zijn so vordert si ider gruenicheit Eñ daer is eē derhāde bastaert vā maraude al ist dat hi groē is. wāt hi is droene eñ dōcker vāō coper eñ is calse smaragdus genoēt. hier toe heeft ysidorus gheseit li. xvi. int ca. vādē vuylē gemē: dese maraude wert vādē griffoēs bewaert datter nyemāt toecomē en can als ysido sept li. xiiij. ca. iij. die gruenicheit vā desen steē maect die lucht groē ende is spiegelic ende doerschinende datmē daer beelden eñ figuren in sien mach. eñ hi heeft ōtuut menige siecten te ghenesen eñ meerdert rijcdō eñ hi is goet i rade eñ andē hals gehāgē gheneest hi dz vallēde euel eñ sterct dz crāc gesichte eñ behoudet eñ dwighet die wellighe beruerige eñ hi gheeft ghoede memorie Eñ hi is ghoet teghen bedriechnis ō duuelē eñ beneēt die becorīgē eñ stempt bloet eñ hi is desen goet die te wigelē plegē vā toecomēdē digē als ghesept wort idē lapidario:

Dat lxxxviij. ca. vādē steē sardius

SArdius is een gemme van roedēr verwē of een roede aerde alsoe ghenoēt daer om dat si i sardis eerst geuōdē is als ysido. sept eñ die glose ouer apocalipsi dese gemme al ist dat si duerbaer eñ scoē is nochtā wert si die laetste ghetelt vā veel ludē eñ si segghē dat si gheē nutscap i en brēgt dā eē blickighe wtgenomē dz onix ghēē hīder doen en mach als sardius daer bij is. wāt voer is ghesept dz onix veel quaēr ꝓpriētepten ouer hē heeft die benomē werdē ouermits tegēwoerdicheit des steēs sardius Mer ypal. sept dz sardius veel meer ꝓpriētēptē heeft Eñ vā hem zijn twee speciē ōder dē welkē dit die beste is die van sardis ouergesent wardt. hi brengt oec bliscap i eñ hi ōdrijft ārt eñ vrese eñ maect die ludē koen eñ scarpet dz ghedachte Jtē hi sept dz sardius die altemael vā bloediger verwē is bescermt den menschen van tovernien

Dat lxxxix. ca. vandē steen sardonix.

SArdonix heeft dē naem van sardius eñ vā onix als ysidorus sept. Eñ is vā drien verwē want hi is zwart int leechste wit it middē eñ roet als menij int ouste dese wort i arabiē eñ i indiē gheuōdē Eñ daer zijn vijf gheslachten

ende die meest verwē heeft ōderscheidē ende dicker vā verwē dat is die beste. hi ver drijft ōcuusheyt ende maect sinē dragher oetmoedich ende scamel:

Dat xc.ca.vādē gemmē genoēt de zōne

Solis gemma cādida est die gēma der zōnē is wit ende doerlichtēde ende is alsoe ghenoēt wāt si blickēde radien draecht als die zōne ysido.zc.

Dat xci.ca.vāden steen silemtes:

Silemtes is een steen vā parsien ende vā yndiē of een gruen cruut of een cruut dat bloyēde is wes verwe dē iaspis ghelijc is als gheseyt wordt idē lapidarius.Ende is doerlichtende mit eender witter smettē die de vorme van der manen houdt ende die witte smette i den lichaem vā desen steen wast ende wa ent mitter manen als ysidorꝰ ende dyasco seggen.hi is machtich om myn te makē ende hi helpt die ghequolē hebbē ende die ōteert zijn.zc:

Dat xcij.ca.vā den tynne:

Stannū dats tin Ende ysidorus seit dattet een metal is ende is also ge noemt nae dē grieksche vocabel Ende het scheydet ende deylt die ander metallen da ert mede ghemēghet werdt Ende bescer met oec ander metallē vādē vyere Ende wāt die natuer vā coper ende vā yser zeer hardt is ende zijn si sonder tynne soe wer dē si ōbrant ende men maecter ceruse af. ende die spieghelē werdē mittē tinne ghe tempert Item aristotiles seit dat tin wordt ghemaket vā quicsiluer dat gho et is ende vā quaden sulfer. ende dese twee en zijn niet wel ghemēget ende daer om heeftet een verwe nae den sulfer mer het en heeft zijn ghedichtickeyt niet. Itē hermes seit int boec vā alkemien dz tin alle metalē ende haer lichamē breke lic maket daert mede gemēget wort ende dz om zijnre groter droecheyt ende ōder uetse datmēse niet bugē noch vouden en cā Mer werdet mit quicsiluer gemē get so wert hem zijn crakē benomē ende het wert wit mer na maectet zwart ende ōdoemt Indē seluē wert geseit dz ghe brāt tin maect sneege of witte verwe alst loet Ende ist vier al te starc soe coemt die eerste materi vandē tine weder. Itē wāt tin morwer is dā siluer ende harder dā loet so en mach dz loet mitten loede niet gecōsolideert werdē lichtelic noch dat yser mittē coper.noch i deser en mo ghē si niet ghecōsolideert werdē dats gheuest iget sondē enige vettichept

Dat xciij.ca.van zweuel:

Sulphur dat is zweuel ende is een ader der aerdē ende heeft dē naem vā sol ende vā vr.sol dat is die zon endē vr dats vier wāt zijn craft wert ōperich gheuōdē ende gheuoelt vā hetē wateren wāt dat water dat doer dē zweuel ber ghē loept ōtfaet dē smake vāden zwe uel ende oec die verwe ende grijpt die vieri ge craft daer wt vādē welkē dicwijl he te fōteyne sprigē ende gheē dīc ōtsteect so haest als zweuel Itē i cecilie zijn bergē vā zweuel die altijt bernē ende sondlighe tusscē ytalie ende cecilie an die zee kāt. Itē ysidorꝰ seit datter vier ghestachtē zijn vā sulfer.dz een is leuēde sulfer ende als dz gegrauē wert so blinctet. ende dat oerbarē die medici als ysidorꝰ seyt.dat andē is cleye dz dē vollers dient. dz dor de is nut die wol mede te beghietē wāt hi maectse zaft ende wit.dz vierde is nut keersen mede te ōtstekē als ysido seyt. Auicē.ende platea.seggē dz sulphur heet

ende drohe is indē vierdē grade eñ is een eerde die verwādelt is in die natu re van zulfer mit waterighē delen die voert gaende sijn invierege delē eñ dz zulfer is ondwijlē grof hetfich eñ rude ondwilē ist wit eñ pupr eñ subtijl eñ on dwilē isser een middel tusschē desē twe en eñ na deser naturē van zulfer eñ van quiczilver comē menigerhāde metallē alst openbaert in libro metheororū .iiij. daer getoēt wordt dat zulfer eñ quiczil ver sijn materi der metallē dz zulfer is levēde alsulc alst is wāneert vād eerdē gebracht wort dat ander is doot of ge lescht als datmē cōstelikē maect als dz men in riederē ghiet of māderen vaten Men sal kiesen termedicinē datter le- vēde is eñ blinckēde ind verwē eñ son der steen wit of gruen twelc alsment int viere lept dat een groen verwe maeket eñ roet eñ heeft macht te schepdē te ver terē te treckē eñ te dūnen eñ te subtijlen eñ daerom vbiedt hi thoestē eñ helpt die vallē vandē euel Ende zuuert rudic heit eñ is goet teghē twenijn ende ver- wrect die in litargien leggē ende helpt die vgicht sijn indē voetē eñ in handen op datmēt tepunt oerberē can als auicē na dyascorides ende plato segghen

Dat .xciiij. ca. vant sout

SAl dz is sout eñ is gheseit vā saliē do dat is vā springē wāt alsmē soute int viere werpt so springet vtē viere wan- tet vierich is als psido. sept Sōmighe andere wanē dattet vā salo geheiten is Eñ vandē zee water coemt een schup- me aen dē cāten eñ dat wordt vand son- nē gedroecht alst daer blijft leggē ende wordt soute Eñ ondwilē werdz wt sou ten puttē geput eñ nae ghecoect thent in soute verkeert werdt Eñ het wordt dicwijl ond zant gevondē Eñ men vijnt oec steenrotzen eñ geberchtē daer men soute wt graeft als in arabien eñ in pā nonien Eñ die stenē daer men soute wt wint sijn alsoe hardt datmē daer huzer af maect. Tgemeyn soute barst int vie- re mer tsout des ackers vā siciliē dz lijt viere eñ drijft indē viere teghē die natu re eñ het springt vtē water Item tsout wordt verwādelt ind verwē wāt in sō- mighē landē ist roet in sōmigen purpur daer die berch ethna lept in een hoeke vā siciliē eñ het is daer oec zeer wijt eñ blickēde datmē daer in spiegelē mach Eñ in capidocia graeft mē soute oft saf fraen waer vā verwē als psido. seit Itē het wort verwādelt indē smake als die zelue seit Eñ āderswaert vijntmēt zeer bitter eñ hoe datter bitterre is hoe dat tet heter is of het wordet heetste geoer delt als auicēna seit Item des souts is noet op eerdrijc wāt alle spise is onsma kelic sond soute eñ maect in allē spisē eē appetijt eñ droecht die lichamē eñ be- scermz die dode lichamen voer stinckē Hier toe heuz psi .geseit Itē plateri⁹ eñ auicē. seggē dz soute gemeplikē heeft macht te zuueren die stinckēde humo rē eñ die te vterē eñ heeft macht dē wit te brekē eñ te dūnē eñ dz sal ald⁹ ghe- sciē mē salt clei pulverizerē eñ siedēt eñ leggēt warm optē mōt vand magē in eē sackē Itē tsout behoudt idē lichaē die craft d natuerliker vuchticheit eñ is af wisschēde eñ sceidēde Eñ daer om soute water obindt heffige eñ opblasinge eñ waterzucht als die selue seit Itē et he uz macht vouplt vleisch te vretē eñ sōd lige alst gebarnt is wāt dan weestaet d

verottinge eñ der verrulinghe eñ dan zuuert te bet eñ droecht ende schiet bet doer als die selue sept Item het heeft macht den buke te morwē eñ die ouervloedicheit wt te leidē eñ sondlingē sal gēme Dat also geheiten wordt wantet also claer is als een gēme Itē het wedstaet venijntheit als dē venijdē humo reē eñ daer om soute gemēgt mit honich eñ mit een cruym broets geneest dē car bonckel of dē antrax dz sijn bladarē die india scrijft comē als auicēna seit Item het vdrijft smettē int aensicht ist dattet ghetēpert wordt mit roeswater eñ niet cāfer eñ datmē dat aensicht daer mede strijckz eñ het verdrijft ioecselen eñ ver driuet wordet mit zeepē gemēgt Item het heeft craft venijde betē eñ steecten d crupēder dierē te genesē eñ vā scarpi onē ist dattz mit honich eñ mit notē ge mēgt wordt eñ mit sōmigē anderen als auicēna seit dese eñ menige and virtuut heuez soute dz alte lāge waer te vtellē mer ō exēpel te geuē sijn dese genoech

Dat .xcv. ca. vandē steen topazius

Topazi9 of topasion welc woerdt men niet en declineert is een gēme als ysi. seit li. xvi. eñ is vā enē gruenē ghe slacht wed blinckēde mit allē verwē Eñ was eerst gevōdē in een eylāt vā arabiē daer die trogoditē cruden eñ wortelen grouē vā hōger eñ doe vōden sise daer eñ doe dz die sciplude vnamē dz si daer bedect lach mittē wolken doe voeren si daer toe eñ wōnēse eñ hietēse topazijn ind sprakē vand trogoditē Eñ doe dese steen ald9 gevōdē was hietē si dē steen na dē eylande Het is een grote eñ een brede gēme want plini9 screef dat dese gēme also groet gevondē werdt datter phyladrich een zuul of maecte vā vier cubit9 hoech Eñ inder glozē wordt ge seit ouer apocalipsi hoe dat die topasi9 zelderre is hoe dz hi psioser is eñ heeft twe verwē blinckēde vtē goude eñ van der luchtiger claerheit Eñ sondlinghe als si geraect werdt vand sonnē of van dē radiē der sonnē eñ verwint die claer heit alre ander gēmen indē aensien Eñ men vint gheen claerre dinc indē huse der coningē Men seit dz hi gevuelt tbe uerē eñ den lope der manē eñ is goet tegen die passie der manē die den ludē toe coemt na dien dat die maen wast of waent eñ stempt bloot eñ die aenbeye eñ dwingt siedende water eñ beneemt hem dat sieden als ghesept wordt indē lapidario eñ doet gramscap gaen sittē eñ droefheit eñ is goet teghen deerli ke beueringhe eñ teghē frenesie eñ te ghē den haestighen doot Ende ōtfaet beelden in hem ghelijck enen spieghel

Dat .xcvi. ca. vanden steen turgo

Turgo turgis of turchois is enen blōdē steen die geneycht is ter wittic heit eñ heeft sinē naem nadē turken of na turkyen daer hi in wasset hy behou det gesicht eñ starkz eñ maect blijtscap

Dat .xcvij. ca. vandē ziluerder aerden

Terra sigillata is eē gesegelt broet eñ is een ader der aerdē die cout is ende droege die welc plateari9 heit sarrasijns aerde of ziluerē aerde die wit tachtich is Sijn virtuyt is bindēde sijn puluer ghetempert mittē witten van den eye eñ wedstaet die lopinghe van den bloede Eñ is goet tegen heffinge wandē voeten eñ teghen artitike wor det op die zeer steden gheplaestert als in plateario ghesept wordt ende is goet

teghen venijnthept eñ inde pestilenciē mit bolus arme. eñ mit edic ghemengt

Dat xcviij. ca. vandē wijnsteen

Tartarū dat is wijnsteē die aen dē wijnvatē blijft cleuē wes natuer is heet eñ droghe inden derden grade eñ hi is goet teghē rudicheit eñ teghen ander smetten int aensicht en vanden hoefde eñ hi heeft macht te dunnē te ōterē te zuueren eñ te laxeren dit seit platearius

Dat xcix. ca. vant glas

Vitrū dat is glas Eñ auicēna seit dat een glas is onder die steenē als die dwaes onder die menschen eñ is gheneicht tot allen verwen. Eñ ysido. sept dattet daer om glas hiet wantet licht in sijnre doerschijnlicheit eñ hoe dattet binnen is so isset butē Item tglas was eerst gheuondē bi ptolomaida int ouer bi belū den ryuier die beghint vander wortel des berchs van carmelus als die sciplude daer hauenden mit horē scepē want doe die sciplude enē wech maech ten opt zant des zeluē oeuers eñ leidē daer enē viere op doe quamen clein ryuierkijns wt vloepen van glaze eñ van glinckendē zādē die te zamē gemengt warē van nuwer vuchticheit als ysido. seit die den glaze eerst eē beghinsel ga uen mar nv maectmē tglas vā asschē ō bomē eñ der crudē Eñ bi groter hettē viers eñ als nv wordter glas toe ghemengt eñ als nv coper eñ wordt also ō keert in een glasen masse Eñ wanneer die glazē masse gesmoutē is indē oeuē eñ volcomelic gezuuert so onfaet si eē puericheit der substāciē eñ eē doerschi nilicheit eñ daer om heeft si die macht te ontfangē alle verwē want het mach volghen inō verwē der maraudē eñ dē iacincten eñ anō steenē die duerbaer sijn also buechsō eñ smeltelic wort die masse indē ouē dat als die glaesmaker blaest inder pipē daer die substāci teyndē aen hangt so gheeft hi hē wat formē dz hi wil Eñ daer en is gheē dinc bequamer tot spighelē dant tglas noch ō malinghē ghemackeliker nochtans is in wit ten glaze groet eer dat dē crijstal naest is wāt het plach die metallē vā goude eñ vā ziluer te verdriuē om wt te drinc kē als ysido. seit Itē mē seit dat die steē obsianus ghetelt wordt indē geslacht vandē glazē eñ hi is ondwilē gruen eñ swart eñ onderwilen doerschinende eñ veel ludē makē vā desen steen gommē Itē tglas heeft dit punt ouer hem alst ghesmoutē is so machment bugē waer men wil eñ alst cout is so breket ghelijc enē kekel eñ alst gebrokē is so en mach mēs nz weder makē tē moet andwerue ghesmoutē wesen Nochtans seit ysido datter een was die tglas smidich maec te datmēt smedē mochte wāt daer was een vlesch van glase gemaket eñ voer dē keyser tyberius ghewoorpē die slechs gheuondē was eñ een meister maectze weder mit eenē hamer den welken die keyser dede onthoefdē wāt hi en wou de niet dat slike of vulnis bouen goudt eñ ziluer gaen soude wāt waert datmē die glazē niet brekē en mocht men soud se beter tellē dan gout of ziluer dit seit ysidorus Item tglas is sonderlinghē puer ende doerschinich ende vormē eñ beelden ontfanghēde Sijn pulver zuuert die tandē ende indē oghē wasschet die vlecken of Eñ is sonderlingē goet teghē dē steen vander blasen eñ vāden nyeren alst mit wijn gedroncken wordt

Als auicēna seit

Dat.c.ca. vandē steen pdachites

Pdachites is een precioes steē vā gulder verwē ront inder figurē hebbē de in hem enē anderē steen die welc eē ghelupt gheeft eñ dat segghē si datter een eenrehande geest is ende niet die steen die daer in leit als dyasco. seit de se steen sweet eenrehande water wt hē recht of hi een springēde of een lopen de fontein in hem hielde waer af som-mighe segghen dattet die steen is die enidros hept Soeket bouen vander e. int selue boeke

Dat.c.eñ.i.ca.vandē steen pearchitent

Pearchiten is een steen die welck ghedraghē vanden mensch so en wordt die mensch vandē vlieghen niet ghebetē noch vanden bpen als dyasco rides seit ende is goet teghent twenyn

Dat.c.eñ.ij.ca.vanden steen zpnuetht

Zpnuetht dat is een lazuur steē eñ is een steen of een ader vāder aer den daer mē lazuur af maect alsmē seit inden lapidario Eñ hoe dat dese steen der hemelscher verwen naerre is hoe dat hp beter is eñ heeft eenrehāde gul dē blinckinghe eñ die gene die wat wit tachtich is die heeft meest vander aer dē eñ daer om en is hp so goet niet en-de men machen alte lange houdē son-der corrupcien eñ hi is tot veel passien goet eñ teghē die swiminge die vā me-lancolien comē op datment den siecken te punt geuen can Eñ men sals nēmer meer geuen ten si dat hi eerst cleyn ge-puluizeert werdt eñ dicwijl gewasschē werde eñ dat is een tepkē als hi volco-melic ghewasschē is als wanneer twa ter daer hi ī gewasschē wordt niets niet ōtverwet wort Eñ hi zuuert eñ ontbint wondlikē zeer den quarteyn Noch mē sals mit gheenre kokinge gheuē want hi souden totten gronde gaen mer men sallen voer of na geuē eñ dat mit wepe van copē casen als platearius seit eñ ghe likerwijs dat van pserē lemmelē ceruze wordt also wordt lazuur van siluerē lē-melen ouer dat ghehangen Men vijn den lazuur steen indē muerē vādē siluer eñ vandē goude eñ in sinen aderē wer-den dicwijl saphieren eñ iacinctē ende alsulke blaeu steen ghevonden

Dz.c.eñ.iij.ca.vādē steē zpgrites

Zpngrites is een steen van glazer verwen die welc inden hals ghedragē stemmet bloet eñ verdrijft wonderlic-heit des ghedachts eñ wort hi gehou den tot enen ontstekenen houte so wort sijn vlam ghelescht als dyasco. sept

Hier beghĩt dat xvij boeke eñ spreect vanden gheboemten ende cruden

NA dien dat geeynt is mitter goeds hulpen tboec of dye tractaet vandē ꝓprieteitē der dingē die binnē inder eerdē ghewonnē sijn als vandē stenē vandē gemmē eñ vādē metallē eñ vā anderē dinghē die inden aderē der aerdē wassen So is nv te seg ghē mit cortē woerdē vandē bomē van dē cruden vanden vruchten ende van dē zadē die welke ouermits harē wor telē voirt ghebrocht werdē Eñ alleen sijn hier sommighe dingē te seggē van dien crudē eñ van dien bomē vādē na- men welker gewach wort ind' heiliger scriftē inden text of ind' glozē eñ dat sul len wi doen na dat wy vermogen bi der ordināncien vanden .A.b.c.d.

Dat .i.ca.vanden boeme int ghemeyn

ARbor dat is een boem Eñ ysi. sept li. xvi. ca.v. dat arbor den naem heeft genomē van arius dat is vanden veldē daer om dattet d' aerdē aen han- get mit ghevestichdē wortelē gheliker wijs dattet cruyt doet Eñ si sijn beyde gelijc als nadē houen wāt wtē enē wor det and' gewonnē wāt alsmē tsaet eerst ind' aerdē werpt so bestaet eerst te groy en als een cruyt twelc na in enē boem spruyt eñ wast Item ysido. seit in aristo tiles boeke vandē groyende dingē dat die proprieteitē der bomen eñ der cru- dē in dien boeke voirscreuē gesettz wer dē want hi seit dat indē bomen eñ indē plantē een leuē is dat is een groyelike craft alst indē dierē mer dat is ondschei dē want indē plantē is si verborghē eñ indē dierē openbaer volcomē ende vol bracht Item die bomē en verdē niet be ruert mz enē willighē beruerē noch mit enen voertgaende als die dieren noch si en werdē niet beruert na enighē lust of genuecht of droefheit als die dieren al is dat sommige philosophē ards mey nē als anaxagoras eñ noch andere die welke aristo. berispt Item dz groyen- de leuen is indē plantē bi den welkē eē aen halinge wordt der humorē totten vuedzel des boēs of d' plātē om dye te behoudē Mer in geenre wijs en heeft die boem een vstātlike ziel of gevueli ke die boē en wijt nz noch en wort niet gewōnen noch en heeft genuecht dz hi gevuedt werdt of gespijst mer hi heeft in hem een redē des zaeds noch hi en droeft niet als hi gesnedē wort noch hi en waect niet noch en slaepet niet noch hi en haelt sinē adem wt noch in noch hi en heeft gheen an d' manierē ouer hē die sinlic sijn Itē die boem behoeft die vier tijdē vandē iaer Als hetten coude droechte eñ vuchte aristoti. seit dat die eerde is moed' eñ die son it vad' der plā ten eñ der boemē want die eerde vuedt als een moed' eñ die son werct als dye vad' Item sommige meysters sagē dat inden boemē warē vuedinge winninghe wassinge eñ gedurericheit eñ dat si noch tans gheen pisse wt en latē noch dreck als leuende beestē waer bi dat si die bo men eñ plāten edelre maeldē dā die die ren Mer dat weder seit aristo. eñ laste- ret eñ seit dat die boem aen gebondē is ende en heeft gheen berueren wt sinen delen also dat menigerhande delē mit menigerhande wercken geeyndt wer- den als dat oghe wordt ten sien eñ die

oren ten horen noch en heeft volcomen siel mer en heeft niet dan een deel des deels der zielē dat is een gropelike sie le Mer een dier heeft meer werckingē eñ edelre dan die plantē waer bi dat eē dier edelre is dan enich plant of boem Jtem die boemen scelen veel van mal canderē als gheseit wort int eerste boe ke vandē gropliken dinghen int ander capittel want sommighe boemē hebbē hars eñ gōmen wes reden dit is want die ouerulopende humoer en wordt nz al verduut vander hetten eñ daer om wordt si totten butenstē verdreuē ende daer wordt v̈coudt vandē coudē boem die daer om staet Jtem sommige heb- ben knupsten eñ knopē want ouermits dien na dat die deelen alleynschē was- sen so werden si te samen gebondē Jtē si hebben spleten eñ schoerē inden wel- kē die natuerlike vuchticheit verwaert wort eñ vander aerden voert tot allen deelen ghestuert wordt Jtem si hebbē enē buke dats morch inden welken die tokinghē wordt eer si ghevuert wordt of verkeert in een substanci vā bladerē of van vruchten of van telghen als die selue seit Jtem si hebbē enē bast om dat hi dit binnēste materie bescermē sal wāt dattz velle of die huut doet in enē dier dat doet die bast in enē boem als ysido. seit Jnt ghemeyn heeft een boem hou te eñ als daer viere aen coemt soe bar net al licht waer af dattet een leenmēt heit want alst onsteken is so gheuet dē ghenen licht die daer by sijn Jtē thout is dat starcste deel dat aen enē boem is eñ dz vaste eñ dat substancialicste ende strect hem vanden wortelē tot int ouer ste vandē boem eñ totten binnēsten he- vet een morch totten welkē die natuer trect als die natuer ghebrec heeft van den vuedzel van butē als albumazar a uicenna eñ constan. seggē Jtem die bo men scelen in veelheit haerre deelē eñ in luttelheit inder grootheit eñ in v̈ cley̆ heit inder starcheit eñ inder cranchey̆t wes zake is vuchticheit die in sommi- ghē grotē bomen melkich is als inden vighebomē eñ alsulkē vuchticheit is a bel haer te sprayē langs eñ dwars Jn sommighē bomē is die vuchticheit pe kich eñ tay eñ en mach niet wt gesprayt werden daer om dat die delen te samē hangē eñ cleuē als peck eñ dz is die za ke der cleynicheyt eñ v̈ luttelheyt indē deelē der bomen eñ der plantē eñ alsul ke tayheit of slymicheit en is die zake der crancheit niet indē plantē eñ inden bomen ten waer datter te luttel hetten waer eñ dz die hettē onuolcomē waer Jtem in sommige bomen is een scarpe vuchticheit van heter eñ van drogher cōplexien eñ dz is in sommigē een za- ke v̈ starcheit eñ v̈ craftē wāt hetten is licht eñ subtyl eñ doergaēde eñ daer ō schiet alsulke vuchticheit wt eñ die boē werdt groet Eñ na der cōplexiē der bo mē werdē si groot of cleyn dick of smal Jtē die bomen scelē in hoerre manierē vrucht te makē want sommige maken vrucht op horē bladerē eñ dat coemt ō die starckicheit der vruchten eñ om die behoefte der hettē vanv̈ sonnē die die humorē v̈duut Sōmighe makē vrucht ondv̈ den bladerē eñ dz coemt vanv̈ crāc kicheit der vruchtē op dz si vāv̈ groter hettē of coudē nz v̈derft en werdē En- de die vrucht vā sōmigē bomē is ghehā gē aen enē steel dz is bi sinē steel eñ dat

coemt datter vuchticheidē genoech is eñ te luttel hettē dieſe niet voert wt tē eynde gebrighē en cā. Itē it ghemeyn heeft alle boem een wortel mitter welc ker hi een middelaer is tuſſchē tlichaē ŏ plātē eñ ŏ aerdē daer hi af gheſpȳſt wert waer of dz die wortel heyt tleuē ŏ plātē nadē grierſen. Itē vāō wortelen coemt nae eē ſtamme daer die telgherē die vruchtē eñ bladerē voert op ruſten. Itē ī enē hardē ſteel of ſtamme is mor we pitte twelc als ariſtotiles ſeyt Som mige heytē matrice dz is moedʼ des bo mes wāt daer ī wordt die vuchtiheyt des zades daer die boem of plāt of co men eñ ghewaſſen is gheuoet als een dracht of kīt ī die moedʼ vāder moeder Eñ zōmige heytēt darmē des boems. wāt ī haer wert dz puur vādē ōpuur ge ſceydē alſt daer īden darmē ŏ dyerē Eñ zōmige heytēt oec thart vādē bomen. wāt daer wt coemt theruerē des groyli kē leuēs ghelikerwȳs dettet vuelike le uē coemt vādē lichaem eēs ygelikē dy ers. Itē alle boem heeft eē ſcorſſe of eē baſt om die bīnenſte mede te beſcermen eñ die baſt coemt vā ſubtylre humoren die de warme lucht na haer getogē he eft eñ is daer ŏdroecht als hout Itē zō mige bomē waſſen īden houē eñ heytē tāme. zōmige zȳn wilt. Eñ die tamme en werdē ſi niet gheoeffēt ſoe werden ſi wilt. eñ werdē die wilde geoeffēt eñ ge hauēt ſo werdē ſi tamme als ariſtotiles ſeyt Eñ zōmige vā deſen makē vrucht eñ oec olie om die ſmerige vuchtiheyt eñ om dz ſi luchtē genoech hebben. eñ zōmige niet om gebrecs wil ſulcker hu morē eñ īdē welkē die bladē haeſt vallē om ŏ dūſtre humorē wil die niet ſmerich

en is eñ haeſt ŏdroecht eñ ī zōmigē ni- et om die cōtrari ſake. Eñ ghelikerwȳs dz die bomē ſcelē īŏ groetheit eñ cleyn- heit alſo ſcelē ſi inŏ ſcoēheit eñ lelicheit wāt hē coēt eē ſcoēheit toe om die geli- kicheit ŏ materiē eñ om die ſcoē ordinā ci ŏ deelē Itē ſi ſcelē oec ī die goetheyt ŏ vruchtē eñ inŏ quaetheit na diē dz die humorē zuet of zuer of bitter of damp zȳn eñ na diē dz ſi die hetten groet of cleyn hebbē of getēpert: Itē ariſto. ſeyt daer dz die wilde bomē meer vruchten dragē dā die tamme eñ dz coēt om dye meerre oueruloedicheyt ŏ humorē die luttel ſmerich is eñ luttel taye ende die lichtelic wikēde is ŏ deyligē eñ ŏ wtſte kige dz ſi ŏkeert mogē werdē inder ſub ſtāciē ŏ vruchtē nochtā zȳn die tamme vruchtē die īdē houē waſſen veel beter dā die wilde als ariſto. ſeyt Eñ dat is daer om wāt die vuchticheit ŏ tammer bomē is veel ſmeriger eñ luſtiger. ende het is een zuete oueruloedicheyt die in ŏ materien ŏ tāmer vruchtē gheuōden wert. eñ dz coēt daer bi om dz die wor- tel vādē boem indē houē bat ghemeſt wort eñ beter eñ welligerē gront heeft dā die wilde. eñ oec waſſen die bomen ōghelȳc groet wāt ī drogē dorren lāde waſſen ſi cleyn. eñ ī vettē zuetē lande ſo waſſen ſi groet eñ bi zuetē waterē. mar die bi zoutē waterē waſſen die bliuē dor re eñ cleyn als bi ŏ ſouter zee. nochtās liecht dit opter roŏ zee daer grote bo- mē waſſen als ariſto. ſeyt eñ dat is om die oueruloedicheyt ŏ vuchticheyt eñ hettē Itē mē ſal merckē dz ōderſceyt ī ŏ menigerhādicheyt ŏ blomē eñ blade rē wāt zōmige bomē hebbē ſcarpe bla- derē eñ dz coemt daer bi dz deſe bomē

veel eerdichepyt hebbē eñ veel droeche dē. eñ zōmige bomē hebbē safte blader om die gelÿchepyt ŏ wateriger vuchtic/ hepyt eñ om dz si te mate hette hebben. eñ zōmige bomē hebbē gesnedē blade rē eñ nochtās breet als die wÿngaert. eñ dz coēt om datter veel eerdicheit is eñ gheē slimichepyt eñ om ōgelÿcheit ŏ hettē die de materi ōgelÿc wtsteect wāt i sulkē bomē gaet die smerige humoer eñ die tape i eē materi vāŏ vruchtē. Eñ die waterige eñ eerdige humoer in die materi vādē bladerē als albumaser seit Jtē die bomē werdē ŏwādelt i die eyn- dē haerre deelē mit menigerhādē figu racië wāt die eyndē vā zōmigen bomen zÿn scarp alst opēbaert idē doernē. iden welckē die hettē die humoer die subti lende is haestelikē na haer trect totten butēstē eñ ŏkeert die aldrogēde i eē scar picheit eñ dz grofste deel ŏslaēt si mittē stecke eñ mitter wortel als cassiodo. seit wāt cōtrari figurē werdē vā cōtrariē sa kē gewōnē. eñ dz selue openbaert iden vruchtē ŏ bomē die welke als arist. seit zÿn vā menigerhādē manierē wāt si en zÿn niet al hoeckachtich noch si en gaē oec niet recht wt als een linie mer zom mige zÿn daer rōt als een cirkel om die gelike materi ŏ humorē eñ om die ghe like werckige ŏ craftē die daer werckē de is als ŏ hettē eñ ŏ vuchticheit bi wel kē si gelÿc wt gestekē werden eñ vāden middel al gelÿc wt streckēde tottē circū ferēcië. mar die hoeckige gaē slechtelic op wt cōtrarier sakē Jtē si werdē ŏwan delt i menigerhādē ŏwē. wāt alsoe wel werdē die vruchtē ŏwādelt als die blo essemē. eñ alsoe wel die telgerē als die stāmē i allē bomē als aristo. seyt wāt vā eenre couder eerdiger eñ melācoliozer humorē werdē si zwart eñ vuul. eñ van vuchter eñ couŏ humorē werden si wit. eñ vā heter humorē werdē si roet eñ al so vādē āderē als albumasar seyt Jtem die bomē scelē alsoe wel als die plātē in der rypige vāden vruchtē wāt zōmige werdē veel eer rÿp eer zōmige als aris. seyt. als moerbessen eñ korsen eñ deser gelÿc Eñ dz geualt om dz si ghenoech hettē hebbē, die machtich is op de vuch ticheit te rypē. Eñ zōmighe werdē tra- ger rype om die groefhepyt ŏ wateriger humorē die ōgehoersaem is eñ datter gebrec hettē is diese ŏduwen mach. eñ dz geualt dicwÿl i wildē bomē. Eñ dye selue redē is oec waer om dz die bomē zōmige haestelic sprutē eñ zōmige tra- echlic wāt slatē haest haer blaŏ wt om die overuloedichepyt ŏ ōverduŏ wateri ger humorē die niet smerich en is mer vlopēde eñ die haer lichtelic wtstekēde is tottē uterstē des boems of ŏ plātē eñ vā cōtrarier zakē gheualt dz cōtrari

Dat ij. ca. vādē boem aromatica

Arbor aromatica dz is eē welrukē de boem. ōderwilen heeft hi den goedē roke idē bast ōderwilen idē blo mē ōderwilē idē vruchtē alst opēbaert idē caneel dz die bast is eñ i macis dat die bloemē is eñ idē muscaten dat die vrucht is Jtē albu. seyt dz die sake des goeds rokes is eē droge eerdicheit eñ dz subtÿl gemēgt mittē waterigē subti lē eñ na zÿn bouēgāc meer i enē deel ŏ luchtē dā i enē āderē deel so is dz eē de le meer welrukēde dā dz anŏ deel. eñ zōmige boem is altemael wel rukende na al sinē deelē als die boē des balsēs. Vnŏ die welrukēde plātē eñ bomen co

mē zōmige toernē voert inden welken
een sadelike redē is eñ zōmige werden
voert gebracht bi hē seluē vā redeliker
mēghige ď elemētē. zōmige werdē ghe
menichuoudicht vād plātige ď wortelē
of ď stāmē eñ zōmige bi eyntinghe van
griffelē als albu. sept. Itē ond alle die
bomē die ghepoet werdē zȳn dz die bes
te als die gelike dē gelikē ingheplant
werdē. Itē het is een notabel wāneer
een griffel g heset wort in eē stāme soe
ṽkeert die griffel al die ṽtuut des stā-
mes in hare ṽtutē eñ ṽwādelt die geda
ente wāt ist datmē plāt eē griffel vā eē
oliue boem op eē stāme vā betē so gaet
die ṽtuut vādē oliuē ind stāmē vāder be
tē eñ maectse hardt eñ durēde een wȳl
tides. eñ tē laetstē trect si die vuchtiche
de na haer die daer wt gaet eñ ṽkeert-
se in haerd gelikenis als albu. sept opt
eynde des eerstē boecs. Itē die selue
sept goede plātē en comē niet lichtelȳc
vā quadē zade of vā quade bomē van
goes wortelē al wordet cōtrari genōdē
indē dyerē wes redē is als albu. sept dz
die plāt is ď aerdē aēgeuesticht eñ een
paerlic ōtfaet die plāt haer voetsel vād
aerdē alsoe en doē die dyerē niet om de
wādelbarichept ď cōplexiē eñ oeck om
die cōtrarihept des appetȳts. Itē in al
lē geslacht ď bomē ist ald9. dz ouermits
bequame potinge die wilde bomē wer
dē ṽkeert i tāmē bomē. eñ arist. sept een
exēpel dz die bitter amādelē ouermits
potinge werdē zuet. eñ also vādē ande
rē. eñ hi sept oec dz eē boem die enē gro
uē bast heeft wort haest subtȳl eñ dz is
om gebrecs wil ď smeriger humorē dye
eē materi ď vruchtē is. of om die har-
dichept des ṽbiedēde is die wtwasemī
ghe des grouē die indē boem hindlȳck
is mar hi seit daer datmē eē wortel split
tede eñ leyde eē steen ind splete hi sou-
de wed vruchtbaer werdē. wes redē is
als albu. sept. wāt ouermits dese split-
tinge wert een wtwasemīge des grouē
datter deerlic is. eñ daer wort eē inley
dinghe ď hettē vād zōnē of ď luchtē die
daer omme staet ouermits wes duecht
daer wert eē ṽteringe ď corrūpeerd hu
morē: Itē mē sept daer dz die amādelē
eñ die appel vā garnatē werdē vā hare
quaethept ṽwādelt ouermits potinge.
wāt die appel vā garnatē werdē gebe
tert wāneer dz si ghemest werdē mit ď
kē strōt eñ mit zuetē water begotē. wes
redē is als albu. sept wāt ouermits ď
hettē eñ droechept deser missen werdt
die waterighe oueruloedichept ṽdruct
indē appelē vā garnatē. Ende op dz si
ouermits die groter hettē eñ droecheit
ď missen i bitterhedē niet ṽkeert en wer
dē so doetmē totter missen zuet water:
eñ also ist vādē amādelē als albu. sept.
Itē arist. sept eē exēpel vād billē want
billē cruut dz in parsien wast dat is ve-
nȳnt mar wordet vā daē gevuert i egip
tē eñ daer wed gheplāt soe machment
etē. eñ daer om ist goet datmē zeer ar-
beit ind ṽsettinge wāt alle bomē eñ cru
dē werdē daer mede ṽbetert. eñ mē sal
goede eñ bequaē stedē daer toe suecken
eñ die tiden vādē iare. Aristo. sept dat-
mē die bomē ṽplātē sal in die lenten eñ
dz om die getēperhept ď hettē eñ dyer
vuchtichept die de hettē eñ die vuchtic
hept vādē bomē eñ vādē plātē. Itē in
egipten en wort mar eē plātinghe des
iaers wanneer die droefhept des lan-
des getēpert wordt vander vloet des

riuiers datmē nplus heyt als aristo. ēn albuma.seggē. Itē zōmighe bomē zijn vruchtbaerre inđ ioecht dā inđ outheyt wāt ter wilē dat si iōc zijn so zijn si ouer uloediger inđ hettē ēn inđ humorē Sō mige zijn ōkeert ēn dragē meer vrucht als si out zijn dā als si iōc zijn wes redē is als albuma.seyt wāt inđ ioecht ouer ulopē si meer inđ vuchticheyt dā die na tuerlike hette ōduwē cā ēn also wert hi ō hettē ōgehoersamich ēn ī die outheit wort die humoer gheminret ēn en wort niet gehoersaē ō ōduwige der hettē. ēn dz opēbaert indē amādelē ēn indē perē als aristo. daer exēpel of maect Item a risto.seyt dz die ōderscept alsoe wel die bomē die wilt zijn of tamme als ō plan tē wert ōderscepdē bi mānē ēn bi wiuen wāt die mā is dicker harder ēn dichter ēn heeft meer telgē dā dat wijf. Ēn is oec drogher ēn zijn vrucht is corter ēn beter te rijpē. vādē welkē dit die reden is als albu.seyt. wāt die bomē dz māne kēs zijn ouerulopē meer inđ hettē ēn in ō droecht dā dz wijf. Itē aristo.seyt dz die vruchtē vādē wijne ōbiedē dē val ō bladē Ēn die vruchtē thent die ōduwi- ghe ōuolt is ēn dit is die redē. wāt dye palmboē dz eē mā is ouermits ō luchtē meret hi die hettē des wijfs op dattet wijf te bet ōduwē mach dz aristo. peyē sim heyt int vierde boec metheororum Itē aristo.seyt dz die mā wert ōderkent vādē wiue om des wille dz hi drogher bloyet om dz zijn hetten starcker is ēn oec bi dē roeke wāt die mā ruect bet ēn meer dā twijf om die meerre subtijlhei de des drogē roecs die vādē mā ōtbon dē is ēn niet vādē wiue. Itē aristo.seyt dz die wint draecht dē roke des mans

tottē wijue ēn zijn vruchtē werdē snellic ker te gader rijp. Itē albu.seyt dat dye bladē vādē mā des palmboems ōgha dert mittē palmē bladē des wijfs. dye sullē alsoe te samē hāghē dz si naeuwe sondlige vā malcād ghesceidē sullē wer dē Ēn alsmē wilde vighebomē plāt te ghē tāme vigebomē so sullē die wilde dē tāmē hettē gheuē dz dic tāme te bet draghē sal. Itē tsap vādē wildē vighe- bomē gebracht optē wortel des tāmen vuet dē tāmē ēn starctē So seytmē oeck dattet sap vādē appelē vā garnatē oec helpt dē oliuē boem of die balaustie do et dz selue wort si daer mede gheplant Dese dīghē hebbē wij getogē vā aristo. woerdē li.i. vādē groylikē dinghē ēn al vādē proprieteytē ō bomē ēn ō plantē. Itē arist.seit noch alle bomē die vrucht makē alle iaers die werdē traech. Dye bomē die alteveel vruchten maken die werdē schier ōdroecht wāneer die spise gaet int saet dz is die vuedēde humoer die vuedē soude gaet ī die substācialike materie. Anđ notabel proprieteytē ēn die edel zijn mogē wij kiesen alsoe wel vādē bomē als vādē crudē wt aristo wo erdē i li.ij. ō groyeliker dinghē daer ge seyt wort die plāt heeft drye dīghē. wāt vāder aerdē heeft si vetticheyt vanden water versamenīnghe ēn vādē vier con soliderige ēn eyndige ō deelē ēn vanđ lucht ēn vādē viere heeft si openicheyt ēn breydinge ēn wtstekige ēn cōpleri ō vruchtē ēn rijpicheyt. wāt sonđ hettē ēn vuchticheyt en wort dz waterich is niet gheeyndt als daer opēbaert indē exem pel vā aristo. wāt dz brede dz niet geco aguleert en is dz en wordt niet gheeyn det zōđ vier die de waterige ēn die eer

dighe deelē vterēde is te gaē. Eñ dye boem heeft zijn openicheyt vādē vper eñ vādē water die wassinghe eñ die v-merige eñ dz altemael dicht eñ vast is dz en mach niet marren als aristo. daer seyt. eñ daer om een groet hout eñ zwaer en mach niet te grōde ghaē mer een cleyn stuckē gouts gaet vlusch onē dat water of eē steenkē. Eñ dz is daer ōme wāt thout is opē eñ vol vā ghaetkens mar die houtē die altezeer dicht zijn eñ zwaer die sinckē als arist. seyt. iiij. metheo. die wt zwartē eban9 die lucht adēde Eñ daer om sanc hi neeē. eñ wat datter opē is eñ smerich dz zwemt wāt dz heeft veel vāder lucht die de materie op licht tegē dz ouerste des waters alst opēbaert indē bladē eñ indē puluerē eñ in allē smerigē dighē. wāt arist. seit het is des waters eyghēheyt die luchtige substāci op te heffē. eñ die āder die soe dichte eñ so vast zijn vā binnē neder te druckē. Itē arist. seyt dz die aerde dye berchachtich is wāt si zuet is soe is si zuete humoer houdēde eñ daer om soe wassē daer eer crudē eñ werdē daer eer rijp dā anēs waer wāt die geberchten treckē die zuete eñ die subtile humoren na hē mittē welkē die claerheyt ē luchtē wert also wel indē anhalē als indē v duwē eñ so wert daer haest eē vkeringe ē humorē in eenre substācie ē plātinge als aristo. seyt. Itē hi seyt aldaer dz die coude als die coude lucht vīaecht dye hettē tottē binnēsten ē aerdē eñ zijn deelē werdē vgadert mittē waterigē vuchtē eñ ouermits ē neder gedructer hettē eñ als die coude vdruckēde is totten laechstē so wert die wasem ghecoect eñ gecoaguleert eñ wert vkeert inder substācie ē plātē eñ die stede wert gesplijt ouermits groetheyt ē hettē eñ also coēter eē plāt wt. Itē die lucht ōderwijlen ghemēgt mitter aerdē eñ mit water in der coudē des waters wort ghecoaguleert eñ ouermits werckīge ē hettē die dz ghemēgede gheeyndt eñ vouut heuet coemter eē plāt ak alst openbaert in nenuphar dat is in meerbollē eñ in anderē crudē die cleyn zijn die indē water pleghē te wassen. Eñ ē welcker bladerē dz water bedeckē eñ dese wassen opwaert niet wtgerect om die subtijlheyt ē luchtē. Eñ des zuetē waters datse op houdēde is of om ē dickicheyt der aerdē welke eerde die wortel ōthoudt vā welkē wortelē die plāt haer natheit nemet vāder wortelē eñ vāder stāmen en neemt ōthoudenis in hare oprechtige. Itē arist. aldaer seyt dz in steden die essencialikē wesentlike cout zijn eñ die bijgeual of accidētalic warm zijn als ī diē dz warm water dicwijl vloyt wast een plāte of eē spruut wāt die hetten des waters trect die coude humorē totten ouerstē vāder aerdē eñ totter stede der menige wāt vter lucht eñ vter eerdige wasem mitter humoren des waters in drōckē ouermits hettē des waters eñ ē sterrē werdē die bomē ghecoaguleert inder substācie ē plātē Mar dz en ghesciet niet dā in veel tijts als hi seyt om die toeuallike hettē die ē wīninghe alsulker plātē niet bequaē is. Itē aristo. seit aldaer dz die plātē diemē etē mach wassen bat in lichtē stedē eñ ī hogē eñ in hetē dā indē ghenē die desen cōtrarie zijn. wāt in slechtē effenē stedē oūuloit die vuchticheyt eñ sonēlige als daer zueticheyt bi is eñ ghetēperheyt der

luchtē. Eñ so ist oec in stēdē die wel ho-
ghe zÿn. wãt daer is oec puricheyt der
luchtē eñ ouervloedicheyt ď zueter hu
morē. eñ dz om die openicheit eñ ōme
die zuete wasem die daer ãtreckende
is. Eñ daer om is indē geberchtē dic-
wÿl beter drachticheyt eñ daer wassen
beter vruchtē. eñ indē valleyē werdt die
lucht zwaerlic beruert waer of dat van
welstotige eñ vã vriuige die lucht haest
ďvult eñ die groue wasem vãdē welckē
quade ďduwige coēt daer om ist datter
een gesonde humoer gebōdē wort als
albu. seyt Itē dz gesoutē water is zwar
ter dã dz zuete alst opēbaert indē exem
pel vã arist. aldaer waer om hi seyt dat
eē dinc als eē eye i zuet water ghelept
sinct vluchs eñ ī sout water driuet. wãt
ouermits zÿnď eerdicheit eñ souticheit
macht dē last des eys leyden. Eñ daer
om wert dz zuet water lichtelikē geto
gē tottē hogē stedē dã dz ghesoute wa
ter als om ď puerheit subtÿlheit eñ lich
ticheyt wil. Itē arist. seyt dz vastlÿc eñ
taye brēgt snellike eē smerige plãt vo
ert om die lichte ďwãdelige alsulckes
slÿcs inď smericheyt als albu. daer seyt
Eñ op dz die plãt dueraftich bliue soe
ist noet dz si heeft een vuchticheyt dye
wel verduut moet wesen eñ smerich op
dat die plãtē die eē ōuerduwede humo
er of vuchticheyt hebbē als hē eē cou-
de ouercoemt dz si schier dorrē moeten
waer of dz een koel bouē ďye iarē niet
en duert. Itē arist. seyt dz eē plãt ōder-
wilē gewōnē wort wt enē dichten ende
hardē steē wãt die lucht die binnē den
steē beslotē is pÿnt hem op te climmen
mer als hi ghenē wtgãc en vint die vrÿ
is om dichticheyt wil des steēs wordt

die lucht weďom gebuecht eñ wort be-
ruert tottē deelē des steēs eñ ouermits
sinē beruerē wort hi warm. Eñ als dye
lucht ďwarmt is so trect die lucht dye
ãder humoer tot haer opwaert die idē
steē is eñ daer sal eē wazem wesen mit
ter vuchticheyt mit eēď cleynre sceydi
ge ď deelē vãdē steē eñ vã dien wasem
eñ vã dier humorē die vtē steē ghelept
is wort ōderwilē eē plãt ghewōnē mit
ter hulpē vãder hetten ď zōnen die de
lucht was die eerst ďwarmt was starck
maect eñ die vuchticheyt ďduut die te
hãts vãdē steē aēgehaelt was eñ ďke-
ertse i eēder substãciē vã eēre plãtē. mer
alsulkē plãt en duert niet lãge dã daer
aerd om staet eñ mit zuetē water bego
tē of nat gemaect eñ dz si oec mit ghetē
perdē lucht ghevoet wert eñ dz is daer
om wãt si also luttel vuchticheyt heeft
Itē arist. seit dz eē plãt die bi ď zōnē is
tē oestē waert die wast haestlic eñ dat is
daer om wãt si warmtē genoech heeft
eñ die plãt die tē westē staet vãď zōnen
die wast traechlic om dz si luttel hettē
heeft. Itē albu. seit dz die wassinge eē
re igeliker plãtē wert gehoudē vãď ge
tēpheit wãt isser te veel vucticheiden
so werdē die wegē bestopt eñ die gater
kēs bi dē welkē die wassige comē soude
eñ dz die boem clymmē eñ hogē soude
eñ inď seluer mauierē is daer te groete
droecht so werdē die gaetkēs gedwō-
gē eñ so en wert die plãt nz geuoet Itē
arist. dz eē ygelic plãt behoeft iiÿ. digē
als saet dz zÿn volcomē ripige heft eñ
nz ďrot en is noch nz te out en is ende
oec behoertet eē bequaē stede eñ aert-
rÿc daer eē plãt wassen mocht eñ daer
moet weď zÿn te matē water mit vuch
tichheit ghetēpert eñ een ghetēperde

lucht die int middel getempert is wāt als albu. sept Is dat sake dat die lucht alteheet is soe sal die natuerlike hette wech wazemē als die gaterkens open zijn eñ is die lucht alte cout soe sal dye plant smoren. Ende die twee eerste zijn noet tottē voetsel eñ totter behoudige der planten Item die specien ende die planten die medicinael zijn eñ die indē berghē wassen om te voeden die zijn ve le myn ghenuechlic eñ haer vruchten zijn ōuerduweliker dan ander vruchtē eñ dat is om die starcke eñ gheweldige coagulacie ouermits die hette die daer werckēde is inder vuchticheyt eñ daer om en zijn die vruchten niet zeer vuede lic als aristo. sept hoe dat een plant me er medicinael is hoe dat si myn vuedet Item so waer die zōne veer of staet da er en sullen niet veel planten wassen. noch die dyerē en zijn daer niet te zeer vruchtbaer. als aristotiles sept. wes re dē is als albumaser sept. Wāt die gheē die recht zijn onder dat noerdē hebben dē dach stedelikē een half iaer lang. eñ biden anderen tijt hebben si den nacht eñ daer om wast daer selden plante of dyer Eñ indē zomer en macht niet ghe sciedē om der stedigher hettē wille. eñ des winters en macht niet ghescieden om der stedigher coudē wille. Eñ daer om als aristo. sept die plante die daer wast en heeft gheen craftē noch bladē noch vruchtē om ghebrecs wille ō het ten die werckende is inden enen tiden des iaers eñ om zijn oueruloedicheyt inder ander tijt des iaers Item een bo em van veel doornē heeft veel vuchtic heden die smerich is ouermits zijn ey ghen hetten eñ als die hette der sterrē

mede werckende is soe wert hi ōduut ende hi werdt verkeert in eender sub- stancien der planten die hem ingesapt werdet. want die verduwinghe werct die leuendighe hetten inder planten mit een ghetemperde hette van butē. ende dan soe wast dye plante. Item daer zijn vijf specien die een plaute wi nen als aristotiles sept als wt den za- de ende oeck wt vulheyt wt dyer vuch ticheyt des waters ende wt der plātin ghe ende vander inpotinghe des eēs int ander. Item het zijn bomen ende planten die vrucht brenghen voer dye bladeren als aristotiles seit als die ghe ne die veel humoren hebben die sme- rich is ende materiael totter vruchten welcke vrucht als si die natuerlike het ten te gader mitter hetten der zonnen die vrucht haeste rijpen sal. ende dye oueruloedighe smerighe vuchticheyt verbyedet die humoer die niet smerich en is mar waterich inder materien tot ten bladeren dat si in bladeren niet op clymmen en mach noch en mach oeck voer die vrucht nyet wt breken in een- re planten. Item sommighe brenghen eer bladeren dan vruchteu ende dz is om ghebrecs wille der smeriger vuch ticheyt ende om die oueruloedicheyt die materialiker waterigher vuchtich heyt tottē bladen welcke vuchticheyt die sonnelike hettē haesteliker na haer trect totter stede der voertbrēghinghe vanden bladen dan soe smerighe hu- moer totter voertbrenghīghe ō vruch ten eñ daer om wort die ripinghe dyer materialigher smerigher humoren v- traecht eer si vrucht wordt. ende dye voerghanck der bladen wordt eerst.

Item zōmighe bomē of planten brenghen haer bladerē mitten vruchten te gader als die gheen die de voerseyde humorē veel hebben eñ wel te punt eñ die binneñste hettē mitter uterster hettē ghelijc werckēde in beydē eñ oec beide als die waterighe humoer in bladeren eñ die smerighe humoer in vruchtē ef fen ghelijc wt driuēde. Item aristotil. seyt dz die oude wise meyndē die vruchten eñ die bladeren een dinck te wesen. eñ dat die bladerē niet en warē dan om der vruchtē wil eñ dat haer materie onderlinghe niet en scheeldē dā inder verduwinghe eñ dattet eē meer ōduut dā dat ander wāt die waterighe eñ rauwe humoer die subtijl is die ghaet in bladerē eñ die smerichste eñ die beste ōduwede humoer die ghaet in die materi van dē vruchten. Item aristotiles seyt dat sommighe bomen doernich zijn eñ dat en is niet vāder groetheyt der materi en vāder plāten die de substanci wint. mer het ghevalt vāder openicheit des boems of der plantē bi den welckē die coude humoer aen ghehaelt wordt eñ bi dē welckē als die humoer ghecoect is eñ wtgaēde bider openicheyt dyes boems word ghecoaguleert vāder hetten der zonnen in enē doern eñ wordet in een vorme vā enē scarpē doerne beghinnēde benedē bij der stammē vādē grouē eñ vanden breeden eñ int ouerste eñ dat voerste wert gheeyndet in dz scarpste. Item die bomen zijn int ghemeyn groen buyten eñ binnē wit. want dat binnenste heeft een materi die nakende is ter wittichteyt. eñ dat butenste deel heeft een materi die nakende is totten nedersten. want die materie die aen ghehaelt werdt vandē bynnensten die wordt een luttel ghestuert inō scorssen eñ wert in gronicheden ōwandelt. Item aristotiles seyt dat die bomen ōwandelt werden inder figuren. want die sommighe zijn opwaert ende sommighe zijn nederwaert. ende sommige van desen houden dat middel wāt die ghene inder welcker morch die subtijle humoer groeyt ende bloeyt die welck die hetten beroert ende nae haer trect totten ouersten wert ter manieren van eender vlammen scharp op gaende ende die ghene inder welker morch bloyt die groue waterighe humoren wordē nederwaert ghedruct ende oeck mede naeuwe ghemaect. want die deelē werden nederwaert beroert in dat groue. ende in dat alre nederste werden si ghe enghet. Mer inden ghenen inden welcken die middel humoer is als tusschen tgroue ende tsubtijl die werdt ghetempert. een deel dat ghaet opwaert ende sal wesen een sake der opheffinghe. ende een deel ghaet nederwaert twelck een deel is der grouinge want na dien dat die verduwinghe cleyn of groet is van dyen humoren in der wortelen ende inden morghe soe pleech die boem groet of cleyn te wesen inder figuren. want die eerste verduwinghe is noet inden wortel om die volmaecthteyt wil of oeck om die volbringhinghe. ende om die rijpinghe ende oeck om die behoudinghe. Ende die dubbelde verduwinghe die is al ghenoech tot der vervullinghe der planten. ende die derde die wordt alleen inden dyeren ghevonden als aristotiles seyt. ende oeck mede als albumaser exponeert. zcet.

Jtem die werdē diueers inden bladerē
eñ idē telgheren nae dyen dat si veel
humoren of luttel hebben eñ nae dyen
dat si starcke of cräcke hetten hebben.
wät is die hette starck eñ veel humorē
soe sullē inden wtghanck wesen blade-
ren eñ telgheren ende also verkeert na
der openicheyt der abelre humorē en-
de nae der verteringhe ende droghige
ende als die telgheren verdroghen soe
vallen die bladeren ende die boem bly
uet naect, eñ bloet eñ alsoe gheschiet in
cōtrarier manieren. Jtem als arist. seyt
niet alleen en ghaen die doorn scarp op
inden boem. mer oeck wert die selue fi-
gure gheuōdē idē bladeren eñ inden
vruchten want was dat toepat vander
plāten eerst breet eñ wyt eñ zeer opē it
beghisel der vuchticheyt eñ si nae ghe
dwōghē wert mit droechtē of mit cou-
den soe sullen die bladerē eñ die vruch
ten nederwaert grof werden ende int o
uerste subtyl ende scarp. Jtem veel me
er dinghen setten die meesters mer om
der corteyt willen soe willen wyt op
dese tyt ouer slaen wantet ten hoert tot
desen werke niet al. mer aristotiles die
doeter wat proprieteyten toe int eynde
vanden boecke die welcke men niet v-
smaden en sal: ende hi seyt daer by den
eynde een plant hebbende veel scorssen
of grof die wordt lang. eñ dz is om die
wtstekinge der humoren ende om dye
instotinghe der hetten want die groef-
heyt vander scorssen ontfanghende die
humoer en laet die humoer niet wech
vlopen noch en laet die hetten niet en
wech wazemen doer den ghaetkens
om des wille dat die bast alsoe hard is
ende alsoe dicke om welker saken wille
hi van noeden grof ende groet werden
moet alst openbaert inden pynboem in
den palmboem ende in deser ghelyckē
als aristotiles seyt. Jteē hy seyt aldaer
dat die bomen die een melckighe hu-
moer hebben die hebben een grote sme
richeyt ende oeck mede ene starcke het
te inder wortel. Ende daer om soe wer
den die humoren ontbonden totten bu
tensten des boems. ende daer om soe
werden ghommen onderwylen vlopē
de onderwylen werden si vander cou-
den ghecongeleert onderwylen v̄har-
det als een mossel. ende dat coemt van
couden die de ghomme dwighende is
eñ onderwylen van hetten als aluera-
dus seyt. Jtem die bomen werden ver
andert nae der verwandelinghe der ti
den want inden zomer so beghinnen si
groen te werden ende des winters ble
ec nochtans en verliesen si haer blade-
ren niet. noch si en vallen oeck niet wāt
si hebben ene starcke verwe ende wel
gheuacht ende daer omme vlyet dye
hette totten binnensten des boems. en
de oeck om hare grote smericheyt wil
le ende tayheyt soe en vallen die blade
ren nyet. mer si werden des wynters
wel bleeck om der groter couden wille
Jtem noch seyt hy aldaer dat dye bo-
men die int beghin vruchten makē die
maken bitter vruchten om des willen
dat die eerste verduwinghe is zuer om
die grofheyt ende oeck om die eerdich
heyt der aenghehaelder humoren eñ
om die cranckicheyt der verduwender
hetten. ende daer om die winninghe al
sulcker vruchten is sonder zueticheyt:
want haer vuchticheit blyft rauwe en
de onuerduwet Mer na als die hetten

iden boem gestarct wert eñ die humoer ghemeerret so wer die vrucht smake lic eñ soet. wãt als hi daer nae toe sept een bitter dinck int vier ghelept werdt zoet. Item hi sept voert dz vã couden zuerẽ eñ droghen steden comen onder wile soete vruchten. wãt die ĩgheboren hetten ghaer in die zuere vuchticheyt. welcke hettẽ beslotẽ was ouermits het tẽ der zõnen totten binnensten verduut die zuericheyt eñ ṽkeertse ĩ soeticheden. eñ die vrucht sal zoet zijn al ist dat die bladerẽ zuer zijn eñ oec die eynden. in den welckẽ alsoe grote ṽduwighe niet en is eñ makighe der hettẽ alst is inder vruchtẽ. het gheualt nochtãs ondwilẽ dz ouermits grote ṽbarnighe dat dye eerste vrucht die soet was ghemaect ṽ keert wert ĩ bitterheden om die ouer uloedighe hettẽ eñ om dat daer luttel vuchtichedẽ ouerlopende is. Item in ghetemperden stedẽ eñ landẽ soe begi nen die vruchtẽ te ripẽ voer die lenten daghẽ om dz daer hetten ghenoech is eñ ghoede ghetẽperheyt ṽ luchten:
Item hi sept daer voert datter zommi ghe bomen zijn die eerst soete vruchten makẽ daer nae werdẽ si damper eñ bit ter eñ als die bomen van mirabolanen. wes sake is als daer ghelept wort dat alsulc boem heeft vruchten vã groeter openicheyt eñ in die vre ṽ ṽduwinghe als die weghen groet eñ breet zijn soe volcht die hette ṽ natuerliker humorẽ totter vruchtẽ. eñ maect die vrucht rijp eñ daer om is aldus sulckẽ vrucht ĩt be ghin ṽ ṽduwighe eerst soet. mer na die hette die indẽ toepadẽ is die vuchtich heyt ṽterende brengt een droecheyt in die de toepadẽ eñ die gaetkens sluut al soe dz die hettẽ noch die vuchticheyt totter stedẽ ṽ vruchtẽ niet comẽ en kan eñ die coutheyt eñ die droecheyt sullen die hettẽ eñ die humorẽ ṽwinnẽ. eñ da er om wort die vrucht verkeert in dam perhedẽ. Item ĩ die bomẽ te plãtẽ eñ te sapen so moetmẽ zeer merckẽ die out heyt ṽ manẽ wãt die bomẽ die gheplãt werdẽ als die maen recht vol is of als si recht õtfaet soe ghedyen si seldẽ. eñ ist dz si wassen soe werden die vruchten wormstekelich eñ si ṽuulẽ rasch eñ also doẽ die boemẽ oec die dã vãder aerden ghehoudẽ werdẽ eñ die wormẽ etense haestelic eñ si ṽrottẽ als cõstã. sept die re dẽ waer om soect ĩt achte boec vãdẽ da dẽ ṽ manẽ. Itẽ tusschẽ dẽ boem eñ der vruchtẽ is een steelken daer die vrucht mede aendẽ boem hãgt alst kynt ouer mits dẽ nauel an die moeṽ cleeft eñ hã get als cõstã. sept eñ dz steelkẽ is eerst crãc eñ slap mer na so crighet meer hu moren tot hem ende het werdet stiuer ende daer om werdt die vrucht ter wij len dattet steelkẽ cranckelic is rasch of gheschoten. Mer nae als die hetten die humoren verhardet ende oeck me de starck maket soe en vallen si niet lich telijcken of. ende ten laetsten wanneer dat die vrucht rijp is ende daer nyet meer vuchticheyden toe en trecket soe verdoret ende verghaet dat steel ken ende die vrucht valt af. Item hoe datmen enen boem bet zuuert eñ reyn maket van sinen oueruloedighen tac ken hoe dat hij dan bat vruchten drae ghet ende voert brenghet. want dat selue voetsel dat inden vruchten dyes boems ghaen of trecken soude dat ga et ende trecket daer in dat voetsel der

ouervloedicheit als indē telgherē die onnut sijn eñ onvruchtbaer eñ dese din ghen sijn thans ghenoech als vanď na tueren ende vanden proprieteyten der bomen int ghemeyn

A Dat . iij. ca. vanden mandelboem

Amigdalus is een amandel boem die ripelic bloyende is eñ hi seyt amig dalus voer dē boem eñ amigdalū voer den vrucht waer af dat een seyt Sunt matura mora pira fetus amigdala mo ra nochtās wordt amigdala amigdale gheuonden inder heilligher scriftē Nu meri . xvij. want die heilighe scrypt en wil hoer onder die witte niet werpē of onder die ewe noch en wil van niemāt geregiert wesen Item ysido . seit libro xvij. amigdala is griex twelc in latijn lā ghe note heit eñ het sijn vele luden die dese nutida hyeten als die minre note Item aristotiles seit vanden mandel-bomen int boeke vanden plantē dat si behoeuen der oeffeninghe eñ plantin-ghe eñ sonderlinghe als si oudt werdē eñ ist dat si mit spikeren doerslagē wor-den so loepter eenrehande gomme wt eñ so wert die vuchticheit inden morge ghepuert dat die materie der vruchten is eñ daer om draghen die mandelbo-men meer vruchten die wel gebouwet werdē wanneer dat si oudt sijn dan als si ionc sijn Item die mandelboem drae ghet tweerhande vruchten als soet en de bitter als ghesept werdt inden pla-teario eñ die zoete sijn goet ter spisen en de dye bytter ter medicinen ende si sijn heet eñ droghe dyascorides seit vāder soeter mandel Ist dat si ghegetē wert mit hoere dop versch so is si der magē goet mer si bezwaert dat hoeft eñ ma-ket die oghen doncker eñ ontsteect min ne eñ maect slaep eñ weďstaet dē dronckē scap Itē die selue seit aldaer ist dat die vosse mandelen eet hi sal daer af steruē want men siet dicwijl dat den mensche goet is ende ghesont dats menich an-der dier een venijn ende alsoe verkeert Item die selue seit dat bijna alle die he le boem medicinael is vanden bitteren mandelen want sijn wortel ghesodē of ghecoect eñ ontweē ghewreuē neemt die smetten vanden aensicht eñ zuuert eñ voer thoeft ghesmeert saeticht den hoeftzweer eñ mit honych ghemengt ghenesetverrotte wonden eñ zuuertse eñ die bast mitten bladeren zuuerē oec eñ genesen Item sijn olie doot pyerē in der kinď buke als si die laeuwe drinckē eñ doet mēstrua voirt comē eñ zuuertse eñ is zeer goet teghen doefheit vandē oren eñ zuuert eñ droecht dat etter vā-den oren ist datmē dē olie daer laeuwe in druupt als dyasco. seit Item sijn bloe mē in olien ghecoect verwecken die in litargyen legghen of die vallen vandē euel eñ mit honich ghewreuen ist goet op bete van honden eñ si ghenesen vl-cerē Item die gōme die daer wt loept ghedaen in enen dranck beneemt bloet spuwen eñ aldus openbaert datter lut tel of nz is indē bitter mādel boem ten is goet inder medicinē als dyasco. seyt

Dat . iiij. ca . vanden boem abyes

Abyes is een naem des boems al soe ghenoemt van eundo dat is van gaen daer om dat hy voer allen bo men verre gaet ende hem seluen hoge wt strect wes natuer is als ysi. seyt int seuētiende boeke dz hi niet delachtich en is mitter aertscher vuchticheit ende

daer om is hi abel ende licht van desen houte maectmen veel dinghē als huse eñ starke tymmeringhe eñ mastē inden scepen Item aristo. seit dat abies is eē boem die zeer hoeghe wasset eñ schiet eñ is alte zeer open inder substanciē eñ hi is vā subtylre vuciticheit eñ daer om syn natuerlike hetten die gestarct is vā der hetten der sonnē heft lichteliken die vuchticheit op eñ seintse opwert eñ also wert die bome hoech eñ lange ende zeer recht eñ heeft luttel of nz crōs eñ dat is om die craft der hetten eñ om die ghelikicheit der humoren die ondidanich is der werckinghe vander hetten eñ daer om wert hi recht op ghehe uen inder luchten sonder enighe crom heit ende al is dat zake dat dese boem ghewonnen wordt ende wasset wt lichter eñ subtylre humorē nochtās werpt die natuer die oueruloedicheit der humoren en wech als tusschen thout ende den bast eñ werdt aldaer in ghemenget vander butenster hetten ende wort verkeert in die natuer eenre wel rukēder harssen eñ daer om alsmen van desen houte int vier lept so wertet te hāts ontsteken

Dat.vi.ca.vā een cruyt ghenoemt aloe

Aloe is een welrukende boem plantearius seit dz aloes is een hout heet eñ droge eñ dat in die grote vloet gevonden wordt van babilonien mitten welken vergadert die vloet vandē paradise waer af dat veel luden wanen dat dit hout wast onder den bomen vā den paradise eñ dat hi mit eniger instortinghe van wynde of van anderē zakē inden vloet vanden paradise valt ende coemt so wt ghedreuē inden ryuire vā indien ende als tfolc van dien lāde die daer omtrent wonen haer netten in dat water werpen so brenghen si die houtē op mit horen netten ende die luden vercopent voert ende het is zeer medicinael ende aloe is drierhāde als constā. seit int boeke der gradē dz eerste is seer wittich ende dat cnopich is dat is harde wel rukēde ende is van bitterē smake ende van zwartachtighen verwē ge nepcht ter rootheit ende en wederslaet die wriuinghe vanden tandē niet altemael Men seit oec datmen mitter hant wryft eñ thants so duncT enen mensch dat hem die lucht ter herssen gaet ende veruultse ende dat ander ghesleCht is min wittich mer niet also wel rukende noch also bitter dat derde ghesleCht is wittachtich ende zeer licht noch en is van enighen smake eñ is van luttel rokes ten is hem vanden anderen specien bi ghebrocht Item dat hout werdt gheualst mit eenrehande houte dat hē ghelyc is inder zwartē ende inder cnopichept ende mit een luttel specien die wel rukende is ende lignū aloes wordt van sommighen siluestris gheheitē dit hout wort mit lode ghewreuen op dat tet syn verwe verwandelen sal ende mē doetter oerzweet toe op dattet een bitterheit crigen sal ende rodelachtich ende het werdt in eenre kokinge ghedaē mitten alre besten aloe ende mit musc9 op dattet enen goeden roeke crpghen sal ende aldus valschē syt dat hi quaet te kennen is vanden besten ende nochtans machment kennen want dese die daer ghevalscht is te mael hardt eñ en wyct ond den tanden niet eñ als hi gekant wort so en voeltmen daer gheen

bitterheit binnen lignū aloes starct die maghe eñ maect ōduwinge eñ is goet tegen crancheit des harten eñ der her sen eñ teghen bezwiminghe eñ teghen die hartuanc Item sijn wijn daer lignū aloes in ghesodē is die is goet gedrōc ken teghen alle passien des harten die van crancheidē comē mer want die wi- ne daer bitter af wert so doetmen daer toe wat roeswaters eñ wat zukers voer die lecker lude die cleinlic vā hartē sijn eñ men mach desen wijn langhe houdē eñ sijn roke voer die naze gehoudē ver warmt die coude herssen zeer eñ starct- se eñ op dat ic sijn ōtutē mit cortē woer den beslutē mach so ist goet in allē crāc heidē des lichaems ist datmēt te punt oerbaren can

Dat .vi. ca. van een cruyt genoēt aloe

Aloe is een zap vā enen crude welc cruyt aloen heit dit cruyt wordt in indien in parsien eñ in veel steden ge vonden wes zap wtghedruct wert en- de opten viere gecoect eñ daer na wert tet in die sōne ghe set eñ gedroecht als plateari⁹ sept eñ vā desen sijn oec drie ghestachtē als citrinū epaticū eñ cabal linū als platea. seit eñ dese drie schelen inder goetheit wāt aloe caballinum is goet epaticū is beter. mer aloe citrinū ist best eñ wert ondkent vander gheel re verwen eñ vanđ roder eñ sondlinge alst ghebrokē wert so schijnt sijn puluer als puluer van saffraen eñ sijn substan- ci is claer eñ sondlinge als hi in cleynē stucken ghebrokē wordt eñ dat van hē ghebrokē wordt is min stinckēde ende min bitter eñ aloe epaticū ghelijct der leueren inder verwē al brunachtich eñ eñ heeft eeurehāde gaterkijns oft mō de van aderen warē eñ en heeft die sub stāci niet claer eñ is oec bitterre dā aloe citrinū eñ aloe caballinū is zwart ende doncker eñ heeft een heftighe substan cie eñ enē alte bitteren smake eñ enē le- likē quadē roke eñ dat caballinū mach ghevalscht werden also dat ten luden dunct dattet aloe epaticū is of citrinum eñ dat gesciet mit puluer van soffraen eñ mit edic ist dat hi daer thienweruen in ghesteken wert eñ altoes weder ge droecht wert want dan wert sijn verwe vernuwet eñ oec sijn roke dat hi epati- cū of citrinū schijnt te wesen eñ nochtās wordt hi onderkent want als hij gebro ken werdt eñ mitten vingerē gewreuē wert so stinct hi te hants alte vuyl eñ al te bitter dz ī aloe epatico of citrino niet en gesciet want alle aloe hoe dat si min bitter is van sijnre naturen eñ min stinc kende hoe dat hi meer te prijsen is Itē aloe al ist dz hi vā naturē bitter is noch tans is hi wondliken oirbaerlic eñ ghe sont want hi zuuert eñ purgiert fleumē colera eñ melancolie eñ confoerteert ze nighe stedē eñ pdelt die maghe van slij mighē eñ tayen humorē eñ verlichtet hoeft van zericheidē wāt die fumē dat sijn die roken die der maghē bezwaren thoeft eñ het maket ghesicht claer en- de opēt die leuer eñ die milt eñ doet dē vrouwen hoer menstrua comen dat sijn haer stondē eñ een lichaem dat qualikē gheuerwet is dat verwet hi weder eñ bescermet tlichaem van die watersucht eñ sijn puluer gheneestet int beghin ge gheuen Item sijn puluer genomē mit honich doot die pierē indē buke eñ ver biet dat vallen vandē hare eñ helpt dē ghenen die tvoet euel hebbē eñ beneēt

cromsel eñ gheneest die vlceren vandē
oghen eñ vandē vede eñ zuuert die on
reynicheyt vādē mōde ende vandē tāt
vleysch eñ gheneest versche wondē eñ
consolideertse eñ zuuertse eñ droechtse
se eñ is den monde bitter mer der magē
zuete .ende die vercoude ende die ver
crancte maghe cōforteert ende maect
een appetijt ende een verduwinghe Al
le dese dinghen zijn ghenomē vā dyal
co. vā plate. eñ vā auicenna

Dat vij. ca. vant ryet

Arundo ist middel tusschen dē boē
ende tcruut ende is harder ende
starcker dan tcruut is eñ is broesscher
ende brekelicker dan een boem ende is
buyten slecht ende bynnē ydel eñ hol-
knopich ende licht ende inden brockē
op ghenoet ende wijct den winde ende
quetst die hant lichtelijck eñ dit heyten
wij in duutsche een ryet. Item vāden
ryede seyt ysidorus li. xvi. dat die riedē
wassen in staenden weteren in yndiē wt
welcker wortelen si een soet wtgedruc
te sap drincken zc.

Dat viij. ca. van amonium.

Amonium als ysidorus seyt li. xvij
is daer om alsoe gheheyten wāt
dat amonium ruuct als kaneel die cy-
namomum heyt ende wast in syria aren
nia wes vrucht saet gheeft oft druuen
waren hebbende een witte bloem ghe
lijck der kyolen eñ bladeren ghelijc der
bryonien eñ ouermits sinen ghoedē ro
ke maect hi den slaep zoet. amoniū is
een welrukende cruut als dyascorides
seyt ende is roedelachtich van verwen
hebbende bladeren die te samen verga
dert zijn ende veel saets ende heeft eē
witte bloem nae der manieren vā eenđ
kyolen ende daer is dryerehāde specie
vā amonium. eñ daer is een amonium
datmē amoniū arenticatū heit eñ heeft
den namē nae tlāt vā arēnien in parthē
eñ dat is dat edelste vādē dryen vā roe
delachtigerver wen mer het is vā alte
sinen roke ende vā groter doechdē eñ
machtē. eñ daer is een ander dat ī vuch
ten steden wast eñ in waterighen ende
is saft in sinen taste gheuende enē sma
ke. eñ daer is een dorde dat pōticum ru
fum heyt eñ en is niet lang Mer men
sal kyesen dat versch eñ wit is eñ half
vol sades wtgesprayt op purpurē roe-
den ende het is wel ruuckēde eñ wich-
tich eñ als dit ghekauwet is bitet dye
tonghe mit eenrehande scarpicheyt.
Item amonium heeft macht te đwar-
men eñ oeck te droeghen eñ is goet te
ghē steken vā scorpionē eñ is indē ogen
ghoet ende saftich die wedom đ dar-
men ende verdrijft die wyndē eñ doet
menstrua comen. eñ in wyne ghesoden
eñ die ghedrōcken is goet den ghenē
die in frenesien legghen. Dit amoniū
pleechmē in allen edelen electuarien eñ
mediciuen te doen. ende al ist sake dat
men in sine stede somtijts eē anđ cruut
besicht dat hem gelijc is inđ verwē mer
altemael ōghelijc inđ craftē eñ indē ro
ke als auicen. seyt. ende dit anđ cruut
heyten si amades

Dat ix. ca. van anetum.

Anetum is een cruut wes saet is
oeck anetum ghenoemt mit enē
gheliken naem. ende wes saet eerst be
coemt ter medicinen eñ daer naest dye
wortel. merten dorden mael dat cruut
ende tsaet machmen drye iaer houden
in groeter machten als dyascorid. seyt.

nochtans ist beter datment alle iaer v-nuwet Wes wortel ghoet is alsoe lan ghe als hi groen is mer als si ghedro ghet is en doecht si niet als dye selue seyt. Het is heet ende droeghe ende is openende en schepdende die dichte en vaste humoren ende is die winde ver-driuende en in snidende ende beneemt die steecte inde buuc. Ite het heeft macht steen te breken en dat menstruum te doe comen ende opent die weghen vander urinen ende beneemt die nockinge dat van vuoltheden coemt en het doet sla-pen ende mit olyen ghecoect ende ghe leyt op een apostemen doetten scepde. Item zyn bloem mit wyn ghecoeckt haelt af die zweringhe vande hoefde ist datmen thoeft daer ouer stoeft. Ite zyn asschen droecht en verdruct dz dru pen vander wyflicheit ist datmese daer in stroyet Item dille ghecoect mit olie slapt die stiuicheyt der zeenen ende is ghoet tot veel anderen suucten als die selue seyt

Dat x.ca. va anys:

Anisum heeft die selue vtute dye de dylle heeft mer die anys he-uet een zuete smake en zyn saet is oeck mynre en is ronder en werdt van veel luden dulcedinium gheheyten als ge seyt wordt in platea. en hy heeft macht te scheyden ende te verteren ende dye winde ee verdriuen ende die verduwin ghe te starcken ende ope die waterbel len en die harthept vander leueren en vander mylten ende den steen te dwin ghen ende menstrua voert te bringhen en alle die weghe die vrine zyn te ope nen en die te vbeteren en daer om al ist een cleyn zadeken nochtas ist zeer nut ende ghesont. zcetera.

Dat xi. ca. van loeck

Allium dat is loeck ende is ghe-seyt va olendo dat is van stincken daer om dattet stinct als ysidorus seyt li. xvi. wes roke alsoe starck is dat zyn ro ke alle die ander verdryft en verwindt en daer die luden die by stickende we-ghen wadere die bewaren hem mit lo ke ende etens een groet deel Ite dyas. seyt dattet loec veel virtute heeft en al soe wel ghoede als quade proprieteite wat het wort ghemaect va menigerha de vtute als die selue seyt ende het be-droeft den buuck ende die maghe ende het verdroechr die maghe ende maect dorst. en leytment op ee blote huut soe wert die huut ghewot en gheulcereert en ist dattet ee colericus te veel eet so ot steket die mensche en maecte vierich en vdroechten en maect in hem lazarie en verwect razerie ende frenesie en quetst dat ghesichte. ende daer om en doech-tet den colericus niet ten waer ees ter maent ende in couden natten tide wat het wynt rasch dye roede colera ende meerret die verbrande. mer het is den flenmaticus goet en de ghene die coul zyn va coplexie. en het is va tween ghe slachte als tamme en wilde en die me-dici heyte dz wilde scordiöe wes bloem vgadert sal werde en inder medicinen ghemegt werde. en het en werct nyet mit ghewelt als dat tamme loec doet. Me pleecht ghemeenlicke vade loeke die hoefde te eten daer die craft vaden loke in is. en heeft principalike macht te scepden te verteren en venyn te vdry uen en alle venynthept. wat sond sake en is dat loec dryakel der kerlen nyet.

gheheyten vanden auctoren als dyas. seyt eñ sonderlinghe ist ghoet teghens beten ende teghen die venijnthept eẽs ŏwoeden honts ist dattet mit soute eñ mit noten ghenomen wordt van binnẽ eñ wat rocyen daer toe ghedaẽ wãt de se vier salmen te samen wrpuen eñ men sals den fieckẽ dicwijl te eten gheuẽ ter groethept van eenre groter noten mit wijn ende men sal vander seluer cõfecti en opt zeer bupten plaesteren want het gheneest die wonde eñ trect dat venijn wt eñ verteert ende verlost dẽ mensc̄ẽ vander suecten eñ verhoet eñ bescrmet enen mensche alsoe sekerlic oft dyakel waer Jtem loeck heeft virtuut te openen te scheydẽ eñ in te sniden die groue humoren ende die te verteren. eñ daer om ist ghoet den luden die mitten steẽ becommert zijn eñ het is ghoet teghẽ die coude pisse. eñ doet mẽstrua comen ende zuuert die moeder ende doot dye pperen inden buucke ist datmen daer een sause of maket mit peper ende mitten sape vã menten eñ eetse Jtem loec saft die zerichept vanden nperen ende oeck vanden lepnden ist dattet mit oliẽ ghecoect wordet ende ontween gewreuen ende gheplaestert op die lepnden ende het is ghoet op een zeer datmen morphea hept ist dz die stede ghehicht wordt ende daer nae mittẽ loke gewreuen ende daer op gheleit eñ gewreuẽ mit olye vã bayen ist ghoet op beten vã serpenten als dyascorides seyt. Jtem het is ghoet den ghenen die twater laden want het verteert die vuchtichept die tusschen velle ende vleysch lept eñ doet die drintinghe ghaen sitten ende het zuuert grote verouulde wõden eñ

suutse ist datmen loeck tot asschen brãdet ende worpter die asschen in of legt se daer op. Jtem loeck ghecoket mit fontepnen water beneemt alle heffinghe ende zerichept enigher stede ende men sal wachten datmens altoes npet stedelijck in spisen en neme wãt het soude die oghen hinderlick wesen. Unde versus Allia vyna venus puluis vent⁹ faba fumus Jsta nocent oculis sed vigilare magis Ende beduut ald⁹ veel dz loec wijn brudẽ puluer wint bonẽ ende roeck Alle dese scaden den ogẽ mer vele te waken scaden den oghen meest. Jtem aristotiles seyt int boeck vandẽ planten dattet loeck ghelikenis heeft mitter lplien indẽ hoefdẽ eñ inden kelẽ eñ inden rocskens die daer omme gaen ende een kerle in die aerde gheplãt maket enẽ steel eñ saet bouẽ eñ heeft veel rocskẽs eñ bladerẽ die scarp op ghaen eñ die steel is bynnen hollachtich ende open tloke als die lelie maect zijn zaet des steels eerst in enẽ tederẽ ballschkẽ ende het wordt verkeert in toerngens mer tloke en schiet zijn telgheren npet nae der manieren vander lelien. Ende ghelikerwijs dattet loeck zijn bladerẽ vernuwet alsoe vernuwet zijn wortelen ende eens sepntet zijn saet wt als indẽ anderen iaer nae dyen dattet ghesayet wordt. Jtem tloeck heuet veel rocken ende oeck mede veel telgheren op dat si spijse sullen zijn des rockx ende oeck mede een voetsel sullen wesen den anderen wortelen ende den anderẽ bladeren ende finen steel. waer bi soe wãneer die ander blader wassen eñ die steel soe veruaren zijn rockẽ inder aerden ende aldus wortet gheuonden indẽ epuun

eñ in dyen scheelt dat looc vandẽ epwn wãt een yghelic vlepsch deel vãden loke ist dattet gheplãt wordt so waster eẽ plãt wt als die lelien als van harẽ rock een kele ghepoet is soe coemter oec eẽ plant wt. ende dat ghescȟiet want ĩ haren rocken is een virtuut des saets alst is inden vlepschighen dele vanden loke ende aldus en ist npet inden epuun wãt wt elckẽ deel vã hem gheplãt en wast gheen plant wãt die zadelike virtuut en is in elcken deel vãden epuun niet mer si is int hele hoeft. eñ in desen scheelt oec tloec vãder lelien. wãt zijn vlepschighe delen als die gheplandt werden so schieten si grasen eñ haer bladeren wt midzen doer tvlepsch mer de rocken vander lelien senden haer bladeren ter siden wt ende midzen niet. hier toe heuet aristotiles ghesept in dat boeck vanden plantẽ ende nae d̃ nuwer ouersettinghe ꝛc.

Dat xij.ca. vãder alzen

Absinthium dat is alzen eñ is een zeer bitter cruut eñ is heet ende droeghe stiptic eñ bitter als dyascoriđ. sept. eñ hier af zijn twee ghestachtẽ dat een is damper ende bitter eñ dat anđ is wittachtich ende myn bitter ende is van mynder craften: dat eerste wort int eynde vander leyntẽ ghegadert of ghesneden ende inden scheem ghedroecht eñ men macht een iaer houden in goeder craften ende men sept dattet cõtrarie virtuten ouer hem heeft als plate. sept. als laxerende eñ stoppende. ende die stoppinghe heuet in vã zijnre grofhept eñ dampichept zijnre substancien. ende die laxeringhe heuet in vã zijnre hetten eñ van zijnre bitterhept wãt wã neer dattet in ghenomen wert ist dat sake dats die materi die ghepact vindet inden lyue om die grothept zijnder substancien maket die materi noch dichter ende alsoe ist een sake des stoppẽs mer is die materi abel ende wel verduwet soe scepdet die materi eñ ontbitse ouer mits zijnre hettẽ ende om zijnder bitterhept wille ende drijftse wt. Item eẽ siroep vã alssen ghemaect is der leueren ghoet ende starct die maghe ende wandelt den appetijt ende wederstaet den dronckenscip eñ gheneest die gheel sucht eñ ŏwandelt die verloren verwe. Item zijn sap ghemenghet mit puluer van costus ontopent die milte eñ schepdet die winden der maghen ende dyer darmen Item zijn sap in die oren ghedropẽ die zeer vuul ende vuchtich zijn droecht dye vuchtichept. ende tsap mitter gallen van enen stper ghewreuẽ dz starct dat horen ende beneemt die tutinghe vanden oren ende zuuertse eñ zijn sap gheneest den hoeftzweer die vanden wazem der maghen coemt. ende mit comijn ende mit honich ghestoten eñ ghelept op een stede die gheslagen of gheuallen gheweest heeft beneemt hem die zwarticheit ist datmen daer of een plaester maeckt ende legtse daer op. ende zijn sap doot dye pyeren int oer ende zijn sap ghedronckẽ claert die oghen ende inden oghen ghedroepen dicwijl gheneest die roethept ende den drope. Item tcruut van alssen ghelept onder ghoede clederen eñ onder boecken houtse onghescent vandẽ wormen ende vanden musen als macer sept Itẽ alssen ghesoden in byer ofte in wijn ende ghedroncken beneemt dye opbla

finghe eñ den wint des buucx eñ sond desē vtuten heuet sōmige proprieteytē die myn louelick zijn wāt ouermits si-nen bitteren smake maket enē quaden smake. ende ouermits sinen quaden roke soe quetsz dat ruuckē eñ maect melc eñ suete wijn eñ alle dinck daert mede ghemengt wert wordt bitter. eñ daer om die bijen die dicwijl op die alsen vallen maken bitter honich als ysido. sept Item vāder alssen sept plynius li. xvij. datmē die alssen niet gheuen en sal den ghenē die coertsen hebbē ende die allsē dwingt sciplüdē vander zee. eñ een salue ghemaect vādē zape van alssen mit rosen olye maect der menschen haer al zwart. zc:

Dat xiij. ca. vā merck

Apium dat is merck of eppe eñ is een ghemeyn cruut dat allē ludē kūdich is ysidorus sept dat die heren die wijlen eer victori hadden dē plachmen dit cruut op thoeft te setten voer een cierheyt. Item hercules sette dit cruut eerst op zijn hoeft wes wortelen vechten machtelike teghen die strickē des venijns als ysidorus sept Vanden welcken veel specien zijn als die selue sept als apium petrosum eñ is daer om alsoe gheheten wantet der eppen ghelijc is inden bladeren eñ wast in stenigē gheberchten eñ die duutsche heptent peterceli van alexandryen ende die latijnsche petrocilinum petrapiū als ysidorus sept. Het zijn noch ander manieren van mercken of van eppen als dyascorides sept. als apium ranarum apium risus ende apium emoroydarū eñ appum ranarum dat is die indē water wast daer die vorschen zijn. twelck ghecoect mz wijne eñ mit oliē eñ optē buucke eñ op die nieren warm gheplaestert gheneest hem die weetē eñ die zeriche dē Mer apium risus gheneest die melācolie. wt wes ouerulóedicheit tē laet sten droefheyt coemt wāt mē sept vā desen apium diemē apium risus heyt dat is in duutsce merc of eppe des lachēs. waert datmen dese veel ate of nuttede een mēsche soude hem doot lachen. eñ si is ghoet teghē dē steen eñ teghen die coude pisse eñ om mēstrua te doē comē ist dat si in water of in wijn gecoect werde eñ die nederste daer ouer ghestoeft eñ ghebaet werdē. Item apiū emoroydarū te puluer ghemaect eñ tot asschē eñ op die aenbeyen ghestroyt beneemt hem dat bloedē eñ droechtse. eñ ghemeyn merck opēt die bestoptheit der leuerē eñ der mylten eñ breect den steen eñ ontbijnt die gheelsucht eñ is ghoet dē ghenē die twater laden eñ die in frenesie legghen ist datmē thoeft des siecke dicwijl smeert mittē zape eñ mit olie vā rosen ende mit edic te samē ghemēghet Sijn wortel eñ saet is ghoet tegē toeuijn eñ tegē venijnde betē als dyas. sept. Mer die mercke is quaet den ghenen die vallen vanden grotē euel. wāt het ontbijndt ende roert die materi tot ten opperstē ende het scaet den kinderen. ende daer om sullen hem die vrouwen die kijnder draghen of soghē hueden voer die merck te eten als dyasc. eñ plate. segghen. zc.

Dat xiiij. ca. vāden hoelwortel

Aristologia is een cruut dat zeer medicinael is al is dat sake dat tet bitter is. vanden welcken twee specien zijn. als dye langhe ende die rōde

ende beyde is si heet ende droeghe eñ
die wortel dyent meer ter medicinen
dan dat cruut of die bladeren ende mē
salt inden herfst gaderē eñ men macht
twee iaer houden ende heeft macht te
ontbindē ende wt te drijuen dat venijn
ende te verteren ende maect ghoeden
adem eñ vermorwet die harde milt eñ
opēt die bestoptheyt vāder miltē ende
beneemt die zericheit des buucs eñ d̄
sidē. eñ zijn puluer gheleyt mitten sape
vā menten op die voetē die ghezwollē
zijn is ghoet voer dat voet euel eñ zijn
puluer verteert saftelickē doot vleysch
in fistelen ende in wonden ende drijft
dode dracht uten vrouwen ist datmen
die wortel siedt in wijne eñ die vrouwe
dyen wijn drinct dyas. Item plynius
seyt vanden hoelwortel eñ ysidor⁹ oec
li. xvij. dat astrologia dat is hoelwortel
den wijuē ghoet is die vā kijnd̄ ghene
sen zijn wāt ist datmense drinct mit pe-
per ende mit wijn soe suuertse die vuul
nisse die daer ghebleuē is ende oec die
moeder reynichtse eñ doet mēstrua co-
men ende suuert mede ꝛc.

Dat xv. ca. vā agnus castus

Agnus castus is eenre hādē cruut
dat heet eñ droghe is wes bluut
is als plyn. seyt te behoudē kuuscheyt
inden menschē wāt die romeynsche wy
uen plagen die stammē ende die telge
gheren mit hem te draghē als si ter wt
uaert ghinghē tot harē vrienden als si
ghestoruē waren Die bloem van desen
crude heyt agn⁹ castus ende dat is dat
edelste want die bloem houdt die ludē
reyn eñ zuuer slecht mit sien eñ mit ru-
kē als lāmekēs als dyasco. eñ plat. seg
ghē wāt die bloem opēt die sweetgatē
ende laet die gheestē wtwazemē eñ v-
teert die vuchticheyt des saets eñ ma
ket reynicheyt. Item die selue auctor
seyt dat zijn cokinghe is ghoet teghen
die coude waterlucht die mē lencofleu
mācia heyt ist dattet ghecoect wordt in
wijne mit vēnecoel saet eñ mit eē luttel
ezula Itē agn⁹ cast⁹ gesodē eñ daer ou̅
ghestoeft eñ ghebaet droecht die ouer
vloedighe vuchticheyt vāder moed̄ eñ
maect die wijflicheyt enge eñ doet mē
strua voert comē ende gheneest lytar-
gye ist dat si ghecoect wort mit mercke
eñ mit selue in ghesouten water datmē
mit dyen water thoeft after hardelikē
wassche. wāt lytargya is een siecte die
after int hoeft leyt daer die memori is

Dat xvi. ca. vā arthemesia

Arthemesya is moeder der crudē
eñ ysidor⁹ seyt li. xvij. dattet heet
ende droeghe is wyens wortelen ende
bladerē dyenen ter medicinen. ende si
zijn ghoet teghens onvruchbaerheyt
dye van vuchten saken coemt ende in
heten ende in droeghen sakē en doecht
niet als dyascorides seyt ende het doet
menstrua voert comen ende suuert dye
moeder eñ conforteertse eñ safticht dē
hoeftzweer als si ghecoect is mit wine
of mit water ende dat hoeft ouer ghe-
stoeft. ende dit cruut verdrijft dye secū
dinen ende die doode drachten wt den
lyue ende breect die stenen der nyeren
ende der blasen. Item plynius seyt dz
dit cruut duuellye verdrijft ende ghe-
muetet quader medicinē ende ghewre-
uen mit smeer ende omme den voeten
gheplaestert safticht die zerichedē van
den voeten die hem van wandelen en-
de van ghaen ghecomen is wes speciē

veel zijnder welcker craften ende vuten dyana eerst vandt ende ghafse den menschen als plynius ende dyascorides segghen. eñ die ander virtuten vã desen vertelt auicenna zc. ende arthemesia dat is biuoet.

Dat xvij. ca. vã hauer

Auena is een cruut ende hept hauer in duutsche. wyēs saet dē mēschen eñ den peerden toe behoert als ysidorus sept. ende after dyen tidē dat tet ghesayt is soe ist haest ghewassen. Plathearius sept dattet goet is op hef kinghe der ledē eñ suuert die ōreynicheden vanden aensichte ende die beesten eten dat stroe ende tsaet ende men maket vãden sade gort ende oeck broet in sommighen landen zc. als plate. sept:

Dat xviij. ca. vã ballsem

Balsamum als ysidor9 sept li. xvij. is een boem of een stamme ende en wast nymmermeer hogher dã twee cubitus hoech ende is den ruten bladeren ghelijc mer si zijn witter die altoes drupē wes boem ballsem heit eñ thout xilobalsamū ende die vrucht of dz saet carpobalsamū ende tsap hept opobalsamū daer om dz die bast des houts mit yseren naghelen ghestaghen wordt eñ daer wt vlopet die edele opobalsamū. Dese droppen valschen die iuden ende doen daer olie vã cypers toe of oec honich. Mar die mit honich gheualschet is die wort aldus bekent. ist datmē een drop in melck laet drupen ende datter druupt ghecoaguleert wordt ende dat mit olie ghemēgt is eñ daer een drope in water of gedropē so scepdet hē licht lic wāt die olie loept bouen opt water. eñ ist dz hi niet gheualst en is eñ hij in vorsch water gelept wort soe soude hij ter stōt dē grōt beghere. eñ enen reynē doec die hi raect en besmit hii nz noch hi en maectē niet vuul. Eñ die balsemē die puer op hē seluē zijn hebben alsoe groten craft waert dat die zonne heet waer soe en soudemēs in die hant nyet moghē lidē. Hier toe heeft ysidor. ghe sept ende plynius die sept aldus li. xij. C. xviij. dat balsem ghaet bouē allē rueken. Men plachs niet te vinden dan in tween landē eñ die meeste placke daer hij wast die was vã xx. merghē landes Mer nae doe die romeynen bestonden te regneren doe bestōt hi in veel steden te wassen. Item men moet wachtē dat mens niet dyeper en slae mittē yser dã die bast dicke en is. want als dat houdt bynnen gheraect is so veruaert die boē mit allen. ende alle die boem is medicinael ende dat sap is dat best daer naest dat saet ende daer naest die bast. eñ dye mynste duecht is int hout. Vã desen is dat alrebeste datter wel ruuct vtē sade dat meeste ende dat zwaerste ende dz den smake bijt ende heet indē mōde is ende inder verwē roet. Hier toe heuet plynius ghesept li. xij. c. xviij. ende dyascorides sept datter eenrehande specie van balsem is die bij babylonien wasset daer vij. fonteynen zijn eñ ist datmense anderswaert voert ende plantse soe en bloyt hij noch en maect vrucht des zomers ende zijn telgheren werden safte liken in ghesneden mit enē benē messe of mit enen anderen dat ymmers nyet te scarp en is op dattet hout immer binnen niet ghequetst en wert want so soude hij te nyet ghaen ende ond dē bast daermē in snijt daer houdtmen glasen

ampullen daermen den balsem in ver gadert eñ waert sake datmẽ een droppel liet drupẽ optẽ rake des mōts aen dat ghehemelt soe soude dien mensche dūcken dat hem zijn hersen ōtsteke wa re. eñ hi heeft craft te ōtbindẽ eñ te ver terẽ eñ die dode lichaem te bewarẽ van stanck eñ geheel te houdẽ. eñ also veel als hi ōtbindt eñ schept soe veel ōteert hi als ghesept wort in platear. eñ doet menstrua voert comen ende doet dode dracht wt comẽ eñ ōdrijft den steen wt dẽ nyerẽ eñ breecten inder blasen ende ōtbint dat lanceuel eñ gheneest alle ou de siecten ist dat die balsem te punte ge nomẽ werdt. eñ hi is ghoet den coertsẽ diemẽ cotidiaen heet eñ quartaen. ende is ghoet teghen venijnde beten. Dese eñ menighe edele ōtutẽ heeft die balzem eñ veel ander twelck te lanck te ō tellen waer. zce.

Dat xix. ca. vā bdellium.

Bdellium is een ghōme ende plinius sept li. xij. C. x. dat bdellium een ōnoemt boem is eñ zwart eñ hij is ghelijc den oliuẽ indẽ bladerẽ eñ inder starctẽ. wes ghomme men sonderlinge besicht inder medicinẽ. wāt zijn ghomme is doerschijnlic eñ bitter indẽ smake eñ is rukẽde. Mer hi is wel rukẽde als hi in wine ghedaẽ wordt Item die glose roert ouer genesi ij. daer ghesept wordt bdellium wordt gheuōdẽ eñ onichinus die steen eñ wast als plini9 sept int oeste in arabien in yndien eñ in caldeen. Item ysidor9 sept li. xvij. dat bdellium is een boem vā yndien eñ vā arabiẽ Eñ die in arabien wasset dat is dye beste eñ is claer eñ wel rukende ende wittachtich ende saft ende vet eñ wassachtich eñ hi wordt haestelic ghemorwet eñ is beter eñ vā ghoedẽ roeke eñ hi en is den houte noch der aerdẽ nyet ghemenget. eñ die vā yndiẽ is onreyn eñ zwart ende wordt gheuelst mit ghōme die den smaec alsoe bitter maect eñ vā wat lande dat hi comet hi heuet eẽ zeer lijmighe substancie ende dwinghẽde eñ aẽtreckẽde eñ daer om als dyasco. ende platea. segghen het weduecht enẽ buuceuel datmen dissentyria hept. die van scarper materien ghecomen is eñ is ghoet teghẽ lopinghe eñ is zeer laxerẽde. ende is ghoet tegẽ apostemẽ bynnẽ eñ buyten. eñ hi breect den steen ende dwinghet den hoest. eñ hi is oeck ghoet op betẽ vā wildẽ dyerẽ die crupẽ. ende safticht die zerichept vādẽ darmẽ als platea. sept eñ het is bouẽ matẽ goet in plaesterẽ die mẽ besicht op die ghescoert zijn benedẽ bij dẽ ghemacht eñ hier bij ouerdraecht een gomme die men vernijs heet eñ is een gomme vā enẽ boem eñ byndt oeck zeer op ghescoerde eñ het maect een dinck claer eñ behoudet langhe eñ daer om oerbarẽt die malers Mer het is vā eenō andere nature dā bdellium wāt het is cout eñ droege inden dorden grade. mer bdellinm is heet ende vucht als platearius sept zce.

Dat xx. ca. vanden busboem.

Pixus is een griex naem als ysid. sept li. xvij. mer die latijnsche hebbent wat te brokẽ wāt die griekẽ heptẽt pixos eñ is een boem die altoes groen is eñ hij heet in duutsche busboẽ eñ is zeer ghoet effen te maken eñ wit datmẽ daer in scriuẽ mach watmẽ wil. als caracteren letteren ende ander fi-

gurē. ende men machse lichtelijckē weder af wisschen. ende het is een boem die zeer dichte ende vast bynnē vā houte is. wes vuedelicke vuchticheyt zeer slimich is ende tay als aluinedus sept. int boeck vāder grovelicheyt. eñ daer of is hi grof ende zwaer. alsmen hem i twater worpt soe sinct hi dat is om zijn der dichticheit willen wāt hij en heuet gheē open ghatē daer die lucht in gaē mach eñ hij heeft die bladeren langhe groen als winter ende zomer ende als een blat valt soe wast daer vlusch eē ander ende die zijn cleyn ende dicke ende hi heeft luttel vruchten of gheen. Itē die scauelinghe vanden busboem wāt hi coude eñ droghe is in putwater stoppet die lopinghe als dyasco. sept. ende ist datmē thaer dicwijl wast in dz water daer busboem in ghesoden is verwet scoen ende zijn smake is bitter als plynius sept. li. xvij. eñ zijn roke is zwaer eñ smaect qualiken die groenicheyt is den ogen ghoet ende het is altijt groē eñ sonderlinghe inden zomer mer des winters blekē si een luttel mer si en vallen niet ghaerne omme baerder taphe den wille als aluordius sept. wes sake is wāt het heeft een slimighe tape humoer in hem eñ het wast in hetē ende in stenighen steden ende daer omme ist vast men machter of maken tafelkens scaecspil eñ alderhāde figuren die langhe duerē moghen. eñ is oeck ghoet doesen of te maken daermē specien in houden mach. ende hier mede ist ghenoech ghesept zc:

Dat xxi. ca. vā balanscia.

Balanscia is een vallende bloem vanden appel vā garnaten want als die boem vruchten voert brenghen sal soe werdē die blomē in eenderhāde hueuelinghe gheuesticht ende vallen onderwijlen vanden boem die welcke die medici houden ter medicinen ende machse enē winter houden in groeter duechden als dyasco. sept. die balansci is cout eñ droghe ende heeft macht te bynden eñ te droghen die vuchticheyt ende daer om ist ghoet teghens die lopinghe vanden menstruo ende teghens dat roede buuceuel. ende heuet macht te dwynghen die tornighe dye van colera coemt ist dat si in edick ghecoect wert eñ daer een spōgi in ghesteken eñ ghelept opten crop vander maghen Item die puluer vanden balanscie sluut wōden ende gheneest verrot tantvleysch dat veruult is ende verbetertet ende doet die wortelen vāden tāden vaste staen ende gheneest wonden vanden lippen. Alle dese punten doet oeck psīdia dat is die bast van desen seluen boem ende men salse nemē als die vruchten rijp zijn zc.

Dat xxij. ca. vander bete

Aleta dats bete ende is een ghemeyn hofcruut als dyascori. sept eñ zijn species is tweerhande als dye witte eñ die zwarte. eñ tzap van beydē in die nazen ghedropē zuuert dz hoeft eñ zaftícht die zeericheyt vanden oren eñ verdrijft luzen ende neten vanden hoefde eñ doet die placken vandē aensichte ende doettet thaer weder comen ende houtet vast staende. ende die bladeren lesschen dat wilde vyer. Eñ dye bete voet oeck quade humoren ist datmense te veel besicht als dyascori. sept. aristotiles sept datmen op die wortel

vāder beten eynten mach alsmen doet op koele of op ander struuckē. welcke wortel mitter eyntē ghestarct wordt eñ soe wort si ōkeert in enē boem alst bouē opēbaert vāder naturen der planten.

Dat xxiij.ca. vādē ceder boem

Cedrus is een boem dē welcken die griekē cedros heytē. Ysidorꝰ seit li.xvij. dz cedrꝰ een hout is dat zeer rōt is wel rukende eñ dat langhe duerē mach eñ en wert nymmermeer vāden wormē ghegheten. Dit hout pleghen die coninghen te oerberē in haren pallaysen eñ oeck pleechmēt in die tempelen te bezighen wāttet langhe duert. eñ die ghomme van desen boem hyetmen cedrya dat zeer ghoet is om ghoede boecken langhe te beschermē vā corrupcien als si mit deser ghommen besmeert zijn. Eñ hi wast in affrica eñ syria eñ sonderlinghe iuden berch van lybaen. Ende cedrus is een boem die al te hoghe wasset eñ is vrouwe eñ coninghinne alre bomē als rabanꝰ seyt ouer den souter. eñ hi is schoen indē aensichte eñ altoes groen eñ ruect wel. wyes roke die serpēten ōiaecht eñ alle venijntheden als die selue seyt. eñ zijn vrucht is altemael soet eñ zijn appelē zijn gheheel eñ langwerpelt eñ vā ghoeden roke eñ wel smakende eñ hi heeft dryerhāde smake. wāt int middel bidē corlen zijn die appel gheel eñ int ouerste edicachtich eñ bi dē bast zijn si zuet eñ indē vleysch ten morghe waert bynnen zijn si tusschē zuet eñ zuer eñ is vā meniger hande virtuten eñ is zeer medicinael. want zijn traen of ghomme die ghommich is heeft een craft die is tusschē scharp eñ hete. waer bi dat si brāt ende droecht als dyascorides seyt eñ wischt af die dōckerheit der oghē eñ doot die wormē vādē oren eñ is ghoet teghens den tantzweer eñ mittē zape vā ysope ist ghoet teghen die betē van serpentē eñ beneemt tutinghe vāden oren. ende gheneest wōdē vāder lōghen ende bescermt morwe vleysch van vrottinghe eñ so doet oeck doode lichamen die in cedarhout gheleyt werden eñ die mitten ghomme vanden cedar besmeerdt werdē. eñ tlaet is ghoet teghē dē hoest eñ doet menstrua comē eñ sluut die secūdinen butē eñ zuuert die moeder eñ morwet die ōcrampte eñ ōcrompen zenen. eñ beroert dē watergāc eñ zuuert die steenkēs inder blasen eñ inder nyeren. Dese eñ menighe ander proprieteyten seyt dyascorides vanden cedarboē vā zijnre vruchten eñ van sinen sade.

Item plynius seyt vā eenre speciē des cedarboems aldus. het is een boē dye meyster in medicinen heyt die int eerst vanden landen van mede ghebrocht is die welck vanden griekē cedrunella ge heytē is of agredya. daer om dat zijn appel oeck den roeke vāden cederboē heeft ende die smake als ysidorus seyt li.xvij. Die appel des seluen boems is den venynen cōtrari als plynius. seyt. eñ die selue seyt dat hi al vol appelen staet. ende in sommighen deelen zijn si rijp ende in sommighen suet. ende sommige staen inder bloessem twelck indē anderen bomen selden gheualt. Ende vele luden heyten desen boem assyriā als hi selue seyt:

Dat xxiiij.ca. vādē cypressen boem

Cypressus wordt in griex cyparissus gheheyten als ysidorꝰ seyt

li.xvij.eñ wast scarp opwaert. Dit hout heeft bynae die vtuut väden cederboẽ eñ is abel stark thoernẽ af te maken. wãt het is onuerrottelic eñ is vast van roke eñ daer om pleghen die oude wel groet vier te maken vã haren telgherẽ als daer ergent stancke of vulnissen ĩ den landen waren. hier toe heuet plin. ghesept. Item cypressus is een boem die heet is inden eersten grade eñ droe ghe inden anderen Wiens appelẽ hou te ende bladeren ter medicinen ghoet zijn als platear. sept. eñ si zijn ghoet te-ghen den loep des buucs dat vã cranc heden des outhepts comet ist datmen vã sinen puluer in drancke neemt. ende is ghoet teghen dat lanceuel eñ teghẽ zericheyt der lenden ist dattet int put-water ghecoect werdt eñ daer nae zijn wpnen mit water ghemengt werdt. Item die verssche bladeren vã cypres-sen ghenesen versche wõden eñ zuuerẽ se eñ benemẽ hem dat stincken eñ stem pen die lopinghe vanden bloedẽ. Itẽ dat saet ghestotẽ ende ghemengt mit droghen vighen õtbyndt die hardich-heyt väden reume eñ is ghoet op ve-nijnde apostemẽ eñ teghen venijnden beten. Dese proprietheptẽ vertelt dyas corides. Cõstantinus sept li.xvij.c.xxiiij cypressus is een boem mit veel telghe ren ydel vã vruchten hebbende bacas voer die vruchten. ende hij heeft bitter bladeren mit gheweldighen roeke eñ hij is ghenuechlic onder sinen schyem Wes specie tweerhãde is. als man eñ wijf. Eñ dese is õvruchtbaer mer hij is schoen int aensichte des telgheren zijn deen in dander ghedwarlt eñ geuluch ten. mer des mãs telgheren zijn meer ghesprayt ende als die ghesnedẽ wer-dẽ soe wassen si wed̃ zc:

Dat xxiiij.ca. vãden cypressen boem.

Cypressus daermẽ of sept cãtico. iiij. Cypri cum nardo thus zc. als plynius sept li.xij.c.xxvi. het is een boẽ in egipten ende hij is ghelijc den olive boem inden bladeren mer si zijn groen eñ dicker mit eenre zwarter blomẽ eñ mit witten zade eñ werdt hij mit olyen ghecoect soe werter een salue wt ghe-druct die zeer goet is eñ lecker eñ wel rueckende ende hyet cyprus Item die selue sept li.xvij. eñ die glose als plini us sept dat die beste boem vã desen ge slacht wast in egipten op nylus den ry-uier int lant van canopepa eñ die andĩ aschalone eñ die derde in cipers die al te wel rukende is. Eñ het is een boem die desen boem ghelijct diemẽ aspala-tos hept ende die een bloem is ghelijc mitten anderẽ bloem wt welcker worte len ende blomẽ wert edel salue Itẽ die selue sept dat in allẽ stammen recht wt ouer al blinct een hemelsche boghe eñ daer is een suetichept des rokes alsoe langhe als die hemelsche boghe daer schijnt. ende ist dat hij schijnt opten sel-uen boem soe werdt zijn roke wõderlic ke eñ ontallike meerre eñ scoenre eñ is ghelijck den witten doorn ende heuet een roede vuerighe verwe eñ in sommi ghen deelen ruuct hij wel als castoriũ eñ werdt van veel luden sceptrum elyp-sep ghehieten als die selue sept. Noch sept dyascorides dat cyprus een medi-cinael boem is ende is zeer houdende wes blat alst ghekant wordt dwinghet die heffinghe vanden monde eñ ghe-soden in water verdrijft hi die wormen

vandē hoefde ende maect dat haer le lic als daer dat hoeft mede ghedwo-ghen wordt Item zijn bloem mit edick ghecoect ōtbijndt den hooftzweer als die selue sept:

Dat xxvi.ca.vāden caneel

Cypnamomū dats kaneel eñ wast in yndiē eñ in ethyopiē twee cubit? hoech eñ hoe dz hi dūre eñ subtijlre is hoe hi lieuer is eñ hoe dz hi grouer is hoe hij onwaerđ is eñ nae đ waerhyet te sprekē soe wast hi bij den trogoditen in ethyopien eñ hij wast mit eenre wor-telen thyen of xij.vingheren breet ondē haghedoernē die alte sondlinghe dick staen eñ men moets voer die zonne of nae der zōnen niet gaderē.ende als hij ghegadert is soe deylt die paep vādē lande die deelen eñ gheeft gode dat al dereerste deel eñ dat ander coept dye coepmā eñ is heet indē dorden grade als dyascorides eñ platea.segghē.van den welckē zijn twee gheslachtē als dz groue eñ tsubtijl.ende dat groue is dat quaetste.eñ dat subtijlste is dat beste eñ men sal kyesen dat subtijl is eñ dat enē scarpen smake heeft mitter suetichept ghemengt mit ghoeder luchten ende dat roedelachtich inder verwē is.ende dat wittachtich is dat is quader eñ he uet ōtuut te consoliderē.Caneel heuet menigerhande virtuut als dyascorid. sept Wāt hi beneemt den hoest als hij vā grouer vuchtichept coemt ende mit edic gemenghet geneest hi int aensicht eenre hāde zuuct diemen inpetigo hiet eñ in collirien ghemēgt droecht hij die vuchtichept vanden oghen eñ sasticht die zerichept vāder leynden eñ ghene set watersucht eñ beten vā crupenden dyeren ende cōfortеert den appetijt eñ doet menstrua voert comen eñ opent die bestopthept ende ōduwet die spise ende schepdt die fleumē eude verteert se.eñ mit wyne ghedrōckē drijft die se-cundinen wt dat zijn die vellekēs daer die kynder in gheleghen hebbē of des ghelijcs eñ afwischt die donckerhept đ oghen ende is ghoet ten hertvāc ende teghen zwijminghe

Dat xxvij.ca.vā cassya.

CAssya is een wel rukende specie eñ wast in arabia als ysidor? sept li.xvij.eñ is een roede vā enen groenen bast eñ is den caneel ghelijck inder vir tuten mer is legher inder moghēthept wāt men moets die helfte meer in dye ghewicht doen dan des caneels ter me dicinen.Item die glose sept ouer exodi xxx.dat cassya wast in waterighen stedē eñ wast groet ende heeft ghoede roke. Plynius sept li.xij.c.i.dat hi een stam-me is eñ wast inden velde bij dē caneel eñ zijn meeste breethept is van dryē cu bitus eñ is grouer inden tacken dā die caneel ende is vā tweerhāde verwen. eerst wert hij wit ende nae roet.ende tē laetsten zwart ende dat deel ist beste eñ nae den zwarten is dat roede best ende dat wit is dat quaetste wāt dat wordet eerst vanden wormen gheten.Cassia is edel een luttel soet eñ heeft een luttel scharps smaecs ende is van ghoeder luchtē eñ mē prijst dien best die vā pur puren verwe is ende dyemen niet lich telijcken breken en mach Mer die hem laet vouden is die best eñ daer is eē an der specie van cassya die den balsem ge lijc is inden roke Mer si is bitter ende daer om is die eerste een luttel zuete eñ

van heten smake eñ van ghoedẽ roke eñ die medici prysen dese Hier toe he=uet plynius ghesept mer platear. ende dyascorides segghen dat cassya is twe rehande als cassiafistula eñ cassia ligenea. eñ dese cassia lignea oerberen dye meesters zelden. eñ is een stamme ende heeft een vaste substancie. eñ alsmen se brekẽ wil so en voutse niet eñ is rode lachtich ghelijc den caneel Eñ dit is eẽ specie vã cassia lignea eñ is scarp inden smake eñ suetachtich. eñ daer is noch een specie van cassya lignea die bitter=achtich is hebbẽde onderscepdẽ verwe eñ dese pleghen die medici te oerbarẽ eñ en wordt niet lichtelic te broken mer si wordt wel gheuõden ende heeft enẽ scarpen smake gemengt mitter soetichheyt eñ mit ghoedẽ roecke. eñ alsmẽse breect soe heeft si wittachtighe verwe bynnẽ ende õderscepdẽ mit roetheden ondermenghet ende dese wordt onder wile ghevalst mittẽ bast van capperis. mer het wordt bekent vanden bitter=achtighen smake eñ heeft õtuut te scepden overmits der subtijlheyt zijnre substancien eñ heeft virtuut ende macht te verteren wt sinen qualiteytẽ ende he=uet macht te cõforteren ende gheneest die reume die vã coudẽ saken comẽ eñ helpt die valle van sinte cornelis ende starct die herssen eñ zuuert die nyeren ende die blase eñ rūpt apostemen ende gheneest se eñ ontstopt die lever eñ dye mylte eñ võdrijft den stanck des mõdes een wylken. eñ doet menstrua comẽ eñ starct die moeder eñ helpt teghen zwijminghe eñ crãcheyt des herten ist dat men een zijroep maect vã sinen pulver eñ vã rosen ende van been des herten hert. hier toe hebbent dyascori. eñ platea. ghesept. zc.

Dat xxviij. ca. vã cassyafistula.

Cassiafistula is een vrucht vã enẽ boem die lanck saet draecht Mer allenckẽ nae dat die tijt lanck is daer na wert hi te langher eñ te grover eñ wert buytẽ dick overmits aentreckīge der zonnẽ. eñ tmorch is bynnen zwart vucht eñ soet die ghemengt is mitten witten coernẽ ende mit sommighen cellekens ist bynnẽ onderscotẽ ter manieren vã honichroten. eñ men sal kyesen die grof eñ wittich is eñ dat is een teyken datter veel morchs in is ende he=uet macht te saftẽ eñ morwe te maken ende te suueren eñ den stanck des bloedes wõderlike zeer te saftighen ende die colera eñ dat bloet te suueren ende te ontbinden die apostemen der kelen. eñ is den darmẽ ghoet ende helpt tot ten ghebreken der borsten eñ leydt wt die versche menstrua die vã vetten humorẽ coemt. eñ gedrõckẽ gheneset die heffinghe der darmen bovẽ eñ benedẽ Hier toe heuet dyascorides ghesept al ist datmen opẽbaer int gemeyn cassya set ende sept mit eender dubbelder ss al dus nochtãs en salment alsoe niet scrijuen noch segghen mer men salt aldus scriuen cassiafistula alsoe als die aucto=res segghen

Dat xxix. ca. vã calamus

Calamus aromaticus vandẽ welcken ghesept wordt exodi xxx. eñ is alsoe geheitẽ nae võ gelikenis eens riets of eens hols dincgs als pẽne of stroe als ysid. sept li. xvij. eñ wast in yndien ende is mit veel knocken eñ is soet inden roke. eñ ist dat hi te brokẽ werdt

soe werdt hi in veel deylen ghedeylt: eñ is indẽ smake als cassiafistula mit eẽ rehãde zerpiger wederbitinghe als ysi dorus seyt. eñ pappas seyt dat hi is vã eenre heter virtuten. eñ die glose seyt ouer exodi xxx. eñ seyt dat calamus aromatica is een speci die wast bidẽ berch vã lybaen eñ soe waer dat hi wast plynius plathea. eñ dyascorides segghen dattet een heet eñ een droghe specie is inden anderen grade. eñ het is een wortel vã eender spruten die eenre pipẽ of enẽ halm die hol is ghelijc is eñ is van groten roke eñ heeft een hollicheit als een ryet daer een hout in gheuonden werdt datmen wt trecken sal. wãt tẽ is nyets waert mer het worter onderwilẽ in ghelatẽ op dattet te meer weghẽ sal Item die selue auctores segghen noch tan dat calamus tweerhãde is als een dat in persien wast eñ is wittachtich vã verwen. twelck alst gebrokẽ wert niet haesteliken en puluert ende heeft een wonderlike craft te confortereu. want hi starct die maghe eñ helpt totter vdu winghe. eñ sonderlinghe ist dat hi mit alssen ghetempert wordt eñ mit rosen water ghenomen soe is hi zeer goet teghen crãckicheyt des herten als plynius seyt. Het is een ander dat in yndyen wast eñ ruuckt wel eñ die rodelachtich is dat is die best eñ die vol knopẽ is eñ dicke Ende dese is zeer medicinael by nae als cassiafistula of als caneel õ welker virtuten soecket bonẽ wãt het doet menstrua comen. zc

Dat xxx. ca. noch vã calamus.

Calamus vsualis als ysidor9 seyt dat is ryet dat bynnẽ hol is of eẽ stroe eñ is een stoppel die tusschen den wortel is ende den zade. eñ men oock mit enen anderen naem noemt eñ hiet culmus als ysidorus seyt eñ is bynnen hol eñ buytẽ slecht eñ rõt mit knocken ghestarct eñ mit veel rocken ommegecleet daer die are mede gheuoet wert eñ als die halm vghaet soe vuaert dye are eñ mit cleynẽ winden gaet hi ghẽs eñ weder eñ hi wordt lichtelic ghebroken ende ghecromt ende naeuwe weõ op ghericht zc.

Dat xxxi. ca. vã eender scrijfpennẽ.

Calamus scripturalis dat is een penne daermẽ mede scrijft als eẽ ryet of een veder. eñ die oude plaghen al mit ryeden te scriuẽ eñ die iodẽ scriuẽ daer noch hudẽ des daghes mede. plynius seyt li. xvi. c. xxxiiij. eñ is nut tot vele dinghẽ. Item hi seyt dattet wast in waterighen steden eñ si zijn noetorftich in strijden eñ in vredẽ. Wãt dat volc dz int noerdẽ woent decken haer huysen abelicken daer mede. eñ si pleghent in haren huysen te hãghen alst groen is voer chyperheit eñ voer een ghenuecht eñ tvolc van oesten pleghen mitten riede te strijden eñ te vechten eñ makẽder glauien of ende hebben een leuẽdighe wortel wãt al snijdtmen dat ryet bouen die aerde of het wast weder. Item mẽ vintse die al vol morchs zijn die zeer bequaem zijn pipen af te maken ende die vol morchs zijn eñ knopich eñ dick die zijn best mede te vechten eñ dat cleyne riet is best mede te scriuen. Eñ men sal dese pennen niet zeer splittẽ eñ mẽ salse in die rechter side een luttel lãgher makẽ dã in die lufter side Item het zijn ander ryeden ofte calami die vol morchs zijn ende als die cleyne stuckẽ gesnedẽ

zÿn soe werdē si ghestotē eñ op enē cracken viere gecoect thendt dattet dicke wordt eñ eerst schinet of het al schume waer. mer alst een wÿle ghestaē heuet soe wortet dicker eñ beter eñ dat onnut drÿft bouē ende wort ouermits anderē dinghen gheualscht mer dat wordt onderkent wāt dat ghoede craect inden mont eñ is zeer suet eñ also en is dz quade nyet. mer het ghaet inden mont en wech als plathea. sept.

Dat xxxÿ. ca. vā caparis.

Caparis is een spruut in orienten als plynius sept li. xiÿ. c. xxiiÿ. eñ ysidorus sept wes bast bloemē eñ bladeren ghoet zÿn ter medicinen eñ sonderlinghe die basten die inder wortelē zÿn als ysidorus sept li. xvÿ Caparis heeft den naem vāden griekē ghenomen. Item dyascorides sept dat caparus is eē dicke sprute opter aerdē ghesprayt die vol smerichedē is. wes virtuut ter hardicheyt vāder milten ghoet is bouē allen medicinē. eñ wast in dorrē ende in droghen lande eñ in harden. eñ sonderlinghe in ouden muerē. eñ alsment eet soe morwet den buuc eñ doet urine comen ende menstrua eñ safticht dē tāt zweer. eñ zÿn sap in die oren ghedropē doot die wormen eñ heeft veel groete wortelen der welker basten nut zÿn tot ten voergheseydē sakē als platea. sept Caparis als zommighe luden segghē is een cruut datmē ghaderen sal int beghinsel vander leynten ende men salt droghē eñ dan machmēt ghoet houdē seuen iaer. Ende hoe veel dattet gheroert wordt ten puluert nyet eñ het is wat bitterachtich indē smake eñ roede lachtich inder verwē. zÿn blomen zÿn heet alsoe langhe als si beslotē zÿn wāt als si open zÿn eñ ghebreit soe en dogē si niet eñ men sultse mit soute eñ so hout mense. si maken enen appetÿt ende si verduwen die humoer die inden mont der maghen is. eñ si zÿn spÿse eñ medicÿn eñ si helpen teghen die doefheyt. eñ haer puluer is ghoet als hÿ in olye ghecoect wort eñ die handen daer mede besmeert die ghefistuleert zÿn. ende in die oren ghegotē helpt vā siecheit Hier toe plathea. zc.

Dat xxxiiÿ. ca. vā cardomomū.

Cardamomum als dyascorides sept is een saet van enen boem. dz saet wintmē des leyntens ende maket eenre hādē knoeckens als een wÿnbesse daer tsaet in wast ende is tweerhande als tmeeste datmen tam heet ende tminste datmen twilde heet. dat eerste is tbeste wāt het ruuct beste eñ dat wat roedelachtich eñ wat scarp vā smaken ghemengt mitter zoeticheyt. eñ heeft macht te cōforteren eñ daer om ist goet teghen den hartuāck eñ teghens quade verduwinghe der maghen ende is ghoet teghen corrughe ende starct dye hersen als dyas. eñ platea. segghē

Dz xxxiiÿ. ca. vā calamentum.

Calamentum is een cruut ghelÿc der menten vāden welcken dye heilighen onderwile een ghewach maken inder glozen eñ is tweerhāde als dyascorides eñ plathea. segghen. als berch calament eñ dat is slechs dz best een ander is dat tam is ende en is nyet soe droeghe als dat eerste is eñ heuet macht te consolideren ende te verteren wanttet heet eñ droghe is inden dorden grade als die selue sept eñ is goet

teghen den hoest eñ teghen siecthept d borsten dat vā couder saken coemt als dpacalamētum dat eē electuari is welc ghemaect is vāden blomen eñ vanden pulurē dpes cruuts eñ vāden anderē dinghē eñ het gheneest die zeerichept vandē darmen eñ is ghoet teghen den couden reume eñ gheneest berē der cru pender dperē eñ trect dat venijn vā bpn nē wtwaert Zijn sap in die oren gedro pen gheneest die wōden eñ oeck mede dodet die wormen vāden oren. eñ tem- met die ōcuuschept eñ vtraecht die ma laetscip eñ verdroecht ouerulodighe vuchtichept als die selue sept eñ heuet veel ander vtutē als die biuoet:

Dat xxxv. ca. van carex.

CArex als psidorus sept is eē scarp cruut eñ hardt wes steel of garde drpekant is eñ snijt den menschē handt dpet hardeliken handelt eñ heeft bla- deren aen bepden siden ghehouwen eñ scarp inder manierē van enen zwaerde Nochtās en quetst die scarpichept van carex npemāt ten si dattet eerst ghera- ket wordt. eñ wast in broeckighē mor- wen lande eñ schijnt of het harde hart eñ scarp waer in zijnder substanciē ende wordt onder den ghestachte van cprp9 ghenoemt als plpnius sept. Die wor- tel vā cprpus die drpekant is die is vā ghoeden roke eñ van ghoeder virtutē als calamus aromatic9 doet of is. mer dat en suldi int ghemepn niet verstaen mer zeer int speciael als hi sept li. xij. c. zc. Vā carex coemt carectum eñ is dpe stede daer die carices wassen als vā sa- lix dat is een willighe daer coemt af sa lectum dats een stede daer willighen wassen als psid. sept zc.

Dat xxxvi. ca. van carduus.

CArduus sept psidorus is eē griex naem of nae den griexen ist eē ge slachte vā crude of vā doernighē vruch ten. wes natuer bitende is ende wreet ende daer om gheneest zijn sap twallen vanden haer. Item dpascorides sept dat zijn wortel in water ghesoden ghe- uet den dranckers een lust te drincken. eñ is den moeder vander vrouwē zeer oerbaerlick eñ daer om en ist gheen wō der dat si vanden vrouwē begeert wort wāt si helpen hem dat si knechtkēs dra ghē als die selue sept Item carduus is een vuul cruut eñ heeft scarpe stelē eñ int hoechste heuet doernighe eñ scar- pe hoefdekēs daer tsaet vā carduus in is twelck buten zwart is mer wit binnē indē morghe. eñ is een heet schepdēde saet eñ is ghoet teghē den steen inden nperen eñ inder blasen ende twast i on gheboudē steden eñ werdt vādē ezels ghegheten ende van beesten ghetreden als ghesept wordt iij. regum. v. si leden die sprōghen der beesten eñ si tradē dē carduum zc. Item vā carduus sept plp nius li. xx. c. xvi. datter een eenrehāde carduus is dat sonder pet tusschen te vallen blopt alle den zomer eñ als dpe een bloessem valt soe coemt die andʼ we der wes angelen als die blader wassen soe latē si of te stekē. eñ het zijn andʼ car dui die doernich zijn ende vianden den choern als die selue sept ende die ouer ulopen inden sade eñ daer om machmē se qualickē verhaten daer si eens wassē tē waer datter een waer diese naerstelic wtpluckede. ende die dat doen sal dpe sal dicwijl steecten ende prekelinghe li den ende doghen zcetera.

Dat xxxvij.ca.vā caricus

Caricus is een droeghe vighe.ysi dorus sept dat dye ypgheboem drye werue of vierwerue vrucht maect ende als die een ryp is soe beghint die ander te wassen.ende als die oude lu- den dese dicwyl eten beneme hem dat rimpelen vandē aensicht ende in ande ren leden.dyascorides sept dat si goet ī spyse zyn ende inder medicinen want si voeden veel ende vetten Mer si makē veel groefs bloees ende starcken dye crancken ende inder medicinen suuerē si die borst ende benemē den hoest ende claren die stemme ende saftigē die herf sen der kinnebacken ende si suueren die nyeren die blase eñ die moeder.eñ ghe coect in wyn mit alssen gheneest die wa tersucht:eñ ghewreuē mit morstertsaet ghenesen die ioecten vandē oren eñ rey nighense.eñ vighen gheuolt mit mos- tertsaet eñ in wyn gesodē daer esop eñ anys eñ soet hout toe zyn ghedrōcken ghenefet alle ghebreken der longhen eñ der borsten. die vighen salmen des auonts eten ende enē warmē toghe vā den wyn toe drincken eñ ghaen te bed de eñ die borst buyten teghen dat vuer smeren.Mer die te veel vighen eet op hem seluen die crycht heffinghe eñ op blasinghe van lichaem eñ si maken lu- sen als dyascorides sept.Die ander pro priepten soect beneden vander vighen als de ficu.zc.

Dat xxxviij.ca.vāden camyn.

Cyminū dat is camyn eñ is eē saet dat een ghoede lucht heeft ende is bleeck inder verwen als dyascorids macer eñ parsius seggen eñ is heet eñ droeghe inden anderen grade eñ heeft virtuut te scheydē ende maect verduwī ghe ende saftícht die windicheyt ende veriaghet die zericheyt der maghē dat vā winde comet ende stempt dat buuc- euel ist dat hy ghebraden wordt ende ī edick ghelept ende dan ghenuttícht. Syn puluer in die nase gheblasen doet nyesen eñ beneemt bloedinghe ter noe sen eñ doet die zericheyt ende die hef- finghe der kynnebacken ghaen sittē eñ gheneesse .ende mit bakelaer dwincgt hy den couden reume.eñ waer dz oghe blaeuwe ende mit bloede ghemenghet van slaen van vallen of van stoetē so sal men comyn cleyn pulueren eñ menghē mit wasse eñ menghense wel te samen ende makent dat plat ende dunne als een vieruoudighen plaester ende ma- kent warm ende legghent opt zeer eñ alst cout is soe salment weder warmen ende legghent daer op ende dit salmē doen aen enen ghanghe thent dz bluet ghesceyden is. dit segghen dyascorids ende plathe.dat selue sept plynius vol nae libro xx.c.xvi.dat comyn die een is tamme ende dander wilt:eñ hy sept dz hy tot veel dinghen goet is ende son- derlinghe ter maghen. wes opblasin ghe hy gheneest ende oec der darmen eñ haer steectē.

Dat xxxix.ca.vā coriāder.

Coriander vanden welcken men sept numeri xi. als ysidorus sept libro xvij.ende is een ruuckende cruut wes saet mit zuetē wyn ghegeuē maect die manne bereder ter oncuuscheit noch tans ist te hueden datmens nyet te ve- le en gheue want sonder twyffel het soude enen verwoedt maken. mer alst bereyt is ende na den eten ghegetē vī.

of acht coern maectet veel goets.

Dat xl. ca. vā carabus

CArabus mit sinē sade ist eē venijn cruut wāt het doot die luden die des dicwijl naem als ysidorus ende papilion segghen. Ende hij sept noch dat coriander in spijsen ghenomen is vhettende ende dwinghende ende doet slapen. ende nae den auctoers is die coriander van dubbelder virtutē of craften. want macer sept in sinen boecke aldus. Die craft van coriander is cout ende is van felre machtē Galienus sept Coliander ghewreuē eñ mit edick ghedrōckē doot die wormen vandē buucke. coriander ruuct wel also lāghe als hi geheel is mer wordt hi mittē hāden ghewreuē soe stincket hij. dat saet des seluē is wit eñ cleyn zc.

Dat xli. ca. van coloquitida

COloquintida daermē of sept. iiij. regum iiij. is een gheslacht vādē bitterē crude als die wilde cucurbita is want het worpt zijn telgherē bider aerdē als die cucurbit eñ heeft rōde vruchten Dit cruut vlecht hem inden thunen als die wijnghaert mit cleynre ronder vruchten als ysidorius sept. li. xvij. Itē dyascorides sept dat coloquītida diemē cucurbita alexandrina hept werdt ōder wijlē alleen gheuōden wassen eñ dā is si dodende ende venijnt als die squilla is diemen cepa marina hiet Mer als si gheuōden wordt ouer veel hoops soe en is si so quaet niet. si heeft morch bast eñ saet dat morch is nut in medicinē eñ daer na is tseat tnutste. mar die bast en is nyet goet eñ dat morch is te prijsen dat wit is alsmen den appel scuddet so gheuet hij ghelunt eñ heuet macht te scheyden ende te verterē te ōtbindē eñ te doerschieten. ende purgeert fleuma ende melancolia waer of datmen sept dat coloquintida goet is teghens die rudighe cotidiaen ende quartaē ist dat tet den siecken te punt ghegheuē wort ende is oeck mede goet tottē tantzwere ende veriaghet die langhe yperē eñ oec die wormen inden buucke ende zijn puluer doot die wormen vanden oren. ende opent die hardichept der mylten eñ oeck der leueren ist dat zijn sap mpt vennecoel ghegheuen wordt ende zijn cokinghe opent die aderen vander aerbepen stoeftmen daer ouer eñ doet men strua comen Dese proprieteiten eñ veel andere heeft coloquintida als dyas. eñ plathe. segghē.

Dat xlij. ca. vā soffraen.

CRocus is een cruut dat wij soffraen hepten. ende is alsoe mpt zijnder bloemen ghehepten als ysidorus sept libro xvij. mer inder bloemen is die craft ende hept crocum ende die is best die versch is ende wael ruecket lanck ende luttel wit ende gheheel eñ die niet cleyn ghebroken en is eñ goet van luchten. ende als hij ghebroeken wordt dat dan die handen besmet worden ende is saftelick scarp ende si pleghen daer toe te doen schuum van siluer op dat hij te meer weghen sal. mer alsmen dese puluert soe sietmen dā die valschept. Item dyascorides sept dat hij tweerhande is als crocus ortensis dat is hof soffraen daer hij in wast. eñ daer is een ander species dyemen hiet crocus orientalis ende dat is soffraen van orienten. ende dit is die alderedelste eñ draecht eē purpur bloē eñ heeft

een hoeft als een vpole in wes middel drye of vier blomē staen: Men sal dye bloemen kyesen die roet zijn ende dye wittachtich zijn salmen wech worpen. ende men machse wel x. iaren houden in groter virtutē eñ craften. Item sof-fraen is heet ende droghe inden eerstē grade eñ is oeck mede ghetempert in sinen qualiteyten. eñ daer omme is hij conforterende wāt hij is sonderlinghe goet teghē cranckicheyt der maghen eñ teghens aenmachticheyt. ende hij neemt die roetheit vanden oghē wech dat van bloede comet oft van enigher smettē ist dat hij ghewreuē wordet mit rosen eñ mit enen doder van enē eye eñ dan opt oghe ghelept. Hier toe heuet dyascorides gheseyt eñ platheari⁹ seyt dat soffraen heeft een proprieteyt dz hi in sinē bladerē alle die winter groe-nicheyt hout eñ hoe groet dat die cou-de is hij en laetse niet after Mer dyes somers verliest hij zijn bladerē mit allē ende si dorren eñ nae half herfst wassen si weder eñ dan comen zijn blomen wt in enen cranckē steelken eñ crupē voert als aristotiles seyt inden boecke d̄ groy-lijcken dinghen. Item die soffraen he-uet grote ghelijckenissen mit ascolonia of mit squilla inden wortelen nochtan scheelt hi van beydē want cepa of squil la dat een dinck is of die wortel vā sof-fraen is vā dichten vleysch ende hij en maect gheē saet als die ascolonia doet. Item plynius libro vicesimo ca. xx. seyt dat soffraen niet ghesolueert en wordt mit hoenich noch oeck mede mit gheē rehande zueten dinghen mer hij wort lichtelijckē ghesolueert in wijn ofte in water ende hij is temael zeer nut ider medicinen wāt hij verderft alle ōtsteki ghe eñ zericheyt der oghen. sonderlin-ghe ist dat hij mit wijne ghemenghet wordt. ende is der borsten der maghen ende der leueren altezeer goet: eñ dye soffraen nuchteren drinct mit wijne of mit byer die en mach niet drōcken drinc kē noch hi en mach niet te vol etē waer bij dat hij altezeer nut is den luden die hem te vergrijpen pleghen in spijse of in drancke. eñ slechs cronē of soppelen ghemaect van soffraen ende opt hoeft ghesetwederstaet der drōckenscap. eñ si en laten den mensche niet drōckē wer den eñ doet wel slapē eñ beroeret hoeft eñ verwecket die myn. eñ mit zijnre blo men bestrekē ist goet op dat heylighe vuer. eñ van soffraen maectmen vngē-tum cytrinum eñ oxirocroceum eñ ghe neest brokē benen eñ is goet teghens steecten van scorpionen ende steectē vā spinnen.

Dat xliij. ca. vādē cyuun.

Cepa of cepe dats cyuun ende is een cruut wes craft alle leyt in-den hoefde dat is inder wortelen ende oeck mede leydt si inden sade. Item aristotiles seyt int boeck vander plāten die cynun eñ ascolonia makē twewer uē bladeren ende die cyuun heeft enen steel daer hij zijn saet in maect eñ heeft een wortel mit veel rockē ommebecleet ende onder die wortel heeft hij and̄ ha ren oft haer ware. vanden welcken die grote wortel gheuoedet wordt. eñ dye vuchticheyt wordet voert ghesent tot alle dē ghehelē crude. eñ int eerste iaer soe en vordert die cyuun nyet ind̄ wor-telen mer in dat ander iaer nae dyen dz hij ghesayet wordet. noch hij en sadet

niet voer dat ander iaer noch en maect
zÿn saet inden balghen nyet ende so en
doet dat loeck ende sommighe ander.
mer int ouerste vanden stele die specien
vanden eyuun zÿn tweerhande als tā-
me ende wilde diemen van aristotiles
cepa canina heet ende dese canina he-
uet witte bloemen ten hemelwaert eñ
groen ter aerden waert. ende dese is
goet teghens apostemen. ende die tam
me eyuun heuet enen hollen steel ende
sonder knopen. ende ghelÿckerwÿs dz
hÿ zÿn bladeren vernuwet alsoe vernu
wet hÿ zÿn wortelen als aristotiles seit
inden voerscreuē boecke. Item dyasco
rides seyt dz die tamme cepe nut is ter
medicinen ende oeck ter spÿsen ende is
slÿmich ende van couder natueren. en
de sonderlinghe die wat lancgworpelt
is meer dan die rōde ende meer die ro
de dan die witte ende die droege meer
dā die vorsche ende meer die rauwe dā
die ghecoecte ghegeten beneemt wal-
ghinghe ende vermindert den stancke
des mondes ende morwet den buucke
ende doet die spÿse wel smakē. eñ zÿn
sap mit honich ghemenget wischt die
donckerheyt vanden oghen af. eñ zÿn
sap is goet den ghenē die in litargyen
legghen. ende tsap mit vrouwen melck
ghemenghet ende in die oren ghedro-
pē beneemt hem die zericheyt. ende te
maten ghegheten soe nisnÿt hi die din
dende ende die heffende humoren eñ
opent die monde vanden aderen ende
doet orine ende menstrua comen ende
leÿdtse wt ende lescht die beten vā enē
verwoeden honde ende ander venÿn-
de beten ende claert die huut eñ opent
die zweetghatē ende daer omme doet
hÿ zweten ende leydet wt. ende rauwe
ghegheten en gheeft hÿ den lichaem
gheē voetsel eñ hi is den colericꝰ quaet
ende den fleumaticus goet eñ maket
dorst ende opblasinghe ende quetst dat
hoeft ouermits zÿnre scarpicheit ende
doet den mensche vuerlÿke drome dro
men of sien. eñ sonderlinghe wordt hÿ
ghegheten van ludē die vā groter suuc
ten op ghestaen zÿn. Ende hÿ doet die
luden screyen of huylen mit sinen roke
alleen ende hÿ quetset dat ghesicht als
dyascorides seyt. zc.

Dat xliiij. ca. vā cepe caninum.

Cepe caninum dat is squilla ende
wordt gheuōden bÿ der zee ende
plathearius noemtse cepa marina. eñ
onderwÿlen wort hi alleē gheuōdē eñ
dan is hÿ venÿn ten si dat hem die ve-
nÿntheyt ghenomē wort. eñ zÿn quaet
heyt wordt hem benomē ist dat hÿ een
wÿle leyt in wÿn eñ in olie eñ dā wordt
inder medicinē ghedaen. Item mē sal
hem op sniden ende doen hem dat alre
binnēste wt eñ dat vterste salmen mede
wech doen ende dan dat middelste ne
men ende dat becoemt zeer wel in me-
dicinen Item plynius seyt libro xix. ca.
xvij. Item die griecke segghen datter
veel gheslachtē van cepa zÿn eñ alle-
gader maect si traninghe alsmen haer
ruucket. ende hoe dat hÿ ronder is hoe
dat hÿ beter is. ende dye roede is dye
suerste ende is meer suerder dā die wit
te ende die raeuwe meer dā die gheco
kede ende hÿ wordet ghesayt ende oec
gheplant mer als hÿ ghesayt wort soe
en maect hi gheen saet voer dat ander
iaer ende wanneer hi zaedt soe ōghaet
dat hoeft want die voertbrenghinghe

des saets is verderffenis des hoefs.
Item tsaet vanden eywn wil ghesayet werden in ghespaedder aerden ende daer alle oncruut ende ander vuul wor telen wtghewyedet zijn. ende als zijn saet bestaet zwart te worden soe pluctment ende eer dat hij al dorre wordt so pleechment int stroe te bestemmen. ende waer yemant die daer ghenuecht in had de dat die hoefde vandē eywn out wor den soe soudemense netten mit laeuwē souten water ende alsoe moghen si lan ghe dueren ende zijn oeck beter teten mer si zijn best inden sacken te sayen of te planten ende veel nutter het zijn ve le luden die den eywn ophanghē indē roecke ende inden scoersteen bij den vyer alsment tloeck doet ende dat doen si daer omme dat si niet wtspruten en sullen.
Item die wilde eywn als die selue seyt li.xx.c.vij. en zijn nyet etelic mer si zijn zeer medicinael ende si zijn indē ruken alleen goet teghen donckerheyt vā ogē mer ghesmeert ist meer prophitelic ende si ghenesen die wondē vandē monde. ende mit wijn ende mit honich ghemēgt gheneest beten vā honden ende vā ser penten ende is goet ter doefheyt. ende mit ghansen smeer ende mit honich ghe menghet helpet totter zericheyt vā len den ende suuert ende gheneest wōdē. hier toe seyt plynius zc.

Dat xlv. ca. vā cucumer.

Cucumer cucumerus dat is een cruut vanden welckē ysidorus seyt li.xvij. dat si cucumerē ghenoemt zijn daer omme dat si onderwijle bitter zijn die nochtās soet wassen ist datmē haer saet overghiet mit ghehonichdē melcke Item dyascorides seyt dat die cucumeren coudt inder naturen gheuōden worden si laxeren den buuck ende si hel pen der maghen. zijn bladeren ghene-sen wonden ist datmen die bladerē wryuet ende stoet ende legtse op wōdē die honden ghebetē hebben Item zijn saet ontween ghewreuē ende mit wijn ghe drōcken helpt der crancker blasen. Itē plynius seyt libro vicesimo c.ij. et iij. dz cucumer tweerhande is als dat in den houen wasset ende dat wilde. wes wor tel meeest grof ende wit is wt wes sap een electuari werdt dat noet is in veel medicinē zc.

Dat xlvi. ca. vā cucurbita.

Cucurbita als ysidorus seyt is een grykers naem wyens opghanck of beghin den latijnschen onseker is. ende zijn ghestachten zijn veel als ysidorus ruert libro xij. ende dat selue seyt oeck plynius. Item zommighe cucurbit is tam ende zommighe is wilt. ende die tamme ouerspryt haer bladerē ende haer telgheren als die wijngaert ende knoept hem mit zommighen bande-kens also als die wijnghaert omvlech tende. ende heuet witte bloemen die hi coept op dat hi machtelick teghen der nacht sonder ondersettinghe bloeyen mach mer zijn vrucht vordert weynich of luttel mer si ghaet al af ende si vrr-rot. Item platheearius seyt dat die cu curbita van couder ende van vuchtiger complexien is ende i qualiteyten ghe-tempert. Ende men vint oeck die cucur bit in heten lantschappen. wyens zade alsmense in der aerden worpet soe wast daer cruut of. wt welcken crude wytte blomen comen ende ten laetsten vruch tē die vol saets zijn ende morchs wes

scorsse eerst morwe is mer als si coemt totter ripicheyt soe wordt dye vrucht buyten hardt als een hout. Item dye vruchten als si nyeuwe zyn soe zyn si ghoet te ethen ende die sadē zyn goet ter medicinen ende zyn saet is scheydē de om die subtylheyt zynre substancien eñ daer om zyn si ghoet teghen die ver stoptheyt der leueren der nyeren ende der blasen. eñ die cucurbit ghesoden of ghebraden is een medicyn den ghenē die den scarpen corts hebbē wāt hi die materi der zuuctē zuuert ouermits pis sen eñ laxeert een luttel eñ verdruct die hetten ende verwandeltse ende starctse Item die zade worden ghewonnē nae der rypicheyt ende si werden ghewas-schen ende ter zonnen ghedroecht op dat si ouermits hare vuchticheyt nyet ghecorrumpeert en werden ende men machse in een droeghe stede drye iaren houden. hier toe heeft platea. ghesegt Item plynius seyt dattet sap vāder cu curbit ghoet is teghen theyplighe vier ende teghen heffinghe der oghen eñ saftichet die zeericheyt vanden oren ist datmen tsap daer laeuwe in drupet eñ zyn saet ghewreuē te puluer ende ghe stropt in hollē wōdē vultse mit vleysch eñ die bast tot asschen ghebarnt is goet opt verbarnde. Item plynius seyt li. xx. c. iiij Item daer is een wilde die vin gher dick is wassende in stenighen ste-den wes sap ghoet is totter maghē eñ darmen. eñ zyn morch mit alssē is goet op den tantzweer wat souts daer thoe ghedaen ende zyn sap mit edick ghe-warmmet doet die wagghelende tan-den vaste ende styf staen inden monde. ende zyn vleysch sonder dat saet is zeer ghoet ende nutte op den lyckdoernen. Item zyn bladeren ghecoecket dye zyn oeck mede zeer ghoet op wonden. Item dat saet gheoroncken mit wyn verwinnet dat venyn. Men sals nyet eten Mer want si eerst opblasinghe ma ket als si groen is soe salmense coken ende etense alsoe Ende die wilde cucur bit is als ysidorus seyt libro decimosep timo alsoe veel als coloquintida. ende is een zeer bitter cruut ende streckt zyn telgheren byder aerden ende het heeft grote bladeren ende is van zwaren ro ke als die cucurbit ende maeckt ronde vruchten als die ghemeyn cucumeren doen. als ysidorus daer seyt soect bouē vāder naturē vā coloquītida Cucurbita dat is eē kuwoerde cucumeres die zyn bynae als kuwoerdē.

Dat xlviij. ca. van celidonia.

Celidonia is een cruut dat soffra nighe blomen heeft ende dye is alsoe ghenoemt om dyes wille dattet inden tyden als dye zwaluwen eerst comen soe beghintse te bloyen ende ve le luden heytent zwaluwen cruut ofte dye ghauen des hemels als ysidorus seyt want celidon in grycx is zwalue in duytsche. ende waert dat dē zwaluwē inden nest haer oghen wtghestekē wor den soe soudense die oude weder sien-de maken mit desen crude. dat selue v-telt plynius oeck mede in sinen boeckē dattet sap van desen cruyde dye zwalu wen weder omme siende maket. Ende dit cruut heuet noch vele natuerlycker consten ende virtuten in hem Wāt het heuet macht te ontbynden ende oeck mede te trecken ende te verteren als dyascorides seyt. ende het saftichet dye

zericheyt der taudē eñ zuuert dz hoeft eñ doet menstrua comē ende purgeert die moeder ende gheneest die fistel en de kancker vanden monde als plyni9 dyascorides eñ plathea. seggē

Dat xlviij. ca. vā centaurea

Centaurea is al te bitterē cruut en de is droeghe inden dordē grade ende daer om ist telcerte gheheytē dat is galle der aerden als ysidorus seyt. want zijn duecht is eerst gheuōdē van chyro centarus als die selue seyt li. de cimoseptimo eñ is tweerhande als die groete eñ die cleyne. dye meeste heeft meerre telgheren ende bloemen ende heeft die meeste macht ende meerder dan die cleyne centaurea doet als ghe seyt wordt in platheario eñ constantin9 seyt dat die wortel vander meester is heet ende droeghe inden anderen gra de ende heeft eenderhande bitterheyt mit zueticheden ghemenghet eñ daer om sluytet vast. Item die blomen ende die bladeren zijn nutter in medicinē dā in anderen dinghen. eñ centauria bene met die zericheyt vanden buucke ende claert dat ghesichte eñ ontstoppet dye nyeren ende die mylt eñ gheneest dye popelsie die cleyne is of gycht. eñ mit hoenich ghenomen doodet die pyeren ende zijn wortel consolideert wonden als plynius eñ dyasco. segghē

Dat xlix. ca. vāden lauwerboem

Daphnus in griex is laurus in la tijn als ysidorus seyt li. xvij. ende laurus wordt ghesept van desen woer de laus laudis dats lof want mittē bla deren ende mitten telgheren vanden lauwerboem plachmen die hoefden te croenen der gheender die victorie had den mit groten loue ende prijs. Ende daer omme bij den ouden tijden plach laurus lauda te hyeten mer daer nae is wordt die d. of ghehaelt ende die r. toe ghedaen ende is laurus ghehyetē. ge lijckerwijs alsmen plach te segghē me didies daermē nu seyt meridies dat is middach als ysidorus seyt. Dye grye ken hyeten desen boem daphyn daer omme dat hij altoes groen is want hij is altoes groen winters ende zomers ende daer omme werden die verwīres daer mede ghecroent als ysidor9 seyt. ende plyni9 seyt dat dese lauwerboem behoert properlicken keyseren ende co ninghen toe ende den ghenen die zege ende victorie ghehadt hebben ende hij verchyert die huysen eñ van hem zijn twee ghestachten als delphica ende cy pria. ende mitten lauwerboem delphi ca worden die delpheres eerst ghecro net die zeghe hadden. ende mitten lau wer cypria croenden die romeynē dye hare als si victori hadden. mer nu zijn daer veel species vā lauwer bomē mer si scelen inder gronicheyt ende in dyer groetheyt vanden bladeren ende van den bessen. ende is een boem van me nigerhande ghedaenten Eñ hij telter xiij. species des selues boems. onder die welcke hij eenderhande specie sett die den grotē iupiter ende appollo del phicus ghewyet was. ende daer ōme daer die aerde vanden lauwerboem in enen huyse is daer blijft dat huus van den blixem onghescent eñ appollo en plach gheē ātwoerde te geuē als daer gheen lauwer tegenwoerdich en was ende wantmen te ghelouen plach dat hij nut was in godlijcker eren soe pla

ghen si dyen oeck te besighen totte lo-
ue ende prys der werelt eñ men moets
niet besmetten mit enighen ꝓdelē din-
ghen eñ men plachen opten outaer te
legghen ende te steken. Item die key
ser tyberius plach den lauwer op zijn
hoeft te setten alst onweder was vā dō
der ende vā blixem ghelijck dat si dyen
draghen teghen die vreesen vā blixem.
Item plynius vertelt een wōderlic dīc
dat doe augustus sat in enē hof bij dru-
sillam augustam doe werp hi een hen-
ne neder vandē hoghē die alte sondlin
ghe wit was ongequetst in des keysers
schoet eñ die henne hyelt enē telch vā
enē lauwerboem in haren beck die ghe
ladē was mit veel bessen. eñ die waersa
ghers hyeten datmen die henne sober
houden soude eñ datmen die bessē saey
en soude eñ bwarense mit groter naer
sticheyt wt den welckē een heerlijck ze
ghelijck busch quam. welcken lauwer
die keyser na in zijn hant hyelt ende hy
droech een croen op zijn hoeft. Eñ ten
laetsten die ander keysers inder seluer
manierē. eñ wt den seluē bossche moest
men dye victorie dye eerst ghehouden
was starcken. hier toe seyt plyni. Item
dyascorides doetter noch wat toe van
den lauwerboem eñ seyt dattet eē boē
is vā schoender formen eñ van ghoedē
luchten eñ van wonderlicker craften.
wāt zijn blader groē ghenomē die zeer
wel ruuckende zijn ist dat si ghestoten
werden soe saftē si ende ghenesen steec
ten van byen ende van wespen eñ alle
drintinghe. eñ ist datmense bi dē boeckē
leyt ende bij den cledērē soe en werdē si
vanden wormē niet ghegetē. Ende die
vruchtē vandē lauwerboem heytē wij
baccas lauri dats bakelaer. eñ die coer
nen zijn butē zwart of rodelachtich eñ
bynnē wit eñ smerich ende rōt inder fi-
guren ende inder complexien heet eñ
droeghe inden anderē grade. eñ si heb
ben een subtijl substancie ende hebben
macht te zuuerē ende te confortērē eñ
daer om werdē si oerbaerlic inder me-
dicinen ghedaen. wt den welcken men
dyerbaer olye maect die goet is tot ve
le couder passien ende oeck mede tot an
deren passien ꝛc.

Dat l. ca. van dyptannus.

Dyptannꝰ is eē medicinael cruut
wes wortel meest inder medicinē
ghebesicht wordt eñ zijn substancie sal
dicht wesen eñ niet doergaet. eñ als si
ghebrokē wordt dat si niet ghepuluert
en werdet eñ heeft macht te ōtbinden
ende dat venijn nae hem te trecken eñ
dat te verteren. waer bi dattet ghoet is
teghens venijnde beten. eñ op die won
den ghelept ende ghedragen als dyas
corides ende platheari. segghen: ende
alsmen een luttel dincgs toe doet soe
seyt men dat die wortel veel virtutē he
uet eñ sonderlinghe die virtuut vāder
dryakelen eñ si doet menstrua voert co
men ende leydtse wt eñ sluutse buyten.
ende doetse wt comen die secundinē eñ
dode kynder of ander vuulnisse die indē
moeder leyt. eñ mitten zape vā wijnru
te ghenomen coemt te hulpe den ghe-
nen die vallen vanden groten euel eñ
den gichtighen ludē als die selue dyas
corides seyt: Item plynius seyt van de
sen crude li. xvij. c. vij. dat die hyndē of
die herten dit cruut eerst vondē eñ wijs
dent want si eten dat cruut om dat si te
rascker baren moghē eñ te lichtelijcker

eñ ist dat si mit scut gheschoten zijn soe suecken si dyptan eñ etent eñ wriuẽ die wõde aen dat cruut ende die pijl ghaet wt eñ die wõde gheneest. Dit selue sept basilius in examerõ eñ oeck ambrosius eñ die expositoer ouer canticorum sept oeck daer hi spreect vanden hyndẽ der herten Eñ plynius sept dat dit cruut in veel stedẽ wast eñ dat in vetten landen wast dat is tquaetste eñ dat in dorrẽ har den steden wast dat is tbeste eñ dattes een mẽsche een cleyn luttelken proef- de soe õtsteket hem die mont mer niet zeer als die selue ẏsidorus sept li. xvij. daer hij aldus sept. Diptannus is een berch der aerden daer diptãn⁹ tcruut den naem af heeft Waer of dat virgili us sept Als die hinde ghewõt is so ma ket si sprõghe eñ soect dyptan. Eñ het is vã alsoe groter virtutẽ dattet eẽ ẏser dat inden lyue ghebleuẽ is wt drijft ist datment etet eñ plaestertet op die won de mit apostolicon daer puluer vanden magneten mede in is Dit cruut heiten zommige meesters pollepe vãder zee &c. als ẏsid. sept.

Dat li. ca. vã draguntea.

Draguntea is een cruut alsoe ghe noemt daer om dat zijn steel indẽ manieren van enẽ serpent mit stippen ouer ghespraẏt is eñ die slanghen hatẽ dat cruut als ẏsidorus sept li. xvij. ende dit cruut wordt vã vele luden serpenti na of colubrina ghenoemt. wãt het he uet een purpur bloem die ghedeylt is eñ open als eens serpents mõt. wt wel ken middel coemt ofte een serpents ton ghe waer scarp zwart ende rõt. ende in tmiddel vãder blomen coemt wt oft eẽ hoeft waer mit enẽ grouẽ ronden sade dat eerst groen is daer nae roet alst be staet te rijpẽ. Dit cruut als dyascorides sept is van groter craften ende virtutẽ wãt zijn wortel ghedroecht eñ ghepul uizeert eñ mit rosenwater ghemẽghet zuuert dat aensichte eñ maectet claer. eñ mit walscher zepẽ ghemẽgt verwet dat aensicht ende zuuert droecht ende gheneest fistelen eñ maect den mõt vã- der fistulen alsoe wijt datmen dye been die daer in verrot legghen wt trecken mach. eñ mit edick ende mit leuenden calck ghemenghet gheneset dẽ kãcker eñ zijn bladerẽ in wijn ghesoden rẏpet apostemen. eñ tsap van desen crude ge neest doefheẏt die vã couden ghecomẽ is eñ tsap maectet ghesichte claer ende doet mẽstrua voert comẽ. eñ die blopen de aenbeyen heeft die verteertet ende droechtse. eñ zijn sap vã bynnẽ gheno- mẽ doet die vrucht bworpẽ eñ zijn roke ṽiaghet serpẽtẽ. noch tlichaem en can vanden serpentẽ niet ghequetst wordẽ ist dattet mittẽ zape besmeert is. dit seg ghẽ dyasco. eñ plat.

Dat lij. ca. vã dragantum.

Dragautum als plynius ende aui cenna segghen dattet eẽ ghom- me is vã enen boem. wes vuchtichept hart wordt van hetten of vã coudẽ. eñ zijn specie is dryerhande. want het is wit puer eñ claer. eñ dit is tbeste eñ het is oeck rodelachtich ende gheel twelc niet alsoe ghoet en is als twitte daert aen der aerdẽ ghemengt is Eñ datter wit is dat is ghoet ter couder medicinẽ eñ men macht xl. iaer houden eñ heeft ṽtuut te vercoelen te vuchtighen ende te zuuerẽ eñ dit doet vã zijnre coutheit weghen ende van zijnre vuchtichept.

eñ heuet virtuut te lymē ende te byndē ouermits zynder ghommosicheyt wāt tet ghommich is ende is ghoet teghē ghebreken der borsten inden electuariē ende in syropen wāt het vuchticht dye droeghe borst eñ brenghet die verlorē humoer weder ende beneemt dē hoest die splitinghe vander lippen ende dye vlceringhe vanden monde die ghenesetet eñ zuuert dat aensicht eñ maectet wit ende helpt den ghenen die artike hebben eñ helpet teghen dissentiriam dat is eenre hande buuckeuel dat van scarper medicinen coemt eñ zomwylē van anderen saken als ghesept wordet in platheario zc.

Dat liij.ca.van ebenus.

Ebenus is een hout in ethyopiē eñ heeft ene zwarte verwe ende is saft inden tasten ende effen hart eñ zwaer. Want om zynder groter dichticheyts willen soe ist also zwaer. ende leydtment int water soe sincket ende begheert den gront als ghesept wort int boeck der gropelycker dinghen. het is stiptick inden smake ende bytende wāt ist datment inden vyere leydt so barnet rasch ende gheeft enen zueten roke wt eñ ghoede lucht. ende op enē wetsteen ghewreuē gheuet enen roeden verwe eñ heeft virtuut te zuuerē eñ oec mede te starcken. eñ daer omme ist goet in collirien dat is in medicinē der oghen als plynius ende dyascorides segghē. Itē vā desen houte sept oeck mede ysidor⁹ libro xvij. dattet in yndien wast ende in ethiopien: eñ het wordet also hardt als eē steen Wes hout zwart is eñ die bast saft als vandē lauwerboem. eñ dat in yndien wast dat is speckelich eñ menigherhāde vā stippē eñ vā pleckē mer dat isset tbest dat nergēt spuckelich en is eñ dat zwart is eñ saft als eē hoorn eñ mē pleghet bidē wyeghē te setten daer die iōghe kyndere in die wyeghe legghē op dat si te myn vuaert sullē wesen vā anderē zwartē dinghē als vgili⁹ eñ ysidor⁹ segghē. Item plynius prijst dit hout. die eē scrijft ebenus eñ die ander ebanus eñ sept dattet een precioes boem is eñ is dē goude eñ dē elpēbeen te ghelijckē. eñ daer omme plaghē die vā ethyopiē dit hout eñ ghout ende elpenbeē den keysers te scenckē voer sinē tribuut: waer of datmē leest dat dye coninghinne saba salomō ald⁹ sulcke houtē ghaf. iij. regum. x. zc.

Dat liiij.ca.vā edera.

Edera is gheseit vā herēdo dat is van cleuen als ysidorus sepdt. daer omme dattet den bomen aen cleuet. Of het wordt ghesept van edo dat is van eten wāt ist dattet die gheitē etē soe ghecrighen si daer of veel melcks daer edy dat zyn die ionghe gheytekens of gheuoedet worden. Syn wortel die doerboert alte harden dinghen ende is van couder naturen ende complexien. Ende so waer dattet wast daer bewijstet dattet langhe tijden cout is. ende het houdet zyn groenicheyt langhe tijt ende en verliest oeck zyn bladeren nyet ende is van bitteren dempigē smake Item plynius sept li. xvi. c. xxiij dat van edera dat is vander wedewint twee specien zyn als wyt ende zwart. mānekē eñ wijfkē. tmannekē is meerrē eñ idē blader hard eñ vetter eñ de witte edera heeft witte vruchtē die zwarte zwarte vruchtē. men plach die poe-

ten te croenẽ mitter wedewinde in enẽ tepkẽ dat si leuẽde vã sinnẽ zijn eñ sub-tijl. wãt si altoes gropt eñ groen is. eñ die ghene die ghinghẽ indẽ ghewepde des wijen vaders dat is des wijns die men bachus heet croendẽ si mitten we derwinde waer bij dat dese boem was ghesacreert den gode vanden wijn eñ oeck marti dat is marssen. eñ die grote coninc alexander croende zijn ridders mit edera doe hi victori behielt van yn-dien als die selue plynius sept. ende is een boem die zeer hoghe clijmt also lã ghe als hi een muer of een boem vijnt daer hi aen op crupẽ mach. eñ heeft tel gheren eñ bladeren ende besten mer si zijn bitter. ende het is wõder waer om dattet vanden ouden gheeert was wãt het heeft ondersnedẽ bladerẽ eñ hoec-kich eñ zwaer vã roecke ende effen on der wes schijem die wormen schuylen. Item plynius sept ende dyascorides mede al ist sake dat dese edera bitter is nochtãs is si nut ter medicinẽ ende is ghoet teghen dissintiriam. Item tsap inder nazen ghedropẽ zuuert hoeft eñ saftìcht den hoeftzweer Item tsap mit olye ghemenghet eñ warm in die oren ghedropẽ is ghoet teghens doefhept Item edera is ghemaect vã contrariẽ saken eñ daer om werct si in contrarien dinghen waer om dat si heeft virtuut te rijpen te trecken te zuuerẽ eñ te safti ghẽ. eñ daer om wordẽ haer bladeren dicwijl ghedaen totter kokinghe ende haer ghomme is schepdende ende õt-bijndende. eñ een bock die daer mede gheuoet is als mittẽ bladerẽ vã edera eñ ghedoot ende dat bluet warm ghe drõcken een ghoede pijnt tusschẽ twee onser vrouwen daghen breect sonõ twi uel den steen inder blasen. dit heb ic we ten prouen eñ oeck inden lepndẽ Item het is eẽre hãde speci vã edera op wes bladerẽ douwe valt eñ werdt dicke eñ slimich ende wordt verwandelt in lap danum. wes virtuut groet beproeft is vanden mepsters wãt een fumigaci dz is een rokinghe ghemaect vã lapdano doet menstrua voert comen eñ dryuet secundinen wt ende dode drachten eñ dwinghet den reume dat is den snuuf vanden hoefde ende starct die sinnẽ eñ helpt die ghene die hoestende zijn eñ stempt dat buuceuel eñ is nut in vele medicinẽ zc.

Dat lv. ca. vã elytropium.

Elytropium is een cruut also ghe hieten daer om dattet vlopet als die zomerlike solsticium is ende werdt vanden latijnschen solsequium ghehep ten, als ysidorus sept li. xvij. wãt als die zonne op ghaet soe luucc dit cruut zijn bladeren op: eñ als die zõne ondergaet soe sluyten die bladerẽ weder toe ende men heptet oeck verrutaria dats wrat-ten cruut daer om dattet wratten vdry uet ende af doet ist datment drynct of plaestert als ysidorus sept. Item pla-thearius heptet spõsa solis ende is een cruut dat heet eñ vucht is inden ande-rẽ grade. wes sap ghoet ghedrõckẽ is teghen venijn eñ teghen beten vã hõ den die venijnt zijn ist datmen dz cruut wrijft ende legghet op die wonde ende is ghoet teghen verhettinge der leue ren ende teghen verstopthept der leue ren. zcetera.

Dat lvi. ca. vã elleborus

Elleborus ysidorus sept dat dye

romepnen eleborum hepten veratrum daer om dattet den ghenē diet neemt ouer mate verwoet maket of dodet. eñ hier af zÿn twee ghestachtē als wit eñ zwart. eñ hiet daer omme wpt eleboer wāt hÿ witte wortelen heeft ende purgeert fleumatige humorē. eñ hiet daer omme zwart eleboer die ander om des wille dat hÿ zwarte wortelē heeft ende hi purgeert zwarte humorē dz zÿn melancoliose humorē: Item dyascorides eñ die ander auctoren segghē dattet eē machtich eñ een ghewel dich cruut is ī der virtuten eñ men salt mit groter behendichept nemē inder medicinē want het quetst zeer. wāt inden eersten so dodet alsment onredelÿckē neemt of ghe uet eñ nochtās ist tot veel zuuctē nut ist dattet wÿselicken ghegeuē werdt als dyascorides sept. wāt het ōtbÿndet die quartepn eñ doot pperē inden oren eñ anderswaert. eñ ist datmen zÿn puluer mit brode menghet of mit deeghe oft mit ghort eñ dattet die rottē of musen eten soe sullen si steruē. eñ het coemt te hulpe die vallende zÿn vāden groeten euel eñ die in litargien geuallē zÿn als dyascorides ende plathearus segghen ende tbest vā desen tween is eleborus albus dat is die witte ende is heet eñ droeghe van complexien inden dorden grade ende wast in berchachtighē steden eñ in vuchtighen stedē ende heuet blader als die bredeweghe mer si zÿn langher eñ scarper it epnde eñ die steel is eens cubitus lang of meer wes wortel zeer laxeert opwaert eñ nederwaert eñ wÿ en sullens nymmermeer oerbaren die materi en si eerst verduut ende bereit eñ dan salmēt oec mit groter subtÿlhept gheuē. ende daer om sept ypocras Wiltu dat eleborus wercken sal soe roer dat lichaem voer ende dat die ghene dpet neemt daer op niet en slape als hÿt ghenomē heeft in thpen wen niet daer nae. want het heeft virtuten eñ cracht dat vucht te resoluerē in win dicheden waer of dat volcht smoringe der gheesten eñ die doot als dyascorides eñ plathea. segghen eñ die zwarte is veel anxteliker zc.

Dat lvÿ. ca. vā esula.

Esula is eenderhāde boemkē die welcke hete eñ droeghe ghesept wort vādē meesters als dyascorid. sept Wes wortel ghoet is inder medicinen eñ hier of zÿn veel species eñ die vtuut van dpen is nu indē melck nv inden zape eñ nu inden wortelen. Esula is een cruut ende heeft slechte blader eñ ghe uet een melckige humoer wt ende purgeert fleumatighe humorē eñ zuuert die watersucht in menigerhande passi en die vā fleumē comē. zc.

Dat lviÿ. ca. vā erucha

Eruca dat is wit morstertsaet ofte dat cruut daer of eñ is tweerhande als tamme eñ wilde eñ is heet ende vucht ende is schepdēde ende openēde eñ starct die nperē eñ gheneest die popelzpe eñ ōgichtichept ende doet wel mine makē eñ zuuert die blase ende die nperen ende is nut in spÿse eñ inder medicinē. eñ die bpen minnē zÿn blomē

Dat lix. ca. vā enula.

Enula is een cruut dat wÿ alandt hepten Wes manier is tweerhāde als enula ortulana eñ enula campana eñ dese is dpe beste ende heeft dpe meeste virtuut ende sonderlinghe indē

wortelen eñ men sal die wortel ghade
ren int beghin des zomers eñ mẽ salse
in die zonne droghen op dat si vander
vuchticheyt nyet ghecorrumpeert en
worde. eñ heeft macht te zuueren ende
te saftighẽ eñ die zenen te starcken eñ
die slimighe vuchticheyt te verterẽ. eñ
si is wãderlijcke goet teghẽs dẽ hoest
ende teghens die vercoutheyt õ gheest
teliker lede wãt daer staet ghescreuẽ in
Macer Enula campana reddit precor-
dia sana. dat is dat dese wortel vã enu-
la campana is der borsten ghoet ende
den gheestelijcken leden wãt dese wor
telen aen cleynẽ sciuen ghesnedẽ ende
aen enẽ starcken draet ghedreghẽ dz si
van malcanderen blyuẽ ende in die zon
ne ghedroecht eñ dan sommighe sciuẽ
onderwijlen als een ghebrec heeft inõ
borsten in wijn of in byer ghelept safti-
ghet die borst harde wel zc. ende dyen
dranck smaecket veel te bet mer die kã
ne altoes vast toe te stoppẽ zc.

Dat lx. ca. vã ephitinium.

Ephitinium is een bloem vã chy-
mus dat is een cruut wes ûtuten
altemael inden blomen is wãt die blo-
me alleen eñ dat cruut en besichtmẽ ni
et inder medicinẽ als dyascorides plini
us eñ plathearius segghen ende heuet
macht te purgerẽ eñ te reynighẽ fleu-
matighe ende melancoliose humoren
of passien waer dat si goet eñ bequaem
is teghẽs die quartaen. Constantinus
seyt dat si goet is teghẽs die coudepis
se eñ teghens zwaricheyt vãder orinẽ
te maken eñ oeck tegẽ õstoptheyt der
leuerẽ eñ der miltẽ zc

Dat lxi. ca. vã ebulus

Ebulus is een vrucht of een cruut
dat wijt edick of azijn heyten ende is dẽ
vlyeder ghelijck inder stammen eñ oec
mede inden bladeren. wes wortelẽ bast
ten telgheren ende bloemen nut zijn al
totter medicinẽ. Item dyascorides en-
de plynius segghen dat si macht heb-
ben te ontbinden eñ te verteren die gro
ue slimighe fleumen. want dat sap van
ebulus is nut eñ goet teghẽs dat voet
euel ende teghẽs den crampe vãder ze
nen vanden handen eñ vanden voeten:
eñ is oeck mede goet tegẽs die water-
sucht die van fleumẽ coemt die cout eñ
wit is. Item tcruut is goet ghelept eñ
daer ouer ghestoeft soe waer een zwel-
linghe is tusschen vel ende vleysch aẽ
des menschen lichaem. Item ebulus
is bouen matẽ goet op gheuallẽ of ge-
slaghen steden des lichaems ist datmẽ
adick of ebulus siet in water eñ datmẽ
die stede daer ouer stouet eñ bade die-
wijl ende legter dat cruut op vãdẽ sel-
uen adick cleyn ghestoten mit camillen
olye want het saftichtdie zericheyden
ende die heffinghe ende gheeft den ze
nen ende iuncturen der benen craften
ende starcheyt. ende ebulus en is nyet
alste ghenuechlijck inden ruuckẽ of in
den smaken mer inder virtuten ende in
der daet soe ist fijn vanden oudẽ mees-
ters gheprijst als plynius ende plate.
segghẽ zc.

Dat lxij. ca. vãdẽ vigheboem.

Ficus is eẽ boem eñ is also ghe
heytẽ vã fecũditas dats vrucht
baerheyt eñ is drachtigher dã andere
bomen want hij draghet dryeweruen
of vierweruẽ vruchten des iaers. eñ al
soe rasch als die eẽ vrucht rijp is so wast
ter een ander weder eñ die vigheboem

in egipten is die vruchtbaerste. wÿens
hout in dat water ghelept sinct vlusch
eñ alst indē gront gheleghē heeft so co
met weder op dat teghēs der naturē
is. wāt het was te voer lichter dant na
is alst nat eñ slÿckich gheworden is in
den grōde. Jtem die vighen ghegetē
vā ouden luden verdrÿft hem die rim
pelen wt den aensichte eñ anderswaer
Jtem ist datmē speren of verren bin-
det onder enē vigheboem hÿ sal te hāt
zedich ende ghoedertiren werdē. hier
toe heuet ysidorus ghesept libro. xvij.
ca. viij. Jtem aristotiles sept inden boec
ke der gropelÿcker dinghen dat die hu
moer of die vuchticheit eens basts vā
enen boem die is als bloet inden dierē
in zommighē melckich als indē vighe
boem ende inden moerboem mer dat
melck vanden vigheboem heeft craft
des lubs om casen te makē als die blo
me vā card⁹ daermē kasen mede strem
met Jtem zÿn humoer is zeer smerich
eñ daer omme is hi zeer vruchtbaer eñ
datter smerich is dat wordt vrucht eñ
dat subtÿl eñ waterich is dat wordē bla
der of dat wordt verkeert in bladeren
die daer af breet eñ dicke zÿn ende die
einden ront eñ scharp. vander welcker
melck of sap die cullen mede gesmeert
maect een hettinghe der minnē als tot
ter ōcuuschept Jtem aristotiles sept dz
die vigheboem ōderwÿlē bestaet te ver
vuylen eñ dat gheualt ōderwilē vā ge-
breck der humorē eñ in beidē puntē be
hoeft die boem der medicinē wāt die
acker ludē comē hem te hulpe als hem
vuchticheidē ōtbrekē mit bequamelikē
messe eñ mit zueten water. eñ wāneer
dat die boem te veel humorē heeft soe
doerslaen si den boem tot veel stedē eñ
latē die oueruloedighe vuchticheden
wt lopē als daer bouē vāder medicinē
der bomē ghetoent is. Jtem die vighe
boem in egiptē is eē vruchtbaer boem
eñ hÿ is den moerboem ghelÿck in zÿn
der groethept eñ inder bladeren ende
int aensien eñ draghet vierweruen des
iaers vruchtē mer die eerste en wordet
niet rÿp dan der welcker vruchten die
vigheboem vā cipren ghelÿck is die
vierweruen draghet eñ maect vierhan
de vruchtē. Jtem die vigheboem is te
der ende en mach niet veel coude lidē
eñ sonderlinghe als hÿ bestaet te dra-
ghen. Jtem plinius sept libro xij. ca. vi
dat die vigheboem in indiē heeft clei
ne vighen of appelē mit breden blade-
rē ende telgheren bestropet welcke tel
gherē of tacken ter aerden ghecrōmet
werden mit haren last ende werden in
die aerde ghesteken ende alsoe maken
si een nuwe ghestacht inden ommegāc
bÿ haren vader ende bÿ der stammē en
de dese vigheboemē maken alsoe groe
ten schiem datter die harderen slechs
onder schuilen voer die hetten der zon
nen ende oeck voer den wint ende dese
boem maect cleine appelkens of vige
kēs ter groethept van eenre bonē mer
si worden alsoe onder den bladerē ghe
coect ouermits die hetten der zonnen
dat si al te ghenoechlick om eten zÿn.
Jtem noch soe sept plinius li. xv. c. xix.
datter eenre hāde vigheboem is die fi
cus siluestris heet eñ zommighe andē
heiten caprificus ende en wort nēmer
meer rÿpe mer dat hÿ van hem seluen
niet en had ghaf hi den anderen want
die bouludē pleghen die mōdē vāden

wortelen te openẽ of die basten des vi-
gheboems eñ te stekẽ daer griffelẽ in
van caprificus daer nuwe humoer wt
wast ouermits der luchtẽ die genuech
lyck eñ bequaem is ende õtfanget daer
nuwe vruut vã dyer griffelẽ. Item die
zuden wynt is die vighẽ nutter dã die
noerdẽ wint is eñ daer omme en wassẽ
nyet veel vighen noertwaert Die virtu
tẽ vãden vighen soect bouẽ inden trac-
taet vã carica in die letter C. daert vol
comelic ghesept wordt. zc.

Dat lxiij.ca.vã fraxinus.

FRaxinus is een boem als ysidoꝛꝰ
sept ende is wassende in scarpẽ ste
dẽ eñ in gheberchtẽ daermẽ pieckẽ eñ
glauien of maket eñ men hepten i duut
sche eẽ esschenboem. Item plyniꝰ sept
vanden esschenboem li.xvi.c.xiij. õder
alle bomẽ soe heeft die natuer die essce
nut ghemaket hi is hoech ront eñ wel
wassende eñ haestelÿck:zÿn bladerẽ die
zÿn goet teghẽ venÿn alsmen tsap wt
porst eñ gheuet te drinckẽ. Eñ die serpẽ
ten zÿn soe zeer vuaert vã desen boem
dat si voer die son of nae der sonnẽ onð
den esscheu boem niet en doren comen
eñ waert sake dat enich serpent ghesēt
worde tusschen enẽ coel viers eñ esschẽ
bladen die daer õtrent laghen also dat
ter niet opẽs en waer dan vier eñ veel
esschen bladeren om dat vier so soude
die serpẽt lyeuer doer dat vier lopẽ dã
ouer die esschen bladeren. Eñ nochtãs
zÿn in griekẽ die esschẽ blader dẽ quic-
ken een venÿn. mer alle den beestẽ die e
derkaeuwẽ en schadẽ si nyet. eñ in ytali
en en scaden si den quicken niet. Die es-
sche bloyet eer dan hÿ telgherẽ criget
Het zÿn twee gheslachten als die griec
ken segghen Sommighe is lanc ende
nyet knopich ende die ander is corter
inden bladeren ende harder ghelÿc dẽ
lauwerboem Item sommighe anð dey
len den esschenboem nae der ghelegẽt
heyt als die een wasset inden velde eñ
die ander int gheberchte. eñ die inden
velde wassen die hebbẽ grote gecruuf
de bladeren mer die indẽ bergẽ wassen
hebbẽ dicker bladerẽ eñ die zÿn beter
dan die inden velde wassen. hier toe he
uet plyniꝰ ghesept Item plathea. sept
dat fraxinus is een boem die heet ẽde
droeghe is inden anderẽ grade. wyes
basten eñ bladeren mit causo eñ mitten
paddẽ hoedẽ die daer op wassen ghoet
zÿn ter medicinẽ wãt si stempẽ tvuuck
euel eñ si vbiedẽ dz choern als die ma-
ghe te cranck is vã õthoude. mer men
salse koken mit reghenwater ende mit
edic eñ op die maghe legghẽ.

Dat lxiiij.ca.vãdẽ boeckeboem

FAgus is een boem diemẽ boeke-
boem hept wes materi in veel di
ghẽ nut is eñ nodoꝛftich als ysido. sept
li.xvij. eñ ply.li.xvi. Fagus is eẽ boem
die eykelen draecht alsoe ghenoẽt wãt
die ludẽ plaghẽ wÿleneer vanð vruch
tẽ der boekebomẽ te lenẽ ende namen
haer spÿse daer af wãt fage in griex is
eten in duutsche als ysidoꝛus sept libro
xvij. plynius li.xvi.c.vij. sept aldus dat
die eykel vanden boeckeboem buyten
wert besloten mit eender dryerhoecter
lichter huut ghelÿck der keerlen Mer
mit eenre morwenre bast. wes morch
dẽ musen bequaem is ende maect dye
rotten sat ende vet eñ het is oeck dẽ tra
ghen duuen bequaem ende voedetse.
zÿn bast is oeck zeer nut den maelrers

sonderlinghe die noertwaert wassen. wāt si makēder vaten of die tot menighē dinghē dyenē als ysidorus seyt c.x Item die selue seidt int selue boeck dat die vruchten van desen boem zeer soet zijn eñ voedelic ende die dierē die daer af gheuoet zijn die zijn goet te kokē eñ zijn der maghē nut eñ si zijn goet eñ licht te verduwen eñ het is een boem die niet dicht en is inder substācie mer open eñ ghatich eñ daer om en duert hi niet langhe als die selue seyt nochtā is zijn substāci zeer bequaem tot borderē eñ tot anderē dinghē te tymmeren wes substancie puer is eñ van ghenen wormen ghegheten eñ is al te fijn glaser af te makē wāt vā zijnder asschē eñ vā anderen dinghen diemen daer thoe doet eñ ouermits starcken viere so worden die glasen cōstelijc ghemaect. ende mē vindet luttel houts dat alsoe ghoet is menigerhande dinghē af te maken. wāt het is saft eñ ghatich dat is opē eñ ondicht als plynius seyt. eñ is een luttel gommich tot veel stedē eñ daer om barnet lichtelic eñ wert oeck lichtelikē ghegetē vanden wormē ende vervulet lichtelijckē eñ laet oeck eenrehāde blomen wt eñ die byen pleghē daer vā honich te ghaderen inden holen bomen. dz is wilt honich als ply. seyt.

Dat lxv. ca. vāder bonē

Faba dat is een boen. Ysidorus seyt libro xvij. dat. b. faba gheseyt nae der griexer ethymologien dat is speldighe also veel als faga wāt fage i griexen is eten in duutsche. ende is een ghe slachte vā legumen legumina dat zijn als erweten boenen wicken ende al deser ghelijcke. die welcke ouder wilē eer plaghen te nutten ende te eten ende so noch onderwijlen doen. eñ hier of zijn twee species. vandē welckē die eē heet faba egipcia dat is boene van egipten eñ die ander is eē ghemeyn boen. ende dese worden onderwijle fresa gheheyten daer omme datse die luden al knersende breken ende malen inden mōde. als die selue seyt. Item dyascorides seyt dat faba een cruut is dat inden houen wast ende dat oeck inden ackeren ghesayet is wyes steel al hoeckych op gaet grof eñ hol eñ knopich eñ maect sine bladeren tot enē yghelijckē knope breet eñ slechteñ oeck een luttel scarpachtich eñ brengt eē witte bloem ende int ouerste purperen of zwart eñ wael ruuckende ende wordt vanden byen vele versocht. Ende al langhes den steel wassen vele vingherlijns of si van enē hantschoen waren mer veel smaelder. indē welcken bynnen dye boenen ōderscheyden legghen ende die vingherlinghen zijn buyten eerst groen eñ bynnē wit eñ morwe eñ alleyncken werden si hardt vander hetten dyer zonnen. ende ten laetsten soe werdē si mede zwart eñ dat is dā een teyken der rijpicheyt. Item dyascorides eñ plathearius segghē dat die boen is cout eñ droeghe tē waer dat si groē waer wāt dā is si vuchtich indē eerstē grade eñ die groen ghegheten voedet weynich of luttel ende maect groue humoren eñ maect opblasinhhe in dat ouerste deel vandē buke. ende si is inder magē quaet eñ winet groef melancolioes bluet ende gronen roeke die wt der maghen op clymmet totter herssen die de herssen quetstende brencgt menigherhande veruaerli

ke dromen Mer ouermits siedinge of bradinghe werdt hem die opghebla-singhe windichept benomẽ mer niet al te male. Eñ die ghene die altoes bonẽ eten die hebbẽ dicwÿl zerichept ĩ dar-men eñ si bestoppẽ die milte eñ dẽ buuc ke. eñ mittẽ bast gheghetẽ zÿn si hardt te verduwen mer zeer opblasende. eñ nochtãs ist tmorch vãdẽ bonẽ zuueren de eñ dat water daer si in ghesodẽ zÿn zuuert dat aensicht eñ ghedrõcken zu-uert die longhen eñ gheneset aposte-men vanden mannẽ. eñ mit rosen ghe-menghet wisschet af die zerichept eñ die zwartichept eñ oeck mede die leep hept der oghen. Item bonen ghekaut eñ optẽ slapẽ vandẽ hoefden ghelepdt dwinghet die humorẽ dat si tottẽ ogen niet lopen en moghen. Item een boen ghecloeft eñ die bynnẽste side op enen ader ghelept diemen stempen wil stem pet dat bluet. Item tmorch vãden bo nen gheplaestert op borstẽ die vã melc lopen stempet ende en laet niet wt lo-pẽ Item bonẽ gecoect mit scapẽ smeer eñ op die voetẽ gheplaestert al warm helpt podagricus artheticus dats dẽ ghenẽ die noet inden voetẽ hebbẽ. eñ die bonẽ wederslaen die vergaderinge ende heffinghe vanden apostemen ist dat si in wÿn edick ghesoden werdẽ eñ datmense int beghinsel daer op lept. Item vander proprietepten eñ naturẽ der boenẽ sept plynius libro xviij. ca. vij Item onder die legumina als van boe nen van erweten ende vã deser ghelÿc ke die van alle legumina hepten so zÿn die bonen die beste wãt veel ludẽ men-ghen tmeel vanden bonẽ mit anderen meel als mit rogghen meel eñ mit an-deren meel eñ alsoe wordt dat broet te zwaerder nochtans ist verboden ĩ zom mighen landen want het plompt den sin altezeer ende maect veel dromẽ. en de zommighe ander luden segghẽ dat die sielen der doder luden inden bonen zÿn. om welcke sake verro verboet fla-no den bisschop dat hÿ gheen bonẽ etẽ en soude Ende die boen wast eñ waent mitter manen buptẽ allen anderẽ vruch ten. men salse in ghepnẽ zeewater sie-den of in enighen anderen soutẽ water men pleechse te sapen te poten ende te mapen als die sterre plyades ondgaet dat is als die hontsdaghen wtghaen ĩ den beghinne vanden herfst: ende daer nae somwÿlen. Ende so wanneer dat si bloyen begheren si veel waters eñ als si al wtgheblopet zÿn soe bempnnen si dye droechte. Item die boen wast in veel steden op haer seluen ende sonder linghe in mauritannia ende inden eylã den der noertscher zee. mer si is daer so hardt datmense nauwe kokẽ en mach Item si wast oeck mede in egipten mer doernich ende daer omme soe scuwen se die cocodrillen ende duchtẽ voer ha re oghen ende zÿn daer x. cubitus lãcg eñ heeft een hoeft bouen als mancop eñ is vã verwẽ als die rose daer die bo nẽ in ghestotẽ werdẽ eñ haer halm ofte steel is gheknoect eñ heeft breede bla-derẽ ende die vrucht is een luttel bit-ter eñ die wortel is goet tetẽ rauwe eñ ghesodẽ eñ zÿn alsoe groet als wortelẽ vã riede. Hier toe heuet plyni⁹ gesept li. xviij. c. xij. mer int xvij. ca. sept hÿ dat selue. zc.

Dat lxvi. ca. vã coerne.

Frumentum is gheseit vã fruẽdo

dat is vā bruucken of van voeden als fruges als ysidorus seyt Wāt frumen dat is dat ouerste deel vāder kelē daer men den smake der spijsen eerst voelt. Item dat eyghen ende dat proper dat tet frumēt heeft dat is dat hi aren he-uet int ouerste vādē stroe wassēde daer die corlen inden ballichskens legghen eñ dit is in allen ghestachtē vā choern. Item ysidorus seyt datter veel geslach tē vā coern zijn als weyte of tarwe rog gherst amer spelt mylie eñ deser ghelij kē Vandē welckē men van zommighē nae segghē sal in harē stedē. Mer dit is generael bij dē coorn datmē mercken sal die ghedaente der aerdē daer elck coorn wasset wāt zommighe coornē die wassen best in laghē landē zommige in hoghē lādē eñ dat eē wast indē enē lan de eñ in anderen lande en wilt niet was sen wāt gherst wast wel in stedē daer die weyte niet en wast als plynius seyt. eñ aldus ist te verstaē vādē anderē. Item zommighe coornē wassen haestelijckē eñ die zommighe traechlijcke. Want dat die winter sadē wassen rasscher dan die zomer saden eñ zommighe wassen dyeper eñ zomwighe ondieper. Item men mercke die bequaem tijt alsmē say en sal eñ oeck mede allsmen mayen sal. want plynius seyt dattet best is mitter nyeuwer manē dā in enigē anderē tidē wāt dā wordt dat coorn vā allē gebreck ghehoudē. eñ men sal oeck die claerhe de der luchtē aen sien als ysidor9 seyt. want dā salmen sayen waer of virgili9 seyt Blote seye blote maye Plyni9 seyt in dat seuentiēde capittel dat dē coern een ghebreck eñ oeck eē hinder toe co-met ist dat die tijt al te windich is ende

dat tot dryen reysen als wanneer dat-tet bloyet eñ alst beghint zijn bloyen te laten eñ beghint te rijpē. wāt vā quadē winde soe ghaet die aer te niet eñ wort ydel vā harē vruchtē. Item die reghen achtighe tijt hindert hem oeck mede al te zeer wāneer dat des reghēs al te veel is wāt dā wertet mit allen wt ghe daen vander coutheyt der humorē: of het wordt verkeert in onernloedighen oncrude eñ bladerē. Item als eē snelli ke hette daer op coemt die onder dyer wolcken besloten ghelegē heeft hijn dert hem oeck zeer want wanneer dye vuchticheyt ouermits craft der zonnē begrepen wordt tottē bynnēsten vā wor telen soe wassen eenderhādē wormkēs bi der wortelen van warmer eñ oec me de vā slimigher humoren. vā der welc-ker vretinghe die substācie des coerns ghelastert wordt. Item indē grauē bij den balchskens wassen wormkens dye corrumperende ende verderuende zijn die greynen des coerns wanneer dat die aren in reghenachtighē tiden ver-derft werdē nae die onmate grote het-tē als die tijt al te zeer droeghe is. Itē in al te droeghen tijt wertet coern ver derft anter dat coern wordt verarmt of verdorret vander vuchticheyt eñ alsoe veruaert om ghebrecs wille des voet sels of daer wassen vlieghē in die groē zijn diemē cātarides heyt die de craft vanden coorn mit allen eten. eñ onder wijlē soe wordē daer oeck mede locuste dat zijn sprengherkens eñ bouten dye mit haren tanden al verderuen ende vreten. Item men moet naernstelickē dat oncruut ontwieden alst staet ende wast want als plynius daer seyt dat-

men dicwijl leen venijn cruut vindet on
der sijn coorn wassende als bolrick of te
ledikē eñ deser ghelijcke twelck ghe-
ualt vāden ghebreke der aēghebaeldē
humorē of vādē ghebreke der virtuten
of der hetten die alle dinghē niet ghe
noech en verwādelt. Item daer wort
ghesept dat die wedersins des coorns
gheualt dpemē die rode hept hier idē
lande vā ghecorrumpeerdē douwe die
dē balchskēs aencleuēde zijn indē gra-
nē wāt die are wordt verderft eñ wort
oeck verwādelt in een roestighe verwe
diemē die rode hept. Item triticum dz
is weyt of tarwe dese weyt of dit coorn
hout die principaetscip bouē allē ande
rē gheslachten des coorns wāt daer en
is gheē coorn opter warelt dat der mē
schelijcker materien vriendelijcker is.
noch daer en wordt oeck gheē gheson-
der gheuōden Mer daer of soecket ne-
derwaert in die letter t. soeckt oeck me
de die messe eñ segete dat en staet hier
niet zc.

Dat lxvij. ca. vā ghebrokē coern

FAr dat is ghebroken coern eñ is
een gheslachte vā coorn also ghe
noemt daer omme datmē tcoorn in enē
mortier te brekē plach eer datmē vand
quaern of oeck vāder molē te segghen
wist. Eñ ysidorus seit dattet eē garstich
cruut is dat noch groen is indē welckē
die granē noch tot gheender ripichept
ghecomē en zijn zc.

Dat lxviij. ca. vādē mele.

FArina dat is meel eñ is een mate
rie des broedes eñ heeft sinē na-
me vā far wāt coorn tusschē tween step
nen ghebrokē werdet farina dat is me
le oft wordt ghesept vā fruendo dat is
vā voedē wāt als dat meel te brode ge
maect is soe vullet dē buuc Of het hiet
meel wāneer dat coorn fijnlijckē in die
mole te brokē is eñ als die zemelē van
den morch des coorns ghescheydē is.
wāt als die bloem des morchs gescey-
dē wordt vāden zemelē of vādē bast so
heitmēt spmila of similago dats zemel
in ōsen duutsche. ander ludē heytēt pol
ter of poller daer of coemt polenta oft
pulmētum dat is brij vā puls ghesept.
als ysidorus sept libro xv. ca. vij. nochtā
segghen zommighe dat polenta is een
brij ghemaect vāden schoenstē blomen
die wt ghesift zijn des coorns. Ende
die zommighe segghen dattet vleysch
meel is dat aenden wanden vāder mo
len vliecht ende dat heyten si amolum
wantet ouermits sine lichtichept wt dē
chaer vliecht als die zemelen wāt hij
exponeert simila id est sine mola dat is
sonder zwaerte of last Ende nochtans
heeft polenta ander beteykenissen als
ghesept wordt inder glosen ouer iosue.
waer af si eten polētam des seluē iaers
als granen die ghecoect zijn ende dye
ghewreuen waren in die hant ende vā
den doppē ghesceydē ghelijck datmen
se in enen stoter stoet. ende daer na hey
ten zijt polenta voer pplenta wanttet
mit ppla dat is mitten stoter ontween
ghestoten is. Mer mit wat namen dat
zijdt noemen soe is farina properlijckē
meel te segghen in duutsche eñ is nut
in spijsen eñ oeck mede inder medicinē
eñ men maecter oec broet af ouermits
toemenghinge des waters ende ouer
mits cokinghe des viers. onderwijlen
ist broet ghegherstelt ende onderwij-
len niet. ende onderwijlen wertet inder

asschen ghebackē sonder deessem ōder wilē wertet indē ouen ghebackē. In deser manierē eñ in veel ander manieren machmen broet makē vā meel als ysidorus sept libro decimo nono dat al thert des mēschē starcket eñ tlijf voet. eñ gheeft den arbeyders cracht ende macht Mer voer allē soe is versch weyte broet dat zuuer is der mēschelijcker naturē tbequamelicste Tmeel werdet mitter molē ghewreuē eñ ghemalē eñ wert mit enē zeue vādē zemelē ghesceyde eñ dat meel werdet mit warmē water ouer ghesprēckelt eñ wordt gedeesemt eñ het werdt te smakelijcker ende het werdt gheknedē zomwijl mit voetē zomwijl mit hādē. eñ werdt nae ghebrocht in eenre formē vā broede. eñ ten laetstē wertet ghecoect eñ ghebackē eñ nae dē grotē arbeyt werter die mēsche af gheuoedet eñ ghesadet. Item dat meel is oec goet ter medicinē wāneert mit anderē bequamelijckē dinghē ghemenghet wordt wāt meel mit hoenich ghemengt gheneest die puustē vāden aenschte eñ zuuert mede als dyascorides sept die mānen die verhart zijn vā der wōghelinghē des melcks salmen hier mede ghenesen. Men sal nemen weyten meel of roggē meel mit smeer eñ siedense in wijne eñ maken daer een plaester af ses of seuen woruē eñ leggē se al warm op die mamme als die selue sept. Eñ die plaester rijpt mede vergaderinghe der humorē eñ apostemē: eñ safticht die zenē die vercrompē zijn eñ die stijf zijn die binae gespasmeert zijn dats daer die cramp in is

Dat lxix. ca. vā deessem

Fermentum dat is deessem eñ is ghesept vā feruor dat is hettē daer om datter dat deech op doet ghaē eñ wassen als ysidorus sept li. xx. c. i. Item fermētum is ghemaect vā menigerhāde virtuē hebbēde ghelijcke substācie eñ vtuut eñ daer omme heeftet macht dz broet of dat deech op te doē ghaen eñ ouermits zijnre zuerichept verwādelt den smake des broedes. Item dyascorides sept dattet die humorē lichtelikē wt des mēschē lyue trecket eñ alsū ghemēghet wordt mit soute soe rijpet apostemē eñ doetse doer ghaen. Want dye deessem opēt die zweetgater ouermits der subtijlhept zijnder substācie eñ ontbynt die humorē Fermētum in latijn dz is zima in griex eñ deessem in duutsch. wāt wāneer dat meel slechs mit water ouergoten is eñ te samē gheknedē soe heitet azima dats sonder zima idest sonder deessem Item deessem is opblaten de corrumperēde doerborēde eñ schepēde die delē des broods daert mede ghemēgt wort als ghesept wort ouer die epistel prima chorintheorum quinto zc.

Dat lxx. ca. vā duuēkeruel.

Fumusterre dats duuēkeruel eñ is eenderhande cruut alsoe ghenoemt ende het is heet inden eersten grade. want het loepet wt der aerden als een roeck mit groeten hopen ende hanghet naeuwe mitter wortelen in dz ouerste vander aerden also als ghe seit wordt in platheario Ende hoe dat die duuenkeruel groender is hoe dat hi beter is. ende ghedroecht en is hy nyet so waert ende is een cruut van zwaerder luchten ende van quaden smake. mer het is van groter virtuten wāt hi pur-

geert melācolie fleuma eñ colera. ende hÿ is goet teghēs die rudicheyt eñ teghēs twater dat vā couder sakē coemt eñ hÿ helpt den ghenē die dz voeteuel hebbē. eñ hi is oeck goet teghēs verstopthept der leuerē eñ der mpltē noch tās heeft dit crupt een laster wāt het is opblasende eñ maect wint eñ daer om salmē hem dat benemē mit dylle ende mit vennecoel op dattet gheen metinghe en make als plathe. sept.

Dat lxxi. ca: vā vēnecoel

FEniculus is eē ghemepn cruut eñ is vā ghoeder duechdē eñ van groter craftē het is in ōsen duutsche vē necoel ghenoemt eñ is heet eñ droghe indē anderdē grade eñ heuet oeck me de macht te scheydē eñ te openē eñ ī te snidē vā subtÿlre sakē. Eñ vā sinē qualiteptē als ghesept werdt in plathearia wes sade wortel eñ cruut dyenen inder med icinen zÿn sap scarpt dat ghesicht eñ mē sept dat die serpētē ouermits dē roke des crudes haren ouderdom af doen alle iaer eñ vernuwē daer mede. eñ die grieckē heptēt maratrum ysidorus libro xvij. int leste capittel heet hÿt ratus. Item ysidorus nemet wt zekerē boeckē vā plinius dat die serpentē iaer lix haer oghen verclarē mittē zape vā vennecoel. eñ oeck ist den mēsche harde goet indē oghē wāt mē maecter een collirium of d at is een medicÿn totten oghē. eñ dat cruut is tweerhande als dat inden houen wast eñ oeck mede dz int wilde wast. wpens saet mit wÿn ge drōckē is goet teghēs beten vā serpētē eñ oeck teghē steectē vā scorpionē. zÿn sap laeuwe int oer gheghotē doot dye wormē ende starct die maghe ende beneemt walghinghe der maghen ende breect den steen eñ verwecket die orÿn eñ maect veel melcks indē borstē Zÿn wortel zuuert die nyerē eñ mit wÿn ghe coect gheneest ē die watersucht eñ ghe neest beten vā hōden Aile deie dinghē doet die hofvennekē saet mer die wil de wercket noch starckelÿcker als dye selue sept zc.

Dat lxxij. ca. vā ferula.

FErula is een cruut wpens zap galbanum heyt als ysidorus sept ī dat seuentiende boeck vāden welcken ghewach wordt in ecclesiast. xxiiij. daer ghesept wordt dat storax eñ galbanum zc. daer die glose seit galbanum als pli nius sept syria gheeft galbanum in enē berch daer ferula ouer vlopet daer hÿ of loept inder manierē vā herssen. Itē plynius sept li. xx. ca. xxiij: Tsaet vā ferula is ghelÿck den dille wes bladerē eñ telgherē ghecoect mit olien eñ ghe ghetē mit honich zÿn der maghen bequaem. mer eetmender te veel soe ma kē ē hoeftzweer wpens wortel gedrōc kē ter ghewichtē eens penninces ī tweē glasen of toghen wÿns is goet teghēs die beten van serpenten. ende zÿn sap gheslonden ter groethept van eender bonē laxeert den buuc ende zÿn groen morch neemt die onrepnichedē vandē aensichte. ende zÿn saet in wÿn ghelept ende ghedroncken stempt bloet eñ hel pet den ghenē die vallen vāden groten euel. eñ zÿn zap maect claer ogē als pli nius sept.

Dat lxxiij. ca. vādē hope

FEnum dat is hope eñ is daer om fenum ghehepten om dz die vlā van hem ghevoet wert als ysidorus

sept libro xvij. wāt alle morwe cruut dz af ghesnedē is of ghemayet eñ dz ghe droecht is dat mach fenum heitē. ende sonderlinghe dat bequaem is beesten mede te voeden wāt dat hoye behoert den quicke toe. Item vandē hoye sept die glose ouer ysaya xl. thoye in sinen werdē heuet gronichept eñ in sinē wassen heuet scoenhept daer nae heuet eē bloem ten letstē alst ghedroecht is ouer mits hettē der zōnē wertet weder i pul uer ghebrocht ghelijckerwijs dat dye mensche bp veruolghinghe der ouder dom verliest hij zijn scoenhept eñ valt i puluer eñ oeck mede inden doot Item thoye alsoe langhe alst groen is ende bloyet soe cleettet die berghē eñ oec die weyde campē eñ verciertse ende is den oghen der mēschē zeer ghenoechlijc eñ om die dunnichept zijnder substācie soe werdet haest verteert zijn vnchtichept ouermits die hete zōne. Eñ al ist dattet cruut eerst staet offet lachede nae wertet mit allē vā zijnder blijschappē berouet want thoye dat te hādes groē staet ende schoen dat is morghen verdorret eñ aldus ist vāden mensche Item after dyen mael dat die tijt coemt dattet hoy lāghe ghenoech is eñ die tijt bequaem is soe snijtmēt eñ mayent eñ dā sprayment inder zonnē al dunne eñ latēt inō zōnē droghē. eñ op dattet onder an der aerdē niet verrottē en sal soe weyntmēt mit rpuē eñ mit ghauelē dicwijl omme eñ weder omme. eñ ten laetstē vergha dertmēt aen hoyē eñ voerēt op waghenē of in scepē ter schuerē waert eñ daer wertet ghehondē tot meniger nutscap Item thoye dat in cleynē gheberchtē wast eñ die middelbaer droghe zijn dat hoy ruuct wel eñ het smaect dē beesten oeck mede bet indē mōt dan dat inden leghē broeckē wast als plpni9 sept wāt in die leghe berchskēs is die voedelike vuchtichept meest verduut eñ indē broken minste zc.

Dat lxxiiij. ca: vā snoye lisse

Flagella dat zijn die ouerste snoyelinghe vāden bomē eñ vādē wijngaerdē daer omme dat si dicwijle dye blasinghe der windē lidē moetē als ysidorus sept li. xvij. Item die knoppē wt den welcken die telgherē comē of dye blade werdē oghen ghehoptē daer gar dekens ende ranckē af sprutē eñ wassē wāt die subtile waterighe humoer hebbēde een luttel smericheden die wordt vāder wortelen ghetoghē tottē telgheren ouermits craft der hettē eñ schpet alsoe voert tottē butenstē eñ loepet tot allen steden des boems eñ loepet daer wt oft oghē warē eñ werter verwādelt in eender substācien der bladerē als ge sept wordt int commēt ouer tboeck der groyelijcker dinghē des meysters aristotiles. eñ na der ghedaentē der humoren die daer bouē ghaēde is eñ na dyer starctē of cranctē der hettē die dye humoer verduwēde is soe werdē die bladerē menichsins verwādelt inder ghedaētē eñ inder figurē. alst opēbaert bouē inden seluē boecke. daermen sept vā der menigerhandichept dyer bomen. als nae menigherhandichept der figuren ende bladerē soecket bouen int selue boeck. Item die blader verscheren dye boemen ende dye telchskens dye bloemen ende die vruchtē dat si gheen quetsinghe liden en sullen van dē quaden fellen wynden ende reghē want si

zijn al onder den bladerē bedect coemt
hem haghel toe of donderslaghen of
ander stoddinghe die bladere zijn den
vruchtē eñ dē bloemen een bescuddin-
ghe ende oeck mede een schermschilt.
Eñ also lāghe als die vruchtē niet rijp
en zijn soe staen si vast wāt die steelkēs
daer si aen staē zijn vol vuchtichedē. eñ
daer om staen si vast. mer des zomers
eñ nae den zomer een wijlken tijts zijn
die bladeren noch groen Mer in den
herfst bestaē si te vallen wāt haer vuch
ticheyt ōtghaet hem eñ soe beghinnē
si vast of te vallē eñ als si inder aerden
vallen soe verrottē si eñ veruulē. Item
die bladerē zijn dicwijl goet ter medici
nē eñ si zijn veel beestē goet tetē eñ son
derlinghe die blader vāder wedewein
de zijn goet dē buekē eñ den buckē als
ysidorus seyt vander proprieteyten vā
dē bladerē soecket bouē int selue boeck
li.xvi.a b c zc.

Dat lxxv.ca.vādē bloemē

Flores dat zijn bloemē. ysidorus
seyt libro xviij. dat flores gheseyt
werdē quasi fluores daer ōme dat dye
bloemē haest of vallē eñ ōtbōdē werdē
In desen blomē is nochtās menigher
hāde gracie als graci des smaecs des
roecks der verwen der safticheyt eñ ō
virtutē. wāt ouermits den roke soe ver
blidē si den gheest eñ ouermits dē sma
ke soe veranderē si dē smake ende ouer
mits der verwē lockē si tghesichte tot
hem ende ouermits der safticheyt safti
ghē si dat tasten eñ si hebbē menigerhā
de virtuten eñ craften eñ ghenesen dye
siectē: Item dyascorides seyt dat dye
bloemē mit haerder schoenheyt vercie
rē si die bomē die crudē die houē eñ die
bosschē. eñ si gheuē dē byē honich vā
dē hemelschē douwe die si ōtfāghē eñ
daer om zijn die byen alsoe ghaern op
tē blomē eñ wāneer dat die blomē opē
barē soe beteykenē si wādelinghe dyes
tides eñ winnē een ghedaēte vā vruch
tē wāt die blomē gaen altoes voer die
vruchtē eñ daer volcht die vrucht nae.
eñ si nemē haer begin vāder smeriger
humorē des morchs vādē boem eñ als
si of vallē soe en scadē si dē tacken noch
den bomē nyet wāneer dat si natuerlijc
kē af vallē. Item indē opghāck der zon
nē ghaē die blomē op eñ indē ondghāc
der zōnē luuckē si dicwijl weder toe. eñ
daer isser veel die verdorrē eñ vallē eer
haer tijt om des wille dat si gheē vuch
ticheyt en hebben of dat die zōne alsoe
heet schijnt datse verdorrē. onderwijlē
keren hem die blomē totten aensicht ō
zōnē na dat die zōne op eñ toe gaet alst
opēbaert indē matelieuē eñ inder gout
blomē eñ in elytropia mittē blaeuwen
bloemē of men heytse sycoria of solse-
quium of spōsa solis of verrucaria zc.
Eñ wāneer dat die blomē te vroech wt
lopē soe werdt die vrucht dicwijl verlo
ren. Item die blomen vanden ypolen
dye aldermeest of alderdicwijlst eerst-
wt comen eñ oeck mede die titeloeze.
Mer die blomen vanden leliē ende vā
den rosen hebbē dat voerdeel voer den
anderen blomen croenen eñ sopelen af
te makē daermen noch hier nae af seg
ghen sal. ende daer is een speciael blo
me dye wasset inden velde bij haer sel
uen dyemen nyet planten noch potē en
derf noch messen noch spaden. eñ wast
in veel steden ende is een bloemkijn
eude staet op enen cleynen steelken

ēn is al rodelachtich of si al bloedich waer dat is mit eenre bloedigher verwen wes bloemē meer noch mÿn dan mit vÿf bladerē ghemeēlÿckē ōderscei dē werdē. wes virtuut is ghelÿck den centaurea mer ten is alsoe bitter niet. nochtās heuet mÿnder blader. Cētaurea is een al te bitterē cruut waer omme dattet galle der aerdē hept. wiens specie tweerhāde is als die meerre ēn die mÿnre. ēn dese heeft inder wortelē een soetichept mit eenderhāde bitterhept. wes sap mit honich ghemenghet claert dat ghesichte ēn doet opblasinge ghaē sittē ēn gheneest venÿnde betē ēn helpt tottē apostemen diemen antrax hiet ēn is een venÿnt aposteme ende comet dē mēschē dicwÿl inder sterftē aen ēn dit cruut verbiet dz die venÿnde materi tottē edelē ledē niet comē en mach ēn beneemt hem die grote zericheden zc. plinius

Dat lxxvi. ca. vāder vruchtē

F Ructus dat zÿn vruchtē of het is vrucht. Fructus properlickē dat zÿn int ghemeÿn vruchtē vā bomē van coorn vā crudē ēn deser ghelÿck daer wÿ ēn die beestē af gheuoedet werden. Item het is te merckē dat dat edelste deel des boems ēn dat smerichste alsowel indē morghe als indē wortelē aen ghehaelt pleecht te werdē vāder hettē ēn als zÿn bequaem tÿt coemt so wort dat verteert in bloezemē ēn in vruchtē. ēn die werdē vādē bladerē bedect ēn beschermt ēn soe coectse die zōne daer onder mitter hemelscher hettē ēn brēgettotter volcomēhept. ēn als si rÿp zÿn so scudmēse ēn breectse ēn brēghetse tottē oeebaer Mer die raeuwe vruchten maken veel zuuctē indē kÿnderē ēn oec mede indē cranckē ludē Als die pperśucht ēn dat buuckeuel ēn deser ghelÿck zc: Ēn dat selue doē si oec mede indē vrouwē die kÿnderkēs draghē die de raeuwe ēn ōuerduwede vruchtē zeer beghe rē als plinius sept. Mer die rÿpe ende bequame vruchtē die zÿn goet ēn ghesont alsoe wel inder medicinē als in spisen. mer eē ÿghelick vrucht wil zÿn manier hebbē indē besighē. ēn nae dat die vrucht ghegetē is of ghenut daer wil die sonderlinghe ēn bequaem dranc na volghē als int boeck vāden dierē claerlÿcke staet Item die vruchten zÿn ghemeenlÿck eerst raeuwe hardt ōuerdulÿck zuer ēn damper. mer als die hette vā buptē coemt ēn starctse vā bīnnē ēn verdrÿuet die aerdichept soe werden si goet ēn ghesont. ēn alsoe langhe als si raeuwe zÿn soe blÿuē si groen mer nae allenckē als si vast rÿp werdē soe wordē si bet gheuerwet ēn eē ÿghelÿck nae zÿnder naturē ēn verliesen dē bitteren smake ēn ghecrighē enē zuetē ēn worden mede morwe als ÿsidorus sept in ethimologijs. Item die vruchtē die indē ghe berchtē wassen die zÿn puerre smakelicker ēn ghesonder dā die indē dalē wassen. ēn dat is daer omme wāt si daer vele zueter voetsel hebbē ēn ghetemperdē als aristotiles sept. Item het zÿn sommighe vruchtē eerst zuet ēn smakelÿck mer nae wordē si damper ēn bitter als die mirabolanē als aristotiles sept. ēn al ist datmē alsulke vruchtē niet en eet nochtās zÿn si medicinaelÿck dat is dz men haer oerberē mach totter medicinē. Item die zuete vruchtē als ÿsidorus sept indē vier qualiteptē zÿn si ghetem

perste vuchtichste heetste eñ voer al dẽ anderen voedelixste. Item die coude vruchtẽ eñ die damper die harde ende die subtylre die stoppẽde die dwingẽde eñ die nochtãs die maghe starckende zyn eñ dẽ appetyt verweckẽde zyn. eñ sonderlinghe ist dat si ghegheten werdẽ vã nuchterẽ ludẽ Mer die nae den eten verteert zyn al starckende die maghe druckẽ si die ghenomẽ spyse nedwaert eñ si zyn sake der behoudinghe of der ghesonthept. Mer ist dz die vruchten zuerachtich zyn nae dẽ edick eñ gemaket vã een luttel watericheden eñ aerdichedẽ lesschẽ die scar pichett vã colera eñ saftighẽ den dorst eñ cõforterẽ die maghe eñ õtbindẽ die grote humoren die niet cout en zyn eñ scepdense ende doense af eñ merẽ die zoete humorẽ die hem craft gheuẽ alle tlichaem te doer schietẽ. Item die ontsmakelycke vruchtẽ indẽ welckẽ die waterighe vuchtichhept bouẽ ghaet zyn myn te prysen dã die ander wãt si en helpẽ der maghen nyet mer si makẽ walghinghe eñ verdrpet inder maghen. Item ist dat dye vruchten wel ryp zyn soe sullẽ si vã goeden smaeck wesen eñ vã ghenoechlikẽ roke also verre als si niet verrot en zyn of wormtekelich eñ die vruchtẽ werdẽ langhe ghehoudẽ in een repne droghe stede. eñ sonderlinghe ist dat si in drogẽ hope of stroe bewõdẽ werdẽ als plinius sept. wãt by der aerdẽ eñ in eẽ vuchtige stede werdẽ si schier verderft Item die rype vruchtẽ vallẽ haestelycke vãden boem dan die onrype eñ des nachtes eer dã des daghes wãt si mittẽ nachtelyckẽ douwe ouersprengt werden soe werden si zwaerder eñ daer om zyn si te reder te vallẽ. Eñ hier mede is des ghenoech ghesept vãdẽ vruchtẽ want vele dinghẽ zyn bouẽ ghesept vanden vruchtẽ indẽ seluẽ tractaet vãdẽ bomẽ int ghemepn soecket daer. zc.

Dat lxxvij. ca. vãdẽ drachtẽ.

Germen als ysidorus sept is een dracht wãt al draghẽde wordt in der dracht die voedelycke humoer gewõnẽ eñ die redẽ des saets blopet oeck daer in eñ die naturlike hettẽ die wercket eñ al ist dat si vã clepnder groetheit is inder substãcien nochtãs is si vã groter virtutẽ eñ machtẽ indẽ werckẽ: wãt die cracht der wortelẽ wordt ghetogẽ in eenre substãcie der drachtẽ. eñ daer omme die cruden alsoe langhe als si in der drachtẽ zyn eñ in hem vuchtichept gropet ende loept wt der wortelen soe zyn si zeer nut totter medicinen eñ dat selue dz alre eerst wt der wortelẽ loept dat hpet germẽ. eñ allepncken als dye hette vast starcket die indẽ morghe natuerlycken beslotẽ is dat trect die wortel vastelyck nae haer eñ dat haer ouer loept sepndt si vastelyck wtwaert ende dat is oeck germẽ. eñ ouermits cracht der zonnen soe wordt dat bynuenste dz dye wortel õtberen mach opwaert ghesepndet ende wordt buten ghedroecht eñ wert verwãdelt i die natuer d' drachten dye germen hept Eñ wãt die aentreckinghe der wortelẽ ghestedich is dach ende nacht soe sepndt si die ouertallighe humorẽ allepnkẽ opwaert eñ alsoe werdt die stamme altoes meerre eñ meerre ter tyt toe dat die boem ofte dz cruut coemt tot zynre volcomẽhept eñ dit doet als die cõmentator sept dye hemelsche warmte die dat morch der

wortelē doerschetende is ouermits dē subtijlstē eñ puurstē delen des boems eñ haelt die vuchticheyt na haer ende bewröghetse eñ byntse in een eñ si en la tet niet af si en verkeertse in een substā cie der vruchtē. Item die vracht of ger mē is een beghinsel des steels of dyer stammē der blomen eñ der vruchtē. eñ is wt latende veel telgerē die deen aē dander ghehekt zijn die die natuer dye een aen die ander verghadert op dat die vracht te bet te samen blyuē sal eñ behoudē werdē. eñ alsoe lāghe als die substācie teder eñ cranck is so is si haes telijck verderft vāder couder luchtē tē waer dat si vā buytē mittē bladeren be scudt waer. Item die opghāck vā vruch ten is een cierheyt eñ een beginsel der aerdē. wāt alle groenicheyt der aerdē spruytē eñ comen eerst vāden loten die eerst wt spruytē Eñ germē properlijck in duutsche te verstaen also hyt hier ne met dat is een loetkē of een loefkē dat wt laet ist vā bomē of vā crudē. Eñ als dese eerst wt lopē dat is een teykē vādē nyeuwē iaer eñ dat die leyntē aen coēt eñ als die louerē af vallē dat is eē tey- ken des toecomenden windes. eñ dese lotē of sprutē werdē dicwil ghegheten vāden stommen beesten eñ vāden locus ten datmen sprinchaenkēs heyt eñ vā den rupsen ꝛc. eñ dan en isser gheē ho- pe toe dz daer enige vrucht aen wassen sal ꝛc.

Dat lxxviij. ca. van tgras.

GRamen is een velt cruut eñ heyt gras in duutsche Item ysidorus seyt dat alle cruut ouermits warmten wasset vander humoren der aerdē wāt als die hemelsche hettē dat ouerste vā der aerdē doerschietende is soe verga dert si die subtijlste deylen der aerden te samen ende verwandeltse in een ghe daente van eenre wortelē die inder aer den steect ende sluut dye hettē bynnen haer ouermits wes craft si die humoer der aerdē dye daer al omme leyt tot ha ren voetsel treckt eñ dat haer ghelijck is verkeert si eñ verwādeltet in haerē nature. ende dat haer oueruloedich is dat seyndet si ter winninghe vādē gra se. Item nae den lande eñ nae dē grō de daert gras wast daer nae heuet zijn virtuten Want als plynius ende ysaac segghen ende oeck nae den verscreuen auctores soe is dat gras dat in berch- achtighen steden wast corter ende staet dunre dan dz indē valleyē of indē pley nē staet mer nochtās is dat den scapen bequamer eñ oeck ghesonder want dz berch gras is soeter eñ te matē droghe ende alsoe en ist ander niet wāt constan tinus seyt eñ ysaac oeck dattet broeck- gras haestelijcker voedet mer het ma- ket waterich bloet eñ scheyt lichtelijck vāden leden eñ maect een opblasinghe eñ een rommelinghe indē darmē mer ī den anderē berch grase ist cōtrarie Itē het is een reghel als ysaac seyt so wes wortel vādē crudē voedt des saet en is niet voedende eñ also verkeert so wes saet voedt des wortel en voedt nyet. Item palladius seyt dat een coorn een gras maect dat ghenoechlic aen te siē is ende den dyeren bequaem is in der voedinghe eñ is oeck dē siecken luden bequaem inder daet wāt gelijckerwijs dat menigherhande virtuut schuult in den wortelen alsoe schuult si oec mede inden grazen. Item dat gras int zu-

den wil reghen hebbē eñ warmten . eñ
als die noerdē wint daer stijt op wapet
soe verghaet eñ verdorret vā butē als
beda sept . Item dyascorides sept dat
gramen een speciael dat is een sonder
linghe cruut is dat ghardē eñ knopen
heeft ghespraypt op die aerde ende die
blader wat breetachtich eñ scarp. wes
wortel knopich is eñ soet Eñ dit cruut
eten die ossen ghaern eñ die ander dye
rē.wes virtuut stiptike is eñ sluut won
dē eñ dwinghet den buucke eñ saftícht
die weute der mylten eñ die hōdē eten
dit cruut als si hem purgeren willē als
plinius sept.eñ dat doē si alsoe behēde
lijckē dattet die mēsche naeuwe gewe
tē en cā of ghemerckē zc.

Dat lxxix.ca.vā galban9

GAlbanus is een cruut wyes zap
dat galbanum heypt eñ is eē cruut
ghelijck dat ferula is indē telgherē.eñ
varro sept dat galbanum tsap vā feru-
la ymmer is als ysidorus sept libro xvij
Tcruut dat wort ghesnedē indē zomer
eñ daer lopen droppen wt als tranē eñ
dese ghadertmē eñ droghetse Item dz
is die fijnste galbanum die te mael zu-
uer eñ reyn is vā alre aerdicheypt ende
vā alre vulnissen eñ dat veel droppelē
heeft eñ is ghelijck den wyeroeck indē
verwen die claer is eñ nyet al te dorre
noch te droeghe als plinius eñ dyasco
rides segghen.inden zomer wert hi bij
der stāmē ghedroecht.in hem is eē vie
righe craft eñ is heet indē dorden gra-
de eñ vucht inden eersten als die selue
sept Hij wort ghevalst mittē pulver vā
dē colofoniē dat is griexs peck eñ mit
ghebrokene bonen daer die bast of is .
die welcke twee mitten alrebesten gal-
bano ghemenghet werden Item men
mach puere galbanum al te lāghe hou
den eñ heeft macht te breken te ōtbyn
den te zaftigen te slappen dats te mor
wen.Een fumigaci daer vā ghemaect
verwect die in litargien legghen. ende
ghemengt mit edick gheneest hij dye
weute eñ die verstopthept der mylten.
eñ hi doet een doot kint vter vrouwen
comen eñ zuuert die moeder eñ gepul
uert eñ mit honich ghenomen doot hij
die pyeren eñ doet menstruum comen
zijn fumigaci eñ veriaghet serpenten
eñ deser ghelijck Eñ is oeck goet tegē
den tantzweer als dyascorides platea.
eñ plynius segghen.Ende hi sept daer
voert dat wāneermen galbanum inder
medicinē doen wil datmen hem dā zu
ueren sal vā alre ōreynicheit eer datmē
hem daer in doet.Men sal hem eerst in
een teste doen eñ smelten hem eñ ghye
ten hem soe in water.eñ datter puer is
dat sal dryuen eñ datter onnutte is dat
sal sincken Eñ nochtās sept dyascorids
contrari wāt hi sept datmen galbanum
in syedende water doen sal ende datter
af sincket salmen ghaderen eñ datter
dryuet als bast ende des ghelijcxs dat
salmē wech worpē .

Dat lxxx.ca.vāder droppē of tranē

GUtta is een drop of eē traen des
boems of eens cruuts ter manie
rē oft galbanū waer die mit enē āderen
naē aromacū genoēt is.mē pleech die
telchskēs vā desen boē of vā desen cru
de in te snidē des zomers eñ dat daer
af druupt dz heypt gutta of armoniacū
ende als ysidorus ende plinius segghē
ende die puuerste eñ die claerste is die
beste.ende die edelste die wit ende vet

is als wyeroeck eñ hi ghebrokẽ werdt dat hÿ dan blinckende is eñ bynnẽ ghõ mich eñ heeft enẽ roke nae beuer zÿn ende enen zueracht ighẽ bitteren sma- ke eñ hÿ is heet inden vierdẽ grade eñ droeghe inden anderen. Eñ hÿ heuet virtuut te ontbinden eñ te morwen als ghesept wordt in plathear io. wes een scrupel mit oximel ghedrõckẽ ghene- set die ghebreck inder milten hebben. eñ gheneest die onreunichept der ogẽ eñ mittẽ zape vã allsen dodet die pperẽ eñ mit peck ghemẽghet helpet teghẽ dat voeteuel ende teghẽs dat euel dat inden huepẽ lept eñ doet orine maken. eñ mẽstrua comẽ. eñ zuuert ende doet alle heffinghe eñ opblasinghe ghaen sitten als die glose sept op die stat mir- ra eñ gutta.

Dat lxxxi.ca.vã gerofelnaghelẽ.

Gariophili dat zÿn grorfels nage len Dyascorides sept datter zom- mighe volcomẽ zÿn eñ vã scarpen sma ke vã zwartachtigher verwen eñ si zÿn heet eñ droeghe in haren wercken mer vucht bynnẽ inder daet. Het zÿn zom- mighe vruchtẽ vã bomen in yndien die men des zomers vergadert als si rÿpe zÿn eñ men machse vÿf iaren in ghoẽ machten houdẽ in een stede die niet al te droeghe en is noch oeck mede nyet al te vucht wãt is die stede al te vucht soe verrot tẽ sieñ is die stede alte droge soe dorrẽ si Item men salse kyesen dye int ouerste wat effen eñ slecht zÿn ende die enẽ scarpen smake hebben eñ enen zueten roke eñ die een luttẽ vuchtiche dẽ wt gheuen. Item si werden gheual schet mit puluer vã naghelkẽs die ge menghet is mit edick ende mit wel ru kende wÿn daer si vuchtichept af grÿ- pen eñ si werden naeuwe ghekendt vã den goedẽ dan dat si int vterste scarper zÿn dan die ander mer die gheualicht zÿn en machmẽ bouẽ xx. daghen nyet houden. Item die goede naghelkens hebben virtuut te confortere om haer goets roecks wille eñ te õtbÿndẽ ende te verterẽ van sinen qnalitepten want si starcken die herssen eñ dye zyenlÿcke cracht eñ si zÿn oeck mede goet tegẽs crãckichept des hertẽ wãt si cõforteren die gheestelÿcke craft ende si zÿn goet teghens die onuerduwelichept õ ma- ghen ende teghẽs wenten die van cou den coemt want si helpẽ die natuerlike craft als dyasco. sept.

Dat lxxxij.ca. vã genesta

Genesta is een stamme wassende i woestẽn eñ wilden steden die on- ghebouwet zÿn eñ oeck in stenigẽ wes smake al te bitter is ende is een teyken daer hÿ wast datter niet veel coorns en wast eñ heeft veel graceliker telgherẽ dye hardt zÿn ende knopich. ende is groen des winters eñ des zomers. eñ heeft ghele dicke bloemẽ van zwaren roecke van bitteren smake nochtã zÿn si van groter virtuten als dyascorides sept. want die siedighe daer zÿn blade- ren ende zÿn bloemen in ghesoden zÿn dwincgt die heffinghe der miltẽ eñ is goet den tantzweer ende byndt men- strua eñ beneemt dissentiriam ende zÿn zap doot luzẽ eñ neten eñ heeft zwart saet eñ bitter eñ is oec goet totten voer screuẽ dinghẽ

Dat lxxxiij.ca. vã dẽ sade.

Granum is een coornken ende is dat mynste deel alsoe wel vandẽ

zade als vādē boem substācialijckē onderscepdē eñ ghedeplt in elckē thoern is een bast omme eñ morch bynnē daer een plant of cruut wt coemt eñ wasset. die hem die natuer after ghelaten heuet. ouermits die welke zijn species of zijn ghedaente ghemenichuoudighet mach werden dattet inder warelt behouden mach werdē. Eñ ghelijcker wijs dat die granē of die corlen schelen inder specien also schelen si oeck mede inder figurē eñ inder legentheyt eñ in den maecsel Waer of dat aristotil. sept in dat eerste boeck vanden planten vāden coernē eñ vādē zadē wassen zommighe in planten of in bomen of doppen alst saet vā dille vā venecoel eñ deser ghelijcke. eñ zommighe ander wassen in dopkēs of in balchskens als dye boen of die ander legumina. als erwetē wicken zcetera. eñ zommighe ādere in een harde substācie als die sade van perē vā appelē. eñ zommighe hebben een korl bynnē der schulpē eñ een hart heyt buytē der schulpē als die note eñ die oliuen. Eñ die korlen die gheordineert zijn inden bolsterē eñ inden balchskens werdē menichsins verwādelt in der gheleghētheyt. want zommighe hebbē haer korlē ghemenichfoudicht indē bolster alst gheualt der celidoniē dats der scelwortel. eñ is e enderhāde cruut dat goet tottē oghē is. eñ zommighe maken granen of coernen in eē besloten balchsken als die erwetē of boenē zctera. eñ zommighe in balchskens die niet besloten en zijn als weyte ende spelte eñ deser ghelijck. eñ zommighe en makē haer granen niet in enich van den balchskēs als die gherste choern. Mer si maken haer stroe also meer als veruolghende mit haren choernen. eñ zommighe granen zijn gheduppelt bij ordinācien sonder wandt of weech idē dop of bolster als die granen vander schelwortel. ende zommighe zijn daer gheduppelt mit eenre wanct alst openbaert inden granen vander kerssen die men naesturcium heyt. ende zommige maken haer granen drpenoudich bij ordinancien ghesettet in menigherhande huysekens dyes seluen balchskens alsoe als dat wel openbaert inden gaghel in wyes vrucht zijn drye cellekēs eñ in een yghelijcke celle drye granen of vyer sonder enighe wanct verghadert ende tusschen een yghelijcke grane ende grane is een houten wanct als in cassiafistula is. onderwijlen isser oec mede een vleyschighe wanct alst wel openbaert inden cucumeren ende indē cucurbiten. Ende onderwijlen tusschen den granen zijn wanden van menigerhande gheslachten ende oeck mede vā diueerser substancien alst gheualt indē appelen van garnaten inden welcken zijn zommighe vleyschachtighe wanden tusschen die granen ende granen. Ende alsoe zijn oeck mede zommighe webbekens tusschen den coern eñ den coernen die dunne zijn eñ nyet vleysch achtich. Mer ghelijckerwijs dat dye granen ende die granen onder malcanderen schelen inder substancien alsoe schelen si inder figuren want sommige hebben een ronde forme ende zommige eē scarpachtige form eñ zōmige eē lācwerpelde form eñ zōmige driecāt eñ zōmige of si gesnedē warē alst schijnt idē cizerē Itē die granē die lācwerpelt zijn

in die een side schinē of si ghesnedē wa ren alst openbaert indē weytscoorn eñ in dyer ghelijcken. Item si zijn ghewa rent eñ oeck bescudt mit basten eñ myt webben die coernen of corlen om dat si haer bynnenste morch eñ naturelijcken hettē behoudē sullē Hier toe heeft aris totiles gheseit zc.

Dat lxxxiiij. ca. vā gich.

Gych is een ghesachte vā legu mē eñ is den comijn ghelijc inder groetheyt mer het is van zwarter ver wen eñ men pleecht indē brode te wer pē of te sprēckelē op dattet te zueter sal werdē als die glose seyt ouer psa. xxviij Item plathearius aristotiles eñ dyas corides segghen dat gych een cruut is heet ende droghe inden anderē grade eñ wast onder tcoern hebbende cleyn sa dekē eñ zwart oft dryekantich waer eñ is bitterachtich eñ scheydende. eñ he uet macht te ōtbyndē eñ te verterē dye verstoppinghe der leuer eñ der myltē. eñ heeft virtuut te openē eñ die windē te scheydē eñ het doet die aenbeyē dye opgheheuē zijn ghaē sittē eñ stemptse mede ist dat si lopen eñ mit honich ghe nomen dodet die yperē Dit cruut seggē si dattet nigella is eñ alst in edick ghe soden is eñ die edick indē oren ghedaē doot die wormē eñ schoert apostemē ist dattet in wijn ghesodē werdt mit zeme lē eñ mit duuen quaet. eñ sonderlinghe tsaet vādē crude eñ vā dyen te samē een plaester ghemaect eñ daer op gheleyt al warm Item men seyt dattet goet is teghē lazarie ist datment mēgt mit ra fanus eñ mit wat souts. eñ doet men strua comen eñ purgeert dode dracht ist datter twijf ouer gefumigeert wert dat is dattet twijf sal ghaē sittē op enē stoel mit enē gate eñ werpē vādē zade in colen eñ latē haer den roeck vā oderē op slaē mit eenre pipē ter wijfkelicheyt in Item wijn ghedrōcken daer dit saet enē nacht in gheleghē heeft verdriuet die coudepisse eñ dat lanckeuel. Ende men sals nyet sieden op dattet nyet te weldich en werde. want constantinus die seyt nigella te veel ghenomē doot dē mēsche.

Dat lxxxv. ca. vā ylex

Ylex ilicis is een ghedaēte vā ey kē als eē boem die eykelen drae ghet wāt als ysidor9 seyt libro xvij. dye menschen vōden die vruchtē vā desen boem eerst eer datmen vāden coorn te segghen wist soe plegen die oude i voer tiden daer of te leuē. eñ die eersaemste vā alle den eyken bomen dye eykelen draghen dat is ylex wyens vrucht als plynius seyt sadet eñ voedet menighē lantschappen. Item ylex is een boem die grof eñ oeck mede zeer dicht is eñ hardt mit grotē wortelē eñ mit al te dic ke basten eñ hij heeft veel telgheren ende ghenuechlycke bladeren ende hi heeft veel vruchtē op bij tijden vāden iaer ende draghet somtijts die helfte meer op een tijt dan op een ander tijt: Itē thout mach alte menich iaer due ren ia het is alsoe meer onveruelijck dat is dattet qualickē verrotten mach of veruulen wāt zijn blocken int water ghesencgt sullen bynae verkeren i enē steen niet dattet een steen werden sou de mer ymmers alsoe hardt oft eē steē waer Ende daer om pleechmē karckē ende h coninghen huysen van alsulckē houte te maken eñ men placher beeldē

vā afgodē af te makē alsoe als plynius seyt ꝛc.

Dat lxxxvi.ca.vā iumperus.

Iumperus dat is geneuer boem. Eñ het is eē cleyn boemkē eñ wa re datsake datmē leuēde colē rekēde in der asschē vā desen geneuer si soudē le uēdich bliuē een gheheel iaer wt eñ wt eñ si en soudē niet wt ghaē eñ daer om heeftet sinē naem vādē vier. iumperus wāt pyr in griex is vier in latyn. Men vintse groet eñ men vintse cleyn als ysi dorus seyt li.xvij.eñ si zijn beyde scarp eñ stekelich eñ si hebbē veel scarpe bla derē eñ cleyn eñ si zijn beyde vruchtber. Mer die minste draecht meest vruchtē eñ si zijn cleyn ende rōt eerst groē eñ na zwert of rodelachtich eñ is altijt groē achtich die boem mittē bladerē. eñ hij is heet ende droeghe inden derden graet als dyascorides seyt. wes vruch ten zijn goet ter medicinē die in die len ten ghegadert werdē eñ men machse twee iaer houdē eñ si hebbē machte te ōtbinden te verteren eñ te conforteren. Item die bessen ghesodē in reghēwa ter eñ in dat water ghebaet is goet te gē tbuuceuel dat vā scarper medicinē coemt Item vandē iuniper maectmen olie die al te sonderlinghe goet is tegē die quarteyn ist datmēse alle daghe inō spijsen of in drancke eē dragme neemt dat is eē vierēdeel loots zwaer. eñ hij is oeck goet teghē dat lanceuel ist dat mē die zeer stede daer mede bestrijcket ende besmeert eñ hi is oec goet dē val lenden menschen van sinte cornelis eñ hi breect den steen ist datment tē scafte in spuwet mit eenre pipen diemen sirin ghe hiet Item wijn daer iuniper ī ghe soden is mit vighē zuuert die borst eñ beneemt dat hoestē hier toe heeft pla thearius gheseyt eñ dyascorides ende wast in stenighen stedē eñ in ōghebōdē daert woest is eñ die serpētē scuwē sinē schiem als plin.seyt eñ daer om meynt men dz die bessen goet teghen venijn zijn ꝛc.

Dat lxxxvij.ca.vā ysop⁹

Ysopus is een cort cruut eñ cleyn wassende in steenroetsen. eñ heft hem seluē mit sinē wortelē vast indē stey nē eñ oec wasset indē houē als cassiod. seyt ouer dē souter Asperges me dnē ꝛc Dyasc. seyt dat dit cruut heet eñ droge is inden dordē grade. die virtuut vā de sen crude is indē blomē eñ inden blade rē meer dā inden steel of indē wortelen des zomers draghet blomē eñ mē sal se verghaderen buten der zōnen in een zuuer stede eñ daert niet en roect eñ he uet macht te ōtbinden te verteren eñ te trecken eñ die lōghē te zuuerē eñ alle ghebrekē vander borsten die vā coudē comen die maectet zuuer ist dattet ī wijne ghecoect wordt mit vighen eñ dat men den wijn drincken gheeft eñ bene met die zericheyt der maghen ende ō darmen. Item int water ghesoden en de daer in of ouer ghestoeft zuuert die moeder van onnatuerlijcken humoren Item ysoep heet ghemaket in enē pot ende dan daer ouer ghestouet dwyn ghet den couden snuuf of dē reume eñ doet den huuch ghaen sitten eñ beneēt die zericheyt inden lyue die vā wynde comet Item dyascori. seyt dat die pul uer vanden ysope gheneest die water sucht eñ zuuert die donckerheyt vāden lichaem ende maect dē aensichten sijn

verwe eñ doodt pperen also als die. sel ue sept zc.

Dat lxxxviij.ca.vã iacinctus.

IAcinctus is een cruut hebbẽde eẽ purpur bloem eñ heeft sinẽ naẽ ghetoghẽ vã enẽ edelẽ kynde dat indẽ sprõghen onder den purpurẽ bloemen doot gheuõden is ende den crude was die naem ghegheuẽ vandẽ valle dyes doots kyndes eñ is oeck ghelijck den blomen vander vyolen eñ haer wortelen als ysidorus sept libro xvij. eñ men oeck enen steen heeft die alsulckẽ naẽ heeft eñ alsulckẽ verwe die ghetelt is onder den preciosen eñ costelijckẽ stenẽ Jacinctus is een naem van enẽ mẽsch eñ vã enẽ steen eñ vã eenre bloemẽ ende zijn proper verwe die is lnchtich of hemelsch zc.

Dat lxxxix.ca.vã billen cruut.

INsqmamus dats billen cruut eñ mẽ heitet in griex insquiamus eñ in latijn canicularis daer om dat in sinẽ stelẽ aẽ beydẽ sidẽ wassen eenrehande hoefdekẽs die ghemaect zijn inder figurẽ vã creeftẽ alsmen sien mach indẽ appelẽ vã arangẽ of vã garnatẽ als ysidorus sept libro xvij. Dit cruut is õghesont gheghetẽ eñ daer omme heptent zommighe ludẽ insana wãt wortet ghe ghetẽ soe maectet razerie of het doet altezeer slapẽ eñ die ghemeynt heptẽt vilicidium daer omme dattet thart verwandelt als ysidorus sept. Item want dit cruut venijnt is soe heeftet zwardt roet eñ wit saet als plynius eñ dyascori des segghẽ. eñ het is quaet eñ dodẽde dat zwart. eñ dat rode is myn quaet eñ dz witte noch myn eñ dit is tbeste inder medicinẽ eñ heeft macht te dwinghen te bindẽ te dodẽ eñ te doẽ slapẽ. Itẽ dz zwart saet heeft dat heeft zwarte bladerẽ scarp eñ hardt eñ eẽ purpur bloem eñ harde balskẽs die dick zijn. eñ dz rodelachtich saet is dat heeft ãder bloemẽ eñ morwer balchskẽs eñ dz wit saet heeft dat heeft witte bloemẽ eñ vette bladerẽ eñ morwe vol saeps eñ is cout inden dordẽ graet eñ droghe indẽ ãderẽ eñ daer om wederslatet heffinge eñ zwellighe eñ stopt dẽ buuck eñ stempt bloet eñ gheneest dẽ tãtzweer die van hetten coemt eñ dwighet dẽ reume die vã hettẽ coemt hier toe heuet dyascor. ghesept eñ plyn. Item vãdẽ billen sade sept aristotiles int boec vãdẽ groplickẽ dinghẽ datmẽ bij iherusalem dat saet vã byllẽ eet waer bij mẽ merckẽ mach dat zijn quaethept benomẽ wort overmits die ghoethept des landes daert wast. Item die meester vãder historien sept ouer exodi dat inder cronen dyes paeuwes stont een bloem recht op dye desen crude ghelijck was daer ghuldẽ blomẽ op stonden die ghelijck dẽ brede weghe waren vãdẽ enẽ slape des hoefdes totte anderẽ zc. waer bij dat dese crude daer in warẽ ghepriuilegiert dat haer ghelijkenis waerdich was te staẽ ĩ des paeus crone. Dit sept die meester inder historiẽ zc.

Dat xc.ca.vãdẽ kastanẽ boem

KAstanea is een groet boem eñ drachtich ende hi is vãdẽ grieckẽ alsoe ghenoemt als ysid sept li.xvij. daer omme dat zijn vrucht dubbelt is ĩ der manierẽ van cullẽ die ghehouden zijn bynnẽ den bolster die welcke als si wt gheworpen werden soe worden si ghelubt ende daer om werdẽ die bomẽ

vā castrādo dat is vā lubbē karstaēgen inden griexen vocabel ghenoemt. Vā desen boem pleech eē geheel bosch te werdē als ysidorus sept. Dese boem is zeer nut wāt zijn hont is nut totter tim meringhē eñ oeck mede om te barnen eñ spyse bi te bereydē. eñ zijn vrucht is goet te etē eñ die bast eñ zijn bladeren die zijn goet totter medicinē. eñ al ist dz zijn vrucht onder enē hardē eñ scarpen bolster ghevōdē wordt nochtās is dye vrucht soet eñ goet alsmēse siedet otte braet Eñ si zijn heet int middel vāden eerster grade eñ droeghe in den anderē eñ omme der hetten willeis die vrucht zuet eñ omme der droechtē wille soe is si damper. Mer die veel karstaēgen eet die crijcht een opblasinghe vā spue. eñ die groue roke die daer bynnē besloten is die stijcht op tottē hoetdē waert die maect daer dē hoeftzweer. mer om hare quaetheyt te benemē soe salmēse sie dē of bradē eñ dā voedē si wel eñ makē goede humorē eñ temperē die droeche dē des lichaems eñ der borstē eñ sond linghe ist dat si mit zuker ghegheten werdē. eñ si zijn den colerico eñ oec me de dē fleumatico goet mit puerē honighe. eñ si zijn oock goet nae der medicinē wāt si nemen coringhe eñ walghinghe eñ si starckē den darm die bouē leit dyemen ieiunum heyt. Item karstaengen ghewreuē mit wat souts ende mit honich ghetempert is goet teghēs betē vā verwoedē hōden of vā ōwoeden mēschē. Item karstaengē ghewreuen mit garstē meel eñ mit edick ghemēget doen ghezwollē mānē ghaē sittē alsmēse daer op plaestert Item aristotil. sept dat die bladē eñ die bastē vā desen bo me ghebarnt eñ ghepuluert eñ mit wine ghetempert eñ opt hoeft gheleydt vā enē iōghelinck doet dat haer vermeerrē eñ verbiet hem dat vallen als ysaac sept in dietis.

Dat xci. ca. vādē lauwerboem.

Laurus is een boem der victoriē eñ hij is veel prisens eñ lonens waert om zijnre groter vrutē eñ duech den wille Eñ omme detmēse pleech te cronē mit lauwer die dē strijt wōnē wilē eer eñ de griekē hietē desen boem dam phen wes virtutē wij bouē gheset hebben inden seluē boecke in die letter. d. soect daer ghij sultet vindē

Dat xcij. ca. vā lentiscus

Lentesc⁹ is eē oetmoedich boem eñ medicinael die vādē griecken eñ vādē ebreeuschē circus genoemt is als die glose ouer daniel seit xiij wes sap vāde bladerē gheneest eñ stout ghe ghecloue̅ lippē of andē gheulcereerde dingē als daer ghesept wordt. eñ heyt daer omme lentescus om dat zijn steel morwe is eñ traech. die vrucht van desen boem gheeft olye wt eñ die korsse gheeft harsse diemē mastix heyt eñ het is die beste diemē vyndt in intheus dat eylant als ysidorus eñ plynius segghē li. xvi. Item die blader vā desen boem als dyascorides eñ platheari⁹ eñ plinius segghē zijn heet eñ droeghe als alle die boem is eñ hebbē virtuut te byndē te cōsoliderē eñ te cōforterē. eñ daer omme zijn si goet teghen alle coringhe eñ teghēs alle lopinghe alsoe wel van den bloede als vanden anderē humorē Item zijn gomme dyemen mastix hiet heeft die selue virtutē die de boem heuet ende alsmense kaeuwet dese gom

me soe hout si dat tamtoleysch reyn vā dē stinckēdē eñ vervuuldē humoren eñ doetse vast staen eñ maketse wyt ende starcket haer wortelē eñ doet dē quadē adē af. Dese mastic wert aldꝰ vgadert Int eynde vāder leyntē wordē die scorsen vā desen boem in ghesnedē eñ als si vāder aerdē ghezuuert zyn so spraeyt men daer zuuer clederē onder op dat dye vuchticheyt niet opter aerdē drupen en sal. Eñ men sal kyesen die wit eñ claer is eñ die mitter aerden ghemenghet is eñ dōcker die salmen scuwē eñ worpense wech. Sy puert dat herssen eñ si cōforteert die maghe eñ helpt tot ter verduwinghe ende veriaghet den wint. eñ ghewarmet of ghesmoutē op enē heytē teghel eñ ghelepdt op ghebrokē benen eñ ander leden cōsolideert si wōderlycke zeer. Item plynius die seyt oeck als dyascorides dat lentiscus of cynus datter een dinck is. een doernich boem is mitter wortelē eñ is hoghe ende in veel deylen ghedelt ende heuet vrucht als die gaghel mer myn re eñ bynnē root als si ryp is eñ scharpe wolle bynnē. wyens sap dat lopen vander moeder der vrouwen ghenesen zeet.

Dat xciij. ca. vāder lelien.

Lilium als ysidorꝰ seyt is eē cruut eñ heeft een melckachtighe blome wes witticheyt al ist dat si īden bladerē is zyn ghedaēre blincket bynnen nae dē goude. Item dyascorides ende plathearius segghē dat die lely heet eñ vucht is eñ zommighe wilt eñ zommighe tamme ende die een heeft purpur bloemē eñ die ander witte blomen eñ dat is die beste. Item die virtuut vā der lelien is ryppende eñ daer omme is si goet ghestotē op apostemen ende is oeck goet op dye hardicheyt der miltē ist dat iake datmē slap mitter olien mē ghet als mit hēnep olye of lynzaet oli eñ smeerter die milte al omme dicwyl mede Item die puluer vāder leliē ghemēghet mit water in een scotel eñ daer dat aensicht mede ghewasschē maect dat aensicht claer. Item die blader van der lelien gecoect of ghesodē zyn goet op verbarndē stedē wāt si zyn zaftende ende dat selue doet zyn wortel ist dat si mit olyen ghecoeckt wordt eñ daer op ghelept. Item zyn virtuut is openēde eñ scheydende eñ doet si wt comen dat mēstrualighe bloet eñ doet heffinghe ghaē sittē eñ daer omme is si goet tegē opblasinghe der apostemē die wyndtachtich zyn ist datmē die wortel ōtweē wryft eñ mēghetse mit olien eñ legget daer dicwyle warm op. hyer toe heuet dyascorides ghesept. Item vāder lelien als pli. seyt soe edelē die wortelen vanď lelyē haer bloē alte zeer in menigher manieren Want ghedrōcken mit wyn ghenesen wonden van serpenten. Eñ die wortelen zyn oeck mede ghoet teghēs die quaetheyt vādē paddēstoelē eñ teghens venyn. eñ in olyen ghecoeckt en op die lycdoernē vādē voetē ghelept achte daghen langhe alle daghen versch mitter ouder manen verdryftse te gronde ende doet oeck wedʼ haer wassen. Item in wyn ghecoect en de hoenich daer toe ghedaē is goet op aderen die doersteken zyn oft zweren eñ die blader in wyn ghesodē ghenesen wonden. Item dat saet vander lelyen ghedronken is ghoet op they-

lighe vier eñ die blomē eñ die bladerē comē te hulpe quade vlcerē dz zijn zwe ren Hier toe heeft plinius ghesept. li. xxx.c.xix: Item in dat selue boeck c. v. daer sept hij dat die lelie die edelste blo me heuet naest der rosen eñ mē maec ter edel salue af eñ olpe mede ghelijck datmē rosen olie maect. Item die steel vādet wortelē opwaert is bij drpen cu bitus lancg eñ daer staē die blomen int ouerste inder manierē van clockskēs eñ die blader staē alle dē steel omme ende omme eñ zijn zaet is dat clepelkē dz bi nē dē clockēs staet ende is van groter machtē eñ virtutē mit goeder luchten wel rukēde. Item die lelie heeft veel kelen aen der wortelen als dat loeck doet als aristotiles sept indē boeck der gropelicker dinghē Eñ in elcke kele is die macht dat si wassen mach ghelijcke oft saet waer Vā desen punte staet bo uē vāden loke datmē allium hept in dz selue boeck inder letterē vāder a. Item aristotiles sept ist datmē den steel vand lelien in die aerde crommet eñ decten eer dat zijn saet gheopent wordt eñ dat mē zijn wortel niet op en graeft soe sul dp te hāts in cortē daghē vindē dat vā enē pghelijckē knope des steels eē clep ne hoefdekē wt ghaē sal oft vā sinē ke le waer vāder wortelē twelck een groot wōder is. Item die blomē vāder lelien zijn eerst groen eñ nae werden si wit eñ die steel ghesnedē vāder wortelē ende int slijck ghestekē hout dē steel langhe groen eñ die blomē oeck in haren craf tē Item die bloem vāder leliē alsoe lā ghe als si gheheel is ende oeck mede npet gheraket soe ruuct si zeer wel en de zuetelijcken. ende alsmense mitten handē ōtween wrpuet of breect so stinc ket si eñ heeft die bloem alleē mittē za voer die vrucht Eñ alle virtuut eñ do ghet die de lelie inden steel heuet ende oeck mede inder wortelē die thoent hij bouē altemael inden hoefde alsoe als inder blomen ende inden zade. eñ hoe dat zijn bloemen hogher opgherecht worden inden stele hoe dattet hoeft dā leegher bocket. Ende zijn bloem is bu ten effen eñ slecht eñ soet inden tasten ende oeck mede ront inder formen en de ghenoechlijckē int aenghesichte. eñ vā bynnē is si mit schoenē ghuldē gra nē of coornkēs inder hollichept besprē kelt. ende wordt meer gheuorwet dan soffraen. Eñ dese verwinninghe wor dē mit seuē steelkēs ōderhoudē eñ wer det van ses witte bladeren dpe de een vluchs bijander staē ghemaket: ende werdt bpnnen verseiert mit seuē schonē ghuldē coornen tdaer ijlaet mit wōder lijcker schoenhept in ghe set is. daer die blomē al omme staen ghesprapet ende beschermen dat saet vander coud luch ten. zc.

Dat xciij. ca. vāder latuwē

Lactuca als ysidorus sepdt heuet den naem vander substancien der melckigher humoren. of want die lac tuken dpe soecken wpuen mit melc ver vollet ende oeck mede meerret die on cuuschept in den mānē eñ het is tweer hāde als tamme ende wilde. Item die wilde is ghelijck der tammer dā si he uet lāgher telgheren of loueren. ende subtijlre ende zerper ende si zijn mpn groen omme dat si luttel vochticheden heuet. ende daer om heeft si veel bit terhedē bp dat die ander dpemen da

ghelics eet wãt si is heter eñ droegher ende daer omme segghen veel meesters dat si menstrua doet comẽ eñ verdryuet die raeuwe humorẽ als dyascorides sept. Item die tamme latuwe is cout ende vucht mer ghetemperlyckẽ alsoe dat si ter gheender siden yet ouer ghaet ter groter coutheden of ter groter vuchtichedẽ eñ daer omme soe is si goet totter medicinẽ eñ heeft eẽ subtyl substãcie ende sonderlinghe als si noch versch is eñ daer omme werdt si schier verduwet eñ doot die hettende die bytinghe die vãden roeden colera comet ghaẽ sitten eñ die opsiedinghe vanden bloede vercoel si eñ doet oeck mede redelyckẽ slapen. eñ si gheneest dẽ hoeft zweer die vãdẽ roke der colera comet. eñ maect indẽ vrouwẽ veel melcx ende wynt inder mannẽ sperma ende maket meerre eñ dat ghevalt omme die goet heyt des bloedes die si maect Mer als die latuwe out werdt eñ hardt soe wordet haer vuchticheyt ghemyndert eñ si werdt bitter. Mer diese dicwyl neẽt alle daghẽ soe maect si alte sonderlinghẽ quadẽ bloet eñ tghesichte wertter zeer of ghecrãcket Eñ dat saet vander latuwẽ bewroghelt des mãs saet ist dz hyt dicwyl in spise of in drãcke nemet. Hier toe heuet ysaac ghesept inden dieten Item plynius sept libro xx. ca. octauo vãder latuwẽ datter eenderhãde latuwe is dyemẽ caprina heyt. eñ is dat sake datmẽ die in die zee worpet so souden alle die visschẽ die daer õtrent warẽ steruẽ. wes melck mit wyn mit edic eñ mit water ghemẽcgt gheneest watersucht. eñ mit wes koel eñ bladerẽ ghestotẽ eñ mit soute overghestropt ghenesetmẽ wõdẽ daer die zeenẽ õtweẽ ghesnedẽ of ghehoudẽ zyn. Item daer is noch een ander species vãder latuwẽ dye int velt wast wes bladerẽ ghewreuẽ mit pappe of mit bry ghenesete vlcerẽ ist datmẽse daer mede bestryckt eñ die griekẽ heytẽ dese specie ylopen. Item die derde species wast indẽ bosschẽ die si sleracõ heytẽ. wes bladeren ghewreuẽ mit brye goet zyn op wõden eñ si stempet bloet eñ gheneest verwuulde wõdẽ eñ mitter wortelẽ eñ mittẽ bladerẽ ghenesen si theplilighe vier. Itẽ het is noch eẽ ander species van latuwẽ die rõde corte bladerẽ heuet dyemẽ heratea heyt. wyẽs zap die hauickẽ al grauẽde wt treckẽ eñ daer stryckẽ si hare oghẽ mede als si oudt werdẽ eñ makẽ haer ogẽ claer daer mede Wes zap gheneest alle zerichedẽ der ogẽ ialsmẽ daer vrouwẽ sock toe mẽghet ende is goet teghẽs betẽ vã serpẽtẽ eñ vã scorpionẽ ist datmẽt zap mit wyn drincket eñ datmẽ die bladerẽ daer op leyt ont twen ghewreuẽ eñ verslaet alle hettinghe. Item dat saet vãder latuwen alsoe wel vander tammer als vãder wilder en ghehenghet niet dat een man zyn natuere verlieset in sinen slape van enigher quader becoringhen ist datmẽ se neemt in spyse of in drancke. mer die haer veel naem eñ stadelyck die soude blint werdẽ zc.

Dat xcv. ca. vã lappa

Lappa dat is hoefladich ende is een cruut hebbende brede bladerẽ ende dicke bider aerdẽ eñ heeft indẽ ouersten telgheren scharpe clessen als doernighe hoefdekens eñ wesshaect ende als daer yemant mit sinen clede-

ten aen raect soe blijft hy daer aen cleuende waer;of dat ysidorus sept libro decimoseptimo ca. decimoseptimo. Dit cruut is daer omme lappa ghehepten om dattet enē groten coel heuet totter aerdē toe hanghēde eñ wordet vanden grieken phylantopos ghehepte daer omme dattet aen der luden clederē hā ghet om zynre scarpicheyts willen.eñ wast bijden mueren eñ bijden weghen Eñ daer is tweerhande species af. als dye scarpe ende die ronde tot ghelijcke nissen vandes heyncst voeten.waer omme dattet veel luden heyptē ungula caballina. Eñ die blader vā beydē zijn vā quadē roke ende vā quaden smake als dyascorides sept Mer plynius sept li. xv. ca. xij. datter veel species van lappa zijn. ende si zijn oeck alle medicinael. Want men gheneeder slaghē van scorpionen mede. ende die scorpioens dye en moghen enen mensche niet misdoē ist dat een mitten zape ghesmeert is. Item dye wortel in water ghesodē eñ dat water indē mōt ghehoudē is goet teghēs dē tātzweer eñ doet dye tāden vast staen. Item tsaet is der maghen al te sonderlinghe goet eñ is oeck goet den ghenē die bloet spuwē. ende is oec goet teghēs dissentiriam. eñ die wortel mit wijn ghenomē stopt dat bunckeuel mer die bladerē mit soute ghemēghet laxerē Eñ tsaet is goet teghēs dē steen ghedrōcken mit wijn. ende alle tcruut ghestoten mit smeer verdrijft den hueuel opter borst Hier toe heuet plynius ghesept. mer plathearius sept dat lappa of lapcium is een cruut dat heet eñ droeghe is ende heeft macht te ōtbynden te openē eñ te dunnē eñ daer ōme ist goet teghēs rudicheyt tegē cronselē eñ serpigo eñ teghē impetigo eñ teghē vullēs die tusschē vel eñ vleysch lept. wāt het doet se scepdē eñ verteert dye humorē eñ ōtbyndt eñ scepdet die hardicheyt eñ die heffinghe der apostemē eñ is goet teghē die coude waterlucht eñ teghē verstopthept der myltē ende zijn sap ghemēghet mittē zape vā rutē eñ in die naze lauwe ghedropē zuuert die hersen vā fleumatigher ouerulo dichept ist datmēs daer een luttel i drupet in enē warmē bade of inder warmē luchten zc.

Dat xcvi. ca. vā lappates.

Lappates is een spise die ghemaket is vā zommighē verschē tamme crudē dye dē lappacien ghelijc zijn als die glose seit ouer iudith c. xv. waer of die scalcke alexāder sept Lappates is spyse eñ warmoes maect dye selue spise eñ mē heptet in duutsch compost Ander meesters segghē dat lappates eē ghestachte vā coel is eñ heeft brede bladerē als die hoofledich: mer die blader vā lappates dats cabuuscoelē dye zijn morwe eñ vet eñ wittachtich ende slecht. eñ dat een blat opt ander ghewōdē wōderlike done eñ heeft enen cortē stronck ende dicke buytē vol knoepen. mer binē morwe eñ vleyschachtich. dit cruut is goet te etē eñ ter medicinē mede eñ mē maecter goede spijse of alsoe lāghe als si ghehoudē mach werdē ist dat sake dat si ghecoect wort mit edick mit mostaert eñ mit honich. ende dese spise heitmē compost wes virtuut is dz si dronckenscap wederstaet als plynius sept libro xx. c. x want ist datmen compost nuchteren eet soe beneemt hi drōc

kenscap. Item die scole vā crasistratis roept dat gheen dinck der maghē ende der zeenē nutter is dan dit cruut. eñ daer omme heyt mēt gheuē den luden die veriecht zijn eñ dien die leden beuē eñ dē ghene die bluet spuwē. Tlap is goet teghēs twenijn eñ teghēs betē vā serpenten Ende sonderlinghe tsaet is goet teghens beten vā hōdē zc. als pli do. sept li. xvij. zc.

Dat xcvij. ca. vā legumina

Legumina zijn ghesept vā eligendo dat is vā kiesen wāt die oude plaghē die beste legumina dat zijn erweten bonen eñ deser ghelijcke te kiesen daer si haer spijse of maectē ende leueden daer of. Item die legumina scelen inder groethept inder verwē inder figuren eñ mede inder smaken. Ende ōder die legumina soe zijn dpe boenen die meeste eñ die lupinē. eñ die middel baer dat zijn cicerē erwittē eñ fazoli eñ pitzoli. die mynste dat zijn die wicken. Item si schelen oec mede inder verwē want zommighe zijn si wit zommighe zwart zommighe ruet ende zommige ghemengt Item si schelen inder figuren wāt zommighe zijn rōt zommighe lancworpelt zommighe drpe hoect ende zommighe slecht Eñ si schelen oeck inden smake wāt zommige smakē zuet achtich zommighe bitter zommige anders als plynius sept. Item wanneer dat die legumina beghinnen te rppē so salmēse mayen wāt si rppen al leggēde Item plyni⁹ sept dattet legumē substācialikē grof is cout eñ droeghe eñ hart te v̄duwē wāt si zijn zeer dicht eñ vaste ghepact inv̄ substācië eñ mē moetse lāghe siedē eñ mē machse in putwater niet wel kokē mer haer gherecht water behoert fōteyn water te wesen ofte riuier water. Item men pleecht een groue eñ eē rude spijse te makē vādē legumē Tlap is goet dē ludē die starck van cōplexien zijn wāt si zijn hart te v̄duwē alle legumina Mer als si verduwet zijn soe voedē si wel eñ cōforterē. eñ natuerlijck zijn si opblasende eñ makē veel windes mer alsmē hem die bast of doet so wort hem dat benomē of datmē comijn of dpile of deser ghelijck die wint v̄driuē mede siet. zc.

Dat xcviij. ca. vā rijs.

Lens lētis dats rijs dpe mē inden vasten eet eñ is oec een gheslachte vā legumen als ysidorus sept li. xvij eñ is vucht eñ morwe sonderlinge alst noch indē crude is. vādē welkē lenticula coemt dat is een rijskē eñ mē salt scriuē mit eender t. om te onderkennē van den worm dpemē lens lendis hept dat een neet is opten hoefde welck woert mit eender d. is bescreuē in genitiuo zc Waer of eēs eē vaers ghemaect wert daermē dat ōderscheyt bp wetē soude tusschen lens lentis eñ lens lendis. eñ hij sept aldus Lens lendis capiti lēs lētis conuenit ori. Datmen aldus verstaen sal. dat lens alst lendis in genitiuo heuet dan soe ist een nete. ende alst lens lentis in genitiuo heuet soe ist rijs dpe men eet ende daer wij hier in deser materien van spreken. Ende dit cruut is coudt ende droeghe ende is ghemaect van couder naturen want het heuet een ander virtuut inden baste dant inden morghe heuet. want inden baste heeftet eenderhande scarpichept ouer mits wes reden dattet laxeert ende

maect een beueringhe inden buucke. Mer tmorch is stoppēde eñ starckt die maghe eñ wercket ter stoppinghe ende maket grof eñ melancolioes bloet. eñ veruolt die herssen mit grouē roeke vāden welckē veruaerlÿcke dromen comet eñ ouermits wÿndicheit bezwaert die maghe eñ maect opblasinghe ende bestoppet alle die toepadē eñ ghangē vanden lichaem eñ verdroecht die substancie der zenen eñ der vluzen vander herssen ende maectse ongetempert als dye selue sept ende is den oghen quaet eñ dicwÿl ghegheten maect alte quadē siectē inden lyue ist dat si mitten bast ghegheten werdt ende dattet lichaem vā droegher complexien is. mer die hete ende vucht zÿn dyen helpet zomwÿls ende is goet den ghenen dye dat water laden als die bast af is Men sal kiesen dye rÿs die groetste is ende versch ste eñ die lichtelÿcken ghecoect werdt ende dat alsoe wel te eten als ter medicinē die quaetheden vanden rÿs werdet benomen alsmē den bast of doet eñ datmen dat morch in soet water koke ende nae mit peper mit olyen ende mit comÿn ende deser ghelÿck ghemengt ende verghadert hier toe heuet ysaac ghesept inden dyeten. Item plynius sept oeck libro xviij. C. xiij. dye rÿs bemint meer die dūne ende subtÿl aerde dan die vette aerde eñ die lucht meer dā die droechste ende alle legumina beminnē twater eer dat si bloyen mer na dat si bloeyen bemynnen si die droechheyt zc.

Dat xix. ca. vā vlas.

Linum dat is vlas ende also wel heptet saet lynum alst cruut daer omme dattet waterich morwe is als ysidorus sept libro decimonono. Item plynius sept libro xix. ca. i. dattet vlas ghesayet wordt in effenē slechtē lande in die leynten ende wordt gheplucket inden zomer ende wordt opghericht i enen steel ende brēghet blaeuwe bloemē den welckē nae comē cleyne bollekēs voer tsaet ende voer die vrucht eñ als die bollekēs beghinnē te blekē soe werden die ghehele stelē op gheplucť eñ dye bollen werdē alle af gherepelt daer nae wordē die bollen op clederē in die zōne ghesprayt eñ ghedroghet eñ die stelē wordē aen bossen ghebonden ende int water gheleit te weyken ende nae wordē si wt ghetoghen ende ghedroeghet eñ daer nae werden si te brokē eñ ghezuuert vā hare oueruloedichheyt. ende alsoe ouermits kokinge ter zōnen eñ wriuinghe wortet vlas mit groten arbeyde eñ men machet vlas niet berouē vā zÿnre groender aerdichheyt eñ mē machs niet volcomelicken wyt makē ten si dattet dicwÿl ghekūst eñ ghecoect wert eñ ter zōnen ghedroghet eñ weđ nat ghemaect. eñ al ist dat ter veel geslachtē zÿn vā vlas nochtan is dat best dat in egiptē wast. wāt daer maecmē dit wit zydē bolkraē of. eñ tis alsoe wit als een snee als pli. sept li. xix ca. ij. eñ dit is myn starck mer het is costelÿcker dan tlynnen laken want men maecter cazuffelen of ende oeck ander papen cledere. Item tluas is tot alte veel dinghen noot want men maecter hemden ende broecken of ende kedelen eñ hoeftdoeckē ende zeylen inden scepen ende netten eñ ghaern mede te naeyen coerden mede te byndē peesen

mede te schÿpeten banden mede te bÿn
den snoeren mede te metē tafellakenē
ouer te eten slapelaken op te rusten gor
dÿnē om die beddē te hāghen eñ sackē
eñ sacskens alle dinghē in te hemelen.
Waer bÿ dat gheen cruut alsoe noede-
lÿck en is tottē oerbaer des menschen
als wlas. wÿens saet is heet ende wat
vucht eñ oeck droeghe ghetempert eñ
oeck smerich want men maecter olÿ af
die nutter tottē anderē dinghen is dan
totten eten. wāt als ÿsaac sept tlÿnzaet
voedt luttel eñ het is quaet te verdu-
wen ende het is der maghen quaet eñ
zeer opblasende Eñ ghebradē mit ho-
nich ist best eñ is goet ghegheten teghē
dē hoest eñ mit honich ende mit peper
ghenomē verwecket dÿe mÿnne eñ die
oncuuschept eñ rÿpt apostemē eñ zaf-
ticht ende opent die zweergaten ende
maectse dunne ende rÿpe Want het ōt
bÿndt die apostemē vāder moeder der
wÿuen ist dat si dicwÿl stoeft ende baet
int water daer in ghesodē is als ÿsaac
sep in dÿetis ꝛc.

Dat C. ca: vā malus.

MAlus is een boem die appelen
draecht die groet zÿn Mer na
den houte te sien soe sien si clepn ende
vast vā houte ruuch eñ knoepich eñ dic
vā bladeren ende schoen mit meniger-
handichept van bloemē ende van ghe
noechlÿcker soetichept van vruchten.
Ende is goet aen te sien ende is vā goe
den smake ende is nut ende oerbaerlic
in medicine. eñ die appel of die vrucht
hept malum ende mal⁹ dats die boem
eñ is alsoe geheiten om dat zÿn vrucht
ront is wāt dat zÿn waerlÿck appelen
dÿe recht rōt zÿn als ÿsidor⁹ sept libro
xvij. wāt malum in griex is rōt in duyt-
sche Item malus scheelt vāden ande
rē bomē vāden bossche wāt die tamme
malus is vā tweerhāde naturē want si
hebbē enē langhen block vander aerdē
eñ die griffel coemt hem vā verre dÿe
mit dÿen blocke vergadert wordt welc
ke twee als si aldus versaemt werden
te ghader in een maken te samen enen
boem ende als die griffel of die plant
inden block of strnke vast vergadert
is soe verwādelt die griffel die natuer
des blocs altemael in zÿn ghedaēt als
alfrig⁹ sept op dat die eerste eÿnde des
eersten boecs der groÿeliker dinghen
soecket bouē indē seluē tractaet bÿ den
beghinne vāder inplātinghe of eÿntin
ghe der bomen. ende is dat sake dz ma
lus niet ghesnopt en wert vā sinē ouer
uloedighen tacken soe wert hÿ belast
ende hÿ wert onvruchtbaer als die sel
ue sept wāt die vuchtichept die aenge
haelt is vāder wortelē en mach gheen
vrucht voert brenghē wāt si ghaet int
voetsel vandē telghereu die onvrucht
baer zÿn Hier af suecket bouē daer hÿ
af sept hoe dat die bomen vruchtē ma
ken eñ van desen boem zÿn menigher
hāde gheslachten. wāt zommighe dra
ghen damper vrucht ende hardt zom-
mighe zuerachtich zōmighe zuete eñ
ghenuechlÿck ende nae dÿen dat dÿe
bomē schelen daer nae schelē die vruch
tē als voer ghesept is ꝛc.

Dat C. ca. i. vādē garnatē boem

MAlus granata is een boem dra-
ghēde appelē vā garnatē Item
ÿsidorus sept li. xvij. dat die bast vā de
sen appel hept ÿsidia eñ die bloem ba-
laustia. eñ zommighe vandē bloemen

zÿn wit ende zommighe is purpur zõ-
mighe rosachtich Dese appalen zÿn ge
noemt mala punica wãt si eerst vandē
lande punica ghebrocht zÿn. als ysido
rus sept is een zeer hardt boem eñ kno
pich eñ telghich mer hi spreyt hē meer
inden breyden dã in die hoechte ende
daer omme en mach hy gheen coude
lyden wãt inden hysel veruarē si lichte
lÿckē dye blomen Item aristotiles sept
dat dese boem wordt verwãdelt vã zÿn
der quaetheyt suecket bouē vãdē seluē
vander telinghe of bouwinghe der bo
mē Item plynius sept datter veel spe-
cies zÿn van desen boem Mer vã tweē
ist ghenoech te sprekē op dese tÿt. wãt
als dyascorides eñ ysaac segghen i die
tis datter twee gheslachtē zÿn vã ap-
pelen van garnaten Want zommighe
zÿn zuet heet eñ vucht ende die ander
zÿn zuer ende die zÿn coudt eñ droghe
eñ dese machmē lancghste houden ende
die zuetste zÿn nutste totter medicinen
wãt alle die boem is medicinael eñ dye
vrucht coemt luttel in spysen Waer of
dat ysidorus sept libro xvij. dat die me-
dici segghen datmen ōse lichaem nyet
spysen en sal noch voeden mittē appelē
van garnatē mer men sal die appelē in
medicinen besighē. Die vrucht heuet
macht te byndē eñ te starcken eñ te cõ
solideren dat is te sluytē eñ die lopēde
humorē te droeghē eñ die lopinge des
bloets te ondervattē eñ die coringhe te
dwingē die van colera coemt als ysaac
dyascorides eñ plynius volcomelic seg
ghē ist datmense te punte gheeft Mer
die zuete zÿn meest opblasende eñ ma
kē meer wints dã die anđ. eñ die zuere
zÿn beter dē ghenē die coertsen dã dye
zuete. wt wes zap men maect een drãc
dyemē exizacra heyt die de hettē des
coertsen doet ghaen sittē. wãt dese drãc
verduwet den coerts eñ maect enē ap-
petÿt eñ starct die natuer wõderlÿcken
zeer die verloren was ouermits dyen
coerts eñ is goet teghē verhettinge vã
leuerē eñ teghē crãckicheit des herten
of teghē dē hartuãc Eñ ist dat sake dat
mē zÿn blomē zÿn vruchtē eñ zÿn bastē
puluizeert eñ gheeftse te drincken mit
bier of mit wÿn doden die pyerē inden
buucke eñ si zuuerē die tãden eñ dz tãt
vleysch eñ doense vast staen eñ zÿn goet
tot veel anderē passien als dyascorides
eñ ysaac seggē Die appelē dyemē heyt
mala punica dat zÿn die beste. wãt ist dz
sake dat si vã buytē indē bast soffranich
zÿn eñ ōgheuerwet stiptike eñ ōtsmake
lick eñ done nochtã zÿn si bynnen roet
vucht ende morwe ghenoechlic eñ sma
kelick ende mit wonderlÿcker constē vã
naturē vciert ouermits huuskē daer de
greynkēs in leggē zc

Dat C.ij.ca. vãdē moerboem

Morus is een boem wes vruchte
morum heyt als ysidorus sept li-
bro xviij. Ende die grycken heyten de
sen boem morus ende dye latÿnschen
heyten hem rubus daeromme dz zÿn
vruchtē eñ zÿn tacskens root zÿn of roe
den Item dese boem is tweerhãde als
tamme ende wilde. wes vruchten dye
herdē verlichtē vãdē hõgher indē wil
dernissen. ende wes blader gheworpē
op serpenten dodense. Item ambrosi⁹
sept ouer matheum xvij. die vrucht vã-
den moerboem is inder bloezemē wyt
daer nae wertse groen daer nae wertse
root ten letsten wert si bruun of zwardt

ende hoe dat si rijper wordt hoe dat si zwarter wordt Wes vrucht dz verwet die handen ende de tanden des ghees dyese eet Item plinius seyt eñ dyasco. seyt dat dye moerboem heeft zaet dat laxeren doet. ende ist datmē dat sap wt perst ende droeghet bij den vyere soe werdet stoppende ende gheneest vlceren vādē mōde eñ wōdē ende doet het singhe vāden kynnebackē ghaen sittē. Item die bast vāden wortelē ghecoect eñ ghedrōckē laxeert den buuck ende doot die pyerē. eñ die blader ōtweē ge stotē eñ mit olyen ghemēghet ghene- set verbarnthedē ende ghecoect mit re ghenwater maken thaer zwart ende si ghenesen steectē van spynnē ende si sat tighen den tantzweer ende zuuerē dat stinckende tantvleysch. Item dye on rijpe moerbessen zijn cout eñ stiptick en de starcken die maghe ende si zijn stop pende. ende hoe dat si riper wordē hoe dat si heter worden eñ oeck mede zue- ter ende vuchter. Ende ist datmender veel eet nae den eten soe wordē si in cor rupcien verkeert. eñ dan soe hinderē si dē hoefde eñ der maghen harde zeer. Mer ist dat si nuchterē gheghetē wer- den soe werden si wel verduwet mer si voeden zeer luttel ende die bladerē vā desen boem zijn breet ende groet ende die rupsen ende die wormē etense zeer ghaern Wāt die wurmen dye de zyden spynnē worden daer wel af ghevoedet Ende alle dye boem is medicinael en- de sonderlinghe die basten dye bladerē dye vruchten ende die wortelen. want ist dat zijn wortelen ghesneden wordē soe loepter een ghomme wt die ghoet is tot veel passien want si morwet den buuck eñ beneemt die zericheyt vāden tandē Hier toe heeft dyasco. gheseyt eñ plath. Item vādē moerē maect mē sijn water eñ edel dē wijn moraet heytē int ghemeyn. dē welkē als die elephan tē desen drāc drickē soe werde si veel te koenre als raban⁹ seyt ouer dat ander boec machabe. c. v: eñ mē maecter een electuari of dat dyamerō heyt dz goet is tegē squinācie vāder kelē eñ teghēs die passie vādē kynnebackē als platea rius seyt ꝛc.

Dat C. iij. ca. vā mirten

Mirtus als ysidorus seyt is alsoe ghenoemt daer om dattet dicwil an die kātē vād zee wast eñ opgaet dye medici scriuē dz dese boem dē vrouwē zeer nut is hier toe heeft ysido. geseyt Item pli. eñ dyasco. seggē Mirtus is eē spruut die zeer gairn by dē zeen wast wes vrucht bloemē eñ louerē goet zijn ter medicinē. eñ die vruchtē zijn beter dā die blomē eñ mē machse lāger houdē mer best indē hettē dē zōnē eñ die blad salmē houdē inden schyem butē der zō nē. eñ hoe dat die vruchtē versscher zijn hoe dat si beter zijn. Ende alle dat de- ser stammē toe behoert dat is byndēde eñ dwinghēde eñ cōforterēde Wāt het is goet teghēs die lopinghe vādē reu- me die tottē gheestelijckē ledē loept ist dattet in reghēwater ghecoect werdt ende datmen daer ouer stouet eñ bayet die borst ende beneemt coringhe vāder maghen ist datmē dye cleyne gharde- dekens in edick siedet eñ leytse op der maghen ende puluer daer of ghema- ket consolideert binnē wondē Item pli nius seyt dz dit boemken zommige wit is zommighe zwart is eñ beyde zijn si

stiptike mer die zwarte meest. want hy is goet ghegheuē teghens dat bloedē eñ beruert die vrȳn eñ is goet teghens twenȳn eñ teghēs steecten vā scorpio- nen. Eñ zȳn kokinghe is goet teghēs allopiciam dat is teghens dat haer te ōtuallen want het doetse vast staen als ghemēghet is mit weyten meel Twa ter daer mirtus in ghesoden is ende is oeck ghoet teghēs zwellinghe ō oghē Item men maecter olye af dyemē ole um mirtinum heyt die saftende consoli derende ende zuuerende is. ende hi is goet teghēs alle die voerscreuē dingē. ende hy zuuert dye oren dye etterich zȳn ist datmen den olye daer laeuwe in drupet Hier toe heuet plynius gheseit ouer ysaya C.xli. Item iheronimus seyt dat dit boemken mirtus is wel ru kende ende ouervulēde ende consoli deert ende brenghet die moede leden weder tot hem seluē ende daer omme beteykent dit boemken troesters ō hei ligher kercken als die selue seyt ouer ysayas lx.ca.xc

Dat C.iiij.ca.vā mirra.

Myrra is een boem in arabien van vȳf cubitus hoech eñ is ghelȳck den doern die wel rukēde is wes drop pe groen is ende zeer wel rukende eñ bitter waer of dattet den naem heuet. Myrra als ysidorus seyt libro xvi. wes drope by hem seluen drupende is dye is beter eñ precioser dan dyemen doet drupē mit snydē. Eñ die vā arabien ple ghen haer vyer te makē vandē snoyeli ghē des boems wes roke zeet hindlȳc is tē si datmē storax weō int vier leyt eñ datmē die lucht weō ōtfaet wāt onder wilē crighen die luden daer zuucten af die ongheneselȳck zȳn vā dyen kume dat is roke Item die beste eñ die edel ste mirre werdt ghegadert bȳ dē troga ditē in arabien als ysidorus eñ plynius segghen libro xij.ca. xvij. daer gheseyt wordt dat myrra een boem is van vȳf cubitus hoech wassende inden bosschē vā arabyen wes blader zȳn ghescapen als olyuē blader mer si zȳn meer gecru uet eñ doernich ende stekelich ende he uet telgheren als die geneuer dyemen iuniperus hiet Item men pleecht zȳn telgherē tweewerue in te sniden. mer eerstwerue eer datmē se snȳt soe zwetē si bȳ hem seluē eñ datter dā wt drupet dat heyt stacten ende dit is die beste vā allen ghessachten der myrren ende ve le ludē heyten die myrre myrra electa dat is vercoren myrre. Item daer zȳn seuen ghessachten van myrren als die selue seyt aldaer ca. decimo octauo als die in trogoditen wasset. eñ dat is dye beste dye ander daer naest Die beste is gelbanitica die derde deantrides dye vyerde collaticla dye vȳfste pucena dz is salbada ende dat is die dunste. dye seste heyt dinracim of odoraria. ende dese is witter dā alle die ander Eñ de se wordt ghevalscht mit ghommē ende mit cley vā lentisc⁹ dats eē boem daer galbanum wt loept Die seuēde wast in yndien eñ dat is die quaetste ende mit dier werdē die ander species geualscht hier toe heuet plynius gheseyt Item dyascorides seit dat mirre is een drope vā enē boem die daer verhaert wort an den boem ouermits der hettē der zōnē ende mē salse kyesen die gheel is ende roet bynnē eñ een luttel luchtēde. ende zommighe van deser is cleyn eñ zōmi-

ghe grof dyemen trogodita heyt nae den eylande daer si in wast. eñ si is heet eñ droeghe eñ heeft macht te cõforterẽ te ontbyndẽ ende te verteren. ende dat middelbaerlijck ende effen ghelijcke vã sinẽ qualiteyten wãt si bescermt dye dode lichamẽ vã verrottinghe ist dat si daer mede ghebalsemt werdẽ Eñ men mach die myrre hõdert iaer houdẽ in goeder virtutẽ ende si is goet teghens alle reumatike saken eñ teghẽs onghe ordineerde lopinghe ende si starckt die verduwinghe ende zuuert die taye slymighe humorẽ inden gheestelijcken leden als inder longhen eñ inder borsten ende beneemt den stanck des mondes ende gheneest alle ghebrekẽ vandẽ tãtvleysch eñ maectse droeghe. eñ cõsolideert die vuyle vlcerẽ vanden lippẽ eñ verteertse eñ starcket die hersen eñ conforteert die moeder vãden vrouwẽ zeer eñ verteert ende droecht alle die ouertallicheyt vander moeder ende helpet totter ontfanghenissen. ende doot dye wormen inden oren ende wreckt onuerduwelijck vleysch eñ õwintet eñ maect goet leuẽde vleysch.

Dat C.v.ca. vã myrtum

Myrtnm is een salue die vanđ mirren ende van anderen specien ghe maect is Ouermits wes virtuut die zenen ende die ander ghevuelijcke leden ghestarct werdẽ. eñ die humorẽ die idẽ iuncturen legghẽ verteert werdẽ. ende ouermits haers goets rokes werden dye sielijcke gheestẽ ghestarct ende weder ghebracht. eñ die luzen ende die neten werdẽ ghedoot ouermits hare bitterheyt eñ en laetse niet groyẽ. eñ dye stinckẽde zwetẽ werdẽ daer mede ghedwonghen. zcetera.

Dz C.vi.ca. vãdẽ appelẽ vã araẽgen.

Mandragora is also ghenoẽt daer om dat hi rnuct als appelen dye mẽ heyt mala maciana dat zijn appelẽ vã araẽgen eñ die latijnsche heytẽt malum terre dat is een appel der aerden. Eñ die poetẽ heytẽs ãtropoynos daer om dat zijn wortel ghescaept is bynae als die form des mẽschẽ Wes wortele in wijn ghelept eñ die wijn ghegeuẽ te drinckẽ ludẽ diemẽ eẽ lit of sniden wyl beneemt hem twoelẽ alsoe vast werdẽ si slapende Eñ hier of zijn twee specien eñ die eẽ is een wijf eñ indẽ bladerẽ ghelijck der latuwẽ eñ draecht appelẽ. eñ die ander is een mã wes bladeren zijn ghelijck der beten als ysidorus seyt li. xvij. Item dyascorides seyt dat mãdragora een cruut is dat zeer doet slapen. wes blader op die aerde gesprayt zijn eñ heeft twee of drye wortelẽ aẽ eẽ hãghẽde eñ zijn butẽ zwart eñ bynnẽ wyt mit eenre grouer huut. eñ tmãnekẽ heuet witte bladerẽ eñ dũne eñ heeft die wortelẽ als die anđ eñ die appelẽ wassen optẽ bladerẽ als die gal wast optẽ eykẽ bladerẽ eñ si zijn inđ verwẽ soffranich eñ soet indẽ roke nochtã mit eẽrehãde zwaricheit eñ idẽ smake zijn si onsmakelic eñ daer om en dogẽ si niet tetẽ mer si zijn goet inđ medicinẽ. wãt hare scorssen in wijn ghesodẽ doet vast slapẽ alsmẽ dẽ wijn drinct. eñ dwingt alle zericheyt wãt si voelẽ dã nauwe zerichheit nochtã moetmẽ wel toe siẽ datmẽ dẽ wizelijc neme wãt neemtmẽs te vele soe doodt hij dẽ mẽsche als die selue seyt. want als i platheario gesept wert soe heeft mandragora macht te vercou

den eñ wat te dodẽ eñ slape te maken. eñ daer omme dat zap daer of ghemẽ ghet mit vrouwen socke eñ daer mede die slapende besidẽ dẽ hoefde ghesme ret doet wel slapẽ eñ oeck mede in hetẽ siectẽ wãt dat cruut is substãcialijcken coudt Men sept dattet sap lesschet dat heplighe vper eñ dwinghet dat buuck euel eñ die colera. hier toe heuet plate arius ghesept. Mer daer wordet voer ghesept dat nae der naturẽ die ghelijc kenis des mãs of des wijfs inder wor telen in gheenderwijs gheuonden en wordt. mer die mãnẽ vãden lande dpe snpdense alsoe eñ stekense weder inder aerden ende latẽse wassen Mẽ sept dat si dẽ wech wisen om te õtfãghẽ nochtã sept augustinus ouer genesi. ij. ca. xxx. dat hijt inder scriftẽ mãdragora in dpen tidẽ niet ghescreuẽ en vãt. wãt hp soch ter doe nae om rachaels wille diese be gheerde te hebbẽ nochtãs seggẽ zom- mighe auctoers dat dit cruut dese vir- tutẽ heeft als cõstantinus dpascorides plpnius ende plathearius seggen dat mãdragora te punt genomẽ schict dpe moeder ter õtfãghenis daert die groe te hettẽ eñ droechte benomẽ hadde eñ die vrouwẽ die heet eñ vucht zijn van naturẽ die maectet mit kpnde want dit cruut is coudt eñ droeghe als ghesept wordt in plathearió Mer het hpndert den vrouwẽ die cout vã complexiẽ zijn eñ droeghe eñ nae dpen dat si oec ghe stelt zijn vã iarẽ eñ vã anderẽ dinghen. noch heeft mãdragora veel meer virtu tẽ wãt het wederslaet drpntighe dpes lichames bouẽ eñ benedẽ eñ stempet al le lopinghe des lichaems bouen ende benedẽ ende ghemuet venijnde beten

Ende alle dese voerscreuẽ punten sept plpnius oeck mede in sinen boecken. Mer die grauers die dpe mãdraghora pleghẽ te grauẽ pleghẽ dẽ contrarien wpndt te wachtẽ ende scrpuẽ mit enen zwaerde eerstwerue drpe circulẽ omme dat cruut eñ dã bepdẽ si te grauẽ thent die zõne õder ghat: eñ dã mepnẽ si dat die wortel haer gherechte virtuut be- houdet eñ haer zap wort verghadert eñ inder zõnẽ ghedroecht eñ zijn appe lẽ werdẽ indẽ schpem ghedroecht als si rijp zijn eñ die roke daer af is zwaer eñ maect slapinghe. zc.

Dat C. vij. ca. vã milium

Milium is een cruut hebbẽde enẽ lãghen steel eñ knoepich als een rpet wes saet zeer clepn is eñ coudt eñ droeghe als ghesept wordt in dietis eñ dat bewijst zijn luchtichept eñ zijn ho lichept eñ dattet luttel vetticheden he uet ende luttel voetsels. eñ nochtãs cõ forteertet die maghe om zijnõ droech hedẽ wille eñ stoppet dẽ buucke Ende dpascorides sept dattet ghebradẽ steec tẽ vãden buucke beneemt ende maket oec quaet bloet ende droecht die mage eñ õcoutse.

Dat C. viij. ca. vã mente

Menta is een luchtich cruut wael rukẽde eñ is heet eñ droge eñ star ket die maghe Eñ daer zijn twee speci es of als tamme eñ wilde die indẽ ghe berchten wast dat is die beste eñ heuet die meeste macht eñ õwarmt meer dã die eerste eñ hpet in grpex colocospa eñ dpe latijnsche heptense nepte of cala- mẽt als psidorus sept libro xvj. int laeste capittel sonder een eñ het is zeer medi cinael. Item het zijn ander specien

vā mentē die indē broeckē wassen ende
inden weydē mer die en zijn van alsoe
groter craften niet ende si ruyken oeck
qualijcker ende smaken mede nae dye
hofmente die welcke wel wasset ende
menichuoudicht haer seluē. Eñ ist dat
men enich vā sinē stelē of tecken in die
aerde duwet hi sal in eenre wortelē ver
keert werdē eñ sal dā nuwe cruut bren
ghen Eñ dese hofmente is vā groter
virtutē is si groē of verdroecht. want si
heuet macht te ōtbyndē eñ te verteren
vā haren qualiteytē. eñ in edick gheso-
dē soe verdrijft die edick dē stanck des
mōdes eñ purgeert dat tantvleysch dz
verrot is eñ veuuult. eñ beneemt corin
ghe dat vā crāckichedē der maghē co
met. eñ si is goet teghēs crāckicheyt ō
gheestē eñ zuuert die moeder vā ouer-
uloedighen humorē eñ starctse mede.
eñ wijn daer mēte in ghesodē is bene-
met die zericheyt vāden darmē eñ van
dē nyerē. eñ ghecoect in olye eñ in wijn
eñ ghelept op vrouwē borstē die hardt
zijn vā melck gheneest si eñ schepdet.
Tsap is goet teghēs twenijn eñ gedrōc
kē dodet die yyerē eñ indē orē laeuwe
ghedropē dodet die wormē. eñ in olye
eñ in wijn ghesodē scepdet coude apos
temē eñ saftícht den hoeft Hier toe soe
hebbēt dyascorides eñ plynius gheseit
eñ soe doet ysaac oeck libro ij. in dyetis
eñ sept alle dat selue eñ een zarpe tōge
daer mede ghewreuen maectse saft eñ
dickwijl ghenut in spijsen verweet dye
mynne zc.

Dat c. ca. van malus.

Malua dat is een morwe cruut eñ is ghesept vā mollieñdo dat is vā morwēde wāt het morwet dē bu
ke als ysidor9 sept. libro xvij. eñ als die
selue sept te ghader plinius waert dat
yemāt bestrekē waer mittē sape vā de-
sen crude daer olye toe ghemēget wa-
re die en soude vā byen nyet ghebeten
wordē noch oeck mede vāden spinnen
noch vā scorpionē als plynius sept Eñ
vā hem zijn twee specien als die minre
dyemē pappel heyt eñ diē meerre dye
mē hueníus heyt. eñ beyde die cruden
zijn vucht tusschen coudē eñ hettē ghe
tempert als ghesept wordt in dietis eñ
dat opēbaert ouermits haerō virtuten
eñ werckinghe wāt dit cruut verduwet
apostemē eñ rijptse eñ sonderlinge dye
wortel eñ tsaet wes decoctie dats daer
si in ghesodē is. die wortel is goet tegē
lopinghe van bloede ende si heuet wat
wyndicheden in. ende gheeftmēse mit
wyne te drincken soe schepdet si groue
humorē eñ breect den steen ende mor-
wet die hardichedē der myltē. ende dz
sap daer huenis in ghesoden werdt dz
doet slapen ist dattet aensicht ende oec
mede dye vterste leden des lichames
mede ghedwonghen worden. Eñ tsap
daer dat saet in ghesodē wert is ghoet
dē ghenē die in theringhe zijn eñ tegē
den hoest. Eñ dz saet in olien ghecoect
ontbyndt alle hardicheyt eñ morwetse
eñ maectse rijp eñ zuuertse als plathe.
sept zc.

Dat C. i. c. vādē noetboem.

Nux is een noetboem of een no-
te ende is daer omme allso ghe
heyten want die schyem eñ dye droppe
len van sinen bladeren hynderen alle
andere bomen die daer onder staen. en
de veel latijnsche heytenen vigilenden
ofte iugilandē dat is te seggē iupiters

lof. Dese boem was wylen eer iupiter ghecõsacreert wes craft alsoe groet is vãder vruchten ist sake dat die vrucht vanden boem ghelept wordt ond pad dẽ hoedẽ eñ õder spyle. soe wat venynt heden daer in is dat sal die vrucht wt ghyetẽ grypẽ ende lesschẽ als ysidorus sept libro xvij. Wes vrucht heuet enen hardẽ bitterẽ bast mer een zuete korle. wãt die bast is harder dã enich anderẽ bast der vruchtẽ als die selue sept. Itẽ die noetboem is hoech eñ dra:cht veel vruchtẽ eñ heeft telgherẽ eñ knopẽ ge sprapt eñ breede bladerẽ dyemen tellen mach eñ scarp wtghaende vã zwarẽ ro ke eñ smake. wes schyem schadelick is den ghenẽ die daer õder slaept. eñ ma‑ket menigherhãde zuuctẽ inden mẽsch Wes wortel bast vrucht eñ blader goet totter medicinẽ zyn wãt als dyascorids sept Tsap vãder wortelẽ eñ vãdan bast des meerrẽ noetboems wtghetoghen eñ drincken ghegheuẽ ter groetheden vã enẽ exagium dat een ghewichte is vã alsoe veel zwaers alsmẽ hier opten kant settẽ sal is goet teghẽs die zwa‑richept orẽn te makẽ Eñ ghedroncken mit edic verderuet dẽ coertsen die mit coudẽ eñ mit heesickẽ comẽ eñ het gor det eñ maket dat haer repn eñ zuuer eñ verbiedet dat vallẽ vãden haere eñ is vã menigerhãde virtutẽ ende wercken Syn vrucht is oeck mede goet te eten ende totter medicinẽ. Ende wãt meni‑gerhande noetboem gheuõden wordt nochtãs so sprekẽ wy meest vandẽ wal schen noten eñ oeck mede vanden ha‑zelnoten als totter spysen ende totter medicinen. Item die ghemeyn notẽ dye wy daghelicxs eten dyemen wal‑sche noten hieten die wordet verwan‑delt inder substancien eñ oeck inder vir tuten eñ oeck inder figuren. Wãt alsoe als ysaac sept in dyetis anter si wert ge mercket recht als si groen is oft als si versch is of ryp inder disposicien. als wãneer dat si groen is heeft si buyten enẽ bast eñ inder verwen groen mer in den smake damper eñ bitter eñ si smet‑tet der ludẽ handẽ diese hãdelẽ eñ byn nẽ heuet si een schale die harder is dan die buytenste eñ daer bynnẽ heeft si een smerighe korle die wel smakẽde is en de oeck mede zeer zuet Ende dese kor le die bynnẽ is die is mit enen roclkẽs ouer ghetoghen al omme op dat dye dunne substancie der korlen van dyer coutheden dyer schalen nyet ghequet set en sal werden. ende dat oluus dz is morwer dan die scale ende die korle of dat morch vander korlen wordt harder gheuonden dan dat oluus. Ende hoe dat die note ryper wordet hoe dat dye bast meer ghesceyden wordt van dyer substancien der schalen. ende hoe dat‑tet morch vander korlen grouer werdt hoe datmen dan dye schale qualycker vander korlen breken otte of ghecrigẽ mach ende oeck mede dye bolster van den bast ten si dat sake datmense inden warmen water worpet ofte legghet so dat die bast daer buyten af weycke. of mit enigher anderen consten of abel‑heden. Item dye groen note dye is mynste heet ende droeghe natuerlyck ende veel myn dan die oude. ende si sca det der maghen myn: ende ist datmen‑se nuchteren mit wynruten eet soe is si allen den venyn vyandt. Item dye ri‑pe noten zommige isser versch eñ zom

mighe oudt eñ zõmighe zÿn daer mid delbaer eñ die versche zÿn vuchtichste eñ die middelbaer zÿn droechãe. Mer die oude als die vuchtich eytden verteert zÿn ouermits die hetten die de vuchticheyt verduwet zÿn natuerlÿke meer smerich eñ daer omme die ỏ veel eet die vergadert lichtelÿckẽ coleriken humorẽ die heet eñ droeghe zÿn ende sonderlinghe als si ghenomẽ werden vã ludẽ die vã heter eñ droegher complexien zÿn wãt in alsulckẽ ludẽ makẽ si verbarninghe eñ hoeftzweer. eñ die se te maten eet die vã ghetemperdỏ cõplexien is den voeden si. Item int ghe meyn zÿn si den ludẽ goet teghẽ dz venÿn Item die noten ghestotẽ mit soute eñ mit rute eñ mit loeck eñ honich daer toe ghedaẽ is goet ghelept op betẽ vã verwoedẽ hõden Item noten ghestotẽ mit honich õtbÿnden wõderlÿcke zeer apostemẽ die vã fleumẽ comen eñ van melancolien Item notẽ ghewreuẽ ende gheplaestert optẽ nauel verdrÿuen die apostemẽ die bÿnnen indẽ lÿue werden als ysaac sept in dyetis. Item dye figure vãder notẽ is menigerhãde wãt die een is rõt die ander is lancgworpelt eñ zommighe anders als dye hazelnote ende aldus vastelÿcken vã menigerhanden figuren nae dyen dat si wassen. zc.

Dat C.ca.xi. vãdẽ haselnoet boem.

Nux auellana dat is eẽ hazelnote eñ is eẽ wilde note bi dat die walsche note is wãt si wast sonỏ potinghe eñ si wast gaern indẽ bosschẽ als ysidor. sept. eñ wãt si int opẽbaer wast daer om wert si af gheplućt eñ dese zÿn couder dã die ander eñ grouer inỏ substãciẽ eñ mÿn smerich eñ daer omme zÿn si hart te verduwẽ eñ ghaen traechlic wt den lichaem mer als si verdenwet werden soe voedẽ si wel. Mer mẽ sal hem den bast die om tmorch is af doẽ. wãt hÿ is zeer opblasende eñ dã zÿn si zeer hulpelic tot veel dinghẽ wes huut mit hoenich ghemencgt is goet teghẽ tvallen vãdẽ hare als ysaac eñ cõstan. segghen Item het zÿn noch ander ghestachten vã notẽ die goet zÿn ter medicinẽ. als notenmuscaten eñ nux indica eñ nux vomica eñ deser ghelÿck Eñ die muscaet is een vrucht in ÿndiẽ die op enẽ boem wast eñ bÿnnẽ eenre harder scalen mit eenre huut bedect of mit enẽ ballighe als die hazelnote wes bast macis hiet eñ is zeer medicinael wãt macis cõforteert die maghe zeer eñ puert den siec kelÿckẽ gheest ende die bast is al roede lachtich hebbẽde enẽ scarpẽ smake eñ die is wat bitter eñ die zwart is dõcker eñ die gheen scarpẽ smake en heuet dẽ salmẽ wech werpẽ. Item die muscaet hoe dat si zwaerder is eñ zueter lucht heuet eñ scarpelÿcker smaect hoe dat si beter is. Men salse kyesen die zwaer is ende bÿnnen dicht ende als si ghebroeken werdt dat si niet en puluere eñ dye roet bÿnnẽ is mit enen starcken zueten roke. si heuet macht die maghe eñ dat hoeft te starcken ende oeck mede te ỏwarmẽ dat vã coudẽ coemt: ende voer dyer nasen gehoudẽ starct si die hersen eñ die gheestelike ledẽ als ply. plathe. eñ dyasco. segghẽ

Dz C.xÿ.ca.vã nardus

Nardus is een cleyn cruut ende doernich heet ende wel rukende. Item dye wylde spikenardi heyt

men nardostates als ysidorus seyt libro xvij. ende zijn specie is drierhande als yn dica sprica ende celtica nochtans en wasset in syrien niet mer in een berchachtich lant dat syrien mitter eender siden raect ende mitter ander siden yndien. Ende dat is die beste die licht ende doncker is ende die cleyn is ende wel rukende. ende alsment kaeu wet dattet dan die tonge droeghe maect Nardus celtica is ghenoemt nae den lande daer si wast ende is spicanardo ghelijck mer si is witter. Item dyascorides ende platheari9 segghen dat si virtuut heuet te starcken ende is goet teghens zwimighe ende teghens cranckicheyt des herten. ende der magen Ende voer de nazen gehouden starct die maghe ende dwingt den couden reume ende quaden lucht vanden moden. ende is goet teghens doefheyt ende teghens apostemen van oren. ende zuuert dat vuul de tantoleysch ende ontbynt die bestoptheit der mylten ende der leueren ende doet men strua voert comen ende zuuert die moeder ende helpt ter ontfanghenis ende breect den steen inden nyeren ende inder blasen ende is goet teghens die gicht der tonghen ende starct die zeenen ende verteert die humoren der tonghen die de sprake beneemt Men seyt oeck dattet goet is teghens tgroet euel ist datment den siecken te punte gheuet. ende is goet tot veel ander passien. ende men maecter af een olye dyemen olium nardinum heyt dye goet is tot allen voerscreuen dinghen

Dat C.xiij.ca. vanden oliuen boem.

Olea is een boem als ysidorus seyt wes vrucht olyue heyt ende dat zap olye als ysidorus seyt libro xvij. ende nochtans werdt die boem dicwijl olyua gheheyten. Het is een edel boem ende een boem des vreden als die selue seyt. want als die hystorie van romen seyt soe en plachmen gheen legaten wt te seynden om enighen vrede te behouden sonder telgheren van olyuen bomen. Want als remigius seyt soe is dese boem bouen anderen bomen alsmen vrede of ghelouen doen sal Want noe doe hij die duue wt den scepe lyet vlyeghen doe bracht si een rijs van desen boem ende van ghenen anderen. Item plinius seyt li. xv. dat die ghene die victorie plaghen te hebben vp athenen dye plachmen te cronen mit alsulcken rijsen. ende die griecken lyeten hem cronen mit oleaster dat is mitten eglentier als dye selue seyt. Item olea is een zeer schoen groen boem hebbende wittachtighe morwe rancken ende houdt zijn groenicheyt also wel des winters als des zomers ende heeft oeck cleyne bloemen ende veel. zuet ruuckende ende harden bast ende een bitter wortel ende vette vrucht smakelick ende zuet want als ysidorus seyt dat van der bitterheit der wortelen coemt die vrucht in voeden des lichts ende in ghesontheyt der wonden ende in een voetsel des gheens dye daer hongerich zijn ende hi wert inden lampen ghedaen om dat vier te voeden ende men gheneester siecke leden mede. Item men doet den olye in spise op dat si beter wesen sal als die selue seyt. Item dese oliuenboem is zeer vruchtbaer ende medicinael wes blader basten ende vruchten dyenen inder medicinen wes hout zeer dicht ende vast is ende also meer als onuerrottelic Ende al ist dat hi hart is inder binnenster substancien nochtan heeft hi veel smerichede binnen inden morge Item vanden olien ende vanden oliuen bomen seyt plyni9 li. xv. datter veel gheslachten zijn des boems vanden olyuen boem

die vruchtẽ draecht in landẽ daert zeer
heet is of in landen daert al te coudt is
daer en wassen si niet Mer in landẽ die
ghetempert zijn eñ die meer gheney-
ghet zijn ter hetten dan ter coutheden
Ende daer omme ghebiedet catho als
die selue plinius seyt Men sal die oliuẽ
saeyen in warmer aerdẽ die niet te vet
en is noch niet te magher die teghens
den radien der zonnen leyt wãt dye he
mel is hem zeer goet Eñ die olyuẽ be-
mynnẽ den douwe des hemels eñ dye
claricheyt der luchten. ende ist dat sake
dattet veel dõckers weders is eñ nat
als si bestaen te rijpẽ soe werdt die olie
verderft ten si datter een claerheyt nae
coemt die de vuchticheit weder dunne
maket Item plinius seyt C. iij. datmen
den oliue boem niet en derf snidẽ noch
byndẽ alsmen den wijngaert doet mer
die zon eñ die douwe volbrenghen zijn
wercken. Eñ hy verblijt hem des leyn
tens tijts eñ dã beghint si te bloyen eñ
nochtãs werden zijn vruchtẽ bij dẽ win
ter eerst vergadert Eñ als tcoern al in
is soe pleechmẽ die aerde vãdẽ oliuen
boem te openẽ byder wortelẽ ende die
spruutkens die daer bider wortelen wt
lopen pleechmẽ af te sniden ouer al. eñ
die oude ytaliaens plaghen die ouer-
vloedicheyt vãder wortelẽ podagra te
heyten. wãt als die af zijn ghesnedẽ so
draecht die boem veel te bat. Eñ dese
boem en wil niet zeer gheslaghẽ wesen
alsmen die vrucht ghaderẽ sal wãt zom
mighe luden quetsen in dyen tiden mit
slaen ende mit scudden waer of dat hij
des anderen iaers veel te myn draecht
als plinius seyt. Item het zijn veel spe
cien des boems die welcke onderkendt
byder menigherhãdicheyt der vruchtẽ
Item ysidorus seyt dat olyua beteykẽt
die vrucht des olyuen boems wes on-
derschept menigerhande gheuonden
wordt als ysidorus seyt Item van den
olyuen zijn zommighe tamme eñ zom
mighe wilde. die tamme makense ondẽ
wijlen rijp eñ onderwilẽ õrijp. eñ onder
wilen zijn si onder dese middelbaer Itẽ
die eerste onder dese zijn aerdich dam-
per eñ groen die ander zijn roedelach-
tich. of als dyascorides seyt so zijn si ge
scapẽ als iacinctẽ eñ die laetste schinen
zwart te wesen eñ hoe dat si butẽ zwar
ter zijn hoe dat si bynnẽ ryper zijn ende
smerigher eñ bequamelicste wt te pors
sen. eñ ghelikerwijs dz aristotiles seyt
Die vruchtẽ vãdẽ oliueboem en werdẽ
nymmermeer volcomelijckẽ rijp al ble
uẽ si opten boem menich iaer Mer is dz
sake datmense ter volcomẽder ripich-
heyt hebbẽ sal soe moetmẽ ghaen toe
als die bessen al ghelesen zijn eñ vgade
rense al ouer enẽ hoep eñ also al duwẽ
de die eẽ den ãderẽ eñ na dyẽ dz die het
tẽ starck wort vã bynnẽ comen si totter
volcomẽder rijpicheyt. Item die bessẽ
vanden olyuẽ boem als si rodelachtich
worden eñ noch niet wel rijp en zijn cõ
forterẽ die maghe harde zeer eñ dwin
ghense. ende si maken goedẽ appetijt
ist datmense mit edick eñ mit soute wa
ter bereydet nochtãs zijn si hardt ende
quaet te verduwẽ ende voeden myn dã
die ander doẽ Mer si maken die mage
morwe Ende si zijn zeer hardt te vdu-
wen want ouermits haerẽ smericheyts
wille soe dryuen si bouẽ inder maghen
eñ en comen niet totten gronde vander
maghen. eñ daer omme werden si haest

in een corrumpeerde humoer verkeert eñ zijn quader teten dã die ander noch tãs zijn si nut inder medicinẽ wãt ist dat si ghewreuẽ werdẽ eñ op een stede ghe leyt die verbarnt is of versodẽ soe bytẽ si die bladerkẽs õtweẽ eñ openense eñ doen dẽ rokẽ wt olieghẽ die daer õder die huut beslotẽ is hier toe heeft ysaac gheset in dietis. Item plinius seyt dat alsoe lãghe als die bessen vandẽ olive boem blyuẽ soe en moghẽ si niet õder-uen. ende hoe dat si daer lãgher duerẽ hoe dat si beter werden want si altoes ghecrighen nyeuwe craften ende val-len te noder. Item die selue seyt dz die olyue besse is mit eenre korlẽ mit vleysche mit olyen ende mit heffen welcke heffen bitter is mer nut ter medicinen Mer die korlen mitten ballichskẽs als die olie wt ghedropen is zijn goet voer mede te voedẽ Eñ mẽ seyt oeck datmẽ verkẽ daer mede vet maect zc:

Dz C.xiiij.ca. vã tsap vãdẽ olijfboem.

Oleum dat is tsap vanden olyuen als ysidorus seyt Ende hoe dat dese verscher is hoe dat si edelre is eñ lichtelijcker vã sinẽ ballichskens druypet als plinius seyt libro xvij. C.ij. daer ghesept wordt dat dye olye verderuet wordt ouermits zijnre outheyt. Item ist sake datmen die bessen eerst wel ontween stoet eñ ouerghietense mit wa-ter siedende soe zijn si veel beter te per sen wãt ouermits den heten water soe scheydet die olye alte veel te bet vanõ heffen ende vãden korlen eñ dye olye vlyet int ouerste ront omme opten wa-ter eñ wert daer of ghesceydẽ tẽ laetstẽ Eñ als die selue seyt hoe dat dye olye rasscher wt loept als hy gheperst wort hoe dat hi beter is. Item papias seyt dat yemãt olie vã oliuẽ indẽ mõt naem eñ slotẽ vast toe hi soude alle dick te bat õder water sien die opte grõt viel ende wãderẽ daer sonõ grote pijn. Item mẽ pleecht mit deser olyen spyse te reydẽ eñ indẽ lampẽ te barnen eñ hi saftícht moede ledẽ eñ starctse. eñ hi morwet ze nẽ die verhardt zijn eñ vercrompẽ Itẽ die olye morwet eñ rijpt harde aposte mẽ eñ sonderlinghe lijnzaet olie Item men vint menigerhãde olyen eñ men perster wt menigerhãde dinghẽ zom-mighe is slecht eñ simpel als olye van oliuen ende noot olye mancop olij olij vã amãdelen olye vã peperwort dye-mẽ rafanus heyt lijnzaet olye hennep olye ende deser ghelijcke: zommige is coudt ende zommighe heet zommighe stoppende zommighe dwinghende eñ zummighe laxerende. Wãt alsmẽ daer hete dinghen toe doet soe wordẽ si he-te eñ vã coudẽ dinghẽ cout. vã stoppen de dinghen wordt hy stoppẽde eñ alsoe vã anderẽ. eñ daer om nae dyen dz dye siecten zijn daer na salmẽ die olie nemẽ Als aldus in coudẽ saken salmen nemẽ olye van bayen dat is oleum laurinum ende oleum nardinum eñ olye van pol leye mer in heten saken salmẽ nemẽ oli van rosen olye van vyolen ende deser ghelijck Item men mocht die olie wel alsoe heet van naturen makẽ dat hi dẽ coerts in bringhen soude waert sake dz men dye polzen daer mede besmeerde of dye slape vanden hoefde eñ thol vã den voeten ende dye palmen vãdẽ han den. Waer dat sake datmen leeuwen vleysch inden olyen zoden. ende men mochte den olye oeck alsoe cout makẽ

dat hi tlit verdouē soude worttet daer
mede ghesmeert alst openbaert inden
olie van mandragora die welcke wordt
alsmen daer appelen van mādragora ī
coeckt of langhe lept. Mer onder alle
dese ghecomponeerde olien soe zÿn dz
die beste die ghetempert zÿn ende die
beste olye slecht ter medicinē eñ oec te
eten. Dat is die boem olye daer naest
noot olye eñ amādel olÿ daer naest mā
cop olye die welcke die coutste is vādē
voerseydē wāt hi is meest cout eñ droe
ghe eñ zonderlinghe die vādē zwartē
zade ghemaect wordt. eñ heeft macht
te doen slapen eñ hi is goet tegē aposte
mē int beghin eñ teghē verhettinghe
vāder leuer als plathearius seyt. Dye
ander olyen sonder daer thāts of ghe-
seyt is zÿn mynste nut inder spÿsen om
des roecx wille eñ oeck omme den qua
den smake. nochtās zÿn goet inder me
dicinen als ysaac seyt in dyetis Eñ alle
olyen hebbē wat scarpichedē ende wat
luchtigher luchtichedē eñ daer omme
drÿft hi al bouē eñ en wil onder gheen
nattichept wesen. eñ hi is doerghaēde
eñ vloyende eñ daer wordt hi in glasen
vaten ghehoudē eñ hi besmet die cleď
die hi raect ende altoes blÿft die lucht
vanden olye int cleet Item als die olie
mit zÿnre hefken ghemenghet is so en
is hi niet bequamelic teten ende hi ma
ket oeck walghinghe eñ coringhe. Itē
dye olyen doden die byen ende die an-
der dyerē die der byen ghelÿck zÿn is
dat sake dat si daer mede beghoten eñ
bestort wordē als aristotiles seyt. Mer
doetmense weder in edick soe worden
si weder leuēde Item die olye hout eē
yser dat puer is eñ wel ghepollÿst son

der roesten: Mer is die olye waterich
of mitter hefken ghemenghet soe cor-
rumpeert hi dat yse r eñ broestet als pli
nius seyt libro xv.

Dz C. xv. ca: vāď wilď oliuēboem

Oleaster is een wilde oliuenboem
eñ is alsoe gheheytē daer omme
dat hi den oliuēboem ghelÿck is inden
bladerē. mer die bladerē zÿn breeder eñ
is eē ōgheoeffēt boem ōvruchtbaer eñ
bitter eñ ist datmē daer eē telch vāden
oliuēboem in endt so wordt zÿn nature
verkeert als ysidorus seyt li. xvij. Wes
traē is tweerhāde. zōmige is als eē gō
me die niet en bÿt eñ die ander is biten
de eñ is ghelÿc ď drope vā armeniacū
als ysidor⁹ seyt Eñ al ist dz oleaster een
wilt boem is nochtā zÿn zÿn bastē zÿn
gomme eñ zÿn sprutē of telgherē goet
ter medicinen wāt zÿn blaď stiptick zÿn
eñ bitter. Alsmen daer honich toe doet
soe ghenesen si die vlcerē vādē hoefde
eñ vādē mōde als dyascorides seit. tsap
vādē bast eñ vāden telgherē is stiptick
eñ cōstrictÿf dat is dwinghende Waer
bÿ dat si bloet stempet eñ ander humo
ren als die selue seyt. Die ghomme is
goet tot veel dinghē eñ sonderlinghe
die daer bytende is wāt si zuuert wōdē
eñ gheneestse eñ starct die tāden dat si
vast staen. Item si ďdruct eñ gheneest
erispulam dat is theylige vier dz been
eñ vleysch vreet. welc vier vā colera co
met. eñ is oec goet tegē tvallē vādē ha
re eñ ďwet thaer eñ ďtraecht die graeu
heyt als die selue seyt.

Dat C. xvi. ca. vāt warmoes

Olus dat is warmoes Ysidorus
seyt datmen die luden eerst voe-
den sal mit warmoes eer datmense mit

vleysch of mit anderē dinghē voeden sal. Men plach die ludē mit appelē eñ mit warmoes te voedē voer die diluuie dats voer dat grote water doe noe inder archen was ghelikerwijs dz dye beesten nu gras eten als ysidorus sept libro xiij. Ende alle grasighe dinghen die inder aerden wassen diemen coken mach eñ eten die heyten olera dz zijn warmoezen Nochtās int ghemeyn so heytmē colen warmoes eñ is een cout cruut eñ droeghe eñ winnet bedroeft bluet ende melācoliose dat een quade lucht gheuet als ysaac sept in dyetis. Eñ daer zijn zommighe coelē dyemen zomer coelen heyt eñ zommighe heyt men winter coelen der welcker substancien ghemaect zijn vā cōtrariē dinghē. wāt zijn substācie is grof eñ hardt te v duwē eñ tsap is seyghēde of colatijf eñ daer na droghende eñ den buuck vuchtende eñ laxerende. Mer die substancie sonder tsap is stoppēde eñ zijn gebreck word hem ghenomē alsmē den coel siedet in water eñ datmē dat eerste water wt ghyete eñ siedent nae in een ander water eñ wat vets daer mede in ghedaen als ghesept wordt in dyetis. Eñ het is een cruut dat zomwilē verplant wil wesen wāt alsmen dē koele op een stat sayt eñ datter plantē af comē so sal men die planten voert versettē in een ander lant ende dan wassen si wel inder groethept eñ oeck inder virtuten. Ende des zomers als die bladerē teeder zijn soe etense die rupsen eñ ander wormen. eñ des winters werdē si vandē hisel eñ vorst ghedwōghē eñ dan werden si beter te kokē eñ te eten. wāt als dye bettē werd bynnē gheropē is soe wordt die substācie vādē bladerē te bet v duwt eñ alsoe werdē si te bet smakēde eñ morwer Item plinius prijst dē koel mit vele louē int twintichste boec eñ int thyende capittel als ter medicinē eñ sept dat ter dryerhāde species zijn vādē koel de een is cruust eñ is goet ter maghen eñ morwet dē buuck eē luttel. die anď heuet brede bladerē eñ dicke. eñ dese doghē myn inď medicinē. eñ die dorde heuet teder bladerē eñ slecht ende is bitterre dan die ander Mer dese is nutste ter medicinē wāt dese bladerē ghestotē eñ ghewreuē ende des dages tweweruen ghelept op wōdē vā hōtlbetē ghenesense ia zijn si oudt of versche die beten vādē hōden wāt si ghenesense wonderlijcke wel. Item koel die luttel ghesoden is laxeert. eñ die veel ghesoden wordt stopt eñ wederstaet der drōckenscap eñ starct die zenē ende gheeft den voetsterē melck inden borsten. Tsap is goet teghēs voenijn eñ hy sept aldaer dat hij goet is teghēs beten vā woeden honden. Item die serpentē scuwē dat koelsaet dat ghecoect is. Eñ noch vertelt hy veel ander virtutē vādē koele die welcke ic after late om verdriets wil eñ hi sept dz bractica dz eē wilt koel is die bi hē seluē wast starcker vtutē heuet zc.

Dz C.xvij. ca. vā gherst

Ordeū dats gherst eñ wert haestelic dorre eñ mē vint zōmige gherste die ses ordinē heeft inď aarē eñ dese voedt die beestē best eñ bet dā die weyt eñ is dē ludē of mēschē beter dā quadē weyte of snodē rogghe als ysid. sept eñ daer om is eē anď ghestacht vā gherste wes aare heeft twe ordinē. dz derde geslacht wert geheitē termēse daer om dz

ment in die aerde worpt des leyntens
tÿts ſoe waſt ſi haeſtelÿcken Item pli-
nius ſeyt vander gherſten libro xviij.c.
vij. dat die gherſt onder alle coern eerſt
ghesayt wordt Eñ in veel landē maect
men daer edel broet af eñ die griecken
maken brÿ vāden gherſten meel Item
plinius ſeyt eñ oeck yſaac in dyetis dat
tet gherſten coern coudt ende droeghe
is eñ is zuuerende eñ droeghende en-
de heuet een luttel windichedē als die
boen doet. nochtans die boen myn dan
die gherſt. Item plinius ſeyt datter ve
le luden zÿn die de gherſt meer oerba-
ren ter medicinen dā ter ſpÿſen nochtā
maectmen daer ſpiſe of die de borſt zu
uerende is ende tlichaem voedende.
ende die de gheeſtelike leden alte wel
vercoelt ende weder te punte brēghet
Item die gherſt zuuer ghemaect van
haren baſt ende in zuueren water ghe-
coect wordt goet medicinael dranc den
welcken men ptizeyn heyt die dē dorſt
wel verſlaet eñ behout den menſchen
gheſont. eñ veriaghet die hette die vā
den coerts coemt mer vanden ptizeyn
ſoecket nederwaert in die letter t.

Dat C.xviij.ca. vādē palmboem.

Palma is een boem der victoriē
alſoe ghenoemt als yſidorus ſeit
libro xvij. dat palma is een cierheit des
gheēs die verwinnēde is. ende heuet
zÿn telgerē of zÿn bladerē ter manierē
eēre hāt dē mēſchē Het is eē edel ſcoen
boem die altoes groen is winters ende
zomers eñ hi mach menich iaer duerē
inder virtuten eñ oeck inder groenich
heyt Eñ daer omme is hi vādē griekē
fenix ghe heyten want hi lāghe duerē
mach als fenix die voghel doet. Ende
want hÿ een vruchtbaer boem is ſo dra
ghet hÿ ghenoechlÿcke vruchten ende
zuete. eñ nochtās en wordt die vrucht
in allen ſteden daer hi waſt nyet rÿpe.
mer in ſyriē ende i egiptē is zÿn vrucht
dattele ghe heyten vander ghelikenis
der vingheren der welcker namē ver-
wandelt werdē Wāt zommighe heytē
palmule die den myrabolanen ghelÿc
zÿn inder ſceppeniſſe vander formen.
nochtās ſchelen ſi altemael indē ſma-
ke wāt die vruchtē vā deſen boem zÿn
te mael zuete eñ ghenoechliken. ende
die mirabolanē zÿn vā quadē ſmaec eñ
bitter Ende zommighe ander heyten
thebayci dyemen mebolani oeck heyt
ende zommighe heiten mirales die de
griecken cariachos heytē Hier toe he-
uet yſidorus gheſeyt. Item die gloſe
ſeyt ouer den ſouter dat die palmboem
is vā grotē drachtē eñ vā groter hoech
tē nochtās is die cederboem veel meer
re Wes wortel zerp is eñ rōt die verre
eñ diep indē aerdē ſteect. eñ die ſtāme is
dicht eñ wel ghepact eñ ōuervulende.
eñ die baſt vādē ſtāmē is hardt eñ ruuch
eñ wat ſtekelich eñ ſonderlinghe bydē aer
den eñ daer om iſſer quaet op te clym-
mē tottē vruchtē. eñ zÿn bladeren zÿn
ſcarp op ghaēde als eē zwaert Eñ al iſt
dz deſe palmboem benedē ſcarp ende
zerp is byder ſtammē nochtā is hi ſcoē
eñ ghenoechlickē bouē indē telgheren
ende indē bladerē. Eñ hi draghet zÿn
vruchten al bouen int ouerſte vanden
boem eñ niet int middel vāden blade-
ren als plynius ſeyt libro xiij. Eñ want
die vruchten den radien vander zōnen
vluſchs bi ſtaen daer omme zÿn ſi veel
te ſmerigher te zueter ende te ſmake-

lijcker hij wast in veel lãden mer inden heetsten best daer hi die zõne steeds he uet daer draecht hi best vrucht. Item plyni. sept li xviij.ca.v.datter twee spe cien zijn als manneken eñ wijfken. dat mannekẽ bloyt eerst eñ dat wijfken na: Mer twijfken draghet gheen vrucht tẽ si datse den manneken alsoe nae bi staet dat si die lucht mittẽ winde te mynsten ontfanghen mach Item dat selue sept oeck aristotiles int boeck der groyelijc ker dinghen. eñ als si ghesaept sullen werden soe moeten tmanneken eñ dat wijfken te samen ghesayt worden. eñ wt elcken sade coemt een palme ende si õtvlechtẽ malcanderẽ inder aerdẽ eñ bouẽ ghelijck enen net dat ghebreyt is Eñ twijfken en mach sonder tmanne-ken niet wel wassen noch vruchten dra ghen. wãt snijtmen tmãneken vanden wijfken soe sal twijfken twe iaren lãcg ondrachtich wesen dan dat si scarpe blo semen eñ bladerẽ crighet. eñ twijfken ontfaet haer cracht inden wortelẽ van den mãneken ghelijckerwijs of si te sa men hilictẽ als mã ende wijf ende si en willen in ghenẽ vetten lande dz nat is eñ messich gheplandt zijn Mer in enen sandighen ende in enen souteghen lan de.eñ en is daer gheen soutich lant so moetmen daer sout werpen niet aen dẽ wortel mer bij een luttel daer vã op dz die droecheyt des souts verterẽ mach die vuchticheyt der aerdẽ Item plini us sept datter een specie vã palmẽ was set int zudẽ vãder werelt eñ daer en is mer eẽ eñ daer en werter niet meer wt dyer palmẽ.eñ wãneer dz si vã outhe-dẽ mit allẽ vuaert eñ vghaet soe waster weẽ een ander wt õ seluer palmẽ ende

daer omme heiten si desen boem fenix dat een voghel is in arabien wãt dese boem steruet eñ wt hem wast weẽ enen nyeuwẽ boem als fenix hem vernyeu-wet Eñ als plinius sept aldaer.in arabi en zijn menigerhãde specien vã palmẽ onder welcke zijn zommighe dyemen cariace heyten vã wes sap men goedẽ wijn maket Hier toe heuet pli. gesept li. xviij.ca.xv: Item palma is eẽ sondli ghe boem die gracelijck is inden stelen eñ ruuch benedẽ bij dat die blader zijn Item die vruchten vãden palmboem werden verwãdelt nae dyen dat si staẽ heet of cout eñ nae den landen daer si wassen eñ nae dyen dat hem die zonne toe comet. Item ysaac sept in dyetis dat die dattilẽ vãdẽ palmboem zijn he te eñ vucht inden anderen graet ende si hebben onderscheyden werckinghe. nae dyen lande daer si in wassen. want zommighe wassen in enẽ lande dz cout achtich is eñ zommighe in heten ende zommighe in ghetemperden. eñ daer dye zonne altoes heet is daer is dye vrucht alre zuetste van smake eñ zijn wat smerich Mer eetmen deser te veel soe brenghen si quade siecten in als op blasinghe eñ heffinghe des lichaems ende des mondes vander maghen en de maken hoeftzweer eñ stoppen dye toe ghanghẽ vander milten eñ vander leueren.wt welcken openbaert dattet quaet is altoes zuete dinghẽ te nutten eñ die vruchten die wassen in coudẽ lã-den en connẽ tot gheender ripicheden ghecomẽ.eñ daer omme en voedẽ si nyet veel.ende al ist dat si die maghe een luttel starcken nochtãs zijn si quaet te verduwen ende blyuẽ langhe inõ ma-

ghen eñ daer omme maken si dan torss
oen eñ steecten eñ heckinghe. ende dye
vruchten die in middelbarē landē was-
sen daert niet te heet en is ofte niets te
cout al ist dat si daer rijp werdē nochtā
is in hem een oueruloedighe waterige
vuchticheyt. waer of datmense nyet te
langhe houdē en mach eñ veruollē dē
lichaem mit veel raeuwe humorē daer
die langhe coertse of comet als ysaac
seyt in dyetis Item die vrucht vādē pal
men is ghemaect vā morwer substan-
cien eñ vā vleyschachtigher mit eenre
harder korlē oft een steen waer. in wes
middel vanden steen tsaet ghehouden
wordt Ende in syrien eñ in egiptē wor
den dattelen gheuōden die sonder kor
len zijn eñ die heytmen spadones. ende
hoe dat die palboem ouder is hoe dat
zijn vrucht beter is. want hi en maect
gheen vrucht voer dat hi hondert iaer
out is eñ dan heeft hi eerst zijn volcoe-
men craften. eñ zijn vruchten dye zijn
oeck oerbaerlijcke inder medicinen als
dyascorides seyt Wāt si hebbē virtutē
te zaftighen die hardicheyt vādē arte
rien ende die stemme te claren. eñ sonđ
linghe die wel rijp zijn wāt die groene
zijn stiptike als plinius seyt Datter zō
mighe ridders vā alexanders ridderē
ghewrocht warē van veel groenē dat-
telen. wāt als si altemael groen zijn so
en doghen si niet teten mer si dyenē al-
leen totter medicinē. Item si zijn oeck
ghoet teghēs tbuuceuel datmē dissen
tiria heyt eñ tot anderē lopige alsmēse
te punte neemt.

Dat C.xix. ca. vā palmes

PAlmes palmitis is een telch van
dē wijnghaert Waer of dat ysi-
dorus seyt li. xvij. dz palmes is eē mor
we materie vandē wijnghaert die welc
ke ouermits ionghen armen die wtge
laten vruchtē thoe brenghet Wes blat
pampinus heyt Eñ hij seyt noch dz hi
alle zijn virtutē vander wortelē neemt
Eñ hoe dat die voedelijcke humoer in
der wortelen is alsulck is si oeck mede
inden rancken. eñ ist sake dat ghij indē
maert eynt in dryen ranckē die wt een
der stammē comen dryerhāde verwen
als inden enen ranck een roede verwe
eñ inden anderē een blaeuwe verwe.
eñ inden dorden een soffranighe ver-
we soe sal een yghelijck zijn sonderlin-
ghe verwen vāden bessem brenghen.
mer wantmen des hier inden landē ni
et en pleecht al ist datmē ōderwilē wel
een ranck vāden wijnghaert in enen bo
me eynt daer omme pleechmē een wā
delinghe der vruchten te makē i deser
manierē als inden maert wāneer dat
die vuchticheyt beghint neder te gaē
vāder wortelē soe werdt die bast vādē
wijnghaert behendelijckē gheopēt bij
der wortelen. eñ als dat gheopent is so
doetmen die verwe daer in inden om-
meghāck tusschen dē houte ende den
bast eñ dan moetmē naeuwe verwaren
dat die vuchticheyt die vander worte-
lē opclijmmende is niet wt en ghāghe
daer die snede is ghemaket. eñ aldus
soe mach een yghelijck plant verwan-
delt werden mit cōsten inden smake eñ
inder verwen. eñ alsoe wordē die bomē
mit cōsten laxerēde die natuerlijck stop
pēde waren eñ alsoe verkeert als dye
selue seyt. Item die rancken vādē wijn
ghaert werpen lootkens wt daer si hē
seluē mede vestighen eñ byndē aen bo

men eñ aen staken dat die wint dē wȳn ghaert niet neder wapen en mach ten waer dat die wyndt alte groet waer. Item men moetse alle iaer snidē eñ zu verē vā haerder overuloedichept. wāt alsoe crighē si te meer vruchten eñ mo ghen hem te qualiker breydē Item pli nius sept libro xx.ca.xxv:dat dye wȳn ghaert ranck hebbende knopē die ver re van malcanderē staen is eē tepken vā ōvruchtbaerhept eñ als si dicke by een staen dat is een tepkē der drachtichept Soeckt benedē vāder naturē des wȳn ghaerts zc.

Dat C.xxx.ca.vādē iūgē wȳngaert

Propago propaginis is een ionck wȳnghaert die eerst vter aerden coemt als hy wt laet die daer inder aer den ghestekē was als ysidor9 sept. Wt welcken veel ander ranckē spruten. eñ alsmen dese nyeuwe ranckē weder ī de aerde crommet soe comē daer weđ nu we spruytē wt. Eñ dit machmē altoes doen alle iaer vermerende eñ vernuwē de eñ makēs grote hopē. eñ ten laetstē bestaē si te draghē eñ ghecrighē vruch ten nae dyen dat si die zōne hebbē daer nae wassen si eñ lopen op eñ werpē an der loten eñ spruytē wt eñ die wortelen bestaen te grouen. eñ aldus voeden si voert als die moeder haer kynder. Eñ dat eerst een ranck was dat werdt weđ al potende ten letsten een wortel ende maect nuwe ranckē weder eñ al mit cō stē als grego.sept.

Dat C.xxxi.ca.vā platanus.

Platanus is een boem mit hoech heydē vā bladeren also ghenoēt daer omme dat hi wȳt eñ breet is ende hoghe wāt platos ī griecx dz is effē of slecht ī duutsch als ysidor9 sept li.xvij. Vā wes schoēhept die scriftuer sept Ic ben verheuē als die boem platanus in der epistolē vā ōser vrouwen ecclesiast. xiiij.eñ heuet morwe bladeren eñ crāc. eñ ghelȳkē wel dē wȳnghaert bladerē Dyascorides sept dat platanus is een boem die coudt eñ droeghe is Wes bla derē goet zȳn in heten eñ ī vuchtē sakē Wāt als ghesept wordt si dwinghē den reume eñ die hete drintinghe vādē ogē eñ tsap daer zȳn bast eñ bladerē ī geso dē werden gheneest dē tantzweer. eñ die bladerē zȳn goet op verbarnthept alsmen daer ander sattichept by brēcgt of toe doet Item die wȳn daer si in ghe sodē werdē is goet teghēs tvenȳn Itē plynius prȳst desen boem zeer libro xij ca.iij. zc

Dat C.xxxij.ca.vādē popelboem.

Popul9 is eē popelboem Wes ge slacht tweerhāde is als ysid.sept li.xvij.wāt die eē is wit eñ dāder zwert eñ die witte popelboem heeft blađ die an die eē side wit zȳn eñ aē die anđ side groē eñ dese is vā tweē verwē Wāt hȳ heeft also meer die merckē vādē dage eñ vāder nacht Wāt hi verwādelt zȳn verwē wāt indē opghāck vāder zōnen heuet hy ander verwe dan inden onđ ghanck als dye selue sept. Ende vā de sen boem loept hersse eñ wast in ytaliē by eender riuieren dyemen eridianus hept. ende oeck mede wast hȳ in sirien Dyascorides sept dat dese hars medici nael is want si stempt bloet eñ dwincgt zwetinghe ende ander deerlȳcke lopin ghe ende men pleecht van sinen knop pen salue te makē die cout is ende stop pende ende dye grote hetten die doet

si ghaē sitten ende oeck zwellinghe en de doet slapen ende dese salue wordet vanden meysters populeon gheheytē ende si is in veel saken nut Item ysido rus seyt oeck dat die populeer ende pla tanus eñ die wilghe vā morwer mate rien zijn ende bequaem ī te snidē.

Dat C.xxiij.ca.vādē pijnboem.

Pinus is een pijnboem ende hy zweet pec ende daer omme heyt hij een pecboem als ysidorus seyt libro xvij. Item dye pijnboem inden eylan de vā germanien gheeft eenrehande tranen wt of dropen die daer an vhar den vā couden of van hettē eñ die hyet men electrum als ysidorus seyt. Item men seyt watmen houdt onder dē pijn boem dat wordt te beter ghelikerwijs dat alle dinck verderft onder dē vighe boem Item het is een zeer recht boem saeft eñ opē eñ nochtā is hy zeer starck wāt hi vol konstē is. Eñ hier of maect men masten indē scepē ende si zijn goet mede te tymmerē mer lichtelijckē wor si ontsteken wāneer datmēse bydē vyer brēghet. eñ dat is daer omme want si ī hebbē veel vetticheydē Dese boem he uet enen hardē bast buytē eñ enē ruwē. mer bynnē heeft hi een vette humoer eñ taye Welcke humoer vāder zōnē vā bynnē wtwaert ghetoghē wordt ende werdt des zomers ī herfsten verkeert. die welcke vā haer seluē eerst wittach tich is eñ ouermits cokinghe werdt si ten laetsten zwart als peck. en dā heyt si peck als si zwart ghewordē is. Item dye boem heuet ghoeden lucht ende maect den roke wael rukende eñ alsoe doet dat peck oeck mede. mer alsmen dat peck langhe coecket soe verghaet hem die goede lucht. Ende dese boem heuet veel bladeren mer cleyne ende scharp eñ is groen des winters eñ des zomers Eñ al ist dat hy in berchachti ghē lande wast nochtās is hi zeer vet van bynnē ende wast meer inder lencg ten dā inder breeden. Item als hi ghe houwen is soe doetmen hem dye bast of omme dyer wormen willen dye tus schen den bast ende dat hout legghen dye dat hout vreten souden. Item pli nius seyt dat desen boem oeck een me dicijn is. ende ist dat hy onder dye aer de ghedecket wordt soe mach hy son derlinghe langhe dueren. ende daer omme een ghote ghemaeckt vā desen houte onder dye aerde duert menich iaer. Mer opter aerden ende inden re ghen soe wordt hy schier verderft. on der den daken daert droeghe is mach hy langhe dueren. ende onder den wa ter inder aerden wordt hy hardt. Dit seyt plinius in dat xxi. boeck in thyēde capittel. &c.

Dz C.xxiiij.ca.vādē vrucht vādē pijnboē

Pinea dat is dye vrucht vanden pijnboem als plynius seyt. ende is in tlaeste grof ende ront ende in dat ouerste scharp ende is eerst groen mer als si wel rype is soe wordt si drach tich ende wordet van verwen als een karstaenge Ende dese pinea is eē gro te note of eē appel ende heeft veel kor len bynnen dat dye vrucht is dye har de doppen hebben daer si in legghen. Ende nae dyen dat dese appel grof is daer nae heuet hy die korlen daert gro veste is ende alsoe vast opwaert mynre nae dyen dat hy bouen myndert ende smaelt. Item dyascorides ende pla

thearius segghen dat wanneermē die korlen oerbaren wil soe moetmen den ghehelen appel in colē leggē die heet zijn ende latenen zaftelijcken barnē. eñ alsoe wordt die bynneste bast ende dye butenste af ghedaen. eñ dan zijn dese coernen harde medicinael wāt si hebbē virtuut te zaftighen ende een luttel te vuchtighen ende te openen ende te zu ueren die gheestelijcke leden. ende betert den hoest ende helpt den ghenen die verteert zijn ende meerret in hem dat bloet Eñ die basten zijn oeck medicinael wāt si stempen dat menstrualige bloet eñ dat buuckeuel dissentiria ghenoemt zc.

Dat C.xxv. ca. vādē peck.

PIx pini dat is peck vandē pijnbome datter wtghelopen is. Jtem ysidorus seyt datter twee species zijn. als peck daermē die scepen medē peecket datter gheen water in lopen en sal eñ daer is peck datmē pix liquida hiet ende dat is teer ende si zijn beyde heet ende droeghe ende het wordt onderwijlen hardt ghemaect ende onderwijlen vlopende. dat harde heytmen pix greca dat is griex peck. of colofonia. want in griecken vyntmens veel Eñ si zijn beyde medicinael. ende het heuet macht te ōtbindē ende te verterē waer omme dattet goet is teghens ghebreken vander milten. als teghēs haer bestopheyt. eñ men doettet dicwijl in salven ende in plaesterē. Jtem dyascorides seyt oeck dattet goet is teghē tvenijn ende teghens venijnde beten mit soute ghewreuē. Jtem tpeck doettet vier barnē ende besmet die handē dyet raken alst warm is eñ ōtreynt cleđ dye wit ende zuuer zijn Wes smet eñ lucht selden verghaet hoe veel datmēt cleet wascht zcet.

Dat C.xxvi. ca. vādē peerboem

PIrus is een peerboem die vruchtē draghet eñ is alsoe ghenoemt nadē viere wāt die vrucht beghint bene dē breet eñ opwaert scarper als die vlāme vādē vyere doet als ysidorus seyt wāt pyr dat is vier eñ daer coemt pyrus af Eñ pyrus dat is die boem eñ pyrum dats die vrucht eñ is zwaerre dā enige ander vrucht als die selue seyt wāt mē siet dat een cleyn hoep peren zwaerre weecht dan een hoep appelē die meerre is. twelck mē besien mach al weghēde of datmē een beest daer mede laedt Jtem vandē peren seyt ysaac in dietis aldus datter twee species zijn vā perē. Die een is wilt eñ die ander tamme. eñ die loueren eñ die telgerē vā hem beyden zijn stiptike mer si stoppen. eñ dye vruchten schelen zeer onder malcanđ. wāt die wilde zijn meer pontick eñ aerdich eñ meer cout ende droeghe dā die tamme. ende si zijn oeck harder ende ōtsmakelijcker want si zijn myn verduut. ende wat pontijcke of stiptike te seggē is dat leert hij hier nae after int boeck Ende het en is niet ghoet te verduutschen telcken. want het soude te veel vallen ende ten soude niet in brenghē. Ende dese dinghē zijn int meeste deel in dat voerste van desen tractaet alle gheexponeert ende verclaert int generael dat is int ghemeyn. ende men sal weten dat dese wilde peren niet en doghen te eten. mer si dyenen ter medicinen. want si stempen dat buuckeuel starkelijck ende benemen coringhen dye

vā colera coemt ist dat si ghecoect wor-
den in reghenwater eñ geplaestert op
der magē Eñ die tamme peren die on
rijp zijn die zijn põtike grof ende hard
ontsmakelijcks te eten eñ quaet. mer ist
datmense in zuetē water siedet eñ dat
men daer dā honich toe doet soe zijn si
goet of anders enighe soeticheyt. mer
die tamme peren die rijpe zijn dye zijn
cout eñ droghe. die welcke beter zijn na
den eten dā voer ghegetē. wāt nae der
spijsen ghegetē soe duwē si die spise ne
der eñ laxeren eñ voer ghegheten stop-
pen si Eñ ist datmen dese veel nuchter
eet ende dicwijl soe makē si wormē in-
den buuck eñ maken een siecte dyemē
niet ghenesen en mach. ende die zuete
peren zijn ghetemperder vā complexi
en ende myn coudt dan die ander ende
daer omme becomen si best den coudē
ende den droeghen van complexien.
Item die peren hebbē dat vā naturen
ist dat si ghedect werdē mit quaden ve
nijndē padden stoelen soe halē si dē pe-
ren alle haer quaetheyt of eñ alle quet
singhe als ysaac seyt. Item die assche
vanden wilden peren ghedroncken is
goet teghēs die venijntheyt vādē pad
dē stoelē als die selue seyt. Eñ men sal
altoes wijn drinckē op die perē alsmen
ghegheten heeft Want als een meyster
seyt dat dye peren venijn zijn sonder dē
wijn ꝛc.

Dat C.xxvij.ca. vādē pruumboem

Prunus dat is een pruumboem
eñ hier of zijn veel ghestachten.
eñ die vā damasch is die best ende die
quam eerst vādē poertē diemē damasch
heyt als ysidorꝰ seyt Wes vrucht dyer
maghē goet is Dese boem druupt ghō
me dye taye is ende dicht die de mey
sters ende dye schriuers besighen als
ysidorus seyt li. xvij. Item die vruchtē
vandē pruumboem zijn zommighe wit
zommighe soet ende zommighe roet
ende zommighe zwart. ende die zwart
zijn eñ een luttel hardt eñ zuet die zijn
der maghē nutste als die prumē vā da
masch wāt si zijn coudt ende vucht. Eñ
als dese wel rijp zijn soe vuchten si eñ
vercoelē ende mē gheeftse teghēs die
barnēde hettē als die coertse eñ teghē
verstoptheyt des buucx Nochtās seyt
pappas dat lentiscus eñ die pruumboē
een dinck zijn. Mer die gloze seyt ouer
daniel dat die pruumboem eñ lentiscꝰ
een boem zijn eñ die een beteykēt dat
die ander beteykēt Mer want vanden
lentiscus gheen pruumboem en wort
so en sal lētiscus eñ die pruumboē nyet
een boem wesen.

Dat C.xxviij.ca. vāder biesen

Papprium is eenderhande biese
eñ als si gedroecht is so is si goet
in lampē eñ is groen cruut eñ ront en-
de buyten zeer slecht ende effen eñ bin
nen wit eñ droghe eñ morwe eñ drinc-
kende ist datter nat of vet aen raect Itē
papirus wordt verciert al totten mor-
ghe ende alsoe ghedroecht dat hi seyt
verciert daer meynt hij mede datmen
die huut buyten goelijcken af doen sal.
Mer men sal aen die een side al lāghes
een luttel basts laten daer dat morch-
put aen blijuet hangdē. eñ hoe datter
myn vanden bast blijft aen hoe dattet
claerder barnen sal inder lampen. ende
het pleech te wassen in laeghen landen
als in broecken ende oeck aen den kan
ten vanden sloten. Eñ vā desen papier

maectmen papierē vaten als ysidorus sept Wāt papirus mach alle dinck hey ten datmen vā papirus maect Also gro ten papyrus dat is biesen vindtmen in yndien eñ in anderē landē datmē daer scepen of maket als die glose sept ouer ysaac C.xviij. Ende dat tughet plinius ende dat selue tughen die historien vā alexander. Item vandē papier maect- mē oeck carten eñ brieuē daermē seyn de brieuē in scrifft biden legatē Item men maecter of doesen kistkens eñ an der laden daermen brieuē eñ andr cley noden in legghen mach als die gloze daer sept. Item plinius sept dz dit pit alte goet is die vuchticheyt wt dē oren te winnen wāt dat loept al int papyer datmen pit heyt eñ alsoe scheitmē twa ter vādē wyne mitten pitte. Item plini us sept int derthiende boeck dat dese biesen wassen in egipten inden broken eñ in anderen stillen wateren die vā ny li comen daer twater niet bouē twee cu bitus diep en is eñ haer wortelen zijn een arm dicke eñ si zijn driekant inden siden daer si wt wassen. eñ si en wassen bouē thien cubitus niet hoech. eñ tlāt- volc pleech die wortelē te barnen. Eñ van dien biesen maectmen menighen huusraet eñ si makender schepen af eñ zeylen reyen cleder eñ brieuē. Dit sept plinius zc.

Dat C.xxix.ca.vā palmtus

Palmtus is een alte scherpē caer de oft distel ende doernich ende wast int lant dat ōghebouwet eñ ōghe hauēt is als ysidorus sept eñ heeft een rehāde scarpe hoefdekēs die quaet an te tasten zijn wāt si stekē vlusch eē in die hāt diese aen tast. eñ in diē hoefdekēs is saet dat goet is als dyascorides sept tot venijndē beten eñ den steen te brekē Eñ dese distel is so scarp ouer al dats die ezel niet etē en kā

Dat C.xxx.ca.vā mācop

Papauer dats mancop eñ is een cruut dat slapen doet diē ghene die quellende zijn ende is tweerhande als dat ghemeyn eñ dat wilde wt den welcken eē sap loept dat die meysters opium heytē. Ende dat ghemeyne is noch tweerhande of drierhande. dat een is wit ende dat ander zwart eñ dat wit is cout eñ vucht ende dz zwarte is cout eñ droeghe Ende daer is noch eē rehande twelc root is eñ die speciē wer den bekent biden witten bloemē ende biden purpuren bloemen ende biden rosighen eñ wittachtighen bloemē. eñ si hebbē bouē opten steel grote knoppē daer si tsaet mede vergaderen ende tsaet is smerich waer of datmē olie ma ket tot menigher nutschap. ende vādē zape der bladerē maectmen opium eñ des en machmē niet veel gheuē alsmē yemāt die den coerts dat zijn febres he uet wil doen slapen want het stopt die zwetghateren ende ander weghen in den liue ende vercoutse eñ dootse me- de. eñ dat zwart mācop sonderlinghe eñ het wort in veel medicinē ghedaen als plini. plathea. dyascorides eñ ma- cer segghen. zc.

Dat C.xxxi.ca.vā plātago.

Plantago is een cruut dat cout eñ droeghe is twelck vanden griec ken arno glossa ghenoemt is. dat is lamstōghe als ysidorus sept libro xvij. ende zijn bladeren zijn slethts eñ wat zenich eñ si zijn gheformt als een ton-

ghe lancgworpelt mit rondicheydē in wes middel een steel opghaet dat styf is daert saet in verghadert wert inder manieren vā eender kusen die vol na-gelen steket. Eñ inder manierē so was des paeus croen ghemaket als dye meyster vander historiē seyt ī exodo. ende is een cruut dat alte goet ind̄ medicinē is wāt het gheneest wōdē ende beten vā verwoedē hōden. eñ doet die zwellige gaē sittē ende helpt twater laden eñ wederstaet den venyn eñ sondelinghe vādē spynnē. Tsap doot pyerē eñ saftichte die grote weetē des buucks. eñ het zuuert eñ heelt etteringhen wōden eñ stempt dat lopē vādē bloede eñ vādē menstruo eñ wederslaet int begin die apostemē als si eerst bestaē te heffē Dyascorides seyt dattet goet ghekaeuwet is inden mōt teghēs thoetighe tāt vleysch die heffen eñ zwellen eñ heuet noch veel ander virtuten wāt tsap ghestrekē twee of drye reysen op tspringhēde vier dat enen mensche dunct dat hē een lit of barnē wil dat lesschet vluschs dit heb ic dicwyl gheproeft

Dat C.xxxvij.ca. vā petercelie.

Petrocilinum is een hofcruut dat petercelie heyt dat een ghoede lucht heeft eñ het wast dicwyl in steni-ghen stedē Eñ daer om zyn veel speciē vā petercelien mer dat beste is macedonicum dat wy petercelie vā alexandryē heytē eñ is zuet inden smake ende mit goeder luchten als ysidorus seyt. ende is goet tetē eñ oeck mede ter medicinē. ende is een cruut dat heet ende droge is ende is openende ende scheydende verterende ende die groue humorē subtyleude. dye maghe starckende enen ghoeden appetyt makende. ende daer omme soe breect si den steen ende doet menstrua voert comen. ende is dē ghe-nen goet die twater laden. ende opent die verstoptheyt der leueren der myltē ende anderen passien. als plynius platearius ende dyascorides in harē boeken scriuen zc.

Dat C.xxxviij.ca. vā peper

Piper is een saet ofte een vrucht van eender stammen dye wast int zuden by enen berch dyemen cancasis heyt teghens die barnende hetten der zonnen als ysidorus seyt libro decimo septimo Wes blader ghelyck zyn den bladeren vanden iuniper diemen geneuer heyt of ghorsboem Welcke stam-men dye serpenten hoeden mar als dese bosschen van desen crude of vruchtē rype zyn soe comen dye lant luden ende oncustekense ende veriaghen alle die serpentē. Eñ ouermits deser verbarninghe r willen so werden dese peper coernen zwardt die te voer wyt waren. Eñ die specie vā deser is dryerhāde Want daer is lancgpeper die onryp is. ende wit peper dye vanden vyere niet ghe-raeckt en is. ende zwart peper die van dē vyere verbrāt is eñ berumpelt. ende Die zwarte peper is die best ende men machen lācst houdē eñ hoe dz hi zwarter is hoe hi vscher is eñ beter als dye selue seyt nochtās wort hi gheualschet mitter loescheyt des marsmans wāt si ghaē toe eñ nemē dē outstē peper die si vindē eñ maken den nat eñ si ghyeten daer ouer schuum vā siluer of van loede op dat hy te versscher schynen sal om dyes wille dat hi zwaer is. hier toe heuet ysidorus ghesept. Item ply-

nius seyt li. xiij.c. viij. dat peper zwart wert die läghe inder zönen barnt ende dat coemt vä groter ögheempertheit des hemels. Jtem ander ludë seggen datten die heyden inden ouenen alsoe barnen op dat hi anders waer niet wal sen en sal Jtem die peper is heet ende droeghe indë vierdë grade als ghesëit wordt in platheario eñ hi heeft cracht te ötbindë te verterë eñ te treckë. wyes puluer in die naze ghedaë maect nye singhe eñ pruustinghe ende zuuert die hersien van fleumatigher vuchticheyt eñ die puluer verteert öuerduwelijcke vleysch eñ verteert den doeke int oge. eñ zuuert die borst eñ die gheestelijcke ledë vä tayen slimighë humorë eñ maket enë appetijt Mer die peper en is dë sangwijns noch den colerijns niet nut dicwijl ghenomë wät hy scept dz bloet eñ verdoret eñ verbrät eñ maect të laet sten malaetscap eñ veel quader passien. als inden platheario gheseyt wordt.
Jtem die peper schijnt vä butë een vuyl choern te wesen eñ zwart berompelt. Mer bynnë is hi wit eñ scarp vä smake eñ heeft goede lucht hy is cleyn inder groetheyt inden ghesicht. mer hy is sonderlinghe groet inder virtutë eñ hij schynt cout mer hi is inder machtë son derlinghe heet wes cracht men nyet en voelt alsoe läghe als hi gheheel is. Mer als hij ghekät wordt of ghewre uë soe is hi sonderlinghe heet. eñ al ist dat hi costelijck al hier by ös ghehey të is alsoe mës hier luttel vint nochtans tellen si desen peper in yndien onnutter dä pollepe wät si der pollepen niet ve le en hebben als iheronimus ende ysi dorus segghen.

Dat C.xxxiiij.c.vä pulegium.

Pulegium is een cruut dat wel ru ket eñ is in yndië openbaerö dan dye peper eñ heyt pollep in duutssche als ysidorus seyt Jtem platheari⁹ seyt dat pollepe is heet ende droghe inden derden graet Wes virtuut steect inden bladerë ende indë blomë ende is tweer hãde als tamme diemë zizimbriü heyt eñ daer is eë wilde die int velt wast. eñ si zijn beyde oerbaerlijck eñ medicinael wät het heeft cracht te ötbyndë te ver terë eñ te confortereu die coude reume te dwinghen te bynden eñ mede te dro ghen dë coudë hoest te verdryuen. dye moeder te zuuerë die lopinghe des bu kes te dwinghë ende te sluytë. die më strua wt te leyden die maghe te confor teren enen appetijt te maken den wint te verdriuen vanden darmen ende dye te zaftighen alst van coudë coemt. Eñ die pollepe breect oock mede den steen ende helpt totter ötfanghenis Alle de se dinghë seyt plinius.

Dat C.xxxv.ca.vä porrum.

Porrum is een nomen ethroclitü. want men seyt in singulari nume ro hoc porrum porri ende men seit ï plu rali porri porrorum als indë doctrinael staet Dic rastrum rastros porrum q₃ fa cit tibi porros. zc Eñ in libro numeroꝝ xij. C. wordet gheseyt Jn memoria ve nerunt nobis Porri cepe q₃ z allia. Dat is te segghen Jnder memorien quamë ons porreyden eyuns ende loeck zcet. dat seyt hy hier ommë omme des wil len datmen porri segghet in plurali nu mero ï masculino genere ende niet por ra al ist dattet porrum in singulari he uet ende neutri generis is. Jtem

porrū heeft twe geslachtē als capitatū eñ sectile capitatū dats soe veel geseit als gehoett eñ sectile dats die verplāt is ende heeft eē cleyn knoepken. ende die ghehoeft is die is meerre die vanō eender stede totter anō gheuoert wert als ysidorus sept li.xvij. Eñ porrum sec tile is beter ter medicinē dā tottē eten. ende die ghehoefde is beter tottē eten dan totter medicinen: Item dyascorids macrobius eñ ypocras segghē dz por-rum nut is in veel medicinē wāt si pla-gen slechs tsap vāder poreydē te ghe uē drincken teghēs die corringhen des bloets eñ is goet teghēs ondrachtich heyt ist dattet die maechdē of die ghe-ne die gheen kinderē en winnē dicwijl eten. Ende tsap mit wijn ghedrōckē is goet teghēs betē vā serpentē ende van allen venijnden dyeren. ende ghewre-uē mit honich gheneset wōdē alsment daer op plaestert Eñ tsap mit melck ge menghet gheneest den ouden hoest eñ gheneest die ghebrekē der longhen. eñ tsap mitter gallē vāder gheyten ghe-mēget eñ dat derdendeel daer honich toe ghedaē eñ laeuwe inden oren ghe-gotē gheneest die zericheyt eñ helpt te ghēs die doefheit. eñ mit wijn ghedrōc kē verlost die zericheyt der pperē. Eñ porrum mit soute ghemēgt sluut rasch versche wōdē eñ gheneestse eñ maect rasch harde dinghē slap eñ cōsolideert rasch ghebrokē zenē Item raeuwe por reyde loeck gheghetē is goet teghēs drōckenscap eñ verweckt die minne eñ morwet den hardē buyck Alle dese di ghen set plynius libro xx. C. vij. Sijn lucht alleen veriaget scorpionen ende serpenten. ende ghemenghet mit hoe-nich gheneset hi beten vā honden ende is goet teghēs den tantzweer ende do det die wormen in die tandē eñ maeckt slaep ende gheneest dat grote euel en-de die waterlucht nochtas heeft hi zō mighe ghebreke wāt hy plompet dat scarp vādē gesichte eñ maect opblasin ghe eñ bezwaert die maghe eñ maket dorst ende ōtsteket bloet eñ maectet he te ist dat hijt dicwijle ende vele ghege ten wordt. Hyer toe soe heuet plinius ghesept zc.

Dat C.xxxvi.ca. vādē eyken boem

Quercus dat is eē boem die eyke len draecht ende werdt menich iaer oudt eñ is dicht eñ vast van houte eñ vā dickē hardē baste eñ heeft luttel pits of gheen eñ crijcht op sinē bladerē eenrehādē cleyn appelkēs die zomwij le acht of neghē meer of myn die eē an dander cleuē optē bladerē. die welcke die medici gallen heyten eñ die verckē etē die eykelē ende werdē daer vet me de: eñ heeft een starcke wortel ende eē crom dyep inder aerden gheneghet wes bastē vruchtē eñ telgherē nut zijn ter medicinē eñ die godē plegē ātwoer de te gheuē i desen bomē als ysi. sept li. xvij Vā desen boem is voer af geseit eñ daer hiet hi desen boem plex i die letter i. int self tractaet eñ dz selue dz hi daer sept by nae sept hi hier oeck eñ daer om me laten wij ōs hier mede ghenueghē Eñ dat die eykelen coudt eñ droeghe zijn ende daer omme zijn si goet te ver duwen eñ si maken hoeftzweer ende si zijn goet ghebradē of ghesodē teghēs tvenijn want si bestoppē die zweetgate rē dat die windicheyt ter hertē niet co-mē en can. ende dye eykelen verdrogē

die verrotte humoren ende dye lopin-
ghe vanden menstruo als ysaac seyt in
dietis ꝛc.

Dz C.xxxvij.ca.vādē zemelē

Quisquilie dat zijn zemelē of after
linghen vāden coern als gheseyt
wordt amos ca.viij.die vallen alsment
coern schoē maket oft meel. die welke
al ist dat si den mēschen niet nut en zijn
nochtās zijn si goet den varcken ende
anderen beesten. ende werden si mittē
ghoeden meel ghemenghet soe schep
dent zijdt ende en baet hem niet dā dat
tet alsoe veel te meer weghet Dye ze-
melen zijn licht eñ vlieghē daer heen
mit lichtē winde ꝛc.

Dat C.xxxviij.ca.vādē rosenboem

Rosa als plini⁹ seyt is een cleyn
doernich boem Wes virtuut in
den blomē is te vorsten eñ daer naest in
den sade. want het is een medicinael
boem eñ hi is tweerhāde Want zōmi-
ghe is tamme eñ zommighe is wilt.
Die tamme wordt gheplāt eñ gheoef-
fent ghelijck den wijnghaert. eñ ist dat
hij niet ghehauēt en wordt van zijnder
ouerulo edicheyt soe wort hi onedel eñ
wilt. eñ ouermits verplantighe eñ oef
feninghe wort die wilde tamme Item
die tamme scheelt vandē wilede inden
bladeren wāt die tamme heefter veel
meer eñ heuet beter lucht eñ si zijn veel
beter inder medicinē eñ si sprutē vā enē
hardē scarpē doern nochtās en volghē
si die natuer vādē doern niet Item de
se rosenboem wast onderwijlē vā sapen
ondwile vā plātē ōderwile mit eyntige
Eñ si wassen veel te bet datmēse verzet
eñ datmēse snijt Hier toe heeft plinius
gheseyt li.xx:c.vij.Die bloom hout die
pricipaetscap eñ daer om pleechmē die
ludē daer mede te cronē eñ settēse hem
opt hoeft eñ dat is om hare scoenheyt
eñ om ō luchtē eñ om haer duecht Eñ
si is goet tot veel siectē als die selue seit
wāt si is goet groen eñ dorre mede. eñ
vādē groenē maectmē veel medicinen
als gheseyt wort in plate. wāt die rosen
cleyn ghesnedē eñ gecoect in gescumt
honich maket thonich wel rukende eñ
medicinael Eñ dese honich cōforteert
eñ zuuert eñ al zuuerēde ōtbintet eñ ō-
duut die taye fleumatighe humorē. eñ
mit coudē water stoppet eñ mit warmē
water laxeret Item vā rosen die wel ge
wreuē zijn eñ mit zuker rosaet wel ver-
gadert wert zuker rosaet die macht he
uet te confortere eñ te byndē. eñ is oec
goet teghē dissentiriā eñ teghē corighe
die vā colera coemt eñ teghē zwimige
eñ teghē dē hertuāck. Item rosen ghe
leyt in olie vā oliuē eñ in die zōne ghe
set eñ dicwijl gheroert wort goet roes
olie die nut is in veel sakē wāt hy goet
is teghē hettē der leuerē ist dattet ghe
smeert wort ōtrent der leuerē ende is
goet teghens den hoeftzweer die van
hetten comet ist dattet voerhoeft ende
oeck dat dunne vanden hoefde daer
mede ghesmeert werde. Ende is oeck
ghoet teghens onghetemperde het-
ten dye in zuucten legghen ende doet
alsulcken luden slapen. Ende men ma-
ket vanden groenen rosen rosenwater
ouermits cokinghe des vyers of dyer
zonnen Ende dit water is goet totten
voerscreuen dinghen ende het is oeck
ghoet inden oghen ende in saluen der
vrouwen want het maket hemludē die
huut schoen ende claer. eñ vanden dro-

ghen rosen maectmen veel medicinen want haer lucht conforteert die hersen eñ in reghen water ghesoden beneme̅ si alle lopinghe die van hetten coemt. eñ haer puluer stempet tbluet dat vander nazen loept. ende droecht ende verteert die verrotte humoren inden tant vleysch die de wortelen corrumpere̅ eñ doet die tande̅ vast staen. Item zyn puluer mit soffraen gheme̅gt mitte̅ witte̅ va̅den eye gheneest die zericheyt va̅de̅ oghen ende stempt die humore̅ eñ dat bloet die totten aderen der oghen lope̅ Ende verdriuet die heffinghe vander wyflicheyt ende heftse weder op dye neder ghescoten is Dese virtuten ende veel andere heeft die rose. Dit seyt plyn. li. xx. ca. xix. ꝛce

Dat C. xxxix. ca. va̅de̅ wortelen.

RAdix dat is een wortel ende si is als een beghinsel des cruuts ende des boems. ende si is morwe inder substancien ende open vlimich eñ crom ende is morwe ende vet van substancien om dat si lichtelycken versament is vander aenghehaelder vuchticheyt. Ende si is open om dat si lichtelicke̅ die humoren seyndt tot enen voetsel ỏ bladeren ende dier telgheren. Ende si is vlimich om dye oueruloedighe aenhalinghe des voetsels. ende dattet been doet int lichaem eens dyers dat doet die wortel inden lichaem eens boems of des cruuts. Item die wortel wordt verwandelt inder figuren ende inder disposicien nae diueerser werckinghen der herten die daer werckende is inỏ substancialigher materien der wortele. die welcke onderwylen subtyl is onderwilen grof ende onderwilen middelbaer. Want is dat sake dat die materie waterich is luchtich eñ subtyl ende die hetten starck soe sal die wortel la̅cgworpelt wesen ende recht inder figuren eñ scarp Eñ ist dat die voedelycke vuchticheyt grof is eñ aerdich soe sal die wortel hardt zyn eñ droghe. want alsulcke vuchticheit wort starckelic ghecoaguleert ouermits craft der hette̅. eñ is die materie middelbaer eñ die hette̅ starck so wortse va̅ alle̅ siden ghelyc aenghehaelt vander hette̅ Eñ om die versamelinghe der gheliker delen wort si ront eñ die wortel werdt ro̅t inder figure̅ eñ is dat sake dat die hette cra̅ck is eñ die materi viscoese dat is slimich of taye so en machse die materie veel op heffen noch breet make̅. Item die wortel coe̅t va̅der humore̅ ỏ a̅erde̅ ouermits werckinghe der hette̅ eñ wordt doerschote̅ va̅der hemelscher hetten eñ mit crafte̅ trect si dat bequaem voetsel nae haer. ende wertter versaemt na die gelege̅t heyt ende nae der sceppenisse der aerden daer nae veruolghet die wortel de complexie Want die ghene die wassen in zueter aerden die te maten droeghe is ende dye mit reghen water gheuoet werden zyn veel beter ende meer te prisen dan dye ander. Ende dye ghene die gheuoedt worden in morwer aerden ende in broekigher aerden daer ee̅ staende water is ende stinckende daer si haer voedtsel af trerken dat zyn dye quaetste om dye corrupcie ende om die quaetheyden des waters. alsoe wel inder spisen als inder medicine̅. als ysaac seyt. Item dye wortel schuult onder die aerde ende is aldaer verborghen datmense nyet syen en mach. ende si

openbaert haer duecht ende haer craft inden telgheren blomen eñ inỏ vruchten. ende si leeft inder verborghen aerde eñ vordert eñ wort verbetert. Ende als die wortel en wech ghehaelt wort soe verdoret dat ouerste vāden boem ende sterft. eñ dat alre ỏsmaetste dat an den boem blijft of in dat is die wortel nochtās is si voetster ende beghin van alle den boem. Eñ al ist dat die wortel morwe is vā substancien nochtā ghaet si doer harde stenen al wassende eñ al meerende ouermits die subtilicheit vā der ingheborēder hettē Item aristotiles sept dat die bomē wāneer si siec zijn eñ gheen vrucht en maken soe pleech mense te meysterē inder wortelen. wāt men pleecht die wortel in te snyden eñ legghen enē steen in die snede eñ alsoe loept die groue humoer wt die ghecorrumpeert is eñ dan wort die eerste humoer weder aenghehaelt eñ die lucht mede eñ alsoe werdt dan die boem vernuwet eñ ghenesen. Item ysaac ende galienus segghen dat die keerle athemensis ghesept heuet dat alle cruut wes wortel vā veel voetsels is des saet en is niet voedēde alst opēbaert inden pasternaken eñ inden eywn der welker saet die wortelē voedt eñ si en zijn nyet voedende. Item het is eenrehande cruut dat den naem vā radix heeft eñ is heet eñ droeghe eñ is raphan? ghelijck eñ die ouerlāder heytet peperworte eñ heeft craft in te snidē eñ te ōtbijnden te verterē eñ die zweetgatē te openē Waer bij dattet goet is teghēs dye coertsen die vā couden ghecomen zijn. ende ontbyndet die hardichept ỏ myltē ende helpt den ghenen die twater laden eñ heuet enen bitteren wedsmaken smake ende daer omme ist beter inder medicinē dā inder spysen als die rape verkeert is wāt si is beter ter spysen dan ter medicinē wāt si is heet eñ vucht ende voedet meer dan ander wortelen eñ dan ander crudē als ysaac sept in dyetis Die rape maect een zuete morwe vleysch eñ opgheblasen om hare wijndichept ende ghecoect voedet si best. mer raeuwe of qualiken ghecoect is si quaet te verduwen ende maect inden aderen ende inden zweetghaterē een bestoppinghe ende si is oeck goet ter medicinen wāt die voetē der gheenre die dat voeteuel hebben zijn ghoet ghebaept in tsop vandē rapen die ghesoden zijn Eñ men maect vanden zade van raphanus goede olye die tot veel dinghē goet is eñ sonderlinghe in lampē eñ nochtā en wast niet gheoerloeft alsulckē oly in lampē te barnē in sheren huys alst opēbaert exodi xxvij. daer gesept wordt. mit onderschept wert gheboden te offerē mer gheē olye vā rapen noch vā gaghel mer den alre puersten als vandē oliuē houte Wāt het en was nyet gheoerloeft anders wat te offeren noch āders gheē vier te ōtstekē dā dat vādē hemel neder quam

Dat C.xl.ca.vā rampnus

Rampnus is eē boem zeer hardt knopich telgich eñ doernich wāt zijn blaď zijn zeer stekelich mit scarpen doernē an dē cātē geset eñ cleyn eñ diese antast mitter hāt rokeloes die wort gestekē Int begi als dese boem eerst wast so heeft hi zafte blaď eñ licht mer hoe dz hi lāger wast hoe dz de blaď scarper werdē Item die meyster inder historiē

ouer iudith xx. sept dat iosephus tuget van rampnus dat hi dese virtuut sond linghe heuet datmen vier wt hem crighet Want wanneer dat zijn bladeren vallen ende verdorrē soe zijn si zeer droghe ende van tragher smerichept ende daer omme in hetē lande als die zonne heet schijnt mit enen cleynē windeken werden die blader ōtsteken vā wes ōtstekinghe dicwijl grote bosschē varbarnen Ende dese boem heeft eenrehāde roede ballichskens indē bladeren daer saet in is dat macht heeft te trecken. eñ het trect die secundine inden buycke eñ is een boem vā groter bitterheyt alsoe wel inden wortelen als inden bladerē ende indē telgherē eñ is nochtās nut inder medicinē Wāt vāden sape zijnre wortelē eñ vāden middel des boems ouermits cokinghe wort een medicijn die de meysters licium heyten. ende is goet den oghē wāt het maectse claer eñ het wisschet die materi des oechs af eñ is goet teghens leepichept vanden oghen ende teghen ander ghebreken vanden leden der oghen eñ tot ioeckighe oren eñ teghē verrotte tātvleysch eñ teghēs bluet spuwinghe eñ teghēs ouerulopende menstruum inder moedr dyet kijnlijcken zuuert ende ṗdelt als plinius sept ende gheneest vlceren van lippen ende tēghē clouige ō tōghē als die selue sept ende ic meyn dat dit een hulsboem is zc

Dat C.xli.ca. vā resina

Resina als ẏsidor⁹ seit li.xxvi.is eē traen die wt enē boem ghelopen is als vtē ballsem boem vā sericus vā lupin⁹ ende van lentesc⁹ ende vā anderē bomē die te zwetē pleghē Item resin i griex dat is wtvlopen in duytsche of zweten als die lustighe houtē int oeste als die drope vādē ballsem of der fernlē der welcker drope hart wert i eenre gemmē als in electrum Die eerste resina of hars dats terbētijn eñ gaet voer die andr eñ wort gebracht vā arabiē vā yndiē vā sirien vā cipers eñ van affrica eñ vā eylādē der zee Die ander is mastic dese coēt vā enē eylāde datmē chyo heyt Die derde is ghemeyn hars van pijnboem eñ nu is si weeck eñ als nu is si hard Hier toe heuet ẏsidorus gesept Item resina dat mach een ẏghelijcke ghomme heyten is si weec of hard die morwe is vādē ballsem of terbētijn ende die harde als mastic wijroeck eñ myrre eñ deser gelijc Item alle resina is eerst morwe eñ weeck of taye als si eerst wt loeept ende ouermits coude of hetten soe ōharter zōmighe eñ zōmighe blijft weeck Eñ alle resinē of ghōmē zijn nut ter medicinē wāt mē doetse i edelē electuarien eñ zaluē Die virtutē eñ die naturen van hem allen soecket in haren steden zc.

Dat C.xlij.ca. vā rubus

Rubus dats eē dichtichtichept vā doernen ende is een haechdoern eñ streuellen die scarpe tacken hebben wanneer dat si in een stede te ghader wassen als ẏsidorus sept Ende mē sept dat zijn vruchten roet zijn dyemen wil de moerbessen heyt daer dye harderkens haren hongher mede verweren eñ heyten hier inden laude braembesie Wes vrucht eerst hardt is eñ stipticke daer nae werdt si roet eñ wat zuerachtich daer nae wordt si zwartachtich eñ soet als si rijpe is wes sap dat roet is.

eñ ſmet als bluet eñ die vruchten is butē
mit enē alte dunnē vellekē omme ghe
gort of omme ghecleet mit eender ron
dicheyt een luttel verheuen. Mer ſi is
vol mit eenrehāde vleyſachtichedē bin
nē mit coernen eñ die boem is medici-
nael mit zÿnre vruchtē. Itē deſe boem
is cout eñ droeghe als platheari⁹ ſeyt
Item conſtantinus ſeyt dat zÿn ouerſte
wtlatē ſtiptike zÿn eñ dat ſi goet zÿn te
ghēs hete apoſtemē die ghebrāt zÿn eñ
teghēs roetheyt der oghē iſt dat ſi ghe
ſtoetē worden eñ ghemenghet mitten
witte vāden eye eñ dat ſi op die oghen
ghelept worden. Eñ tſap vā deſen mit
gharſten water is goet teghens diſſen
tiriam Hier toe heuet plathearius ghe
ſeyt vander vruchten eñ vā zÿnre nut-
ſcap ſoecket bouē in die letter m. vā mo
rus Eñ deſe haechdoern waſſet in enē
ōghebouдē lande dat ondrachtich is.
eñ hÿ is goet houē eñ wÿngaerdē me-
de te heynden eñ te veſtighē om dz hÿ
ſcarpe anghelen heeft Eñ in hem ſcu-
len hazē eñ coninen eñ die voghelē neſ
telen daer in. Die haghedoern is oeck
doncker ende dicke datmen daer i ſcu
len mach alſoe wel moerders eñ qua-
dyen als ſerpentē ende ander crupēde
dyeren. ende van rubus coemt rubera
ende is een venÿnt vorſche die daer in
pleech te wonē. Waer omme dattet bÿ
deſen haghedoern quaet ſlapē eñ ruſtē
is om alrehāde quaetheyt als die mey
ſter ind hiſtoriē ſeyt ouer exodi.

Dat. C.xliij. ca. vā rutha.

Rutha is een medicinael cruut eñ
is van tween ſpecien als wilt eñ
tamme ende ſi zÿn beyde heet mer dye
wilde is die heetſte als yſidorus ſeyt li
bro xvij. ca. vltimo Sÿ ſegghen dat dit
cruut den venÿnden cōtrarie is eñ dye
weſel plach hem te wapenē mit deſen
crude wāt wāneer dat hÿ ſtriden wille
mit enighen ſerpent ſoe eet hi wÿnrute
eñ mit dyer luſten veriaghet hÿſe als
die ſelue ſeyt. Ja die weezel kendt dye
craft der ruten wāt als hÿſe ghegheтē
heeft ſoe dar hi wel den baſeliſken be-
ſtryden eñ hÿ doodten als plinius diaſ
corides eñ conſtantinus ſegghen: Eñ
plinius ſonderlinghe ſeydter alte veel
duechden af int twintichſte boeck ende
int ſeuen ende twintichſte capittel ende
hi ſeyt dat die wÿnrute heet ende droe
ghe is ende die maghe ſtarckende iſſet
datmenſe dicwÿl drincket Item ſi doet
dode dracht wt comen ende die onrey-
nicheyt die inder moeder is ende ſi min
dert die ſperma inden mannē eñ meer
ret inden wyuen. Item die cokinghen
daer rute in gheſoden is beneemt dye
grote pÿn des buucx iſt datmenſe drinc
ket ende mē dat cruut warm optē buuc
leydt ende ſi zuuert ende helpet die lō
ghen ende die borſt vāder couder vuch
ter fleumē eñ gecoect i olye doot ſi dye
wormē idē buyc eñ raeuwe gegetē ſcar
petſe dz geſicht eñ geneeſt die dōcker-
heyt eñ haer ſap i die naze gedropē ſtē
pet dz bloedē. eñ gegetē of gedrōckē is
zeer goet tegē alle venÿn. eñ mit ſoute
eñ mit loke eñ mit notē gheſtoetē is ſi
goet tegē alle venÿnde betē eñ tſap ter
nazē i gegotē zuuert thoeft wōdlike ze
re vā fleumē eñ helpt dē ghenē die ſiec
zÿn vādē vallēdē euel eñ die wÿn gedrō
kē daer ſi i geſodē is vlicht zeer die ver
gichte ledē eñ brēgtſe ter geuoelicheyt
eñ ōtſtopt die zweetgatē die eerſt geſlo

ten waren eñ schepdt machtelijckẽ die wonden inden darmen ende helpet tot allen weetten van binnen Item teghẽ die leepheyt ende roetheyt vãdẽ oghẽ salmen nemen rute comijn eñ roeswater te samen ghestotẽ eñ ghewreuen eñ legghent daer op wãt het zuuert ende gheneest wõderlijcke zeer. Item die lucht vander wijnrute veriaget alle venijnthept vanden houen. eñ daer õme wordt si gheplant teghẽ die selue daer si staet indẽ houẽ welcke selue die serpẽten eñ die padden beminnẽ Item plin. sept vander ruthen li.xix.c.ix. dz die ruthe wil ghesapt zijn als die dach eñ die nacht al euen lang zijn indẽ herfst wãt si haet den winter eñ die messen eñ die vuchtichept eñ si heuet ghenoechte in droegher aerden daert stepnich ende al schich is eñ si wil mitter asscen gheuoedet wordẽ wãt alsmen die rute sapet soe salmen daer asschen onder menghen. Item die oude romepnẽ plaghen most van ruten te drincken teghẽs venijn eñ teghens anderen passien Item die rute en wast nerghent bat dan bij vighebomẽ of daer onder Item die selue seit li.xx. dat pytagoras dwaelde ende hy meende dat die ruthe dẽ oghen quaet gheweest hadde. mer die maelres die scriuers ende die beelde grauers eten ruthe op dat hem tghesichte goet blijuẽ sal. Item si sullen hem voerhoeden die zwaer mit kinde ghaen dat si gheẽ ruthe en ethen wãt die dracht wortter mede ghedoot Men gheuetse oeck teghẽs dat enen man zijn natuer õtgaet ende men smeert hem zijn lepndẽ mitten zape Eñ als een mittẽ zape besmeret is an zijn hãdẽ of benẽ soe en wordt hi vãdẽ scorpionẽ noch vãdẽ bijen noch vãdẽ wespẽ gebetẽ. eñ dz selue doettet sap van cycuta dpemen vothol of scharnen hept

Dat C.xliiij.ca. van saltus

Saltus of vallus dat is een wilde stede daer die bomẽ hoghe wassen als ysidorus sept libro.xiiij. dz selue sept hy oec int xvij. boec Saltus is een dickichept der bomẽ eñ is daer om een spronc ghehepte of hoech wãt die bomen daer hoghe springhẽ eñ wassen. Eñ scheelt vãdẽ bosschẽ wãt indẽ bosschen wassen veel corter bomẽ die vaste eñ dicht bij malcãder staẽ mer indẽ weghe staẽ si veel hogher wider eñ meere Eñ silua dat is eẽ bosch daer die bomẽ cort eñ dicht in eẽ staẽ. eñ silua wort gesept vã sylẽ in griex dat is hout ĩ duutsche wãt daer wort veel houts ghehouwẽ eñ verderft. Item nem⁹ eñ luc⁹ zijn oeck bosschẽ eñ betepkenẽ een dinck eñ hoe dattet is ist silua ist nemus ist lucus ist saltus het zijn alle bosschẽ die een is een dick bosch. die ander doncker. een bosch is een bosch zc. In desen bosschẽ pleghen die voghelen te singhen ende te nestelen eñ die wilde dperẽ te wãderen daer si epkelen wilde appelen ende boecke pleghen te eten. ende daer wassen in medicinael cruden eñ sonderlinghe daer die bosschen berchgich zijn. eñ des zomers zijn si groẽ vã grase eñ van loueren ende daer is groete ghenuechte van iaghen ende van die vogelen te vanghen mit netten eñ mit stricken. Item die bossche is een verborgẽ stede want die roeuers ende oeck die moerders schuplen daer in eñ wachtẽ die coepludẽ ende ander ludẽ die daer

verbÿ lidē eñ inden busschen plegē die luden te verdwalē wāt daer luttel wā- deringhe is eñ daer omme pleechmen daer knopē te knopē aen dē bomen of āder teykē te settē bydē welckē mē die zeker weghē kennē sal. Item die byen pleghē honich inden bosschē te maken eñ nestelen daer inden bomen Item de bosschen zÿn oeck dē wādelaers daert veylich is ghenoechlÿckē onder te rus ten eñ te vercoelen als si moede zÿn. eñ oeck zÿn si goet in te schuylen voer die vyanden ꝛc

Dat C.xlv.ca.vādē wilghē

SAlix dat is een wilghe diemen te poten pleecht ende is een mor- we boem ende wast in leghen landē eñ in cleynighen als ysidorus seyt li.xvij. daermen die wÿnghaerts mede staen- de hout al byndende. Dese boem en he uet gheen vrucht mer hi heeft alleen saet of bloemen van welckē sade men seyt soe wye dattet drōck die en souden gheen zonē winnē eñ het maeckt den wyuen ondrachtich mede Hier toe he uet ysidorus gheseyt Item plini9 seyt vander wilghen li.xvi.ca.xxxvi. datter menigerhāde gheslachten vā wilghen zÿn Wāt zommighe laten grote tackē wt eñ wassen hoghe.eñ crighen goede stammen daermen dē wÿnghaert me- de op byndt eñ hebbē lāghe basten dick starck bynnē wit buytē groen daermen bandē of maect Eñ al ist dat die wilgē starck zÿn nochtā en zÿn si alsoe buech saem niet als die mynre wilge eñ daer om wordē si eer te brokē Het zÿn ander wilghē die mynre eñ graceliker zÿn dā die anđ dyemē bueghē mach eñ al wor dē si gheboghē si en brekē niet mer mē maecter bādē af dē wÿngaert mede te byndē eñ die hoepē mede te beleggħē eñ mittē grouerē bintmē tōnē eñ ander vatē mede. Eñ daer is noch een dorde speci die tusschē desen tween is middel baer eñ die alremeeste is onbuechsom- ste ende vā desen wilgen houte maect mē stoelē banckē eñ ander tymmerige. ende het is saft in te sniden eñ het dra- ghet indē maert blomē eñ ist datmē de wilghē dā snoyt eñ cort soe wassen si ve le te bat. Item die blomē ghebarnt eñ mit starckē edick ghemēgt vđriuē lÿc- doernē Item ist datmē die wilge twee voetē bouē die aerde knoet soe worden si veel te breder vā riseren eñ dā mach mēse altoes knotē sonder lerē of sonder opclymmē wāt hoe dꝫ die telgerē naer der der aerdē staē hoe dat die wilghen meer ryseren draghen. Ende als dan dye boem oudt wordt soe verghaet hy haestelÿcken ende hy wordet oeck byn nen al hol.ende nochtans soe schÿnt hi van buyten schoen zuuerlÿck ende oec groen te wesen. in welcker hollicheyt dicwÿl ende menichworuen venÿnde serpenten padden ende ander vuyle venÿnde dyeren schulen ende wonen. ende daer omme en salmē daer ymmer niet ghaerne onder slapen noch leg- ghen rusten. Item al ist dat dese sel- ue boem onnutte is om vruchten te brē ghen of te draghen nochtans so is hy oeck mede nut ende oerbaerlÿcken tot ter medicinen. Ende hy is coudt ende droeghe alsoe als gheseyt wordt indē platheario.ende hy heuet machten te dwinghen ende te consolideren ende die coertsen te zaftighen ist datmē zÿn sap te drincken gheeft Eñ is oeck goet

teghens dissentriam Zijn bast te pul-
uer ghebarnt ende dien in dranck ghe
gheuen ende dat selue puluer consoli-
deert wonden die vol vlceren zijn. En
de die puluer in dranck ghenomen van
binnen gheneest wratten ende van bu-
ten daer op gheplaestert mit edic ghe
menghet. Item die wilghen rijseren
mitten bladeren zijn ghoet ghelept bij
siecken luden des zomers die van het
ten leggen ende mit water dicwijl ouer
ghoten want si vercoelen die lucht-
ende starcken den siecke eñ doen slape
als plathea.sept zc.

Dat C.xlvi.ca. vã sambucus.

Sambuc9 is eẽ cleijn morwe boem daermen kluijten ende dijes ghe lijck of maket Dese boem is buijten ef-fen ende ront ende binnen hol eñ vol morwes pits wes bladeren slecht zijn vet ende van zwaren roke ende heuet witte blomen wel rukende ende cleijn. ende heuet enen dubbelden bast die bu tenste bast is vaelachtich graeuwe eñ binnen groen Eñ die bast is zeer vucht ende is goet totter medicinen.ende hij maeckt meer dã eens vruchten eñ bloe men mer die vrucht is van zwarter ver wen ende van quader luchten ende vã quaden smake ende daer omme is si on nut te eten. Ende het is een boem wes basten bladeren ende bloemen dienen ter medicinen alsmen sept in plathea-rio.ende purgeert fleuma eñ daer om me is hi goet tegẽ den cotidiaen corts die van fleuma ghecomẽ is Item tsap vã desen vlieder alleen of mit hoenich ghenomẽ doot pieren Item die mid-delste bast ghesodẽ in wijn eñ dijẽ wijn ghedrõckẽ doet scepdẽ die hardichept vãder milten eñ vãder leuerẽ Item dz selue doen die bladerẽ in olie ghesoden eñ daer op vã buijtẽ gheplaestert. Itẽ zijn bladerẽ eñ die bastẽ eñ die vruchtẽ in water ghecoect dat sout is doẽ scep-den die zwellinghe vãdẽ voetẽ ist dat-mẽ die voetẽ daer ouer stoeft eñ mede bapet Item tsap is goet ghedrõckẽ te-ghẽ die watersucht die vã coudẽ coemt Item die wijn die sonderlinghe starck is daer die blader eñ die vruchtẽ in ge sodẽ zijn is goet dicwijl ghedrõckẽ tegẽ malaetscap die vã fleumẽ coemt want hi zuuert die fleumatighe humorẽ wõ derlijcke zeer die ghecorrumpeert zijn. Item ist datmẽ die middel scorsse van dẽ vlieder opwaert scrapt eñ neemt dz sap daer of soe doettet spuwẽ tẽ monde eñ scraepmẽt nederwaert eñ nemet dz sap soe laxeret nederwaert als pli.dij-asco.eñ plathea.seggẽ

Dat C.xlvij.ca.vã saliunca

Saliunca is eẽ cleijn doernich cru dekẽ eñ is ghesept vã saliẽdo dat is van springhẽ wãt het doet die luden die baruoet ghaẽ eñ die daer in treden springhẽ eñ hept in walsche chatetra-pe Dit sept virgilius Eñ zijn wortel is groet ende lancg vet ende morwe en-de vleijschachtich ais die pasternake. eñ men pleghet in electuarien te doen Ende anđ luden heptẽt ptingus.ende laet wt sommighe stelen die scharp zijn eñ int ouerste wassẽ hoefdekẽs die oec ouer al scarp zijn als sporẽ eñ wast i enẽ droeghen lande dat õvruchtbaer is eñ zãdich Eñ zommige ludẽ heptent scor pio wãt het steect als die scorpioẽ dijet raect Item plini.sept li.xx.c.vij.dat sali unca is cleijn eñ cort vol bladerẽ eñ vol

telgherẽ eñ wel dicht oft mittẽ hãden toe ghedruct waer eñ is wel rukẽde eñ cruuct bÿna als ſpikenardÿ eñ cleeft an der aerdẽ mit cleÿnẽ wortelkẽs . eñ het wordt gheuõdẽ in pãnonia eñ int lant apci eñ waſt in hardẽ ſtenighẽ ſtedẽ. eñ is een cruut dat heet eñ droghe is ende ſubtÿl inder ſubſtãcien Wes wortele in wÿn gheſoden is goet ghedrõckẽ tegẽ dat coren eñ ſtarct die mage ſondlinge zeer als pli. ſeÿt li. xxi. c. ix.

Dat C.xlviij. ca. vã ſtacten.

STacten is een drope vã enẽ boem daer die mÿrre wt loept eñ ſtactẽ dat is mirre Mer het is dat claerſte eñ dat beſte eñ loept bÿ hem ſelvẽ wt den boem Dit ſeÿt die gloze ouer geneſi tricesimoſeptimo Eñ men ſeÿt hoc ſtacte huius ſtactes eñ men ſeÿt oeck ſtactẽ indeclinabile dat is datmẽs niet en declineert als ÿſidorus ſeÿt li. iiij. daer hi ſpreket vãdẽ ruekẽ daer ſeÿt ſtacten was õtſteken dat wt den bomẽ loept eñ is een griecxs naem Soect bouẽ vãder mirren in die letter m ꝛc

Dat C.xlix. ca. vã ſtorax.

STorax als ÿſidorus ſeÿt li. xvij. is een boẽ in arabiẽ eñ is dẽ appel cidonie ghelÿc Wes telgherkẽs tranen wt gheuẽ bi dẽ opghãc dẽ ſterrẽ diemen canicula heÿt als die hontsdaghẽ aen comen Wes drupinghe als ſi in die aerde valt en is niet reÿn mer men houtſe mittẽ baſt eñ die ghene die mittẽ ghardekẽs ghehoudẽ wert die is wit eñ zuuer mer eerſt wort ſi gheelachtich vãdẽ zõnẽ Eñ zõmige ſpecies vã ſtorax heÿt calamites die vet is eñ harſich eñ vuchtich eñ heeft enẽ genuechrikẽ honichachtigẽ roke Wes drope als ſi te ſamẽ ghewrõgelt is heÿt oec alſo die griekẽ heÿtẽt ſtirax eñ die latÿnſche ſtorax als ÿſid. ſeÿt Item dÿaſ. eñ plathea. ſeggẽ dz ſtorax drÿerhande is als ſtorax calamita eñ is die eerſt druupt vãdẽ boem. eñ dat and is die roede ſtorax dÿe daer naeſt druupt die puere is. eñ die dorde is rodelachtich morwe eñ zuet indẽ ruekẽ eñ damper indẽ ſmake eñ groet ind ſubſtancien eñ mẽ machſe mittẽ hãden walken Eñ die enen zuetẽ ſmake heeft machmen valſchen eñ aldus wordtſe ghekẽt die gheualſcht is wãt als ſi out is eñ menſe dã wrÿft mittẽ handen ſoe wordt ſi puluer eñ valt in ſtuckẽ eñ is ſi verſch ſoe wordtſe gheuuchticht ende drÿft altezeer eñ en wort niet taÿ ghenoech eñ is zueter dã ſi vã recht weſen ſoude Eñ die morwe en wert niet ghevalſcht Eñ onder deſe drÿe ſpecien ſoe is ſtorax calamita die beſt Si ſtarct die herſſen ſonderlinghe zeer zÿn roeke eñ beneemt alle lopinghe vanden reume des hoefts eñ doet die tãdẽ vaſt ſtaen eñ doet menſtruum comen eñ helpt dẽ ghenẽ die hoeſten eñ die heeſch zÿn eñ ſi is goet in emplaeſtrẽ eñ is goet tegẽ ſcorftheÿt eñ puuſten des hoefts eñ teghen anders veel paſſien Item ÿſido. ſeÿt dat die fumigaci dat is die rokige van ſtorax zuuert die gecorrumpeerde lucht eñ verdrÿuet die wazemen inder ſterftẽ ꝛc.

Dz C.l. ca. vãdẽ dwaſen vigeboem

SYtomorus is een dwaſe vigeboẽ als hÿ inden latÿn ſeÿt want hÿ noemtſe ficus fatua ende is den moerboem ghelÿck inden bladerẽ eñ inden anderẽ delen ſoe hout hi die ghedaẽte vãden vigheboem als die meeſter ind

hystorien seyt li.xxvij.sicomorus eñ mo rus zijn griex namen eñ is daer ōme sicomorus gheheyten wāt hy dē moer boem inden bladeren ghelijck is ende die latijnsche heytenen celsa wāt hy is hogher ende langher dan dye moer- boem Item dyas.seyt dz sycomor9 een wilt vigheboem is ende draecht soete lachtighe vruchten mer si en comē nem mermeer ter ripicheyt als plini9 seyt van caprificus li.xv.c.xix. eñ die wilde vigheboem en wort nemmermeer rijp nochtās eten zommighe luden alsulke vruchtē Item dyaseorides seyt oec dat sicomorus ghestotē mit enē steē gheeft tranen wt als gomme ende die zijn me dicinael wāt si zijn medicinael ende si zijn goet op venijnde beten worden si ghedroncken ende verdryuē die hekkin ghe vander milten ende die zericheyt vander maghen.

Dat C.li.ca.vāden doern boem

Spina is eē doernich boem eñ ysi. seyt datter die rugknokē na ghe noemt zijn Eñ vāder scepnis des boēs suldi vindē int generael boec daer hij spreect vādē bomen daer hi seyt dattet vander meyninghe der naturē niet en is dat die bomen doernich wesen sou- den mer het gheualt vander openich- heyt der stammē of der plāten biñ welc ker die coude humoer aēgehaelt wort die luttel ghecoect is die welcke ouer- mits den zweetgaten totten buytenstē toe ghehaelt is vander hetten der zon nen ende wordt bewronghelt tot enen doern ende om die luttelheyt der natu ren die aenghehaelt wordt ende wordt int eynde ghescarpt ende wordt scharp ghefigureert ende dat ghesciet ond- wylen mit eender afneyghinghe als- men sien mach inden haghedoern eñ in den roseboem onderwilen staen si recht als een pijl Ende daer dese wast dat is een onvruchtbaer lant dat onghebou- wet is ende dese doern vlechten hem zeer naeuwe onderlinghe die een in dā der eñ bescermen malcanderen eñ won den die handen dyese an tasten eñ si en quetzen die een dāder niet eñ si staen al soe dicke ende alsoe dichte dat die he- melsche douwe en canse niet doergaen Eñ dese doernē quetsen dicwijl die mē- schē an handē eñ voetē eñ dat en ghe- neest die welcke die onghevoelicheyt ī brenghen. Dese ende menighe andere virtuten heeft dit cruut eñ nochtās is die meerre virtuut in sinen sade eñ het is zeer verwarmende eñ verterende eñ vā enē coern wassen veel coernē of een grote plante daer veel sadē wt comen. Eñ dit saet vghaert in langē dopkens eñ die bloemē zijn zeer soffranich ende wel rukende ende is mit alder substan- cien heet ende weet ende die bloemen worden zeer vāden byen ghemint als plinius seyt li.xx.c.xi. eñ hi wast zeer. Want waer dat hi eens ghesayt wordt daer is hi quaet te vdriuē eñ daer tsaet valt daer wort hi vluchs groen als die selue seyt li.xix.c.ix.

Dat C.lij.ca.vāden sade

Semen dat is saet eñ is dat men ī den acker spraeyt ende worpet op datter vrucht af comen sal als dat saet ghesayet wordt daer een dyer af coemt als ysidor.seyt Tsaet des coerns hoert den sayer toe wanneer dattet tijt is te sayen. Ende vele luden plaghēt wylē eer goddinnen of vrouwe der sayinghe

te heyten seminarium dat is wat daer-
men tsaet in doet mer seminium dat is
datter mitten zade ghewōnen is . Itē
pli. seit li.xviij c.xxiij. hets goet saet vā
enen iaer of van twee of vā drien mer
daer ouer en doechtet niet veel . Item
dat saet isser best dat zwaerste is eñ byn
nē witste nae dyē dat die aerde is ende
daer nae salmēt dick of dunne sayē eñ
oeck rasscher of tragher Wāt in vuchtē
stedē wasset haestelixste op dattet vādē
reghen niet en verrotte eñ indē droegē
lanssemste Item mē sals myn sayen in
vetten vuchtē lande dā indē magherē
ende dorrē lande Wāt in enē vettē lāde
wasset int beghin alte zeer eñ int eynde
verderuet hem ōderlinghe om dats al
soe veel wast eñ bderft die saden. eñ dz
snelste ghesayt wordt dat sal dicste we-
sen dan datmen late ter aerdē brenget
Wāt dat late ghesayt word dat sal dun
wesen dattet niet gedoot en wort ouer
mits zynre groter dickicheit wille. het
is const een saet ghelijck te sayen. wāt
die hant sal altoes veruolghen mitten
trede wāt mitten rechterē voete sal die
worp volghē. noch mē sal tsaet vanden
couden steden voerē noch draghen tot
ten warmen noch oeck verkeert weder
omme Item een saet dat in enē maghe
ren lande ghesayt is maect enē dunnē
stoppel eñ een cleyn aere eñ ydele. mer
in enē vettē lande comen veel zadē vā
enē zade Item indē herfst als die dach
eñ die nacht al euen lancg is salmē twi
ter coern sayen eñ in die lenten tsomer
coern. Item tsaet is een cleyn koernkē
ende ront hebbende in hem die virtuut
zyns selfs ghedaente te menichuoudi
ghen ende dat te bewaren Wāt wan-
neer dat een saet dat inder aerdē ghe-
worpen is beghint te rotten ende te ōt
laten eñ dattet ouermits die hettē dye
inder aerden beslotē is die humorē vā
der aerdē nae hem trect so beghinnet te
kenē eñ wt te latē eñ is eerst morwe. eñ
bestaet te meerrē. Eñ als dat hudeken
vādē zade alsoe ghesnedē is inder aer-
den vā zwellinghe soe laettet zyn stam
me alleynskē wt ende vesticht zyn wor
telen stijf in die aerde den welcken het
steeds voetsel gheeft eñ alsoe ten laet-
sten ouermits craft der hetten openet
die aerde onvoelijcken eñ breetti̅e op
eñ maect een stoppel telgherē eñ bloe
mē zaet eñ vrucht ende al ist cleyn dat
ter ghesayt wordt nochtās ist groet dat
vandē zade coemt Die dwaese meynen
dattet saet verlorē is alst ghesayt wort
eñ men machs nemmermeer bet bwa-
ren dan mit sayen. Item vanden zade
ouermits den stroe coemt een aere die
vol saeds is eñ al van enē zade gheco
men. eñ die natuer heefter scarpicheit
inden aeren ghemaect op dat die cley
ne voghelkēs eñ die wormen die korē
niet vluschs verderuē en sullen als die
selue seyt. Ende nae der naturen dyes
saets daer nae is die aere ghemaeckt.
Want onderwilen is si breet als in der
ghersten onderwilen dryekāt als inder
spelten onderwilen vierkant als inden
weyte ende onderwilen ront ende dun
ne als plynius seyt. Item die aere is
int ouerste vanden stroe mit veel dop-
kens ōmebeuanghen daer dye greyn-
kens als inder moeder gheuoet wor-
den ende worden daer behouden ende
beschermt tent si rijp zyn. Welcke dop
kens als si wt breken soe blyuen si eerst

ghesloten mitter corlen eñ daer na als die korlen bestaen te heffen eñ sonderlinghe inden weyte soe wordẽ si gesne den die dopkẽs als gheseit wordt ouer aristotiles boeckẽ vãden plãtẽ dat dye hoefden vãden aren ghemeynlijck int beghin werdẽ op ghelicht ouermits dẽ hettẽ diese heft mer wãneer dat si rijp werdẽ soe werdẽ die dopkẽs wat neder waert ghebuucht Item wãneer dz die aren noch groen zijn soe werden si haestelick verderft vã onreinẽ eñ venijnder luchten mer als si suetẽ hemelschẽ douwe hebben eñ claer zonne so werden si haest rijp eñ alst wel douwet al ist coern rijp soe houtet die douwe nochtans in den doppen ouermits der vuchtichept als plinius sept libro xviij Dat selue segghen cõstantinus eñ ysaac Men kendt die goede are nae der groethept dẽ aerden Want in goeder vetter aerdẽ wast een goede are ende dyer eẽ groet deel. eñ alsoe ist õkeert in enẽ magherẽ lãde als ply. sept zc.

Dat C.liij.ca. vãdẽ stoppelen.

Stipula dat is een stoppel. Dese wordt verbarnt optẽ acker als de bouwe ghedaẽ is om den acker te bat te eeren eñ te hauenẽ als ysidorus sept libro xvij. Item stipula is dat dinc datter ghebleuẽ is vãdẽ stroe mitter wortelen in die aerde staende alst coern mit zekelen of ghesnedẽ is of mit zichtẽ af ghemayt ende dese stoppel wordt niet yser vandẽ doern yet in ghebleuen dye doern en moet eerst wt. Item salmen dese doernẽ op roden so moetmẽ daer toe yseren zekelẽ of messen hebben eñ als si op ghehouwen zijn soe byntmen se aen bondekẽs eñ barntse indẽ ouen.

Item daer openbaren dicwijl bloemen õder den doern eñ oeck vele vruchten mer om die morwichept der blomẽ en worden die doernẽ niet gemorwet mer ymmer als die blader vallẽ soe bliuẽ de doernẽ nochtã eñ werdẽ dan voert aen harder eñ om hare natuerlike droechhept soe barnẽ si veel te lichtelijcker en de si maken grote barstinge Mer daer nae werdẽ si vlusch õderft als die glose sept ouer tleuende capittel ecclesiastes. eñ nochtans en zijn die doernen niet al onnut mer si zijn tot veel dinghen nut. wãt mẽ maecter thunẽ af daer hem die ludẽ eñ haer goet mede bescermẽ ende brẽgẽ menigerhãde oerbaerlike vruchtẽ in die si beschermẽ Soect bouẽ vã rubus in die letter r. zc.

Dat C.liiij.ca. vã ligna sethim

Ligna sethym dat zijn eenderhãde houter of bomẽ die õuerrottelic zijn eñ gheliken dẽ wittẽ doernẽ die welcke in griecx achãtis hept als ghesept wordt ouer exodi xxv. daer gheseit wort Sethim is eẽ naem van enẽ berghe eñ vã enẽ lãde eñ vã enẽ boem dye dẽ wittẽ doern gelijc is indẽ bladerẽ eñ is alte lichtẽ hout dat õueruuplende is eñ õoerbaerlic waer of dat gesept wort in aurora Die houten vã sethim en verghaen niet vã enighe verrottinge Itẽ dyascorides eñ plinius segghẽ dat zijn virtuut stiptike is eñ byndẽde eñ bloet stempende eñ heeft zerpe bladerẽ ende doernich ende wittachtich eñ heeft eẽ purpur bloem ende langhe gardekẽs ter groethept van enen vingher daer int hoechste doernighe hoefdekẽs staẽ dye vol zijn vanden ronden zade. eñ is goet teghens venijn eñ die serpenten

schuwen zijn lucht eñ gedrōckē voedet eñ vunct also mere stinckēde eñ vuypl de ledē eñ helptse zc.

Dat C.lv.ca.vā sentix.

Sentix senticis is een ghestachte vā enē crude of vā eenre vrucht die zarpe bladerē heeft eñ vette eñ ge scepdē als die eruke eñ heeft tackē van tweē cubitus hoech eñ wast in enē ōge boudē lāde als die doern doet als ysid. sept eñ heeft hoefdē als carduus doet Wes wortel lanck is eñ roet vet eñ me dicinael eñ is goet op ghebarnde zerē als dyascorides sept eñ is goet tegē pas sien vā bynnē der aderē zc.

Dat C.lvi.ca vādē thunē.

Sepes is een thuun dat is eē ghe slachte vā heydinghen die ghe maect is van ryseren ende van doernē eñ deser ghelijc Wāt men steeckt eerst staken in die aerde ende daer vlechtmē gharden omme ende ander ruwen. eñ aldus wordē die huysen dat choern eñ die houē bescermt voer die beestē ende voer die quade mēschē Eñ bi dē thunē pleghē oeck quade venijnde wormē te schuylē als vorschē adderē slāghen eñ ander dyerē. eñ daer om ist er quaet by slapē Eñ dese thunē veruaren schier eñ daer om moet mēse dicwijl vernuwē eñ al ist dat si vremde dinghē bewarē als si inder zonnen staen nochtās veruarē si schier eñ als si dorre zijn soe leytmen se int vier zc:

Dat C.lvij.ca.vā sudes.

Sudes sudis is een stake die aen beyden eynden scharp is eñ wor den daer omme ghescarpt op dat si te dyeper in die aerde ghaē sullē eñ te sty uer staen op datmen daer enen stpuen thuun an makē mach. eñ mē sept hec su des huius sudis i feio gnē. als huguci us sept eñ ouidius zc

Dat C.lviij.ca.vā siliqua

Siliqua is een ghestacht vā legu men mit ballichskēs die ydel zijn eñ een gheluut gheuē ende bezwaert meer dan t voedt of saedt als die glose sept ouer lucas xv. Item hugucius of hugucio sept dat siliqua is een dop vā enē yghelikē choern als van weyte oft vā rogghe eñ vā deser ghelike eñ be teykēt alsoe veel als quisquilie daer vo re af ghesept is i die letter q. eñ mē ple gher varckē mede te voedē Item ysid. sept li.xvij. siliquem dat die corrupte la tijnsche siliquam noemen eñ daer om me heuet den naem vandē griekē ghe nomē wāt het is een boem wes vrucht soet is eñ si segghē dat xilon eē hout is eñ dat liquon soet is. eñ mit deser sentē cien ouerdraecht pli. li.xv.c.xxiij. daer hij sept dat die vruchtē vā siliqua alte soet zijn ende zijn eens vinghers lanck eñ eens duums breet Vādē welckē mē die scorse eet als die selue sept li.xij.ca. ix. eñ zommige ludē seggē dattet was ficus egipciaca mer dat is eē opēbaer dwalinghe wāt hi en wast in egiptē ni et mer in syrien

Dat C.lix ca.vāden mostaert cruut

Synapis is een mostaert cruut eñ ysidor9 sept li.xvij. dattet eē cruut is ende is heet ende droeghe in dē vier den grade: ende dunnet die groue taye humoren ende zuuertse oeck mede. en de gheneest steken van scorpionen ende van serpenten alsmen daer edick toe doet ende verwinnet die venijntheden vanden padden stoelen eñ zafticht den

tātzweer eñ schiet totter herssen eñ zu uert wōderlÿcke zeer ende breect den steen ende doet menstrua comen ende maket enen appetÿt ende starct die maghe eñ helpt die vallen vanden groten euel eñ gheneest die twater laden ende verwecket lptargicos dat zÿn die ghene die enen aposteme after int hoeft hebbē die ymmer slapen willen. ende helpet den luden zeer ende zuuert dat haer ende beneemt hem dat vallen ende bernemt die tutinghe vāden orē eñ wisschet af die dōckerheyt vandē oghē eñ zaftighet die scarpicheyt der oghe braeuwen ende is goet totter gichten. wāt het opēt die zweetghaten ende ōtbynt ende verteert die humoren die dezeenen ghestapt hebbē van vele luden verghadert tot menigerhāde oerbaer wāt zommighe decken daer husen mede ander luden legghent onder haren bedden ander luden gheuēt harē beesten eñ aldus vaste voert ende kokē hare spyse daer mede als plini⁹ seyt libro xviij.ca.xxx.soect bouē vā palea in dye letter p. Stipula is een licht dinck bynnen hol ende droghe eñ is dē winde onderdanich eñ werdt vandē vyer lichtelÿcken ōtstekē

Dat C.lx.ca.vādē bloem vādē meel

Symila dat is die bloem vādē mele eñ is dat alre puerste eñ dz leckerste datter is eñ maecter schoē broot af dat dat die edele luden eten eñ heyt properlick siligo eñ is die alre cleynste bloeme diemen maken mach. Mer wÿ pleghen siligo int ghemeyn voer rogghe te nemen eñ dat en doet hi hier niet eñ mē pleechter vladē eñ pasteyden mede te makē eñ ander dinghē eñ pap eñ men oerbaert oeck in medicinē soect bouē vā farina in die letter f. eñ vā polēta in die letter p ꝛc.

Dat C.lxi.ca.vādē bessemen

Scoba is een boem eñ is gheseyt vā scopo scopas scopare dats reynighē of veghē daer ōme datmen mit scopa dat is mittē besem die huysen eñ die daken veecht eñ scoē maect als ysidorus seyt li.xvij.eñ veel ludē heytenē brith eñ heeft lichte bladerē als die espen boem doet die altoes beeft mitten bladerē vandē lichten wynde eñ heeft veel ghardekens die hardt zÿn eñ knopich daer mē die kynder dicwÿl mede om haren aers slaet eñ vā dyē ghardē maectmē bezemē daermē dye huysen mede veecht eñ zuuertse vā ōreynichheyt Eñ dese boem maect eenrehāde zadē die ydel zÿn als zemelē daermen in zommighe landē broet of maect eñ bact eñ dat zÿn wilde ludē die indē bosschē wonen. eñ dese boem heuet veel zuers saeps dat eē luttel prekelēde is eñ die ludē pleghē hem in dē herfst eñ in die leynte dē bast in te snidē eñ vergaderē die humorē die daer wt lopē Welcke humorē si drinckē voer den wÿn ende die dranck dwinghet den dorst ende beneemten ende doet dye maeghe ende den buycke zeer heffen Mer hy en sadet noch en voedet niet: ende dat selue sap ghehouden in enen vate onder die messen ende daer langhen tÿt ghecoecket van dyer hetten der zonnē wordt ghecorrumpeert ende oeck veruuylt ende werdt verkeert in eenre vetticheyt ende wordt als salue ende veel trecken wt desen boem ouermits den viere oft pec waer. eñ al ist sake dattet

lelic zwart eñ stinckende is nochtãs ist in veel dinghen nut eñ daer ommé oer baren die wilde ludẽ die inder wildernissen wonẽ dit sap eñ saet eñ dz zwart dinck dat si ōder die messe coken voer haer broet voer harẽ wijn eñ voer haer olye. zc. als plinius roert als hi seyt vã dẽ zape ṽ bomẽ li. xv.

Dat C. lxij. ca. vã werck.

Stuppa dat is werck of vulnis dz vanden vlas of vanden hennep valt. ende die oude meysters plaghent stipa te heyten daer omme datmen die reten eñ spletẽ vãden schepen daer me de plach te stoppẽ Wãt si heyten stipatores die dat werck plaghen te bereyden inden valeyen als ysidorus seyt li. xix. Item men moet veel zwinghẽs eñ bokens eñ hekelens maken eermẽ dz werck uten vlas ghecrighẽ kan. eñ alst daer of ghescepdẽ is soe ist grouer sche nigher ende corter dã dat vlas. eñ daer omme en ist niets veel waert te ṽcopen eñ nochtans spintmẽ daer grof gaern of daermen leenmenten of maect indẽ kaersen. want alst wel ghedroeghet eñ ghereynighet is soe ist haest ontsteken ende wordt lichtelijcken barnende dat werck ende het wordt schier in asschen verkeert eñ wordet ghelesschet. so ghe uet enen bitteren roke die dẽ oghẽ hin derlijc is. Item werck is nut ter medicinen alst wel ghezuuert is vã sinẽ scheuen wãt het is goet wyeken of te maken eñ wõden mede te droeghen ende verbarntheyt mede te zaftighẽ. Ende is ghoet op ghezwollen oghẽ seyt pli. libro. xix. ca. x.

Dz. C. lxiij. ca. vã taxus

Taxus is een boem die gevenijnt is wt wes sap men venijnde verghiffenisse trecket ende perset Eñ het is een starck boem die groue telgheren heeft die buechsom zijn ende lang Vãdẽ wel kẽ parthi dat zijn eenrehãde ludẽ dye soe heyten boghẽ makẽ als ysidor9 seit li. xvij. Zijn schiem is quaet ōder te slapen wãt hi doot die ludẽ eñ zijn sap lax eert alte zeer. wes vleysch griex yper houdt datmẽs niet lesschẽ en mach als dyascorides seyt zc:

Dat C. lxiiij. ca. vãder tafelen.

Tabula dats een tafel eñ is ghe seyt vã teneo tenes tenere dat is houdẽ. eñ in eenre beteykenis ist mẽsa diuitum dats eẽ tafel der rijcker luden of mẽ seyt tenabula daer omme dat si die bolos dat zijn brockẽ eñ snedẽ hout eñ die vatẽ eñ soutvatẽ eñ dwalẽ eñ dat broet mitter spisen die daer op ghe set wordẽ. eñ si wort op scraghẽ gerecht eñ is oec tabula ghenoẽt i eẽrẽ anrẽ manierẽ als alea dats eẽ wortafelbort daer mẽ in speelt. eñ dese wordt ghebõdẽ eñ is binnẽ ghevervwet mit menigerhãde verwẽ Inder dorder manierẽ soe wort tabula gheytẽ eẽ effen slecht dun hout daermẽ letterẽ in scrijft als die kynder inder scholen hebben Noch isser eẽ ander maniere dyemẽ tafel heyt als dye men aen den rymẽ draecht mit wasse bynnẽ ghegotẽ mit veel cleyne dunne bladeren. eñ si zijn aen beyden siden ghegroeft eñ mit was gheuolt zõmighe mit roedẽ was zommige mit groenẽ daermen in scriuet alrehande dingẽ Noch isser een ander manier vã tafelẽ eñ dat zijn lãghe barderẽ die mit zagẽ ghedeylt zijn eñ mit bylẽ ghehouwẽ eñ dese pleechmẽ op die huyse te leghen

dyemen mit leyden dect ende dese ple ghetmē vast deen byden anderē te voe ghen dat si vast suyptē sullen. eñ men be hoeuet oeck tafelen diemen aen die eē side leyt wt den weghe. eñ wanneer dz men die te doen heuet datmense dā oer baren mach als nu sitten af te makē kis ten stoelen bancken treysoren eñ watmē wille zcet.

Dat C.lxv.ca. vādē balckē

Trabs dat is een balcke dye ouer dwers in een huus leyt ende dye mit beyden eynden an dē wandē reyct eñ doet dat huys styf staen Het is noet dat die balck lancg si starck eñ grof ende sonderlinghe by den middel op dat hi niet ghecromt en sal werden. want men moet dicwyl een pylaern of enen styl onder een balck voeghē alsmē twyuelt dz enich balc te crāc is

Dat C.lxvi.ca. vā theberintus

Theberintus als ysidorus sept li. xvij. is een boem die hars zweet die beter is dan ander hars die wy int ghemeyn hebbē. wes herse therbentina hiet eñ is zeer medicinael Wāt dyascorides seyt dat zyn bladerē vruchtē eñ basten eñ saden stiptick zyn ende si zyn goet teghēs venynde beten Ende dye terbentyn is ghoet die welcke zuuer is eñ blinckende eñ wel rukende eñ roet ī der verwen. eñ heeft virtuut te scepdē te morwen eñ te rypen. eñ daer omme is si goet teghēs harde apostemen eñ teghens ander verghaderinghē alsoe wel inden hoefde als inden ledē Item plini⁹ seyt li. xij. c. vij. datter twee species zyn vā therebint⁹ als tmannekē eñ die ander die sonđ vrucht is alst wyfkē. Eñ dese is tweerhāde deen heuet een roede vrucht vander groettē dat ryēs is eñ die ander heuet een bleecke vrucht vander groetten eenre boenē eñ is een vrucht die ghenoechlyck is indē roeke ende vet inden tasten. eñ is al herfich. eñ is een groet boem in syrien eñ zyn bladeren staen dicke in malcanderē eñ hi heuet eenrehande balchskens daer wormkens wt comen of vlieghen oft mugghen waren Welcke wormen dye basten duerboren daer die terbentyn comet wt lopen. Item plinius seyt libro xxiiij. dat die wortel eñ die bladeren in wynē ghesoden starcken die maghen ende helpen teghēs den hoeftzweer ende therebintus zuuert wonden ende heyltse zcet.

Dat C.lxvij.ca. vā thima.

Thima dz zyn houterē die dierbare zyn als habenus daer voer af ghesept is Vādē welkē salomō trappē maecte eñ anđ ghemackē indē huse godes waer of die glose seyt iij. regū. ca. i. op die stat wt affir die houtere thyma zc. Eñ dese houterē en moghē niet verrotten eñ si zyn doernich ghelyc dz die witte doern is. eñ is rōt eñ wit eñ zeer blickēde eñ gepollyst als eē spieghel of eē naghelwāt mē macher beeldē ī sien eñ het en mach inden vier niet vbarnt werdē noch indē water vgaē als si oeck en mogē die houterē vā sethim eñ vele ludē meyndē dattet houtē van sethim gheweest hadden

Dat C.lxviij.ca. vā een sprute

Tyrsus dats eē spruyt also wel vā bomē als vā crudē. eñ het is dat ouerste deel vāđ plātē of vā eenđ stammen datter tot allen tackē wt loept dat groenste ende dat morweste ende dat

schoenste ende is den hemel naeste en-
de vertste vander aerden ende is mittē
douwe des hemels meest overghoten
ende ekkenste ende saekste inden blade-
ren ende is nutste inder medicinen wāt
in cirsis is dye meeste crafte vandē cru-
den zc.

Dat C.lxix.ca.vā sparren

Tigna dat zijn houtere dyemen sparren heyt ende dese pleecht-
men op die mueren of wanden te settē
eñ rechtense voert int overste vandē hu
se ende daer pleechmē overdwers lat
ten of barderen op te nagelen daermē
dat huys op decken sal ist mit riede of
mit anderen dinghē Item die sparren
zijn viercant ende starck ende behouwē
eñ daer si opter mueren mede staē dye
eyndē zijn grover eñ starckerre dā dye
overste staen zc.

Dat C.lxx.ca.vāder tarwen.

Triticum dat is weyte eñ is ghe-
seyt van trituro dat is vā darschē
want men pleecht den weyte te derscē
Of hij wordt gheseyt van tritura dats
wriuinghe wāt zijn korle wordt inder
molen ghewreuē eñ ghemalen op dat
ment eten sal als ysidorus seyt li. xvij.
Item die weyte is tweerhāde als roet
buyten in beyden eynden scarp eñ indē si
den ghesnedē eñ bynnen wit zwaer en-
de wichtich eñ dz ghestacht ist best als
plini.seyt Die andē is soffranich buyten
inder verwē eñ bynnē wit eñ int overste
al om luchtēde eñ saekte eñ is quaet te
brekē Eñ vā sinē proprieteytē soect bo-
nē vā frumēto i die letter f als ysaac seit
i dietis. Item die weyte wordt goet of
quaet nadē lāde daer hi i gesayt wordt
wāt die i enē vettē lāde eñ i enē brotteli
kē ghesayt wort die is vetter eñ wichti
ger dā die in enen magherē eñ i enē dor
rē lāde wast Wāt is die aerde goet soe
wort die weyt goet eñ alsoe ōkeert. Eñ
die weyt wert oeck ōwādelt na der tijt.
wāt die wast in enē getemperdē tide eñ
stāt bequaē is eñ die korl vādē weit aer
dich is so wort die vrucht volcomen eñ
ghecrighet veel meels ende luttel bas
tes ende crūcht zijn voetsel Ende is de
tijt verkeert soe sal die vrucht daer nae
wesen Item die weyte scheelt oec na dē
outheyt nyeuheyt ende middelbaer-
heyt Want als hy alte out is soe wordt
hy alte droeghe ende oeck alte hardt
te verduwen ende voedt luttel wāt dā
werdt zijn substaucialighe vuchtichede
ghemindert ende alte zeer gedroecht.
Ende die weyt die alte nuwe is eñ die
onlanghe gheleghen heeft die is alte
slimich ende alte taye te verduwē ende
maect wint ende rommelinghe indē bu
ke. Mer die middelbaer weyte dye is
tusschen den alte nuwē eñ dē altē oudē
ende die getempert is als tusschē veel
vuchtichedē ende luttel vuchticheden
die is te prysen ende goet te verduwen
want wāneer dat die vuchticheyt dye
hem van buytē aen gheuallē was dye
hem niet thoe en behoerde verteert is
soe wordt die weyte ghetempert inder
substancialigher vuchticheyt overmits
der luchtē Item ysaac seyt dat die wey
te heet is tusschen vucht ende droege
ghetempert. Mer tbroet datter af ghe
maect is ende wordt dat is heeter om
die hetten des vyers. Item die weyte
heuet dese proprietheyt voer allen an-
deren coern dat hy bat voedet dan alle
andere coernē ende dat is daer om wāt

hy der complexien des menschen best becoemt als die selue seit Jtem die wei te is zuuerēde eñ ghenesende eñ daer om clap vā finen meel is zuuerende die borst ende die longhen Jtem dat selue doet ptisepn die daer of ghemaeckt is alsmē vander gersten maect eñ zuuert meer dā dyemē vā gherstē maect eñ hy is goet teghē den hoest eñ tegē die lo pinghe vādē bloede Jtem weyte ghe coect eñ mit olien ghelept op enē har- den aposteem ōtbinten eñ scheyttē Jtē weyte ghecoect mittē sape van ruthen scheydet die wrongelinge vādē melc ist datmē die mammē daer mede bestri ket Jtem die ghecoecte weyte getem pert mit billen sap eñ ghelept op zenē verbyet die quade humoren dat si nyet neder ghanghē en moghē Jtem wey- te coernē ghekauwet zyn goet op betē vā verwoeden hōden wāt si treckē twe- nyn wt als die selue sept. Jtem mē ma ket vādē weyte olie die goet is tot veel dinghen eñ sonderlinghe tegē ioecte eñ teghēs serpigo eñ inpetigo ist datmēt die twee zeerē hardelyckcen wriuet mit enen zerpen wollen doecke op datter die olie te bat in sal moghē lopen Jtem zyn zemele is meer znuerēde dan dye blome mer si gheeft luttel voetsels of ne gheen Jtem die selue sept dat die v sche nyeuwe weete vā cleynen voetsel is eñ wāneer hi gheghetē wordt so ma ket hi heffinghe eñ rommelinghe indē buke eñ zerichept indē sidē eñ hi wordt schier vkeert in verrottinghe eñ daer omme comen daer venyinde pyeren af Ende ghebraden voet hi meest eñ ma- minst windes ende stoppet zeer mer in water ghecoeckt is hy zwaer eñ heffē de eñ windt tape humorē Hier toe he- uet ysaac ghesept i dietis

Dat C.lxxi.ca.vā typsana

Typsana als die gloze sept ouer se- cūdo regum primo hept ghedro ghede gharste mit enen stoter ghestoe ten ende dyen bast af ghedaen eñ daer maectmen een bequaem spyse af dyen ghenen die quade tanden hebben ende men maecter oeck ghoeden dranck of den ghenen die den corts hebben ende ander hete passien Soecket bouen van den seluen in die letter o. Hy verwan- delt die hetten ende zaftichtse ende be neemt den dorst Eñ dien drāc die daer af ghemaect wort die hept ptisepn. dit sept ysaac in dietis

Dat C.lxxii.ca.vādē distelen

Tribulus is distel eñ is een doer- nich scharp cruut dat morwer is dan dye boem ende harder dan een cruut ende daer omme sept hy dattet een stamme is ende gheen cruut ende van desen zyn twee specien als die gro te distel die biden thunen wast als ply- nius sept li.xxi.ca.xvi. Tribulus is een hardt dinck ende wast hoghe mit veel scarpicheden ende heeft hoefdekens mit blomen die gheneighet zyn totter roethept mit blaeuwer verwen ghemē ghet ende wordt ghecromt ende nycht weder ter aerden waert Eñ die andere spe cie van distel is mynre ende wast in bro kighen steden ende inden velden ende dese en is soe lancg noch soe grof niet ende heeft cleyne blader ende ront eñ werept langhe tacken wt dye morwe zyn ende roet ende strecken op die aer- de eñ zyn zeer scharp eñ doernich ende heeft een witte bloem ende maect eerst

ene groene vrucht daer nae roede ten laetsten zwart. eñ dese vrucht beminnē die serpēten die adderē eñ die padden eñ daer om en sullēse die ludē niet eten eñ waer daer yemāt diese eten woude soe salmēse hem gheuē die hoechst vāð aerden staē eñ die niet alste rype en zyn eñ die vādē vliegē eñ vādē wormē niet gheraect en zyn Item plinius seyt dat distel viāt is der ploech ende dē coern. wāt hi is zeer groyende eñ waer dz hy wast daer is hi quaet ōdriuē eñ hi quetst die hāde eñ die voetē dien rakē ende hi schuert der luder cleder als si daer aen comen eñ neemt den scapen haer wolle die daer in weyden.

Dat C.lxxij.ca.vā thyme

Thymus is een zeer wel rukende cruut wes bloem heyt epytimisia ende is sonderlinghe medicinael ende dese purgeert melancolie ende fleume eñ daer om is hi goet teghen dē quartaen ende teghen ander melancoliose siecten ꝛc

Dat C.lxxiij.ca.vā thymiane

Thimiana is eenre hāde confectie die bereit is vā onica vā stacte vā galbano eñ van wyeroeck als ghesept wort exodi in dat dertichste capittel eñ heeft den naem van thym⁹ der blomē die soe zuetelyckē ruuckt als ysidorus seyt li.ij. daer hi tracteert vandē roeke eñ alsulcke cōfectie en plachmē onder die luden niet te maken wāt die heer ge boet datmen die thymiana opten outaer offeren soude eñ daer om en sal de bruut noch die brudeghomme inð kercken niet bewieroect werdē of beroeckt mitten roecke des wyroecs ende daer om ist als die ghewide wyroeck ghehaelt is opten outaer ende dat beroect wordt is dan dat sake dattet wyroecx vat vanden outaer ghebracht wordt omme die ludē te suftumigerē so salmē daer onghewide wieroec int vat doen eñ berokē die ludē daer mede.

Dat C.lxxv.ca.vāden wyroeck.

Thus is enen naem van enē boem ende vā eenre ghommē die daer wt loept waer of ysidorus seyt li. xvij. dat thus een groet boem is in arabyen mit veel telgheren eñ mit zaftē bast eñ wt hem loept een wel rukēde gomme eñ wit eñ is bynnen vet Eñ alsmē dese ghomme in leuēde colen werpt so wordet si schier ōtfengt eñ wy heytē die gōme mascillus daer om dat si vā naturē ront is ter manieren vā cullen eñ dz ander is slecht eñ plat eñ onreyn eñ en is niet alsoe goet als mascillus of masculus is. Item dese wyroeck wordt ghevalscht mit water hersen of mit witter ghommen Mer dat is goet te kennen want alsmen die wyroeck int vyer leyt soe barnt hy mer die hars roect. Item dyr boem daer dye wyeroeck wt loept heyt lybanus ende dye ghomme daer of olybanum ende is alsoe gheheyten vanden berch van arabyen als ysidor⁹ seyt. Item lybanus is een boem in arabien als si segghē eñ is den lauwer bladeren ghelyc eñ draecht tweewerven vruchtē tsiaers als in die leynten ende inden herfst Mer dat van hem seluen vloyet als inden beghīne des zomers dat is die beste ende daer naest dye inden zomer wt loept alsmen den bast of die scorsse ghequetst heuet. eñ dz quaet ste loept inden herfst wt eñ dick pleechment mit enen yser te ghaderen al om

den boem alst verhardt is vāder zōnen Item die beste wyroeck is wit claer eñ zuuer wel rukēde ende rondt als culle kēs ende langwerpelt eñ daer om heit die wyeroeck masculus. Eñ die inden herfst eñ int beghin vandē winter wtlo pet mit sniden en is soe goet niet Item ysidorus seyt dattet lant daer die wye roeck wasset is berchachtich daermen niet wel toe comen en can om der groe ter hoecheyt als die glose oeck seyt. eñ plinius seyt dit oec int vyftiende boeck Item dese boem wast sond enighe plā tinghe eñ bemint cleplāt Item si seg ghen datmen den wyeroec niet verga deren en sal noch datmē dē boem niet in sniden en sal noch verghadert en sal werdē dā vā heylighē gheoerdē luden die niet besmet en zyn vā vrouwen en de dan heeft hi zyn rechte craft. Item die selue seyt aldaer ca.xvi.dat zyn eer ste natuerlike winninghe is recht indē opghāc vādē hōsdagē wāt dā so is zyn bast dunste eñ soe bruust die wyeroeck wt eerst als schuum eñ wort nae vhart eñ dat die nature selue wt sendt dat is tbest eñ edelste. eñ die ander winnige is bi den winter als die basten in ghe sneden zyn soe coemt dan die wyroeck root wt. Noch dese en is den anderen niet te ghelyckē men seyt dat die gom me vā enen iongen boem die witste is mer vandē ouden boem die best. Ende wanneer dat dese wyroeck optē kemelen gheladen is soe wert hi ghebrocht in een stat diemen porta patēs heyt eñ in anders gheē stat al ist dat hi ouer al verthient wert vanden priesters al om sonder mate Noch men moets niet ver copen noch copen god en moet eersten zyn deel hebben Hi wort gheproeft op eender colen eñ ist dat hi vluschs ont fengt werdt soe is hi goet eñ dat hy in dē tandē niet en blyft cleuē mer dat hy rasch ghebrokē wert in puluer. Item dyascorides eñ plathearius segghen dat thus een ghomme van enen boem is in alexandryen eñ wordt ghehepten olibanum alexandrinum dat die best eñ die puerste is Een ander wordt by da masch gheuōden eñ die heyt damasce num eñ dese en is soe goet niet noch al soe puer als die eerste Item hi is heet eñ droeghe eñ wel rukende eñ is zeer vet eñ tay ende heeft macht te cōforte rē te cōsoliderē te verterē eñ te bewron ghelē eñ dwingt starckelic lopinge vā tranē eñ die lopinghe der humorē dye vādē hoefde neder lopē eñ sondlinghe die lopen by dē otersten aderē vanden aensicht ist dat zyn puluer mit witrē wi ne eñ mittē witte vādē eye ghemengt werdt ende plaesteren daer af ghema ket inden slapen vanden hoefde ende alsoe gheneestet oeck den tantzweer. ende ghekaeuwet verbiet hi die lopin ghe vandē hoefde totter borsten ende totter longhen. Item wyn daer wye roeck in ghesoden is die is ghoet ghe droncken teghens vettichey eñ teghen zuere rupinghe die wt der maghen co met eñ starct die moed eñ zuuertse eñ helpt totter ōtfāghenis als hi ghesuf fumigeert wert. Item die puluer vanden wyeroeck ghemengt mit edick is goet geplaestert opter maechdē mam men die te groet zyn eñ te lelick. eñ is oec goet mit peck ghemēgt teghen sto tinghe of quetsinghe ende zaftichtze richeyt vanden oren ende ghemenget

mit wyne is hi goet teghēs hekkinghe
vandē darmē ist dat hi mittē wyn ghe-
droncken wert hier toe hebben ghesept
dyascorides eñ plathearius. Item ysid.
sept dat thus ghesept wordt vā theos i
griecx dat is god in latiȳ wāt hy wordt
inden offer der godē ghebesicht Item
als die wyroec ōtstekē wert so coemter
enē zuetē roke af die goet is v̄ herssen
tegen vuylen stanck vā beestē die doot
zijn eñ teghē anderē stanck die wt dyer
luchten coemt.ende oeck tot veel ande
ren saken zc.

Dat C.lxxvi.ca.vā een telchsken.

VImen viminis dat is een zwack
morwe ghardeken daermē mede
byndt eñ zijn natuer is alsulck al waert
dattet al dorre waer ende leytmēt wed
int water het soude weder taye werden
ende leuende als ysidorus sept li. xvij.
Eñ bādekēs pleechmē te oerbarē aen
den wijnghardē eñ an cupē diemē bynt
alst bouē opēbaert in die letter s.vā sa-
lix dat is vāder wilghē

Dat C.lxxvij.ca.vāder roedē.

VIrga dat is een roede die op den
bomen wast eñ is ghesept vā vir-
tute dats vand duecht daer om dat de
roede veel duechdē in heeft. want dye
craft die indē wortelē is loept op inder
roeden Item die magi dat zijn dye go
kelaers oerbarē die roede om die serpē
ten te saftmoedigē eñ daer om houden
sise indē hof aē dē roedē gebōdē. Item
die philozophē die coninghē ende dye
meysters pleghen die roede te oerbarē
als ysido. sept libro xvij Item die lātme
ters eñ die wādelaers die legatē die bo
den ende die herderē pleghense te bru
kē Item die roede wort vā drierhande
substanciē gemaect als vā enē bast van
enen houte eñ vādē pit eñ ouermits dē
pit wort die roede geuoet eñ ouermits
dē houte wort si opghericht eñ mitten
bast wert si ghedect ende vādē butēster
luchtē beschermt Wāt als commētator
sept ouer tboeck vādē plātē. Die boem
heeft eē bast voer zijn vel eñ heeft dat
hout voer tbeen eñ tpit voer die ader.
wāt die natuerlike hettē die sterckelikē
indē morge v̄ roedē is trect die vuchtic
heyt nae haer vād stāmē eñ vand worte
len ouermits dē telch daer die roede af
bloyt eñ datter groefste eñ aerdichst is
dat wort int hout verkeert eñ datter wa
terichste is dat wort in menichuoudich
heyt v̄ telgherē verkeert eñ datter sme
richste is eñ puerste dat wordt v̄keert
totten bast eñ dat daer voert wt dē bloe
semen comē moghē eñ ten letstē vrucht
eñ zaet Item alsoe wel coemt die bloē
als die vrucht vand substāciē v̄ roeden
sonder haer v̄derffenisse eñ ghewelt.
Want die bloem wtcomēde vād roedē
ōghevoelichlijc is dye roede openende
eñ en besmetse niet mer maectse vrucht
baer eñ volmaectse. Item die roede is
buytē dorre zerp eñ knopich mer byn-
nen soe is si morwe inden morghe.
Item dye roede sal wesen recht van
haer seluen Mer is dat sake dat si mit
enighen gheualle ghecrommet werdē
in hare ponchept eñ dat een wijl duert
soe machmense qualijcken weder rech
ten daer si verhardt was inder cram-
men. Ende onderwijlen soe werdt een
roede crom gheuonden ende als si int
vier gesteke wort te matē so wort de crō
me wed recht gemaect Item mē mach
die honden eñ die cleyne kinderē daer

mede dwinghē mitter roedē.

Dat C.lxxviij.ca.vā virgultum

Virgultum coemt van virga als hugucius sept eñ het is een stede daer veel roeden wassen ende zommighe luden heptēt een grient of een rp zweert eñ ysidorus sept dat virgultum is een telch die vāder craften des bomes wtghelopen is mer virga is dat daer voert af spruyt Item virgultum is dz wt coemt sonder medemēghinge der zade eñ des winters vuylt hi.i dye leynten is hi behaghelick wāt dā wort hi groen eñ loept wt. Eñ als hi gesneden is soe loept hy weder wt eñ wordt weder leuēde eñ hoe dat hi meer wast hoe dat hi den hemel naerre is. Daer omme sept hi dat virgultum is een stede die groen is eñ soet mit boemkēs eñ crudekēs omme gheset alst bouē ghesept is in die letter o.vā ort? Mē macht nemē voer pryeel of voer enē hof dye mit zuuerlijckē riserē omghestekē is of voer enen grient

Dat C.lxxix.ca.vādē wijngaert.

Vitis dats een wijnghaert eñ zijn natuer is buechsam eñ buecht hē wech eñ weð eñ vlecht hem seluē deen in dāder als arm in arme. eñ daer zijn cleyn dradekēs aen die hem crōckelen eñ vlechtē andē bomen daer si an comē konnē alsoe vast dat die wijngaert niet vallen en mach Eñ dese ranxkēs heptē cornubi wāt si lopen omme eē hout als vingherlijns eñ bynden dē wijnghaert Desen wijngaert pleechmē te openē bi der wortelē eñ brēghē hem voetsel eñ men pleechtē te versetten eñ vsnidē op dz hi te bat wassen sal Item mē pleech hem staken by te steken daer hi aen op ghericht wert dat hy op die aerde niet legghen en sal. Item men pleecht hem messe by te legghen op dat hi te vruchter blyuen sal oft vette aerde dat hy te bat vrucht dragen sal. Item mē pleech hem zijn oueruloedighe bladerē af te doen op dat die vrucht die lucht te bat crighen mach eñ te eer ripen mach eñ die natuer gheeft den wijnghaert veel bladeren op dat die vrucht vāder couden beschut sal werdē als die tijt coudt is eñ oeck dat si vander bernēder hettē bescermt sal werden. Item men moet die vrucht oec snidē als si rijp is. Item plynius sept vanden wijnghaert li.xvij ca.xxij.dat wanneermē den wijnghaert besnijt in bequaem tidē so neemt hi zijn craftē eñ ōtfaet een materi daer de blomē eñ die vruchten nae wt comen ende waert dat hē zijn oueruloedichept niet af ghenomē en werde soe soude hy onvruchtbaer werdē. eñ hoe datmen den wijngaert eer cort hoe dat hi meer van zijnre materien wtstort ende dz hi later ghesnedē wort hoe dat hi beter vrucht draecht ia alsoe dattet ymmers niet te laet en is te snidē suldi verstaē wāt den ionghen crancken wijnghaert salmen vroech snidē eñ dē ouden starcken laet sniden Ende men sal ymmers den snede vander wijnghaerden dwers snidē tusschen tween knoppen op dat dye droeppelen te lichtelijcker neder vallen moghen vanden reghen Item die selue sept ca.xxiiij.dat den wijnghaert een gheestelijcke zuucte toe coemt als wanneer die drachten den telgheren al te vroech af ghehaelt worden. of wanneer dat si oeck alte leghe af ghesneden werden ofte dat si mit enen qua-

den neuel ouer ghegotē werden als si
vlopen of wãneer datse die wÿngaerts
luden tonrecht wonden of quetsen. of
wãneer dat hem bast alleē of ghedaen
wordt Eñ sonderlinghe wert hÿ ghe-
quetset van vuylen neuel als hÿ blöyet
Want die vrucht veruaert mede Want
vandē neuel wassen eenrehãde wormē
eñ rupsen eñ slecken die de bladerē en-
de die dracht al af ethen eñ dit cooemt
als die tÿt alte vucht is eñ traech Item
hem gheualt een ander zuuct dÿemen
arameus hiet eñ die comt hem vã qua
den winde eñ vã venÿndē reghē ende
daer comen op ouer al oft zwart spin-
web waer daer si mede ouerdect werdē
die vruchtē eñ verteert. Item die rape
quetst dē wÿnghaert eñ die coele ende
alle warmoes eñ die haselboem want
wãneer dat dese daer bÿ staē soe werdē
si droue eñ sieck eñ soe zÿn dese oec als
nitram alium zee water eñ bonen. hier
toe heuet plinius ghesept li.xiiij. ca.ij.
eñ men sept dat die wÿnghaert ghere
kēt was onder die groten boem onder
toolck datmē priscos hept Item ī som
mighen landen vindtmē dē wÿnjaert
alsoe groet datmen van sinen stammen
zulen maeckt eñ colummen alst in iupi
ters graft opēbaert in die stede populo
nia Eñ dese colummē moghen alte lã-
ghe duerē eñ in luttel houten is die na
ture langher dã indē wÿnghaert ende
si en wassen mit ghenen epnde eñ men
machse om die dorpē eñ om die husen
lepden. eñ men machse in zommighen
lãden opclÿmmē alsoe hoge als popel
boem Item het is een nut boem eñ me
dicinael alsoe wel indē telgherē eñ in-
dē rãckē als inō vruchtē eñ gheeft dat
beste sap wt dat inō werlt is eñ als hÿ
ghesnedē werdt soe loepter alte claren
traen wt welke traen goet indē oghen
is Eñ vã dÿer wtlopighe wort die sub-
stãcialighe vuchtichept vãō wortelē ve
le te edelre eñ te zueter Item die blade
rē vãdē wÿngaert die zÿn bÿnnē slecht
groen eñ morwe eñ buten zÿn si wat on
effen gherimpelt ende aen den kanten
ondersnedē die een kant hoghe eñ die
ander leghe eñ scharp int hoechste eñ
si makē veel schiems eñ is des zomers
goet voer die hettē onō te schuylen die
rustē wille eñ die blaō zÿn zeer medici-
nael wãt si zuueren wōdē eñ ghenesen
repnlic Eñ ī water ghesodē vcoelē si eñ
zaftighē die hettē des coertsen eñ dÿe
heffinge ō magē als si daer op geplaes
te rt werdē eñ si helpē die kinō draghē
eñ si doē slapē eñ sterckē die herssē wes
dropē dicwÿl ghedrōckē breect dē steē
als dyascorides sept eñ scarpt dat ghe
sichte eñ beneemt die leepichept dÿer
oghē eñ is goet op venÿnde betē ende
stopt tbuuceuel eñ zÿn assche is ghoet
tottē voerscreuē dinghē eñ als si gemē
get is mittē zape vãdē wÿnghaert mit
wÿeroec eñ mit oliē eñ plaesterē hier af
ghemaect vdrÿft die heffinge vãō mil
ten als die selue sept eñ plinius li.xxiiij
daer hi sept dat dÿe bladeren vanden
wÿnghaert ghenesen den hoeftzweer
Ende mit ghersten meel ghemenghet
ghenesetsi die hete artike ende helpen
die dat buuceuel hebben datmen dissen
tiria hept ist datmen dat sap drincket.
Ende die traen vanden groenen wÿn-
ghaert doet thaer afghaen eñ die bastē
doet die wrattē af gaē eñ de dorre wÿn
gaert bladerē stempē bloet eñ slutē die

wonden Item die huut of velle vandē wijngaert zuuert eñ gheneest vluschs een titel eñ zafticht die stekē eñ die crā pen der zeenē eñ mit olien ghemēghet gheneest si wōdē vā scorpionē eñ vā hō dē Item die assche vādē bast alleē doet dat haer weder om wassen als plinius sept zc.

Dat C.lxxx.ca.vādē zuerē wijngaert

Vitis agrestis is labrusca allo ghe noemt wāt hi wast aen dē kanten der aerden als pliñ.sept li.xxiij. Hy is dē wijngaert die wijn draecht ghelijc i den bladerē mer niet indē vruchtē Wāt hi maect luttel vruchtē of en gheen eñ maect hi enich die is hart eñ bitter. eñ die gherechte wijngaert verkeert dye wijl in aldus sulckē wāneer dat hi niet ghesnedē noch ghehauēt en werdt eñ mē mach vā desen wilden enē ghoeden maken eñ al mit haueninghe Eñ al ist dat dese labrusca niet goet teten en is. nochtā is hi goet ter medicinē wāt zijn wortel ghesodē in reghenwater eñ mit wijn ghemenghet gheneest die vandē water sieck zijn eñ doet alle smetten af eñ dwinghet den hoest. Eñ die puluer vander wortelē is goet teghē crāckieh hept der maghen als dyascorides eñ plinius segghen li.xiiij.c.ij. eñ si seggē dat labrusca in griexs ampeloesargpa hept mit dicken bladeren eñ heeft enē bast als die wijngaert mit roden druuē eñ mittē zape vā dē druuē makē die wi uen haer huut claer eñ schoē vandē ae- sicht Item dat sap vanden druuē ghe- wreuē mittē bladerē ende mit edick zijn goet op rudicheyt vādē dyen eñ vāden leynden des mēschē eñ oec zijn si goet teghēs rudicheyt der paerdē Hier toe heuet plynius ghesept zc:

Dat C.lxxxi.ca:vā vitulamē.

Vitulamen coemt van vitis ende is die bastaert plant die ōvrucht baer is die byder wortelē wast die ghe ne vrucht en brenghet Mer si belast eñ bezwaert dē wijngaert wāt si trect dye vuchticheyt vāder wortelen die totten wijngaert lopen soude daer die vrucht af gheuoet soude werdē. ende hier om me salmen alsulcken plant ter stont op grauen op dat die vrucht des wijngaer des niet ghemindert en werde eñ daer omme werden dese planten bastaerde gheheytē ende niet natuerlijcken als daer staet sapiencie quarto eñ is raba- nus Ende der ouder meyster letter al ist dat augustinus sept int boeck vander kerstelijcker leringhe dat alsulcke plā ten ouerspeellers heyten twelck waer is nae den verstande der ōnoselre Mer die letter is waer eñ goet bastaerde als tottē ghenē diet vāstaē

Dz C.lxxxij.c.vādē steden vā wijnghaer den zc.

Vinea is die stede daermē dē wijn gaert plāt eñ zōmige ludē heytē t vinetum Die wijngaert wort naernste lijc gheoeffēt eñ ghezuuert eñ dicwijle vādē wijngaerts ludē gheuādt Eñ op dat hi vādē beestē bescermt sal wesen so wert hi wel betuunt eñ beheynt eñ mē pleechter eē huuskē te settē daer de mē sche in schuylē mach voer dē reghē dye den wijnghaert huet datmē die druuen niet en steelt eñ des winters en huetmē se niet mer des herfts wertter naeuwe toe ghesiē eñ des winters is hi bleeck eñ in die leyntē eñ indē zomer is hi groen ende bloyet mer des herfts is hy vol

vruchtē Item die roke eēs bloyenden wyngaerts is cōtrari allē venynde. eñ daer om scuwē alle adderē eñ slāghē dē wyngaert als hi bloyēde is want si en moghē die zuete luchtē niet ōdraghen Eñ is dā oec dē ghesichte ghenoechlic eñ dē roke eñ als hi ryp is soe is hy be quaem indē smake eñ hi is saft indē tas tē eñ hi mit die puere clare lucht eñ mit heet droech lāt eñ dz te matē vet is eñ zuet Wāt wāneer dat een lāt alte vet is of alte ouervloedich soe wert die wyn-gaert alte weeldich indē telgerē eñ idē bladerē eñ heueft luttel vruchtē eñ wā neer die aerde of tlāt alte mager is eñ te zādich so ōgaet die wyngaert schier wāt hi niet voetsels ghenoech en vynt Item also efter ist dz die wyngaert is in enē lāde dat alte bitter is of te soute. so wert zyn wortel ōderft om ō quaē hu moren wil die inō wortelē gaet eñ daer om mit hi zuet lāt dat ghetempert is ī allē stuckē nae zynre naturē. eñ hier om die berghē die hoge ghelegē zyn ter zō nē dat zyn die beste stedē wyngaerde te plāten wāt daer is die vuchticheit soet eñ die hettē starck eñ hoe dat hi bat ter ter zōne staet hoe dat die vrucht zueter werdt. Indē eerstē is die vrucht groen hart eñ stiptic eñ zuet mer na ouermits kokinge ō zōnē wert si soet eñ genoech lic Item onō dē bladerē vādē wyngaer dē schulē vossen eñ etē die druuē ghier lic eñ ōderuēse eñ sonōlige daer die har dē vādē wyngaert ōsumēde zyn. eñ het waer meerre dwaesheyt dā wysheyt datmē hōdē hielde indē wynghaerden dan ofmen gheen en hyelden Want si souden den wynghaert meer verderuē twee of drie honden dan ses vossen sou

den doen ouermits haers lopens wil-len Mer men mach den wynghaerden niet beschermen voer die vlyeghen en de oeck vanden welpen ende voer dat ander ghewormte dan alleen ouermits des gheens hant die alle dinghen he uet in zynre hāt als ysidor9 seyt die be houwet alle dinghē gans

Dat C.lxxxiij.ca. vāder wyndruuē

Va dat is een wyndruue dye vol natheden is als ysidorus seyt li-bro tricesimoseptimo. Ende dye druue wordt van dryen dinghen ghemaket. als van dopkens ende van glorie dats dat witte ende vanden steenkens indē dopkens is die glarie Welcke glarie een witte humoer is of dat zap vander druuen Daer is onderscheyt tusschen vua ende racemus ende botrus noch-tans heytmense alle drye druuen. mer aldus veel scheels soe isser onder. als dat vua is een ghemeynen naem tottē anderen tween ende is een verghade-ringhe van veel beskens dye aen een staen Ende racemus en is mer eē coorn ende botrus is een hoep daer veel dru uen ouer een legghen dyemē i walsche noemt moissime Pappas ende ysidor9 segghen dat racemus is een telchsken dat mitten druuen af ghesneden is. want racemus coemt van ramus dats vanden telch als ysidorus seyt Itē die druuen werden onderwylen sububane gheheyten daer omme datmēse inden dorpen vercoept ende eet ende hi pryst se sonderlinghe zeer wāt si vā goeden smake zyn Vanden welcken veel speci es zyn als zyn prequoqz die alsoe ghe noemt zyn wāt si haest ghecoect werdē eñ ryp voer alle die ander druuē eñ dye

grieken heptē dese lagro. Item daer
zijn purpere wāt si den purpur ghelikē
inđ verwen daer om heptē si purpure.
Item daer zijn dyemen vernarie hept
om hare groethept wille ende lāchept
nae den dattelen Item daer zijn stepha
nite eñ hebben den naem nae der ront=
hept Item daer zijn cetanee alsoe ghe
noemt daer omme dat si roedē als een
vier Item daer zijn druuē dyemē hept
aminee die wit zijn ende mit gheender
roethept ghemēghet. Item daer zijn
appane die zueten wijn maken die welc
ke ist datmēse niet haestelick en snydet
soe werden si vādē reghen eñ vanden
winde verderft ende daer omme hep
ten si apiane Item daer zijn dyemē by
tulbite hept nae den lande eñ dese mo=
ghē wel wint eñ reghē lidē eñ in enen
magheren lāde en veruaren si niet en=
de dese wordt basilica gheheiten Item
daer zijn druuē dyemen argice hept eñ
ist alsoe datmense inden eersten tijt niet
en verghadert soe vallen si opter aer=
den of si veruuylen op den stock Item
daer zijn druuen dyemen hept elbolpe
dat is menigherhande die welcke niet
purpur en zijn noch zwart want elbum
is eē middel verwe tussē wit eñ zwart.
Item het zijn noch veel anđ ōderscep=
dē vā druuē die vā malcāđ schelē inden
smake inđ verwē inder groethept eñ in
der doget mer dese voerseyde zijn best
bekēt als ysidorus sept li.xiiij Itē ysaac
in dietis dz die verwe vādē druuē wert
v'wādelt Wāt daer zijn druuē dye alte
mael wit zijn claer eñ waterich eñ dye
luttel vleysch hebbē eñ dūne subtile bas
tē eñ cleyn steēkēs Eñ daer zijn druuen
die ouer al zwart zijn vā grouē vleysch
vā grouē bast mit luttel nats ende mit
grotē stenē Item daer zijnse die gheel
zijn die meer gelikenis hebbē mittē wit
tē dā mittē zwartē Itē daer zijn druuē
die roet zijn die meer geneycht zijn ter
zwartichept dā ter wittichept eñ de wit
te voedē lichtelic eñ zijn goet te v'duwē
eñ si doergaē die aderē eñ doē wel orijn
makē eñ de zwarte zijn quaet te v'duwē
nochtā sterckē si dye maghe meer eñ si
voedē meer wāneer dz si wel verduut
werdē. Itē die ghele eñ rode zijn mid
del tussē wit eñ zwart eñ ghelikerwijs
dat ysaac sept hoe dat die druuen riper
zijn hoe dat si beter zijn eñ beter bluet
winnē eñ die druuē die minste vleysch
hebbē hebbē die beste humorē nochtās
en voedē si niet also wel ꝛc.

Dat C.lxxxiiij.ca.vāđ onriper druuen

Va in natura dat is een onrype
druue ende is cout droeghe ende
zuer ende slaet die zenen vanden tan=
den ouermits haerder couthept ende
maectse egghich ende plomp Dese dru
ue heuet macht te constringeren dat is
te bynden ende te dwinghen ende dye
coringhe te benemen die van colera co
met ende lesschet die hetten der leue=
rē eñ zaftichtse eñ verdroecht de grote
humorē inden oghen eñ indē ogebraeu
wē eñ beneemt die ioectē vādē ogē als
ysaac sept. ꝛc.

Dat C.lxxxv.ca.vāden rosinen.

Va passa dat is wijndruuen dye
wy luden rosinen hepten eñ men
maectse menichsins. onderwilen wert
dat gheperst Byden welcken dat dye
druue hanghet aen den wijnghaert bin
nen welck dye humoer daer nae nyet
meer nederclymmē en mach noch gaē

totter druuen eñ alsoe laetmense väder zonnen een wile häghē droghē eñ dese hept vua passa eñ dese is best te eten. eñ onderwilē wordē si ghewōdē in doeckē vāden wijnghaert eñ die bladere worden te samē mit ghaern ōghadert om dat de druuē niet verstropt en sullē werdē Eñ alst broot vten ouen ghetoghen is eñ dat die hetten ghetempert is soe werden si alsoe bewonden inden ouen ghestekē eñ ghedroecht Alsoe ghelijckerwijs werden dese gheperste druuē of rosinē ghehepte Wāt si lidē eenrehā de ghewelt vander hetten des ouens. eñ also maectmēse oeck mittē rokegatē Waer of die scalke alexāder seit diemē alexander nequam hept aldus. Dant vuas passas clybanus fumaria pheb⁹. dat is alsoe veel te segghē dat die ouen die rokegaten eñ die zōne maken dye rosinē. Item ysaac sept in dietis vā vua passa Dat vua passa die volmaect is in der zuetichept die is heter eñ sonderlinge ist dat si zwart is eñ niet te zeer morwende noch niet te zeer stoppende mer middelbaer tempert die quade humoren ende zaftighet bijtinghe ende sonderlinghe als si vet is ende vleyschachtich eñ dun vā bast eñ dat dye steenkēs cleyn zijn ende luttel. Dese vua passa is goet tegen zerichept der borsten eñ zuuert die longhen eñ beneemt dē hoest. eñ reynighet die blasen eñ die nyerē eñ si en is der miltē eñ der leuerē niet goet ist dat si hardichept of grofhept hebbē Item vua passa die zuerhept of serphept heeft mit eenrehāde damperichhept die is myn heet dan die zuetē ende myn vucht. ende sonderlinghe ist dz si wit is ende daer omme voedt si luttel ende slecht dye hetten eñ stopt den buucke zc.

Dat C.lxxxvi. ca. vāden wijn.

Vinum dats wijn eñ is alsoe veel ghesept als inden wijngaert ghewassen. of is ghesept vā vena dats vāder ader daer om dat dye wijn dye aderen haest ghevult heeft als ysidorus sept li. xx. daer hi tracteert vādē dranc temetum dats starcken wijn daer omme dz hi thert hout eñ doet dicwijl dwase likē doen. Eñ die wijn hept oeck merum dz is puer wāneer datter ghee water toe ghemenghet is. Men hept oeck den wijn bachus vanden vryen vader dye bachus hept ende mē sept oeck dat hij alsoe hiet die den wijn eerst vant Of hi hept bachus van sinen wercken. want hij maectse verwoedt dye den wijn drincken. Men en mach die louen vanden wijne niet te vollen beschriuen ia al leef de bachus noch seluen. Item dye wijn houdt principaetschap onder allen nat ticheden Want hij conforteert dat lichaem meer ist dat hij te maten ghenomen wordt dan alle die ander nathedē ende verblijdt die hertē ende ydelt die zuucten ende gheneestse ende wonden mede waer of dat ysaac sept in dietis in dat laetste vanden dyeten Dye wijn geuet voetsel den lichaem ende gheuet dye ghesonthept weder dye verloren was ende behoudt die natuerlicke hetten ende conforteert meer dan enighe spyse of dranck ende wyndt puer bloet dat reyn is ende maect bedroeft bloedt zuuer ende opent dye monden vanden aderen ende hij ghaet doer totten bynnensten vanden lyue ende zuuertse eñ verblijt die ghene die droeue zijn ende

starct alle die leden vanden lichaem eñ men en kan zijn duecht dyen te maten neemt niet bescriuē ist dat hi ghoet is. Item dē wijn becoemt allen menschen wel in allen landen zijn si ionc zijn si out ist dat si dyen te maten nemen. Item des winters in couden landen is starcken wijn ghoet ghedroncken ist dat hij puer is. ende inden zomer in heten landen is hi goet luttel ghedroncken ende ghemenghet mit sconē water. Dye oude plaghen den wijn te heytē grote dryakel om des wille dat hi alsoe subtijl is eñ lichtelijcken tot allen ledyn lopet. Hi verwarmt die coude lichamen ende vercoelt die te heet zijn hy vuchtighet die droeghe lichamen eñ hi droeghet die vuchte: mer zijn verwarmīge is natuerlic eñ zijn vuchtinghe eñ zijn vercoudinghe is accidentalijck dat is toevallich. ghij sult dit verstaen vāden wijn die ghewatert is. Want dye wijn voert dat water snellijcken tottē uterstē ledē als die selue seyt. Item indē wijn werden dese dinghē ghemerct Als die substāci. die liquoer dats die nathept. die verwe. die smake eñ die roke. Want nae der substancien des wijns wert ghemeert zijn subtijlheyt. zijn aerdicheyt. zijn grofheyt eñ die middelbaerheyt. Item die wijn die substācialickē dunne is eñ subtijl die is wit ende claer eñ becoēmt der maghen wel want hy werdt haestelijck verduut ende doerschiet die aderen ende en slaet dat ghedachte of therte niet noch en quetset niet noch en doet dē zenē noch ō herssen gheē hindō. Item die groue aerdighe wijn is dyen subtilen cōtrari want dese bezwaert die maghe ende ghaetse zwaerlijckē doer

Item die verwe vāden wijn is vierhāde Als wit zwart gheel ende root Die witte eñ zwarte zijn myn heet dā dye ander eñ die witte meer vucht dan dye zwarte om zijnre subtilicheyt. ende die zwarte is meer droghe om zijnre grofheyt eñ aerdicheyt willē Mer die winē die middelbaer verwen hebben die zijn heter dā die ander nae dyen dat si veer gheverwet zijn vāden witten eñ vandē zwartē eñ hoe dat si dyen naerder zijn hoe dat si myn heet zijn zc.

Dat C.lxxxvij.ca. vādē roedē wijn.

Vinum rubeum dats roet wijn eñ is zeer heet die welcke den bloede ghelijket inder verwen eñ is temael starc Dese quetset thoeft eñ die redē eñ maect starcke drōckēschap eñ daer om salmē alsulckē wijn mit water menghē want ist dat hi ghemenghet werdt alst noet is eñ dat hi ghedrōckē werdt nae dyē dat hy ō etatē becoemt eñ den tidē eñ dē landē eñ ō ghewoentē soe is hi temael goet ende ghesont eñ dā ōtbint hi groue humorē ende zuuert die weghen der aderen vander verrottinghe eñ reynighet tbloet ist dat hi wat puer is eñ claer Wāt dan is hi indē oudē luden ghoet ende stercket haer hetten en de schept die coude humorē dye inden ouden luden verghadert zijn Item het is noet dz die roede wijn hebbe eē middelbaer vuchticheyt als tusschen grof ende subtijl eñ dat hi hebbe enen roeke tusschen enen wel rukenden roeke ende enen zwarē ende die is ghetempert om tlichaem te voeden eñ hy wordt lichtelijxste verkeert in bloede om ō gelikenis wille die de wijn heeft mitten bloede inder natticheden indē smaeke

eñ inder verwen. Item die roede wijn die zeer zuet is helpt te saeftighen dye ghebreken der borsten eñ der loughen. Wãt hi is zeer soluerende die taye humoren eñ zaftighēde eñ die ōreyniche den af wisschēde. Item mē sal merckē den roke des wijns want zijn ghoede lucht beteykent dat zijn nattichept sub tijl is ende ghetempert eñ van alle onzuuerheyt ghezuuert eñ wel verduut ende daer om wint hi claer bloet ende reyn ende verblijt dat hert eñ verdrijft die groue doncker fumen dat zijn roeken Waer of dat ypocras seyt dat wel rukende wijn subtijlre is dan die ander eñ safter eñ beter te verduwē. eñ hy is voedelijcker wãt die natuer heeft in hē zijn werckē volbracht. Eñ die wijn dye gheen lucht en heuet beteykēt groefheyt vã winde eñ daer omme voedt hy qualicken eñ en maket tbloet niet claer noch en starct niet eñ maect groue humoren eñ vuylnessen eñ soe wat wijn eē quade lucht heeft eñ enē damperē smake die is ōghesont den lichaem ist dat die wijn zeer zwardt is mer wijn die in dē voerscreuē qualiteytē ghetempert is ist sake dat hy te mate ende te punte ghedrōcken wert soe helpt hi die nature eñ maect goet bloet eñ hi gheeft der spisen eñ dē drãc enē smake eñ verwect dē appetijt eñ cōforteert die leuendige eñ die natuerlike craft eñ hi verwãdelt die passien der sielen vanden quade int goede ende hi keert die siele vã quaetheyden in duechdē eñ van ghierichey dē in milthedē vã houaerdien in oetmoedichedē van bloethedē in koenichheden Eñ mit cortē woerdē wijn te mate ghenomē is ghesontheyt des lichames ende der sielen. Hier thoe heuet ysaac gheseyt in dietis ende plinius li. xiiij.c.ix. die nature des wijns enē drōc ghedroncken is dye darmen van bynnen te verwarmen ende buyten op dat lichaem gegoten soe vercout hy die leden daer hi op ghestort wordt. eñ den crachten des lichaems en is gheē dinc nutter isser mate ende den lichaem en is gheen dinck quader noch argher ist dat hy sonder mate ghenomen werdt Waer omme dat andronides die wyse screef tot grote alexander dat hi mate houden soude inden wijn te drincken. Ende hi screef aldus. Heer coninc ghedenck dy te drincken dat bloet der aerden. Want dye wijn sonder maten te drincken is den menschen als scarling ofte venijn. ende als enich van dyen tween te veel ghenomen zijn soe maken si veel quaets Want dye wynen te veel ghenomen verwandelt des mans moet in verwoetheden ende eer quaet te doen dan ghoet ende des droncken menschen aensichte wordt bleeck ende zijn wanghen werden hanghende ende zijn oghen die werden leepich ende zijn handen beuende dye tonghe ghebonden Ende des anderen dages ruspen si ende dat stincket oft vander dooder luden graue waer. ende si hebben grote steecten int hoeft ende die roeke bouen inden mont is hem bitter ende dan so dorst hem meer dant daer te voren dede. ende si slachten dyer ylen inden water. Want hoe dat si meer bloedes zughet hoe dat haer meer dorstet Alsoe zijn die dranckers. Dit seyt plinius eñ ysaac mit hem aldus. noch is dat sake datmen den wijn neemt ter

dronckenschap toe dicwijl soe lescht hy
tlicht der reden eñ starct die beestelijcke
craft waer of dat lichaem blijft als een
scip inder zee dat ghenē stuermā en he
uet eñ ghelijck enen heer dat gheynen
leytsman en heeft Eñ die drōckenscap
maect oeck van een wijs mā enē gheck
eñ vā enen ghoedertiren man een ver-
keert ezel eñ is een sake alre sunden.
wāt si vallen in dootslach in ouerspel in
dieften Eñ hier om ist sake dat yemant
zijn huusghesinne verwaren wil eñ be
schermē vā scadē vā scandē eñ vā sun-
den die moetse hoeden vā veel te drinc
ken eñ dat si niet meer en drinckē dā ha
re naturen wel becoemt.

Dat C.lxxxviij.ca. vāden most

Vinum nouum dat is nuwē wijn
die nyelic vter cupen ghecomē is
eñ hy wordt most gheheitē als hi eerst
vander pers comet Inden most zijn de
len der aerden ende d' droesen die mit
tēwaterighē eñ luchtighen delen ghe-
mengt zijn in die welcke als daer dye
vierighe craft werckende is so maect si
ene grote opsiedinghe wāt die vierige
eñ die luchtige deylen werdē opwaert
beroert eñ vā sulcker wedervechtinge
wordt een starcke opsiedinge ter tijt toe
dattet puer ghescepdē wordt vādē on-
pueren ouermits der hettē eñ dattet eē
volcomē verduwinge ghemaect word
Item inden most is alsoe starckē craft
waert sake dat een starck vat vol van
moste gheuollet werde eñ dattet vaste
gheslotē eñ ghestopt werde dat vat sou
de bersten en haddet gheē ademtocht
als constantinus ende gregorius seggē
ouer iob Want die onreynicheyt dyes
wijns moet tot enen ghate bouen wt
gheworpen worden totter tijt toe dat
die wijn puer ende claer is. Item indē
eersten als die wijn noch most is. ende
wordt hi ghedroncken soe clymmet hy
ter hersen ende maect veel veruaerlijc
ker dromen ende quade humorē. ende
maect rommelinghen ende opblasinge
inden darmen. Item galienus seyt dat
alle wijn alsoe langhe als hi nieuwe is
ende versch soe en heuet hij ghenen
macht die spyse ouer tlichaem te leydē
ende daer omme hoe dz die wijn bat ge
soncken is ende gheyuert hoe dat hi d'
naturen vriendelijcker is want dan soe
werdt zijn hetten ghestarct alle daghe
alsoe wel inden roeke als inden smake
Ende hy werdt oeck inder craftē ghe-
starcket ten waer dat hy verderft wer-
de vanden vate of van quader venijnd'
luchten dat dicwijl gheualt. ende dan
soe is is hy dyer naturen een venijn.
Item die wijn die sonderlinghe out is
dye ghaet ter ghetempertheyt in dyer
hetten bouen ende daer omme verwā
delt hi sinen smake ende zijn verwe. en
de dese wijn quetst de hersen ouermits
zijnder scharpicheyt ende slaet die me
morie. ende ouermits zijnre droecheyt
ende zijnder hetten ontsteect hi die sub
stancialighe vuchticheyt eñ lescht dye
natuerlijcke hetten eñ daer om is hy te
prijsen die wijn die niets te nuwe en is
noch te oudt en is mer billiker die mid
delbaer is. wāt dese is getempert. hier
toe seyt ysaac in dietis.

Dat C.lxxxix.ca. vādē gemaectē wijn.

Vinum conditum die wert costelic
als mit specien die wel ruken en-
de mit ghoeden cruden alst openbaert
inden wijn die mit dat seluē ghemaket

is.ende indenclarept inden moract eñ
in deser ghelijck.eñ alsulcke winen zijn
goet te drinckē ende si dpenē oec totter
medicinē Wāt die cruden verwandelē
die wijn zijn craft zijn smake eñ zijn ver
we eñ si zijn ghenoechliker te drincken
dā slechte wynē wāt die goede specien
behoudē den wijn in zijnre craftē ende
die wijn starct die hersen eñ maect goe
den appetijt ende zuuert dat bloet en-
de ghaet bynnen den aderen ende den
leden zc.

Dat C.xc.ca.die eerst zuet is

Vinum primo dulce wijn die eerst
zuet is ende ghetempert inden
smake ouermits kokinghe der zonnen
of der luchten eñ ouermits langhe ste
dinghe wort die wijn verderft eñ wort
in zuerichedē verkeert wāneer dat hy
gheen craft en heuet daer hi mede be-
waert wordt als ysaac sept in dietis int
capittel vādē edick. Want die wijn die
eerst natuerlijcke warm was die wordt
wesentlijcke cout ouermits hettē dyen
verderuēde is.eñ hi wordt verkeert in
edick eñ is meer droeghe dan cout. Itē
die selue ysaac sept aldaer dat alsulcke
edick die vāden wijn ghecomē is ver-
cout te maten als inden eersten grade
Mer hi droecht sterckelijckē inden der
den grade wāt ouermits der subtilich
hept zijnre substanciē eñ ouermits crāc
kichept zijnre couthept soe doerschpet
hi tlichaem lichtelijck eñ ghaet voert
doer tottē steden die verre staen ende
daer en is gheē zuer nattichept als is
van appelen van garnaten of van ande
ren zueren die also verre doergaet als
die wijnedic wāt die zuericheit vādē ap
pelē vā garnatē en gaet niet verre als
indē maghē eñ indē leuerē eñ daer ōtrent
mer die edic schiet al verre tottē vter-
sten leden eñ daer om als ghi die mage
of die leuer of daer ōtrent vcoelē wilt
soe neemt dat sap vādē appelē vā ghar
natē eñ deser ghelijck. Mer wildy dye
vterste leden vercoelen soe neemt edic
wāt hi is ōtbindēde dūnēde eñ insnidē
de ende daer om schept hi eñ ōtbint be
wrōghelt bloet of melc inder maghen
datter verwarmt of verhardt is ist dat
dat hi ghedrōckē wort Item die edick
starct die maghe eñ maect enē appetijt
ende vdruckt alle quaethept die totter
maghē loept eñ hi is goet teghēs ve-
nijnthept die dē doot inbrēghen als is
opium billen saet eñ euforbium eñ de-
ser ghelijc.hier toe heuet ysaac gheseit
Item plinius eñ dyascorides seggē dz
starckē edick op eē yser ghedaen of op
coude aerde siedet ter stōt op eñ stempt
dat buuckeuel eñ bloet eñ vindt hy den
buuc vol hi ydeltē eñ vīt hi dē buuc idel
hi stoptē eñ hi is goet dē ghenē die i fre
nesien of in litargiē leggē eñ hi zuuert
versche wōdē eñ maecse repn eñ en laet
se niet drijntē eñ hi beneēt dē stāc vādē
tātvleysch eñ quetst die zeenen vanden
tanden ende hi dwinghet coringhe en
de walghinghe dyen gorghelt indē ke-
len ende hi helpet den douen eñ opent
die weghen des horēs eñ scharpet dat
ghesich te ende hi vreet metalle eñ mē
maect menigherhande verwen wt hē.
als cheruze van loede spaensgroen vā
coper ende lazuer van siluer. Dese wer
den al ouermits hulpen des edicks.
Item een eye langhe in edick ghelept
wordt weke ende dye hefke vandē edic
is goet teghens beten eens serpentes

dat ghehoernt is datmen cerastes heit eñ teghē betē vā vwoedē hōden eñ vā den cocodrillē Hier toe heuet pli. ghe- sept li. xxiij. c. x. zc.

Dz C. xci. ca. vādē laetstē wijn die vter perssen coemt

Vinacium eñ vinarium dat is dye laetste wijn die laetst vter persen loept eñ is bijna als hefke vādē wijn. Vinaria dat zijn die doppē eñ bolsteren die daer inder perssen bliuē als de wijn al wt is gheperst diemē wech worpet. Eñ dat scarp dat indē doppen lept dat hept acinum eñ dese doppē ethē die zo ghen ghaern al ist dat si luttel voetsels gheuē wāt si makē meer opblasinge vā voedinghe

Hec vinaria rie dats een kelre of de stede daermē dē wijn lept eñ hoe dz de stede couder is eñ drogher hoe dat si be quamer is dē wijn te leggē eñ daer om pleechtmē in die aerde of inde steēroet sen te grauē op dz die winē daer te bat bescermt sullē wesen vād quader luch- ten dat si niet zuer ensullen worden of verderft zc.

Dat C. xcij. ca. vā viola

Viola dat is een vijole eñ ysidor9 sept datter drie species of zijn als purpur wit ende melina Mer hare alre bladerē zijn vā couder eñ wateriger na turē eñ laxerēde Wāt violē mit honich eñ mit water ghecoect slappē dē buuck eñ soe mit zuker morwē si oeck in enen glase gheset ter zōnē eñ si zaftighē dye ophefkinghe des buucx eñ si benemen die hettē vādē coerts eñ dē dorst Item tsaet vander violen verdrijft die dracht vandē vrouwē ende doot die vyerē en- de neemt af dye hetten van dyer leue- ren. Item dye vijole is een cleyn vcu deken inder substancien. ende die ver- sche is beter dan die oude Wes bloem vā groter luchtē is. Eñ dese lucht zafti ghet dye hetten vander harssen. ende starcket die sielijcke gheesten ende ma ket slapinghe ende tempert die hersen ende hoe dye bloeme crachtigher is hoe dat si meer totter aerden neyghet Item die leynten bloemē ghaē eerst op als dyasco. sept zc.

Dat C. xciij. ca. vā vlmus.

Vlmus heeft sinen naem gheno- men daer omme want hy best in vuchten steden wast Want in hoghen gheberchten of in anderen scharpē ste den wast hi qualicste als pli. sept li. xvij. hi druct zijn wortelen dyep in die aer- de eñ hi zuuct die vuchticheit vādē die pēdarmē d aerdē totē voetsel d louerē eñ d telgerē eñ hi seindt veel knopiger telgherē wt eñ hi maect dē wādelaers enē bequamen schiem ouermits die dic kichept zijnre bladerē Item het is een onvruchtbaer boem eñ hi wordt vā ply nius ghetelt onder den bomē die eyke len draghen eñ hi heuet wittachtighe blomē die wel rueckēde zijn als die lyn deboem ende zijn greynē zijn als cube ben mer die vrucht is onnut eñ die bijē zijn ghaern op sinē blomē ende si vgha deren daer honich wt Eñ al ist dat hy onvruchbaer is in hem seluen nochtās is hi nut enen wijnghaert die vruchtba re is Wes vruchten eñ ranckē hi staen de hout eñ hi heeft enen hardē ruwen bast ende is een hout dat bynnē morwe is in te sniden ende ghenoechlijcken in te grauen als lyndebomen houte. als ysidorus sept.

Dat C.xciiij.ca.vāder netelen

Vrtica dat is een netel eñ is vā vierigher naturē als macrobi⁹ sept. Wāt die dē netel aentast dye verbarnt zijn hant Item die netel is tweerhāde als barnēde eñ bitende eñ maect bladaren ende ioecte eñ heeft zarpe bladerē ende scharp ende roedelachtich groen. Eñ heeft stelen die vol anghelē zijn die der ludē hādē verbarnē eñ is vā zwarē roke eñ vā bitterē smake Eñ daer is een ander netel diemē heyt vrtica mortua dat is die dode netel eñ zijn blader zijn witter eñ ronð ende dese en barnt niet eñ heeft een witte bloem eñ is van zwaerder luchten ende van quadē smake eñ beyde die netelen zijn medicinael wāt haer sap ghedroncken mit wijn is goet teghens die gheelsucht ende teghen tlanceuel ende mit honich ghenomen gheneestet den ouden hoest eñ zuuert die longhen ende beneemt dye heffinghe vāden buucke Item zijn bladerē mit soute ghestoetē ghenesen veruuylde wōden ende zuuerense eñ ghenesen beten vā honden ende kanckers Eñ zijn wortel ghestoten mit wijn eñ in olien ghecoect is ghoet op ghehenen wylten Item zijn zap stempt bloet ter nasen eñ mit mirra stoppet menstrua. Item tsaet vanden netelen mit honich ende mit peper ende dan mit wijn ghedroncken beroert die wyn eñ doet wijn comen Item tcruut versch ghecoect dz morwet den buuck ist datmēt eet: waer af dat plinius sept eñ ghebiet datmen versche netel nemē sal als hi eerst wast indē maert eñ cokenē als warmoes eñ etenē teghē veel passiē nochtā is hi nut ter i medicinē dā in spisen

Dat C.xcv.ca.vāden oncrude.

Zizania is een cruut vādē welckē ysidorus sept li.xiiij. Welc cruut die poeten heyten dat ōsalighe lolium daer omme dattet ōvruchtbaer is ende ōnut eñ is fei gnis in singulari eñ neutri gnis in plurali als die selue sept.het wast ōder den weyten in corruptē eñ venijndē tidē die droghe zijn eñ alsoe langhe alst cruut is soe ist den weyte ghelijck eñ men en macht naeuwe vanden weyte onderkennen eñ het verderuet den weyte waer dat hy wast ten si datmē dyen behendelijcken wt wyede mē sallē wt plocken als hi versch is op dat hi onder den weyte niet ghemenghet en werde eñ ist datmē dese zyzania rijp laet werden soe werdt hi vlusch bekēt ouermits sinē zade Item zizania heuet een scharpe craft eñ alsoe meer een venijnde craft opblasende eñ windich ende daer omme maect hi dronckenschap eñ quetst die memorien eñ verwandelt den smake des broets daer hi mede ghemenghet werdt ende ist datmens veel eet soe quetst hi zeer ia het doot die luden onderwylen ende al ist dat hi hinðlick is van bynnē te eten hi is nochtās nut mede te meysteren van buyten wāt ist dat hi mit gharsten meel ende mittē puluer van wyeroeck ende mit soffraē ghemenghet werdt soe helpt hy totter ōtfanghenis dyer vrouwen Ende wert hy ghemenghet mit lijnsade ende i wine ghecoect soe scheydt hi harde apostemen eñ werdt hi ghecoect mitten zade mitter wortelē ende mittē bast so ghenefet hy wonden ende zuuert dat veruuylt is ende is ghoet teghen fistelē eñ tegē dē kācker eñ doet mēstrua zeer co

men ende schicket dye moeder ter ont
fanghenis zc.

Dat C.xcvi.ca: vādē ghengebaer.

ZInzibar is een wortel eēs cruuts
eñ is heet eñ vucht als gheseyt
wort in plathearío eñ dat een is tāme
eñ dat ander wilde. eñ dat wilde heeft
den scarpsten smake eñ is dichter van
verwen mer niet soe wit mer breect lich
teliker eñ is goet tegē coude sakē vanđ
borsten eñ der longhen eñ hi scheydet
die zericheyt der maghē eñ đ darmen
die vā wynde comet ist dat hi mit wijne
eñ mit comijn ghenomē wert soe starct
hi die maghe eñ maect een verduwige
eñ scharpt dat ghesichte eñ dunnet dat
vluns opt oghe eñ verteret. Ende dat
doet die tamme best eñ bat dan die wil
de ghenghebaer. eñ hoe dat hi wytter
eñ verscher is hoe dat hi scharper ende
beter is. Men machen twe of drye iaer
houden in goeder machtē mer nae dor
ret hy eñ wort vāden wormē doergatet
eñ om zijnre vuchticheit wille soe wert
hy vervuult eñ doerboert als ysaac seit
Waer bi ist dat sake dat yemant desen
ghenghebaer langhe houden wilde so
ist noet dat hi dyen legghe ōder den pe
per op dat die vuchticheyt des ghēge
baers getempert werde mitter droech
heyt des pepers als die selue seyt

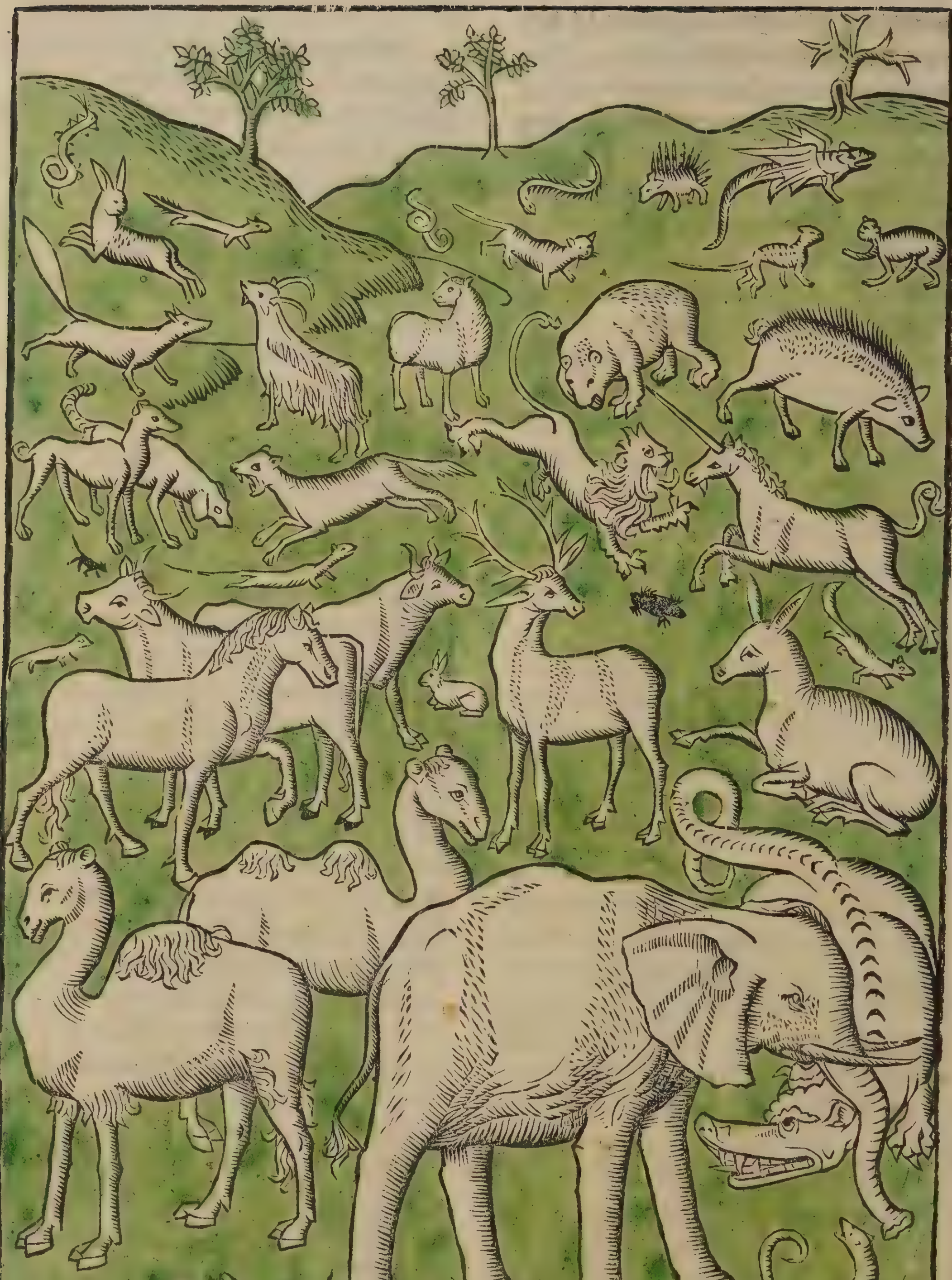
Dat C.xcvij.ca. vādē zedewaer

ZEduarium is heet eñ droghe eñ
die tamme is meest te kyesen eñ
die daer gheelste is eñ die dun eñ lang
is eñ scarp indē smake eñ die niet doer
boert en is Die wilde is wittachtich eñ
stipticke mit eē luttel scarpheydē eñ is
goet tot alle dē dingē dat die ghēgebar
is mer hy starcket die maghe ende dat
lichaem eñ maect enē appetijt als pla-
thearius seyt zc.

Dat C.xcviij.ca. vādē zuker.

ZUcarum of zuccata dat is zuker.
Dese maectmen van zommighē
ryeden die wassen in staende waterē by
den ryuier dye mē nylus heyt eñ dz zap
vā dyen ryedē heyt canna mellis daer
men zuker af maect ouermits cokinge
alsmē sout vā warter maect Mē plach
die ryeden ontween te stoten eñ doense
in enen ketel ende cokense mit enē crāc
ken vyere thent si dick werden. eñ eerst
weruen schynen si al schuum te wesen.
mer nae als si sincken soe werden si dyc
ker ende comen bat opten gront. ende
datter ydel is dz blijft bouē eñ dat is al
te zuet ende ghatich ende en kraect on
der den tanden niet alsment kaeuwet.
mer het ghaet thans en wech eñ smelt
eñ datter goet is ende dat inder zonnē
gheset in enen ronden vate dat wordet
hardt ende wit. Ende daer is een anđ
zuker die gheelre is ende dese is dye
heetste ende desen en salmen altemael
inden heten coerts niet gheuen eñ dye
goede zuker is ghetempert in sinē qua
liteyten eñ daer om als ysaac seit in die
tis te scheyden eñ te dūnen ende dyen
buuck te vuchtighen eñ die maghe te
zuueren eñ die scarpicheyt der borsten
eñ der longhen te zaftighē eñ die stem
me te claren eñ den hoest eñ die hees-
scheyt af te halen eñ die verloren vuch
ticheyt weder te gheuē ende hy heuet
die bitterheyt der cruden ende der spe
cien weder te temperen eñ daer omme
is hy goet inder medicinē als in elec-
tuarien in pulueren ende in syropen als
ysaac seyt nochtans blaest hy dyen bu-

ke wat op eñ ſonderlinghe als hÿ den
eten ghenomẽ wert Wãt alle zuet dinc
is van naturẽ opblaſende ende haeſten
werdt hÿ inder roder colera verwãdelt
iſt dat hÿ den colerÿns ghegheuẽ wert
Want ghelÿckerwÿs dat die zueriche
de die ſcharpheÿt vanden colera ŏdruc
ket eñ leſſchet alſoe verkeert verweckt
die zuetichheÿt die colera eñ voetſe als
ÿſaac ſeÿt indẽ ſeluẽ capittel.

Hier beghint dat xviij. boeck ende het spreect vanden beesten

Dat eerste capittel vanden beesten int ghemeyn.

NAe dyen dat gheeyn det is die tractaet vā der eyerheyt der aerden als totte proprietheyten der mineren ende der groeyelijcker dinghen als dyer bomen ende der cruden Vanden welcken dye heylighe scrifture ghewach maket soe ist in dat laetste te tracteren vanden proprieteyten der gheuoelijcker ende der sinnelicken dinghen ende te voertsten vanden proprieteyten der dyeren . ende inden eersten int ghemeyn dat is is te seggē int generael . ende nae int speciael van elcken dyeren ende oeck van beesten en de quicken Ende oeck mede vandē crupenden dyeren der welcker namen inden texte ende inder glosen gheschreuen staen: Item het heyt daer omme een dyer dat is animal wanter ghemaket is van vleysch ende ghesielt mitten gheeste des leuēs. Of daer omme dat tet luchtich is als die voghelen of waterich als de vissen of aerdich als paerden ende koeyen of ghangachtich als menschen ende crupende als serpentē. Item moyses seyt drye ghestachten vā ghesielder dinghen. Als quicke dz zijn paerden koyen verken scapen ende deser ghelijcke zeet. Ende die ander zijn woluen leeuwen ende deser ghelijcke. Die derde zijn als slanghen serpenten ende deser ghelijcke zeete. als openbaert genesi primo. Waer of dat basilius seyt in exameron Jumenta dat zijn koeyen ende paerden ende zijn in dye ghewoente ende in die hulpen der menschen gheset Ende zommighe zijn ghe ordineert te arbeydē als paerdē ossen kemels eñ deser ghelijc eñ zōmige zijn geordineert wolle te dragē als die schapē eñ zōmige zijn gheordineert datter die mēschē af ghevoet sullē werdē als die varckē eñ die soghē Reptilia dz zijn crupēde dierē die wtwaert beroert werdē als wormē serpētē eñ slāghē eñ hier af zijn drye geslachtē als die ghene die mittē mōde treckēde zijn als wormkēs of pierkēs die hē seluen mitten monde voert treckē. eñ daer zijn anđ als serpētē die hē mittē ribbē voert helpē . ende daer zijn noch anđ die hē mittē voeten voert helpē als die laceertē eñ haechdissen Itē dese beestē hebbē it ghemeē die nature vā fellicheyt wāt die eē is fel mittē claeuwē die anđ mittē hoernē die derde mittē tādē Item alle beestē hebbē eē beruerlike craft eñ eē sinlike craft mer die eē meer dā die anđ na dyē dat hē tbloet puer is eñ subtijl daer nae zijn hē die sinnē subtijl Hier om ist dz die os traech is eñ die ezel ghec eñ die henxt begerēde die merien dye wolf ōgetempert die leeuwe koen die vosse scalc. eñ also voert Waer of dz die goetheyt idē dyerē volcht die goetheyt of die quaetheyt vā cōplexiē als basili⁹ seyt dz selue seit aristo. it boec vādē dierē Itē de dierē schelē oec veel idē voetsel wāt zōmige werdē alleē mit vleysch gevoet als die leeuwe die wolf tygris eñ deser gelijc. eñ zōmige werdē vā allē gelijc gevoet als die hōt die kat eñ deser gelijc. eñ zō

mige werdē vā grase eñ vā coern ghe-
voet als die paerdē die herten eñ deser
ghelijc. Jtē aristo. sept li. i. dz zōmighe
dierē hebbē harē properē smake als de
bijen Wes smake honich is eñ zōmige
cleyn dierē vādē ghetale v̄ zueter als
spinnē eñ haer smake is een vlyeghe.
wāt si leeft vāder iacht v̄ vliegē eñ zō-
mighe iaghen ander dierē als die leeu
we die wolf eñ deser ghelijc eñ zōmige
dierē v̄gaderē haer spise ouer enē hoep
als die egel eñ die miere Jtem die sake
waer om dat alle dyerē voetsel behouē
als auicēna sept is vuchticheyt v̄ substā
ciē eñ hettē dire de vuchticheyt scepdē
de is eñ ōtbindēde eñ die warme lucht
die daer om staet. Jtem aristo. sept als
auicēna datter zōmighe dyerē tot hyer
toe altoes wilt zijn eñ zōmighe altoes
tāme Als die mēsche die muyle eñ dye
gheyte. eñ zōmighe werdē haest ghe-
tempemrt als die elephāt Jtē vā allē
ghestachtē v̄ tammer dyerē werdē wilt
gheuōdē als eē wilt mensch eē wilt os
eē wilt peert eē wilt hōt eñ alsoe voert.
eñ zōmighe dyerē zijn dire alte ghaern
vechtē eñ wreet zijn eñ sonderlinge als
si ridē willē Jtē in allē ghesieldē dyerē
is eē begheert der ghenuechtē eñ dan
vechtē die mānen om die wyuen Ende
zommighe dyerē in dyen tiden scarpen
hem als die verckē eñ zwinē die wente
len hem int slijc eñ latē dz slijc aen hem
v̄hardē op dat si te quader te bytē sullē
zijn alst droeghe is. eñ zōmige dyeren
zijn vā groter ghoedertirenheyt eñ zō
mighe vā groter felheyt eñ die lāghe
ghedēckē als die hōdē die kemelen eñ
die ezelen. eñ zōmighe zijn vā crācker
ghedēckenis als die struys eñ dye du-
ne Mer die mensche alleen ghedenct
vergheten dinghē als auicenna sept.
nochtās zijn daer veel dyeren die ghe
denckē dingē die si sien eñ lerē als aris.
sept li. i. Jnden menschē al leē is die me
morie na dyen dz hem die mensche oec
verstaet eñ sin heeft eñ daer om sept au
gustinus de ciuitate dei xi. het is eenre
hāde wonderlijcke wijsheyt indē stom-
men beesten inden welcken properlijck
te spreken wetenschap is. Want i hem
wordt een ghelikenis van wetenschap
gheuonden want si hebben een open-
baer beheyndicheyt in haer iongen te
winnen ende die te voeden eñ te verwa
ren ende in haren huysen nesten te ma
ken ende in haren voetsel te zueckē. eñ
hem seluen te ghenesen ende te vlyen
daer si zeker zijn ende si weten oec toe-
comende dinghē ende elck paer mynt
hem onderlinghe als die hart mint die
hynde dye leeuwe de leeuwinne ende
alsoe voert zc. Jtem aristotiles sept dz
in elcken dyere is een radicael lit twelc
tbeghin is alre virtuten als der natuer
lijcker der gheestelijcker ende der zien
lijcker virtuten ende dat is thart Of an
ders yet in zijn stede van wes wortele
auicenna sept Beghint dye scheppenis
se alre dyeren ende formeringhe ende
figuraci. Ende als dat volcomelic ghe
formeert is soe heuet een aensicht dat
wederbuucht is tot sinen materiaIiken
ende beghinnelijcken beghinne daert
eerst of ghecomen is als totter aerden
ende dye oprechtinghe is den men-
schen alleen ghehouden vanden begin
der naturen. inden welcken die natu-
re des menschen is ghedeelt ende oec
ghesettet bouen alle dynck dat lijf ont

fanghen heeft als die poete sept. Itē basilius sept dat alle dyeren moediger werdē teghēs die tijt dat si wynnē willen dan in anderē tiden Eñ dz gheualt in die lentē tijt wāneer dat die hemelsche hettē indē dyerē bestaet te regnerē Die ghelijckenis sept auicenna eñ oeck aristotiles Alle dyer dat saet heeft wint een dyer dat hem ghelijcke is eñ daer omme heeft die nature enen pghelickē dyer een lyt ghegeuē den enē daer hy tsaet mede wt stortē sal ende den anderen daer hy tsaet in ontfanghen sal als den wyue heeft si die moeder gheghe uē eñ dit is generael in allē dyerē daer onderschept is des ghestachtes want die man heeft hem als een form ende twijf als een materie eñ daer om al dz wijflic is heeft een moeđ oft yets wat voer die moeder daer si des mās saet ī ōtfaet eñ dat gheschiet menichsins inden enen aldus ende inden anderē also als auicenna bewijst in menigen exempelen. Item auicenna sept generael proprieteyten vanden dyerē eñ sept aldus Het ghelijckē zommighe dyeren i den leden als die mensche eñ tpaert in den vleysche eñ inder zeenē eñ si schelē onder malckanderen in veel dinghen. eerstwerven inder ghedaenten ende in der hebbinghe der leden alsoe wel der slechter leden als der componeerder. Als die slecke heeft schulpē die eghele heeft doernē eñ die mensche niet ende dat peert heeft enen start eñ die mēsch niet Item si schelē inder groethept als inden mōde ende indē oghē Wāt dz eē dyer heeft enē groetē mont eñ dat anđ enen cleynen Item si schelen oec indē ghecale want dat een dyer heuet twee voeten ende dat anđ vier ende zommighe dyer veel voeten als die spynne luzen ende ander dyeren Item zommighe schelen inder figuren of inde hardichept of inder morwichept als die ossen voeten zijn harder dan des menscē voeten. Item si schelen oeck mede inđ gheleghentheit want die mammen vā der merpen legghen tusschen die achter ste beynen ende vanden elephant legghen si onder die borst Ende si schelen in haren wercken want die elephāt die vecht mit sinen oren ende mit zijnder nasen ende die ossen mitten hoernen. Item si schelen oeck in haren passien. want die vle heuet crancke oghen ende die zwaluwe heuet scharpe oghen. als auicenna sept Item si schelen in haren begherē van te hylickē wāt dat een is yperich ende starc te minnen als die haen die ander cranck als die torreldu ue ende zommighe begheren mit allē specien ende zommighe mitten haren alleen ende zommighe houden altoes reynichept als die bien Item daer zijn zommighe dyeren die van groter ghulsichept ende ghyerichept zijn indē eten ende daer omme iagen zommige des nachtes als die wolf ende zommighe des daghes ende des nachtes als die catten Item in allen dyeren zijn noet menigherhande leden die deen dē anderen dyenen om die menigerhādichept haers wercx waer omme dat dye beenen noet zijn op dat si al den benen een onderstant wesen sullen ende dye knoerselbeenen zijn oeck noet om dat vleysch te beschermen vander hardichept der beenen. Ende die zeenen die zijn oeck noet om die vergaderinghe

der leden ende om die draghinge des gheuoelens ende des beroerens ouer mits dyen leden ende zijn tape ōme te sniden ende boechsom om te crommen Ende tolepsch was noet om die ydel⸗heyt te vollē ende om die leuendighe hetteu te houdē. ende thert is noet om dat beghinsel des leuens ende om die winninghe der gheesten ende die lon⸗ghen omme den adem te verhalen en de om dye coude lucht aen te halen om die zaftighen die hetten van tharte En de die maghe is om die eerste verduwi ghe der spysen ende die substancie der leueren is noet om die winninghe des bloets Die aderen zijn noet ōme dat si tbloet ouer alle die leden draghen sul⸗len Die darmen zijn noet om dat si den dreck wech draghen sullen ende zuue⸗ren sullen. ende die nyeren mitter man nelicheyt zijn noet om te behoudē een ghelykenisse. die ghalle is noet om die starckinghe der verduwinghe. die milt is noet om dat daer vergaderen sal die melancoliose oueruloedighe humoer. Thoeft mit zijn toebehoren was noot om alle tlichaem sin te gheuen ende te regeren. die hals was noet om die ver ghaderinghe des hoefdes eñ des lich ames ende om die stemme te formeren ende om die spyse ende drantk te voerē totter maghen. die borst is noet om die gheestelycke leden te beschermen. dye armen ende handen waren noet om te wercken die siden ende ribben om te be houden die natuerlijcke leden. Eñ dye beenen ende die voeten om dz lichaem te draghen ende oeck om dat eē men⸗sche ghanghen mach vander eenre ste den totter anderen stede Die huut was oeck noet om een beschermenisse alder bynnerster leden voer den hynder dye van buyten comen mach. Ende dye ha ren zijn noet om dye huut te bescher⸗men. Dye naghelen waren noet om die eynden vanden vingheren ende vandē voeten mede te beschermen. Item dye nature in allen dyeren is ghedu⸗pleert om dat si wat voetsels hebbē sul len teghens dye quetsinghe ende daer omme hebben die harten hoernen en⸗de die beeren hontstanden. ende dye leeuwen claeuwen. Ende alsoe open⸗baert inden dyeren dat i hem niet ouer uloedich en is noch te luttel. ende dye cleyne dyeren die gheen scharpe tan⸗den of claeuwen en hebben of hoernen lopen wel daer si verkeert zijn als ha⸗sen ende conynen. ende in deser ghelijc ken. Item alle dyer dat een andˀ win⸗nende is heeft oghen sonder alleen die mol dye welcke oghen heuet mit enen webbe besloten. ende dit webbe is hem ghegheuen om zijnder cranckicheden des ghesichtes Ende alle dyer dz oren heuet roert zijn oren sonder die mēsche ende alle dieren dat haelt sinen adem. Mer zommighe by openbaer weghen als ten monde ende ter nasen eñ zom⸗mighe trecken haren adem by heyme lijcken weghen als doer zweetghaet⸗kens als die byen ende vlyeghē. ende deser ghelijc. Ende alle viervoete dier dat bloet heeft dat heeft morch eñ dye mensche sonderlinghe heeft veel van⸗den morghe nae sinen lichaem te syen. ende dat was noet om menigherhāde werckinghe die hy doet. eñ alle dyer dz hoernē heeft dat heeft ghesplitte voe⸗tē mit clossen wtghenomē dē eenhoern

heeft voeten ghelijc een paert. ē alle
ghehoernt dyer heeft die hoernen hol
sonder die hertē ē die eēhoern. ē alle
ghehoernt dyer is viervoetich wtghe
nomen een serpent in egiptē dz hoernē
heeft ē wert cerastes gheheyten Jck
spreke vandē dyerē die hoernē hebben
die vādernaturē des beens zijn Want
die slackē hebbē cleyne morwe hoernē
ē slimich ē nochtans en zijnt gheen
hoernē mer instrumētē daer si die wegē
mede soeckē wāt si hebbē een crāc ghe
sicht ē gemoet hem yet harts so trec
ken si vluchs die humorē in ē si hebbē
sculpē voer haer huysen. Item zommi
ghe dyerē hebben tanden in beyden ki
nebacken ende zommighe alleen bene
den ē die gheen tandē in die ouersten
en hebbē die zijn ghehoernt want dye
materi ghaet in hoernē Item ne gheē
dyer dat cromme tanden heeft heuet
hoernē wāt die materi ghaet ī die hout
tande als dat zwijn die houtāde ē die
hoernen en ouerdragen niet. ē die dye
ren die gheordineert zijn te rouē hebbē
die tādē ghedeylt ē scarp als die wol
uē ē die leeuwē. ē die tamme dyeren
ē diemē temmē mach als koyen ende
elephantē ē kemels hebbē die tandē
effen ghelijck dichte deen an dand oft
al een tāt waer op dat si dz cruut te bat
eten soudē. ē daer en is gheē dyer dat
meer ordinācien vā tādē heeft dā twee
wtghenomē dē visschē alst opēbaert in
dē snoeckē ē in veel anderē Nochtās
seytmē dat in yndiē eē wōderlic dyer is
dat den beere ghelijck is inden lichaē
ende inder huut ende den mensche in-
den aensicht ende heeft een roet hoeft
als menye ende enen alte grotenē mōt

ende in elcke kynnebac drye ordene vā
tanden die vā malcanderē onderscei dē
zijn Wes endē zijn als des leeuwes. ē
zijn start is als des schorpioens start ē
slaet of schiet mit sinē haer als dz doer
nen varken doet. ende heuet een vrese
lijcke stemme oft een bazuun waer oft
trom pette ende loept snellijcken ende
eet menschen ende daer en is gheē wre
der dyer opter aerden noch men vint
gheen wonderlijcker als auicenna seyt
Ende dese beest heyt in griex vantus
Dat selue seyt plynius oeck libro viij. c.
xxij. waert dat die mensche songhe ē
dat dyer ryep het soude den ludē dunc
ken dattet een trompet ende een pype
te samen waer dye te samen speelden.
Item alle dyer dat een dyer wynt he-
uet twee nyeren ende een blase Mer de
se dyeren die eyeren legghen en heb-
ben gheen nyeren noch blase. ende dye
ouervloedicheyt des vuchten inden vo
ghelen dat ghaet in claeuwen ende in
vederen Ende inden zwemmendē dye
ren dat ghaet in schulpen ende ī scubbē
Item alle dat hoernen heeft ende bo-
uen gheen tanden en heeft dat edkaeu
wet ende heeft veel buuckē. enen buke
die groet is ende enē anderē die mynre
is. enen langhē ē enē wijden. ē die sa
ke waer om dat dese veel bukē hebben
is menigerhande verduwinghe want
haer spyse is droeghe ē niet wel ghe-
kaeuwet int beghin om die ghierliche
de des etens. ende daer omme moeten
zijt anderwerven kaeuwen. Want dye
spyse wert weder ghehaelt vādē meest
ten buuke totten monde ē daer wert si
gheederkauwet. ende als si andwervē
alsoe ghekaeudt is soe wert si voert tot

ten anderen buke gheseynt als auicen-
na seyt li.ij.c.ij. Ic segghe dat alle dyer
hebbēde smeer en heeft gheen smerich
morch. Eñ alle ademende dyer heuet
een longhen of yets wat voer die lōgē
als die visch heeft kuwē onermits wel
ken hi twater mitter luchten nae hem
trecket eñ laettet nae wt. Eñ alle dyer
hebbende bloet dat heuet hert eñ leue
re eñ die gheen bloet en hebbē dye en
hebben oeck gheen herte nochtās heb
ben si voer therte tsaet des leuens. Itē
alle die dyeren die wynnende zijn heb
ben enen ghalle zommighe hebbense
verborghen als die hert tpaert eñ dye
muyl. ende zommighe hebbense open
baer. ende die delphijn alleen en heeft
ghenen ghal al ist dat hy wyndt ende
ademt Item die dyeren die eyeren leg
ghen hebbē ene grote ghal of eē cleyn
als die visschen eñ die serpēten. Item
dye selue seyt dat alle dyer hebbende
bloet dat heeft saet eñ alle dyer dz vol
bloets is wynnēde ander dyerē heuet
vijf sinnen dā een gheslacht van musen
wes oghen bedect zijn eñ heeft eē pu-
pille onder dat vel eñ die weghen der
zonnē zijn in zommighe vborghen als
dye oren eñ die nazeghaten twelc opē
baert inden visschen Wāt si volpen als si
wat horen pulsen ende si rueken anđs
en soudē si niet totten net comen om dē
melck eñ om ghebraden vleysch waer
om dat die kreeftē indē vischkoruē lo-
pē eñ daer om seyt aristo. als auicē. seyt
dz die delphijns dz zijn meerzwijns eñ
eē āder gheslacht vā visschē alst donret
vallē optē grōt of i hē waer dat groete
euel eñ dā werdē si gheuāgē of si drōc
kē warē eñ si vliē vāđ stede daer eē anđ
visch ghedoot is eñ vādē bloede eens
anders visches. eñ si schuwen ōreyne
netten eñ onreyn koruen eñ si ghaē in
dye nyeuwe die wel rukē. Eñ die dyerē
die anghelē hebben als byē eñ vlieghē
die hebbē scharpe sinnē. Wāt si horē vā
verren ende si ruken. Ende die byen en
blyuen niet daer enighē quadē lucht is
ende daert vuyl stincket Mer si rusten
ghaerne daert wel rnuct eñ daer zue-
tichept is als die selue seyt. Item dye
dyerē schelen inder stemmen wāt zom
mighe hebbē eē starcke stemme eñ een
scharpe eñ zommighe een crācke eñ eē
weecke eñ zommighe luttel stemmen
of ne gheen: Eñ alleen die dyeren dye
enen roeper hebben ende een longhen
eñ die ademen gheuen gheluut eñ die
niet en ademē maken onderwylen een
gheluut onderwijlen een wispelinghe
eñ dye dyeren dye een stemme maken
ende tonen ende ander dyerē dese ma
ken een groet gheluut ende maken eē
krijssinghe als si hylicken willen. ende
een yghelijck kent zijn gheslachten by
haren properen stemmen eñ nodē mal
cander totter vrijnghe. Item die selue
seyt dat alle dyer hebbēde bloet dz wā
derēde is dat waket eñ slaept ende alle
dyer dat eyeren leydt is van dunnen
slaep. Item alle dyer behouet eē voet
sel dat hem bequaem is eñ zijnre com-
plexien ghelijcket eñ in haerder spisen
te nemen daer is groet onderschepdt
tusschen ende oeck in haren dranc te ne
men Want die ghaende dyeren die ha
re volcomē ghelike lippē hebbē drinc-
kē al zughēde. als die mēschē peerden
koeyen eñ muylen zce. Mer die ander
dyeren die onghelijke lippē hebbē die

drincken al leckende als die kat eñ die hõt eñ deser dyeren tonghe is buuch- somste om dat water nae hem te leckẽ. Item het zijn veel viervoete dyerẽ die niet en drinckẽ dã zelden als hazen eñ coninen Wãt die vochtichtichept van- den cruden is hem voer enen dranc. eñ die ander dierẽ die vã groter droecheit eñ hetten zijn die moetẽ drinckẽ. eñ dye droeghe eñ hete spijse eten als duuẽ eñ ander voghelẽ die niet en rouen. mer die rouen eten vuchte spijse eñ daer om drincken si selden. eñ wãneer dat si dric ken dat is een teiken dat si sieck zijn of dat si alte groten hette hebbẽ als aristo tiles sept eñ oeck auicenna. Item aui- cenna sept noch dat die dyeren vã cley nen lichaem zijn scalcker dan dye mit groten lichaem zijn alst openbaert idẽ spijnnẽ eñ inden ypen eñ inden myeren der welcker ambochten subtijl zijn Itẽ solinus sept int boeck vander wõderlic heden d yer warelt dat alle dyer heb- bende ghesaechde tãdẽ is ghulsich eñ kyuende eñ ghaern vechtẽde alst opẽ- baert indẽ hõt indẽ pantheer eñ inden leeuwe zc. Eñ die wijfkẽs vã sulckẽ die ren draghẽ iõghẽ die onvolbracht zijn wãt si werden blint ghewoрpẽ ende die beerinne die werpt stucken vleysch eñ die lectse eñ formeertse mitter tonghẽ eñ voetse õder haer oxelen als die hen ne haer kukẽ doet alsoe doet dye leeu- we eñ die pãtheer die werpen oeck on volmaecte ionghẽ die niet volcomelijc ghefoрmt en zijn. Item alle dyer dat veel ionghen werpet mint datter eerst ghewerpẽ wert eñ si meynt dz dat tna- tuerlicste is eñ daer om slinden zommi ghe dyeren haer ionghen sonder dat

eerste als zommighe soghen doen Itẽ in allen dyeren die onvolcomen iongẽ werpen daer is vraticheyt in ende gul sicheyt. Want waert dat die nature bey dede dat si volcomen worde si souden õ moeder buuck op schoeren ende crupẽ wt ende soe soude die moeder steruen. Of quamen si wt natuerlijcken si soudẽ haer moeder doot zughen Ende want aldustanighe dyeren ghaerne vechten ende dicwijle malckanderen doot bijtẽ daer omme heuet die nature gheordi- neert datter veel teuens gheboren eñ gheworpen werden op dat haer gheli kenis ommers in die warelt bliuen sal. ende dat si niet al veruaren en sullẽ alst gheualt in dye wolfinne ende in die te ve ende vipera dat is eenderhande slã ghe Dese wijnnet twijntich kynderen tot enen mael als die selue sept. Ende daer omme wanter alsoe veel ionghen te ghader leuen inden buucke van de- ser slanghen van groter ghijericheit zu ghen si dat voetsel vãder moeder ende treckent nae hem vander vuchtichept ende wantse dye moeder dan alsoe ve- le niet gheuoeden en can soe sterft si eer si volcomelijcken daer af ghenesen can Item aristotiles eñ auicenna segghen dat die dyeren die haer tanden te samẽ staende hebbẽ die crighẽ luttel ionghen ende diese scharp ende ghescepdẽ heb ben die crighen veel ionghẽ. ende dye dyerẽ die cleyne lichaem hebbẽ die wi nẽ veel eñ meer dan de grote lichamen hebben Ende die dyeren die minste wi nen hebben mynste mammen. ende dat onderschept vander gheleghenthept der mammen machmen sien die teuen ende die soghen hebben veel mammen

alle denbuuck läghes Item alle dierẽ die veel hilickẽ eñ dicwijl zijn vã corten leuẽ ende daer omme ludẽ die ghelubt zijn leuen langhest. Item galienus eñ auicenna segghen vanden sparma dat sparma vãdẽ goedẽ bloede is eñ is eẽ volcomẽ verduwinghe die thans vbeer lic is int voetsel der leden. eñ daer õme als een dat sparma wtwerpt soe wordt hi zeer õtverwet eñ tlichaem wort vercranct ia meer of hy viertichweruẽ also veel bloets lyete: wãt dicwijl eñ veel te hilickẽ is vderfnis des lichaems ende tleuen werter mede ghecort. Eñ daer omme leeft die elephãt langhe Want hi mint kuuschept eñ hi mynt selden. hier toe heuet aristotiles ghesept auicẽ na eñ solinus mede. Item ysaac tracteert in dietis naturalibus vãdẽ dyerẽ nae dat si des mẽschen lichaem voedẽ de zijn Wãt zommige dyerẽ becomen d complexien des mẽschen als lammerẽ huekẽ scapẽ eñ varckẽ vanden tammẽ. mer vandẽ wilden soe zijn dese als herten eñ caprioels eñ deser ghelijc. ende zommighe zijn daer die der mẽschelijc ker complexien te mael cõtrari zijn eñ dat is in alte groter hettẽ als die thyri daermen die dryakel af maect eñ serpẽten of in alte groter coudẽ als spynnen eñ schorpionen. eñ zommighe zijn daer die der naturẽ des menschẽ õgelijc zijn mer nochtãs en hebbẽ si altemael geen wederuechtinghe. noch en zijn niet dodende als die eghelen hazen vossen eñ ander dyerẽ die vlepsch hebbẽ vã zwa re luchtẽ Wãt alsulcke dyeren zijn alte quaet eñ gheuẽ dẽ mẽschelickẽ lichaem nochtãs voetsel eñ die wilde dyerẽ zijn heetste droechste eñ magerste eñ meer

dan die tamme om des wil dat si steets in roeringhe zijn eñ om dye droechept haers voetsels eñ daer om hebbẽ si har der eñ onuerduwelijker vlepsch dan die ander. Ende der wilder dyerẽ vlepsch en verruult niet alsoe rasch als der tã men vlepsch. Eñ der wilder dyeren en smakẽ niet also wel als die tamme doẽ ende si voedẽ oeck myn wtghenomen die wilde caprioels die bat smaken eñ bat voeden dan enich ander vlepsch. Item zommighe vã desen dyerẽ worden gheuoet in vuchten eñ in waterigẽ steden ende haer vlepsch is zeer voedẽ de ende werden haest verduut Mer si werden schier vanden leden ontbondẽ. Ende zommighe werden ghewepet in droeghen stedẽ die berchachtich zijn ende dit vlepsch is dz beste ende dz be quaemste om die ghesontheit te behou den ende starcket die leden best eñ blyuet daer by Item die dyeren dye ghetemmet werden ende inden hupsen ge voedet worden hebben dat slimichste vlepsch ende dat groetste om veel corrupcien haerder spysen ende daer õme zijn dye dyeren quader te verduwen. want als ypocras sept ist sake dat een mensche weten sal die ghoetheden vãden vlepssche eens dyers soe moet hy weten in wat steden dattet gheuoedet is of dye stede laeghe ende nat is ofte dat si hoeghe ende droeghe is ende of si groete beroeren hebben of cleyn wãt die dyeren die natuerlicke tam zijn die zijn vã myn der hetten ende van meerder vuchtichept dan dye wilde dyeren zijn. ende daer omme is haer vlepsch weecker ende lichtelijcker te verduwẽ Want van veel rustens soe werden dye

zweetgäterē ghesloten waer af dattet vleysch weeck blyft Eñ wät si sonderli ghe veel eten eñ veel drinckē soe werdē die oueruloedichedē der humorē ghe= meerdert eñ die vettichedē werdē ghe menichuoudicht eñ daer omme zijn die lichamē alsulcker dyerē zeer voedelick eñ smakelick eñ ghaen dat lichaem eñ die aderē schier doer. ende al ist dz si na tuerlickē voedē om haere groter vuch heyt willen nochtās werden si haest vā den ledē ōtbonden eñ alsoe gheuē si dē lichaem myn voetsels dan dye wilde. want al ist dattet vleysch der wilđ dye= rē hard is te verduwen nochtās dueret dat byden leden Item in allen geslach ten der dyeren zijn die mannen heeter dan die wiuen eñ van mynre vuchtiche den eñ daer omme zijn si van subtijlder voetsel ende vā edelre dā die wiuē zijn wtghenomen inden gheyten dz beter vleysch is vanden wyue dan vādē man Want inden wiue die vuchtiheyt tem pert die droecheyt der complexiē Mer die manlijcke hettē ōtsteect die natuer licke droecheyt des mannes eñ daer is dat wiuen vleysch beter dā dat mannē vleysch want het is meer ghetempert Item die ghelubde dyerē ond die com plexi des mans eñ des wijfs zijn mid delbaer wāttet vleysch der ghelubder verhetten myn dan tvleysch der mānē ende meer dā der wiuē. Item het is eē reghel dat die dyeren die natuerlicken vucht zijn soe zijn die mannē beter dan die wiuen te eten. ende onder den droe ghē dyerē soe zijn die wiuē ghesontste. eñ dat in een volcomen etate Mer dye mannen zijn beter in enen volcomenen etaet als die selue seyt. Item die goet

heyt des dyers werdet verwandelt vā der menigherhandicheyt der etaten. Want dye dyeren dye noch bij den zu= ken zijn dye zijn bij groeter vuchtiche= den ende slimicheden ende daer omme maken si veel fleumatigher vuchtiche den of onnatuerlicheden ten waer dat si van naturen droeghe warē. als ossen ende gheytē vleysch Ende tvleysch al sulcker dyerē in sulcker etaten zijn best ende sonderlinghe ist dat si mit goeden melck gheuoet werdē. Eñ dat vleysch is noch beter alsulcker dyeren dye ghe speent zijn vanden melcke. Want dat vleysch en is alsoe slymich noch alsoe vuchtich niet. Ende wanneer dat dye dyeren van droegher complexiē zijn eñ dat si volwassen zijn soe is dat vleysch harder te verduwē mer het is beter in sinen voeden ende starct dat eñ hout dē mensche ghesonder als die selue seyt. Ende inder vierden etaet als si weder af ghaen soe en is dat vleysch niet also ghesont om tweerhande saken wille. want haer hetten ontghaet hem ende die substancialijcke vuchtiheyt werdt verteert ende daer om is tvleysch hart ende quaet te verduwen ende sondlige ist dat die dyerē vā droegher complexi en zijn. eñ daer om ist een ghemeyn re= ghel van allen vlyeghē si of ghaē si dat si beter ende ghesonder teten zijn alsoe lange als si wassen dā als si weder clin ghen of afterwaert ghaen Ende die in den gheberchten gheuoet werdē dye zijn ghesonder dan die daer inden broec kē gheuoet werdē want si zijn subtijlre eñ van beterē bloede Item die dyeren die grote crude eten ende weyden als die ossen eñ coyen die zijn des winters

magherre dan indér leyntẽ of indẽ zo
mer Want des winters en hebbẽ si int
ghemeyn alsoe goet voetsel niet. ende
daer om nae half leyntẽ werdẽ si vet eñ
bestaen een goet lijf te crighẽ eñ dã sma
ket haer vleich bat dã dat des wynters
ghevoet was Item die dyerẽ die cley
ne crudẽ weydẽ die zijn grover eñ ghe
sonder te eten vãdẽ beghin der leynten
tot half zomer Item het zijn anđ dye-
ren die loverẽ eñ spruyten etẽ vãdẽ bo-
men eñ dese zijn goet vã half zomer te
midwinter toe Eñ die dyeren zijn beter
te eten die cleyne droeghe crudẽ weidẽ
dan die vuchte crudẽ weydẽ. eñ die lut
tel eten ende drincken zijn bater dã die
veel eten eñ drinckẽ Wãt soe wat dyer i
den gheberchtẽ ghevoet werdt is be-
ter dan dat inden huyse ghevoet wert.
om des wille dattet meer wãdert ende
lopet eñ verteert die overvloedige hu-
moer eñ vuchticheyt daer zijn cõplexie
mede ghetempert werdt wãt indẽ ghe
berchte is puere eñ ghesonder lucht eñ
goede dorre ghesonde crudẽ. Itẽ dye
dyerẽ schelen inder vetticheyt wãt dye
daer vetste zijn dat zijn de quaetste tetẽ
wãt si hinderẽ der verduwinghe ende
die vetticheyt drijft inder maghen op
die spyse eñ maecter een walghinghe
eñ daer omme plaghẽ die oude tvet af
te doen eñ aten tvleysch alleen Eñ dye
dyeren die alte magher zijn die zijn ze
nich eñ hebbẽ alte luttel bloets eñ zijn
luttel vucht eñ daer om ghevẽ si dyen
lichaem luttel voetsels Mer die dyerẽ
die tusschen vet ende magher zijn dat
zijn die ghesontste. Item daer wort on
derscheyt inden dyeren nae der verwã
delinghe der tiden wãt zommighe dye
ren werden verarmt in enen tide vã ha
ren morghe eñ van haren bloede ende
zommighe werdẽ contrarie daer tegen
vol ghevõden alsmen sien mach inden
mosselen vander zee ende inder hersen
des menschen ende by avõture van al-
len dyeren als aristotiles seyt int boec
vanden proprieteyten der elementen.
eñ daer omme werden veel luden sieck
in een deel vander maent of vanden ia
re alst wel openbaert in limaticis ende
in maniacis ende oeck inden ghenẽ die
vallen vanden groten evel. Van desen
soeckt boven int boeck vãder manẽ Eẽ
ghelijckenis seytmen vander apen en
de sonderlinghe seghet avicenna dat si
verblydet wordt of bedrovet nae dyer
wandelinghe der tyden ende specialijc
ken nae der lopen vander manen. Also
werden oeck zommighe dyeren in een
re tijt magher hoe veel dat si nochtans
te eten hebben. ende dese selve dyeren
in conerarien tiden werden vet al slapẽ
de als avicenna seyt Die ratten legghẽ
des wynters al stille of si doot warẽ en
de werden vet al slapende Mer des zo
mers alst warm weder is soe loepen si
recht of si onvroedt waren des nachts
doer dye huysen boven ende beneden.
Een ghelijckenis vertelt hi oeck mede
vanden zwaluwen ende van zommigẽ
anderen voghelen die ghevondẽ wer
den of si doot waren ende legghen in
holheyt der bomen als die kockoc des
wynters ende na als die zomer coemt
soe crighen si haer craften weder ende
werden starck ende alsoe doet die beer
rinne als avicenna aristotiles ende soli
nus segghen want na dyen dz si õtfãgẽ
heeft soe huudt si haer in heymelikẽ ste

den menighen tyt eñ en neemt dā gheē spise. zoect nederwaert vandē beere dz is van orlus. Eñ alsoe doen oeck dye visschen in zommighen tidē werden si vet eñ in anderē tidē daer nae wordē si magher wāt die lāghe visschē werden vet vādē noerdē wint eñ die brede vis-schen vanden zuden wint eñ zommige werden vet in reghenachtighē tidē als aristo: seit Die reghē is allē visschē goet sonđ eē geslacht daer die visch kotē af heyt die vā grotē reghē sterft Wāt die reghē maectē blint ist dattet zeer regēt Item daer zijn zommige dyerē die hē ōderwilē v̄nuwē ende v̄muten als die kreeft zijn schulpē die hertē haer hoer nē die hauicken haer vederen als oeck ysaac seyt Tvleysch der dyerē daer dye hettē eñ die droechte bouē gaē als ke-mels Dit vleysch is des zomers nyet ghesont mer des witers ist goet ghetē Eñ tvleysch v̄ dyerē die heet eñ vucht zijn dat is goet eñ ghesont i die leyntē eñ des herfts redelic. die coude eñ dro ghe vleysschē en zijn dan niet ghesont als vādē gheytē Eñ tvleysch dz coudt eñ vucht is dat is gesont vā half zomer tottē eynde vādē zomer. eñ indē witer ōgesont als is v̄ken vleysch Eñ in die lentē eñ indē herfst ist middelbaer tver kē vleysch als ypocras seyt Tgheyten vleysch is des zomers ghesont eñ dat cleyn quickē vleysch is goet in die leyn tē eñ dat ossen vleysch is goet int eynde vāđ leyntē eñ int beghin vāden zomer. Item tvleysch der dyerē na dyen dat-tet ghepunt is tottē eten der mēschen wert v̄wādelt na v̄ menigerhāde berey dinghe Wāt als ysaac seyt Onderwilē wertet ghebradē eñ ōderwile ghesodē onderwilē ghefrijct Eñ die ghebraden of ghefrijct werdē die zijn indē voedē grouer eñ drogher eñ quađ te v̄duwen dā die ghesodē zijn. want als tvleysch ghebradē wert so wert hem zijn vuch-ticheyt benomē vādē viere eñ crijcht eē droecheyt eñ dz ghesodē vleysch blijft vuchtiger eñ is beter te v̄duwen want twater temperet ende maket vucht eñ onderwilen wertet inden water gheso den ende dan soe doetmen daer goede specien toe die tvleysch bequaem ende goet maken al waert wat onnatuerlijc ende die specien ende die cruden ghe-uen hem enen smake ende enen roeke die zeer ghoet is. Item men sal dat vleysch speden dat magher is ende dz droeghe van complexiē is. eñ tvleysch dat vucht is eñ vet dat salmen braden. ende dat middelbaer is dat salmen frij ten mit goeden cruden ende pulueren. Ende dese bereydinghe werdt menich fins want onderwilen wertter vleysch vanden dyeren gheuonden dat gesont ende bequaem is te braden ende is on-bequaem te sieden Eñ gheiten vleysch ende ossen vleysch is beter ghesoden dan ghebraden ende verken vleysch eñ schapen vleysch of calf vleysch is be-ter ghebraden dan ghesoden want dat droghe vleysch werdet ghevuchticht ouermits der siedinghe. eñ dat vuchte vleysch wert ghedroecht ouermits der bradinghe. eñ men sal dat ossen vleysch ende dat gheytē siedē om hare droech heit wille ende si werden oeck mit al-dustanigher bereydinghe beter dan si waren. Hier toe heuet ysaac gheseyt in dietis. Item die dieren en zijn niet al-leen gheordineert totten voetsel dyer

menschen mer oeck tot menigherhan de zuucten ende ter medicinen want al ghestachten der dyeren zijn totter men schen behoef ghescapen als die phylo zoef ende iohannes damascenus seg- ghen mer zommighe totten ethen als herten hynden ende zommighe tot ha ren dienst als paerde ezels en kemels. en zommighe tot haerder ghenuechtē als die maerlen aexteren en deser ghe lijck Die ander zijn gheschapen totter oefeninghe der menschen op dat dye mensche zijn zuuct kennē sal en ontsien die moghēthept godes en daer om soe zijn die lusen en die vlopen ghescepen als die leeuwē en die beren op dat dye mensche indē eersten lopē sal totter be kennis zijnre epghēre zuuctē ende ver uaert sal wesen vanden anderē als van den crupendē dyerē en vanden wilden beesten dat die menschen een toever- laet hebben sal totter aenropinghe des namen godes. Item daer zijn dyeren ghescapen om die siechept des mēschē te verlichten als tvlepsch vander slan- ghen totter dryakel die ghalle vanden stper en van anderen dyeren tottē passi en vanden oren en totter donckerhept vanden oghen ende des serpents vel- le in olyen ghecoect zaeftich de zerich hept vanden oren wōderlijcke zeer als dyascorides seit int boec ascolapijn Item vādē verborghē virtutē d ledē septmen aldus Waert sake dat yemāt ghinc sit ten op eens leeuwē velle die de aen- bepe hadde indē fundamēt hi soude te hāt daer af ghenesen werden en waert dat hem yemāt smeerde mitten smeer der nyeren vā enē leeuwe of mittē drec vā enē leeuwe die woluē soudē wech lo

pen Item die selue sept aldaer datmē den start snede vā enē wolue en bonden aen der cribben daer die coyen staen soe en soudē die woluē daer by niet dorren comē Item die selue sept dat die oghē vā enē beer dat is vā ursus wtghewon nē had en datmēse bonde optē rechten arm eēs mēscē die dē quartepn had hy soude ghenesen werdē Item wolfs hō den tāden ghenesen lunaticam passio- nem dats een siecte die den mānen vol ghet als die selue sept Die ghelikenis segghen oeck pitagoras en plin. waert dat die wtghewōnen oghen vā enē wol ue viervoetighe dieren saghen die tam warē si souden wech lopē. Dit dūct my dattet niets te recht en staet Mer het staet alsoe inden exemplaer int boeck viaticus constantini sept hi Dat wit hō dē hare die nerghēts een smetkē en he uet ghehanghen an den hals eens zie ken die ziec is vanden groten euel ghe neest den ziecke en verbiet hem zijn val len Men sals haers nemen een ghoet deel alsoe sept oeck pytagoras int boec der romepnen Men sal maken een vin gherlijn of eē rinc vanden hoeuē eens ezels daer niet zwarts aen en is. ende die vallende is vanden euel die sal den rinck an zijn hāt steken en hi en sal niet meer vallen. ende hi sept dat dye ghal van enen stper ghewreuen ende ghe- smeert onder den nauel eens menschen maeckt camerghanck. Item die sel- ue sept oeck dat dye tant van enen ser- pent wtghewonnen ter wylen dat dye serpent leuendich is ende den ghehan ghen aen enen die den quartepn heuet verlost dē siecken daer af: ende ist sake dat ghij enighen hups beroect mitter

longhen van enē ezel soe zuuert hi dat huus van alre onreynicheit der serpenten eñ der crupēder dieren dese eñ veel ander proprieteitē die wondlic sijn sept plini9 dat si sculē indē leden der dieren alsmen vander naturen der dieren nae int perticulaer segghē sal want daer en is niet indē lichaem des diers tē heeft in hem heymelike medicinē wāt dz vel le eñ dat hare die hoern eñ dye naghel vleisch eñ bloot en sijn niet si en gheuē baet of si en sijn erghent toe goet noch oec die dreck Mer hier mede is des ghenoech int ghemeyn thants ghesept

Want nu bescreuē sijn die proprieteitē eñ die naturē der dieren int ghemeyn so ghebrekē hier noch te segghē die proprieteitē sommigher dierē ende der serpenren eñ dat mitter hulpē ons heren eñ dat bi ordinācië vādē a. b. c.

Dat .ij. ca. vanden ram

Aries is een wollich quick dz wolle draecht eñ is behaechlic in sinē moede eñ is van naturē goedertierē als ysi. sept li. xij. c. i. hi is prins eñ leidsmā vāden anderen scapē eñ daer om heeften die natuer starker gemaect dan die and scape eñ ysido. sept dat aries is veruex dat is een ram eñ is ghesept van vires dats van craften want die ram is starker eñ craftigher dan die ander scapen of daer ō dat hi is als een man der scapen als ysido. seit of veruex wordt gesept van vermis dat is een worm daer om dat hy enē worm voer int hoeft draghet wes ioecte of kreuelinghe hi niet wel liden en mach hy en stoet op enich dinck starkelic mitten hoefde want wat hem te ghemoet coemt daer wil hy teghen lopē eñ daer om wordt aries van ares in griex ghesept dat is virtuut of craft in duutsche want indē cudden der scapē die mānekyns hyetē arietes wāt si makē die and scapē drachtich Item ysido. sept dz aries was eerst in aris dz is inden outarē gheoffert vandē volke waer af dat hi aries ghenoemt is want hi tot aram dat is tē outaer gheslaghen was eñ ghedoot want nae moyses wet so was die ram een zuuer beest te offeren eñ te eten eñ men plachen voer die sondē der menschen te offeren eñ want sijn claenwen ghesplit warē eñ hi edercaude so wordt hi vandē volck ghegetē eñ gheoffert eñ ysidor9 sept li. xx. dat si bidentes plaghē te heytē daer om wāt si ond die achtande die si haddē die twe vorste tandē hoechste staende haddē bydens is twitandich te seggē van bis eñ van dens eñ hier om plaghēse die heydē zeer te offerē als die selue seit Item dese ram pleecht die lāmaren te bescermen eñ die oude na te volgē eñ hoe dz hi ouder is hoe dat hi nutter by den scapen is eñ syn felheit wert hem zeer benomē alsmen hem sijn hoern doerboert biden ore eñ hi worter mede ghedwonghen eñ als hem sinē rechter culle ond bondē werdt so wint hi ghermkens eñ wort hem die luchter culle onderbōdē so wint hi mānekens en inden noerden wint wynt hi mānekens eñ indē zuydē wint wyfkens eñ hoe sulke aderen van verwē die ram draecht of heeft ond sijn tonghe alsulkē vacht crighen die lāmeren want heeft hi zwert aderen so crycghen die lāmerē zwarte vachtē eñ sijn si wit so crygen si witte vachten eñ sijn die aderen menigherhande die vachtē sullen menigerhande vā verwē wesen

Jtem aristo. eñ auicēna segghē dat die
ram heeft alte hardē voerhoeft eñ een
hoernige hardicheit Mer hi is cranc aē
beiden sidē vandē slape eñ daer om he-
uet hē die nature die hoernē groet ge-
geuē dat si hē mede besidē aen dē hoeft
de dienen eñ sijn ront omgaēde ter ma
nieren van enen schilde eñ wat scarp int
einde daer hi thoeft mede beschermen
mach wāttet hoeft van naturē sieke is
eñ cranck eñ die hoernē makē hem enē
moet ende hi is daer om veel te coenre
eñ gaet alre vorste vandē scapē om dat
hyse bescermē sal eñ houdt sijn hoeft in
die lucht eñ hi vesticht sijn voetē in die
aerde eñ want hi splituoet is so staet hy
veel te vaster inder aerden eñ sijn vacht
is better dan die ander scapē eñ sijn ha
re is langher eñ die huyt oft vel is dic
ker eñ starker also dat hi bet teghē dye
coude mach eñ teghē die hettē eñ tegē
onwedē van reghē van hagel eñ vā snee
eñ inder tijt der minnē vecht hi om sijn
wiuē eñ stoet sijn wedsakē mittē hoer-
nen eñ op dat hi te stiuer lopē sal so on
derhaelt hi sinē loepe eñ al springende
so stoet hi dan Jtem vandē rāmen seyt
oec auicēna li. viij. dat die rāmen eñ die
bocken gaen veel te ōgheeks of ledich
indē winter en berghense hem niet om
die coude eñ ondwilē gaen si vandē war
mer stede totter couder eñ alst regēt so
en lopen si wten reghē niet thent die re
ghen gheminret wert eñ die rāmē vol
ghē natuerlic den bocken eñ rustē al ter
tijt toe dat dye harde enē van hem ne-
met eñ doeten voer gaen eñ die ander
volghē nae eñ si ontsien natuerlike dē
dōre als die scape doen of die copē dye
welke als si ontfanghē hebben ist dan
dat si donre horē so verwerpē si haer lā
merē van anxt eñ ondwilen staen si enē
haluē nacht te gader eñ slapen eñ dan
al scheidēde slapen si op haer zijde en-
de weindē hem ondwilē om want van-
dē leyntē tottē herfst slapen si al op een
zijde mittē hoefde op ghericht dan als
si siecke sijn eñ als si haer spise edercau-
wē eñ biten al slapēde eñ al wakēde eñ
gheuallet dat si ōdwalen so en comē si
niet weder ten si dat si weder geroepen
werdē vandē herder Jtem ṗsaac seit in
dietis dz die rāmen bliuēde in hore iōc
heit sijn van minre vuchticheit eñ van
minre slimicheit dā die zoclāmer ende
dat is om haere outheit wil die haerre
cōplexiē bouē gaet eñ daer om is haer
vleisch beter dan der lāmerē of der oyē
eñ sondlinghe ist dat si ghelubt sijn wāt
haer vuchticheit wert mitter lubbinge
getēpert eñ dan werdē si vā goedē sma
ke Mer als si oudt sijn so ontgaet hem
die hettē ist dat si niet gelubt en sijn vā-
der outheit Mer ist dat si gelubt sijn eñ
mede oudt eñ af gaende so deruē si die
hettē twysins als der cullē eñ der oudt
heit eñ daer om sijn haer lichamē cout
eñ droghe als een houte eñ harder eñ
onsmakeliker Jtem die lichamē vandē
weeders die natuerlikē heet eñ vucht
sijn die sijn natuerlic beter dā die ander
die oudt sijn eñ die coudt eñ droghe sijn
hier toe heuet ṗsaac geseit in dietis Jtē
aristotiles ende auicēna segghen li. vi.
dat die rāmen ende die bocken hebben
een proper stemme daer si malkande-
ren mede roepen als die ander dieren
ende als si sout water drincken soe lust
hem te hiliken ende het lust den oudē
weders meer dan den iongen eñ wan-

neert den ouden meer lust in enē geset
ten tijde so ist een teyken van enē goe-
den toecomēde iaer eñ lustet den iongē
haesteliker dat is een teykē van toeco-
mender zuycten ouer die scapen in dat
iaer als die selue seyt zce.

Dat .iij. ca. van een lam

AGnus dat is een lam ysido. seyt
dattet gheseit is van enē griecxē voca
bel eñ is also veel als goedtierē wāt hȝ
wordt dat ōnoselste dier gheuōdē van
allen dieren eñ en quest niemant mit tā
den noch mit hoernē noch mit claeuwē
eñ so wes aen hem gheuondē wert dȝ
is al goet vleisch der spisen eñ twel tot
menigherhāde oerbaer die wol of tha
re ter cledinghe eñ sijn dreck tlant me-
de te vetten die claeuwē eñ hoernē ter
medicinen zce. of als ysido. seyt li. xij.
die latijnsche segghē dat agnus coemt
van agnoscendo dat is vā bekennē wāt
agni dȝ sijn lāmerē kennē hoer moede
ren voer alle dierē want waert zake dȝ
een lam sijn moeder in enē groten cud-
de scapen vloren hadde het soudse we
der vindē vluchs aen horē blekē Item
als auicēna eñ aristo. segghen soe wer-
den sōmighe lāmeren geborē des leyn
tens tijt eñ sōmighe des herfst tijt en-
de die des leyntens ghelamt werden
dat sijn die meeste eñ die starcste vā craf
tē eñ vetter dan die indē herfst gelamt
werden eñ die ontfangē werdē als die
wint noerden is dat sijn die beste eñ be
ter dan die onfangē werdē als die wint
zuyden is eñ alst zukē sal so vouret sijn
voerste knyen eñ knielter op op dattet
te bet melc vander moeder crigē sal eñ
het stoet die tepelen vander borsten op
dat die melc darwaert te bet comē sal
eñ mittē bletē soeket die moed alst sijn
moeder vlorē heeft eñ alst sijn moed ge
vonden heeft soe wepelstertet mit sinen
startkē vā groter blijscapen eñ ter stont
soeket die māmen eñ het en zuuct nem
mermeer die moed ten moetet thoeft
eerst op heffē eñ het heeft subtijl haer
eñ cruust eñ weder om ghecrult die cou
de hyndert den lāmeren seer eñ sonder
linghe in reghenachtighē tijdē eñ het
verblijt hem indē ghezelscap van veel
scapen eñ alst alleen is so droeuet eñ is
veruaert eñ pleecht voer of ter zijdē wt
te lopen huppelē eñ springhē eñ te spe
lē eñ heeft grote ghenoechte Mer alst
enē wolf siet so ist alte seer veruaert eñ
so lopȝ vluchs wech eñ daert sinē stat ne
met daer bliuet vast staen eñ en dar hē
niet verroerē eñ dan en bletet niet Mer
het siet ōnozeliken eñ hoept dattet dye
wolf sparen sal om sijnre ōnoselheit wil
dā alst vandē viant gheuangē wert eñ
vandē vleischouwer ghebondē wert so
en slatet noch en bijt noch en stoet Mer
het zwijcht eñ laet hem allen doen dat
si willē villē eñ dodē eñ al wortet tē wey
den ghedreuē eñ weder gehaelt om te
doden het zwijcht stil als plini9 seit het
is vreselic datmen die lāmerē alleen laet
want waert zake datter een groot don-
re quaem eñ dat si alleen warē si soudē
steruen wanttȝ lam heeft natuerlic een
cranck hoeft ende daer om ist goet dat
mēse ouer eē hoep hout so sijn si te coēre

Dat .iiij. ca. van een iaerich lam

AGnus anniculus dat is een lam
dȝ een iaer oudt is ende dit is dȝ
ghesontste vleische want alst niet meer

en zuuct so wert hem sijn hettē gemeer
ret eñ dye oueruloedighe vuchticheyt
wordt ghetempert alsoe langhe alst nz
ghlubt en is als gheseit wordt in die-
tis Item een lam dat iarich is eñ heel
van lichaem eñ zuuer van vleysch dat
is bequaē te offeren eñ te eten ia al wa
re sijn vacht besmet het waer nochtās
goet ten waer dattet in tvleische waer
die rudicheit of ander ghebreck soe en
docht daer toe nyet als dye gloze seyt
ouer exodi xij. eñ iheronimus seit oeck
ouer leuiticus Item plyni9 seit li. viij.
ca. lxvij. dat een iaerich lam bequaem
was indē outaren der godē eñ sijn vel-
le is goet ter menschē behoef eñ tvley
sche mede eñ ghelikerwijs datmē dye
ossen bewaert eñ dat andš groot vee al-
so moetmen oec dye scapen hoeden eñ
beschermen Item dyascor. seyt dattet
lam zwarte messe heuz eñ worde hi mit
edick ghemengt eñ dat hi dan geplaes
tert worde so zuuert hi zwarte smetten
eñ gheneest dat springhende vier ende
wort hy ghemengt mit was eñ mit oli-
en so gheneestet seer dat verbrant is

A Dat v. ca. van eender oyen

aGna dat is een germ of een doch
ter van enē ram eñ is minre van lichaē
ende crancker dan dat manneken eñ is
van minre hetten eñ van meerre vuch
ticheiden wes vleisch myn slimich is al
soe langhe als si melck gheeft om dye
oueruloedicheyt der vuchticheyt alsoe
wel vander outheit als vander cōplex
ien die den lichaem bouē gaet eñ daer
om dat van haren vleysch ghewonnen
wart dz is fleumatich eñ taye eñ slimich
eñ werdt qualiken verduwet eñ alst ver
duwet is so wertet nauwe vanden ledē
ghescheiden eñ ysaac seit dat haer vley
sche beter is ghebraden dan ghesoden
wāt ouermits den vier wordt die vuch
ticheit vteert eñ die gherm is veel ver
uaerlikē dan tmanniken want si heeft
myn hetten eñ daer om en heeft si oec
gheen hoernen wāt al had sise si en sou
der niet konnē oerbarē als auicēna seyt
Item aristo. seyt oec li. iij. desen beestē
coemt oec wel een siecheit toe als wan
neer dat si alte vet werden bij den nye-
ren want waer dat die nyeren seer be-
dect sijn mit smeer soe steruen si eñ daer
om pleechmense vanden goedē weydē
te iaghen op dat si niet alte vet werden
en sullen

A Dat. vi. ca. van een wylt zwijn

aPer is een wylt zwijn of een beer
mit langhe houtandē eñ is alte wreden
dier sinen vianden als ysidorus seyt li.
xij. ca. i. Item die latijnsche heiten dyt
dier verres daer om dattet grote craf-
ten heeft als die selue seit eñ die grye-
ken heitent flagres dz is wreet in duyt
sche Item plyni9 eñ auicēna segghen
dz aper alte fellē dier is wāt het wort
nauwe goedtieren al ist ghelubt al wer
den alle ander dieren goedartierē als
si der cullen quijt sijn dit dier is also fel
eñ also koen dattet om dē doot niet en
gheeft want al sietet enen iagher tegē
hem comen mit enen yseren spietse het
en ontuliet hem niet Mer het gaet hē
tegen sonder enich veruaernis eñ slaet
naden man mit sinen tanden eñ het he
uet twe houtandē die crōme sijn ter zij
den vanden monde wtstaēde die scarp
sijn nū seer snidende eñ so wat daer me
de ghehouwen wert in goederwijs dat
gaet af ende het heeft die tanden voer

tzwaert eñ in die rechter sijde heuet al-
te herden been dat breet is eñ dicke dz
wij den schijlt noemen den welken hij
altoes voer set om sijn lichaem mede
te beschermen eñ hi pleecht sijn tanden
in die bome te houwē om te proeuē of
si vast staen eñ gheuoelt hi datse plomp
sijn so et hi origanum dat is berch pol-
leye eñ kautse eñ dan werdē sijn tandē
scarp eñ vast staende als auicēna eñ pli
nius segghen li.xxviij.ca.x. Men seit dz
die orine vandē beere is goet totten ge
brekee vandē oren ist dat si mit roesolij
en ghemenghet wert Item sijn gal is
goet teghen den steen als gheseit wort
li.xxviij. ca.xl. eñ sijn orijn is also zwa-
re want waert dat hise niet wt en worp
hij en soude nz op kōnē staen mer hi sou
de bliuē legghē of hij doot waer Item
die gal van desen verkē maect enē lust
ter minnen Item die selue seit oec li.v.
dattet wilt verken seer die wortelē mi-
net eñ ōdergraeft die aerde eñ snijt die
wortelen mit sinen houwetande eñ wor
ter vet af wanneer dat hi seuen daghen
rust ende sonderlinghe als hij drinct lut
tel eñ hij vecht mitten wolue wāt dien
haet hi natuerlikē want die wolf laecht
dicwijl des verkens ionghen eñ hij grij
petse dicwijl eñ daer om als dijc selue
seit heeft die nature den bere houtandē
ghegeuē om sine wiue daer mede te be
schermen eñ sijn kinder want die wiuen
sijn veel crancker eñ van quaderre com
plexien eñ si bijt ende graeft nochtans
mit groter felheit Item die beer hou
wet al opwaert mit sinen tandē eñ daer
om mach hij qualiken yemant quetsen
die op sinen buuc gaet legghen eñ twi\u017f
mach qualikē yemant quetsen die staē-
de is eñ wanneer die beer vecht so scu
met hem sijn mont eñ so doet hi oec als
hij hilict mit sinen wiue alle dese voer-
ghescreuē dinghē vertelt plini9 eñ doe
ter wat toe int achtende boeck int an-
de capittel daer hi sept dat die berē en-
de die ander verken ghetandt ghebo-
ren werden Item egidius sept dat die
beren alte fel sijn van moede eñ sond-
linghe indē tijdē als si hilikē eñ si vech
ten alte waerdeliken voer haer wiuē eñ
scrappen die aerde eñ richten hoer bor
stelen recht op eñ houwen mittē tandē
eñ proncken mitter borsten eñ in dien ti
den eten si luttel eñ si lopē naden wijuē
eñ daer om werden si dan magher en-
si soeckē haer woenstat in donckerē ste-
den in valleiē eñ in bosschē daer si haer
ionghen beschermen moghen si leuen
van alrehande wortelē der bomē ende
van wilden vruchten eñ als si woluē of
ander dieren ghewaer werdē so strijdē
si al voer haren iongen eñ ist dat si mit-
ten ionghen niet ontlopen en mogen
so auēturē si haer lijf voer die ionghē eñ
wāneer dat si sien dz si vechtē moetē so
weintelē si inden modder eñ latent stijc
al om haer lijf verhardē op dat si alsoe
te bet ontganghē moghen Item aristo
tiles sept int seste boeck dat dije wiuen
vanden beren nader dracht alte wreet
sijn eñ scoerense dije horen kinderē mis
doen willen hier toe heuet plyni9 ghe
seit Itē ysaac sept dat beren vleisch dro
gher is eñ myn coudt dan tam verken
vleysch ende dat is om des wil dat hij
altoes lopende is eñ hem roerēde en
ende daer om oec dat hi droghe voetse
le neemt daer om is sijn vetheit harder
eñ tvleysch ghenoechliker teten ende

daer om werdē die huus herē dicwyle ghessaghen eñ ghearbeit eer dat si ge doot werdē op dat hoer vleysch te sma keliker wesen sal Item dyasco. seit dat syn messe ghedroecht mit wine eñ mit water ghedronckē is hē goet die bloet spuwē eñ mit edick ghemengt geneest hi die weute vanden zyden eñ heylt ge broken benen

Dat .vij. ca. vanden ezel

Azinus dz is een ezel eñ is gheseit van sedendo dats van sitten want dye lude op die ezels plaghen te sitten eer dat si paerdē creghen als ysido. seyt li. xij. het is een simpel dier eñ is traech eñ daer om wast haest ghedwongē den menschen onderdanich te wesen of mē seit datter gheseit of ghenoemt is azinus vā a. in griex dat is sonder in duyt sche eñ van senos in griex dat is sin in duytsche dat is te samen alsoe veel als sonder sin wāt die ezel heeft luttel sins eñ daer af coemt azellus dat is een clein ezelken of een ionc ezel dat ghenoechlicken is aen te sien dan dye oude ezels wāt hoe dat hi ouder wert hoe dat hi le liker werdt als ruwe eñ hart van haer eñ het is een melancolioes dier coudt eñ droge eñ daer ō ist natuerlikē traech eñ zwaer dwaes eñ vergetel nochtans macht veel lasts dragen eñ veel arbeits doen eñ etet vule spise als dystel eñ alsulke ruwer Item die ezel is vādē cleynen voghelkyns ghehaet die indē haghen nestelen als auicēna eñ aristotiles segghen want hi breect haer nestē ende stoert haer ionghen eñ daer om plegē die mosschen eñ die ander cleyn vogel kens teghen den ezel te vechten want ouermits sinen leliken roepen syn si ver vaert die voeghelkens eñ vlieghē van horen nest eñ die ionghē steruē van hōgher eñ hier om comen dye moederen vandē voghelkens eñ vlieghē den ezel tusschen sinē oren eñ bicken in syn oghē mit horen beck eñ heeft die ezel enighe wondē inden rugghe of in die zydē van den doernē of van slaen so vlieghē si dē ezel op tlyf eñ bitenen int zeer eñ quellen also seer eñ so langhe dat hi van ho ren nesten loept eñ al ist dat dat muskē cleyn is van lichaē nochtans en kan hē die ezel nauwe daer teghen ghewerē Item aristotiles seit dat die rauen den ezel alte seer haet eñ daer ōme vliecht hi opten ezel eñ bict na des ezels oghē hardeliken Mer die hollicheit vanden oghen baet den ezel wat eñ die dickicheit vander huut der oghebraeuwē die hi toe luuct tegh ē die betē des vogels eñ hy heeft langhe oren daer hi die vo ghelen mede veriaecht Item aristotiles li. viij. seyt dat die bere gaern vecht teghen den ezel eñ teghen den stier also langhe als hi raeuwe vleysch et ende die zake waer om is dit wāt hi gaer ne ghesaedt waer van horē vleisch Itē vandē ezelen seit plynius li. xxviij. int lest te capittel die hoeuen vandē ezel ghesuffumigeert helpē also seer tottē vruchten wt tē comē ia dat die dracht wt co met mit allen verworpen noch men sal daer anders niet toe doen want die suf fumigacie doot dye leuende vruchte ist dat si daer dicwyl by gedaen wert Itē die messe vandē ezel versch ghenomen stempt die lopinghe vandē bloede ende die leuer is goet den ionghen kinde ren die ziecke syn vandē vallendē euele Item plynius seit li. xxviij ca. x. dz ezels

melc eñ oec sijn bloet sijn goet teghē be ten van scorpionē eñ waert dat yemāt den ezel in sijn oer luysterden eñ seyde dat hi vanden scorpioen ghequest waer hi soude verlost werdē Itē alle venijnt heiden olpen vandē aensicht des roecx vander longhen Item daer wordt oec gheseit intselue boeck ca. ix. dat ezels melc is goet teghen venijnden gipsum eñ teghen ceruze eñ quiczilver Item li. x. omnia ossa zce. dat is alle dies ezels beenre ghewreuē eñ ghecoect sijn goet teghen tvenijn ist dat die cokinge daer si in ghecoect werdē ghedronckē wert Itē die orijn des ezels die man is mit nardus maect veel haers Item vandē ezels seit oec plynius li. viij ca. xliij. dz die ezel een dier is dat qualiken coude liden mach eñ daer om vijntmense selden in coudē landen als noerdwaert sonderlighe Item aristotiles seit al ist dat die ezel seer cout eñ droghe van naturē is nochtans mach hi alte veel hyliken Mer hi en wordt ter gheenre oncuysch eyt beroert eer dat hy dertich maenten oudt is eñ hy en wynt niet voer dat hy drie iaren vol heeft of derdalf waer af dat plyni⁹ daer seit oec dat selue eñ selden brengt hi twee ionghen eñ alst wijnbarē sal so scuwet si tlicht eñ si soect die duysternis op dattet die mensche niet sien en sal eñ si wynt haer dracht alsoe seer Ja si soude wel doer een vier lopē tot horen ionghen die ezel scuwet twater alte seer Ja hi ontsiet hem enē voet int water te setten eñ als hi daer toe gedwongē wordt ouer een water te gaen so pist hi daer in eñ si en ghaen bi hē selnē ouer gheen brugghe daer si twater moghē sien doer lopen als si daer ouer gaē Item die ezel heeft een cranc hersen eñ daer om heeft hy dicwijl een ongemac int hoeft dat hem altoes dunct datter vlieghen voer die oghen vliegē datmen vertigo heit eñ dese zuuct coēt als hi te veel humoren heeft die mitten wijnde ghemengt sijn eñ daer ōme als hy ouer die brugge gaet eñ hi doer dye spleten vander brugghen int water siet so heeft hi anxt dz hi int water vallē sal eñ si en willen niet of node drinckē dan op die beken daer si op ghewoen sijn te drincken of daer si droechs voets gaē moghen eñ ist zake dattet water verwādelt is van groten reghē of van anderē zaken dat si ghewoenlic sijn te drincken dat en willen si niet gaern drincken ten waer also gescaept als si plegē te drincken Item plini⁹ seit waert zake dat die ezelinne twe of drie meer of min gerst coern ate die gedoept in tbloet vā enen appel so en soudese in so menighē iaer niet ontfanghen als si gherst coernē gegheten had eñ van enen ezel eñ vā een re merye wordt een mule eñ tot sulken drachten kiestmen merryen dye benedē hoer vier iaeren niet en sijn noch bouen hoer thien iaerē eñ van desen dierē sijn twee gheslachten als tpaert dat is dye henxt eñ die ezelinne eñ die ezel mitter merrie eñ dat een gheslacht hout hem vanden anderen ten si dat si inder ioncheit mit malkanderē vander melc ghevoedt werden inder duysternisse want diese pleghen te verwarē die brenghē die volē vander merryen dat eē henxtken is bider ezelinnē als si sock is datmense zuken mach daert doncker is int eerst also dattet ionc ghewent wert dat sock te drincken eñ te zuken. eñ wast tē

lesten daer mede op eñ dz henxtkē spri
get dan mitter ezelinnē eñ daer coemt
een mule af eñ aldus doetmē oec van-
den ionghē ezelkē dat een māneken is
dat brengtmē byder merpē inđ duyster
nis eñ latz daer veel zukē eñ wort daer
mede wēnende als voerscreuē is vandē
anderē Item aristo. seit li. xvi. ist zake
dz een ezel sprigt mit eenre merpe die
van enē heynxt ontfaē heeft so sal dye
ōtfanc te nz gaen om die coutheit syns
sperma want die sperma vandē ezel is
natuerlikē alte cout eñ hoer materi eñ
die materi vādē heinxt is heet eñ daer
om als dat hete mittē coude gemengt
wert so werter een getēpertheit eñ soe
macher een ōtfāc af comē eñ die vruch
te behoudē werdē wāneer die paerde
of heinxtkē ghemengt werdt mittē wy
uen der ezelē eñ also oec die merpē mit
tē mānekēs đ ezelen Mer die soen des
ezelkens eñ der merpē dat is een mule
eñ doech tot geenre winnige want dye
coutheit regneert in hem vā vađ eñ vā
moeder eñ daer om en coemt vādē mu
le nz als die selue seit Itē die selue sept
aldaer is dat die zake dat die ezelinne
ontfaet van enē heinxt so is dat hilic dz
daer na coemt vandē ezel dat selue eñ
doet vuarē eñ te niet gaen datter ontfā
ghen was dit selue is voer geseit Item
daer is een species vā ezels diemē heit
azin⁹ indicus eñ heeft voer midzen int
hoeft enē hoerne eñ en heeft mer een
hoeue in elkē voet wāt alle dierē heb-
bēde twee hoernē heeft enē ghesplittē
naghel indē voetē eñ daer om azin⁹ in
dicus hebbēde mer enē hoern eñ en he
uet mer enē nagel of hoeue indē voete
die niet gesplit en is als aristo. seit li. ij.

nochtās en heeft alle die dz ghesplit-
te voetē heeft hoernen Mer het soude
billiker vkeert wesen ist dattz hoernē he
uet so heuz gespitte voetē alst opēbaert
indē stier indē hertē indē scapē eñ in de
ser gelijc als aristo. daer sept Itē die sel
ue seit li. vij. dat die ezel eñ dye mule e
ten vruchtē ghelijc dattz paert doet eñ
werdē vandē crudē geuoedt eñ werdē
vet vādē water eñ si minē meer dōcker
water dz modderich is dan claer water
mer die koe drinkt lieuer dz claer water
Itē arist. seit int selue boec dz die ezels
dicwijl eē zuuct krigē diemē nulide heit
eñ dese siecte is eerst int hoeft eñ vanđ
nazen loept hē vule fleume die seer he
te is eñ waert also dat dese fleume op
ter longē viele so soude die ezel steruen
eñ dese ezel ghevoelt meer coudē dan
enich anđ dierē Itē die selue seit dz die
rugknoken vanden ezel alte starck sijn
mitten zenen te samē vergadert after
biden nyeren Ja veel starcker dan voer
op sinen scouderē ende daer in leitmen
den swaersten last after op sijn leynden
Item na dz die dach eñ die nacht al euē
lang sijn so werden si ter minnē beroert
Item dat mannikē trect die lucht van-
den wiue na hem ouermits den wijnde
eñ also verkeert noch meer twijfkē grij
pet die lucht vanden man eñ also wert
si van minnen bernende eñ coemt tottē
man als plinius sept Itē die selue ezel
heeft menighe onsalicheit. twelc alden
luden kondich is. want men doet hem
dicwijl meer doen dan hi doen mach hi
wert mit stocken geslaghen mit preke-
len ghesteken eñ sijn mule mit breydelē
ghedwonghē eñ als hi alle droefheyt
eñ armoede gheledē heeft soe sterft hy

eñ voer alle den dienst eñ arbeyt die hy
alle sine dage gedaen heeft so en mach
hi noch syn velle niet behoudē Mer dꝫ
wordt hem benomen eñ wt ghetogē eñ
tolepsch wordt voer den hondē gewor-
pen sonder grauen Men vint veel pro-
prieteitē in sommighē anderen boecken
van sinen leden mer hier mede hebben
wys ghenoech

Dat viij. ca. vanden slanghen

Anguis dat is een slanghe eñ pro
perlic te spreken soe machmen anguis
nemen voer alle gheslacht van serpentē
dat hem voudē eñ wenden mach eñ dat
nēmermeer recht voert en gaet sonder
crōmē. als ysido. seyt li. xij. want si trec
ken hem seluen voert mitter borsten eñ
mitten buke. eñ si heit oec coluber daer
om dat si inden donckerē bosschē of ho
len veel woent eñ daer syn veel geslach
ten van serpenten of slanghē ende alsoe
menighe ghestachtē als daer syn alsoe
menich venijn isser eñ hoe veel speciē al
soe veel wesen eñ hoe veel verwē alsoe
veel zericheiden als ysido. seyt li. xij. eñ
ghelikerwys dat die slanghē schelē in-
der grootheit also schelen si inder quaet
heit des venijns. het syn sōmige slangē
of serpentē die alte groot syn seyt plini.
li. viij. ca. xvij. eñ megestenos scrijft dꝫ
si alsoe groot syn dat si herten eñ stieren
slijndē want daer waser een doot gesco
ten mit armborstē eñ mit anderē boghē
van regulus in enē strijde dye hondert
eñ twintich voeten lang was wes velle
eñ kynnebackē waren voer een tempel
ghehangē tot romē. eñ duerde menich
iaer Item onder den keyser claudius in
ytalien was oec een serpent doot gesla-
ghen in wes buke een heel kint ghevō
dē wert. eñ alsulke serpētē quetsen alte
seer als nv mit bytē nv mit slaen nv mit
blasen eñ mit menigherleye als mit ste
kē eñ mit aensien eñ also hebbē oec dye
cleyne macht enē mensche quaet te doē
eñ anderen dierē dispa is een serpēt als
ysido. seyt eñ is also cleyn want wāneer
dattet ghetreden wordt so wortet nau
we gheuoelt. wes venijnt enē mensche
doot eer dattet een voelt nochtans twe
nijn den mensche geen seer en doet wāt
hi sterft sonder wee eñ also is oec eē ser
pent dat tyrus heyt daer men dryakel
af maect als aristo. seit li. vij. dat tegen
syn venijnt kwm boete gheuondē wort
eñ si schelen oec inder figueren eñ inder
sceppenis want sōmige hebbē twe hoef
den als amphibena dye daer om alsoe
ghenoemt is om dat si twee hoefdē he
uet dat een voer eñ dꝫ ander after of in
dē stert lopēde ront om mit beidē hoef
den Men seit dat dēse serpent hoer alle
ne beuelt den couden voer alle serpen-
ten dat selue seyt plini9 li. viij. ca. xxiij.
eñ seit dꝫ āphibena een dubbelt hooft
heeft eñ stort syn venijn tot enen mon-
de alleen wt. het anđ serpentē mit veel
hoefden. want si syn getwiuoudicht of
gedryuoudicht of geuieruoudicht als
die selue seit Item ydra is een serpent
van veel hoefden als inden broekē van
archadyen openbaerde dat een prouin
cie is of was eñ men seyt doe daer een
ghestaghen was doe wiessen daer drie
hoefden wt Mer dat is een segghē seit
hi want het is kundich dat ydra een ste
de was die wateren wtspuēde was die
die stede die daer by stont verderuende
was In die welke als die een ganc ge
stopt was so spronghē daer veel ander

wt eñ als dat hercules sach doe verbarnede hi die stede eñ also stoot hi die toe pade des waters eñ daer om septmen dat hercules den serpent pdram mittē vijfhoefde dode als psi. sept li. xij. Itē die serpentē schelen inder verwen wāt sōmighe sijn zwart sōmighe root als typrus eñ dat sijn die quaeste eñ sōmige sijn speckelich als die serpent scitalis eñ is van alte menigherhande verwē eñ dyt serpent cruupt seer traechlick mer wāt het alsoe menigerleye wonstlike verwe heeft so bedrieghet die luden diet aensien dat si vā hem niet scepdē en konnē eñ hoe datter meer van verwen is hoe dattet feller eñ venijnder is want men seit dz sijn venijn alte quaet is eñ die selue serpent is also heet dat hi des wynters mittē liue indē snee laghe het sou soude barnē Item psido. sept dat ophites is een serpent ghesprenkelt mit vele stippen eñ also menighe sondlinghe stippel als hy heeft soe menich venijn heeft hi in Item die serpenten schelen oec inder woenstat want sōmighe sculē eñ woenen in holē vander aerdē eñ lecken den puluer eñ zukē die vnchticheit als plini⁹ sept Item daer isser sōmighe inden wateren eñ indē oeueren vandē water als erindris eñ so wie daer af geslaghen wert die ladet water Item psidorus sept li. xij. datter een serpent is dat rinatrix heit dattz water venijnt te maken pleecht want in wat water dat dese serpent coemt dz maect hi venijnt als lucan⁹ seit sōmighe ander woenen inden bosschen eñ in donckerē holē dye cleyne voghelkijns vanghen eñ cleyne beestkens wten welken si die vuchtich eit zuken als aristo. sept li. xiiij. eñ dese serpenten pleghē den luden te misdoē die inden bosschen of inden velden slapen als si den mont open vinden so crenpē si daer in also wel iuden mensche als in anderen beesten want si minnen dye warmte eñ die humoren vandē liue die zuken si Mer hier tegē vecht een beestken datmen saura heit dat is een lacerte want wanneert verneemt datter een mensche inden velde lept ende slaepet ende dat die serpent coemt ende wil dē mensche inden mont loepē so springhet die laceert op des menschen aensichte die daer slapende is ende wecten op dz ter die slanghe nyet in lopen en sal. Ja dese laceert vecht teghen dese slanghe om des menschen wille. als auicenna sept. Item psidorus sept dat wanneer dese laceerten oudt werden soe werdē si blint ende dan so gaen si in een hol vā eenre wech teghen dat oeste ende lukē hoer oghē op als die sonne op gaet ende so werden si verlicht. Item daer is een serpent als psidorus sept libro duodecimo dat salamandra heit ende pleghet inden viere te wonen wes venijnt heit alte craftich is by dz die ander sijn dese serpent doodter veel teffens wāt coemt hy aen enen appelboem soe venijnt hi alle die appelen die daer opten bome staen ende so wye daer af et dye veruaert ende sterft ende al waert dat die appel in enen put viel hi soude alle den put venijnt maken Item dese salamandra lesschet dat vier ende hi mach midzen inder vlammen leuen sonđ verbarnen dat hem die brant niet en deert Mer hi doettet vier wel wt gaē als psidorus daer seit dese gelikenis sept oec plinius libro x. ca. xvij. dat salamandra

is ghelijc der laceerte inder figuren eñ openbaert selden dan alst veel reghent ende alst claer weder is so en thonet hẽ niet ende het is alsoe zeer coudt aen te tasten dat een mensche daer af verscric ken soude ende datmẽ daer mede vier lesschen soude ende dese serpent spuwz wt sinen mõde oft melckich etter waer ende worde een mensche daer mede ge raect soe soude hem alle sijn haren ont-uallen ende die stede daer dat gheraect waer soude verkeert werden in alte qua der verwen Item die serpenten schelẽ in horen voertganc want sommige cru pen altoes cromme ende sommighe al toes recht als ysido. sept libro duodeci mo Centris is een serpẽt dat onbuech som is dz altoes enẽ rechtẽ wech maect als lucanus sept ende daer isser sommi-ghe die crom crupen op haer borst ende daer isser sommighe die oec opter borstẽ crupẽ ende houdent hoeft recht op als een waterich serpẽt ende een ander dz chelidros hept dat een stede daert ouer crnupt mit allen verderft ende doet die stede venijn roken als lucanus seit wãt waert zaeke dat hem dit serpent crõmẽ woude alst liep het soude terstont bor-sten Item die serpenten schelẽ oec veel inder vaerdichept wãt dye een is vaer dich ende die ander is traech want sica lis daer voer af gesept is die is oec seer traech ende sommighe ander sijn alsoe snel dat si schijnen of si vloghen als ia-culus wãt dese iaculus springet op enẽ boem ende als hem enich dier bi coemt of teghen daer springhet hi op ende do det als ysidorns sept ende alsoe syn oec veel serpenten in arabien mit vloeghe-len ende veel ludẽ heptense sprene dye

meer lopen dan heynstẽ ende daer om septmen dat si vlieghen ende een men-sche sterft vã sinẽ venijn eer dat hi pine of zerichept geuoelt als dye selue seit Item si schelen in quaeder scalchept of in quader wijsheit alst opẽbaert in ceras tes dat een serpẽt is mit hoernẽ dat hẽ huudt onder tsant ende steect die hoer nẽ butẽ op dat hi die beestẽ lockẽ mach tot hem als voghelen ende ander die-ren want die dieren wanen dz die hoer nẽ aes sijn of dingen die men etẽ mach ende dese cerastes heeft hoernẽ als een ram die hy bloot opt tsant laet legghen op ghericht ende als dan dye beestẽ co men eñ wanen enẽ weder of enẽ ram te vinden begrauen soe vinden si daer een venijnde slanghe legghẽ ende dan grij pet hi die dieren ende venijntse alsoe is oec boas dye serpent als ysidorus sept in ytalien dye welke den beesten volcht mit groter zwaericheit eñ coemt al hey melic aen den mannen vanden busselẽ ende zuuctse doot ende heeft sinen na-me van bos dat is vanden os als ysido rus seit Item noch sijn dair veel ander naemen ende ghesiachten der serpentẽ als aspides vipere ende dracones van den welken mẽ na seggen sal Mer als ysidorns seit in li. xij. alsoe veel is tge-tal der beten als daer namen sijn eñ int ghemeyn so sijn alle angnes dat sijn slã ghen van couder naturẽ ende si en slaẽ nyet lichtelicken ten si datse verwarmt werden want also langhe als si cout sijn so en doen si niemant niet eñ daer õme scaet haer venijn meer des daechs dan des nachts eñ des winters leggen si in enẽ cloot te samen gewondẽ eñ des so mers ontwijndẽ si hẽ eñ als si dã vhettẽ

soe sijn si fel eñ tvenijn loept eerst biden
grotē aderē al om doer tlijf eñ na tottē
arterien eñ coemt alsoe ter hertē eñ doot
den mensche Mer het en mach dē men
sche niet scaeden alsoe langhe alst bloet
niet geraect en is Item lucanus seit dz
alle venijn cout is eñ daer ōme die zie-
le die vierich is scuwt dz venij̄ datter co
ut is Mē leest i genesi dattet serpēt scal
ker was dan enich dier op aertrijck Itē
ysido. seit dat alle slanghen een plomp
ghesicht hebbē mer si horen nauwe wāt
haer oghē sijn al ter zijden bi den hoef
de ende daer en is gheen dier dat also
buechsōmen tonghe heeft als die slan-
ghe doet want als si toernich is so roe-
ret sise so zeer dat die tonge schijnt drie
voudich te wesen al ist nochtans dat si
der mar een en heeft Item die slanghe
sijn so vucht dat si ouer al daer si crupen
datter eenre hādē slimicheit after blijft
Eñ al ist dat si gheen voeten en hebben
nochtans treckē si hem seluē voert mit
ten ribben eñ mittē buke eñ so waer dat
si gheraect wordt vandē buke allāges
totten hoefde toe so wordt si te cranc-
ker om horen ganc te makē want waer
eē slach op een ribbe coemt die gaet on
tween Item ysidorus seit dat die serpē
ten lange mogen leuē sonder eten eñ si
werden also oudt dat si den oudē rock
wt doen eñ trecken enen nuwē aen wāt
als si oudt werden soe doen si den rock
wt eñ dat ghescheit ouermits enen en-
ghen gate daer si doer crupē eñ als dat
oude velle af is so crighen si enē nuwen
huut als ysidorus seit li.xij. die manier
vander vernuwinghe der slanghē wort
thans wōderlic ghesien want als phisi
ologus seit die slanghe als si ghevoelt
dat si ziec is van enigher zuucten of vā
enighen ouderdom so vast si langhe vā
spisen op dattet velle also te bet vandē
vleysche bloß mach werdē daer nae als
si eē bitter cruyt gheproeft mach heb-
ben soe moeten si oec spuwen ouermits
dye grote craft des cruuts ende dan lo
sen si dat venijnde dynck daer si ziecke
af gheweest hebben twelc dat die zae-
ke hoerre zuucten was ende nyet lang
daer nae baden si hem inden water op
dattet vel te bet ghetempert werden-
sal ende dan soe crupen si terstont in een
enghe gat op dattet oude velle te bet-
af slupen sal ende alst af gheslopē is soe
gaen si terstont legghen ter sonnen en-
de droghen hem dan seluen ende ver-
crighen dan int ouerste vanden vleysch
een nuwe velle ende als si al haer craf
ten weder hebben soe sien si veel claer-
re dan si te voeren waren ende crupen
veel starkeliker ende eten oec gierliker
in allen dinghen Item dese vernuwin
ghe segghen plinius ende auicēna mit
aristotiles dat si al doen in enen daghe
eñ doen dat oude velle af ende vercla-
ren haer oghen ende crighen haer craf
ten weder dit seyt plynius int viertien-
de boeke Item pytagoras seit dat van
den morghe eens doden mensche dz in
den rugbeen leyt een serpent wordt eñ
ist datmen dit alsoe geloeft aldus te ge
schien soe salt billiken ghescien als ge
likerwijs dat den mensche den doot co
met ouermits den seluen serpent alsoe
werdt oeck ghemaeket een serpent die
steruē sal ouermits de doot des mēschē
als ysidorus seit Itē plyn. seit int vijftiē
de boeck eñ int seseeñviertihste ca. dzeē
slange wast wten morge des rugbeens

vandē mensche want si comē voert mit eenre heymeliker eñ blinder oprisinge also doen si oec indē gheslacht der vier voetiger dierē Item ꝑsido .seyt aldaer Men seit dat die serpent enen naecten man ontsiet noch hi en dar hem nz genaken Item plyni⁹ seit dat die spekel eens nuchterē mensch is den serpentē een venyn eñ ist dat si daer af proeuē so steruen si Item het syn ander wonderlike proprieteitē vander slangē die edel syn die welke vandē anderen auctoers bewyst werden die speciael syn als van dlasco. van aristo. eñ van auicēna eñ ic wilder sōmighe hier mede onder sayen eñ dyasco. seit dz die serpentē des winter tyts scuulen inder duysternis als in holen daer si haer ghesicht byna verliesen om des wil dat si also lange int dōcker legghen eñ des leyntens tyts als si beghinnē wten holen te crupen so gevoelen si dat si niet wel en sien Mer so gaen si dan soecken een cruut dat vēnecoel heit of syn wortel eñ wriuen haer oghen daer mede Item plyni⁹ eñ auicēna seggē vanden serpent li.ij. dattz serpent luttel drinct wanneer dattet ghierich is of hongerich ende het haet dye lukt vander ruten eñ daer om schuwet die serpent den wezel wanneer hi gevoelt dat die wezel rute ghenomē heuet eñ also rasch als die serpent die rute ghebrokē heeft soe en kē hy niet wech comē Itē die serpēt zuucht geern die vuchticheit vandē vleysch gelikerwys dat dye spin zuucht die vlieghe eñ dye serpent slynt die eyeren vandē voghelē eñ die ionghe leuendighe voghelē mede eñ als hise geslynt heeft so schiet hy se afterwaert eñ laetse daer wt ende en laetse inden buke niet dueren Item aristotiles seit li.ij. dat die binnēste eñ dye darmen vandē serpentē syn ghescaept als die darmen der vieruoetiger dyerē die eyer legghen nochtans en hebbē si gheen cullen Mer si hebben weghē of ganghen als syn die weghē der visschē eñ haer moederen inden liue syn lanck eñ ghedeylt eñ haer darmen syn lanck nader lengtē haers lichaems ende die tonghen vandē serpenten syn zwart lāghe eñ subtyl eñ in tween ghesplit ende uoer scarp ende daer om gaen si veel wt ende syn licht te beroeren ende dye buke vanden serpenten is lang ende enghe ende is den breden darm ghelyck ende die darm wordt gelyct den honts darm ende na den buke heeft hy enen cleynen darm die comende is of streckende totten wtganghe der oueruloedicheit eñ heeft een cleyn hart bidē halze ende is den nyeren ghelyc int aensiē ende naest den hart is die longhen In die welke zenighe deelē dye subtyl syn onghewonden syn nederhangende vāder hartē eñ nader longhen is een langhe leuer eñ wtgherect eñ daer op een gal alst is indē visschen die groot syn eñ inden cleynen serpenten is die gal optē darmen ende die milt inden serpenten is ront Item die tanden vanden serpēt syn zeer scarp wedergecromt een luttel ende versament nochtans syn st ghesceiden nader saghen of nader vilen want sommighe die lang syn staen als een saghe gescheiden ende si hebben dertich ribben na den ghetale der daghen van der maent ende men seit dattet ionghē zwaluen gheualt inden neste ist zake dz hem yemande hoer oghen doerboert

eñ wint hem tgesicht wt het sal weder
comen eñ die sterte vandē serpentē als
der laceerten wassen na dien dz si af ge
snedē sijn Item dye serpentē makē eye
ren eerst indē liue eñ daer na werpē sise
alleincsken wt eñ niet tot enē mael van-
den welken dierē comen wtghenomen
tyrus dat vipera is Tyrus dye serpent
als aristo. seit li.iij. wynt dieren binnen
eñ eerst maect hi eyer binnē eñ van dien
eyeren werdē dieren binnē ghewōnen
eñ daer om werdt daer gheseit dat ma
trix dat is die moeder vandē anderē ser
penten lang is nader sceppenis des lic
haems eñ die moeder beghint van be-
neden eñ gaet opwaert aen beidē zijdē
eñ wort gedeilt in tween delē eñ hebbē
tusschē hem een onderscot eñ daer ōme
sijn die eyer een scarpicheit inder moed
Item aristo. seit li.v. dat die serpenten
hem also vast deen in dander windē als
si hiliken dat si schienen een lichaem te
wesen mit tweē hoefdē Item aristo. li.
iiij. seit dat tyrus wanneer dz hi enē vo
ghel of anders wat slindt so richt hi hē
eerst op eñ na twengt hi hem ter tijt to
dattet binnē come dat hy ghesslondē he
uet want sijn maghe is cleyn eñ subtijl
eñ die zerpēten mogē lange leuē twelc
openbaert vanden serpenten die die co-
mans ōwarē Item aristo. li.viij.gal.i.
die weezel vecht teghen die serpent eñ
bewaert hem mitten voetsel vander ru
ten eñ sondlinge vecht hi teghē die ser-
penten die muze eten want die weezel
pleecht die muze seluē te eten Item hy
seit daer li.vij. dat die serpentē den wi-
ne zeer minnē eñ daer om sijn si gaerne
onder den wijngaert eñ si minnē tmelc
zeer eñ daer om volghen si die lucht vā
den melc eñ daer om waer enich serpēt
ghecropen in eens menschen buke dye
soudemen mitter lucht vandē melc wt
crighen als die selue seyt eñ dyasco. oec
Item aristotiles seit li. xiiij. dat die ser-
penten hoer hoeft moghen legghē op
haren aers nochtans dat haer lichaem
midzen ongherorrt blijft Item die sel-
ue seyt dat die serpentē int water zwem
men sonder bughinghe des lichaems
ghelikerwijs dat si crupen opter aerdē
die natuer en heeft die serpenten gheē
voeten ghegheuen mede te gaen noch
vinnen mede te zwemmen eñ dat doet
dat si alsoe lange sijn van liue wāt had
den si veel voeten ghehadt soe souden
si van quaden beroerē wesen ende had
den si oec veel vinnen so waren si oec vā
zwaren voertgange Item men vint vis
schen die den serpenten oec gheliken in
der lengten die om der seluer saken wil
luttel vinnen hebben of en gheen ende
zwemmen sonder bughen vandē lichaē
als dye lampreiden ende eenrehande
visschen diemē agri hiet of kastares en-
de sijn eenrehande alen vander zee en-
de daer om want alsulke visschen ghe-
lijck den serpenten sijn inder sceppinge
als si ghescepen werden so hebben si al
leen twe vinnen voer eñ si bughen hoer
lichaem voer die vinnen Item die ser-
penten hebben oec darmen wtē welkē
hoer ouervloedicheit gaet als ander wi
nende dieren Mer si en maken gheen o
rijn want si en hebben nerghents gheē
weghen daer si doer liden mocht Item
die serpenten wijnden in malkanderen
als si hyliken want si en hebben gheen
roede noch cullē si en hebbē gheen roe
de dat is scaft want si geen been en heb

bē eñ si en hebbē gheen cullē wāt si te lā
ge van liue sijn eñ waert zake dat si cul
len haddē so soude haer sperma v̄coudt
werdē om die traecheit sijns wtgangs
eñ also en doecht niet tot enigher win-
ninge Item seldē vallet datter gebreck
coemt indē lichaem der serpentē eñ dat
ghescheit om der figurē der moed dye
indē li ue is die welke ront recht ende
enghe is Itē dese eñ veel and̄ proprie-
teitē der slangē eñ der serpenten vertelt
aristo. eñ haer natuere die welke lange
warē te vertrecken Mer mit desen is te
hans ghenoech gheseit int ghemeyn
ende vanden anderen salmē noch hier
na seggeen in die letter .s. zce.

Dat .ix. ca. van eē slang genoemt aspis

Aspis is een slange van bitē eñ vā
venijn alte sondlinghē quaet Itē
ysido. seit li. xij. c .iiij. datter menigher
hande species sijn vandē aspis eñ heb-
ben ongelike werken om te quetsen eñ
quaet te doen als dispas dye int latijn
sicula heit wāt wien dz si raect die sterft
vā dorst Item ypsualis is een geslacht
van aspis die indē slape doot want een
mēsche die daer af ghequest wert sterft
al slapēde dese serpent settede cleopa-
tra aē haer lijf eñ starf si al slapēde Itē
amazors is oec een aspis eñ so wien dz
si raect die sterft al bloedēde Item pres
ter is een vreselic aspis dye altoes mit
enē openē monde venijn wt geeft dye
hier af ghequest wert die sterft alte leli
ken Item seps is een venijnt aspis eñ
wert eē mēsce hier af gequest soe v̄uaert
een mēsche vluchs eñ tlichaē smout en
wech mit beenē mit zenē eñ mit alle dē
lichaem Item daer sijn noch veel ghe-
slachten van aspis want waert zake dat
een mēsche een glauie in die hant had-
de eñ staecse daer mede venijn soude
die glauie langes schietē eñ dodē den
mēsche diese in die hant hadde als aui
cēna seit int boec daer hi vanden venijn
leert soekz bouē li.v. int capittel vandē
venijn van aspis of vandē ghestachten
als hi seit li. xij. Men seit dat aspis wā
neer dat si den wispelaer diese te vangē
pleecht gheduecht eñ beghint te luyste
rē na sinen sange die hi maken kan en-
de conterfeytē of hi een aspis waer op
dat hise wtē hole lockē mocht so gaet si
toe als si niet wt en wil so duwet si dz
een ore stijf tegē die aerde eñ dat ander
oer stopt si mit horē stert op dz si sijn flei
tinge nz horē en sal hier toe heuz ysi. ge
sept Itē plini⁹ seit van aspis li. viij. ca.
xxiij. dat die lede die vand̄ aspis ghe-
slagē wordē die heffē eñ zwellē eñ men
machse kwm of niet ghenesen mē hou-
wet vluchs af datter geraect is eñ de-
se slāgē minnē malkāderē mit groter be
geertē eñ si en mogē sond̄ geselscap niet
wel leuē want warter een doot geslagē
so sal die ander den dootslagher volghē
alle dat si mach om wrake te doen ia al
warē daer veel menschē ouer een hoep
si en sal den ludē niet misdoen Mer dē
recht sculdighē sal si veruolgē na horen
vermoghen eñ dodē dien mensche kan
si dien crigē Mer want die mēsche zeer
loopt recht wt eñ si recht wt niet sien en
kan dan ter zijdē wt so ontgaet die men
sche dicwijl Item marcianus seit dz as
pis den affris eñ marcis gheen quaet
en doet want die en ghelouē hoer kin
darē niet die vā hem comē eñ hebbense
suspect eñ werpē hē tegē dē aspis eñ ist
dat si vā horē zade sijn so en doet hē di

aspis geen quaet Mer sijn si ouerspeel rers vander aspis so steruē si vluchs eñ dat seit plyni⁹ claer li.viij. int leste capit tel eñ also vintmen oec dat die serpen ten sparē die land lude die daer wonen daer die serpētē sijn al kiepē si oec Mer ander volc dat vā vreemdē landē waer die soudē si doden Item plyni⁹ sept dz aristotiles in eenen boeke wt gheeft dattet in enē berghe is daer die gasten vandē scorpioenē niet ghequest en wer den Mer die daer int lant wonen wer den wel ghedoot vanden scorpioens

Dat.x.ca. vanden spynnen

Arania dz is een spin eñ ysido.seit li.xij. dat die spin een worm is ghenoert vādē voetzel der luchtē die in eenre cor ter tijt langhe draden maect eñ en rust nēmermeer webbē te maken twelc een cost verloren is want een lichtē wint of anders wat heeft dz dat web schier ver derft eñ dan heeft die spin al horen ar beit verlorē Item auicēna seit want die spin een cleyn crupēde dier is mit veel voetē als mit sessen of mit achtē eñ die heeft si altoes effen eñ nēmermeer on ghelijc eñ dat was noot of hoer voert ganc soude altoes gelijc wesē als hoer last is en dat is ghemeyn indē dierē die twe voetē of meer hebbē eñ si heeft dz een been langher dan dz ander eñ som mighe corter eñ dat is om menigher hande werck dat si werken want mit sō mighe voetē subtijlt si die draedē eñ in sommighē maect si enē cnope eñ mit sō mighē cnoept si die draden te gader eñ mit sōmigē cruppt si die dradē al lāges eñ als si wil so hangse haer seluen mid zen indē webbe onberuerlikē ende die spin voelt nauwer dan enich dier dz an ghelen heeft eñ als si also midzen indē webbe hāgt vluchs geuoelt si een vlie ghe ist dat si aen den webbe raect daer si vluchs toe vaert eñ grijptse als horē viant eñ zuuct haer eerst die vuchtich eit uten hoefde eñ daer af leeft si want die smake is haer also zoet eñ also sma kelic als der bijē thonich is als die sel ue sept eñ aristo. Item daer is ondscheit indē ghessacht der spynnen als aristo. seit li.v. eñ twijf is meerre vā lichaem dan die man eñ heeft langher been eñ boechsommer eñ abelre te roerē om te weuen eñ als die selue sept li.v. inder tijt des hilicx eñ der minnē so trect dat wijf den man tot haer ouermits dē dra den des webs eñ die man trect nae dat wijf eñ dese aenhalinghe en laet niet af thent si vergader werdē eñ tmāneken wordt gheleit optē buke des wijfs eñ dese manier is noot in hem om die ron dicheit des buucs eñ dese cōiūctie dat is vgaderinghe geschiet meest int eyn de vander leyntē eñ int beghin vandē zomer eñ indē herfst eñ int beghin vā den winter in desen tween tijdē sijn dye spinnē venijnste Itē aristo. sept li.viij. dz ter veel ghessachtē van spinnē sijn wāt sommighe sijn cleyn eñ van menigher hande verwē eñ sijn scarp eñ lopē zeer daer sijn ādere die meerre sijn eñ zwart inder verwen eñ haer bynnēste benē sij langer eñ dese sijn van tragerre berue ringhe dan als si minnen willē eñ dese zwarte weuen bider aerdē bynnen den gaten eñ bliuen in haer weuinge ter tijt toe datter een vliege of een anđ beestkē in vliecht die si dan gripē eñ ist dat si hō gher hebbē so sukēse hoer vuchticheit wt eñ dan draghen sise in haer hol eñ

houdense daer thent hem hongert eñ als si alle die vuchticheit wt hebbẽ soe werpẽ si dz ouerscot wech eñ dan comẽ si weder tot horen nette om meer te vã gẽ eñ en vangt niet eer ten is weder ge maect datter aen tnet ghebrokẽ was eñ waert dat yemãt haer web brake so souden syt weder makẽ biden onderganc der sonnen of by der opganck der sonnen want dan vallen veel beestkens in die netten ende twyf baert ionghẽ ende iaecht vlieghen eñ ander beestkens eñ tmãniken helpt haer eñ als si groot is so huut si haer op dat si niet ghesien en sal werdẽ twyf leyt eyerẽ daer eerst cleyne spinnekens af comẽ eñ vluchs setse die moed mede te werke aen tweb hoe ionc datse syn eñ si scicken hem syn lic daer toe eñ wenen mede recht of syt inder moeder buke gheleert haddẽ eñ daer is eenrehãde speci van spinnẽ die cleine laceerten iaghen eñ begint hem eerst sinen mont toe te weuẽ eñ te byn-den . eñ als si sinẽ mont bewrocht heeft so sprengt die spin optẽ laceert eñ steec tẽ also langhe thent hi sterft Item die selue seit int selue boeke datmẽ sõmige spinnẽ vint inden coruẽ vandẽ byen dye dat honich õderuen eñ zuken die vuchticheit wt eñ maken biden roten webbẽ eñ õderuen dat honich mit allen Item noch segghẽ auicẽna eñ plini⁹ li . xi . ca . xxv . datter veel ghestachtẽ van spinnẽ syn onder die welke isser sõmighe wes lichaem clein is eñ snelle ten spronghe eñ heeft enẽ venynden bete eñ daer is een anđ species die meerre is van lichaem eñ van zwarter verwen eñ mit langheren benen eñ dese maect holẽ ende strickẽ bider aerden eñ het is een groot wonder seyt hi ho dat also veel webs comen kan wten buke der spinnẽ want si vã cleinẽ voetsel is eñ si luttel bloets heeft eñ luttel hettẽ waer af dat seer te verwonderẽ is . eñ waert niet dat hem die nature ghegeuẽ had . want si makẽ dat webbe mit wonderlike rondicheyden ront oft mit enen passer ghecirkelt waer . eñ daer draghen si haer indracht in oft mit eenre linien ghemeten waer mit groter subtylheit twelc gheen men sche volbrenghẽ en mocht ende voegẽ dz in een datmẽs niet scheidẽ en machten worde mit allen õderft na dien dat die tiden vandẽ iare toecomende sullen wesen daer na makẽ si haer webbe hoghe eñ laghe Item men seyt als daer veel spinnẽ comen dat is een teykẽ van veel toecomende regens Item li . xiiij . ca . iij . vander quetsinghe der vighẽ eñ der druuen seyt plini⁹ dat sõmige spynnen makẽ onđwilen webbẽ bi den druuen eñ bi den bloezemẽ vandẽ bomẽ vã den welken die bomẽ veruarẽ als si draghen eñ bloyen Item spalangio is een quade spin eñ venynt want si doot Mertlap vander bredeweghe lescht dat venyn ist datmen daer te punte op leyt eñ daer om wapenẽ hem die ander cleyne wormen als die laceertẽ eñ die padden die mit desen sape als plini⁹ đpasco . eñ auicẽna segghẽ int ca . vãdẽ venyn Itẽ macer . seit als arist . eñ plini⁹ segghẽ dat wten darmen der spinnẽ mit wonđliker der naturẽ wert gewonnẽ een alte subtile maecsel ter manierẽ van enen nette daer si twebbe af maken eñ bereiden eñ voeghẽ die dradẽ te gader ghelike verre van malkanderẽ staende Itẽ die spinnen en moghen geen vier lidẽ si ontsien

den wint eñ den regben eñ al ist dat die
spin venijnt is nochtās en is haer web
dat wt haren buucke boemt niet venijnt
mer het is medicinael wāt dpasco. sept
dat spinweb dat zuuer is eñ wit eñ mit
geēre onreynicheit besmet heeft macht
te stempen te slutē eñ te vercoelē .ende
daer om stempet bloet in wonden ende
op eē wōde gelept so en latz geen etter
comen eñ geneest cleyne versche wōdē
eñ vbiet die heffinge eñ die zwellinghe
der wondē Jtem daer is een ghestacht
vā spinnē die men spolauis hept als pli
ni⁹ sept li.xxix.ca.iiij. eñ dese spin is ge-
lijc der myerē mer si is veel meerre van
lichaem eñ heeft een root hoeft eñ dat
anď deel des lichaems is zwart besprē
kelt mit wittē spockelē .eñ haer slach is
quader dan van tyr⁹ vipera. eñ leeft bij
die molens eñ bi die ouens teghē wes
venijn men een anď spin nemen sal dye
van dien seluē gestacht is eñ wriuēse eñ
druckense Jtē daer is een anď gestacht
dz oec webbē maect eñ heeft een groot
hoeft .eñ haer stekē sijn also fel als scor
pioens steectē eñ die knyen ontganghē
enē mensche eñ si doen enē corē eñ ouer
gheuen eñ die ogen vduysterē .eñ daer
is een anď gestacht eñ heit murintaleon
of murinteon eñ anď ludē heptent for-
micaleon eñ is der myerē gelijc mit enē
witten hoefde hebbēde een zwart lich-
aem mit wittē spockelen onď steken en-
de dese iaecht eñ vanghet myerē mer si
werdē dicwijl vandē musschē gestondē
eñ van anderē vogelen Jtem een mede
cijn tegen allē steecten der spinnen dat
is die herssen van een capoen of henne
mit een luttelkē pepers gedronckē mit
zoete wine Jtem tlubbe van enen lam
gedronckē mit wine geneest die steectē
vanden spinnē Jtem die selue doet die
assche van eens rams claeuwe mit ho-
nich Jtem vliegē ghewreuen eñ gelept
op dat zeer halet tvenijn wt eñ saftticht
die zericheit het sijn noch veel andere
boetē mer mit desen isser ghenoech hy
sept noch int selue boeke ca.vi. dat een
langhe spin eñ een wit hebbende dun-
ne voetē gewreuē in oudē olye solueert
twit vanden oghen

A Dat xi. ca. vanden bijen

Apis dat is een bye eñ is een dier
mit veel voetē eñ is cort onď alle ghe-
uelde dierē die angelē hebbē eñ si hout
die principaetscip onď hem in veel din-
gen als plin. sept li.xi c.vi. eñ al ist dat
si cleyne van liue is si is groot van sin
eñ al ist dat si onď tgheuogelt ghetelt
mach werdē nochtans wāt si mit voe-
ten gaende is so salmense billiker reke
nē onď die gangēde beestē sonď die pro
prieteitē die bouē geset sijn li.xij. in die
letter a. so sijn hier oec noch anď ꝓprie
teitē te settē die plin. vtelt li.xi.c.vi.eñ
sept ald⁹ Onď alle wōdlicheit is die be
hēdicheit der byen aen te sien hoe dat
si thonich te samē trecken eñ makē dat
alre zoetste eñ dat subtijlste eñ dat ghe
sōtste in honichrotē eñ al werkēde ma
ken si daer wasse wt tottē oerbaer des
lichts eñ des leuēs des winters sculē
si eñ bliuē legghē dukē thent dye snee
eñ die hisel vledē sijn wāt si en mochtē
die coude niet liden mer in die leynten
als die bomē bloyen so treckē si wt en-
de arbeydē eñ daer en moet niemāt le-
dich wesen vā hem bi desen dagē ordi-
nerē si die roten eerst eñ si vestigē twas
eñ makē huzē eñ cellekēs daer na ha-

re gesinde daer na maken si thonich eñ si bescermē .eñ lemē den kort bouē mit tapen zape eñ lijm van bomē eñ vā crudē eñ si bewerkē eñ vestē teghē dye and' beestkēs .dz si niet tot hem in en mogē comē als si vest moghen eñ ist sake dat haer gat te wide is dat engē si mit alre hādē zapē vā crudē eñ slutent Item int beghin vā horen werck so makē si eenre hāde korstkē dat vā bitterē smake is eñ vele ludē heptent comosi daer na makē si een dat soeter is twelc beghin is van den was eñ vele ludē heptent dulceres ten derdē mael settē si een grouer materi toe dat een stedicheit der rotē is ende die materi heiten vele ludē ppolim eñ hier mede bewarē si die rotē vandē coude eñ vandē anderē dingē die hem hinderlic sijn ende die byen en sitte aen den vruchtē niet Mer aen den bloemen dye versch sijn eñ niet veruult eñ daer af zuken si die materi die hē not is eñ nochtās dē bomē noch den crudē niet en scadet wtē welkē si was eñ honich v'gaderen eñ als die blomē dye daer omtrent den bykorue staen v'teert sijn so seindē si and' byen wt tot anderē stedē om hoer v'hal te gecrigē van honich eñ dat daer to behoert eñ waert zake dzse die nacht beliepē dat si nz wed' des nachts thuys comē en constē so gaen si laghe leggen slapen op dat si hoer vloegelen niet nat makē en sullē vādē reghē eñ vandē douwe .op dat si des anderē dages vroech te rasscher hoer werc vorderē sullē moghē eñ die ghene die hoer vlogelē droghe hebbē eñ onbecōmert te vliegē ordinerē hoer waken alsmē optē castelen pleecht soe waecter des nachts een eñ alle die and' rustē eñ slapē ter tijt toe dat se die eē alle weet eñ ist dā dattz den anderē dages goet stil wed' is soe vliegē si al om eñ soeckē dz si begerē mer ist windich eñ onwed' van regen of van hagel so bliuē si ond' den dake eñ alst scoen weder is so vlieghē sōmighe optē blomen eñ halen thonich eñ die and' doen elck hoer offici daer si toe gheordineert sijn si vliegē wt eñ v'gaderē weder eñ die alre outste werkē binnē eñ die ghene dye die blomē dragē ladē eerst hoer voerste voeten daer na die and' eñ vliegē so geladē wed' om eñ hebbē horen mont vol eñ comē also gheladē tot drien steden of tot vierē van horē lichaem als hem bevolē is vādē outstē wāt hoer ambochtē sijn gedeilt wāt sōmighe maken die huze sōmige and' die settense sōmige and' bereidē die spise van dien datter gehaelt is eñ si en etē niet v'scheiden als nv die een schier die and' Mer te samen op dz een ygelic sijn deel hebbē mach .en dat die een nz meer tijts en v'suumt dan die and' eñ si makē die honichroten al linierecht eñ iwstelic elck opt sijn eñ int ouerste deel hangē sise eñ dat vallende was bestēmen si eñ si vollē die eerste linē een luttelkijn mit honich eñ dye leste linien vullē si seer Item die byen die daer dragēde sijn die ontfāē dz blazē vādē wijnde eñ daer om vlieghē si bider aerdē ende wāneer dat si wat geladē sijn soe kerē si wed' op dat si niet gehind't en sullē werdē vā enighē wijnde eñ ond'wijlē ladē si hem mit cleinē steenkēs op dat si te bet ontstaen sullē tegen den wint Itē die leringhe die si ond' malkāderē hebbē dye is te verwōderrē wāt si dodē se dye niet doen en willen eñ si sijn alte sond'linghe kuusch ond' een eñ dien dreck die die vp

en makē die binnen werkende sijn wort
vluchs vā sōmigē anderē bijen die dair
toe geordineert sijn wtgedragē .op dat
die werkende sijn niet te verre vā horen
werck gaen en sullē eñ alst dē auōde ge
naect so makē si een gelupt eñ vliegē in
horē huzen ter tijt toe dz die ghene die
se weckede ōme vliecht eñ heitse rusten
mittē seluē gelude daer sise mede wec-
kede eñ dan zwighē si al Item int selue
boeke ca.xiiij.seit hi dat ouermits dē bij
en werdt dye ouerste rechtuaerdicheyt
gedaē wāt is daer enich bye die onrust
maect die slaen si alle gad' Item die bij
en hebbē enē coninc die mit genē angel
gewapent en is .mer hi is ghewapent
mitter mogentheit als die selue seit ca.
xviij.of waert also dat hi een angel had
de so en gehenget die natuer niet dz hij
daer yet mede slaet want die natuer en
wils niet wreet hebbē noch en wijl niet
dat hi ter slotinghe vluchs wrake doet
eñ daer om heeftren die natuer ongewa
pēt gelatē waer af dattz daer toe hoert
dz die gebied' der bijen dats die keijser
der angelē niet brukē en sal eñ die ond'-
danicheit vādē bijē dye si horē here doē
die is te verwōderē wāt wāneer dat hij
gebiet so vallen si ouer enen cloot eñ hij
wert vā dier scarē omgegort of hi al mit
ridders omgeset waer eñ belegē eñ om
des groot hoeps wil der bijen machmē
den coninc nauwe te siene comē eñ wan
neer tvolc der bijen dat sijn die bijen sel
ue daer maect dese meester een volc af
te werc sijn eñ arbeidē so isser die coninc
binnē eñ gaet al ōme eñ siet wie datter
arbeit of niet eñ heeft bescermers bi hē
mit scarpē angelē die hem verwarē .eñ
seldē gaet die coninc buten ten si dat al-
le die scaer wt vliecht eñ dz en geschiet
niet dan een luttel dage te voerē teghē
dat si hem bereidē sullē wat te doen eñ
waer dan yemāt die den coninc sijn vlo
gelē cortede of af snede een deel soe en
soude die scaer der bijen niet wt comen
eñ wāneer dat si dan alle voer gaen soe
comē si eñ biedē dē conīc horē dienst eñ
waert dz hi te moede waer soe nemē si
den coninc op horē vloegelē eñ dragē-
nen waert also dz hi alle seer moede wa
re of waert dz die coninc ōdwaelt waer
soe soudē si dien wed' vindē ouermits dē
roke eñ so waer dz die coninc voer gaet
daer slaē dye and' haer casteel neder eñ
als si horē coninc sien so werdē si al wel
gemoet eñ als hi vlorē is of after ghe-
bleuē so vliecht alle die schaer tot enen
anderē coninc .wāt si en moghē sond' co
ninc niet sijn Item daer comē ond'wijlē
tottē koruē in crupē bijen die valich sijn
die sweto genoemt sijn eñ hebbē grote
bukē eñ slijndē die and' hoenich al vlek-
lic eñ als dat die gerechte bijen ōnemē
so vlieghē si daer toe eñ dodēse ist dat si
se gripen connē eñ wanneer dz die leijn-
ten vucht is soe werden daer veel bijen
Mer als hi droghe is soe werter luttel
mer indē honige werdē si ghemenich-
uoudicht eñ ist datter gebrec spilen indē
enē korf is so willē die vā dien korue dē
naestē korf te beroeuē mit gewelt eñ te
ghē dese scepē hem dye ander ist dat si
enē rechtoer hebbē eñ sijn daer dan bij
en in die den anderē die daer buten sijn
goets gōnen soe vallēse bij hem eñ be-
scermēse Item vā veel zaken coemt die
wijl kiuinge dat die twe keijsers ōderft
werdē vā beide der ptijen welke vestin
ge mit enē worp van puluer daer onder

geworpē of mit roke alte mael ghescep dē wert Item die selue seit ca. xix. van dē byen syn sōmige kaerls eñ wilt ende lelikē aensicht eñ syn grāmer eñ quaē dan die ander Mer si mogen bet arbeydē eñ daer syn anē byen die huesch syn vandē welkē sōmige cort syn eñ menigerhāde verwē eñ sōmige ront eñ sōmige syn daer lang als wespen eñ die syn quaē dan die ander eñ die syn harich eñ sōmich van desen syn wit die indē bouwe honich makē eñ die wilde makē honich in gaterē vandē bomē onēwylē inden holē vanē aerdē eñ die nature heuet desen enē angel ghegeuē indē buke eñ sōmige hebbē den angel so lang dat si so diep steken als si toernich syn datter die darmen na volgē eñ dye steruen haestelic eñ sōmige anē vliesen harē angel eñ dan voert aen also lang als si leuē so en moghē si gheen honich maken noch si en mogen batē noch scaden Itē die byen vblidē hem in welrukēde dingen eñ waert zake datmē creefts coecten by den bye coruen die byen soudē vander luchtē steruē Item wāneer dz haer coninc sterft so syn si alte rouwich ende vgaderē daer ouer eñ daer by al ōme of daer een lyckwaer datmē daer een wt uaert doen soude ende alle dien hoep droeft seer mit groter zericheit dz haeren coninc doot is eñ al hebbē si spise si en werkē niet voert mer si murmurerē drooflikē ouer enē hoep biden dodē coninc eñ si en miunē haer zuchtē niet mer si soudē bi hem doot bliuen eñ van honger steruē en worde die coninc nz wech genomē Item wāneer dat die byen blyde syn dat is een teikē van gesonthedē Item die selue seyt dz die bien wel veel

zuuctē crighē wāt als geseit wort c. xx. si werdē ziecke wāneer si haer broet nz en volmakē eñ eē weē roep vā enē grotē gelude quetzet die byen alte zeer eñ maectse vuaerlic als een groot slath comet daer si hē onuerhoedts nz voer en hoedē eñ so doet oec een vule stinckēde neuel die die bloemē vderft daer si hare voetsel af nemē soudē Item die spinnē syn hē oec cōtrari als si spinnē bouē indē koruē eñ bezeykē daer Itē daer is oec een vliege die dē herde wel gelyct diemen papilio heit die indē kaersse sprīget wāt papilio leeft vandē wasse ende laet drec after daer teredones af comē die twas seer begerē teredones dat syn goutwormē eñ te veel ghegheтē eñ tegierlic dat is hem quaet eñ dat gheualt hem dicwyl in die leynten Item si werden al ontmoedt ist dat haer hoeft mit olyen gesmeert wert eñ datmēse dan in die sōne set mer sprinckeltmē daer edic weder op so werdē si weē leuēde eñ also doen alle dierē die angelē hebbē als byen vliegē wespen dazen eñ deser gelyc hier toe heuet plini9 geseyt Item auicēna li. viij. ca. iij. vtelt oec edel ꝓprieteyten vanden byen die welke notabel syn eñ seit dat die byen gespyst werden vandē honich eñ daer eten si een luttel af mer als si ziecke werdē soe eten si honich eñ en gaen wt horē huzē nz eñ als si die huzen of byekoruen reyn vinden so makē si hoer huzē van ses woningen eñ als die veinsterē vādē koruē alte wyt syn so makē sise eyngher mit eenrehande zwarter tapicheit die scarp inē luchten is eñ si makē des conics huys eerst eñ dat huys is den gate gelyck eñ daer na die anē huzē na dien dat die koruen

groot of clein sijn eñ die mãnikins ma-
ken alleen hoer huzẽ eñ daer nae en is
gheen werkinge dan honich te maken
eñ die bijen wonẽ eerst in horẽ rotẽ ende
alst tijt is wt te gaen so climmẽ si in dat
hoghe eñ daer naecomen si weder neõ
eñ wakẽ thonich eñ die coninc en coemt
niet wt mittẽ hope eñ mãnekẽs en heb
bẽ gheen naelde dan sõmige isser Mer
luttel die stekẽ willẽ eñ al willẽ si steken
si en mogens niet doen eñ die coningẽ
vandẽ bijen sijn van tween manierẽ die
eẽ is root eñ die anđ is zwart bij na als
een cole eñ is die helfte meerre dan eẽ
bije die honich maect eñ die mãnikens
sijn tragher dan die wijfkẽs eñ die min
ste bijen eñ die rontste dat sijn dije beste
die menigerhande verwe hebbẽ eñ die
bijen die geuoedt werdẽ indẽ geberch-
ten indẽweidẽ eñ indẽ houẽ die de min
ste sijn dat sijn die beste ende dese makẽ
goet honich eñ saeft Itẽ die bijen dije
niet goet en sijn en makẽ geen gelijc ho
nich mer die bijen die altoes den gate
des honichs aen cleeft maect dat beste
honich anđs õderuz schier eñ daer wer
den bijen in die thonich õderuen Item
die bijen die honich makẽ die gebrukẽ
twesins horẽ anghel als hem seluẽ me
de te beschermẽ eñ totter verteringhe
đ oueruloedigher vuchticheit Itẽ daer
crupẽ dicwijl quade vlieghẽ indẽ koruẽ
die ander quade cleine vliegẽ makẽ die
welke vele ludẽ gusanas heiten ende si
doerstekẽ der ander vlieghẽ vloegelen
mer die bijen võlghẽ alsulke vlieghẽ
eñ stekense noch en latense op haer hu
ze nz vallẽ eñ die bijen die daer honich
makende sijn dodẽ die mãnikẽs eñ dije
hem derẽde sijn mede eñ die quade co-
nings wãneer dat sise niet wel en regie
ren mer alleen eten si vandẽ honich eñ
dat doẽ si wãneer datter luttel honichs
is eñ die cleine vogelẽ vechtẽ mittẽ lãg
sten wãneer dat si niet en werkẽ noch en
arbeidẽ eñ si pinighẽ die wech te werpẽ
vandẽ korue eñ ouermits alsulke wech
werpinge wortet honich gebetert ende
gemeerret Itẽ het is een geslacht van
bijen die labion heit eñ doot die bijẽ die
honich makẽ eñ õderst hoer huzẽ ende
dz is wãt si wakers sijn eñ goede herdẽ
eñ wãneer dat si indẽ koruẽ comẽ soe ste
ken se hem vluchs int honich op dat si
also veel slindẽ moghẽ dat si niet ontgã
gen en konnẽ eñ dan so werdẽ si vandẽ
rechtẽ bijen gedoot eñ eer dat die coninc
wt comen sal dat wetẽ die anđ bijen bij
redẽ twe daghẽ te voerẽ wat dat hi doẽ
wijl opdat si bereet wesẽ sullẽ hẽ onder
danich te wesen eñ wãneer dat die coni-
ghẽ gemaect werdẽ so heeft elc coninc
een schaer bi hem eñ dije schaer en wil
anđs ghenẽ coninc dã den ghenẽ dije si
eerst genomẽ hebbẽ eñ waer dat een an
der coninc die die scaer leidẽ woude dẽ
dodense eñ wãneer dar die ionghen be
reet sijn eñ wtgecomẽ so beidẽ si tgesel
scap vã enẽ anderẽ broedt eñ also varẽ si
te samẽ of after dien mael dat die ion-
ghẽ beginnẽ wt te vlieghẽ eñ datter ek
ken veel sijn so haestẽ si meer tot horen
werck. eñ werkẽ meer dan die oude eñ
daer en is geen creatuer barnẽder ter
wrake dan die bije. wãneer dat si toer-
nich gemaect is die bijen scuwẽ die roke
eñ dije quade vule lucht sondlinge zeer
bouẽ allẽ dingẽ eñ daer om arbeijdẽ si
horẽ drec wt te werpẽ eñ si houdẽ haer
huzẽ reijnlic vã allẽ stãck Itẽ die maech

den en die ionghe byen werken best en make beter honich dā die oude si drinc ken en dat is claer water en dat en doē si niet si en hebbē hem eerst gereynicht van haerre heffen en si draghē seer honich indē herfst en in die leynten en dat leyntense honich is dat beste om die nuwicheit der bloemē en die byē hebbē ghenoecht in zoete muzike en in sconen sange en daer om werdē die bien wedⁱ ghebracht tot horē korvē ouermits soetē sange en cloppinge vandē beckenē en wāneer datmē den byen veel honichs laet so werdē si traech en en werkē niet veel en daer om moetmē hem te maten honichs latē hier toe heeft auicēna geseit vij. li. ply. int xi. soeket bouē li. xij. in die letter a. daer selstu veel dingē vindē die van aristo. en van seneca en van anderē auctorē wtghenomen sijn mer hier mede ist ghnoech gheseit

Dat xij. ca vandē ossen

Os dat is in griex boetes en dye latijnsche segghē terro daer om dat hy die aerde wrijft ptido. sept li. xiij. dz die os sijn gesellē seer mint want deen soect dē hals des andⁱs daer hi mede te trecken pleecht en als hijs niet schier vindē en kan so blaet hi of lopet mit groter begeertē na sinē weynoet Item plini9 sept vandē ossen li. viij. ca. xlv. datter ossen sijn die hoernē hebbē die vier voetē lang sijn mē seit dz dese ossē afterwaert weidē en andⁱs gheen dierē en dat si vet werdē datmēse wacsht mit warmen water en hy sept dat si meer arbeyts doen moghē wāneer dat si mittē hoernē des hoefts versament werdē dan als si anders te samē gecoppelt werdē In sprië sijn ossen die gheen coderē ondⁱ die stro-te en hebbē mer si hebbē hoeuelē inden rugge Itē die ossē hebbēde brede hoernen sijn nutste ten arbeyde en dye ossen hebbē meerre hoernē en dicker dā dye stierē doen en die os after dies maels dat hi gelubt is so wert hi meerre indē lichaē en vetter en wert oec starker dan hi voer was mer hi en is dan also moedich niet en hoe dat hi ouder wert hoe dat hi bet ghetemdt wert Item die os is een zuuer en een goedtierē dier niet alleē nut tottē oerbaer der mēschē mer hy is oec nut te offerē indē outaer dⁱ godē wāt vādē ossē maectmē goede offerhāde om die gode goedtierē te maken en dye os opent die aerde mittē couter en snijtse in en maket lāt bereet datmē daer vrucht in brengē mach sijn vleisch is goet teten en voedt wel en sijn vel is tot veel dingē goet en sijn messe is goet tlant mede vet te makē en werden sijn hoernē gewarmt so werdē si gemorwet en gericht datmen daer cāmē int hoernē en andⁱ dingē af makē mach en maecter instrumēten af daer men mede schietē mach Item men maecter schenen af optē armē en optē schenē voer die viandē en voer die wapenē en men maecter lanteernē af Itē die iagers makē daer iachoernē af daer si die hondē mede roepē en die wilde beestē mede bvaerē Itē die scriuers en die maelres oerbarense oec haer inct in te doē en andⁱ varwerpe Item die ludē die stridē willen plegendⁱ oec mede te blasen op dat haer gesellē te bet gemoet sullen werden Item dye wachters pleghē daer oec mede te blasen die opten casteelē legghē en wachtē die stedē ist by daghe of bi nacht en oec plegense die herdē inden velde te heb

ben die copen eñ die ossen hoedē eñ tot menighē anderē dinghen sijn die hoer nen nut waer bp datter luttel is indē os sen ten is ummer ergēt toe goet Item plini⁹ seit li.xxviij.ca.xi. dat dpe messe vandē os mit edick ghemengt helpt te ghen die zericheit der theen eñ der voe ten eñ oec der vinghrē eñ is den ghenē een hulp die twater laden ist dz die ziec ken inder sonnen daer mede ghewreuē werden want si verteert die humoren die tusschen vel eñ vleysch legghen eñ doetse wech gaen Item plin. sept noch voert li.xxx.ca.iij. datter een cleyn dier is eñ is ghelijck enen weuel eñ hept bu restis dit bedriecht den os want het leit inden grase eñ het weet wel wat gras die os liefste et eñ daer sculet in eñ also etet die os al heel int lijf eñ als hp dat in ghestondē heeft so loept dat dier op die leuer vādē os eñ ontsteectse vluchs ende doet den os grote pijn waer af dz die os ten lesten sterft

Dat xiij.ca. vandē harderen der ossen

Bubulc⁹ dat is een herde dpe dpe ossen eñ copen hoedt dese harde hoedt eñ wepdt die ossen eñ drijftse ter wepden eñ brengtse weder thups eñ in sōmighē landen als si inder wepdē sijn sijn so coppelt hise mitten voeten te gaē eñ slaet hem iucken opten halzen als si ploeghē sullen of pet trecken eñ hp pre keltse mit enen houte dat si te bat voert gaen sullen eñ hp singhet hem soete lie dekijns op dat si te bat treckē sullen eñ mitten soeten sanghe loct hpse tot hem want die ossen eñ die hertē horē natuer liken gaern soetē sanck eñ melodpe als auicēna sept eñ hp stuertse mitter roedē voert eñ hp leert hem dat si een rechte voor maken sullen noch hi en dwingtse alleen npet om te eeren mitter ploech mer hi leertse oec tcoern te treden ende te wriuen om gaende mittē voeten en de als si horē arbeit ghedaen hebbē so verlost hise vander borde eñ vandē ioc ke eñ leidse ter cribbē eñ geeft hem tetē

Dat xiiij.ca. vanden buffelen

Bubalus dat is een buffel eñ is dē os ghelijck eñ is een onghetemdt dier dattet van quaetheidē gheen iocke ne men en wil op sinen hals tlant van af frica voedt dese dieren in germaniē sijn ossen die wilt sijn hebbende hoernē also lang datmen der den coninghē vatē af maect om wt te drincken ouer tafel wāt si doense beslaen mit siluer eñ mit gou de eñ maken hem onder vier voetē op te staen van leuwen of van hondē ende voert aen elc epnde mit siluer beslaghē tgroefste eñ is ghestopt eñ dat cleynste is open mit eenē stopsel als p̄ſido. sept het is een dier vā groter starcheit waer om dattet quaet te tēmē is dan mit enē ronden pser dat hem om den mont ghe slaghē is daert mede om gheleit werdt eñ dpt dper is van zwarter verwen mit luttel haers eñ mit starken crōmē hoer nen wes vleysche niet alleen nut en is ter spijsen mer oec ter medecinen want als plini⁹ sept li.xxviij.ca.x.tvleysch vā der buffel ghesodē of ghebraden ghe neest den bete des mēschē wes morch mitten rechterē been ghenomē haelt af dat haer vandē oghebraeuwen ende is goet totten ghebrekē vandē oghē Itē sijn bloet mit edick ghenomē gheneest wonderlikē seer den ghenē die bloet wt werpen eñ sijn hoeuen mit mirren ghe menget doen die tanden vast staen dpe

wagghelē tmelc vandē buffelē is goet tegen steectē der darmen wāt die darmen werdē besmeert mit sijnre veteicheit vādē melc eñ is seer goet tegē tbuuc euel datmen dissentpria heit eñ is goet teghē beten der serpēten eñ der scorppionē eñ tegen tvenijn vandē salamāder dat is een dier dat int vier leuen mach eñ het geneest versche wondē van tiptuta Jtē die dreck van bubalus al warm genomē geneest harde apostemē ende spreyt si eñ scheifelt hoer hardicheit eñ sijn gal is goet tegē duysternis der ogē Jtē het sijn sōmige wilde ossen van wōderliker grootheit ende nochtās sijn si seer doende wāt si sijn also vaerdich dz wāneer si haer geuoech doen dat si dat rasscher op horē hoernē vangē dant ter aerdē comē kan Jtem dese ossen haten alle dinc dz root is eñ daer ōme treckē die iaghers root aen op dat sise te bat wt den bosschē crijghen moghē eñ als die iagher siet datter enich vandē ossen volget eñ dat hi hem nae bij is so gaet die iagher staen after enē groten boem die starck is eñ huudt hē daer so coemt die os lopē alle sine macht eñ loept mitten hoernē in dien boem dat hi daer in blijft steken eñ en kan vandē boem niet comen eñ dan is die iagher ghereet eñ steectē doot eñ velten eñ daer is een ander dier dat den os ghelijck is die wilt is mer dit dier en is so groot niet nochtans heuet grote hoernē die hoech sijn eñ scarp mitten welkē dattet bomen eñ struellē nedslaet mer omtrent den eyken eñ anderē boemē staen dicwijl cleyne stāmen mit langhē gardē dye subtijl sijn eñ taye eñ alst dan gaet weidē ende soect sijn aes bider aerdē eñ onder dye doernen eñ rijserē wech eñ weder soe verworret dicwijl in dye streuellen mitten langen hoernē eñ ten lestē hoe dattet meer tapert eñ springt hier om ende hier weder om hoe dattet meer verwerret wert eñ dan so moetet vallē van node eñ dan soe balctet ende bleet also gruwelikē lude eñ leliken eñ als die iagher dat hoert so coemt hi daer toe gelopē want hi weet wel dattet gheuallē is eñ steectet doot eñ anders en dar daer niemant bi comen eñ physiologus heit dese beest optaleon vandē welken men wonder sien mach dat also wredē beest die niemant bestriden en dar ghehouden en wert eñ gheuanghē van enē cleinen rijse Jtem daer is noch een ander specie van wildē ossen die aristo. noemt int achtende boeck biden einde bōkum eñ seit dat hi alsoe groot is als een stier eñ is den stier ghelijc eñ heeft haer dz hem gaet ouer die twedeel vandē scouderen alsmen sien mach inden paerden die langhe manen hebbē Mer sijn haer is safter eñ corter dan des paerts haer ende thaer gaet hem al op gheen oghē toe dicht bij een staende ende die verwe is neyghende ten roden waert. of ten geelen ende sijn stemme werdt ghelijct der stemmen vandē stier eñ heeft hoernen dye wat ghecromt sijn eñ in elcken van sinen hoernen mach hi nemen dye helft van eenre maten die men bor heit ende en heeft bouen gheen tanden als die stier noch die bene en hebbē nz veel haers ende is ghesplit inden voeten eñ heeft aen elke voete twe claeuwen ende sijn start is cort nae sinen liue te spreken eñ hi hoelt die aerde eñ richt hem

op ghelijck eertre mueren inden holen
dat hi hoelt ende heefteen harde huut
die vele slaghen liden mach ende heeft
hy geiaecht eñ geslaghẽ eñ als hi ghe
iaecht wert so vliet hi eñ rust eñ als hy
ṽcrāct wort al vechtende so werpt hi si
nẽ drec vier passẽ verre eñ dz doet hi als
hi anxt heeft voer die hondẽ als si hem
te na comen eñ dan so bliuẽ die honden
staen rukẽ ouer den drec eñ daer en bin-
nẽ ewmt hi eñ ontcoemter dicwȳl mede
Item aristo. seyt vander wilder coe int
thiende boeke eñ alst ghenaect dat si cal
uen sal soe ṽgaderẽ daer veel coyen by
eñ hebbẽ daer veel drecx te vorẽ ghega
ṽt eñ leggenẽ al om oft een muer waer
eñ dit dier maect veel drecx als aristoti
les seyt eñ oec auicenna

Bodt xv. ca. vandẽ bazilisc9

Basiliscus in griex dat is regul9 in
latȳn daer om dattet een coninc der ser
pentẽ is als ysido. seit eñ die gene diet
sien die scuwent eñ die serpentẽ ontsien
desen basiliskẽ wāt hi dootse mit sinen
rukẽ eñ hi dootse mit sinẽ blazẽ ende en
gheen vogel en mach hem verby vlye-
ghẽ onghequetst die hi gesien can eñ al
ist dat si veer van hẽ vlieghen nochtans
wort die vogel van sinen monde ṽbarnt
eñ gestondẽ eñ die basiliskẽ werdẽ van-
dẽ wezelẽ verwōnẽ die die lude tottẽ ho
len draghẽ daer die basilisc9 in is eñ tẽ
eerstẽ mael als die basilisc9 dẽ wezel siet
so loept hi en wech eñ die wezel loepet
hem na eñ doottem Item dye bazilisc9
is een haluẽ voet lang eñ mit wittẽ spec
kelen gelinȳt Item die bazilisc9 maect
die waterẽ wel venȳnt wāt waer yemāt
die vā suken water droncke daer hy toe
geweest hadde dye soude twater laden
eñ steruẽ daer af vele ludẽ heytẽ desen
bazilisc9 sibul9 want sibul9 doot enẽ mẽ
sche eer dat hi en raect of gestekẽ heeft
hier toe heuet ysido. geseit li. xij. ca. iiij.
Item plinius seit li. viij. ca. xxij. aldus
dat bi den volke datmen hyperios heit
eñ ethyopes dat sȳn luden van ethyopi
en is een fonteyn die die ludẽ wane dat
tet thoeft is vander rynuiren nylus byṽ
welker een wilde beest is diemen coro-
blephas heit eñ is cleyn van lichaeme
eñ is traech van allen leden eñ heeft eẽ
zwaer hoeft eñ werpet altoes ter aerdẽ
waert of daer op anders soudz alle die
luden verderuen want alle die gene die
sȳn oghen aen sien die gheuen vluchs
den gheest ende steruen ende dye selue
craft is oec inden bazilisc9 eñ dit woẽt
in die prouincien diemen syrena heit en
de is lang ende groot xij. vingherẽ en-
de heeft een witte smette int hoeft oft
een croen waer mit sinen wispelen ver-
jaghet alle serpenten eñ het en buucht
sȳn lichaem niet weel mer int middel ist
hoechste op ghericht alst gaet eñ tcruut
ende die stamme die droghe sȳn verbar
net niet alleen mit sinen raken mer mit
sinen blasen ende mit sȳnre luchten ver
deruet alle dinck daert by coemt of leit
ende het is alsoe venȳnt oec waert dat
tet ymant raecte mit enen langen piec
ke het soude dyen mensche vluchs do-
den want het schiet sȳn venȳn alle den
pieke langhes dese bazilisken wert ge
temt vanden wezel als hi eerst ghewa
pent is mit wȳnrute eñ dat hise et wāt
dan so gaet hi en stoutelikẽ aen ende al
ist dat die bazilisc9 seer venȳnt is ter
wilen dat hi leuẽdich is nochtās als hi
doot is eñ tot asschẽ gebarnt so en is hi

niet venĳnt wes asch mē seyt dat nut is totte werkē der alcyymiē eñ sonđlinge in dye verwandelinghe der metallen

Dat xvi. ca. van botrax

BOtrax die men rubeta heit is een geslacht van eenre vorschē die vol venĳns is wonēde inđ aerdē eñ inđ vuchticheit te gader als pliniꝰ seyt li. xviij. ca. xxij. dese plegē hē te vnuwē eñ doē die oude huut af eñ nemē ene nuwe weder aen ouermits die stedige voedinge van etē dz si dā steets eenrehāde crupt eten dat hem wel af doet gaen Mer si hout nochtās altoes haer venĳ bi haer dese padde pleecht te vechtē tegē dye spin mer als si vanđ spinē gestekē is so soect si bredeweghen cruut daer et si af eñ so is si genesen wes venĳn alte sonđlinge cout is eñ daer om tlit dat vā diē venĳnde geraect wort dat wert onvoelikē eñ doef het is een venĳt dier ende daer om vheffet hem tot allē rakē wāt hoe datmēt meer raect eñ aen tast hoe datet meer zwellet eñ het is onđ dē buke mit veel spockelē .eñ alsoe menighe spockel alst heeft also menich venĳn heuet in eñ heeft vuerighe oghen eñ staē of si barndē eñ hoe dattet vierigher siet hoe dattet venĳnđ is eñ al ist dattz clare oghē heeft nochtās hatet die son eñ loept al tottē holē vanđ aerden als die son op gaet het mint die soete crudē eñ et haer wortelē mer al etēde soe venĳnt dz die wortelē eñ daer om salmē wĳnruten altoes indē houē plantē want daer vlietse af Itē dit dier dat is die padde eñ mint vschimelde stinckēde steden die messich sĳn eñ die ađ stedē die wel rukē hatet waer af mē seit dat so wāneer die wĳngaert bloyet so lopē die padden en wech want si en moghē dye soete lucht niet vdraghē Item vanđ padden seyt pliniꝰ li. xxx. ca. iiij. dat si venĳnt is ende hoe dat si meerre is hoe dat si venĳnđ is eñ si is onđwĳlē zwartachtich onder wĳlē rodelachtich onđwĳle graeuachtich bleeck eñ onđwĳlē geelachtich mē seit dat dese paddē een dubbelde leuer hebbē eñ die ene leuer is alte seer venĳt eñ die anđ is een medecĳn eñ mē geertse den ludē die vgiftenis genomē hebben Itē men moetse onđsoekē welke dz die beste si men salse beide werpē in een nest daer veel myperē sĳn want die venĳde leuer scuwē si eñ si gaē der ander toe eñ willēse eten eñ dit deel salmē houdē tot den oerbaer die auctorē segghē wonderlike dinghē voirwaer van deser padden als pliniꝰ seit want si segghē dat in der rechter zĳdē van deser padden een vborgentheit is van deser paddē tolepsch geworpē in ziedende water doetet water vluchs cout werdē noch dat water en mach na nz ziedē noch heet werdē tbeen en moet eerst wt genomen wesen eñ dat beēkē oerbarē die gokelaers of die toeueraers der minnen ende om haet eñ nĳt te makē eñ men seyt datmē daer mede dē quarteyn geuelen mach eñ hoe seer venĳnt dat die worm is als hi ghebarnt wert soe verliest hi alle sine venĳntheit eñ ōtfaet grote craft ter medecinen .want sĳn puluer doet vleysch ende vel wassen wonderlikē seer daert verloren is ende consolideert zenen eñ droecht eñ gheneest wonden ist dat yemāt dye asschen iuustelikē oerbaert soeket beneden van rana in die letter. r

Dat xvij. ca. van bombex

BOmbex dat is eenrehande worm

wassende indē telgerē vandē cypressen boem vandē esschen boem vandē moer boem ēn deser gelijc als plin. sept li. xvj. ca. xxiiij. Item ysido. sept dat bombex is eē worm die zijde spint ēn spint hem also deger wt dat hi bynnē hol blijft ēn daer en blijft niet in dā die lucht als die selue sept dese worm neemt een wondli ke verwandelinge wāt eerst wort hi een worm geborē ēn is gelijc der rupsen die die koelbladeren wet ende knaecht de se worm en mach geen coude lidē ende maect webbē als dye spin ēn eerst ma= ket hi hem seluen een huys daer hy in woent daer hi in bescermt mach werdē teghē den winter dyt webbe maect hy mit sinē voetē. daer hi sinen draet me= de subtijl maect ēn brenghetse te samen ēn ordineerter een webbe af

Dat xviij. ca. vanden camelen

Cameli als ysido. sept li. xij. hebbē horē naem vandē grieckē daer om wāt si knielē als si geladē werdē Item dye kemels sijn grote dieren die veel lasts draghē mogen ēn sijn daer toe geordi= neert der menschē dingē ēn lastē te dra ghen ēn men vintter meest in arabiē ēn dese kemels van arabyen schelen van anderē kemels die in anderē landē sijn wāt die in arabiē sijn die hebbē twe hue uelen optē rugge ēn die vandē anderē landē en hebbē mer enē hueuel als ysi. seit int selue boeke mer plini9 seit li. viij. ca. xxx. ald9 dat oestlant heeft twe ghe slachtē van kemelē als dat een in batri ca ēn tander in arabien ēn die van ara= bien hebbē twe hueuelē ēn die andˀ een indē rugghe ēn een indˀ borstē Item die kemels en hebbē bouē geen tandē als die ossen ēn si ederkauwē als een os ēn als een scaep als ysido. sept li. xij. mer en heeft geen ghesplitte voeten als hy na segghē sal Itē dese kemelē sijn snel te voetē als plini9 sept. ēn daer om sijn si goet daer men striden sal ēn sijn oeck goet marzerye te draghē ēn hi en gaet ouer sinen pas niet noch en neemt niet meer op hem te dragen dan hi gewoē= lic is van naturē haten si die paerdē ēn si moghē vier daghē dorst lidē ēn als si drinckē sullen so ruerē si twater eerst ō= me ēn makent dicke of si en drinckē an ders niet Item si leuē vijf hondˀt iaren ēn sōmige leuē hondˀt iaer Itē ondwijlē werdē si onuroet ēn men pleecht die ke mels te lubbē diemē tottē oerloge hebbē wil wāt si sijn veel starker als si niet en hilikē hyer toe heuet plini9 ghesēit Item vandē kemel seit auicēna aldus dat die kemel sinē rechteren voet eerst roert als die leuwe doet ēn hi alleē he uet indē rugge een toedoninghe dats een hueuel ēn heeft gesplitte voetē ēn van daer voer seit ysido. cōtrari vandē voetē dat ofgesnedē als die ezel ēn in= dē snede heeft hi een velle ter manirē des voets vandē ezel ēn die sneden sijn vleyschich als des sperwers voetē sijn ēn daer om makē hē die ludē scone en= de wasschē hem haer voetē op dz haer weecheit niet gequest en werde ēn in sijn hert wort ondwijlē een been geuonden ēn heeft vier strekelen indˀ borstē als eē koe ēn die kemelinne valt op harē knyē voer den kemel als si ghecoppelt wilt wesen mit hem ēn als sijs begeert so is hoer begeren alte seer heet ēn barnēde ēn dan et si luttel ende altoes begeert si te hiliken bydˀ stede daer sijt alre eerst dede als die selue aristotiles sept li. v.

men seit vandē kemels dz si alleen wil-
lē wesen indē ghebercħtē als si minnen
willē eñ daer en mach niemāt genaken
dan die harde alleen eñ des kemels ve
de is zenich eñ seer hardt eñ daer ōme
maectmē daer pesen af optē boghē Itē
hy sept daer int selue boeke dat die ke-
mels hebbē enē gesetten tijt int iare als
si hilickē willē eñ alle dinghē trect si in-
den buke binnē xij. maendē eñ si en hilic
ken niet voer dat si twee iaren oudt sijn
eñ nader dracht rust si een iaer Itē men
seit aldaer li. viij. datter sōmige geslach
ten van kemelē sijn die gelubt werden
op dat si te bet vlpen moghē eñ hy sept
dat die kemels snelre sijn dā henxtē eñ
dat is om des wil dat si also wide scridē
eñ makē grote tredē mer daer af soeket
benedē vandē dromeda. Itē aristo. seit
li. viij. dz die kemel mit sijnre moedꝰ nz
en hilict daer was eens in een stat een
kemelinne ouerdect mit een clede eñ dz
was des kemels moedꝰ die daer toe ge
leit wert also dats dye kemel nz en wist
die daer op sijn moeder springhē soude
eñ doe spranc die soue op die moedꝰ en-
de doe hi gheuoelden dattet sijn moedꝰ
was doe clam hi af eer dat dye natuer
wracht eñ hi dode den genen dien daer
toe gebracht hadde eñ is een exempel
des meesters aristo. eñ hi seit oec eē ge-
likenis vā enen heinxt die een conincs
was eñ dit sept hi om der gheenre wille
die ouerspel driuen Itē plin. seit li. xi. c.
xxxviij. vandē kemelē dat si kael werdē
als die menschē eñ als dye struus Itē
die selue sept oec dat ondꝰ den dierē dye
niet gehoernt en sijn so en heeft die ke-
mel gheen tandē bouē eñ daer om ouer
draecht hi mittē dierē die edercauwen
indē tandē eñ indē buke mer niet inden
hoernē tselue sept aristo. li. xiiij. een dier
wes spise is een doeringe materi heeft
vele bukē als die kemel eñ een dier dz
hoernē heeft en heeft gheen tandē bo-
uen eñ benedē mer in die een stede alleē
als benedē al ist dat hi der tandē derft
so was den buke des kemels alsulken
maecsel noot eñ hi wort gelijct dē bukē
der dierē die gheen tandē en hebben in
die ouerste kinebac. ende die sceppenis
sijnre tādē was als die sceppenis des
diers dat hoernē heeft. eñ daer volget
na eñ want die spise des kemels doer-
nich is so wast noot dz sijn tōge vlepsch
ich was ō die hardicheit des raecx Itē
aristo. seit li. xiiij. dat dye kemel gheen
bescheidē gal en heeft op die leuer als
oec die elephāt en doet want hy heeft
die natuer der leuerē harde ghesont eñ
eē soet bloet vā naturē eñ in alsulkē die
ren en vijnt mē geen gal of si wort geuō
dē in aderē die seer clein sijn eñ daer om
seidē die oudē als anaxagoras seide dz
die kemels lange leefde om des wil dz
si geen gal en haddē of en hebbē want
die dierē die luttel galle hebbē leuē lan
gher dan die vele galle hebbē hier toe
heuꝫ aristo. gesept Item cōstan. seit vā
dē kemel in dietis vniuersabilis dat die
kemel alte hetē dier is van naturē ende
daer om is hi vā naturē mager wāt die
hettē trect alle die smericheit des bloe
des in haer ende daer om blijft hy son
der veel vetticheit ende tkemels melck
is soeter dan der anderen dieren melck
ende is myn smerich. ende min voeden
de mer het is meer hettēde ende maect
meerre appetijt ende is meer scepdēde
melc en is anders niet dan bloet na dē

hilickẽ eñ daer om is die smake des ke
mels melc soutich eñ scarp want het is
die groue humoren in snidende eñ dun
nẽde den welkẽ coemelc cõtrari is wãt
dat is grof eñ smerich eñ seer voedẽde
eñ ander ꝓprieteytẽ soeket nederwaert
vanden dromedarius

C Dat xix.ca. van cameleoperdus

CAmeleopd⁹ is een dier in ethyo-
pien als ysido. seyt li.xij.eñ plini⁹ li.viij.
ca.xix. eñ heeft een kemels hoeft in ge
liker maniere eñ eẽ hals als een paert
eñ heeft benẽ eñ voeten als een buffel
eñ stippẽ als een lupaert als plini. seyt
eñ is een ghenoechlic beest aen te sien
eñ en is niet wreet eñ is also goedtierẽ
dat si byna die name heeft van enẽ sca
pe als die selue seit dat dier was tont-
sien na moyses wet als te eten mer niet
als ten offer want syn voeten warẽ ge
split als de buffel eñ het edercauwede
als die kemel eñ daer õ wast geoerloft
te etẽ alst opẽbaert ĩ deutronomio xiiij.

C Dat xx.ca. van cameleon

CAmeleon cameleõtis in gtõ is eẽ
cleyn beestkẽ mit menigerhãde specke
len ouersprẽkelt wes lichaẽken tot me
nigerhãde verwẽ diet siet ỽkeert wort
mit lichter bekeringe eñ mẽ vint andͬs
geen dier wes lichaem also verwãde-
linge neemt van verwẽ dye tegen hem
geset werdẽ als dit doet dat seit ysi. Itẽ
auicẽ. seyt dz cameleon also veel is als
stellio want het licht als eẽ sterre eñ ver
wãdelt syn ṽwẽ eñ het is een blode dier
e ñ van luttel bloets eñ daer om verwã
deltet syn verwẽ eñ het is vieruoudich
eñ heeft eẽ aensicht als een laceert eñ
scarpe naghelẽ wedͦcromdt eñ een zarp
lichaem mit eenre harder huut als dye
cocodrille heeft aristo. die seit ald⁹ li. ij.
Cameleon is eẽ dier indẽ lichaẽ als die
laceerten wes zydẽ langwerpelt syn
die reykẽ tottẽ nedͦstẽ van unẽ buke als
een vissche eñ middelste van sinen rug
been is ỽheuẽ als die rugge vandẽ vis
sche eñ syn aensicht is een dyer dat een
aẽsicht heeft half als een ỽken eñ half
als een ape eñ heeft enẽ langẽ stert en-
de syn wterste is smal eñ heeft syn voe
tẽ wedͦcromt als die laceertkẽs doẽ en-
de elck vandẽ voetẽ wert in tween ghe
deylt eñ die gelikinge des eens totten
anderẽ is als eens menschẽ duym tottẽ
ouerscot vandͦ hant eñ een ygelic vã de
sen delen wort gedeylt in vingerẽ ende
hebbẽ nagelen als die voghelẽ doen eñ
alle tlyf is scarp als harde eñ die ogen
staẽ hol eñ si syn groot eñ ront. eñ si syn
vã alsulke leder als alle tlichaem is eñ
en werden daer niet mede bedect eñ dit
dier weindt syn ogẽ dicwyl al õme ouer
al eñ syn verwe wert ỽandert wanneer
dz syn leder opgeblasen wort eñ het he
uet een verwe die neygẽde is ter zwar
ticheit eñ in hem syn zwarte vlecken eñ
dese syn ouer alle tlyf eñ die verwãlin-
ge die menigerhãde is dye is indẽ ogẽ
eñ indẽ start eñ is van traghẽ voertgan
ge eñ in synre doot so ist van leliker ver
wẽ eñ heeft luttel vleysch aen den liue
want het heues luttel dan indẽ hoefde
eñ inder wortel eñ die start heeft luttel
bloets also doet oec inder herten ende
inden aderẽ eñ inden õmegant vanden
oghẽ eñ syn hersen is biden oghẽ ende
waer yemãt die tlichaem deyldẽ in twe
en het soude bliuẽ in sinen werkẽ ouer
mits sinen gheest. ende daer blyft een
cleyn beroeren bi dẽ lichaem eñ het en

heeft gheen milt eñ her blijft inden ho
len als die laceert hier toe heuz aristo.
geseit mer plin. sept ald9 li .xxviij. dat
cameleon een dier is gelijc dē cocodrul
le scelēde alleen inđ crōminge vanden
rugge eñ inđ breetheit vāđ start eñ mē
sept dat gheen dier bloet en is .eñ daer
om wert sijn verwe also ōwādelt eñ sijn
craft is groot teghen tgestacht vanden
havick wāt het ōraet die havicx eñ trec
se neđ tot hem eñ geeftse den anderen
dierē al willēs te schoerē eñ te riten. eñ
wordt sijn hoeft eñ sijn strot mit eyken
houte gebarnt so maken si reghē eñ dō
re dijt sept democretis Maer daer spot
plin. mede eñ hoe sulken dier dattet is
het wort onđ die zuuer dierē gerekent
daer staet ouer leuitici xi. sept osicius al
dus al ist dattz wreet is nochtās ouer-
mits ziecheit wil so veynset hem goeđ
tierē mē seit dz cameleon aleē vāđ luch
ten leest ghelikerwijs dat die mol van
der aerde die harinc vandē water ende
die salamādra vandē viere vnde versus
Quatuor ex puris vitā ducūt elemētis
Cameleon talpa maris allec et salamā
dra Terra cibat talpā flāme pascūt sala
mādrā Unda fit allecib9 aer cameleon-
ti dese vaersen sijn voer exponeert als
hier staet voer den vaersen

Dat xxi. ca. vander wilder gheytē

Caprea is een wylde gheyte eñ is
geseit van carpēdo dats van gripē wāt
si grijpt die louerē mittē monde vandē
bomē waer af ysido. seit li. xij. dat som
ge capros. eñ capreas seggē van carpē
do eñ sōmige seggē dat si daer om also
heytē want si alte sonđlinghe scarp sijn
eñ daer om heytēse die griekē dorcos
eñ si wone in alte hogen gheberchtē eñ
si sien die iaeghers wel van verre comē
eñ si vallē onđwijlē wel vādē hogē steē
roetzē neđ op horē hoernē sonđ zeer te
doen als hē die hondē bouē nae volgē
nochtās clymmē si also hoech datse die
mēschē nz geoghē en kōnen als ysido.
seit li. xij. Itē men heytse oec dame of
damule als papias seit soekz neđwaert
in die letter. d. van damula eñ si is alte
snel indē lopē eñ licht indē spronc ende
scarp indē sien eñ soet indē smake eñ al
te gesont indē etē eñ alte wijs in haer-
re weidinge wāt si onđkent die cruden
mittē gesicht mittē smake eñ mittē ru-
kē eñ gaerne eet si die louerkēs teindē
vādē bomē Itē plin. seit oec dz die leu
we eñ die lupaert vā horē melc drinckē
als si siecke sijn op dat si genesen sullen

Dat xxij. ca. van capriolus

Capriol9 als auicenna sept is een
dier in indien eñ is den hijndē ghelijck
of der herten soen die bp ons dat is in
onsen landē die tāde niet en verwādelt
eñ wāneer sijn tandē lang sijn dat betei
kent langheit des leuens eñ heeft sco-
ne ogen eñ scarp Item aristo. seit li. viij.
dat die wilde capriolen hebbē een wijs-
heit als si ghwont werdē so soeckē si eē
cruut dat polium ceruinū heit ende etē
dat op dat die ghescutten wten lichaē
gaen sullen die in hem ghebleuē sijn eñ
want dese dyeren veel lopen eñ seer so
werdē si ōledicht vander ouerulodiger
vuchticheit eñ hoer vleysch wordt mor
wer ende beter te verduwē eñ die qua-
ae smake eñ die quade lucht werter me
de benomē als cōstan. sept eñ het climt
van stede te stede om sijn beiach te soec
kē ende het kent die gesonde crudē wel
voer die onghesonden het edercauwet

sijn spise eñ het heeft gesplitte voetẽ eñ ten weert hem niet mittẽ hoernen noch mitten tandẽ noch mittẽ claeuwẽ Mer het loept en wech eñ vliet voer die hon dẽ want ist benedẽ indẽ velde alst ghe‐iaecht wordt so loeptet bouen indẽ ghe berchtẽ Item indẽ gheberchtẽ van in‐dien sijn caprioels die gevoedt werden van costelikẽ welrukende crudẽ indꝰ wel ker claeuwẽ sijn eenre hãde hollicheidẽ indẽ welken sõmighe humorẽ ꝟgadert werdẽ tot apostemẽ eñ al‾ dye rijp sijn so scorẽ si eñ die humorẽ werdẽ dan mit harigher ballichskens wtgehaelt ende die substãci die binnẽ den vellikẽ is die ruuct bouẽ maten wel eñ is dierbaer on der die welrukẽde cruden eñ is seer nut ter medicinẽ als ꝺpasco. eñ plate. seggẽ eñ wy heitẽ dat ghemeenliken muscus

Dat xxiij. ca. vanden ghepten

Capra dat is een ghepte eñ werdt oec geseit van carpẽdo als caprea doet eñ dese climt altoes opwaert om die lo uerkens te grijpẽ eñ te eten als ꝑsido. seit Item vandẽ geptẽ seit pliniꝰ li. viij. ca. i. dat die ghepte veel ionghẽ brengẽ Mer seldẽ vier. eñ draechtse indẽ buke vijf maenden als die scapẽ die ghepten werdẽ ondrachtich vã vetticheidẽ voer den drie iaren winnẽ si zeldẽ nutlic. en‐de inder outheit ouer die vier iarẽ Itẽ si ontfanghen in nouẽber op dat si ion‐ghen moghẽ inden maert of indẽ aprꝑl als die loueren wt comẽ eñ si en hebbẽ alle gheen hoernẽ. Mer sõmighe kent men haer iarẽ bij wassinge van knopen eñ men sept dat si horen adẽ halen mit horen oren eñ niet mittẽ nozegaten en‐de si sijn seldẽ sonder coertse eñ si sien al so wel des nachts als des daechs en‐de si hebbẽ enẽ baert hanghẽ van harẽ kinne nederwaert eñ ist datmẽ der een biden baert trect so sijn alle die anꝺ ver uaert eñ sorghẽ datmẽse oec trecken sal dese beestẽ alleckende makẽ si enẽ olp‐uẽ boem onvruchtbaer Item dese ghep ten als die sonne neꝺ gaet so en ete si nz te gader Mer si legghẽ om gekeert vã malkanderẽ. Mer in anderẽ tiden kerẽ si hẽ tegen een eñ als si gaen weidẽ soe keren si die aensichtẽ van malkanderẽ hier toe heuet pliniꝰ gheseit Itẽ aristo. seit vanꝺ gheptẽ li. iij oz si in veel landẽ melc hebbẽ sonꝺ inpregnaciẽ dat is dat si nochtãs niet ontfangẽ en hebbẽ noch men wacht geen inpregnacie mer men neemt netel eñ daer wrijftmẽ die mam nen mede eñ eerst gaeter bloet wt daer na oft etter waer en daer na ist goet mel lic eñ en is oec niet quaꝺ dan der gheen re die ontfãgẽ hebbẽ Item hi seit li. vij. dat die gheitẽ leuẽ x. of xi. iarẽ eñ oef‐fenẽ dat hylic totter outheit toe eñ onꝺ wijlẽ barẽ si twe ionghẽ ist dat si bequaẽ spise hebbẽ eñ ist dat die bock wel ghe‐voedt was eñ ontfenck si tegẽ dẽ noer dẽ wint so creech si mãnikẽs. eñ ontfẽc si teghẽ den zudẽ wint so creech si wijf‐kens eñ si sullẽ haer aensichtẽ keren ten noerdẽwaert als hi liken willen Itẽ hy seit aldaer li. vij. dat die gheptẽ etẽ cru den als die scapẽ Mer die scapẽ gripen die crude tottẽ wortelẽ toe eñ bliuen ste dich indẽ weidẽ eñ die gheptẽ en duerẽ nz lange op een stat eñ nemẽ slechs dye eindẽ vande crudẽ eñ si werden best vet nadẽ dranc des souten waters eñ wan‐neer dat die gheptẽ wãderẽ so drinckẽ si veel waters na dẽ middage eñ wan‐neer da si soute eten voer der dracht so

salder veel melcx vandē mānen lopen
Item li. viij. inden gheptē als indē sca-
pen is cranc vstant want si nauwe wter
weidē of daer in gerakē connē si en moe
ten daer gelept werdē eñ waert sake dz
ẏnmāt een ghepte naem eñ richtes op
haestelic so soudē hem dẏe ander mede
op richtē eñ sien die ander stẏf aen Itē
die gewoente der gheitē is den mēschē
noot als der scapen wāt si zaedt die hō-
gerighe mit horē olepsch eñ mit horen
melc eñ cleet die naecte mēschē mit ho
ren haer eñ mit horen velle eñ men ma
ket lant vet mit horē messe ende mitter
vrinē eñ alle dat aen hoer is dat is vm
mer erghent toe goet want als plinius
seit li. xxviij. ca. v. so werden die serpen
ten vraecht mitten geptē horē die tot as
schen gebracht is eñ mittē hare vander
gepten dat dese gebarnt werden Item
veel geslachtē van venẏn werdē vdrevē
mitten dingē die vand ghept comē ouer
twelich vleisch wert vteert mit alsulker
assche als van horē hoernē comē eñ mē
vinter weren vleisch mede dat versch
is Item die onmate lopinge der humo
ren werdē daer mede gestept thien ver
vulde wondē die corosẏf sẏn eñ gekan-
crizeert eñ gefistuleert werdē ghenesen
ouermits hare hulpe eñ mē sal daer eē
versch gepten vel op leggē eñ die won-
dē werdē genesen mit horē bloede daer
hoer morch mede gecoect is eñ vdrivē
vghiftike venīnē eñ die beten van serpē
ten eñ die stekē vandē scorpionē werdē
daer mede genesen ene warme longhē
van eenre gepten geleit op enē venẏn-
dē bete trect dat venẏn wt eñ die zerich
eit worter mede gesaeftich eñ die donc
kerheit vandē oghē wort verdrevē mit-
ter gallen vand gheptē ende die smette
wert gecorrodeert eñ tgesicht wort ge-
scarpt eñ dat oghe wort geclaert die le
ver daer af gebradē is goet teghen ele
phanciā eñ malaetscheit ist dat hẏ dẏc-
wẏl gegetē wort eñ haer dreck is goet
tot veel siecten wāt hi is goet opt voet-
euel ist dat hi gemengt wort mittē zape
van edera arborea dat is eploef eñ mit
tē bockē smeer Itē die orẏn ghewarmt
eñ in die oren gegoten geneest haer ze-
richeit Itē dese eñ menige andere me-
cinael pprieteitē seit hi vander gheiten
waer af dat plini9 aldaer seit dusent boe
ten eñ wt den wort bewẏst dat een man
seit Ic verwonder waer ōme dat si den
coerts niet en geneest daer toe sept aris
toteles datter eenrehande dier is dat-
tet melc der geptē zuuct eñ wāneer dat
tet die mānen zuuct so wertz melc ver
derft dat indē gepten is eñ dẏe ghepte
wort vblint soket nederwaert in dẏe let
ter .h. van hircus dat is vanden bocke

Dat xxiiij. ca. vandē hont

Canis dz is een hont eñ heeft sinē
naem vandē grẏekē genomē als ẏsido.
seit want men sept cenes in gricx dat is
hont in duutsch Item die selue seit dat
ter niet wiser en is dan die hont want hi
heeft meer sins dan die and dierē want
die hondē bekennē hare namē dair men
se bẏ roept si minnē haer heren eñ si be-
schermē der herē dakē eñ si auēturē al
haer lẏf mit wil voer horē herē eñ si lo
pen mit horē heren om den roef eñ si en
begeuē tlichaem vā horē dodē herē nz
eñ si kēnē ouermits der luchtē waer eē
wilt heen geuaren is eñ ouermits den
bloede eñ si minnen dat mēschelike ge-
selscap eñ si en moghē sonder den men

ſche niet weſen als die ſelue ẏſido. ſeẏt
eñ daer ſeẏt hi voert dat die hondē ge-
mengt pleghē te weſen mitten woluen
vanden welkē wrede hondē comen die
van ſōmighē ludē lintiſti gheheitē wer
den Jtem die van indien pleghen des
nachts coẏen indē boſſchen te bindē die
welke van tẏgris beſpronghen werden
vandē welkē alte felle honde comē die
alſo ſtarc ſẏn dat ſi leuwē eñ ander ſtarc
ke beeſten daer neder werpen hier toe
heuet ẏſido. gheſeit li. xij.ca.ij. Jtē van
den hondē ſeẏt pliniꝰ li.xiij. int capittel
vandē gheſieldē dinghē dat die bẏ ons
wonen ſẏn ſondlinghe trouwe als dẏe
paerdē Jtem wẏ hebbē vnomē dat die
hondē gheuochtē hebbē voer hoer he-
ren tegē den moerdenaers eñ dat hoer
herē doot bleuen eñ dat ſi daer bi bleuē
eñ liepen om den doden lichaem eñ be
ſchermdē voer die vogelen .eñ voer dē
quaden beeſtē Jtem wi hebbē oec gele
ſen dat caramentꝰ die coninck mit hem
bracht twe hondt hondē van elēde dẏe
wt enē eẏlande gheſet warē die mit hē
mit groter kuenicheit ſtreden Jtem ia-
ſons hont van cecilien en woude gheen
ſpiſe eten doe ſẏn here doot gheſlaghē
was eñ alſo bleef hi bẏ ſinen heer doot
van rouwē Jtem wi leſen oec dz colona
dẏe ſenatoer vā placencien in lombaer-
dien van ghewapenden luden beladen
was .eñ bedruct dẏe enen hont beſcudt
hadt eñ die te leſten van dien hondē be
ſcudt wart eñ alſo was oec eē and hont
die ticius ſabinus was die van hem nz
en woude doe hi indē karker ghevāgē
lach eñ deſe ticius ſtarf indē karker en-
de dẏe hont bleef bẏ hem eñ was ſeer
droeuich eñ huulde eñ ſcrepede eñ als
men hem ſpiſe boet die nam hi eñ ſtacſe
ſinen meeſter voer dẏe mont eñ hadde
geern gheſien dat hi ghegetē hadde eñ
te leſten werpmen den dodē lichaem in
dẏe tẏber eñ lieten driuen eñ dẏe hont
zwam na eñ ghinc optē dodē ſtaen doe
quam alle dat volc toe lopē eñ ſaghen
die grote trouheit vandē dier eñ hẏ ver
drencte mit ſinen heer eñ al ſẏn die hon
den verre van huẏs gedwaelt ſi ghera
ken wel weder den wech die ſi quamen
al vlieſen ſi horen heer in een vreemde
ſtadt ſi comen al weder thuẏs Jtem al
waer eē hont zeer toernich coemt hẏ bi
enē oetmoedighē menſche te ſittē ofte
legghē ofte ſtaen hi wert goedtierē Jtē
daer is grote wiſheit indē hondē als ſi
iaghē want ſi luchten wel waer dat een
wilt geuarē heeft mit rukē vandē wẏn-
de eñ vandē ſpore des wilts eñ meldt
mit ſinen baſſen waer dat wilt is dattet
die iaghers volghē moghē Jtem nae
diē dz een hont een iaer oudt is ſo wint
hi eñ draecht ſẏn ionghē tachtich dagē
inden buke eñ baert blinde hondekens
eñ hoe dz ſi langher mittē melc geſoect
werdē hoe dat ſi traechliker ſien noch-
tans en ontſangē ſi geen geſicht dan na
den xxi.dach noch voer dē ſeuēdē dach
Jtē ſōmige ludē ſeggē wāneer datter
een alleen gheborē wert dẏe ſiet opten
twintichſtē dach eñ als daer twe ſẏn ſo
ſien ſi optē thiendē dach eñ wāneer dat
ter drie is ſoe ſien ſi optē elften dach eñ
alſo voert hoe datter meer voert comē
hoe dat ſi traechliker ſien .Jtem dat is
theſte hondekẏn datter leſt ſiende wert
of dat die moeder eerſt in horē arm ne-
met hier toe heuet pliniꝰ geſeẏt li. viij.
ca.xli. daer veel ander dinghē gheſeẏt

werdē Jtē vandē hondē seit aristo.li.ij. dat si geen tandē wt en werpē dan by auenturē twe eñ hoe dat si ionger sijn hoe dat si witter tandē hebbē eñ oec scarper eñ daer bi werdē die oude gekent bydē iongē wāt der ouder honde tanden sijn zwart eñ plomp eñ die iongher wit eñ scarp Jtē die selue seit li.v. dat die mānikens werdē totten hilic beroert of ter wininge eer die wijfkēs eñ die wijnthōdē werdē eer toe beroert dan die ander hōdē als die selue seit li.vi. wes wijf onderwijlē mit iongē wert binnē tleste dele van enē iaer eñ binnē viertich daghē eñ die ionghen sijn blint twaelf dagē eñ tmānikē en gaet tottet wijfkē nyet si en heeft een maent geworpē eñ. sōmighe werdē mit iōgē īdē lxxiijstē. dach twelc is binae twijfte deel van enē iaer eñ die ionghē vā desen bliuē xiij. daghē blint eñ sōmige werdē mit iongē binnen drie maendē eñ dat is een vierēdeel van enē iaer eñ die iōgē vā desē bliuē blīt xvij. daghē waer af dat openbaert dat hoe die drachten eer volbracht werdē hoe dat si eer sien eñ wāneer dye hōdē hoer been bestaet te lichtē om te pissen so mogē si ionghē winnē eñ dat geschiet binnē ses of seuē maētē eñ die wijndē mogē meer winnē als si arbeidē dan als si rustē ende die mānikēs moghē thien iaren leuē eñ die mānikēs leuē oec onlanger dan die wijfkens vandē wijnthondē om des wil dz si meer arbeidē eñ also en ist vādē āderē hōdē niet als die selue seit eñ die lanthondē eñ huushōdē leuē sōmich xx. iaer of xv. iaer als omer⁹ seit Jtē li.viij. seyt hi dat die hondē als die ziecke sijn so eten si gras of een wortel vā enē crude eñ spuwē eñ also meesterē si hē seluē

Jtem dat selue seyt plinius li.xxviij.

Dat xxv.ca. vander teuen

Canicula is een teue eñ is die moeder vandē hondē wes moedͤ indē buke langwerpelt is eñ den buuc langes gestrect eñ heeft al langhes aen den buke veel borsten die een teghē die ander geordineert die welke bestaē te heffen eñ groot te werdē als si ontfangē heeft eñ dese werpt veel iōgē. mer altoes blint die si naerstelike mint eñ bescermtse mit biten eñ mit bassen eñ waert dat die ionghē wtgecropē waren die moedͤ soudse weder nemē mittē tandē sondͤ zeer doē eñ dragense weder tottē nest eñ si neemt den bestē eñ den scoenstē eerst wāt dien heeft si liefste eñ reyct hem die māmen voer alle den anderē Jtem aristo.seit li.v. dat die teue seuē daghē eer dat si ontfāgt eenre hāde mēstruose onreinicheyt wt werpt eñ dan is si siecke eñ dan wort hoer moedͤ geapostemeert indē liue eñ en begheert gheen hylic mer si scuwet mer naden seuē dagē als die moedͤ wel gezuuert is so ontfaet si eñ nadͤ dracht werpt si oec veel fleumatigher humorē van haer eñ darr om wert si dā mager van liue als die selue seyt Jtē men vint melc in dese teuen eer dat si werpē lange tijt eñ eer indē haeswindē dan inden anderē eñ eerst ist melc dic eñ na wertet gesubtijlt eñ dat is der drachtē bequaē eñ dese teuē leuen int ghemeyn onlanger dan die mānikēs mer dye mānikēs dat iach hondē sijn leuē onlangher dan die wijfkēs om hoers lopens wil eñ wāneer dat dese teue pissen wil so en lycht si tbeen nyet mer si huuct neder mitter leindē Jtem die teue is minder eñ graceliker van liue dan dye man. ende is

abelre te lerē eñ is beter van moede dā
als ſi ionghē heeft Jtem die edelheyt
vandē hondē eñ vandē kemelen is dye
lancheit vandē aenſicht eñ vandē mule
eñ in die breetheit der borſtē eñ inđ ſmal
licheit der lancken want een edel hont
ſal after bi den lanckē ſmal weſen eñ om
der borſtē grof eñ die oren ſullē lanc we
ſen eñ buechſom eñ ſal clein ſubtijl been
hebbē eñ hoech eñ heeft langherē ſtart
dan die anđ hondē eñ crōmerē eñ ſi heb
ben oec myn vleiſch dan dye lanthondē
eñ corter hare eñ dunre eñ ſlechter wāt
warē ſi alte culoct ſoe ſouden ſi alte heet
werdē van lopē het ſijn ander edel hon
den die wreet ſijn daermē hertē hinden
eñ woluē mede vangt eñ wilde beeſten
eñ deſe hondē ſijn bijden menſchē eñ bij
den oſſen eñ ſcapē goedtierē eñ mē vint
ſōmighen edelen hont als hij een wijlt
geuāgē heeft dat en eet hij niet mer hij
houtet ſinē meeſter thent hi aen coemt
of hi brenget hem iſt dattet wilt hē niet
te groet en is Jtē daer ſijn veel anđ ꝓ-
prieteiten vandē hondē die min of nyet
te priſen ſijn want ſi hebbē enē hongher
die ſonđ maet is wāt ſi werdē daer onđ-
wilen raſende af eñ dē hondē comē onđ
wilē zuuctē aē als grauheyt een apoſte
me indē kele eñ verwoetheit als ariſto.
ſeit li. viij. c. eñ alle dat van dien hondē
gebeten wert dat raeſt ſonder den men
ſchē die onđwilē geneſen werdē mitter
medicinē. Jtem conſtan. ſeyt in viatico
int leſte boeke dat die hont van naturē
cout is eñ droghe indē welkē die zwar-
te colera bouē gaet of regneert eñ wan-
neer dat die ouerulopende is ſo wert hi
raſende eñ dat geualt meeſt indē herfſt
eñ in die leynten den welkē die anđ hon
den ſcuwē als een zuuct eñ altoes loept
hi alleen ſtrukelbollēde eñ als een drōc
ken man eñ hout ſinē mont open eñ die
tonghe hangt wten monde mit veel ſpe
kels eñ ſcwms eñ dye oghe ſijn hē root
eñ v̉keert eñ ſlaet den ſtart tuſſchē ſinen
been eñ al iſt dat ſijn ogē ſtaen nochtās
en ſiet hi niet veel want ſijn gheſicht en
veſticht nerghent op eñ hi ſtoet ſine voe
ten teghē alle dinck eñ hij baſt tegē ſijn
ſelfs ſchyem eñ die anđ hondē baſſē op
hem eñ lopen wech eñ waert zake dat-
men een ſtuck vleyſch nettede of bloe-
dich makede int bloet vanđ wondē die
de raſende hont gebeten hadde die an
der hondē en ſoudē dat vleiſch niet etē
willen eñ ſo wie gebetē wort van ſulken
hondē die crijcht droemen die ſeer ver-
uaerlic ſijn eñ indē ſlape wert hi ſeer ver
uaert eñ hi wert oec toernich ſonđ ſake
eñ hi en weet niet waer om eñ hi wordt
ſchielic eñ ſiet al ōme bijſterlick eñ hij en
mach niet ghedogē datmen hē aen ſiet
eñ iſt dat die paſſi ſtarck in hem wert ſo
v̉ſmaet hi alle dranc eñ hi is vandē wa-
ter v̉uaert alſoe dat hij dicwile valt van
anxt eñ deſe mēſche ſterft ten waer dat
men hem raſch te hulpen quaem Jtem
dye curen eñ die boeten ſoeket bouē int
boeke vandē zuucten int capittel vandē
veninen Jtem pliniꝰ ſeit. li. xxix. dat on
der des honts tonghe leit onđwilē een
wormken die in griecx luca heyt die de
hondē raſende maect eñ als dat wt ge-
toghen wert ſo is die hont geneſen Jtē
die ſelue ſeyt dat dye cracht des beets
vandē hondē ſoe groot is waert dat een
menſche trade in des verwoets honts
piſſe mit ſinen baruoetē voeten het ſou
de hem ſcaeden eñ ſonderlinghe waert

dat hi enē zweer of enen wonde hadde. Item noch sept hi aldaer waert dat yemant sijn water makede op twater van enen rasenden honde die mensche soude tlanckeuel crigē of zericheit inđ leinden Item die hont is vol quaets ende gramheidē eñ daer om ist dat hi mit enen steen ghewoꝛpē wert soe wreect hij hem ouer dien steen eñ biten van rechter felheidē eñ hi bijt onderwilē so zeer dat hi sijn tandē ontween bijtet Itē dye hont is oec loes eñ droechachtich want dicwijl gaet hij stilswighende eñ coemt van after aen eñ bijt enē mensche Item hi haet stockē stauen pieckē stenē eñ deser ghelike eñ hi is koen op sijn messinghe mit ballen aldaer hij bekent is ende dā wil hi alle man biten eñ veruaert die luden mer als hij wt sijnre kundē is so slaet hi sinen start tusschē sijn been eñ sluupt wech Item hij is ꝛatich eñ nydich eñ daer om eet hi onderwilē alsoe veel van vulen krenghē dat hijt weder spuwē moet eñ dat hi leliken wtgewoꝛpen heeft als hij hongher heeft so comet hi weder eñ slocket auicēna sept dz hem die hont zuuert als hi siecke is mit grase te eten eñ is een hont wonachtich in een huse eñ coemter een vreemt hōt in so sal die huyshont den anderē op tlijf varen al waer die vreēde hont driewerven starker eñ dat coemt toe van nidicheiden want hi anxt heeft dat hi te luttel hebbē sal of dattz dye vreemde hont gripen sal dat hem gheboerē soude eñ hi is gierich eñ soe wes hi crijcht dat hē ouer blijft dat besteet hi in een heymelike stat daer hijt vindē mach als hi hongher heeft Item die hont is onrein eñ gheyl waer af dat aristo. sept li. vi. dat die hondē ist man of wijf hilicken alsoe lange als si leuē eñ en maken geen onderschrit van moeder of van suster eñ si slachten den gemeyn wiuē die indē bordeel sitten want si nemense sijnse out of ionc scoen of lelic eñ dicwijl haer naeste magē al en weten sijs niet Item die oude hont is traech waer af aristo. seit li. vij. dat den hondē tvoeteuel toecoemt in hoꝛen ouderdom eñ luttel ontgater si en crighen die zuuct eer dat si steruē eñ daer om slapen si altoes op die messing onder die vlieghē eñ onder dye woꝛmē eñ dan werdē si seer vandē vlieghen eñ vandē dazen ghequetst eñ sonderlinge biden oghē eñ opten oꝛen ia si bitē hem die oꝛen onderwilen mit allen doere eñ is also traech van hem seluē dat hi die vlieghen niet af ghescuddē en kan dan onderwilē als si hem voer den mont comen so snact hi daer na eñ grijptse ende ten lestē woꝛt hem een zeel om dē hals ghebonden eñ wert iamerliken vander messen ghsleept eñ aen enē boem ghehanghen of int water gewoꝛpē eñ enē steen aen den hals ghebondē ende also wert sijn onuallige leuē gheeyndt noch sijn velle en wert hem niet af ghetoghē noch sijn vleysch en wer niet ghegeten noch en werdt niet ghegrauen Mer int eynde wertet den woꝛmen ghelatē

CAtuli. Dat xxvi. ca. vandē iongē hondē Catuli dat sijn die ionge vandē honden ysidorus sept libꝛo duodecimo dat dese ionghen int ghemeyn blint gheboꝛen sijn ende si sijn onvolcomē te sien eñ si werden geboren mit cleinen gesaechden tandekens ende alle dyer hebbēde tanden als een saeghe ghedeylt dat is gulsich ende kiuende als dye hont dye

lenwen pantheer eñ deser ghelijc eñ al le alsulke dierẽ winnẽ õuolcomẽ drach- ten alst openbaert bouen int selue boe- ke vandẽ dieren int gemeyn eñ alle de- se dieren die onvolcomẽ ionghen bren ghen die sijn gulsich ende vratich want waert dat si beidẽ thent si volcomẽ wor den inden buke hoerre moeder soe sou den si die moeder doden al zukende eñ daer om moet die natuer haestich we- sen in alsulken dyerẽ soeket bouẽ int sel ue boeke wãt als solin⁹ seit dz die hõde kens vandẽ honden werdẽ in groter e ren ghehoudẽ biden oudẽ meisters als plini⁹ seyt li.xxix.want si plagen te mey nen dat die iõghe sokende hondẽ reyn waren teten eñ die oude plagense te of feren voer ander beesten eñ si meynden dat der ionghẽ bloet beter tegẽ vergif- fenis was dan enich dinck eñ noch ge biedent die auctoers datment op venij den beten legghen sal want een ionck hondeken op gesplit eñ op een venijnt seer gelept al warm trect dat venijn wt eñ hoe dat dese hondẽ rasscher ghe borẽ werdẽ hoe dz si traechliker sien als aris totiles bouen seide Item alsoe langhe als si blint sijn so kennen si dye moeder biden rukẽ eñ bider stẽmen eñ si soeckẽ die mãmen eñ zukense eñ men seyt dat si die zuken bi ordinancien als si indẽ bu ke die een na den anderẽ ghelegẽ heb- ben inder moeder des lichaems eñ die gene die starcste is eñ die best die moet voer gaen eñ die moeder heeft diẽ lief ste Item men sal dye spise sõmels den iachonden ontreckẽ op dat si niet te vet en werdẽ want als si alte vet sijn so wer den si alte traech eñ en moghen niet lo pen eñ al ist dat sõmighe dierẽ van me- lancolioser cõplexien sijn nochtans die abelheit der leden maectse snel eñ doe- de eñ si pleghen blide te wesen eñ zeer spelende eñ dat coemt vandẽ etatẽ want wanneer dz si ghescheidẽ werdẽ vandẽ melc so sijn si abel te leren alle dinck dat hem toe behoert als te spelen meniger hande nuwicheit eñ te iaghẽ eñ dz quic ke te verwaren vandẽ woluen ende vã meer anderen quaden beesten Itẽ dye hondẽ die daer toe geordineert sijn dz huus eñ thof te verwarẽ die salmẽ des daechs besluten daer si doncker leggen eñ also sullen si des nachts veel te felre teghen dye dieuen wesen want alsulkẽ hondẽ ambocht is dat si des daechs rus ten sullen eñ des nachts wakẽ eñ lopẽ al õme den houe eñ der mueren eñ men sal scuwen alsulkẽ hont die des daechs waect bast eñ omme loept ende die des nachts slaept scuult eñ zwijcht Itẽ het is een quaet hont is hi oudt is hi ionck die de scapen des daechs beschermt vã den woluen als si te velde sijn eñ dyese des nachts worget inder coyen scueren

Dat xxvij.ca. vanden beuer

Castor dat is een beuer ende is een wonderlike beest dye mitten vieruoeti ghe dieren leeft ende gaet op tlant en- de onder den water ende nochtãs zwẽ met ende woent mitten zwẽmendẽ die ren als die vissche . ende castor is alsoe ghenoemt van castrando dat is vã lub ben als ysidorus seyt libro duodecimo want hoer cullen sijn ter medicinen be- quaem om welke cullen wanneer dat si den iagher gheuoelen so lubben si hem seluen ende houwen hoer cullen af mit ten tanden als die selue seyt vandẽ wel ken cycero spreect si verlossen hem van

dien deel des lichaēs daer si ō begeert werden Item plinius spreect vandē be uers li. xi.ca.iij. dattet een geslacht is van dyeren dat als no optē lande is eñ als no opter aerden eñ maect syn husen aendē kanten vandē wateren daert eb-bet eñ vlopet eñ maect holen mit wonderliken konsten eñ aldus sulke dierē leuē in cudden dat is dat si gaern mit hopē te samen syn eñ si minnen hoer ghelyck ende si houwen eñ sniden houterē als si vergadert syn mit horē tandē eñ makē huzen mit zollerē die eē woninge bouē dander op dat si vandē eenre soller opten anderen lopen mogē als twater comet wantet water is sōmels hoghe eñ sōmels lege ende daer na makē si hoer woninghe want si moeten emmer mitē start int water legghen als si rustē eñ dz hebben si ghemaect mit enē gate of mit twe of mit drie daer si horen start doer steken mogen want hoer start is van visligher naturen eñ die soude verderuen eñ laghe hi int water niet het is een wōderlic dier eñ een gemelic wes start visische is eñ alle dat ander lyf is vāder naturen eens vieruoetighen dyers eñ is vander groeten eens clein honts eñ heuet voeten als een hont eñ sonderlinge dye afterste eñ voer heuet twee voeten als een gans daert mede int water zwēmzeñ heeft eē precioes velle daert oec om gheiaecht wert ende het heeft scarpe tandē eñ gesaecht als een hont ende ten mach niet seer lopē wāt syn schenē syn cort Item beuers hebben twe cullē eñ syn groot na horen lichaem te sprekē ende die heitē wi castorea vā desen sept plinius li.xxxij.ca.iij.aldus die beuers houwen hoer cullen af die wy castorea noemen op dat si vandē iagers nyet gevanghen en sullen werden mer sixcius die medicus meynt dat si die cullē niet af biten en moghen dat si leuende bliuē Item plato ende dyascorides segghen dat die beuer also wys niet en is dat hy hem seluen also verlossen soude connen ende dat openbaert daghelix inden beueren die in veel steden gheuondē werden waer af ysidorus ende phisiolog9 segghen van hoerre lubbinghe dat die beuers cullen aen den lichaem nyet en hanghen mit zenen ende mit aderē als die ghemeyn dieren hebbē mer mit anderen vande welken si ghenen noot vā den liue en hebben Item beuer syn die gherecht is ende nyet geualscht is alte goet tot veel passien des lichaems als plinius aldaer seit op dat die beuer niet te ionc noch niet te oudt geweest en heuet ende also salmēse kiesen dye gedubbelt syn ende die te samen hanghē myt eenre vergaderinghe ende mit enen gestal ghecoppelt want dye en machmen niet lichtelick valschen want vele luden nemen een blaze mit beueren bloede eñ doē daer wat fyns beuersyns toe op dz tet daer na ruken sal ende wat pepers die ghepuluert is op dattz te starker eñ te scarper smaken sal ende dan byndē si den hals vander blasen op dattet sal een zeen schinen te wesen mer van enen halze so ist onmoghelicken twe blazen te hanghen eñ daer om is die beuersyn best die ghedubbelt hangt aen eenre zenen Item men sal den beuersyn kiesen die middelbaer scarp is inden smake eñ die gheualscht is die is al aerdich ende mit luttel zeenen Item dyasco. sept dat dese beuersyn die best is die welke enen

middelbaren scarpen smake heeft die wat tape is eñ dye nz soutich noch alte qualiken en smaect want hi wort dicwi le ghevalschet mit sal armoniacum als plinius daer seit eñ hoe dat hi verscher is hoe dat hy beter is. eñ nutter inder medecinen eñ wanneer datmen siet dz die twe cullekens hoer vellen vast aen hem cleuende hebben vetticheiden dat is een goet teyken van gherechten be uersyn eñ men machen vij. iaren hou den in goeder virtuten eñ men sallen in der medecyn doen sonder vellekyn dat hi buten aen cleuende heeft eñ weghe nen iuusteliken want hi heeft macht te scheiden te verteren eñ te dunnen ende sonderlinghe die zenighe steden te con forterē want hi is tot veel dinghē goet hi is goet den ghenen die vallen vandē groten euel eñ teghen coude passie van den hoefde eñ ontbint die gicht vander tonghē eñ doet dē mensche weder spre ken die syn sprake haestelick ontgangē is ist dat syn puluer onder des zziecken tonghen gheleit wert eñ hi is oec goet teghen dye gycht dye ouer alle tlyf is ist dat hy in wine ghesoden wert mit ru ten ende mit zelue eñ datmen dien wi ne warm dicwyl drinct want hi beroert dye herssen ende starctse eñ syn puluer doet nyezen ist dat hi in die naze ghe steken wert eñ daer af wert hi ghewec ket die in lytargyen leit ist dz syn hoeft die daer ziecke af is mit roze olyē daer beuersyn in ghepulueert. eñ in ghesol ueert is ghesmeert wort dat hare eerst af ghescoren. eñ die olye warm ghema ket Item die beuersyn is goet teghen starke venynthheit van scorpionē eñ van der spinnen eñ van enē serpent dz ceras tes heit eñ deser ghelijc als plini9 seyt li. viij. ca. iij. eñ syn orijn is goet tot allē dye voerscreuen syn. eñ doet menstrua voert comen eñ helpt totter ontfange nis eñ tot veel anderen dinghen eñ syn smeer is alte goet in zaluen

Dat xxviij. ca. van een hart

Ceruus is een hert ende is geseyt van cerafton in griex dat is hoern in la tyn als ysidorus seyt li. xij. daer seyt hy noch bat voert dat die herten vianden syn der serpenten eñ als si ghevoelē dz si ziecke syn soe trecken si mitten gheest der nazen dye serpenten wt horen holē ende als die quaetheit des venyns ver wonnen is so gaen si weder eten Item dese dieren vonden eerst een cruut dat dyptan heit want als si ghescotē syn eñ ghewont vanden iaghers mit venynde pilē so eten si dat cruyt eñ si werdē vlost eñ oec wriuen si die wonde aen dz cruyt ende si hebben ghenoechte in soetē san ghe In pipen eñ in floyten ende als si hoer oren op rechten so horen si nauwe eñ als die oren hanghen soe en horen si luttel of niet Item si zwēmen ouer mee ren eñ ouer grote rpuirē eñ die dā starc ste syn die gaen voeren eñ dye cleynen ende die cranckste volghen nae ende leg gē hoer hoefden opter ouder aers dye voer gaen ende also comen si te lichteli ker ouer hier toe heuet ysidor9 gheseit Item die selue woerden seyt plinius li. viij. ca. xxxiij. daer hi noch meer woer den toe doet ende seit dat die herte alte behaechliken dier is ende wanneer dat tet also seer ghedwonghē wert vanden hondē dattet gheuanghē sal werdē soe lopet totten mensche ende soecteri hul pe aen eñ als die hertinne baren sal soe

hoeltse die weghen min die ghetreden
sijn vanden menschē dan dye toepaden
die vandē wildē dieren bekent sijn. Itē
si ontfangē na dien dz eē sterre op gaet
diemē arcturus noemt eñ draghē hoer
dracht achte maenten eñ si brenghē on
derwilen een paer voert eñ die wijfkēs
scheiden hem vandē mānikens na dien
dat si ontfanghē hebbē eñ gaen van hē
mit allen mer die mānen als si die ver-
woetheit der ghenoechten after ghela
ten hebbē so smitē si in die aerde eñ gra-
uen mit horen claeuwē eñ so werde ho-
re becken zwart thent si vandē reghen
wat ghewasschē werden Item die wi-
uen werdē voer der drachte ghezuuert
eñ oerbaren dan eenre hādē crude ouer
mits den welken die dracht te bet indē
liue gehuodē sal werdē eñ dat si te lich
teliker verlossent sullen werden vander
drachten eñ nader drachten eten si we-
der van tween crudē als va n canio eñ
van sisolis eñ dan comē si vluchs tot ho
ren ionghen als si die twee cruden ghe
getē hebbē eñ si brēgē horē iōgē vā diē
zape mede eñ dan leren si horen ionghē
lopen eñ gaen eñ vlyen eñ springhē eñ
ander manieren die si ouer hem hebben
eñ als die mannē vander oncuuschept
der ghenoe chtē verlost sijn so etē si zeer
ghierlick eñ als si gheuoelen dat si alte
vet sijn so soecken si duysternissen daert
lelic eñ doncker is want si sorghē dat si
niet lopen en souden moghē eñ als si eē
wijlken ghelopen hebbē soe bliuē si staē
eñ werpen hoer hoeft op eñ sien al ōme
eñ coemt hem een buffel of eē paert te
ghen lopen die sien si alsoe degher aen
dat si enen mensch niet en sien die bij hē
is al had hi enen boghe in die hant en-
de woudese schieten eñ wanneer dat si
ouer die zee zwēmē so gaen si alte samē
ouer mit scaren eñ ouermits den ruken
so gherakē si te lāde eñ niet mitten ge-
sicht eñ wāt die hert een dier is dat ge
hoernt is so heeftet dese eyghēscap on
d alle die dierē dz hi alle iaer sijn hoer-
nē dwerpt eñ dnuwetse als in die lepn-
tē eñ dan is hi ongewapēt als hē dunct
eñ dā scuult hi des dages ter tijt toe dz
hē sijn nuwe hoernē wedē gewassē sijn en
wāneer dat hi den rechterē hoern ver-
werpt so huut hi diē hoern vā nijds we
gē eñ ducht dattē yemāt vindē sal ende
oerbarē totter medicinē Itē mē pleecht
die outheit der herten te wetē bidē tac-
ken vandē hoernē eñ oec biden tanden
eñ ist zake dz si gelubt werdē eer si hoer
nē crijgē soe en wassen hem nēmermeer
hoerne voert aen eñ werdē si gelubt na
dien dat si hoernē hebbē so en dliesen si
nēmermeer dye hoernē of si niet gelub
bet en warē eñ alto langhe als si gheen
hoernē en hebbē so gaen si des nachts
te weidē eñ des daghes en comen si indē
sonnen niet op dat die rwchept aen den
hoernē niet dhardē en sal eñ al leincken
als die hoernē vast wassen soe wriuen si
die ruucheit teghē die bomē af eñ pro-
uen of die hoernē yet starck werdē ende
als si geuoelē dat hoer hoernē bestaen
hart te werdē so comē si voert int open
baer Item ondwilē bliuen die hertē aen
sōmighē bomē verwerret mittē hoernē
als aē bomē daer edera aen wast eñ dā
werdē si goet te vaen Itē die hertē sijn
den serpenten cōtrarij wāt die lucht vā-
dē gebarndē hoerne eēs hertē dtaecht
die serpentē wes lubbe geneest die be-
te van allen slangen Item hi mach hon

dert iaer leuen twelc besocht wort ende gheuondē van enen herte dz gheuāgē was na alexanders doot dat in sijn oer of daer op ghtepkent was mit enē ghe tale van guldē letteren daermēt bp vāt hoe menich iaer dat dat gheleden was tot dē leste daghe toe doe dat hart laet ste gheuanghē was eñ dit dier en heeft nēmermeer coerts want het weetter eē medecijn teghen hier toe heuet plinius gheseit li.viij.ca.xxxiij. Item aristo. eñ auicenna segghen dat dpe herte is een dier dat gheen gal en heeft dan inden darmen eñ daer om heuet bitter eñ stinc kende darmen .eñ hyerom en willense die honden niet eten ten waer dat si seer hongherich warē Item aristotiles sept li.ij. dat sōmighe wanen dat die herten enē gal in horeu oren hebbē als aristoti les seit ende dat is valsch auicenna sept mer hi heeft eenrehāde vuchticheit die ghelijc is der vuchticheit vander miltē Item die selue sept datt3 bloet des her ten en wert nēmermeer ghecoaguleert als des hazē bloet oec en doet mer het blijft altoes dun alst eerst was tegē dpe natuer alre beesten eñ en gheen dier en verwādelt sijn hoernē dan die hert wes hoernē dicht sijn eñ daer om sijn si zwa re eñ die herte heeft vier grote tādē aē die een zide eñ vier aen die ander daer hi sijn spise mede kauwet eñ noch twee grote ander tandē oft houwe tandē wa ren eñ dies mans tandē sijn meerre dā des wijfs Item aristotiles seit li.viij.dz dpe hertinne seer wijs is als si werpen wil want si soect een stat daer die dieren niet en wanderen om der liden wil ende si scuwen tlicht der sonnē mit horen kin deren eñ si soect dicke slopen van bomē

ende holen van steēroetzen daer mer eē toeganck en is .want daer mach si wel vechten mitten anderen dierē want als hi daer seit dat die hertē dicwile onder linghe vechtēmit starker vechtinghe eñ die verwonnen werden die sijn allo oet- moedich ende alsoe onderdanich dats te veel is Item die herten ontsien zeer die stemme des vossen ende des honts ende wanneer dat die hert vet wort soe schuult hi ende soeker lelike steden dpt is voergheseit ende oec schuult hp om dat hi vanden iaghers niet gheuonden en sal werden ende hi wort oec doot ge slaghen ōme sijnre vetticheit wil Item die iaghinghe vanden herten wordt al dus dpe een vanden iaghers dpe flopt ende singhet ende die herte heuet ghe noechte inden sanghe ende volcht den sanck ende daer en binnen is een ander ende heeft hem laghen ende strickē ge leit ende doodten ende onderwilen ont gaet hi ende coemt in enen water ende daer wert hp weder gerust ende als hp gheuanghen wort so bleet hi ende screi et want sijn tranen lopē hem ouer. Itē wanneer dat hi veruolcht wert vanden honden soe loept hi nv ghens nv har- waert ouerdwars ende dā weder recht wt mit groten sprongHen bi den welkē die hondē dat spoer verliesen waer me- de dat hi dicwile ontgaet Item die sel- ue sept dat dpe hertinne zeer zwaerlick haer ionghen wpnt als sise voert bren- ghen sal twelck bekent wordt bp crom- minghe haers lichaems ende bi horen bleten ende daer om et si dragumteam op dat si te lichteliker verlost sal werdē ende vluchs als si gheworpen hebben so eten si terstont die secundijn eer si op

die aerde valt eñ sõmighe luden meynē
dat die secũdÿn venÿnt is als die selue
seyt Item die ander proprieteyten van
den herten vervolcht aristotiles li. viij.
die plinius bouen vertelde Item plini
us seyt li. xxviij. dat die harten wãneer
dat si zwaricheit ghevoelen soe slÿnden
si enen steen daer si mede ghenesen wer
den eñ die steen wert onderwilen daer
in ghevondē eñ men wil seggen dat de
se steen alte goet is den vrouwen als si
kynder draghen eñ dat selue doen dye
beenkens die si in horē hert hebbē als
die selue seit eñ dat selue is tot veel pas
sien des lichaems goet want men ple-
ghet in costeliken confectien te mengē
als dyasco. platea. eñ constan. segghen

Dat xxxi. ca. van een ghehoernt serpent

CErastes dat is een ghehoernt ser
pent als ysidorus seyt li. xij. want
het heeft eenrehande hoernen van bey
den ziden vandē hoefde ghelikerwÿs
dat een ram doet dye onghecromt sÿn
Item hi huudt alle sÿn lichaem onder
tsant daer die sonne schÿn mer die hoer
nen bliuen butē onbedect eñ als die gro
te voghelen dat sien so wanen si dattet
een aes is. of anders wat datmen eten
mach eñ als si daer toe comen eñ bickē
so werden si van dien lozen serpent ghe
grepen Item het pleecht hem oec indē
toepaden te huden daer die luden wan
deren eñ ander beesten als paerden eñ
coyen eñ als si verby wanen liden soe ist
daer gereet eñ bÿtse doot want dye glo
ze seyt ouer genesi int leste capittel sond
een dat cerastes doot een paert mit diē
dattet hem slechts raecte aen sinen enē
hoeue also venÿnt ist eñ dien man me-
de die daer op sat sõmighe ander meys
ters segghen dattet een ghestacht van
aspis is dat zeer quaet eñ venÿn is soe
ket bouen in die letter. a. van aspis wãt
daer wert een ghewach van cerastes

Dat xxx. ca. van een gebeēt eens beests

HOrnu als aristotiles seyt is vanđ
naturen des beens ende is mor-
wer dan een been ende is harder dan eē
knorsebeen als die claeuwen der dyerē
ende alle alsulke dinghen mogen mor-
we ghemaect werden mitten viere en-
de men heytet in duutsch een hoern eñ
ghelikerwÿs dat die verwe is vanden
hoernen also is die verwe vanden hare
des diers Item dye nature heeft den
dieren hoernen ghegeuen om hem me
de te beschermen voer hoer wapen. eñ
daer om werdē si int uterste vādē hoef-
de gheset op dat si altoes bereet wesen
sullen hoer onrecht te wederstaen eñ-
alle die hoernē sÿn ydel hol eñ ront dã
die harts hoernē die hart sÿn eñ dicht
eñ die sÿn van veel. tackē eñ en gheens
diers en verwandelt hoer hoernen dan
des herts hoernē die welke alle iaer sÿ
hoernen verwerpt ende huut den rech
teren datmens nauwe gevindē en kan
waer af dat ghesept werdt in prouerbio
ganc daer die hart sÿn hoernen werpet
als ghesept wert libro octauo Itē daer
wert ghesept libro quarto dye hoernen
staen veel vaster aen dye huut dan aen
tbeen ende daer om seyt aristotiles dat
sommighe dieren roeren hoer hoernen
als die orē in een lant dz amfraga heit
Constantinus seyt dat dye dyeren van
veel roecs ende dye van starker naturē
sÿn die fumen die ghereso lueert werdē
mit craften der hetten werdē ouerghe
seint tottē eindē des lichaēs eñ daer af

crōghen si grote hoernen eñ starck en-
de sonderlinghe ist dat dese rokige ma
terie ouermits hoerre subtÿlheit wil in
hare verwandelt of dz si min grof is eñ
aerdich dat si in tanden verwaedelt eñ
daer om seit aristotiles wel li. iij. int ca-
pittel vanden tandē dat die dieren heb-
bende tandē eñ houtandē in beiden kin
nebacken en hebben gheen tandē alst o
penbaert indē elephanten eñ inden wil
den verken Item alle vieruoetighe die
ren hebbende alleen in die nederste kin
nebacken tandē eñ ghesplitte claeuwen
hebbē hoernē eñ si ederkauwē eñ si heb
ben twe buken of meer als bouen ghe-
sept is want die veel hoernē hebben die
hebben ghesplitte voeten int ghemeyn
eñ daer om heeft die ezel vā indien enē
hoern alleen eñ enen helen zole aen dē
voet alst paert mer hi en ederkauwet nz
als aristotiles eñ auicenna seggen. Itē
die hoernen eñ die claeuwē sÿn also nae
inder cōplexien dat aristotiles ghebiet
so wanneer dat een koe ziecke is inden
claeuwen vandē voetē datmāse tusschē
die hoeren smeren sal mit olyen eñ an-
der medicinen Itē vander nutscap der
hoernen eñ der claeuwen is bouen ghe
seit in die letter b. van bos

Dat xxxi. ca. vandē cocodrille

Cocodrillus is gheseit van croceo
colore dat is van saffranigher verwen
als ysidorus sept eñ is een vieruoetich
dier als ysidorus sept li. xij. int capittel
vandē visschen eñ mach wel wesen indē
water eñ optē lande eñ is lang omtrēt
xx. cubitus eñ is alte starkeliken getāt
eñ gheclaeuwet eñ sÿn velle is hem soe
hart al waert datment worp mit grotē
stenē het en achtes niet des nachts rust
tet inden water eñ des daghes optē lā
de eñ het lept eyerē opt lant meerre dā
gansen eyeren man eñ wÿf houdē hoer
stonden eñ daer sÿn sōmige visschē dye
ghesaechde kammen hebben opt hoeft
diese doot in dun van horen buke ende
men sept dat die cocodrille alleen onder
alle die dieren sÿn ouerste kinnebackē
roert alle dese dinghen sept ysido. Itē
plinius sept libro octauo capittilo vicesi
mosexto aldus dat cocodrill9 een dyer
is dat inden ryuier nylus woent. eñ en
heeft gheen tonghe als ander dyeren
doen die op tlant gaen ende heeft leli-
ke tanden ter manieren van enen kāme
of vān eenre zaghen eñ heeft houtan-
den als een wilt zwÿn het en is gheen
dier dat eerst also cleyn is ende na also
groot wert als die cocodril eñ het mach
zeer veel eten want wanneer dattz sadt
is so gatet legghen ruspen opten oeuer
van veruultheden Item desen cocodril
coemt onderwylen een voghelkÿn toe
ghevloghen dat sommighe landen tu-
schillus heyten ende die vā ytalien hey
tent coninc der voghelen ende vliecht
de cocodril dicwÿl voer den mont ende
die cocodril verdriuet sommels van hē
mer ten lesten luuct hi den mont op en-
de latet voghelken in vlieghen ende in
den eerstē scrappet mackelikē eñ maect
hem eenrehande ioeckinghe inden liue
in wes soeticheit hi genoecht crÿcht eñ
wort ontslaep eñ als dat voghelkÿn ge
voelt dat hi slaept so glitet voert in sinē
buke. ende dan gaettet v vluchs bickē
ende biten inden buke ende doerboertē
want inden buke is hy dūne ende daer
omme wert hi haest verwonnen vandē
visschen die ghesaechde rugghen heb-

ven plini⁹ seit dat dese beeste na volget om te misdoē die vliēde sijn mer si vlpet vandē serpentē eñ si heeft crancke ogē also langhe als si int water is mer butē dē water siet si alte scarpelic eñ des win tershuudt si haer vier maenden lange mer in die leynten coemt si wt eñ also lā ge als dese beeste leeft so wast si altoes hier toe heuet plini⁹ ghesept li. viij.ca. xxvi. Item phisiologus seyt is dat sake dat die cocodril enen mensche byden oe uer vint dien doot hi heeft hijs macht eñ daer nae screyt hi eñ weent ouer dyē mensche mer ten lesten slijnt hi en eñ hy seyt oeck datmen van sinen dreck zalue maect daer dye oude wiuē hoer aensich ten mede vernesschē eñ claer makē Itē dye cocodril eet gaerne goede crudē in welkē cruden enidros dat een cleyn ser pētkē is hem wint op dz die cocodril hē mitten crude slijndē mach want dit dier ken haet den cocodril seer eñ als hy dit serpentkē mitten crude in geslondē he-uet so loeptet in sinē buke eñ grijpten bi alle sine ingewade eñ doodtē eñ also co met dat serpentkē onghequetset vt dat selue seyt ysido.li.xij. dat dese worm dē cocodril inden mont loeypt als hi leyt eñ slaept beziden den houtandē in Itē soli nus seit dat die cocodril oec eenrehādē cleyne vogelkens hat is die wassen on der die crudē van milium die wt vlpegē om die hetten vander sonnē eñ gaen in den buke vandē cocodril eñ etē dye wor men in sinen buke eñ also wert dye coco dril ghezuuert vandē wormen eñ heeft een huut alsoe hart datmēse nauwe mit enen zwaerde doerslaen soude of doer-steken eñ hi woent des daghes opt lant eñ des nachts int water wantet water is des nachts warmer dan des dages wanttet water hout dye radyen vander sonnen eñ daer werden si geroert eñ al soe wertet water warm eñ het en heeft gheen tonghe om gelupt te makē mer het heeft een cleyne tonghe nedwaert als die visschen hebben tottē smake als solin⁹ aristo.ende auicenna segghen

Dat xxxij. ca. van coluber

Coluber wert gheseit also veel als dye duysternis oefenende coluber dye scuwz die hertinne ende doot die leuwe als ysidorus seyt si haet die rute si doet haer velle af ende si mint die holicheyt vanden busschen ende vanden bomē si drinct alte gaerne melc si quetst mitten tanden ende mitten start ende schpet ve nijn ende si leyt gaerne inder sonnē bi-den thunen si scuwet dye honden si eet vlieghen si lectet stof vander aerde soe ket bouen van anguis Item plini⁹ seyt li.xxx.ca.iij. dat die vetticheyt van een waterslanghe is goet teghen een bete vā een cocodrille eñ soe wie dat die gal vādien slange bi hem heeft die en wert vanden cocodrille niet ghequetst

Dat xxxiij.ca.van damula

Damula of dama als pappas seyt is een wilde caprea als ysidorus seyt li. xij. dit is een blode dier ende en kan nz vechten want het en kan hem niet ver-weren dan vliende want het is licht eñ mint hoghe berghē ende busschen daer die medicinael crudē staē eñ het pleecht teten dye loueren vandē bomen eñ alst ghewont is soe etet dragūteam dat is eenrehande cruyt eñ also trecket den pi le wt .ende sijn bloet is medecinael ply nius seyt libro vicesimo octauo dat sijn bloet vercrompen zeenen morwet ende

recket eñ beneemt die zericheit vanden
koten als der theen eñ der vingherē eñ
ver drÿft venÿn die serpēten scuwen dit
dier eñ hatent eñ si en moghen sinē adē
niet verdragē als die selue seit het loept
bouen matē zeer eñ siet scarpelic soeket
bouē int selue boeke vā caprea agrestis.

Dat xxiiij.ca. vādē dromedarius

Dromedarius is een harde vandē
grotē dierē die mē dromedarÿs in duyt
sche heit eñ men heytet in latÿn drome
dus .eñ is een ghesLacht vā kemels als
ysido. seyt dz dromedus is een geslacht
van kemels eñ is minre dan een kemel
mer die dromidarÿs mach veel zeerre
lopen of gaen want het heeft sinen na-
me ghenomē van dromos in griex dat
is een snelloep in duutsch want hi sou-
de des daghes wel hondert milen rey
sen eñ dit dier ederkauwz als die os eñ
als die kemel eñ anders waer noēmē
dat woert dromedarius voer dye selue
dier als die gloze seyt ouer ysaya Item
si werdē ghelubt in hore ioncheit op dz
si te bet sullen moghē gaen als auicēna
seit eñ op dat si om hore wiuen wil niet
te traechliker gaen en sullen eñ si heb-
ben enen widen strede als aristo. auicen
na eñ plini9 segghen li.viij. eñ oeck om
dye grote hetten het is van naturē alte
heten dier van cōplexien want die starc
heit der hettē verteert in hem alle wÿn
dicheyt eñ vetticheyt Itē si sÿn snel om
die abelheit hoerre leden want si hebbē
lange smale been eñ zeer zenich eñ daer
om sÿn si abel ter beroeringe eñ si en etē
niet veel mer zeer luttel si eten hoye eñ
basten eñ beenre van dattilen etē si alte
gaern die wi steenre heiten mit welken
si hem des auonts laten ghenoegē als
si veel weechs ghelopen hebbē als pli.
seyt .eñ hoer bloet is zeer heet scarp eñ
subtÿl eñ daer om is hoer melc seer sub-
tÿl eñ dun meer dā der ander dyerē als
constantin9 seyt .eñ min voedende mer
het is meer verwarmende ende die gro
ue humorē in snidende soeket bouē vā
camelus want die proprieteiten van hē
beiden sÿn bina alleens van desen ende
van dien

Dat xxxv. ca van dypsas

Dypsas eñ dipsades is feminini ge
neris ende is een serpent datmen heyt
in latÿn situla ende is daer om also ghe
noemt van sitis dat is vā dorst daer om
dat die gheen sterft van dorst dye daer
af gebeten wert als ysi. seyt li.xij. dese
serpenten sÿn clein als wāneer dat si ge
treden werden so en werdē si nauwe ge
voelt der welker venÿ eer doot eert ge
voelt wert alsoe dat die sterft kwom ze-
richeit voelt eñ het is een specy van as-
pis soeket bouen van aspis

Dat xxxvi.ca. vanden draeck

Draco ist meeste van allen serpentē
als ysidor9 seyt li. xij. die grieken hey-
tent draconta als die ghene die dicwÿl
wt sinen hole ghetoghen is wort inder
luchten ghedragē ende dye lucht wert
ouermits hem ghequetst ende dye zee
wort heffende teghen sÿn venÿn als hi
daer ouer vliecht ende hi is ghecāmet
mit enen cleynen monde ende mit engē
pÿpkens trect hi sinen adem ende richt
sÿn tonge op ende heeft alte scarpe tan
den als een zaghe ende hy en heeft die
craft inden tanden niet Mer inden start
want hi slaet seer mit sinen start ende hi
en heeft alsoe veel vanden venÿn nyet
als dye ander serpenten hebben. want

men mach nyemant doden mit ſinen ve
nijn Item hy pleecht byden weghe te
legghē eñ wachten die elephāten ende
eñ als ſi comē ſoe ſlaet hy ſinen ſtart om
hoer been eñ houtſe ſo vaſt dz ſi nergēt
comen en connē eñ dan doot hyſe Item
die drake wert ghewōnē in indien ende
in ethiopien inder ontſtekinge der gro
ter hetten als yſido. ſeyt li. xij. Item vā
den drakē ſeyt plini9 li. viij dat die dra-
ke xx. cubit9 lang is in ethiopien ende ſi
pleghē mit vier of mit vijf ſterten te ſa
men gheulochtē te weſen als ſi dye zee
ouer vlieghen vier of viue te ſamen om
beter voeder te ſoekē Item in twalefte
capittel ſeit dat tuſſchē den elephāt en-
de den drake is een ewighe ſchermin-
ghe wāt die drake vouwet hē ſeluē om
des elephāts been eñ die elephāt ſlaet
den drake mittē voeten daer neder mer
die drake wijnt hem alſo vaſt mittē ſtart
om des elephāts benē dat dye elephāt
vallen moet eñ als hi valt ſo moet hi op
ten drake vallē eñ ſo ſterft die drake me
de eñ ald9 ſteruē ſi beide Itē int dertien
de capittel ſeyt hi dat die elephant den
boem neder houwē wil als hi den dra-
ke optē boem ſiet mer die drake ſpringt
inden elephāt eñ beghinten te biten tuſ
ſchen ſinē nazen eñ bijt naden oghē eñ
als hi den elephant blint ghemaect he
uet ſo ſpeelt hy ſijn ſpul eñ doet hem al
le dat quaet dat hi mach eñ onderwilen
ſpringet hem die drake vā afterē toe eñ
bijtten eñ ſuucten tbloet wt den liue eñ
hi wort ten leſten alſo cranc dat hy valt
eñ ſterft eñ valt opten dootſlagher eñ ſi
ſteruen te ſamen Item dye zake waer
om dat hi des elephāts bloet alſo zeer
gheert is deſe want die drake bouē ma

ten heet is eñ die elephant bouen matē
cout daer om gheert die drake dz hy vā
dyen bloede vercoelt mach werden als
yſidorus ſeit op die ſtat leuitici xiiij. ſi aē
haelden den wijnt als die draken Item
iheronimus ſeyt dat die drake een zeer
dorſtich dier is ia hi is alſo dorſtich dat
hy nauwe mit water verſaedt en mach
werden ende daer om luuct hi dē mont
alſo op teghen den wint op dat hy alſo
van dorſt verſaedt mach werden want
als hy die ſcepē in die zee ziet ende die
wint ſtijf is teghē dat zeyl ſo coemt die
drake vlieghen teghen dat zeyl op dat
hy vanden wijnde verſaedt mach wer-
den ende onderwilen om die grootheit
des lichaems eñ om ſine groete vlucht
ſoe werpt hy tſcip dicwijle om ende als
die ſcipluden ſien dat hy hem by coemt
ende dat water beſtaet te heffen ſo ſtri-
ken ſi hoer zeyl ende alſoe ontcomen ſi
Item ſolin9 ſeit dat ſelue ende oec ſeyt
hi mede dat die van ethyopien oerbarē
draken bloet teghen dye barnende het
ten ende ſi werden vandes draken vley
ſche gheuoedt om menigerhande zuuc
ten wil want ſi connen ſijn venijn ſchey
den van ſinē vleyſch ende heeft ſijn ve-
nijn alleē inder tonghen ende inder gal
len ende daer om houwenſe hem die tō
ghe af ende die gal die dat venijn ont-
houden ende als dat venijn wech ghe
daen is ſoe oerbaren ſi dat ander lijf in
ſpiſen eñ in ander medycinen .ende dat
ſchijnt dauid te roeren .daer hy ſeyt du
hebſte den draken in ſpiſe ghegheuē dē
volc van ethyopien Item plini9 ſeit oec
dat die drake die lucht ontſteect mitter
craft des venijns alſo dattz ſchijnt dz hi
vier wt ſinen monde gheeft ende ont-

de eñ snel te voete eñ mit beuẽdẽ leden wijlen als hi slapt gheeft hi eenre han de venijn wt dat cleuende is ende daer wert die lucht af gheuenijnt eñ daer co met dicwijl een stertt af eñ onderwijlen woẽt hi in die zee eñ zwemt indẽ rjuie ren eñ scuult in diepen holen eñ slaepet seldẽ of nẽmermeer hi slijnt voghele eñ beestẽ eñ heeft alte scarpen gesicht wãt als hi is in hogẽ geberchtẽ soe siet hij si nẽ roek beneden in dat leghe verre van hem eñ hi vecht mit slaen eñ mit bijten eñ gaern is hi doende aen den ogen eñ aẽ dẽ nazẽ der dierẽ daer hi mede vecht waer af dat plini⁹ seit li.xviij. dat hi al so zeer mitten elephant vecht dat hij en blint maect eñ dat si niet eten en mogen eñ alsó steruẽ si. Item vandẽ drake sept aristo. li.viij. dat der gheenre betẽ van dẽ drake quaet sijn die venijnde dierẽ e ten als die drake die scorpionẽ eet want daer teghen vintmen nauwe medecijn Item plini⁹ sept li.xxviij. dattet smeer vandẽ drake biaecht alle venijnde din ghẽ eñ sijn vet mit honich gemengt ge neest die donckerheit der oghen. Item aristo. sept li.vij. dat die visschen steruẽ als si ghebeten werden vanden drake

Dat xxxvij. ca. vanden heijnxten

Equi dat sijn paerdẽ eñ heitẽ daer om equi dat is ghelijc want si aen parẽ ghelijc indẽ waghẽ gestagen werdẽ eñ caballus dat is een henst eñ is ghesept van cano dat is hulen daer om dat hij gaende of lopende dye aerde huelt dijt seit ysido.li.xij. eñ vele ludẽ heptent so nipes daer om dat hi mittẽ voetẽ clapt Itẽ die louẽdicheit der paerden is veel als die selue sept si verbliden hem indẽ velde eñ sonderlinge die henxten si wer den verwect totten stride als si horẽ pij pen ende trompettẽ ende werdẽ si ver wonnen alsó dz hoer meesters doot blij uen soe droeuen si ende als sijt winnẽ so verbliden si hem ende daer isser sommi ghe vanden henxten die haer vpanden kennen die tot hem in varen ende biten se eñ slaense ende sommighe kennẽ ho ren eyghenen here ende daer isser veel als si steruen die horen here tranen latẽ want men seit dat zij oeck tranen laten als die mensche. Item men pleecht dẽ strijt dicwijl te iudiceren bijder blijtscap der henxten eñ bij hore droefheit want sijn si vroliken so seitmen dat si den strijt winnen sullen ende ist verkeert soe sullẽ si den strijt verliesen Item die paerden in persien ende daer omtrent leuen wel vijftich iaer. ende in vrãcrijck eñ in spaẽ gen eñ des weechs en leuẽ si mar xviij. iaer of xx. of wat meer of wat min. Itẽ inden edelen paerden sculen vier pun ten als die oude segghen als die forme die scoenheit die verdient ende die ver we die form is dattet een starc lichaem hebben sal ende vast ende een bequaem hoechte eñ langhe ziden ende indẽ lanc ken wat smal ende die aersuellen sullen ront ende groot wesẽ eñ dye borst breet ende alle tlichaem wel gheknocht ende die voeten droghe eñ die hoeue hol eñ vast Item die scoenheit is dattet hoeft cleyn sal wesen ende twel vast aen dẽ be nen cleuende eñ dye oren sullẽ cort we sen eñ scarp ende die oghen groot ende die nazelocken rwm ende thoeft hoech ghehouden ende die manen sullẽ dick wesen eñ die start ten voeten toe Item mẽ sal aen sien die rondicheit eñ die ver diente als dat hi coen sijn sal van moe

twelc een teyken is van starcheden ende een paert dat seer rust dattet haestelic verwect wert. Item die verwe wert oec ghewacht ē verbeyt want die verwe sal wesen als roet swart wit graeuwe of ghespeckelt ē als daer meniger hande verwe is die vīcieret paerdt seer Ē si thoent oec die craften ē die moeden d' paerden Mer vā elken punt hier te segghē dat waer te lang Hier toe heuet p'ādo. ghesept li. xij. Item vanden heynsten sept plini9 li. viij. ca. xliij. Dat die heynsten vā sicia vechtē voer horen heer ē si en willen mit horē moederen nz hyliken wāt in hem is een bekenninghe d' maechscap waer af aristo. vertelt li. viij. Dat die coninc vā noerdē hadde een merye die schoen was ē wan een schoen vole ende dye coninc woude vā dier meryen ē van dien voel een ionck laten winnen ende meynde dat dz voel springhen soude mit sijnre moeder ende dede dat aensicht vand' moed' deckē ē twoel hadde mit sijnre moed' scaffen ē doemen dat aensicht ontdeckede vā der moed' ē twoel dat bekende doe liepet alle dattet lopen mocht ē viel vā bouen neder in een valleye ē dode hē seluen van rouwen Item daer die paerden gaen ind' cudden so gaet dz voel lieuer mit sijnre suster dan mit sijnre moed'. Item si hebbē genoecht in pipen ē in bongen ē in trompetten wāt dā springhen si indē vianden si voersegghē den strijt gewonnen of verloren si bescreyen hoer meysters Itē men sept dz die paerden best ten stride sijn die hoer mulē diepe int water steken als si drincken/ wāt men sept dat alsulke paerden gheen gebreke vā pissen en hebbē alsmense rijdt.

Item hi sept li. xxviij. ca. ix Dat die gal vanden heynst is ghereкent onder twe nijn. Item sijn versch raeuwe bloet is quaet ē venijn als des stierē bloet Itē die scuum vanden heynst ghegeuē mit ezels melck doot die pieren indē buke die venijnt sijn Item aristo. sept vandē paerdē ē auicenna mede dattet sijn tā den verwerpt ē hoe dattet ouder wort hoe dat sijn tanden witter werdē Item aristo. sept li. v. dat die heynst xxv. iarē leeft ē wint vāden dorden iaer tot xxx toe die merye leeft langher ē wint tot xl. iaren toe. ē wanneer dat si bestaen te winnen so is hoer stemme grouer dā si te voren was ē si hebben grote ghenoecht in hyliken ē meer dan andere dyeren als hi sept li. v. Item die selue sept li. viij. dattet voeteuel den paerdē onderwijlen toecoemt als si gaen weyden ē verwerpē hoer zolen ē hē wassen nuwe weder ē dat teyken van desen is beuinge des rechteren culs ende diē paerdē die in huys geuoedert werden coemt een zericheyt toe ind' leyndē ē dit ist teyken dat die afterste leden te samen v'gadert werdē ouermits dwinginge ē tpaert wort vāden eten gesneden ē ist dattet ghelaten wert soe helpet hē ē den paerdē coemt wel toe an halinge der zenē ē dit is teykē dz alle aderen wt gerect werdē als op thoeft ē opten hals ē si mogen qualikē gaē ē hē v'gadert onderwilen eē venijn in den liue ē een and' siect coemt hem toe indē mont die foren hiet ē dit is teykē dat sijn rake valt ē sijn adem wert heet ē hier en is geē boet toe ten waer dat tet bi hem seluē genase ē hē coemt een v'woethept toe/ ē dit is teykē dat hoer

oren neygen ten halse waert\ eñ hier en
is geen medecijn toe eñ hem coemt een
sieke toe inđ blasen eñ dit is teykē wāt
het paert en mach nz pissen eñ trect sijn
dyen eñ sijn hoeuen eñ daer is een dier
dat migalus hiet wes be te den paerdē
eñ den mulen hinđlic is wāt het maect
puusten in hem eñ dicwile sternē si van
dien venijn eñ die eē heynst kent des an
ders heynst neyen die tegen hē vechtē
sal eñ si hebben ghenoecht inđ weydē te
wesen eñ te swemmen int water. ende si
drincken gaerne water dz onclaer is eñ
al waert claer si roerent mitten voeten
op dattet onclaer werdē sal Hier toe he
uet aristo. geseyt li. vi.

E Dat xxxviij. ca. vander merien.

Equa dat is twijf vandē heynst eñ
is een merye vander welker aristo. seyt
li. vij. Dat een merye die een ionc dra-
get ist dat si een kaers ruuct diemen wt
doet so verwerpt si hoer volen Itez die
meryen weyden te gađ ende ist datter e
nich sterft ende si een ionc after laet dat
soect die anđ wantet geslacht der merỹ
en minnen hoer specie Item plini⁹ seit
li. viij. ca. xliij. Dat die merỹ al staende
voert brengt haer ionck eñ si mint hoer
dracht bouē maten Item die selue seyt
dat die volen als si vluchs eerst gewor
pen sijn so hebbē si een wart ballichskē
voer thoeft dat die moeđ vluchs af lec
ket of men snijdet af eñ also langhe alst
dat voer thoeft heeft so en moetet niet
zuken eñ dat hiet plini⁹ veneficiū amo
ris wāt die wiuen die wighelen pleghē
dat te oerbaren in horen waersegghen
watter geschien sal vanđ minnen wan-
neer dat si yemāt prekelē willen ter min
nen Itez aristo. seyt li. vij. f. Dz die me
rie glorieert in horen manen eñ si droef
ter omme alsmense hoer af snijdt want
hoer genoecht ontgaet hoer daer me-
de recht of si mijn droege Item aristo.
seyt dat ỹbos mitten paerden vecht eñ
het en siet nz wel dat ỹbos mer het vol
ghet der stemmen vādē paerde ende
vlichter op eñ bitet eñ doeten wech lo-
pen eñ onderwilē doottet dz paert Itē
aristotiles seyt dat dz afterste deel van-
den volen is meerre dan dz voerste de-
le eñ also lange alst ionc is soe ỏheft hē
dat voerste deel eñ wasset eñ dair ō vint
men vā veel paerdē dat si voer grouer
sijn dan after eñ daer om also lange alst
ionc is so macht sijn hoeft rakē mittē af
tersten voete twelck dattet nz doen en
kan alst oudt is |eñ also lange alst ionge
is so minnet die moeder mit groter be
geerten eñ volcht hoer na werwaert dz
si gaet eñ heeftet sijn moeder verlorē so
soecketse mitten neyen Item men ple-
get die iongen mit genen stroe te stroỹ
en noch mit genē roscā te cōreyen men
behanges mit genen ghereyde eñ het
en wort mit ghenen sporen gehouwen
men werpt hem genē zadel op tlijf en-
de ten wort nz gebreydlet noch gheto
met eñ het volget sijnre moeder vrỹ eñ
los nae het et gras\ eñ het en wert mit
genen naghelen beslaghen |eñ men la-
tet lopē daert wil mer int eynde alst gro
te wert soe moetet groten arbeyt doen
eñ wert mit helfteren ghetoemt eñ mit
breydelen gedwongen eñ vander moe
der genomen eñ en moet sijnre moeder
borsten niet meer sughen eñ leert hem
soeteliken drauen of telden eñ als ysi-
dorus seyt li. xliiij. so wortet in die kar
re eñ in die waghen geslaghen eñ men

ordineret op te riden ende tot veel onsa licheden wertet gepasset eñ hoe dattet lãger leeft hoe dattet meer werçx doẽ moet eñ hoe datment oec qualiker hauent vã eten eñ van conreyden zc. ende daer om seyt ysido. datmen die paerden te consacreren plach in menigerhãde gewoente der goden wãt die wagẽ paerden punten si der sonnẽ toe om die vier ðwandelingen der sonnen int iaer als des zomers des herfsts des winters eñ der leynten eñ die kar paerden der manẽ wãt in tween tidẽ als des dages eñ des nachtes. eñ daer om die demaen oefenen die ðsamenen twe paerden altoes als een wit eñ een zwart eñ die paerden vã drien raden screuen si dẽ goden toe indẽ wilden beestẽ want dye duuels trecken die mẽschen tot hem bi den drie etaten als bỹder kinsheyt ende bỹder ioecht eñ bỹder outheyt Itẽ dese ðsamende te gader die paerdẽ van menigerhande verwen eñ bouẽ vij. paerden en dorsten sise nz lichtelic te gader coppelen eñ dye ðtelden si totten lope der vij. sterren ouermits der welker beroeringe die werelt geregiert wert int gemeyn of totten getale der vij. dagẽ ouermits der welcker lope si sagen dat tet eynde des tegenwoerdighen leuẽs volbracht werdt eñ daer om so ondscepen si wonderliken seer die verwẽ van den paerdẽ als ysido. daer seyt wãt die rodelachtige paerdẽ geleken si dẽ viere of der sonnen eñ die witte paerden ð luchten die doncker paerdẽ der aerden eñ die witte of die graeuwe paerden dẽ water Item die selue seyt dz si die rode paerden reden des zomers wãt dan bestaen alle dingẽ te warmẽ eñ dye witte des winters wãt dan werden alle dingen graeu vañd coutheyt des yses ende die döcker groen paerdẽ in die leynten want dã bestaen alle dingẽ te groyen eñ die swarte paerdẽ indẽ herfst wãt dan werdẽ alle dingẽ dorre eñ swartachtich als die cruden eñ die bladeren van den bomen. Item die selue seyt aldaer dat si dye rode paerden consacreerden maers die een god vãden stride is ende die witte paerden cõsacreerden si dẽ claren tiden eñ die duyster paerden van haer cõsacreerden si der bloemẽ eñ der aerden eñ die graeuwe ð luchten eñ dz water eñ die vã menigerhande verwen warẽ cõsacreerden si yris mitter purper bloemen wãt yris heeft meer verwen Alle dese dingẽ plagen die oude in voir tiden te houden eñ te doen mitter procuracien der duuelẽ wãt die duuels riedent hem als die selue ysido. seyt ende daer om is dese werelt te ðsmaden zc. Item int leste suldi toe luusteren vã dese volen wãt den draf of den telt die dz grÿpt eñ leert in sÿnre ioncheyt die salt houden in sÿnre outheyt

Dat xxxix. ca. vander elephant

Elephas elephantis of elephant⁹ elephanti machmen oec seggen dz is een elephant eñ is een groot dier eñ wort gheseyt vã eliphio in griex dat is berch in duytsch eñ dz is ð die grootheyt sÿns lichaems. mer die vã indien hietent barro waer af dat sÿn stẽme barritus genoemt is wes tãden men ebur hiet eñ sÿn becke hiet promuscida| ende daer mede roert hi sÿn spise als ysidorus seyt li. xij. Eñ dit ghestacht vã dyeren is goet daermen striden sal. want in desen dyeren pleghen die van perssen

eñ van meden houten wagen te maken daer si af stormen eñ vechten of si op eẽ muere stonden Item dese dieren heb- ben meer verstants eñ memorien dan andꝰ dieren eñ si gaen gaern bi een aen cop- pelen eñ mit scarẽ eñ si scuwẽ die muys si hyliken verkeert ende si baren indẽ wa teren of inden bosschen .eñ daer si haer iongen werpen of baren daer laten sise om der draken wil want die drake is hẽ hat want si werden vãden drake gedoot eñ si dragen haer dracht twe iaer noch si en winnẽ mer eens ende si leuen drie hondert iaer als ysidorꝰ seyt li. xij. Itẽ pliniꝰ seyt li. viij. ca. v. Dat die elephãt onder alle de dieren is hi van groter- virtuten want alsmen seyt so vergade- ren si hem aen grotẽ hopen als die ma ne nuwe is eñ gaen te gader in enen ri- uier eñ wasschen hẽ schoen eñ baden eñ nigen dien nuwen licht alle gader ende keren weder tot haren steden eñ si doen die iongen voer hẽ gaen ist dat si te wa ter gaen of weder kerẽ ende lerense al le dinck te doen als si selue pleghen te doen Item wanneer dat si siecke sijn so vergaderen si eenrehande cruut dz hẽ goet is eñ eer dat zijt orbaren soe heffẽ si hem ten hemel mer thoeft bughen si ter aerden laghe recht of si onsen lieuẽ here baden om hulp ende om troest dat si genesen mochten Item si sijn vã goe den verstande eñ men machse alsoe wel leren dat si horen coninck leren kennen eñ aenbeden want si bugen hoer benen om hem eer te doen Item men seyt ca. v. Ist dat die elephanten enen mensch sien dwalen inden bosschen of anders waer also dat die mensche wt den rech- ten wege is so gaen si ten eersten op dat

si den mensch nz veruaren en sullen een stuck vanden weghe eñ bliuen dan stil- le staen eñ dã alleyncksken so gaen si der waert voer daer die mensch dan na vol ghen sal ter tijt toe dat die mensche in- den rechten wech gecomen is ende dan gaen si wech Item quaem hẽ een dra- ke te gemoet eñ daer een mensche waer die voer een drake anst hadde so soudẽ die elephantẽ comẽ vechten voer dien mensch om hẽ te bescudden eñ in hem is alte grote scaemte want wãneer dat die een vãden ãderen verwonnen wert so scuwet die verwonnen is die stẽme des verwinres eñ si hyliken daert heymelic is eñ die man is rede tot vijf iaren ende twijf tot x. iarẽ eñ dat mer twe iaer als si segghen Item als si hyliken sullẽ soe sijn si sorchlikẽ bi te wesen eñ sonderlin ghe die wilde wãt dan pleghen die wil de te comen eñ willen die huzen daer ne der werpen in indien eñ dat is om dye tamme wiuen vanden elephanten dair si garen mede te scicken hadden mer- die lantluden besluten dye wiuen dat si daer niet aen en connen comẽ .eñ wan- neer dat si tamme sijn so sijn si goet op te striden. Item tusschẽ den drake eñ den elephant is altoes een viantscap want die een benijt dẽ anderen om die groot heyt sijns lichaems eñ want die drake sonderlinghe heet is eñ hẽ altoes dorst ende om dz hi wel weet dz die elephãt bouẽ maten cout vã naturẽ is so vliecht hi opten elephant eñ suuct hem tbloet wt op dat hi vercoelt mach werden als bouen gheseyt is vanden drake int sel- ue boeke Item aristotiles seyt li. i. en- de auicenna mede dat die naze vanden elephant lang is eñ starck eñ hi orbaert

die voer ſijn hãden eñ hi etter eñ drinc-
ter mede eñ hi heeft mãmen inder bor
ſten eñ heeft indẽ monde ſtarke houtã-
den . eñ ſijn tonge is cleyn na ſinen liue
eñ men machſe ſelden buten ſien dã als
hi ſijn lippẽ lect als hi ghegeten heeft
eñ ghedroncken eñ in hẽ en wert mer e
nen darm gheuonden ende die heeft hi
voer ſijn mage mer na deſen eẽ is noch
een daer die dreck in leyt eñ heeft een
leuer die vierwerwen meerre is dã eẽs
oſſen leuer mer ſijn milt is cleyn na ſinẽ
liue eñ dat is daer õ ſeyt auicenna wãt
die melancolye gaet al in twoetſel . Itẽ
ariſto. ſeyt li. ij. Dat ſi tandẽ hebbẽ als
ſi gheboren werden eñ hi graeft wel e-
nen boem vter aerden mit ſinen tanden
eñ hi ruſt al ſlapende eñ ſtaende aen gro
ten bomen want hi en mach die been nz
bugen mer hi roert die afterſte voeten
gelijc den mẽſchen Item li vij. den ele
phant coemt eẽ ſuucte toe vã winde eñ
daer af en mach hi niet piſſen noch ſijn
geuoech doen eñ ate hi aerde ſoe ſoude
hi ſteruen ten waer dat hi daer in ghe-
went waer eñ wãneer dat hi ſtenẽ ſlijnt
ſo heeft hi zericheyt indẽ iuncturen eñ
daer tegen is hẽ goet warm water ghe
droncken eñ cruut dz in honich ghedu
wet waer want die twe dinghẽ v̄bieden
die lopinge des buucs eñ wanneer ſi al
ſo moede ſijn vã arbeyden dz ſi nz ſlapẽ
en moghen ſo ſalmen hẽ hoer ſcouderẽ
beſmerẽ eñ bayen mit olien eñ mit war
men water eñ alſoe werden ſi gheneſen
Item dat ſelue doet verkẽ vleyſch ge-
bonden op horẽ ſcouderen eñ waert dz
ſi een yſer inden liue haddẽ ſo ſoudemẽ
hem olye drincken gheuen eñ dat yſer
ſoude wt gaen eñ en mochten ſi die olie

niet drincken ſo ſoudmen medecinẽ leg
gen in olyen eñ kokenſe eñ geuen hem
die teten. Item die man is moedigher
ende meerre vã liue dã twijf nochtans
wert die man getemdt mit ſlagen eñ hi
is den man gehoerſaem die daer op ſit
alſo lange als hi en ſlaet ende als hi af
climt ſo bint hi hẽ die twe voerſte been
ter tijt toe dat hi getemdt wert. eñ men
machen bet temmen dã enich wilt dier
datter is wãt hi is v̄ſtandel van ſin ende
hi geuoelt coude inden winter ende dẽ
couden wint eñ hi is gaern bijden riuie
ren eñ hy baedt int water totten kinne
toe ende hi ſwemt mer hi en mach niet
langhe dueren inden ſwemmen om der
ſwaricheyt wil . Item ſi ſijn vã naturen
goedertierẽ wãt ſi en hebben geen gal
mer men maectſe wel toernich alſmen-
ſe droncken maect mit wine alſmen ſtri
den ſal Item ariſto. ſeyt li. xviij. g. Dat
gheen dier alſo lange en leeft als die e
lephant eñ dat is om ſijnre conplexien
die ionckheyt vãden elephanten wort be
kent bijder witticheyt vanden tanden
Itẽ als ſi ghehylict hebben ſo waſſchẽ
ſe hem eer dat ſi weder totten hoep co
men eñ nemmermeer en vechten ſi om
haer wiuen wãt ſi en kenden nye ouer-
ſpel eñ vanneer dz ſi gheuanghen wer
den ſo maectmenſe zedich mit een hãt
vol gherſten of mit tween of mit alſo ve
le als ſi tot enen mael gripen moghen
eñ dat geſchiet in deſer manieren men
maect enen groten cule in daerde indẽ
wege daer ſi plegen te wanderen ende
bedect dien cule mit riſeren eñ mit aer-
de eñ als hi te midſwegen coemt ſoe is
hi ſeer ſwaer eñ valt inden cule ſo coem
ter dan een iagher toe eñ ſmijtten ende

prekelten eñ dan coemter noch een an-
der iagher eñ smijt den eersten iager al
willens eñ bescadt den elephant ende
iaecht den eersten iagher wech eñ dan
heeft hi gherst bi hem eñ geeftse hem
teten eñ smeecter mede so is hi vluchs
goedertieren eñ dit wert aldus weder
drieweruen of vierweruen ghedaen eñ
so mint hi dan dien beschermt had en-
de is hem altoes onderdanich Eñ ge-
uielt dat hi enen worm genomen had-
de of ghesliindt diemen cameleon hiet
eñ gaefmen hem dan oleaster teten soe
ghenase hi .oleaster dat is oliuenboem
hi heeft enen saften buke eñ enen har-
den rugge eñ daer om als hi mittē een
hoern vecht so set hi hem altoes dē rug
ghe tegen eñ hoedt hem daer hi mach
dat hi indē morwen buke niet gheraect
en sal werden . eñ hi heeft luttel haren
eñ gheen borstelen hi heeft brede oren
eñ dunne eñ lanck nederwaert hāgen-
de die welke hy op recht eñ steectse wt
daer hi zeer mede slaet als hi toernich
wert teghen den drake dien hi haet eñ
daer om en dar die drake den elephant
nymmermeer bestridē dan als hi vol ge
droncken is Hier toe heuet solinꝰ ghe-
seyt die welke veel andꝰ dingē seyt Alle
dese gelikenisse seyt piniꝰ dat hi in phi
siologus boeke gelesen heeft eñ als die
lant luden weten voerwaer den boem
daer hi aen pleecht te rusten soe comē si
als hi wāderende is eñ sagen dē boem
bina al ontween ende als hi deghelijck
slaept soe wort hi swaer eñ valt mitten
boem eñ dan bleect hi lude alsoe datter
veel ionghe elephanten toe comē ende
soudē dien gaern op helpē mer si en con
nens niet wel doen . eñ dan als hi daer
blijft leggen so mogen die iagers daer
toe comen eñ doen horen wil eñ si ver-
smaden thiliken meer dan een reyse om
een dracht te crijghen wāt hi seyt daer
wāneer dats hē lust so gatet twijf voer
ten oestēwaert eñ die man volcht thent
si comen daert heymelick is eñ hoe dat
sijt maken twijf pijnter ymmer eē cruut
te ghecrijgen dat si et dat mandragora
hiet eñ die man etet na eñ dan maect hi
se mit kinde mer si draecht die vruchte
lange inden buke om dat si alsoe groot
is eñ si werpt hoer iongē indē water of
indē bosschen om des draecs wil dz hy
hoer dracht niet slijnden en sel eñ wan-
neer dat die moeder in arbeyde gaet so
isser die man bi eñ beschermetse voer dz
hoer deren mach Itē hi seyt aldaer dat
die beenre vanden elephanten gebarnt
veriaghen die serpenten eñ alle die ve
nijntheyt Item men seyt daer een andꝰ
wonderlicheyt wāt hi seyt datmense bij
den luden van ethyopien aldus iaecht
in sommigen canten vanden lande men
gaet tot woesten stedē daer die maech
den al naect gaen al hanghende mit ho
ren hare Eñ men geefter eenre een vat
in die hant eñ der ander een scarp mes
dat groot is eñ dā beginnen die maech
den ludt te singhen eñ als die beest den
sanck hoert soe coemt si tot dien tween
maechden eñ lect hore beyder mammē
eñ van dier soeticheyt des sangs wert
die elephant ontslaep eñ dan is die een
bereet ende steect den ele phant die ke
le af eñ die ander houdet dz vat onder
ende ontfaet sijn bloet daermen tlaken
mede verwet datmen purpur hiet

Dat xl. ca. van edus.

EDus is gheseyt vā edendo dat is

van eten want het is cleyn eñ vet ende van genoechliken smake als ysido. seit li. xij. eñ wi hietent een hueken eñ syn natuerlike droechept wert ghetempert vanđ vuchtichept der etaten als ysaac sept in dyetis want dat dair is genoech liken te verduwen eñ best eñ sonderlinghe dz manniken eñ syn vleysch voedt wel eñ wint goet vleysch eñ dat is đ mẽ scheliker naturẽ seer bequaem eñ sonđlinghe den genen die leckerlyc eten eñ leuen eñ het heeft langer eñ harder hare dã tlã doet mer het heeft beter vleysche dz beter te đduwen is om des wil dattet getemperder is inder vuchtichept eñ inder hetten als constantin⁹ sept eñ het heeft eẽ scarp gesicht eñ een simpel aenscouwẽ eñ een slim eñ het kent syn moeder byder stẽmen als plini⁹ seit li. viij. ca. v. Syn leuer ghegheten geneest een siechept der oghen diemẽ vici apolis hiet eñ is een ghebreck dat een mensch toe coemt des auonts indẽ ogẽ Item die selue sept li. xxviij. int ca. van der đ Dat die versche huecs vellen ghenesen venynde beten ist datmense daer warm op bynt eñ syn haer gebarnt veriaecht serpenten eñ dye versche vellen al warm ghenesen wonden eñ tbloet is goet tegen tvenyn eñ syn lubbe is goet den genen die stieren bloet gedronckẽ Hier toe heuet plini⁹ gesept Het is een onnoseldyer dat nz en vecht ederkauwende eñ dat gheordineert was totter suuerre offerhande eñ is springhende eñ welich vet van binnen eñ vleyschich eñ ruwe vã butẽ eñ mager eñ is gaern die spruten eñ die loueren vandẽ bomẽ etende eñ sonđlinge minnet die eyloefs bladeren eñ dier gelyc.

Dat xli. ca. van een boem rups

Eruca is een rups op enẽ boem eñ is een worm mit veel voeten wassende inden bladeren vanden colen die de bladeren eñ die bloessem af et eñ die vruchten mede dese worm wint hẽ seluen in een wyngaerts blat of in enẽ anderen mit eenrehande web als die spin maect eñ wort onderwilen vlieghende eñ dicwyl bliuet also leggende in sinen web mit sinen venynden zade alle den winter ouer eñ werpt eenrehande eyer daer des leynten tyts veel gedieds af coemt die de boem verderuen eñ het is een morwe worm mit veel verwen al lãges den rugge ghestrypt eñ lucht des nachts als een sterre eñ des daghes is hi lelic van veel verwen onderstekẽ eñ is venynt wãt croep hi ouer eens menschen vel dat heet waer het soude đbernen eñ laet puusten after het is eerst eẽ crup ende worm ende na wortet een vogel ende vliecht eñ dat hiet papilis alst vliecht ende van horen dreck werdẽ weder ruspen eñ als si voghelkyns syn so vlieghen si des nachts in dye keersen en de verbarnẽ hẽ dicwyl vã hore doecht en sept hi niet

Dat xlij. ca. van fauni eñ satiri ende syn beesten den mẽschen seer ghelyck

Fauni ende satyri syn eenrehande wonderlike beestẽ dye een vorm nadẽ mensche hebben mer niet altemale want men mach hem gheen consten leren noch leren spreken mer si hebben enen sin naden wilden beesten ende die dyeren die van hem comen minnen alte sonđlinge gaern ya also gaern waert dat si een wyf consten cryghen dat sommels gheualt si soudense doot minnen

want si en moghens niet wel sadt wer-
den als ysidorus sept. eñ al ist dat dese
beesten der mẽscheliker redelicheyt nz
al en bruken nochtans volghen si den
mẽschen inder stemmen eñ in veel wer
ken Itẽ die satyri die sijn cleyn mit na-
ghelen die ghecromt sijn ende hebben
nazelocken ende hoernẽ int hoeft voer
ende si sijn inden voeten als gheyten eñ
sinte anthonis sacher een inder woesti-
nen die gheuraecht was van sinte an-
thonis wie dat hi waer doe soude hi ge
antwoerdt hebben ic ben sterflic vandẽ
wilden luden der woestinen hier inder
buerten ende vele luden segghen dat-
tet wilde ludẽ sijn als ysidorus sept int
selue capittel .ende sommighe hebben
hoefden als die handen ende hieten ce
nocephali ende sommighe hietẽ cyclo-
pes ende hebbẽ mer een oghe int voer
hoeft sommige sijn dair die geen hoeft
en hebben ende dese oghen staen indẽ
scouderen\ sommighe hebben een plat
aensicht sonder nazen ende hebben die
nederste lippen alsoe langhe hanghen
de dat si dat aensicht mit allen daer me
de bedecken in die grote hetten vãder
sonnen als een slaept. ende sommighe
hebben den mont so nauwe ende so en
ghe dat zijt mit eenre pipen supẽ moe-
ten dz si in nemen ende dese sijn sonder
tonghe ende voer tspreken doen si tey
ken mit wencken Item in sicia hebbẽ si
also lange oren daer si alle tlijf mede be
decken eñ dese hyten panthypos. Item
in ethiopien sijn si sommighe dye alsoe
laghe wanderen bijder aerdẽ als beestẽ
ende die hem niet op rechten en moghẽ
noch sijn daer anď in ethyopien die den
enen voet also groot hebben als si optẽ
rugghe legghen so bedecken si hẽ van
der sonnen ende nochtans sijn si so snel
te voet dat si den honden ghelijct wer-
den ende daer om werden si vandẽ grie
ken synopides ghehieten Itẽ daer sijn
sommighe ander die de veersen ghe-
cromt hebben totten benen toe eñ heb
ben achte theen aen den voeten eñ de-
se lopen int wilde inder woestinen van
libia Item in sicia sijn dyeren die de vor
me vanden mensch hebben ende voetẽ
van paerden ende dese werden van ve
le luden lanne ghehieten als pascasius
sept Item ysidorus sept veel andere
wonderlike dingen li. xi. ende hi nemt
se al van plinius li. vi. ende vij. eñ oec
van solinus

Dat xliij. ca. vanden wijfkens

Femine is ghesept vanden delen der dyen bouen daer man eñ wijf onderscheyden werden van malkande ren waer bi dat femina is ghesept van fos in griex dz is viere in duytsche wãt femina dat is twijf heeft een vierighe craft daer si seer mede begheert man-uolck In allen ghestacht der dyeren so begheert een wijf meer dã een man eñ wert vuerichliker beroert ter minnẽ dã die man als aristotiles sept li. xi. Item aristotiles sept die ghemeyn proprietey ten vanden wiue li. viij. d. Dat die wi-uen crancker sijn dan die mannen wtge nomen die beerinne ende die leeuwin-ne want deser wiuen sijn koenre eñ star-ker dan die mannen Item die wiuen sijn abelre wat te leren ende si sijn meer besorcht bi horen iongen ende si sijn be ter thyeren zc. soeket bouen li. vi ca. i. van puella dat is vander maecht. daer vinstu veel vã deser materien Itẽ twijf

is ghemeynlic van meerre naturen dã
die man want lichtelic vecht si tegen dẽ
man. Ende aristotiles settet een exem-
pel van foca dat is een zeelhont int ach
tende boecke want foca blijft altoes in
een stede eñ die man vecht mitten wiue
ter tijt toe dat die een dander doot en-
de twijf is myn stantaftich ende trou-
we den die man Item aristotiles settet
een exempel van sepia. want wanneer
twijf ghestagen wert so helpt hoer dye
man mer twijf iaecht den man als si ge
slaghen wort ende wil dien slaen Item
aristotiles seyt li. xv. Dattet wijf inder
winninghen eens kinds is als een ma
terie mer die man is als een vorm wãt
tsaet coemt van hem beyden van wel-
ker menghinge een creatuer coemt. en
de daer om segghen is dat man eñ wijf
beghin sijn vander winninghe ende die
man als een form ende twijf als eẽ ma
teri Item twijf is crancker ende boech
sommer van naturen dan die man ende
dat doet dat si veel couder is ende dair
om coemt hem toe die ouervloedicheit
vanden menstruo als die selue seyt ende
die suuct coemt oeck wel den vieruoeti
ghen dyeren mer den vrouwen meest
Item vanden anderen goeden punten
ende quaden soeket bouen li. vi. vandẽ
vrouwen

Dat xliiij. ca. wat fetans is

FEtans dz is een vrouwe die in ar
beyde gaet of een wijf in allen ge
slacht der dyeren Item alle wiuen heb
ben een lit daer si in ontfaet ende voedt
haer ionghen ende die omlopinge der
planeten ende der sterren helpen haer
daer toe dattet voert coemt Hier af soe
ket bouen li. vi. ca. iij. de muliere parẽ
te | dats vanden wiuen die kinderẽ win
nen indẽ arbeyde als si beuallen is

Dat xlv. ca. wat fetus is

FEtus fetus fetui dat is eẽ dracht
als die vrucht die vanden mensch coẽt
of van enigen anderen dyeren mer pro
perlick te spreken so hietet fetus alsoe
langhe alst noch inder moeder buke ge
voedt wort wes secundinẽ ballichskẽs
hie ten die te gader mitten kinde wt co
men daer tkint in leyt ende dicwile ster
uet die moeder als die dracht inden bu
ke blijft Itẽ ysidorus seyt dat die drach
te van enen buke wort onderscheyden
ouermits den ghestacht / want dat een
is sommels een knechtken ende dz an
der een meysken dan inden ghenen in-
den welken die nature dwaelt als indẽ
ghenen die beyde hebben diemen her-
mofrodite hiet dat sijn die hebbẽ mans
ghetouwe ende des wijfs mede mer si
sijn onuolcomen als ysidorus seyt libro
xi. van fetus dat is vander dracht zoe-
ket bouen libro vi. daermen seyt vãder
winninghe des menschen

Dat xlvi. ca. vande wilde luyden

FIcarius in een beteykenis so hie
tet yemant die vighen vergadert
of vercoept in eenre andere beteykenis
soe hietet die wilde luden die inden bos
schen wonen ende dye vanden vighen
leuen noch hieten si fatui ficarij als de-
se die beestẽ daer thans af gescreuẽ is
diemen fauni eñ satyri noemt die wel-
ke onder den wilden vighen ende den
bomen wonen die ruwe sijn van hare

ende mit hontsmulen ende menigerhā de ghemeenlike dyeren vanden welkē ysayas sept xiiij. ende ysidorus oeck li. xi. int capittel vanō wonderlichept soe ket bouen int selue boeke vā faunus zc. eñ dese werden fatui ficarij ghenoemt die ghescaept sijn een deel naden mensche ende een deel nadē beesten alsmen sien mach inden apen ende inden meerminnen ende in deser ghelike dese hieten fatui ficarij wāt al ist dz si hoer noot dorft hebben vāden vruchten nochtās sijn si fatui dat is dwaes inō bescheydē hept wāt si en werē redē noch beschept eñ daer sijn oec sommige die ficarij hieten dat loze moerdenaers hieten ende sijn dye mit enen corten messe die luden moerdē onuerhoedelic als aioch dede die alsulken mesken op sijn rechter side hangende hadde daer hi den coninck eglom die alte sonderlinge vet was mede dodede mer doe babilon bderft was doe en woenden alsulke ludē daer niet meer want daer en woent gheen volck meer alst plach te doen mer daer wonē seer wonderlike beesten vā formen als iheronim⁹ sept ouer ysayas

Dat xlvij. ca. vander myeren

Formica dat is een myere of een eempt die coern draecht ende crumen mica dat is eē crupm daer om sept men formica van fero fers ferre dat is van dragen eñ van mica dat is een crume eñ maect also van tween woerdē eē eñ sept formica voer ferre micas. want die myere draecht des zomers also vele crumen ende coerns in hoer hol dz si des winters ghenoech op te leuē heeft als ysido. sept li. xij. ende si vergadert den weyte ende si en acht den gherst nz ende waert dat die reghen op hoer vergaderde weyte viel so soudē si daer om weder arbeyden als dye sonne schoen schene ende draghen al inder sonnē op dat hi weder droge werden mocht Itē in ethyopie vintmen myeren die alsoe groot sijn als honden die gulden zant wt horen voeten werpen. mer dat verwaren si also nauwe dattet nyemāt crijghen en kan want crijgen si yemant die doden si als ysidorus sept li. xiiij. int capittel vanden cleynen dieren Item solinus sept oeck vanden myeren dat die myeren seer cleyn sijn nochtans sijn si meer besorcht dan grote dyeren want si voersien hem wijseliken ende dencken om tafterste si leuen bi veel geselscaps ende maken culen ende holen dair si hare prouande in draghen ende sommige weyts coernen ondoppen si. ende dien leggē si in die heymelike stede op dats die voghelen niet nemen en sullen of dats die wint nz en wech voeren en sal ende si maken rechte wegen die tot horen huzen gaen. ende die wijste sijn altoes inden weghen op dat die ionghē niet verdwalen en sullen. ende alse yemant vanghen wil of dat yemant hoer nesten besoeken wil om eyer die van hē comen te crijghen die goet sijn ter medecinen so bezeyken si die luden mit venijnden water dat hem wel smert ende ioket ende dat water hebben si voer hore wapen Hier toe heuet solinus ghesept plini⁹ li. xi. ca. xxxi. sept alle dese gelikenis oeck eñ dz si meer gewichts dragē dā si groot sijn eñ si bitē dē bast af op dz die weyte indē husen niet weder wassen en sal eñ ist coern also groot dat tet in hoer gat niet en mach so biten sijt

ouermits ontween ende si arbeydẽ des
nachts alst schoen weder is. eñ als die
mane vol is eñ si hebbẽ hoer seker tidẽ
wãneer dz si naerstelike dragẽ willen
eñ als die een wt is so is die ander wed
in eñ si maken menigerhande seker toe
paden Item die myeren sijn cleyn en-
de nauwe bijden buke of si ghegort wa
ren eñ ten lesten werden si so groot dat
si vloeghelkijns crijghen ter manieren
vã eenre vlieghen eñ die grote myeren
die in indien sijn die tgout eñ die gem-
men ŏwaren die seulen in horen holen
voer die grote hetten des zomers en-
de dan comẽ die ludẽ eñ stelent hẽ mer
die myeren ruken also nauwe dat si die
luden dicwijl schoren als sise ŏnemẽ al
hebben si oec snelle kemels bi hẽ Item
aristo. seyt dat die myeren geen stinckẽ
de dingen liden en mogen want waert
datmen hoer huzen suffumigeerde mit
zweuel of mit ghebarnden hartshoern
si souden hoer huzen latẽ staen ende al
ist dat si mit veel hoeps eñ geselscaps
leuen nochtans en hebbẽ si ghenen co-
ninck als aristo. seyt li. i. Eñ solinꝰ seyt
dat selue prouerbiorũ vi. Dat die myer
genen leyder en heeft noch gebiedt ꝛc.
daer die glose seyt. na dien seyt hi dz al
sulken cleynen dyer dz genen prins en
heeft eñ oec geen reden noch verstant
en heeft dan hem die nature wijst hem
voersiet dattet sijn nootorft crijcht soe
waert veel mogheliker dattu die ghe-
maect biste na goods beelt gheroepen
soudste wesen om sijn glorie te bescou-
wen Du sulste weten dat wi ons den he
re onderdoen sullen eñ ons voersien te
ghen quade toecomende dinghen mit
also grote meysterscap vã binnen ende
hebben god die onse scepper is tot enẽ
leydsman want du selste hier ind tegen
woerdicheyt die vruchten also gaderẽ
vandẽ welken du leuen moechste in die
toecomende tijt Itẽ aristo. seyt li. viij.
dat die werkinghe der myeren is opẽ-
baer diese aen sien wil want die myerẽ
gaen altoes den rechten wech ende nz
den dwaelwech Item die myeren heb
ben oec proprieteyten die niet goet en
sijn want si verderuen die wortelen van
den bomen daer si bi nestelen ende mit
hare pisse quetsen si der menschen han
den ende si climmen opten bomen en-
de verderuen die bloesemen eñ die tel-
gheren ende die vruchten mede si de-
ren den menschen mer si baten den be
ren want als pliniꝰ seyt li. viij. Als die
beren eñ die beerinnen siecke sijn so zoe
ken si myeren die si eten ende dan ghe
nesen si mer die eyere vanden myeren
sijn sõmige mẽschẽ goet die veel wints
in hebben soeket benedẽ vandẽ eyeren

Dat xlviij. ca. vanden formicaleon

Formicaleon heeft sinẽ naem van
formica eñ van leo als ysido. seyt
li. xij. Het is een cleyn dier eñ starck en
de nagaende wãt het pleecht al dieflic
in die huzen der myeren te crupẽ eñ et
hoer coern eñ die cleyne myeren werdẽ
vã desen ten lesten ghegheten wãt die
myere en kan hoer nz gewerẽ ende dit
dier is een speci vã spinnen soeket bouẽ
in die letter a vã aranea

Dat xlix. ca. van fucus

Fucus fuci is die meeste bye mer si
is minre dã diemen scarrabo hiet eñ is
daer õ fucꝰ genoemt want si et vreem-
den arbeyt dat die ander gegadert heb
ben eñ si en maect selue ghenen honich

Item dese fucus en heeft geen angelē ēn daer om is si eē onuolcomen bye en de men sietse selden dā in die leyntē ēn dan helpen si den anderen haer husen maken die ses kant sijn ēn and dinghen die si te doen hebbē ēn nochtās en mogen si nauwe vāden honich eten and's dan si stelen mogen als plini9 seyt

Dat l. ca. vanden griffoen

Griphes dat is een griffoen ēn is geuloegelt ēn vieruoetich ēn si wonē in enen geberght datmen mons pperborens hiet ēn ouer alle lichaē sijn si leeuwen ēn indē hoefde ghelijken si dē aern alleen ēn si sijn den paerden seer hat ēn den leuēden mēschen als ysido. seyt li. xij. ēn hi is also machtich dz hi eē paerde mitten man die daer op sit die ghewapent is mit sinē claeuwen neemt ēn voerten in geen lucht als die glose seit ouer deutro. xiiij. Item die griffoens verwaren geberchten dair die costelike gesteynten sijn als die maraudē ēn die iaspis ēn en latense vā daer nz draghē waer af dat ysido. seyt li. xiiij. ca. iij. dz daer sijn sōmige landen in sicia die ouer vloyen vā goude ēn vā gesteynten mer om die veruaerlicheyt der griffoenē so en coemter die mēsch selden toe ēn men vinter fijn marauden ēn fijn cristal ende hebbē claeuwē also groot ēn so breet datmen daer nappen af maect daer die coningen wt drincken

Dat li. ca. vande rotten

Glires dat sijn rotten ēn sijn eenrehāde beestkens die meerre sijn dā musen ēn die slaep maectse vet wāt glis in griex is wassen in duytsch als ysidorus seyt li. xij. ēn si slapē alle den winter ēn leggen of si doot warē ēn des somers werden si weđ leuende als die selue seit Item plinius seyt li. viij. ca. lviij. Dat die ratten gaern indē bosschen wonē ēn ēn minnen hoer gesellen dye si kennen ēn die vreemde beuechten si ēn si voeden hoer ouders als si nz meer en mogen mit groter goedertierenheyt

Dat lij. ca. van grillus.

Grillus als is cyrogrillus dz is eē dier dz cleyn is ēn cranck ēn teder grijpende ēn dodende ēn doernich als een eghel als die glose seyt ouer leuiticum xl. ēn heeft sinen naem vāden ghelude ꝺ stemmen genomen als ysido. seyt li. xij. Dit dier wandert afterwaert ende doerboert die aerde ende crijscht des nachts ēn beyt mitten myeren weđ ēn maecter vrienscap mede als ysi. seyt

Dat liij. ca. vā een hinne calf

Hynnul9 is een soen des hertē ēn hi wert vborgen ouermits wenkē vanđ moeđ als ysido. seyt li. xij. ēn het is eē cranck dier dat nz en vecht als dāmula is ēn siet seer scarp ēn loept geringe ēn die moeđ huedet in heymelikē donckeren stedē ēn leert hē springē ouer haech doernen ēn streuellen als plini9 seyt li. viij. int ca. vandē hertē sich bouē in die letter c vā ceru9 ēn sijn vleysch is morwe ēn goet te verduwen om dattet vele loept als cōstan. ēn ysaac seggē in die tis ēn wordet ghelubt eert hoernē crijget so is sijn vleysch te beter teten ēn ꝺ duweliker inđ droechten ēn inđ hetten als die selue seyt ēn waer hi gelubt eer dat hi hoernen crege so en soude hi nemermeer hoernen crijgen als voer screuen is Item die hijndē sijn den serpenten contrari ēn die vā sinē smeer of mit sinen bloede bestrekē waer die en soude

vandē serpenten nz gequetst werdē van dien daghe eñ sijn lubbe is alte goet te gen tvenijn als die selue sept

H Dat liiij. ca. vanden bock

Jrcus dats een bocke eñ is en welich dier eñ is altoes bereet ter oncupiscēt heyt als ysido. sept li. xij. eñ sijn natuer is seer heet also datmen daer mede enē admāt breect diemen mit vier noch mit stael ghebreken en can mer men morwe ten mit sinē heten bloede als die selue sept Dese bock bestaet te winnen als hi een iaer out is als aristo. sept li. v. ende die soen die eerst gewonnē wort is groter eñ vetter dan die na ghewonnē werden Jtem die selue sept li. vij. Dat dye bocken hebbē een kenlike groothept in horen oren als die scapen in horē stertē wāt sommige hebbense een palmbreet eñ hebbē enen langen baert eñ dē start wtgesteken ind langhept ter aerdē toe eñ hebbē veel hoernen die starck sijn eñ grof eñ sijn ruwe vā haer eñ si rukē qualiken eñ sijn seer vet eñ sondlinge bijden nyerē eñ dā steruē si lichtelikē ten waer dat si weď magerden eñ hoe dz si vetter sijn hoe dz si myn saets wt laten eñ hoe dz si vā minre winninge sijn als die selue sept li. viij. eñ si en hylikē niet dā selden eñ daer om slaense die wise harden doot eer dz si hyliken of si makense mager eñ latense leuen eñ al ist dz si buten mager schinē nochtās sijn si vet vā binnen als die cattē sijn. Jtē aristo. sept li. xviij. Dat die bocx wel hoernē aen hoer been crijgē sijn vleysch is quaď eñ harď dā anď vleysch eñ onuerduweliker als ysaac sept in dietis eñ sondlinge als hi oudt is mer sijn vel is goet ende starck eñ als hi gelubt wert so ist vleysch morwer eñ vuchter eñ beter te ǒdduwen Jtē plinius sept li. xxviij. Dz democritus ghesept heeft dz die bock nymmermeer sōder coerts en is Jtē tbloet vā enē bock dz mit eplouē gheuoedt is eñ mit wine breect dē steen indē nyeren eñ ind blasē wondlikē seer als yſi. sept eñ sijn hoern gebarnt ǒiaecht die serpētē eñ geneest fistulen cankerē eñ anď vretende zeren als polipū in die nazen. Jtem die leuer vanď bock geneest betē vā ǒwoedē honden eñ sijn galle claert die ogen eñ corrodeert dz web eñ den doeke vāden ogen. sijn orijn gemengt mit sijnre gallē is goet op lelike puusten int aensicht

H Dat lv. ca. van hyena

Yena is een wrede beest eñ is dē walue gelijc inď slijndinge eñ si is quaet doende inden dodē eñ trect die vuliken vter aerdē eñ knaechtse eñ hyena is vā deser naturē dz si hoer geslacht ǒwandelt wāt nu is si man eñ als nu is si wijf ende daer om ist een onreyn dier als ysidorus sept Het wādert des nachts om die huzen ende maect eens menschen stemme dat die luden sullen wanen dat tet een mensche is. van desen dier sept plinius li. viij. ca. xxviij. Dattet een iare een man is ende tander iaer eē wijf ende baert sonder mā als die gemeynt waent mer aristotiles sept daer teghen ende heeft een hals als een adder of een slanghe ende enen rugghe als een elephant ende en kan hem niet bughē noch omme keren ten moet hem mit al le den liue ǒmme weynden alsoe stijf ist Het pleecht die luden des nachts vten huze te locken ouermits sijnre stemmen diet nader stemmen des mēschen heeft eñ alst yemant des nachts buten

crÿcht dien schoret eñ heeft alte meni-
gerhande verwen in sinen oghen ende
laetse seer ōme lopen sÿn schiem maect
die honden stomme/ eñ so wat dier drie
weruen in sinen voetstappen tret dz en
mach nergent hene dese beest hÿlict in
ethyopien mitter lewinnen eñ wint al-
te fellen beest die oec volcht die stēme d
menschen ende der beesten ende heeft
veel regulen van scarpen tanden inden
monde aen beyden siden bouē ende be
neden Item in affrica sÿn deser hyenen
veel eñ wilde ezels eñ veel vreemd die
ren als plinius sept Dese beest wint enē
steen die hyena hiet eñ waert datten ye
mant onder sÿn tonghe hadde hi sou-
de weten te seggen toecomende dingē
Solinus sept Item plini9 sept li. xxviii
Dat hyena den pantheer haet eñ hing
men hoerre beyder vellen te samen soe
soude thaer vāden pantheer wt vallen
sÿn gal is seer medecinael wāt si is goet
tegen duysterheyt der ogen eñ die go-
kelaers plegen in veel dingen thert en
de die leuer vander hyena te oerbaren
als aristotiles daer sept li. vii. Dat dye
groothept vā hyena is alsoe die groot
hept des wolfs eñ in sinen halse heeft
hi haer als tpaert eñ heeft haer ouer al
sÿn rugbeen eñ pleecht die luden te be
driegen eñ grÿptse eñ slÿnt hondē daer
hÿse crÿghen can eñ etse also gaern als
mēschen eñ hi pleecht der doder luden
graften te grauen eñ et die dode ludē
Dat lvi. ca. vanden eghel

Ericius is een doernich dier mit
scarpen tacken gedect eñ sÿn huyt
is ouer al mit groter scarpichept beset
daert hē seluen in wint als een tol wāt
ten eersten mael alst wat geuoelt so win
tet hē ront als een bal eñ datmens ner
gent genaken en mach Dit dier is also
scalck dattet hē seluen weyntelt in ap-
pelen of in peren of in anderen oeft dat
si in hem bliuē steken eñ also lopet daer
mede tot sinen hole eñ brengt sinen kin
deren wat als ysidorus sept li. xii. Itē
aristotiles sept li. iii. datter sommighe
inden bosschen wonē sommige op slech
ten lande ende sommighe int water en
de dese maken veel eyeren die niet ghe
gheten en werden. ende dit dier heeft
luttel vleysch. ende sÿn hoeft ende sÿn
mont staen hem al nederwaert. eñ he-
uet vijf tanden tusschen den welken al
toes vleysch is ende dat hebben si voir
die tonghe ende heeft sinen buke ghe-
deylt in vijf vollen ouervloedicheden
eñ daer is oec een ghestacht van eghe-
len die witte doernen hebben ende de-
se legghen veel eyer. Item dese eghel
hoert qualikē ende qualiker dan ander
dyeren mit harden sculpen die op vier
voeten wanderē. Itē hi sept daer li. v.
Dat die velde egelen hÿliken al staēde
eñ setten rugge aen rugge wāt omtrēt
den rugge daer si horen dreck wt wer-
pen daer vgaderē si bi vand naturē we-
ghen als si hÿliken Itē si wetē oec als
die noerdē wint wayen sal wāt dan soe
maken si holē in die aerde eñ sculē voir
die wint. Itē in cōstātinobels was een
man die enē egel hadde bidē welkē hy
altoes voersepde die toecomēde windē
eñ nyemant en mochte weten waen hē
die const quā Item die selue sept li. xiii
datter also menigen buke heeft alst me
nighen tant heeft eñ in dien tāden wer
den vijf eyeren. ende die een eghel is
betet dan dander / ende dye een maect

meerre eyer dā dand wāt deen werden bat ghecoect eñ verduut dan die ander eñ is cleyn vā lichaem eñ die oueruloe dicheyt vā sinen voetsel gaet indē scarpen hare of doern als hi seyt li. xix.

Dat lvij. ca. van een dier genoemt herinacius

HErinacius dat is also veel als cyrogrillus eñ is een cleyn doernich dier eñ woent in holen eñ is den egel gelijc mer het is wat meerre vandē welkē plinius seyt li. viij. ca. xxxviij. Dat dese herinacij weyntelen hē seluē also indē appelen als die egels doen en dragender altoes een inden mont behaluen die si inden rugge dragen Als hi gheiaecht wort so weyntelt hi aen enen tol als hy anxt heeft dat hi nz ontgaen en sal ende dit dier werpt van hē een venijnde pisse eñ dese pis hindert hem eerst worter sijn rugge mede geraect eñ die doernen gaen daer af wt eñ daer ō en weet dz nz datter daer ō te rasscher geuangē wort eñ onderwilen heuet die pis alle geydelt alsment iaecht eñ dan en kant nz geulien eñ het weet vā naturen ouermits sinen rukē wāneer dattet nz pissen en mach eñ dan heuet sijn cracht vandē venijn verloren eñ altoes sparet sijn pis daert mach ter tijt toe dattet siet dattz ymmer geuangen sal werdē eñ sluut hē seluen also vast datmens nz ondoen en mach men moet sijn huut schoren mer so salment in warmen water setten so ōt pluket vluchs eñ dan so wortet mitten afterste voeten te samen ghebondē eñ wort gehangen eñ also ghehangē steruet vā honger eñ anders en machmēs nz wel dodē eñ sijn velliken is goet doeken mede te striken die de vrouwē dragen des zomers eñ waert sake dz dese dier enigen appel ontuiel als het ghe laden waer ende dattet vastelic thuus waert liep so soudet vā quaetheden alle die appelen af scudden eñ lopen wed om ander appelen

Dat lviij. ca. van een vaerse

IUuenca dat is een vaerse of een ionge koe die nz ghecalft en heeft die men oec puntter ploech mede te eren als ysido. seyt het is een welich dier ōder ioncheyt wil eñ daer om wortet geprekelt eñ in banden gehouden onder dien arbeyt eñ men pleechtse mittē verre te coppelen op dat si ontfanghen sal men slaetse in dye weyde op dat si vet werdē sal eñ daer na wert si ter vleysch banckē geleyt eñ vāden vleyschouwer doot ghessaghen eñ si heeft dichter eñ droger vleysch dā die kaluers doen die soecken om dat si verre vanden melck sijn zc. eñ oec sijn si morwer heter ende vuchter dā die oude ossen of coyen

Dat lix. ca. vand leeuwen

LEo grece dz is leeuwe in griex is coninc in duytsch daer ō dat hi coninck eñ prins is vā allē beestē als ysido. seyt li. xij. sommige vāden leeuwen sijn cort ende mit cruufden manen ende dese en vechten nz ende sommighe sijn lang ende mit slechten hanghenden manen ende dese sijn fel haer voerhoeft ende hoer start bewijst hoer moeden eñ hoer craft leyt inder borsten ende die vasticheyt int hoeft. ende als si gheuanghen sijn vanden iaghers so sien si in die aerde op dat si te myn veruaert sullen wesen vanden iaghers die al om hem staē ende si ontsien die crijschinghe vanden raden des wagens mer si ontsien touer

meeſt eñ ſi ſlapen mit openen oghen eñ
als ſi wanderen ſo decken ſi hoer voet-
ſtappen datſe die iager nz vindẽ en kan
eñ als ſi geworpen hebbẽ ſo ſlaept dat
welpen drie daghen eñ dan te leſten o
uermits brieſſchinge vandẽ vad̄ wortet
geweet al beuende eñ dz is een natuer
lic exempel biden menſch. wãt iſt dat ſi
nz gequetſt en werden ſo en connẽ ſi nz
toernich weſen eñ in hẽ is oec grote õt
fermharticheyt want ſi en miſdoen nye
mant die gaen leggẽ die geuanghẽ lu-
den die hẽ te moete comẽ laten ſi thuyſ
trecken eñ ſi en eten gheen mẽſchen ten
waer dat ſi alte groten honger hadden
Hier toe heuet p̄ſido. geſeyt li. xij. Itẽ
plini9 ſeyt li. viij. ca. xvij. Dat die leeu
wen in ſijnre hoechſte edelheyt is wan
neer dat hem ſijn hals eñ ſijn ſcouderẽ
ouer al mitten manen bedect ſijn eñ die
leeuwen die de pardȳ winnen en heb-
ben die edelheyt nz Itẽ die leeuwe be-
kent wel als die lewin mitten pard9 ge
hilict heeft eñ dan ſo bijt hijſe eñ ſlaet-
ſe mer mocht ſi erghent aen een water
comen dat ſi hoer waſſchen mocht ſo en
wiſter die leeuwe nz af eñ als ſi der ion
gen geneeſt ſo wert hoer die buke van-
den claeuwen der iongẽ geſchoert en-
de dair om en baert ſi nz dicwijl plinius
ſeyt dat ſi eerſt vijf ionghẽ brengt daer
na vier eñ alſo alle iaer een myn ende ſi
ſijn int eerſt ongeformeert eñ cleyn ter
grootheyt van enen weſel int begin eñ
hi ſeyt oec dat ſi ter ſeſter maent nauwe
geboren mogẽ werdẽ eñ tot tween maẽ
ten nauwe beroert en werdẽ Item die
leeuwe piſt als een hont die tbeen op
licht eñ die orine ſtinct ſeer vuyl eñ als
hi eens ſat is ſo mach hi drie dagẽ val-
ten eñ iſt dat hi te veel ghegeten heeft
ſo werpt hi die ſpiſe in een fonteyn. eñ
als hem honghert ſo haelt hiſe mitten
claeuwẽ wed̄ wt eñ hi en werpt die ſpi
ſe niet wt dan als hi geiaecht wert op
dat hi te bat vlyen mach of lopẽ Item
hi mach alte langhe leuẽ twelc bekent
wort bijder verteringe van ſinẽ tanden
eñ dan in ſijnre outheyt als hi qualikẽ
arbeyden mach ſo et hi wel menſchen
eñ dan pleghen ſi omtrent den ſtedẽ te
weſen eñ wachten tvolc dat te velde co
met eñ alſmenſe vangt ſo werden ſi ge
hangen op dat ſi te meer v̄uaert ſullen
weſen ſi gripen die mãnen wel. mer op
ten wiuen grimmen ſi ſlecht eñ en doẽ
hem nz dien ionghẽ kinderẽ miſdoen ſi
ſelden ten waer dat ſi alte grote hõger
hadden eñ wãneer dz die leeuwẽ toer-
nich ſijn ſo ſlaet hi die aerde eerſt mit ſi
nen ſtaert eñ dair na v̄heft hẽ ſijn moet
ſo ſmijt hi ſinen rugge hardeliken mit
ſinen ſtart weder eñ wt alle wonden die
hi maect mitten nagelen of mitten tan-
den dair loept ſcarpe eñ wreet bloet wt
als p̄ſido. ſeyt Itẽ als hi in groter vre-
ſen is van ſinen liue als hẽ die honden
alſo na comen dat hi qualiken ontgan-
gen mach ſo openbaert hi ſijn edelheit
want hi en wil niet ſculen in heynghen
noch in hagen mer hi gaet ſitten op eẽ
ſchoen velt eñ hi ſaet hẽ daer toe dz hi
hem weren wil alſo langhe als hi ſtaen
kan eñ comt toe ſpringhen mit groten
ſpronghen eñ ſchoert die hõden eñ als
hi gewont wort dat weet hi alſo nauwe
wie hem dat ghedaen heeft eñ in ſinen
aenganck pijnt hi hem vluchs dẽ recht
ſculdigen te gripen hoe veel datter ſijn
eñ als yemant na hem ſchiet eñ hijs nz

en raect so werpt hi dien neder met hy
en quetsten niet eñ als hi sterft so byt hi
die aerde eñ screyt of stort tranen wt si-
nen oghen ende als hi siecke is so mey
stert hi hem seluen mit apen bloet Item
hi ontsiet seer eens hanen kam eñ sinen
sanck eñ hi is een bequaem dier beken
nende eñ minnēde die hē goet doet alst
openbaert inden exempelen die plini⁹
daer seyt Hier toe heuet plini⁹ gheseyt
li. xiij. ca. xvij. vandē leeuwe seyt aristo
tiles li. ij. eñ also doet auicenna dat die
leeuwe heeft enen hals of hi onberoer
lic waer eñ styf eñ syn binnenste syn of si
van enen honde waren eñ altoes roert
hi den rechteren voet eerst eñ na dē luf
terē als die kemel doet eñ hi heeft lut
tel morchs inden benen eñ syn benē syn
hart wāt waert datmen daer harde op
sloeghe het soude schinen of daer vier
wt spronghe Item li. xvi. seyt hi dz die
leeuwe veel spleten in sinē voetē heeft
eñ daer om wint hi blinde kindꝰ als dye
hont of die wolf eñ hi heeft gesaechde
tanden eñ daer om wint hi zonē dye on
uolcomen syn als die selue seyt ende so
linus mede die welke seyt soe wanneer
datmen enen ionghen hont slaet eñ hy
ianct so is die leeuwe beuaert wes kindꝰ
blint werden gheboren Item hi bercht
hem in hogen bergen eñ daer siet hi si-
nen roef eñ als hi den roef siet so reert
hi also lude van welker stēmen die andꝰ
dyeren veruaert syn ende bliuē vluchs
staen eñ so coemt hi dair bi eñ maect om
me die dyeren een cirkel daer die dyerē
nz ouer en dorren gaen eñ bliuen staen
of si doot waren recht of si verwyst wa
ren te steruen eñ verbeyden syns daer oft
haer coninc waer Item als hi ouer scar

pē steenroetsen of greuellen gangē sal
so treet hi syn claeuwē in eñ huutse wāt
die claeuwē verbaert hi voer syn swaert
eñ daer om treet hyse binnen sinen vley
sche op dat sinz gequetst en sullen wer
den eñ hi scaemt hē den roef alleen te-
ten die hi geuanghen heeft eñ dair om
laet hi den anderen beesten wat die hē
volgen vā synre gracien die hi geroeft
had als die selue seyt Item hi is alsoe
heet van naturē dat hi coertsen cryght
die den quarteyn bouen gaen ende dese
suuct heeft hē die nature ghegheuē op
dz hem syn wredicheyt benomē sal wer
den Item syn vleysch wantet alte sondꝰ
linge hete is so ist quaet gheten als dy
ascorides seyt eñ plini⁹ mede li. xxviij.
eñ is oec goet in medecinē tot veel din
gen wes smeer den serpenten contrari
is eñ so wie daer mede besmeert is die
en darf nz sorgen voer enighe steecten
van venynden wormē Item syn vet ge
mengt mit roesoliē beschermt die huut
vanden aensicht vā laster eñ van quadē
plecken eñ behout die witheyt eñ ghe-
neest verbarntheyt / eñ syn gal mit wa-
ter ghemengt gheneest swellinghe der
oghen eñ maectse claer eñ is oeck goet
teghen die vallende suucten Item syn
hert in spisen genomen geneest dē quar
teyn .hier toe heuet plinius gheseyt li.
xxviij. ca. viij. Itē wāneer datmen den
leeuwe iaecht so maectmen enen dub-
belden cule den enen vluchs aen dē an
deren eñ inden anderen cule dair wort
een starke houten kist geset die lichteli
ken toeualt als si geraect wert / eñ men
set een scaep inden eersten cule eñ dair
springt hi in naden scape ende so valter
vluchs een bort bouē op dat seer swaer

is alſo dat hi bouen nz weȝ wt en mach eñ als hi dan ſiet dat hi verſcalct is ſoe vliet hi voert indẽ anderẽ kule die daer aen ſtaet mitter houtenre kiſten die ſoe behendeliken ghemaect is mit eenre vallen dat die kiſt vaſt toe ſluyt als dair yet coemt eñ daer blijft hi in geuangen eñ dan comẽ die iaghers toe eñ nemen minen lieuen here mitter kiſten eñ voe renen wech eñ houdenen alſoe langhe daer thent hi getemdt wert eñ dȝ roert iheronimus ouer ezeetchiel xix. ca. al daer hi ſeyt ſi leynden hẽ in een keuye of in een kiſt

Dat lx. ca. vander leeuwinnen

Leena dat is twijf vandẽ leeuwen eñ is een beeſt die ſeer gheyl is al toes ſoude ſi wel hylikẽ eñ daer om is ſi wreeder dan die leeuwe eñ ſonderlin ge als ſi iongen heeft wãt ſi auontuert hoer lijf om haer kinder want ſi en ont ſiet dat ſcut der iaghers niet op die tijt. Item ſi baert veel ionghen ter eerſter dracht eñ meer dã na eñ daer om wert haer moeder indẽ liue gequetſt vanden nagelen der iongen eñ alſo draecht ſi al le iaer myn als ariſto. eñ plini⁹ ſeggen eñ deſe gelikenis ſeyt yſidor⁹ li. xij. Itẽ die dyeren mitten ſcarpen naghelen en mogen niet dicwijl baren wãt ſi verder uen die moeder daer ſi in leggen als ſi hem inden liue beſtaen te rueren Item daer is een cleyn beeſtkẽ dat alte ſeer õt ſien wert vanden leeuwe eñ vanđ leeu winnen twelc optaleo hiet wãt het dra get eenrehande venijn dat den leeuwe eñ den leeuwinne doot eñ wanneer dat beeſtken geuangen wert ſo barmeut eñ beſtropter vleyſch mede mitter aſſchen eñ dat vleyſch leytmen inden weghen daer die leeuwen pleghen te wanderen eñ als ſi dat vleyſch eten ſo ſteruẽ ſi als yſidorus ſeyt li. xij. Item als auicenna ſeyt li. vij. ca. i. ſo is die leeuwen eẽ wa tich dier inder ſpiſen want hi et eñ ſlijnt ſijn ſpiſe ſonder kauwen eñ daer õ ſpu wet hi dicwijl wt dat hi ghegeten heeft eñ dat hi wt gheworpen heeft dat et hi weder alſo dat hi ſwaer wert vanđ ſpi ſen eñ daer na vaſt hi twe daghen ende twe nachten eñ hi en doet ſijn geuoech niet dan tot tween daghen eens eñ dat is droghe ſonder nat eñ ſtinct ſeer vuyl eñ alſo doet ſijn orine oec eñ wanner dȝ ſijn buke op geſneden wert ſo coemter een quade lucht wt eñ hi heeft enẽ ſtinc kenden adem die venijnt is eñ ſijn be ten ſijn venijnt ſonderlinge als hi raeſt hi wort raſende als die hont doet als a riſtotiles eñ auicenna ſegghen eñ hi is ſeer fel als hi toernich is eñ hi pleecht hem ſeluen mitten ſtaert op ſinen rug ge te ſlaen eñ grimt leliken mit ſinẽ tan den ſonderlinghe als hi honger heeft eñ hi pleecht in gaten eñ in holẽ te ſcu len eñ gripen die dyeren die verbi hem liden eñ ſpringt hem op tlijf eñ ſcoertſe eñ breect hem vleyſch been eñ huut eñ etſe ende ſiet hi yemant comen die hem den roef nemen wil ſo grijpt hi ſinẽ roef vaſt mit ſinen claeuwen in ſinen armen ende grimt eñ ſiet anſteliken den ande ren aen ende ſmijt die aerde ſtarkelijck mit ſinen ſtart eñ iſt dat yemant bi hem coemt dien vaert hi opt lijf eñ ſcoertſe ende dan loept hi weder tot ſinen roef Item als hi eerſt enich dier geuanghẽ heeft ſo drinct hi dȝ bloet eerſt vã dien dier ende lecket ende na deylt hi die le den ende breectſe van een ende ſlijndet

vlepsch

Dat lxi. ca. vanden lupaert

Leopardꝰ is een lupaert eñ is alte fellen dier dat gecomen is van der leeuwinnen eñ vā pardus ende is mit overspel ghewonnen als ysidorus seyt li. xii. eñ het is een dier dat seer na bloede dorst eñ twijf is meerre dan die man als aristo. seyt eñ heeft menigher hande verwe als pardꝰ doet eñ als hij enen roef vangen sal so coemt hi aen al springende eñ niet lopende eñ ist dat hi den roef ten derdē of ten vierdē spronge niet en vangt so blijft hi van onweer den staen eñ gaet afterwaerts of hi verwonnen waer. tlijf mitten start eñ mitten voeten wort dē leeuwe gelijct mer int hoeft gelijct hi pardus eñ hi is minre vā lichaem dā die leeuwe eñ hi haet den man vāden leeuwe alte seer eñ wāt dese lupaert dē leeuwe ontsiet so maect hi enen cule ondē die aerde die twe mōden heeft dē enen daer hi bi in gaet eñ den anderen mont daer hi bi wtgaet eñ dese cule is in beyden mondē seer wijt eñ midzen enger eñ als die leeuwe dā coemt so schiet die lupaert in sijn gat eñ die leeuwe volcht den lupaert mit craften in dat gat daer hi meynt dat hi den lupaert doot biten sal mer want dz gat midzen engher is dā die mont voer is vāden gate ende die lupaert wel voert doer mach eñ die leeuwe nz soe springt die lupaert geringe voert doer eñ coēt den leeuwe vā afteren toe eñ die leeuwe en kan hem dan niet om geweyndē om des wil dattet gat also enge is ende dat die leeuwe langhe is so bijtē die lupaert vā afteren doot eñ dit doet die lupaert mit consten eñ niet mit craften Item aristotiles seyt li. viii. van eenre beesten diemen ferculeo hiet eñ avicen na seyt dattet die lupaert is dat dz dier eenrehande venijnden et. eñ dan soect hi drec vandē mensch eñ ettet. eñ daer om pleghen die iagers dien dreck in eē vat te hanghen op enen boem ende als die lupaert coemt totten boem springē om den dreck te nemen so schietenē eñ slanē die iagers doot eñ als die lupaert sieke is so drinct hi bloet vā eenre gheyten so geneest hi

Dat lxii. ca. vanden haze

Lepus dat is een haze eñ hi wort in griex lagos gehieten om des wil dat hi seer loept Item ysidorꝰ seyt li. xii. dattet een snel dier is ende blode eñ niet vechtende als die selve seyt eñ en heeft gheen wapē anders dant seer loept eñ vliet altoes eñ het is vā crancken ghesicht als die ander dyeren die hoer oghebraeuwen niet toe en luken als si slapen eñ die haze hoert bat dan hi siet eñ sondlinghe als sijn oren recht op staē wes oren seer lang sijn eñ buech som twelc noot was om die openheyt der oghen want hij bescudt die oghen mitten oren eñ si en sijn mit ghenen decsel gedect vanden vliegen eñ van anderen wormen want die natuer heeft allē creaturen een hulp ghegheven tegen dat hem hinderen mach als avicenna seyt eñ daer om is hem die lichticheyt der leden ghegeven dat hi den honden ontlopen mach eñ den anderen dyeren en hem sijn die langhe oren ghegeven om dz hi daer mede die vliegen keren sal eñ hi heeft veel haers ondē sinen voeten op dat si tvleysch vanē quetsinge beschermē sullen als hi loept eñ daer om

sept aristo. dat die voeten vanden hase onder veel haers hebbē eñ ander dperē nz of luttel eñ hi heeft die afterste been langer dan die voerste twelck noot was om dat lichte lichaem op te bueren ende te heffen wāt waren sijn voerste benen lang so soude hi qualiken tegē tgebercht op lopen eñ hi is quader te van gen teghen den berch op dan als hi ne derwaert loept ter vallepen eñ dat is ō die cortichept sijnre benen Item plini⁹ sept li. viij.ca. lv. datter veel ghessachten vā hazen sijn want sommige wonen in hoghen gheberchten eñ sommighe inden bosschen eñ dese sijn meerre dan die ander eñ grouer van hare eñ snelre dā die ghene diemen coninen hiet wāt die coninen dat sijn clepne hazen eñ en connen nz vechten eñ dese maken holē in die aerde daer si in wonen eñ sijn alte seer drachtich. eñ in hyspanien isser tot sommiger stat also veel dat si dat coern al vanden velde eten ende maken daer dueren tijt van tcoern eñ men sept dz si winnen sonđ man onderwilē eñ si sijn al so drachtich want also rasch als si den e nen dracht geworpen hebbē so werden si vluchs weder swaer eñ daer om ist eē nuttelic dier ten eten eñ oec ter cledinghe eñ tot menigherhande medecinen want sijn lubbe is goet teghen tvenijn eñ stopt dat bunceuel eñ sijn bloet saektícht die zerichept vanden oghē als plinius eñ dyascorides seggē eñ men vint geen dper dat tanden in bepden kinnebacken heeft dan die haze als aristotiles sept. eñ hoe dat sijn lubbe ouder is hoe dattet beter is als plini⁹ sept

Dat lxiij. ca. van linx

Linx lincis is also ghenoemt wāt tet inden geslacht eñ inden ghetale der woluen is genoemt het is een beest als die wolf eñ sijn rugge is mit speckelen ouergeset als pardus eñ sijn orijn wert in preciose gemmen verkeert diemen ligurius hiet eñ het droefter om dat dpe gemme tot des mēschen oerbaer comē sal eñ alst sijn orijn wt geworpen heeft die hudet onder tsant. mer daer wort si in enen steen bewrongelt als plini⁹ sept li. viij. ca. xxxix. eñ ysidorus xij.

Dat lxiiij. ca. van limax

Limax is een worm die inden slike geuoedt wert eñ daer ō is hi altoes onrepn ende slikich als die selue sept li. xij eñ is seer traech vā beroerē eñ heeft in den rugghe altoes een sculpe die hardt is daer hi hem in sluut ende is een gehoernt worm eñ heeft wat op sinē mōt daer hi den wech mede soect. eñ als hi wat contrarijs vint of roert so trect hi sijn hoernen in binnen der sculpē Item alsulke wormē wassē eñ gropen als die lucht gecorrumpeert is eñ die reghen mede die welke crupen seer lanssem bouen opten bomen eñ opten cruden ende so werwaert dat die worm hene crupet altoes laet hi een tepkē after hem

Dat lxv. ca. vanden wolf

Lupus dat is een wolf eñ is ghesept als ysido. sept leopes dat is dz hy den leeuwen indē voetē gelijct. want so wat hi indē voetē gecrijcht dz en mach nz leuen eñ hi is een gripende beest. eñ so wat hi crijcht in sinē claeuwen dz verderft hi vanden welken die kaerlē segghen dat hi den mensch hees maect in der kelē ist dz die wolf dē mēsche eerst siet eñ daer om septmen int gemepn als een mensch onuerhoets haestelikē swi

ghet \ lupus est in fabula \ dat is te seg gen die wolf is inder sagen of ind spra ken en ist dat die mësche den wolf eerst siet so verliest hi syn stoutichept Itē die woluen en hylicken mer twalefwerven des iaers en si mogen langhe honger liden en als si lange gevast hebben soe stynden si veel Item tlant van ethiopi en voet woluen mit langen manen mit so menigherhande verwen dz hem en geen verwe onbreect hier toe heuet pli dorus ghesept en plini? li. viij. ca. xxiij. die woluen in affrica syn traech en cleyn en die in couden landen gewonnen wer den die syn cleynre van lichaem en wre der dan die in anderen landen syn. aris totiles sept dat in india is een wolf dye drie ordinancien vā tanden heeft bovē en ond en heeft voeten als die leeuwe en een aensicht als een mensch en enē start als een scorpioen en syn stemme is als des mëschen stemme en is also vre- selic als een bazuun ende is snel als eē harte en is alte wreet en et menschen ·Item aristo. sept li. vi. dat die woluen seer fel syn inden tiden dat si hilickē en als si ionghen hebben so syn si quaetste als die teuen syn vanden honden Itez li. vij. daer sept hi dat die woluen ghe- saechde tanden hebben en si eten vley- sche en gheen cruut dan als si sieke syn so eten si wat om der medecinen wil op dat si spuwen moghen en hi sept li. viij dat hi syn ionghen mede neemt als hy vliet en als si wt horen holen comen so eten si organum en kauwense op dz ha re tanden scarp sullen werden Item hi sept daer väden seluen dat die wolf seer quaet is als hi gegheten heeft. en als hi ghenen hongher en heeft soe rust hi veel en is seer koen en speelt gaern wät mach hi een kint gripen hi speelter me de en daer na doodt hyt en ettet en als homer? sept so is die wolf seer wacker en is seer vandē viet veruaert |en men sept ist dat hi gesteynt wert so sal hi mer ken die hem eerst gheworpen heeft en ist dat hem die steen seer doet en grypt hi dien mensch soe en sel hys niet seer quetsen mer een luttel al grimmende daer na sal hi dien laten en hoe dat dye woluen ouder syn hoe dat si quader syn en si scaden dē menschen wät als si out syn so en moghen si geen beesten iagen om hare outhept en want hoer langste tanden geplomt syn en si menighē tyt leuen so werden si hem plomp Itez hi sept aldaer dat die woluen syn vā dub- belder manieren wät sommige syn ront en sommighe syn langwerpelt ende de se syn van scarperen hare en van koen- re moede en die binnenste vanden wol uen syn seer cranck en werdē lichtelikē ghecorrumpeert als si ghewont werdē ende dat ander deel van sinen lichaem mach veel slaghen liden ende si hebbē grote starchept inden halze ende inden hoefde en die wonden die van horen bi ten comē syn seer quaet te ghenesen en dese wonden gheneestmen alsmen won den gheneest die een onuroet hont ge- beten heeft als aristotiles sept Itē dye selue sept li. xiij. dat die mont vādē wol ue wide op gaet ende heeft daer grote craft en is een styndende dier Itē van- den wolue sept auicenna li. vij. het syn sommige woluen die vā naturen gheer ne visch eten en eten vule dinghen die de visschers wt horen netten werpē en- de als si niet teten en vinden so gaen si

totter visscher netten eñ scorense Item
physiologus seyt vãden woluen dat ho
re craft inder borsten eñ inden claeuwẽ
leyt eñ inden monde mer after en is hi
niet starck eñ hi en mach sinen hals nz
bugen van alle den iaer dan in die mey
maent alst donret ende hi heeft dese be
hendicheyt ouer hem dat hi ghenẽ roef
en neemt omtrent daer hi syn ionghen
heeft legghen mer hi loept verre daer
of rouen eñ des nachts als hi om enen
roef wil totter scaeps cope so gaet hi al
teghen wints op datten die honden nz
luchten en sullẽ eñ waert also dz hi mit
enighẽ voete gelupt maecte als hi dar
waert ghinghe so soude hi dien voet bi
ten van quaetheyden eñ syn oghen bar-
nen des nachts als een kaers ende soli
nus seyt dat hi in sinẽ start een haer dra
ghet dat die myn seer vwect dat hi mit
ten tanden wt trect wanneer dat hi anst
heeft dat hi gheuanghen sal werdẽ eñ
hi ontsiet die stenẽ harde seer wãt waer
yemant die twee keselinghen te samen
clappede of smeette hi soude syn koe-
nicheyt verliesen eñ soude wech lopen
waert dat hyt hoerde eñ hi wint blinde
kindẽ als die hont doet die welke si seer
mint eñ voetse naerstelic eñ als hi gro-
ten hongher heeft so et hi aerde .ende
coemt hi dan aen enighen beestken dye
hi gripen wil als gheyten die inden ha
ghedoernen gaen of ander beesten die
vellet hi te bat want hi swaer gheladen
is eñ als hi dit doen wil so leyt hi ghe-
scolen onder die cruden eñ bramen en-
de als hi sinen slach siet soe loept hi toe
eñ gryypt een scaep of anders wat ende
coemt hi inder scaeps copen eñ hi mach
te crÿcht so byt hi hem allen die kele af

eñ dat deel dat hi niet meer slÿnden en
mach dat graeft hi onder die aerde en-
de als hi hongher heeft so trect hi dat
stucke dat hi ghehouden had weder wt
eñ etet eñ tlaken dat vander wollen ge
maect is dat die wolf doot gebeten he-
uet maect enen man lusich die daer cle-
der af draecht als ysidorus seyt aristoti
les seyt dat alle die nature vanden wol
ue is den scape contrari eñ synre naturẽ
want men leest in enen boeke dat eens
wolfs snaer die van sinen darmen ghe
maect is gheset op een ghyteern daer
scaeps snaren op syn vderuen die scaep
snaren mit allen ende vretense en wech
ghelikerwys dat een aernts veder ge
daen onder duuen vederen ist dz si lan-
ghe te samen in een stede ghelaten wer
den als die selue seyt sich bouen vãden
aern

Dat lxvi. ca. vander mulen

Mulus is gheseyt van molendo dz
is van malen wãt men pleecht dẽ
mulen in die molẽ te slaen om tcoern te
malen om gaende eñ die molen om trec
kende als ysidorus seyt li. xii. Item die
ioden segghen dz annaa ezaus neue de
de die ezels eerst op die merryen sprin-
ghen op dat daer af teghen der naturẽ
een gheslacht van mulen comen soude
eñ daer om die mule die de natuer der
moeder volghende is is meerre dã die
ezel eñ oeck scoenre eñ snelre | mer hi is
leliker eñ vetter eñ oeck minre dan die
heynst waer bi dat vander merryen en-
de vãden ezel een mule gewonnẽ wort
eñ vanden heynst eñ vander ezellinnen
coemt burdo eñ die mule is een vrucht
baer dier nochtans mach hi veel arbey
den als plinius seyt li. viii. ca. xliiii. en-

de dese merye ende die ezel en begherē malkanderen niet ten waer dat si op ge voedt waren mit malkanderen als dat die ezel in sijnre ioecht merien melc ge sokē had eñ also die merye ezels melc Item van wilden ezels eñ van merien comen schoen mulen eñ snel eñ si sijn ru we vā lichaem mit ongetemden moede mer edele eñ die ghene die ghecomen sijn vanden wilden ezels eñ vandē me- rien dat sijn die beste eñ dese gaen den anderen al bouen Itē aristo. sept li. viij vanden mule hoe dz hi meer drinct hoe dat sijn spise meer geuordert heeft Itē li. xiiij. sept hi dat die mule gheen gal op die leuer en heeft datmen opēbaer- liken sien mach Item die selue sept dz die mule ter winninge nz en doech wāt hi vander ezel eñ vanđ merye gecomen is eñ si beyde vā couder naturen sijn al so dat daer om die coutheyt inden mu- le also grote is om des wil dat si beyde also cout sijn van naturē eñ daer om dz van dien tween coemt is onuruchtbaer eñ dat is die mule Itē ysaac sept in die tis dattet vleysch vanden mule quađ is dan ezels vleysch om te voeden ende te verduwen Item aristo. sept dat die mu le in sommigen tiden eñ in heten landē onderwilen wint een ionc mitter mulin nen mer dat van hē coemt dz is vreem de als dat gewonnen wort vādē henxt eñ vāder ezelinnen datmen burdo hiet eñ daer om ist reden dat alsulken dinck onuruchtbaer blijft eñ dye mulin wert selden vet Item die dreck vandē mule gebarnt eñ gewreuen mit edick stempt bloet als dyascorides sept. eñ die selue dreck is goet tegen steecten vandē scor- pionen als die selue sept

Dat lxvij. ca. vanden muyse

Mus dat is een cleyn dierken eñ is gesept van humo dat is vanđ aer den daer om dat si vanđ humoren đ aer den wassen of wast wāt mus dat is aer- de die leuer van desen dier wast als die maen vol is als dan die zee eñ anđ wa- teren wassen ende als dye mane weder waent eñ minret soe minret der musen leuer weđ Item die musen werdē sori- ces ghehieten daer om dz si alle dinck dat si pleghen teten sagen eñ sniden oft mit eenre zaghen af gesnedē waer hier toe heuet ysidor⁹ ghesept li. xij. Itē die muys als aristo. sept li. vij. en drinct nz eñ waert dat si dronck si soude steruen. Het is een vratich dier eñ dair om wert si mit luttel spisen vscalct als mit re- gael of mit witten ellebor ist dat zijt in- den liue crijcht. Item dye orijn vander muys is stinckende eñ contagiose dz is aencleuende eñ hoer bete is venijnt eñ men sept dat hoer start oeck venijnt is Item vandē musen sept plinius oec li. viij. ca. xxxviij. het sijn sommighe star- ke musen die hoer voeder eñ hoer eten gaderen in kulen eñ oeck des winters hem berghen eñ sculen in holen die al- te nauwe smaken bouen in dye raexen ende heeft nazegatē daer si alte nauwe mede ruken Item indē herfst pleghen die man eñ twijf aderen te gaderen eñ laden malcanderen mit dien aren twijf gaet legghen op horen rugghe eñ die man leyt die aren twijf opten buke en- de dā neemt die man des wijfs start in die mōt eñ also sleept hijse voert tot ho ren hole toe ende daer bestēmen si dat coern eñ als dat gedaen is soe lopen si weđ eñ dan gaet die man opten rugge

leggen en̄ laet hē vandē wine laden en̄ doen als si voer deden Itē daer sijn veel specien van muzen wāt sommige leuen inden huzen en̄ sommige indē veldē en̄ sommige wonen aen den kanten vandē waterē en̄ sommige slapē des winters en̄ wakē des somers als die rottē twelc als plini⁹ sept dat sommighe muzen en̄ al ist dz die musen beestkens sijn die seer wel swēmen konnē nochtans sijn si seer nut indē medecinē wāt als plini⁹ sept li. xxix. ca. vi. dat die assche vādē musen ghemengt mit olyen of mit hoenich is goet in die oren gedropen die enen mē sche wee of seer doen \ en̄ waer indē oer enich worm ghecropen so waer die galle vandē muys goet getempert mit starken edick en̄ dat in die oren ghegoten. Item enē cleynē muys gebradē is den iongen kinderē goet ghegheten die vele seueren of quilen Itez dyasco. sept dat hoer dreck mit edick gemenget zuuert dat hoeft dien thaer ontualt en̄ behout dat haer dattet niet en valt en̄ dien dreck gewreuen en̄ mit wine gedronckē doet wonderlike wel camerganck hebbē Itē twel vandē muys versch geleyt op quade hyelen geneestse ist vā wondē of van anderen couden dingen

Dat lxviij. ca. vander wesele

Mustela dat is eē wesel en̄ men sept dattet een lange muys is als ysido. seit li. xij. want telon in griex dat is lanc in duytsch dese wesel is droghich van sin en̄ hi voedt sijn iongen inden husen en̄ draechtse vandē eenre stat totter anderē en̄ hi verwandelt sinē stoel op dat sijn nest niet geuonden en sal werdē en̄ hi pleecht die serpenten te iagen en̄ hi vdrijftse en̄ hi haet die musen en̄ etse ende daer sijn twe geslachten vā weselen want dz een geslacht is wilt als indē bosschen ende scheelt vanden anderen indē groothept en̄ die grieken hieten die locidas en̄ dz ander geslacht wandert indē huzen Itē der geenre opinie dat is meyninge is valsch die seggen dz si te monde ontfangen en̄ die dracht ten oren wt te werpē hier toe heuet ysido. geseyt li. xij. en̄ hi is den cleynē vogelkijns hat als dē mosken en̄ hoer gelijc wāt hi et hoer eyeren en̄ waert dat sijn iongen mit enigen ongeual ghequetst waren of doot so loept hi ende haelt een cruyt daer hijse mede gheneest en̄ verwectse vandē doot want men sept dat hijse vwect als plini⁹ sept Item hi et wijnrute en̄ besmeert hē mitten zape en̄ dan gaet hi totten basiliskē onuersaecht en̄ doodten als plini⁹ sept li. viij ca. xij. Ē daer geseyt wort dat die wesel den basilisken doot dese wesel is een dier dat veel slaept en̄ worter vet af als die ratten. en̄ die gal vanden wesel is goet tegen den slangen diemen aspides hiet ende des wesels cullen stinckē vuyl en̄ men sept dattet vleysch vanden wesel goet is tegen tvenijn Itē die wesel ghebarnt en̄ tot asschen gemaect is gesont ter medecinen den genen die in litargien legghen alsmense mit water mengt want si wectse van dier suucten daer si in laghē en̄ sliepen en̄ men sept dat die assche oec goet in fistulen is Itē aristo. sept li. viij. dat die wesel vecht teghen den serpenten en̄ mach snellikē lopen en̄ is buechsom vā liue en̄ seer onstadich en̄ is wijs inden ruken en̄ heeft enen roden rugge en̄ enen witten buke en̄ hi verwandelt sijn verwe wāt in sommigen landen en̄ in sommigen tidē van

den iaer sijn die wesels al spier wit son-
der die start eñ sijn bete is venijn ende
quaet eñ sijn orijn stinct als die orijn van
der muys

Dat lxix. ca. van migale

Migale is een cleyn dier als eē we
sel eñ is matich eñ loes wāt het gripet
mit loesheden dattet inden buke neemt
als die glose seyt ouer leuiticum xi. het
veynst hem goedertieren als hē bi coemt
hemāt mer vluchs bitet eñ schiet sijn ve
nijn als die selue seyt . van migale seyt
aristo. dattet die paerden eñ die mulen
quelt eñ sonderlinghe ƀ merien die een
volen draecht eñ dit dier vecht teghen
die serpenten eñ dā wapentet hem mit
wijnrute als die selue seyt

Dat lxx. ca. vander catten

Murilegus dz is een kat als die ge
meynt seyt want si siet also scarpelikē dz
si die duysternis der nacht ōwint \ ende
daer om hiet si catus want cateo/dat is
sien eñ daer om heeft si den naem nadē
sien want catus of cattus dz is gesicht
eñ catus is oec also veel te seggen als
beheyndich want die kat is seer subtijl
als ysidor⁹ seyt li. xij. eñ die kat is een
dier niet van eenre sonderlinger verwē
of hair mer si is als nv wit als nv swart
of blōde of rodelachtich of bont mit me
nigerhande smetten als indē oeren in-
den voeten inden start ende inden rug-
ghe ende int aensicht /ende is den lu-
paert ghelijck ende heeft enen groten
mont ende gesaechde tanden ende een
langhe tonghe ende boechsaem ende
dun ende seer subtijl mitter welker si al
drinckende lecket als die ander dyeren
die de onderste lippe onghelijc ƀ ouer-
ster hebben ende alle alsulke dyeren en
halen horen dranck nz al puttende mer
si leckenen mitten tongen als aristo. eñ
plini⁹ seggen eñ is een dier dat in sijnre
ioecht seer welich is ende doende ront
ende maect een spul tot allen dinghen
die voer hem beroert werden wāt trect
men een stroe of anders wat voer hoer
si grijpter na ende speelter mede . ende
als si out is soe ist een swaer dier eñ sla
perich ende volcht den muzen seer be-
heyndelic ende wert den musen meer
ghewaer mitten roke dan mitten ghe-
sicht ende als si die muys heeft so spe-
let si daer eerst mede | ende alst spel wt
is so bijt sise doot . ende inder tijt dat si
hiliken wil als int lest van februari⁹ soe
is si of si wilt waer eñ die katers vech-
ten dan alte starck om haer wiuen en-
de si schoren malkanderen swaerliken
mitten claeuwen ende dan laten si een
wreselike stemme wt als si malcanderen
gheuat hebben ende als si wilt wort soe
is si alte wreet ende woent inden bos-
schen want dan vangt si hazen als si sla
pen ende coninen inden holen . ende ist
dat si van bouen valt soe coemt si op ha
re voeten te vallen ende die val en sca-
det hoer nz ende hoer dreck stinct vuyl
ende daer om huudt si dien onder mul
of onder slijck \ ende wanneer dat si een
schoen vel heeft soe verblijtse hoer dair
in ende worter wilt mede ende haer sco
ne velle cost haer dicwijl tleuen mer is
hoer die start af ende die oren ende is
hoer pels verbernt soe blijft zij bi huys
Item een ionck catken dat op een put
sit of op een fonteyn eñ siet sinen schie-
me inden water dat springhet dicwijl
van groter minnen na sinen schieme en
de verdrenct hem seluē wāt het waent

ander catten te sien

Dat lxxi. ca. van noctiluca

Noctiluca is een beestken mit veel voeten en̄ is geuluegheit en̄ dair om wantet onder den gheuoegelt ghe rekēt is so luchtet des nachts ind̄ duysternis als een kaers en̄ sonderlinge biden altersten vā sinen liuen en̄ alst licht is soe ist lelic en̄ doncker en̄ besmet des gheens hant diet aen tast en̄ al ist dattet ind̄ duysternissen licht het scuwet noch tans dat licht ende wādert alleen des nachts en̄ is den vlieghen contrari als ysido. seyt li. xij. int ca. vanden cleynen geuogheit

Dat lxxij. ca. vanden velt ezel

Onager dat is een wilt ezel en̄ is alsoo veel te segghen als ysidorus seyt als wreet In affrica isser veel die wilt sijn en̄ ongetemt en̄ als die ezelinnen ionghen so brenghen si die mannikens in heymeliken stedē want quamer die man of die ezel bi hi soude den ionghen ezelken sijn cullen af biten en̄ dat doet hi vā nidicheden op dat hi sijn wiuen alleen houdē sal en̄ daer om vluchten die moederen haer iongē dat mannikens sijn als plini9 seyt li. viij. Item vanden wilden ezels en̄ vandē tammē comen alte snelle ezels ende is een wry dier onghetemmet en̄ welich dat inden berghen en̄ inden bosschen loept en̄ en vecht niet ende en doet nyemant gheen quaet en̄ ontloept wel enen leeuwe of enen wolf en̄ dese wilde ezel mach veel dorst liden vanden welcken physiolog9 seyt dat dese ezel opten xvsten dach vā maert twalefweruen en̄ alsoe veel des nachts brieschet en̄ roept daer die vā africa bi weten dat die dach en̄ nacht dā euen lang sijn ende roept tot elker wren eens \ dese ezel is wijs inden ruken wāt als hi sijn wijf verloren heeft soe climt hi op enen hogen berch en̄ luchtet mit ten nazelocken ouermits den wint ende alsoo ōneemt hi waer dat si is hi pleghet in goeden weyden te wanderē als in geberchten en̄ in bosschē daer hi goede crudē et en̄ als hi die vint so brieschet hi van blijscappen en̄ al waert sake dat hi gewaer worde datter iagers of and̄ dyeren hem iagen wouden so en wil hi van daer niet hi en heeft eerst sijn ghenoechte van dien cruden en̄ hi vliet al vanden mēschen en̄ mint eenlicheden

Dat lxxiij. ca. van onocentaurus

Onocentaurus als dye glose seyt ouer ysayas ix. is een wonderlic dier dat ghecomen is van enen stier en̄ van eenre ezelinnen want onos in griex is ezel in duytsch en̄ is een welich oncuysch dier als die ezel mer phisiolog9 seyt dz onocētaur9 is een dier dz vāden nauel opwaert mēschelike forme heeft en̄ vāden nauel nedwaert heuet die forme vā enen dyer en̄ hier bi blijft plini9 li. vij. ca. ij. en̄ int selue ca. set hi eē exempel vā veel wond̄liken beesten die in indiē sijn als vā faunis en̄ satyris daer voer af ghesept is in die letter f. en̄ nv van onocentaurus en̄ van ypocentaurus en̄ van deser ghelijc die alle h̄ menscheliker formē wat gelikē wāt ypocentauris heeft die form naden paerde en̄ nadē mēsche als ysido. seyt

Dat lxxiiij. ca. vāden waterrotte

Orix als die glose seyt ouer dz eerste boeke vā ysaya is eē onreyn dier dat niet te offerē en doech het is eē beest als een water rot of muys ende is dair om

also gendemt datse die slaep vet maect want des winters slapen si eñ legghen of si doot waren eñ des somers werdē si leuēde waer af dat orix een dyer is dz den musen ghelijct wert eñ dz roert die letter van ysaya eñ concordeert mit plinius die ald⁹ sept dat lant vā egipten hiet orix een wilde beest die welke inden op ganck der sterren diemen canicula hiet inden achtende kalende vā iunius als die somer beghint staet teghen die starre ende sietse aen of sise aen bedē soude ende dat doet si als si ontspringt eñ heuet langhe gheslapen ende wort gedeclineert Ntō hic orix gtō hui⁹ oricis eñ na dien sept men oeck sorix soricis ende onix onicis mer iuuenalis sept dat orix alte vetten voghel is also datmen een mes plomp maect op sijn vettichept als die selue sept li. iij. dair hi sept dz hi wel eenre hennen van affrica ghelijct Item brito sept datmen seggen sal orix origis in gtō na deser regulen vā grassijn. nomen in ix donat cis vel in gis als fex fecis lex legis in gtō wtghenomen deser vier. nox nix senex eñ supellex. waer af dat ghesept wort dat orix dat selue dier was dat inden ewe zuuergheteld was ten eten deutronomij xiiij.

Dat lxxv. ca. van een scaep

Ovis dat is een scaep ende draecht wolle inden lichaem ende is onghewapent eñ is behaechlic indē moede ysido⁹. sept li. xij. dat die scapen bidentes ghehieten werden dat is twitādich daer om dat dye achte tanden tehoge tanden hebben die de heydē seer inder offerhande plaghen te brenghen als ysido. daer sept Item aristo. sept li. v. dat die scapen vruchte droeghen tot achte iaren toe Itē aristo. sept li. viij. dz die scaep al drinckēde mit vruchte werden eñ dair om geuen hē die harde soute teten op dat si veel drinckē sullen op dat si ontfanghen sullen Item si geuen hem oeck inden herfst cucurbiten teten mit soute op dat si veel melcx crigē souden eñ dan hebben si meest melcx ende die scapen werden vet. gheeftmē hem rijs mit zoute eñ ist datmen die scapen drie daghen vā eten houdt eñ men hē dan spise gheeft so werdē si seer vet ende des somers is hem noerdelic water goet ende inden herft zudelic water dz lauwe is eñ mit veel ganghens eñ verre te gaen werdē si mager eñ die hardē kennen welc die gene sijn die des winters leuen sullen moghen want op sommigen wert ijs geuonden eñ op sommige niet eñ welcker dat cranck is dat en scudDet ijs niet van hem eñ dat scapen vleysch dat in waterighen steden ghevoedt wert dat en is nz goet eñ die langhe sterten hebben liden die coude bat dā die mitten breden startē eñ die luttel wollen op hebbē eñ cruuft die moghen meest liden Item in tscaep is myn verstants dan in anderen dyerē als hi sept li. viij. die vieruoetich sijn eñ die donre scaedt den scapen als plini⁹ voer gesept heeft vandē lam in die letter a van agnus eñ van aries

Dat lxxvi. ca. van panthera

Panthera als ysidorus sept li. xij. is een dier dat alre dyeren vrient is wtghenomen den drake den welken hi seer haet ende so wat dese pantheer grijpt dat deylt hi den anderen mede want hi heeft ghenoecht in ghesel scap want panthera in griex dz is te seggen

totũ in latÿn ende altemael in duytsch eñ is een beest mit veel ronde stipkens overset als nv mit witten nv mit swartẽ eñ mit menigen anderen alle tlÿf over van buten Dese beest als ysidorus sept draecht eens eñ dese ionghen als si inden buke der moeder leggen eñ si wat craften hebbẽ vluchs hatẽ si haer moeder eñ si scoren der moeder buke vã binnen mit horen naghelen recht of si die baringhe wederstaen wouden ende die moeder en kan dan niet baren van grother zerichept hier toe hevet ysidor9 gesept li. xij. vanden panthere sept physiologus dat die pantheer dẽ drake haet eñ die drake iaechten en wech eñ wanneer dat die pantheer gheten heeft eñ sat is so huudt hi hẽ in sÿn hol eñ slaept stedeliken drie daghen eñ drie nachten eñ naden derden daghe staet hi op ende laet een stemme wt die groot is ende daer coemt een soete lucht wt õ welken goeden roke alle die ander dyeren hem volghen mer die drake alleen als hi die stemme vanden pantheer hoert so loept hi of vliecht in sÿn hol op dz hi den roke nz rukẽ en sal wãt men mepnt dat hi daer of sterven soude dese dingẽ sept oec plini9 . Item men vint swaerre leeuwen in syria die den pantheren inden witten spockelen ghelÿc sÿn Item alle viervoetighe dyeren begheren die verwe vanden pantheer eñ vã tigris te sien mer si pleghen hoer hoefden te berghen want si vreselic sÿn onder den haghedoern of ander cruden ende dz lichaem datter scoen is laten si buten eñ also locken si die dyeren bi hem eñ dã gripen sise eñ etense ende al ist dat die pantheer een wrede beest is nochtans is si den ghenen goedertieren die hoer te hulpe comen waer af dz plinius een exempel sept dat een man quam in eenre wildernissen daer hi ionghe pantheren in een grave gevallẽ vant die hi wt halp ende doe ghinck die oude pantheer al smekẽde ende halp dien man indẽ rechten wech wt dier wildnissen recht of hÿ en seer ghedanct hadde

Dat lxxvij. ca. van pardus

Pardus als ysidor9 sept is alte snellen beest mit menigherhande ronde verwe gespeckelt als die pantheer noch en heeftet gheen onderschept af dan dat die pantheer witter speckelen heeft also sept plinius li. viij. Item vã pardus sept hi dat wanner dat pardus siecke is so et hi menschen dreck op dat hi ghenesen sal ende daer om hanghen die iaghers menschen quaet opten bomen ende als hi daer op climt soe wert hi vanden iaghers doot ghestaghen eñ is een gheplich dier ende hplict mitter leeuwinnen daer een lupaert af coemt ende als sÿn ionghen ghevanghẽ werden so is hi alte wreet als die glose sept over ozee xiij.

Dat lxxviij. ca. van een dier oft een mẽsche waer

Pyloss als die glose bi brengt over ysapa xiij. sÿn wonderlike dyeren ter ghelikenis oft menschen waren ende men hietse wilde luden diemen fauni ende satyri hiet / ende sommighe latÿnsche luden hietense aluen \ want dese aluen pleghen seer gaerne mitten

vrouwen te spelen pa so vele dat si den vrouwen doden bouen sijn si of si menschen waren ende beneden als dyeren Item een gloze sept dattet een aep is of een simme soeket nederwaert van simia

Dat lxxix. ca. van pitargus

Pytargus is eē suuer dyer te eten alst openbaert deutronomij xiiij. eñ is een gehoernt dyer eñ gebaerdt als die bock eñ is minre dan een hart eñ meer re dan een bock waer om dattet hircocervus gelijc is mer veel minre soeket nederwaert van tragelafo eñ ederkaut als die bock eñ split sijn hoeuen als die herten eñ is een wilt dyer dat seer snel is eñ woent in bosschen eñ in berghen eñ in woesten steden Itē hugo sept dat pytargus een cleyn vogel is eñ neder .mer in deutronomio en sept hijs voer gheen vieruoetich dier dat ghelijc den hyrcocervo is als dair die glose sept eñ die eerste silleba en werter nz geademt wāt mē sals mitter h nz scriuē mer sommighe scriuē phytargus eñ dz is quaet alst openbaert indē boeken die gecorrigeert sijn

Dat lxxx. ca. vanden pigmeen

Pigmei sijn menschen die seer cleyne sijn vander lengden van enen cubit? hoech dese wonen inden gheberchten vā indien eñ is buer bijder zee als papias sept .mer augustinus sept dat si mer enen haluen cubitus lang sijn ende als si drie iaren out sijn soe sijn si van volcomenre outhept eñ als si van seuen iarē sijn so bestaen si te ouden dese ludē pleghen teghen den cranen te vechten vā den welken si sommels verwonnē werden al ist dat si mit yser ghewapent sijn plini? sept li. vij. ca. ij. dz die pigmeen wonen in enen ghetemperden lande in ghedubbelden berghen ten noerdenwaert die welcke bestreden pleghen te werden vanden cranen ende dz is hier om want die cranen nestelen daer veel ende broeden daer ende want dese pigmeen anxt hebbē dat hem dese cranen tlant af winnen sullen om des wil datter also veel broeden willen soe trecken si tsiaers eens wt als die cranen eyerē gheleyt hebben op gheyten op bocken ende op scapen mit ghewapender hant ende slaē die eyer ontween ende die cranen comen hem teghen ende willē hare eyeren ende haer ionghen bescuddē ende dan striden si . ende dit ghescHiet inden leynten ende dit moeten si alle iare doen drie maen ten lang ende en deden si dit niet so souden daer alsoe veel voghelen werden dat si tlant verliesen souden Item si maken haer huzē dicht mit der cranē vederen ende aristotiles die philosoeph sept dat si in holen pleghen te wonen

Dat lxxxi. ca. van een varcken

Porcus dat is int ghemeyn eē verken dit pleecht hem int slijck te weyntelen ende sonderlinghe alst bestaet te vettē ende alst bestaet warm weder te wesen ende het rust gaern daert modderich is ende vuyl .dit dier heeft borstelen op sijn lijf daer dye scoenmakers mede nayen haer scoenen als ysidorus sept . Item vanden vercken sijn sommighe tamme ende sommige wilt ende dat mannen sijn onder die tamme die hietē verres in latijn dz sijn beerē in duytsch daer ō dz si grote craftē hebbē eñ die wiuen hieten sues vā sus dat sijn

soghen eñ die mannen vāden wildē ver
ken hieten apri van aper dat sijn euers
in duytsch als ysidorus seyt Item pli-
nius seyt li. viij. ca. li. Dat die verkē ge
tandt geboren werden als virgilius seyt
eñ als een verken een oghe verlorē he
uet so steruet cort daer na eñ hem comē
veel suucten toe eñ wanneer dat si sieke
sijn so houden si thoeft slim eñ als si int
slijc ghewepntelt sijn so leggen si meer
op die rechter side dan op die lufter. si
vetten lx. daghen lang eñ si minnē mal
kander eñ si kennen malcanders stem-
me eñ wanneer dattet een crijt so comē
si alle toe ghelopen eñ willen dien ver-
ken helpen eñ die tamme sijn die ken-
nen haer eygen huze des auonts als si
wt den velde comen eñ als si vet sijn so
snorkense ende si slapen des meye tijts
meer dan in anderen tiden vanden iaer
eñ dat coemt vanden fumen dats van
den roken ouermits die hetten vanden
leynten die geresolueert sijn vandē hu
moren inden winter die in horen liue v
gadert sijn eñ daer om slapen si dan soe
teliker eñ langher dan op anderen tidē
om des wil dat hē die fumen ter hers-
sen lopen eñ bestoppense eñ alsoe ist oec
vanden mensche in dien tiden Itē aris-
totiles seyt dattet verken gheen tandē
en verwerpt mit allen eñ die man heeft
meer tāden dan twijf Item aristotiles
seyt dattet verken springt na die achten
de maent eñ twijf baggelt na enen iaer
ende datter ghewonnen wert vanden
sperma des mans voer dat eerste iaer
dat is seer cranck Itē die selue seyt dat
tet verken dese gewoent heeft Ist dat
tet hylict voer dat iaer soe sijn die bag-
ghelen minre ter andere reyse ende is

die soch voer dat eerste iaer wit ionghē
so brengt si ionghen van cleynen licha-
men ende is die soch seer vet so gheeft
si luttel melcx na hoerre dracht eñ dye
bagghelē sijn beter die inden winter ge
worpen werdē dan die inden zomer ge
worpen werden ende si sijn beter die ge
wonnen werden inder ionchept dan in-
der outhept ende als die beer vet wert
so mach hi tot allen tiden hyliken des
daghes ende des nachts mer des mor
ghens best Item hi seyt daer li. vi. wā
neer dat die soch bagghelt soe gheeft si
den eerstē soen die voerste mamme die
naest der herten staet ende als hoer ge
nen lust aen en gaet so en moet die man
niet op springhen ter tijt toe dat horen
oren bestaen te hanghen. ende gheso-
den gherst is hē goet gheten wanneer
dat si winnen sullen. Item hi seyt daer
libro vi. Dat den verken menigherhan
de suucten toe coemt die een hiet bran-
cos ende is een aposteme indē oren en-
de inden kinnebacken ende dicwijl in-
den voeten ende tvleysch dat in dier ste
de is dat wort ghecorrumpeert ende
die corrupci gaet vaste voert totten an-
deren vleysch thent si ter longen coemt
so smoret ende gheeft den gheest. dese
suuct wert haestelick ghemeerret ende
als daer die ouerste harde vanden ver-
ken toe coemt so snijt hi vluchs dat lit
af daer die suuct is. want men machs
sonder sniden niet genesen Item noch
coemt hem een ander suuct toe ende dz
is hoeftsweer of swaricheit vandē hoef
de ende tmeeste deel vanden vercken
sterft hier af. Noch isser een ander-
suuct ende dat is lopinghe vanden bu-
ke ende dat machmen cume ghenesen

onderwilen dodet in drien daghẽ ende als die verken grof sijn soe helpet hem dat si moerbessen eten ende wanneer dz haer water seer heet is so is hẽ baden goet eñ men sal hem die ader onder die tonghe laten Item menigerhande spise als spoelinghe maket die verkẽ vet eñ sommighe verken heffen sommige gaderen vleysch eñ sommighe vettich eyt Item die verken int ghemeyn hebben ghenoecht in eykelen teten want si temperen hoer vleysch dair mede mer ist dattet die zogen te veel eten so sullẽ si hoer iongẽ verwerpen als die scapen Veel ander dinghen vertelt aristo. soeket bouẽ vãden aper eñ benedẽ vã sus

Dat lxxxij. ca. vanden luys

Pediculus dat is een luys ende is een worm vander huut eñ is also genoemt vã pedibus dat is vãden voeten want si veel voeten heeft\ eñ ysido. seyt li. xij. dat si den mensch meer quelt mitten voeten dã mitten bitẽ eñ si wert vã vuchten eñ ghecorrũpeerden wazemen die tusschen vel eñ vleysch vergaderen eñ sweeten doer dye sweetgater als constã. in viatico seyt eñ dicwijl wassen luzen eñ neten op thoeft eñ sommige luzen groyen vã bloediger humorẽ eñ die sijn root eñ grof eñ sommige van fleumatiger humoren eñ die sijn weeke eñ wit eñ sommige vã coleriger humoren eñ die sijn ghelu eñ lanck snel ende scarp eñ sommighe van melancolioser humoren eñ die sijn van asscher verwen dat is van swartachtiger verwen eñ dese sijn traech Item so waer in enẽ lichaem dat vol quader humoren is veel lusen sijn dat is een teyken van een ghemeyn corrupcie als vã morphea eñ vã lepra Item tegen die moyenisse vã lusen is veel wasschens goet eñ kemminghe eñ medecinẽ die suuerende sijn wãt als constan. seyt so dootse eñ verdrijftse quicsiluer mit wilgen asschen gemengt mit wat vets \ is dat sake dat si van heter humoren comẽ dat selue doet ghebarnt loot mit olien eñ mit edick ghemengt eñ comen si van couder humorẽ so is staphysagria goet eñ auripigment mit olien eñ mit edick eñ so is oeck zee water eñ gesouten water mit edick ende na dien dat die naturẽ der dyerẽ schelen daer na schelen oec die luzen alst openbaert inden verken wes luys men vsya hiet alsoe ghenoemt want si barnt want waer dat si bijt daer wort die stat hete also datter bladeren af comen als ysidorus seyt li. xij. eñ hoe dz een luys magherre is hoe dat si meer bijt

Dat lxxxiij. ca. vander vloen

Pulex dat is een vloe ende is een cleyn moyelick worm ende is al swart eñ wert van puluer ende vã vulẽ stoue als ysidorus seyt li. xij. Het is seer licht niet mit lopen mer mit springhen ende alst cout is so isset traech eñ sterft eñ des somers wert si leuende ende dã groyter veel al ist dat si hoer ghestacht niet en vermeerret als anđ dyeren nochtans menichfoudicht si haer speci ouer mits eyeringhe dat is dat si veel eyerkens maken daer si wt groyen eñ eerst sijn si wit mer na als si swert werdẽ soe begheren si bloet te suken eñ op tvleysche te sitten ende als si ghesoken heeft soe laet si daer een rode stede mit enen zwarten stipken midzen ende queldt die slapende luden of die gaerne slapen souden ende si en sparen oec keyser

noch coninc te biten Item alssen is hē venijn eñ peersiken blader als cōstanti nus seyt Item coloquintida is goet te gen die vlopen ist dat si gewreuen wert eñ mit water gemengt eñ dat water ge sprenkelt ouer al dair die vlopen sijn eñ also sijn oec die blader vā alssen wāt als men seyt so steruen si van horen smake eñ van horen roke of lucht .eñ om des wil dat si also rasch springhen soe sijn si quaet te vanghen Item alst warm we der is eñ reghenachtich so biten si scar pelicste

Dat lxxxiiij. ca. vanden eenhoern

Rinoceron in griex dat is cornu lu nare in latijn eñ eenhoern in duyt sche dat selue is oeck monoceron eñ is alte wreden beest eñ heeft enen hoern voer in thoeft staen vā vier voetē lang eñ is voer starck eñ scarp eñ soe wat hi daer mede raect dat gaet doer als ysi dorus seyt li. xij. want hi heeft dicwile vechtinghe mitten elephant ende dien quetst hi can hi daer toe comen ende hi weet wel dat hi nergent cranckste en is dan inden buke eñ daer om steect hi al toes nadē buke des elephanten eñ de sen eenhoern en machmen qualikē van ghen dan in deser manieren als die au toers scriuen vandē naturē der dinghē Men set hem een meysken voer dz een reyn maecht is eñ dan coemt die een hoern eñ begeeft alle sijn wreethept eñ leyt sijn hoeft indē maechden scoet ende wert ontslaep eñ dan wert hi geuangē eñ wert doot geslagen mitten scotten dē iageren .hier toe heuet ysido. geseyt li. xij. Item grego. seyt ouer iob Dat de se eenhoern alsoe fel is eñ also onghe temt vā naturen al waert dat hi mit e niger subtilicheyt geuāgen worde men mochts niet leuende houdē dz hi them men soude willen mer hi sterft vluchs Item plinius seyt van desen li. viij. ca. xxi. p dat hi midzen op tvoerhoeft in den nazegaten te midswegen vanē na sen enen hoern heeft eñ is viant des e lephants eñ hi wettet eñ scueret sinen hoern theyndẽ opten roetsen op dz hi te bat rede sal wesen te vechten Itē die selue seyt li. viij. ca. xxij. datter veel spe cien sijn van desen dier / als rinoceron monoceron eñ egliceron eñ monoceron is een wrede wilde beest die den heynst gelijc is inden lichaem eñ den herte in den hoefde eñ den elephant inden voe ten eñ den beere inēē start eñ geeft een sware stemme wt eñ heeft enen swarten hoern wt blickēde midzē in tvoerhoeft van tween cubitus lanck dese beest en machmen leuende nz vanghen eñ egli ceron is een speci vandē eenhoern en de hiet in latijn capricornus vā egle in griex dat is capra in latijn eñ gheyt in duytsch ende van ceros in griex dat is hoern in duytsch ende is eē cleyn dier dat den huekē gelijc is eñ is alte wreet eñ draecht enen hoern voer in thoeft Item plini9 seyt aldaer dz in indien sijn ossen mit enen hoern eñ hebben witte spockelen eñ vaste eñ dichte claeuwen als die paerden eñ daer sijn oeck ezels mit enen hoern als aristo. auicenna eñ plini9 segghen want dese hebben enen hoern staen tusschen horen oren eñ dat ander lijf is als die wilde ezel eñ alsul ken eenhoern en is also fel nz noch soe koen als die anē .Eñ monoceros wert geseyt van monos in griex dat is een in duytsch eñ van ceros dat is eenhoern

dat is te samen een dier hebbende een
hoern in sijn voerhoeft eñ wert ghede-
clineert Nto hic rinoceron gtõ hui? ri-
nocerontis eñ men vint oeck rinoceros
eñ monoceros eñ dan septmen in geni-
tivo rinocerotis eñ also vandẽ anderen

Dat lxxxv. ca. vanden vorschen

Rana dat is een vorsch indẽ water
eñ heeft den name van garrulare
daer om dat hi veel ghelupts maect in
den broekẽ daer si wassen eñ werdẽ als
ysidorus sept li. xij. ca. iij. vandẽ visschẽ
Item vandẽ vorschen sijn sommige wa
terich sommige broekich sommige sijn
padden diemen rubete hiet daer voer
af ghesept is in die letter b van bupho
eñ sommige sijn inden riede eñ dese sijn
cleyn eñ groen eñ si sijn oec inden streue
len eñ dese sijn stomme eñ sondẽ stemme
eñ daer sijn ander die cleyn sijn diemen
agredule hiet eñ wonen inden droghen
of inden water eñ daer is een speci van
vorsschen die welcke alsmen dier een in
eens honts mont werpt die en soude nz
meer bassen mer daer seggen vele ludẽ
tegen als ysido. sept li. xij. Item aristo
tiles sept vãder vorsschen li. iiij. dz si eẽ
proper tonge heeft wãt dat voerste vã
hoerre tongen dat voeget si voer inden
monde eñ wert daer ghebondẽ als dat
vterste vander tonghen eens vischs al
ist dat si die tonge vry heeft after eñ bin
nen aen die pipe ende daer õ heeft dye
vorsch een proper tonge eñ is coax dat
is tghelupt dat si mitter tonghẽ maect
eñ dat en doet si nz dan int water alleẽ
eñ sonderlinge tmanniken inden tiden
als hi hijlict als hi twijf roept want een
ygelick dier dat eẽ stẽme heeft dz roept
inden tiden als si hyliken willen Item
die vorsch menichfoudicht hoer stem-
me wanneer dat si dye nederste kinne-
back ghelijc int water hout eñ strect die
ouerste wt eñ van dien arbeyde des wt
stekens vanden tween kinnebacken soe
luchten haer ogen als een kaers ende
sonderlinghe des nachts meer dã des
daechs eñ alle visschen voeden haer iõ
ghen sonder die vorschen. als die selue
sept li. vij. eñ als si eerst openbaren soe
schinen si slechs een hoeft te wesen mit
enen smalen stertkẽ datter after aen hã
get daer na wort hi breet al tot enen bu
ke eñ als die start af is soe wassen hem
die been ende wert eẽ vieruoetich dier
eñ si werden al beroert meer springhen
de dan gaende sonder rubeta dat is die
oude padde want die springt selden of
luttel eñ die waterighe vorsche die in-
den sloten eñ indẽ broeken is die roept
vele ende is slikich ende bukich eñ hef
fende ende onder den buke gespockelt
eñ is vol venijns ende is den mensche
veruaerlic aen te sien ende te tasten eñ
wert vanden mensche zeer ghehaet eñ
si leeft inder aerden eñ oec inden water

Dat lxxxvi. ca. vanden salamandre

Salamandra als plinius sept li. x.
ca. xlviij. is der lacerten ghelijck
inder figuren ende si en openbaert ner
ghent dan in groten reghen eñ si sterft
int claer weder ende si lesschet vier of si
cout ijs waer eñ si spuwet melkich etter
wt den monde eñ waert dat daer enich
mensche of geraect worde so soude hẽ
alle sijn haren ontuallen eñ dz selue lit
dat daer af geraect worde dat soude te
niet gaen eñ in eenre leliker verwen v-
wandelt werden daer om is salamãdra
een venijnt dier. want als plinius sept

li. xxix. ca. iiij. het venijnt die vruchten vanden bomen eñ die wateren corrumpeert eñ so wie daer af aet of dronck die waer vluchs doot. mer waert sake dat sijn spekel eens mēschen voet raecte soe soude die mensch al vergaen eñ al ist dz die salamandra also venijnt is nochtans wert si vā sommigen dyeren ghegeten eñ die salamandra leeft alleen indē viere dat anders geen dier en doet als die selue seyt ya hi lescht enen brant die ōtsteken is eñ daer is een geslacht vā salamandra wes huut vilmich is als een vel van enen zee calue daermen onder wilen riemen af maect ter coninghē behoef die welke om haerre langher out heyt wil of dat si out sijn al werden si in den vier gheworpen si en werden nz gebarnt mer als si lange inden viere gheleghen hebben soe werden si vernuwet als si wt den viere ghetoghen werden eñ van dien vellen werden banden indē lampen die mit ghenen brande ōbarnt en moghen werden soeket bouen in die letter a vander menigherhandicheyt of onderscheyt der slanghen eñ daer suldi vinden vā desen worme daer hi seyt vā anguis

Dat lxxxviij. ca. vander plen

Sanguisuga dat is een egel die in den water is eñ mint dat bloet sere ist van menschen of van paerdē wāt also rasch als een mensch op menighē graue of sloot coemt eñ roert dat water so isser die eghel vulchs reede eñ is een mit bloten benē so clenē si vulchs daer aen eñ zuken tbloet eñ als si te veel gesokē heeft so spuwet sijt wt op dat si van den verschen drincken mach als ysido. seyt li. xij. het is eē swartachtich worm mit roden stripen ouertogen eñ onderschepden eñ mit saeften lichaem eñ lāg werpelt eñ buychsom eñ haer mont is driekant eñ heeft een pijpken indē mōt daer si dat bloet mede suuct. eñ alsmen dese eghel setten wil dat si bloet suuct wāt si venijnt is so salmense in netel win den eñ in soute op dat si daer mede ghe dwonghen mach werden wt te spuwen dat si venijns binnen heeft in laeuwen water ende in warmen tiden is si liefste aen dat zuken

Dat lxxxviij. ca. van stellio

Stellio is een beestken dat opten rugghe ghemaelt is eñ heeft sinen naem vander verwen ghenomen eñ die stippen lichten als sterren Jtem ysidorus seyt li. xij. dat stellio den scorpionen contrari is Plini9 seyt dat stellio sonderlinghe leeft vanden douwe eñ al ist dattet een schoen ghemaelt dier is nochtans ist seer venijnt want als plinius seyt li. xxix. ca. iiij. so maectmen vā stellio alte quaden venijn\ want wāneer dattet in wine ghedrenct is eñ die van dien wine dan dronck die soude een lelick aensicht crijgen of t half malaetsch waer eñ dair om doen zijt in saluen dair hem die onnutte wiuen mede smerē / ic wil of een goedt man een wijf hadt die nz reckelic en waer die haer selue plach te bestriken dattet aensicht schoen werden soude so soude die manne gaen toe eñ doen daer vā stellio toe so worde hare aensicht lelick eñ daer teghen is weder goet een dober vā enen eye honich eñ glas dat ontween ghepuluert is te samen ghemengt ende daer mede bestreken Jtem men seyt dat die gal van stellio ontween ghewreuen mit water ō

gadert weesels eñ stellio is een crupen
de dier ter manieren vã eenre laceertẽ
eñ vieruoetich hebbende brede voeten
eñ ghesplitte vingeren als een hãt dair
si mede cruupt ten husen eñ ten oeuerẽ
daer si hoer holen maken eñ vernuwet
sijn vel inð outheyt als die serpent\ als
die selue seyt eñ scuult des winters in-
den holen eñ haer ghesicht wert hem
plomp eñ in die leyncen als si wt dẽ ho
len coemt eñ ghebreck gheuoelt vandẽ
sien soe verwandelt si die stede eñ soect
een anð stat als een hol dat teghen dat
oesten staet eñ daer cruupt si in ende al-
toes als die zon des morgens op gaet
soe luyct si steeds die oghen wide op
thent die vuchticheyt wt den ogen ver
teert is eñ vðroecht. Item hi seyt daer
super prouerbiorum li. ca. xxx. seyt die
glosa Dat stellio een rasch dier is noch
tans en heuet gheen vederen mer also
rasch crupet mitten voetẽ eñ climt opt
ouerste vanden huzen

Dat lxxxix. ca. vanden serpent

SErpens is een gemeyn naem eñ
is daer om also ghe hieten wantz
mit verborghen toeganghen cruupt eñ
het en gaet niet openbaerlick| mer het
cruupt voert als ysidorꝰ seyt li. xij. van
wes natuer ic hier niet en vuolge want
daer bouen anguis in dye letter a ist al
exponeert nochtans wil ic hier sommi
ghe proprieteyten setten die openbaer
sijn Johannes vã sinte gelis seyde dat
die nochteren spekel die serpenten een
venijn is. ende tserpent vecht voer sijn
hoeft inden welkẽ men seyt dz die stoel
des herten is eñ sijn vleysch is cout als
inder borsten eñ inden buke eñ het mint
doncker stedeñ eñ het siet al slim want
het siet ter siden eñ niet recht wt eñ het
verbercht malaetscip inden ghenen die
se et eñ altoes roert si die tonghe eñ dz
is om die craft des venijns. eñ si mach
honger liden eñ si pleecht haer een oer
te duwen teghen die aerde eñ int ander
oer steect si horen start op dat si vander
floyter nz verscalct werdẽ en sal si wert
mit wijnrute geiaghet eñ si wispelt eer
si bijt si is viant des vogels wãt mit e-
nen blasen doot si dien eñ tvenijn dat si
wt werpt dat neemt si weð in

Dat xc. ca. vander apen

SImia dat is een ape \ ysidorꝰ seyt
li. xij. dat die apen sijn wijs inden
elementen | si verbliden hem vanð nu-
wer manen eñ si werden vanð middel-
re manen eñ vander ouder verdroeft of
troerich eñ als si twe iongen crijcht soe
neemt si dat si liefste heeft indẽ arm eñ
dat si leetste heeft dat set si op horẽ scou
deren eñ geuallet dan dz si olpen moet
eñ si niet wel ontcomen en kan so werpt
si tkint en wech dat si inden armẽ heeft
eñ draget ander also langhe als si mach
eñ node scheydet si daer af eñ daer om
wert si dicwijl geuanghen. Itẽ het sijn
vijf ghestachten van apen als die selue
seyt vanden welken certopetici sterten
hebben eñ is een ape mit enen start die
sommighe luden oliman hieten eñ dair
sijn ander diemen cenophale hiet want
inden aensicht sijn si den honden gelijc
mer si hebbẽ tlichaem naden apen Itẽ
si sijn oeck sommighe ruuch mit manen
eñ mit mammen die stekende sijn ende
die de quaetheyt haest vergheten heb
ben daer sijn si oeck diemen satyri hiet
die onuersadelic sijn vanden vrouwẽ si
sijn daer diemẽ collatrices hiet die veel

vanden anderen schelen mittē aensicht
want si sijn mit enen langen baert ende
mit enen bredē staert als ysidorus seyt
Item plinius seyt li. viij. ca. iiij. dair hi
seyt dat die gheslachten vanden simmē
sijn den aensicht der menschen ghelijc-
ste voer alle dieren eñ mitten stertē wer
den si onderscheyden. ende wat si voer
sien doen dat willen si na doen want zij
pleghen hem te scoeden eñ dat doē dye
iaghers al willens eñ laten hoer schoē
after bliuen op dat sise aen trecken sul-
len eñ als sise aen hebben eñ die iagers
dat vernemen so comen si aen mittē hō
den eñ so en konnen die apen niet ghe-
lopen eñ dan werden si gheuanghen.
Plinius seyt dat si haer iongen alte seer
minnen want daer si in enen huse ghe-
went sijn eñ dat si daer haer iongē wer-
pen so moghen si alte wel ghedoghen
datmen mit haren kinderen speelt eñ si
latense luden sien eñ si kennen die ghe
ne die hem vriendelic sijn. hier toe he-
uet plinius gheseyt Item auicenna seit
dat si tanden hebben als die hondē eñ
haer bite n is venijnt eñ sondlinghe die
langhe starten hebben ende sommighe
hebben tanden als die menschen ende
scarpe rodelachtighe oghen eñ mam-
men in die borste eñ vingheren als een
mensche ende wandert op tween voe-
ten eñ hebben veerssen als die mensch
eñ dat hebben luttel dyeren sonder dye
mensche eñ sonderlinghe die vieruoeti
ge dyeren als aristotiles seyt Itē haer
wijflicheyt ghelijct der wiuen dinc en-
de die vede vanden mannikens gelijct
den hontsdingheren eñ haer inghewa
den sijn als des menschen sijn. hier toe
heuet auicenna gheseyt eñ alle dese sel-
ue dinghen seyt aristo. li. ij. Item die a
pe kan springhen eñ spelen menigher-
hande dinghen mer van naturen eer si
ghetemmet werden so sijnt quade bees
ten want mit slaghen ende mit banden
temtmense ende men pleecht hem een
block aen te binden op dat si niet verre
lopen en sullē men machse mit alre spi-
sen voeden al is si oeck onreyn eñ si ple
ghet die lusen te soeken op eens men-
schen hoeft ende die et si Item die leeu
we begheert apen vleysch teten als hy
sieck is want hi geneest daer mede als
ysidorus eñ plinius segghen

Dat xci. ca. vander meermin

Syrena syrene of men seyt Nomi-
natiuo hoc syren syrenis zce. en-
de is een wōderlic dier inder zee twelc
ouermits die zoeticheyt sijns sangs trec
ket die scipluden tot hem eñ wi hietent
een meerminne / die glose seyt ouer ysa
ya xiij. Dat syrene serpētē sijn die mit
cammen sijn. ander luden segghen dat
tet zeevisschen sijn inder gedaenten vā
wiuen eñ pappas seyt Dat syrene gro-
te vlieghende ghecamde draken sijn.
Item ysidorus seyt libro xx. dattet drie
maechden waren die vloeghelen had-
den ende claeuwen vanden welken die
een sanck \ die ander speelde op die har
pe ende die derde op die liere die de sce
pen toghen om der zoeticheyt wil dair
si braken mer nader waerheyt te sprekē
so warent drie ghemeyn wiuen die ge-
ueynsdelic voeren om haer broot te win
nen In arabien sijn serpenten die syre-
ne hieten die meer lopen dan heynsten
ende men seyt dat si vlieghen ende sijn
alsoe venijnt dat hoer venijn die luden
doot eer dat si gheuoelen Item physi-

ologus seyt dat syrena is een wond̄ ind̄
zee hebbende vāden nauel opwaert eē
form van enen wiue eñ beneden een fi-
gure vā enen vissche dese beest verblijt
hoer in onweder ende in claren weder
droeft si dese beest doet die sciplude sla-
pen overmits die zoeticheyt haers san
ges eñ als si siet dat si ontslaepē sijn soe
coemt si totten scepe ende die si dā gri-
pen mach dien neemt si mit haer op eē
droghe stat eñ so moet hyse hiliken en-
de ist dat hyse niet doen wil of en mach
so dootsen ende suyt sijn vleysch Vā al
dustanighen wonderliken dingen wert
ghelesen in die hystori des groten alex
anders

Dat xcij. ca. vanden scorpioen

S Corpio als ysidorus seyt li. xij. is
een worm die bijder aerden loept
eñ heeft inden start een angel voer sijn
wapen eñ is also in griex ghenoemt eñ
schiet sijn venijn mit enē crommē staert
eñ scorpio wort geseyt vā scorte in griex
dat is zoet in duytsch eñ van poyo dz is
veynsen want voer maect hy vrienscap
eñ after steect hi ende hier na heeft dye
haechdoern sinen naem Item scorpius
is een waterich teykē inden hemel wāt
als die sonne in dien teyken gaet so ge-
voelen wi eerst coude Item plinius seyt
li. xij. ca. xxvi. dattet venijn vandē scor
pioen drie dagen lange harde seer doet
mer na so doodtet traechliken ten waer
datmen hem rasschelijc te hulpe quaem
eñ altoes is die scorpioen bereet te ste-
ken hoe dicke dat hi steect Itē die scor-
pioens hebben ix. geslachten die al ve-
nijnt sijn/ eñ tvenijn alre dyeren is des
middaechs quaetste als die sonne heet
ste is eñ oeck als si dorst hebben eñ als
si hebben sommighe cnopen onder tus-
schen inden sterten ende hoe dat si dier
meer hebben hoe dat si venijnder sijn.
onderwilen sijn dier knopen vi. onder-
wilen vij. Item apolodonis seyt dat in
affrica scorpionen sijn die pennen heb-
ben eñ die sijn seer scadelic eñ dese ple-
gen die ytaliaens te halen om daer me
de te vergheuen mer herwaert te lan-
de en moghen si niet leuen. In ytalien
vintmen cleyne scorpioens die niet seer
scadelick en sijn In sicia pleghen si dye
swarte verken te steken ende dye steruē
rasch ten waer dat si hem baden in twa
ter ten top toe ende waer een mensche
van een scorpioen gheslaghen of geste
ken so sal hi drincken die asschen vāden
scorpioen mit wijn ende oly daer scorpi
oens in v̄drenct sijn is goet op tzeer ge
smeert eñ die scorpioen en steect gheen
dier dat bloet derft ende daer sijn som-
mighe scorpioens die xi. ionghen bren
ghen die welke die moeder onderwilē
slijnt mer daer is een altoes die de scalc
ste is die der moeder optē aers gaet sit
ten eñ daer en kan sijs niet ghecrijgen
dese doot sinē vader eñ dit heeft die na
tuer voersienlic ghedaen op datter nz
te veel werden en soude/ hier toe heuet
plinius gheseyt li. xi. Item aristotiles
li. viij. dat die scorpioens die venijnt etē
sijn venijnder dan die ander eñ sommi-
ghe draken eten die scorpioens ende dz
sijn die quaetste draken teghen die stekē
vanden scorpionen sijn veel boeten alst
bouen openbaert li. v. vanden venijnen

Dat xciij. ca. vander soghen

S Us dat is een soch eñ is twijf van
den verken dese pleecht die aer-
de mitten mule om te wroeten om dye

wortelen vanden cruden Item plinius seyt li. viij. ca. li. datter geen beest twe weruen des iaers ontfaet dat quick is dan die soch eñ si draecht haer iongen vier maenten eñ brengt xx. iongen onderwilen mer dat en mach niet dueren mer x. of xi. dat duert wel eñ onderwijlen et sise allegader sonď een eñ dz was haer eerste dat voer wt quam want dat heeft si liefste eñ het is dat natuerlicste eñ desen gheeft si altoes die eerste mamme die hoechste staet als plini⁹ solinus eñ aristotiles segghen li. vi. het is een onreyn gulsich dier dat ghierliken slocket alle stinckende dinck dat onsuuer is eñ si meynt dat modder een bat is eñ al weyntelēde indē slike wort die soch vet eñ sonderlinghe werden die verken vet als si rusten eñ dat achtende deel vā hore spisen gaet in borstelen eñ in bloede eñ in dier gelike eñ als si bagghelt ende die iongē soect so wast si eñ wert magher want haer voetsel verwandelt in melck daer haer ionghen af gheuoedt werden eñ als si ionghen heeft soe is si seer fel eñ si vecht voer haer iongen teghen die wolf Eñ die anď proprieteytē soeket bouen in die letter p van porcus eñ in die letter a van aper

Dat xciiij. ca. vanden stier

Taurus is een stier of een os dye niet ghelubt en is als ysidor⁹ seyt ende is een griex naem als bos is Item die selue seyt li. xij. dat die stieren vā indien ene ghele verwe hebben na den goude die seer snel sijn eñ quaet eñ thaer staet hem verdwerlt eñ buget sijn hoeft wer waert dat hijt hebben wil eñ si mogē op ten rugghe alle ghescutte liden eñ als si onder enen vigeboem ghebondē werden so laten si alle hoer quaetheyt after bliuen als ysidor⁹ seyt li. xxviij. soeket bouen van ficus in die letter f het is eē houaerdich dier ende stierich wes starc heyt groot is inden hals eñ inden hoerne eñ voer int hoeft Item plinius seyt libro viij. ca. xlv. dat die edelheyt des stiers openbaert inden aenghesicht eñ inden verwerdē aensicht eñ inden stinckenden oren eñ inden hoernen eñ indē scrappen mittē voersten voeten daer hi staet hoghe mede doet springhen Itē aristotiles seyt li. ij. dat die stier eē ronde leuer heeft als die mensche eñ men pleechten alleen te weyden eer dat hy mitten coyen springhen sal als die selue seyt li. vij. eñ dan vecht hi starkelikē tegen die ander stieren Itē hi seyt daer int selue boeke waert sake datmen des verren huut een weynich op snede ende staker een riet of een pijpken in ende bliese die huut op eñ gaue hē dan teten vā bonen of die eynden vandē erwiten dat sijn die doppen so soude hi alte vet schinen mer het soude wint wesen ende men soude hem soete dinghē gheuē als vigen eñ ghepoŕste druuen so worde hi vette Item die stieren doen cōtrari tegē die paerden want en ist water niet cout claer so en drincken sijs niet Itē die selue seyt li. vij. dz si om hoer wiuen vechten eñ die ōwint die bespringet twijf eñ als die gesprongē heeft ōcranct is van dien hiliken so coemt dan weď die eerst ōwonnen was eñ vecht tegen den genē die daer ghehilict heeft wāt hi meynt dat hi nv ōcranct is eñ die dan verwint die springt dan op twijf Item die stieren springhen na dien dz si een iaer out sijn ende bi auonturē na dien dat si viij.

maenten out sijn als die coyen doen soe
ket nederwaert vā vacca Item die stie
ren sijn wreet also langhe als si niet ge-
lubt en sijn mer als hē die cullen wt sijn
so sijn si winich eñ en hebben genē moet
eñ sijn goedertieren eñ si wassen dan eñ
werdē vet eñ so slaetmēse in die ploech
soeket neđwaert de vitulo castrato dat
is vanden ghelubden calue Item men
sept li. xxx. int eynde dat die stierē star-
kere zenen eñ lacerten eñ coerden heb-
ben dā die ossen want in allen dyerē die
ghelubt sijn werdē alle die ledē des li-
chaems morwe eñ slap ende indē herte
des stiers wert dicwile een been genon
den als inden hert des herten. Itē het
sijn sommige wilde stierē die alte wreet
sijn die vā ghe elre verwen sijn ende die
veel starker eñ meerre sijn dan anđ ghe
meyn stieren als plinius sept li. viij. ca.
xxij.

Dat xcv. ca. van tragelaphus
TRagelaphus is ghesept hyrcocer
uus vā tragos in griex dat is een bock
in duytsch ende elephos in griex dat is
herte in duytsch dat waer te gader een
bothyrc Item ysido. sept li. xxij. dz tra
gelaphi sijn vanden grieken alsoe ghe-
noemt wāt sommige sijn ghescaept als
herten eñ hebben lang ruuch hart haer
als dye bock eñ mit baerde aen tkinne
neder hangende Item aristo. sept li. ij.
dat sommige velt dieren cromme hoer
nen hebben als hyrcocervus doet dye
men tragelaphus hiet eñ sijn voetē heb
ben hoeuen eñ tlichaem wert also groot
als een herte eñ si sijn seer starck eñ ha
re aensicht bocket neđwaert ende hoer
hoernen sijn als die hoernen van eenre
hinden

Dat xcvi. ca. vanden mol
TAlpa dat is een mol eñ is eē een-
rehande beestken ter ghelikenis vā een
re ratten vā welken mol ysidor9 sept li.
xij. dat hi vdoemt is mit ewigher blint
heyt ind duysternisse eñ is sonder ogen
eñ heeft enen mule ghelijc enen verken
dair hi die aerde mede graeft eñ werpt
die aerde op eñ wt eñ et die wortelē on
der daerde hi haet dye zon eñ scuwetse
eñ hi en mach niet langhe op die zwar-
te aerde leuē eñ heeft een ruuch saft vel
eñ corte beenkens eñ breede voeten eñ
die vingheren vā malkanderen staende
oft hande waren Item aristo. sept van
den mol aldus \ alle dier dat sijn gelijck
wint heeft oghen sonđ die mol die wel
ke gheen oghen en heeft diemen sien
mach mer waert yemant die twellekijn
saeftelike n op snede die soude voetstap
pen of litteyken vinden vanden oghen
eñ sommige luden meynden dat dz vel
lekijn scoerde van anxt eñ van weđmoet
als hi storue eñ dat hi dan sijn oghen op
loke inden steruen want hijse ghesloten
hadde doe hi leefde plini9 sept noch dz
die mol nauwe hoert indē douē elemēt
der naturē als inđ aerdē eñ hoert hi enē
mensch sprekē so loept hi wech \ dit sept
hi li. x. ca. xlix.

Dat xcvij. ca. vanden das
TAxus is een das eñ is ter groot-
heyt vā enen vos wes vel seer ruwe is
eñ vilnich ende men hietet melota als
die glose sept hier af sept plinius li. viij.
ca. xxxix. dese dyeren hebbē eenrehan-
de scalcheyt als hem die hondē volgen
so houdē si horen adem in eñ steken die
huut wtwert eñ also dwingen si die be-
ten vāden honde eñ die slagen vanden

menschen eñ si voersien een toecomende tẽpeest eñ daer õ makẽ si hẽ holẽ onder die aerde mit menighen wtganghe want als die noerden wint wayt so setten si horen rugen start int noerder gat datter die wint niet in en mach eñ laten dat zuder gat open eñ also õkeert ende in dien holen voersien si hem van horẽ cost teghen den winter ende ist dat hem onderwilen spise ghebreect so slapen si voer hoer eten als die selue seyt het syn vanden geslachten der dyeren die hem des winters berghen ende huden indẽ holen ende si leuen veel tyts mit slapen als bouen geseyt is vander ratten Itẽ physiologus seyt dat een speci van taxus is die syn spise nauwe vergadert teghen den winter mit sinen wiue ende be stemptse seer wiselick eñ als die coude winter coemt so sorcht die man dat hem wat gebreken sal ende dwingt syn wyf dat si sparen moet ende en laetse niet eten sat eñ si veynst hoer teghen hẽ recht of si vrede mit hem hebben woude ende om dat eten niet vechten en woude mer so gaet si heymeliken wt eñ coemt totten contrarien gate verstoliken weđ in dats die man nz en weet ende grypt grote montuollen eñ sluupt weder wt ende gaet buten sitten eten Item dese beest haet den vos als die selue seyt en de pleechter mede te vechten mer als die vos siet dat hi opten ãderen nz winnen en mach om syns harts haers wil so ghebaert hi of hi hem verwonnẽ gaue eñ loept een stuck weechs ende blyft daer leggen sculen ende wacht als die das wt wandert om syn aes ende als hi wt is so coemt reyner die vos eñ cruupt in des dassen hol eñ bepist ende beschyt des dassen slaepcamer eñ dan stryct dye vos wech eñ als die das dan coemt soe vint hi syn camer õtreynt wes stanc die das niet liden en mach eñ begheeft die woninge eñ loept op een ander stat ende maect een weder. ende dit weet dye vos wel ende so coemt hi dã in des dassen herberghe

Dat xcviij. ca. van tigris

Tygris is eẽ beest die snel is te vlyen ende also gheringhe oft eẽ pyl waer diemen schiet wãt si hietent bi hẽ seluen ghescut als ysidorus seyt li. xij. het is een beest mit menigerhande stipkens onderscheyden eñ is alte sonderlinghe snel ende hier na heeft tigris die riuier den naem want si oeck seer loept dese dyeren syn meest in hyrcania. hier toe heuet ysidorus gheseyt Item men seyt Nominatiuo hec tigris genitiuõ huius tigridis voer die beest Eñ voer dien riuier seytmen. Nominatiuo hic tigris zce. soeket bouen vanden riuierẽ Item plinius seyt dat die iaghers pleghẽ die ionghen onderwilen te stelen ende dan moet die iager op alte snellen paert sitten als hi dat doen sal ende dye iongen syn seer slimich ter wilen dat si soe cleyn syn ende als die oude dan verneemt dz haer ionghen wech syn soe verneemt si vluchs ouermits der luchtẽ welcs weghes dat die iagher daer mede hene is eñ als dye iagher hoert dye bryeschinghe vander beesten ende si niet verre vañ hem en is soe werpt hi een vanden ionghen vanden paerde eñ dat grypt si ende loepter mede tot horẽ hole eñ si weđ om naden iagher eñ eer dat si dan weder ghecomen can so is hi daer mede in een scip int water ende daer ghebaert si

of si onvroet waer mer si en wil int water niet als plinius sept li. viij. ca. xix. ende die man en gheeft nymmermeer õ die ionghen ende waert dat dye iagher alle die ionghen wech draghen woude so soude hi veel gateren onderweghen maken daer hi henen riden woude ende setten in dien gateren glasen of spieghelen want als si hem volghede so en mach sijs niet latē si en siet i die spiegelen eñ so siet si den schiem van hoer seluen eñ dan waent si dattet haer ionghē sijn ende also wert si ouer al ghetoeft dz die iagher ghemackeliken en wech iaghet mit die ionghen

Dat xcix. ca. vander motten

Tinea dz is een mot in enen clede als ysidorus sept diese pleghet te eten ende te verderuen wāneer eē cleet niet sommels gesonnet en wert alst nat op ghelept wert ende dese worm is also cleyn dat hi hem seluen huut binnen den noppen eñ ridet tlaken al doer ende verderuet datmens niet wel gewaer en wert Itē die motten scuwen alle bitter dinc ende die rukende sijn ende si en comen niet gaern op cleder en die ouer stropt sijn mit alssen ende mit lauwer blader eñ van cederbomen ende cypressen of deser ghelijc of dat dese voerscreuen dinghen enighe in die kiste legghen ende si en laten die boeken oec vandē matten niet eten noch verderuen als cōstantinus sept |het is eenrehande rudicheit opten hoefden diemen oeck tynea hiet vāder welker soeket bouen daer hi sept vander siechept des hoefds

Dat C. ca. vande hout wormen

Teredines dat sijn wormen die in den houte sijn Dit sept ysidorus li. twalef Dese wassen vander corrumpeerder humoren die inden houte ghebleuen is onder den basten der bomen ende oeck wassen si inden morghe ende sonderlinghe als si gheplant werden of ghehouwen als dye mane vol is of als si recht voer den ontfanghe is ende si ond dye aerde is ende wanneer dit gheschiet so wort die oueruloedichept ghecorrumpeert ende wert verkeert in wormen of in vulnissen soeket bouen vanden werke der manen li. vi. ende al ist dat dese worm seer morwe is vā hem seluē nochtans doerboert hi een hart hout ende maect subtijlre puluer dan men mit eenre vilen maken soude soecket nedwaert vā vermiculus

Dat C. ca. eñ i. vander slacken

Testudo dat is een slack ende is eē dier also ghenoemt daer om dz si mit eenre testen dat is mit eenre sculpē gedect is of si in een camer waer als ysidorus sept li. xij. Ende het sijn vier geslachten als die opter aerden crupen eñ die inder zee sijn ende die inden broekē sijn eñ inden riuierē soeket bouen in die letter l van limax

Dat C. ca. eñ ij. vanden schilt padde

Tortuca wert onder die slackē gerekent daer om dat si tusschen harden scilpen ghesloten wert daer si hoer seluen in te gaē voecht ende huudt als si van yemant gheraect wert ende hier af sijn twee specien. dye een is op tlant die ander op twater ende die in twater is die is dodende ende vol venijns endo die indē bosschē of indē husen woent

die is zuuer | ende dese machmen eten nochtans is si lelick aen te sien ende si lept eyer als eē henne mer si sijn bleker eñ minre het is eē vieruoetich dier heb bende cleyne voeten als een vorsch en-de een cleyn hoeft als een serpent ende harde sculpen mit veel speckelen ende tvleysch vanđ geenre die indē bosschen wonē is medecinael eñ dz vleysch doet die craften wedercomen die vloren wa ren waer bi dattet vleysch goet is dē ge nen die vteert sijn eñ noch in theringhe sijn Item aristo. sept vanđ sciltpadt die men tortuca hiet die inder zee woent dz dier et alle dingen eñ hoer mont is star ker dan enich dick dz is dā enichs mōts enich diers. want al naem si enen steen inden mont si souden breken eñ si gaet aen den oeuer eñ et crudekijns eñ als si weder keert int water so swemt si dz die sonne horen rugge droghe maect want si en mach nz diep int water wesen Itē hi sept aldaer li. xiij. dat een dier dz plu men heeft of een sculpe dat en heeft gheen blase om dat si also luttel drinc-ken wāt die oueruloedichept des dräcs gaet in vederen eñ in plumē eñ in ande ren dingen sonđ in die scilpadt want die longē vanđ schildtpadde is vleysschich eñ bloedich gelijc der longhen vanđ coe eñ die longen vāđer tortuwen die indē bosschen loept is meerre dan si wesen soude wāt hoer lichaem wort in een dic ke sculp gehouden eñ daer om en wert si niet gedissolueert dan indē vleysch al leen eñ daer om was inđ tortuwe eē bla se op dat si die oueruloedichept ontfan gen soude als eē vat mer si is seer cleyn eñ die blase is in allen dyeren die longē hebben die bloedich is eñ daer om dye tortuwe alleen heeft een blaze eñ dye-ren onder alle dyeren die harde sculpē hebben

Dat c. ca. eñ iij. vanden coe

Vacca dat is een coe ende is twijf vanden stiere het is een luxurio-se dyer ende welich / want als aristoti-les sept li. vi. soe werden dye coyen ter oncuysheyt beroert na dz si een iaer out sijn of eer ende si draghen hoer caluerē negen maenten eñ si baren in die thien de ende men weet hoer ridinghe biden veel lopen ende dat hem haer claeuwē heffen want si lopen steedts ende sprin ghen op die verren ende volghen hem na eñ bliuen bi hem staen Item hi sept daer int selue boeke int eynde dz die lu den segghen dz si thien maenten swaer gaen ende waert dat si daer voer calf-den dat calf en soude nz leuen noch sijn claeuwen en souden nz volbracht wer-den ende si leuen vijftien iaer ende dye mammen oeck mer als si ghelubt wer-den so werden si starker ende leuen dā thien iaer. ende nader dracht ist melck goet ende voer en heeft si niet of had si wat dat soude niet of luttel doghen en de alst melck vāđer coe eerst coagnleert dat is bewronghelt wert soe wertet als een steen ende dat gheualt hem alst mit water gemengt wert ende men sept int gemeyn als die coyen veel winnen dat tet dan des winters veel reghenen sal Item si sijn gaern bi een ende ist dat si ghescheyfelt werden soe veruaren si en de werden vloren Itē in allē dyerē sijn die mans stēmen grofste sonđ indē coyē wāt dese hebbē grouer stēmē dā die mās Itē die selue sept dz die coe starke hoer nen eñ grof heeft eñ heeft meer cnopē

aen den hoern dā die man eñ ist datmē
se heet maket so machmense rechten eñ
crommen eñ makender cammen eñ an
der dinghen af eñ werden si inden voe
ten siecke eñ smeertmense dan tusschen
den hoernen mit olyen eñ mit peck en-
de mit anderen medecinen so ghenesen
si Item die selue sept dat die coyen min
nen claer water te drincken eñ dat on-
reyn is eñ doncker dat drinken si seldē
of nemmermeer eñ hem comet twoet-
euel toe eñ hier af steruen si ende dit ist
teyken daer af als wanneer dat si hoer
oren laten hangen eñ als si niet en eten
als die selue sept eñ die coe wert vet in
hoer selfs dreck eñ hoe datmense meer
spaert inden arbeyt hoe dat si tragher
wert eñ als si vanden dazen ghesteken
wert so lichtse horen start ende ist in die
vlieghe tijt ende en kanse der dazen nz
quijt werden so loept si den camp op eñ
neder eñ en kan niet rusten si en is ḋ vlie
gen quijt

Dat C.ca. eñ iiij. van een sonderlinghe
nacie van coyen

Vacca die coe is onderwilē wilt vā
der welker auicenna eñ aristotiles
seggen dat eenrehande coe is int lant
datmen terra perthorum hiet dye haer
inden hals heeft als die paerden \ende
hoer lichaem is ter groothept vā enen
hart eñ vele luden hietense equicervus
eñ dese coe en heeft gheen hoernen eñ
woent inden ghebercheten eñ is wilt eñ
heeft schone ogen eñ is vā scarpen ge-
sicht eñ onderwilen hebben dese coyen
hoernen mer si sijn cleyn als die hijndē
hebbē eñ sijn gecromt ten ruggewaert
als die bocshoernen eñ men vint in hoir
hert een beenkē alsmen doet in des her
ten eñ in des kemels. Item aristotiles
sept li. viij. dat die dyeren die geen hul
pe en hebben vandē hoernen die hebbē
wel anḋ hulpe vander naturen als dye
wilde coe werpt die honde mit horen
dreck eñ verbarntse als si hoer te na co
men eñ sommighe honden becomme-
ren hoer mit sulken dreck eñ bliuē daer
bi staen eñ daer en binnen ontlopē hem
die dyeren daer af soeket bouen in dye
letter b van bos eñ van bubalus dz een
wilt os is

Dat C. ca. eñ v. van een calf

Vitulus dat is een calf eñ vluchs
alst geboren wert so rechtet hem op aen
die māmen der moeder eñ daer af wer
tet gheuoedt eñ het wert vanḋ moedli
ker tonge ghelect eñ wert also van alre
vulnissen gesuuert eñ hem wast oec een
swart dinck voer thoeft alst den voolen
doet dat die coyen af leckē eer dz die cal
ver zuken moeten twelc seer ter minnē
dient mer het is een venijn Itē dz calf
mint sijn moeḋ eñ volget haer stemme
eñ stoet die borstē diet zuucht op datter
tmelck te bat wt ganghen sal eñ alst sat
gedronckē is so springet eñ is vrolic eñ
bliuet altoes bijḋ moeḋ Itē die ghelike
nis sept aristo.li. viij. datmē die caluerē
aldꝰ pleecht te lubbē nae dien dz si een
iaer out sijn mē werptse op die aerde ne
der eñ snidet twel op eñ winter die cul-
len wt eñ die wortelen werdē opwaert
geduwet eñ die senē mede eñ die snede
wert genayet thent dair tbloet wt is eñ
waert alsoe dattet een aposteem worde
so soude men dē cul dye af gesneden is
barnen ende werpen daer die asschē op
ende alsoe soudt ghenesen Item inder
zee is een calf of eenrehande beest dye

den calue ghelijct ende daer om hyetet een zeecalf. dit zeecalf baert of werpt sijn iongen op tlant als ander quick en̄ hilict als die honden doen en̄ en werpt nymmermeer meer dan twe iongen en̄ gheeft sinen ionghen den mammen op tlant en̄ en leytse niet ter zee voir dē xl. sten dach mer daer na so leeret hē swē men alleyncsken en̄ si sijn quaet doot te slaen ten si dattet hoeft onghequetst is en̄ si bleken als calueren en̄ daer ō hie- ten si calueren si groeten die luden mit- ter stemmen en̄ mittē aensichte mit gro ter leringhe. en̄ en gheen dier en heeft also zwaren slape si ghebruken vinnen inder zee die huut is ru en̄ harich als ō ander caluer en̄ si crupen voer dz gaen en̄ men seyt dat hoer rechter vimmen on der eens menschen hoeft gheleyt doet slapen Hier toe heuet plinius gheseyt li. viij. ca. xiij.

Dat C. en̄ vi. ca. vanden beer

Ursus dat is een beer dairom wāt hi sijn ionghen formeert mit sinē monde als ysidorus seyt li. xij. want si sijn eerst als eē stuck vleysch dz die moe der al leckende vormt alst wesen sal en- de dat is daer om wāt die vrucht en bli uet nz langhe ghenoech inder moeder lichaem en̄ ō beeren hoeft is seer crāck mer si hebben grote craften inder armē en̄ inden leynden want si gaen dicwijle recht op als een mensch als ysidor⁹ seit li. xij. int ca. vanden beesten Item pli- nius seyt li. viij. ca. xxxviij. dat si hylikē int beghin vanden winter en̄ si en hili- ken niet int ghemeyn als die vieruoeti ghe dyeren doen mer si nemen malcan der inden armen als die menschen doē en̄ als si hoer dinc ghedaen hebben soe scheyden si van malcanderen ende elck gaet in sijn sondlinghe hol daer die wijf kens opten dertichsten dach haer ion- ghen crijghen en̄ niet meer dan viue en̄ die ionghen sijn onghescepen int eerst en̄ tvleysch is wat meerre dā musen sō- der ogē en̄ sonder hare mer haer claeu wen openbaren wat en̄ selden sietmen die beeren hylikē ende die mannikens legghen viertich daghen dat si niet wt en comen ende die wijfkens vier maen den ende si timmeren hoer woninge mit risen ende mit garden ende si deckense bouē mit morwen loueren datter geen reghen doer en mach en̄ die eerste vier thien daghen slapen si also vast datmen se niet wecken en mach al waert datmē se wondede en̄ dan werden si alte seer vet ende haer smeer is goet teghē tual len vanden haer ende na desen daghen werden si ontwaken ende dan voeden si haer ionghen ende treckense aen hē ende doen hē wat vreedts ende si broe den op haer ionghen als dye voghels of die hennen doen Item theoprastus gheloeft een wonderlic dinck ende seyt dat der beeren vleysch dat dan gecoect worde soude wassen waert datmēt hiel de ende dan en vintmen gheen teyken van spise in horen buke dā een weynich hnmoren en̄ bider herten hebben si cley ne dropelen van bloede ende inden li- chaem voert en wort niet mit allen ge- uonden ende in die leynten comen si wt ende dan sijn die mannen vet van wel- ken dinghe een verborghen sake is wāt in dien tide en sijn si ghemest gheweest mit slapinghe noch mit spisen dan dye viertien daghen ende als si wt den ho- len of spelunccken comē so soekē si eēre

hande cruut daer si den buke dan mede laxeren want si dan bestopt sijn ende haer oghen sijn verduystert en̄ dan begheren si seer die honichroten op dat si horen mont daer mede ghenesen mogen die vanden byen seer gequetst was ende si hebbē een cranck hoeft en̄ daer om als si somels vallen van eenre steen roetsen neder so steruen si rasch en̄ men seyt dat haer herssen venynt is en̄ daer om salment int openbaer barnē op dat ter nyemant af eten en sal dat hi niet rasende en werde Item si vechten seer teghen den stieren ende hanghen hē aen der stieren halzen ende weghenen dair neder en̄ bitenen doot. ende daer en is gheen dier dat also scalck is een quade daet te doen als die beere hier toe heuet plinius ghesept li. viij. ca. xxxvij. Item aristotiles sept li. vi. dat die beer wel alle dinck eet hi eet vruchten als hi opten bomen climt hi breect byestocken en̄ etet honich en̄ dye byen bitenen in sijn oghen en̄ steken sijn tonghe ende onderwilen veriaghen si den beere. hij et creeften en̄ myeren om der medecinen als hi siecke is ende hi et vleysch ō sijnre groter starkichept wil en̄ hi vecht teghen den herten ende den wildē swinen ende tegen den honden ende gaet recht op staen teghen hem ende hi wil alle dinck wreken ende hi en mach niet liden van yemant. ende ist dat hy enen mensche grijpt of twe die hem misdaē hebben isser die derde mēsche bi hi sal die twee eerste laten gaen ende bestriden den derden ende als hi ghegrepē wert soe wort hi blint ghemaect mitten aensien eens beckens dat blanck ghescuert is ende dat in die clare sonne ge

houden ende men pleechten aen stakē te binden. ende daer maect hi een ront pat al om lopende wech weder menich weruen en̄ daer wort hi ghedwonghen int eerste dat hi spelen moet ende wert mit slaghen ghetemmet ende het is eē onstadich dier ende selden rust hi ende daer gaet hi alle den dach omme dē stake en̄ soe gaet hi dan ene wile legghen ende zuuct sinen pote en̄ lecten wāt hy heeft grote genoechte in dien zape vā den claeuwen daer eenrehande zuete vuchtichept in is die hi al leckende ende zukēde wt trect ende hi kan seer wel op bomen climmen bouē int ouerste vā den bomen ende die byen pleghen honich te maken bouen indē holen bomē ende dat ruuct die beer van benedē ende climt van binnen bouen op en̄ maect aldaer een gat mit sinen claeuwen ende haelt dat honich vā buten wāt haer gat is buten aen den boem ende daer haelt hi thonich wt ende dicwijl als hy hongher heeft soe coemt hi weder ende als dat die iagher merct soe slaet hy enen pael of twe die scarp sijn beneden binnen den bome ende bouen voer tgat daer thonich is past hi enen swarē hamer slutende mit enen starken reep also datmen mit starker craften dien hamer nauwe vanden gate ghebrenghen kan ende altoes alsmen dē hamer laet gaen soe smijt hi weder op tgat en̄ hoe datmen dien onweerdeliken af trecket hoe dz hi harder weder op tgat valt en̄ als die beer dā coemt en̄ is hongerich so duwet hi den hamer wech en̄ grijpt nadē honich en̄ dicwijl duwet dien hamer des beerē muul dat hijs nauwe weder ghecrijghen en can ende hi en laet

ommer niet af want hy groten honger heeft ende werpt dien hamer onweer- deliken vanden gate ende soe smijtten die hamer aen sijn herssen euendicht ende dit geschiet so lange want hi een cranc- ke herssen heeft dat hi dul wert ende valt neder inden stake ende blijft daer steke ende dan comen die iaghers ende nemenen so is hi doot dese manier va beeren te va ghe sept theophrastus ende bouen in duyt- sche lant hebben si dese maniere oec

Dat C. ca. ende viij. vander beerinnen

Ursa dat is die beerinne ende is een wrede beest ende sonderlinghe als haer iongen genomen werde want al- le haer sorghe dat is vande ionghe ende daer om lect sise ende voetse mit groter naersticheyt ende auontuert hoer lijf die- wile om die ionghen ende als si vaden manne ontfangen heeft so gaet si lange tijt van hem als voerscreue is ende inder tijt als si hyliken wil so gaet si in ee hey- melike stede want si scaemt hoer ende die man gaet van hoer als hi sijn dinc ghe daen heeft Item plinius sept li. x. ca. lxx dat die beeren horen dranck niet en lec ken als die honden doen of die woluen mer si gripent mit groten slocken

Dat C. ca. ende viij. vander vossen

Vulpes dz is een vos ende selde hout hi rechte wege mer al gaet hi cro me wech ende weder mit groter bedriege nis of hi ergent enen pront prinden mocht. want als hi niet teten en heeft so veynst hi hem ende gaet legghen of hi doot waer ende als die voghelen dan co men ende wanen dattet een vulic is ende bestane te bicke so vaert hi toe ende grijpt se ende etse als ysidorus sept li. xij. en- de die vos hinct altoes want sijn rech- ter benen sijn corter dan die luster ende heeft een seer ruych velle dat warm is van naturen ende vol haers ende heeft e- nen groten start ende als die hont de vos gripet so biedt hi hem den start ende so trect hi hem der start doer die tande ende en can des haers niet vluchs quijt wer den die vos en ontsluupt den hont die- wijl ende hi pleecht teghen den das om die huzen te vechten als voerscreue is vanden das ende hy grijpt meer die tam voghelen ende dyeren dan die wilde als aristotiles sept li. viij. Item die herte is vrient des vossen ende daer om vecht hi tegen den das want die hert pleecht den vos te helpe ende is een vratich loes dier ende wint blinde iongen als die leeu we ende die wolf als aristo. sept li. xvi. ende het is een stinckende dier dat gecorru- peert is want waer dat hi woent daer maect hi die steden onvruchtbaer ende hi verderftse ende hi heeft enen witte bu ke ende enen witten strotte ende enen roden rugghe mitten start ende heeft enen stinc kenden adem ende sijn bete is wat ve- nijnt als plinius sept ende als hem die honden volghen soe slaet hi sinen start tusschen sinen been ende als hi siet dat hi niet ontgaen en kan so vergadert hi sinen pis in sijn start. ende als die hon- den bi hem comen soe bewyet hijse mit ter pissen inden ogen ende ouer al waer af dat dye honden diewijl niet bi he en willen ende al ist dat hi seer hoersch en- de valsch van hem seluen is noechtans is hi in veel dinghen goet ter medeci- nen als plinius sept libro xxviij. ca. viij. want men sept dat hoer smeer ende hoer

morch goet is op vercrompen zenē eñ
tbloet is goet totten steen in die blaze
eñ in die nyeren Item men seyt soe wie
droeghe die tonghe van enen vos in e-
nen rinck of in eē span die en soude geē
doncker oghen crÿghen | eñ plini⁹ seyt
veel wonder vā sÿnre doecht mer ic en
wil daer niet af setten

Dat C. ca. eñ ix. van wormen

VErmis dz is eē worm of een dier
dat van vleysch of van crude dic-
wile wasset want van wermoes als vā
colen comen dicwile rupsen eñ dz is vā
corrupcien der humoren onderwilē co-
men si van menghinghe der gheslach-
ten onderwilen van eyeren te makē alst
openbaert inden cortuwen inden scorpi
onen eñ inden laceerten als ysidor⁹ seit
li. xij. In die leynten pleghen die wor-
men wt horen holen te crupē\ ende het
is menich onderscheyt vā wormen wāt
sommighe sÿn waterich dat is dat si in-
den wateren wonen eñ sommighe aer-
dich dat is dat si opten lande wonen eñ
sommighe van desen sÿn inden cruden
als inden colen eñ sommighe inden bo
men eñ sommige inden clederē als die
motten eñ sommige inden vleysche als
maden die alle werden van vervuyldē
vleysch eñ sommighe sÿn inden dyeren
als die pyeren eñ sommighe inden han
den als die zueren eñ die luzen eñ netē
op thoeft eñ deser ghelÿc. Het sÿn anđ
wormen inđ aerden diemen pieren hiet
die ront eñ morwe sÿn daer die mollen
af leuen eñ daermen sommels die vis-
schen mede vangt eñ constantinus seyt
dz dese aerdt pieren goet tegen dē crāp
sÿn eñ teghen vercrompen zenen ende
teghen beten van serpenten eñ teghen
steecten van scorpionen eñ daer sÿn som
mighe wormen die gheen voetē mit al
len en hebben als die slangen ende ser
penten Eñ daer isser sommich die veel
voeten hebben ende sommige sÿn seer
quaet die der naturen des mēschen vi-
anden sÿn als die serpenten eñ anđ ve-
nÿnde wormē eñ daer sÿn sommige die
angelich sÿn vā lichaem die gheen ze-
nen en hebben noch benen noch ribben
noch knoerselinge van benē noch bloet
eñ alle alsulke dyeren ist datmense in o-
lien steect so steruen si eñ beghietmense
weder mit edick so werden si weder le-
uende als aristo. eñ plini⁹ segghē ende
daer sÿn sommighe wormē die winnen
eñ gewonnen werden| eñ sommige die
gewonnen werden eñ nz en winnen als
die salamandren ende in alsulken en is
geen geslacht In deser manieren eñ in
menighen anderen werdē die wormē v
wandelt also wel groot als cleyn

Dat C. ca. eñ x. van een wormken

VErmiculus dat is een wormken
alsmen inden houten eñ indē oek
te vint ende is een woert dat van ver-
mis coemt eñ die aerde worme wast vā
slÿck ende van bladeren ende vā vruch
ten der bomen ende als die winter ghe
daen is soe comen si des leynten tÿts
voert crupen vten aderen der aerden
ende si scuwen alle ghesouten dinghen
ende dinghen die wel ruken die bitter
heyt in hebben. ende si verderuen alle
clederen die vander wolllen ghemaect
sÿn der scapen die vanden wolue doot
ghebeten sÿn ende sommighe wormen
trecken hem seluen meer voert mitten
monde dan mitten voeten eñ dese wor
men sÿn sonder bloet ende buechsom.

in allen wormen is ghevoelen als pli-
nius seyt li. xi. ca. lxxi. eñ si hebben oec
enen smake want si scuwen dat bitter is
eñ soutich eñ si begheren tzoet \ die een
roeft mitten monde dye ander mitten
claeuwen of mittẽ voeten die anđ groe
uen die ander suken si slorpen si lecken
si spuwen si eten eñ so doen si haer dien
sten oeck mitten voeten menichfins als
plinius seyt aldaer li. x. ca. lxxi.

Dat C. ca. eñ xi. van een slanghe ghe-
noemt vipera

VIpera is een gheslacht van een-
re venijnder slangen vander welker ysi
dorus seyt li. xij. Vipera heeft dẽ naem
daer om alsó want si mit ghewelt ende
mit craften baren moet want als hoer
buke bestaet te suchtẽ ter drachtẽ waert
eñ sijse een wijl ghedragen heeft soe en
willen die iongen inden liue die ripich
eyt der naturen nz ôbeydẽ so meten si
die siden vander moeđ binnen op ende
comen wt bi hem seluen eñ so sterft die
moeder Men seyt dattet manniken sijn
zaet spuwet in des wijfkens mont en-
de so wert si van dier ghenoechten on-
uroet eñ bijt des mannikans hoeft af.
eñ aldus steruẽ si beyde man ende wijf
die man als hi hijlict eñ twijfken als si
baert van deser vipera maectmen coecs
kens diemen tyriaci hietẽ daermen dri
akel af maect teghen tvenijn Itez pli
nius seyt li. viij. ca. xi. Dat vipra alleẽ
onder allen serpẽten hoer huudt in die
holen der aerden alle die anđ hudẽ hẽ
in spleten van bomen of van steenroet-
sen eñ si mach langhe hongher lidẽ eñ
des winters leyt si in dien holẽ der aer
den eñ si spuwet eerst tvenijn wt eer dz
si daer in cruupt ende slaept daer thent
die leynten tijt coemt ende wanneer die
zweetgaten vander aerden op ghelokẽ
werden ouermits die warmte der son-
nen so wert si ontwaken ende so cruupt
si wt eñ want si daer langhe inder duys
ternis gheleghẽ heeft soe sijn haer die
oghen doncker gheweerden soe soect si
venne coel eñ bestrijct hoer oghen daer
mede eñ mit dien zape oec ende doetet
inden oghẽ eñ etet mede eñ so crijcht si
goede oghen eñ si is seer venijnt vanđ
welker aristo. seyt li. vij. Tyrus is als
die cocodrille hi scuult indẽ winter mer
na stroept hi sijn vel af dat hi indẽ oghẽ
heeft alsó dat sommige ludẽ die dat nz
en weten wanen dat hi blint is daer na
haelt hi tvel vandẽ hoefde af in enẽ da
ghe eñ aldus vernuwet hi hẽ altemael
tlijf ouer Item int selue boeke wert ge
uonden int eynde dat tyrus den welkẽ
alle grote serpẽten vlyẽ al ist dz hi cley
ne is eñ hi heeft haer alle sijn lijf ouer
wanueer dat hi bijt so veruulen alle die
leden van sinen bete rechte voert die õ
trent den bete staen \ eñ men vint in in-
deen een cleyn tyrus wes bete alsó ve-
nijnt is datmen daer geen medecijn te
gen en vint Item ambrosius in exame
ron seyt van vipera dat si dz loeste ende
dat quaetste gheslachte is van alle den
serpenten \ eñ wanneer dat hoer lust te
hyliken so soect si waer dat die lamprey
dẽ sijn eñ gaet opt oeuer daer si meynt
dat die lampreyde is eñ so wispelt vipe
ra eñ doet đ lampreyden een teykẽ | eñ
vluchs so coemt die lampreyde eñ dan
schiet die vipera eerst hoer venijn wt eñ
gaet totter lampreyden eñ daer doen si
malcãderen vriencap ende als si hoer
dinghen ghedaen hebben so gaet vipe

ra eñ neemt hoir venijn weder in eñ die
lamprey de gaet wed' daen si comē was
eñ vipera gaet tot horen hole Item pli
nius seyt li. xxix. ca. i. dz vipera eē steē
stĳnt ende als dat die ludē diemen scite
hiet vernemen soe gripen si dye vipera
eñ splittense subtiliken op eñ nemē den
steen daer wt eñ desen oerbaren si tegē
venijn Item waer yemant gequetst vā
den drake of vā aspis die legge thoeft
van vipera opt seer / het sal genesen eñ
also verkeert is yemant vander vipera
gequetst hi legge weder tuleysch vā as
pis daer op het sal ghenesen

¶ Hier beghint het negentienste eñ laet
ste boeck eñ spreect vande verwen rokē
eñ smaken

Dat i. ca. vanden verwen int gemeen

ENde want nv die pro
prieteyten der gheeſ-
teliker eñ der lichame
liker dingen alsoe wel
der simpelre als d' ge
mengder bescreuē sĳn
na dien dat si tot onsen handen comen
mochten nv int lest is te merken mitter
hulpen goods vā sommigen toeuallen
der lichameliker dinghen die de substā
cie volghende sĳn eñ inden eersten van
der verwen inden anderen vandē roke
inden derden vāden smake eñ indē les
ten vāden liquoren dat is vand' nattich
eyt Item ysido. seyt li. xviij. dat color
is verwe eñ is daer om verwe gheseyt
want si ouermits hetten des viers of
claerheyt der sonnen volmaect is Itez
die verwen wassen of men maectse van
desen soeket neder waert int eynde van
den verwen Item verwe als aristo. seit
in libro metheororum is een vterste of
een eynde des doerschinens in enen li-
chaem geeyndt is want dz licht brengt
die nature der verwen voert in enē ver
gaderden of in enē gemengden lichaē
vander heerlicheyt eens elements tot
ter daet der ouerwandelinge des gesichts
eñ al is dat sake dat die verwe natuer-
lic eñ wesentlic in menghinghe is noch
tans en machmen der niet sien dā ouer
mits den licht want salmen een verwe
sien daer moet licht bi wesen mer nz v'-
keert daer om al is een verwe ind' duys
ternis men macher nz sien Itē die auc-

toer sept li. i. int leste ca. dattz licht op
gherecht wort totten ghesicht ū oghen
dan in een van tween saken anter want
die formē vandē verwen en werden inū
luchten sonder licht niet wt ghesteken
of want si en werken int ghesicht nz dā
biden licht ist dat si dan niet wtgesteken
en werden wāt totten wesen ū verwen
en behoert gheen licht mer alleen sal-
men die verwe sien soe moeter licht bi
wesen eñ waert dat die autoers ergent
seyden dat die verwe waer inder daet
sonder licht dat salmen verstaen vander
daet der openbaringhe als naden ghe
sicht mer niet vander daet des wesens
Item dat butenste licht ūsciert die ver-
we eñ maectse schoen eñ openbaert die
den gesicht te wesen in enen beschepde
liken wesen eñ dat verstaen wÿ vanden
licht dat van buten op die dinghē ghe-
stort is want dye craft des hemelschen
licht is onsienliken doerschietende tot-
ten binnensten ū dinghen ouermits den
vier ghedaenten ū elementen eñ maect
die verwē eñ alsō maket dat sienlic licht
die ghewonnen verwen die indē wesen
sÿn claer eñ schoen eñ openbaert den o
ghen

Dat ij. ca. vande verwen int gemeen

EEn doerschÿnlichept die wel ghe
eyndt is dat is een materi der ver
wen eñ dat is der sonnen eñ sonderlin-
ghe datter nat is of vucht want dz aer-
dighe droghe dat en is nz doerschinich
eñ dat vierige droge en coemt niet neū
vā sinen spera noch het en wert hier be
neden niet gheuonden want alleen dye
form des viers wort gewonnen vāder
machten enichs elements daermē dat
ghemengde af maken sal alst opēbaert
wt den boeke vanū winninghen eñ dat
doerschinen heeft drie materialike onū
schepdinghe want anter het is een sub-
tÿl materiael of grof of middelbaer / ist
middelbaer so ist waterich nat veel ouer
ulopende bouen dat aerdige droghe eñ
bouen dat luchtige nat ghebrekende of
gebreck hebbende vanū luchtiger vuch
tichept of dat luchtich sal seer vandert
wesen ouermits dat droghe der aerden
nochtans nz alsō dat die grofhept bo-
uen sal gaen eñ ist dattet subtÿl is of dz
dat nat verkeert is totter naturē ū luch
ten eñ ist dattet grof is soe ist verandert
ter grofhept eñ totter droechept ter aer
den alsō dattet die middelbaerhept bo
uen gaet

Dat iij. ca. vande materie ū swarter ver
wen

DIe materi der doerschÿnliker ver
wen anter si sal seer droge wesen of alte
seer nat of middelbaer droge eñ nat en-
de ist dat die droechept inū materiē bo-
uen gaet is daer dan een werkinge des
heten ouermits den bouen ganck ū het
ten moet daer een wittichept gewonnē
werden wāt dat warm schept die delen
der materien eñ maectse dun eñ maect
een claer doerschÿnlichept eñ op dz seit
aristo. int boeke vādē dyerē xix. dz die
wittichept coēt vā luttelhept der humo
ren in die materi des droghē ouermits
dē bouen ganc des heten die daer wer-
kende is eñ subtilende alst openbaert in
den calke eñ indē ghebarnden beenren
eñ in deser gelike eñ is dat sake dat die
corthept bouen gaet inder materien so
coemter eē swartichept af wānneer dat
si bÿnt die delē ū droger materien ende
bestoptse eñ maectse dick eñ doncker eñ

ist dat dye materi nat is soe worter een swartichept gewõnen vand hetten dye daer dominerende is wãt dz warm brẽ ghet die natte delen te samẽ eñ verteert dat nat dat en wech wasemt mit enen swarten roke alst openbaert inden groe nen houten die nat sijn Item aristo. seit li. metheororũ iiij. dat die subtijl aerdi- ghe natuer ende die claerhept des wa- ters eñ die natuer d luchten maken een wittichept inden quicsiluer eñ daer om dingen die contrari sijn makẽ swartich- ept indẽ after ghelaten droge vter wer kinghe des heten indẽ vuchten eñ also sept aristoti. li. xix. dat die swartichept wort inden oghe gewonnẽ om die veel hept des vuchten want dye natuerlike warmte werckẽde in dat vuchte al epn dende ôduwende eñ ôdrogende laet si int epnde een swartichept after

Dat iiij. ca. vande materi der witter ver wen

Ende ist in eenre natter materiẽ eñ dat die oueruloedighe couthept in dz ô wandelt wert so coemter een witticheit alst openbaert inden snee eñ inden hp- sel eñ in fleumatigen humoren eñ aris- totiles verstaet ald? li. xix. dat die wit- tichept coemt vter wasemigher luchtẽ die nepgende is totter wateriger vuch tichept eñ dz om die werkinge des cou den eñ dat die cõmentator sept dat dye wittichept coemt wt claren viere eñ dz te samen gemengt is mit enen element dat alte seer doerschinich is dat is ald? te verstaen als vand clarichept die van aristotiles dicwile wittichept genoemt wert ouermits transumpcien dz is per trãsumpcionem als na dien dz die wit tichept gewonnen wert indẽ wolckẽ na dien dat die wolken dicke of dun lopẽ ouermits den radien der sonnen sijn si meer wit of mpn eñ also openbaert een vlamme onderwilen wit wãneer dz die materi d luchten subtijl is daer die wa- sem des viers in radieert ende alsulkẽ wittichept en is nz proper mer trãsũp- tiue

Dat v. ca. vanden gradẽ tusschen wit- tichept eñ swartichept

Het sijn veel gradẽ tusschẽ die wit tichept eñ die swartichept die daer ond lopẽ na meer of min der qualiteptẽ die daer werkende sijn of lidende crancke- lic of starkelic menichsins .ende dat na veel graden want hoe dat die droech- ept meer bouen gaet alsoe veel wert si swaerliker gesubtijlt eñ dun of open ge maect eñ verlicht eñ also en worter niet lichtelick een doerschijnlichept eñ daer om moeter een wittichept werden daer om dat die droge vast eñ dick is eñ hoe dat die bouenganck des droghen mpn is eñ des heten meest alsoe veel te eer eñ te lichteliker worter een wittichept also oeck hoe dat die droechept meerre is ende die couthept groter also veel te lichteliker coemter eẽ swartichept Itẽ is dat sake dz die bouenganc des vuch ten groot is eñ die bouẽ ganck des he ten clepn so is die swartichept clepn eñ alsoe ist oeck ist dat die bouen ganc des vuchtẽ oec groot is eñ des coudẽ clepn so is die withept clepn . eñ is die bouen ganc des vuchten wat een bouen ganc des warmẽ so mochter eẽ meerre swar tichept af comẽ ende nochtãs wint die warmte ondwilen een wittichept inden vuchtẽ alst openbaert int wit vãdẽ epe dat gesoden is eñ ondwilen dz werken

de is inden vuchten ē groenen houten
laet witte asschen ten lesten after noch-
tans en is dat gheen gerechte wittich
ept want daer volcht ē openbaert al-
toes in eẽ littekẽ des doerschinens dye
qualiken geeyndt is ter manierẽ des o
uerste vãden cristal ē dat opẽbaert als
ment snijt al ist dat dese doerschinicheit
niet en gaet ter helften vãden lichaem.
Item twit vanden eye is oec wit/ want
het en wert vãden viere niet geraect om
der scalẽ wil wãt waert dattz vier twit
sonder middel raecte sonder twiuel het
soude swart werden wãt die werkende
hetten mach swartichept ē roke win-
nen in dat nat mer die ỏwinnende vuch
tichept maect droechept inder materien
daer si in werct ē also als die droecheit
gemaect is so maect si een nuwe ỏwan-
delinge ē wint een nuwe verwe inder
subtilinghe des drogen ꝛc. Eñ wort die
werkinghe des warmẽ ē des couden
middelbaerlic ouerdragende inỏ mate
rien so worter een middelbaer verwe vã
node gewonnẽ waer om dz warme vier
subtijlde die materi inỏ winninge ỏ wit-
tichept mer die coude salse weder om ỏ
gaderen inỏ winninge der swartichept
ē want si in enen punt te gader werkẽ
moeten so ist noot dat si ghelijc in elken
punt wittichept ē swartichept in bren
ghen want het is noot datter een cõpo
neerde dat is dubbelde verwe wt hem
comen moet ē dese verwe soude meer
hebben vanỏ swartichept want dat dro
ge heeft hẽ meer ten wittẽ dã ten swar
ten om des wil datter geen doerschijn-
lichept en is Eñ om die ingeboren dõc-
kerhept ē heeft hẽ oec meer totter ỏsa
meninge ē totter behoudinge ỏ inghe
borenre ỏgaderinge dã totter subtilin-
ghe ē dunnichept ē ist dat si middel-
baerlic ouerdragen in een natte materie
ouermits ouerganc so sal daer een mid
delbaer verwe noch gewonnen werden
die meer sal hebbẽ vandẽ witten dã vã-
den swarten wãt dat nat biden ouergãc
ē die puer doerschijnlichept heuet hẽ
meer ten witten dan ten swartẽ ē ist dz
die materi middelbaer is so sal die ver-
we altoes middel wesen ē is dat zake
dat des warms te veel is in sulker ma-
terien so mach dat vucht lichteliker ver
keert werdẽ in swartichepden dã dz dro
ghe in witticheden als openbaert wan
nneer dat vucht ē dat droge ghedeylt
werden vã malkanderen soe maect die
hetten meer een swarte verwe in nattẽ
ē in groenen houte dã in verbarnden
stenen indẽ welken calck wert ē is dat
sake dat die werkinghe middelbarlic te
veel worde inỏ materiẽ so moet die mid
del verwe meer gedubbelt wesen vter
wittichept wãt dat nat heeft hem meer
ter wittichept dã dat droghe ter swar-
tichept of tot enigher verwen daer om
dat indẽ vuchtẽ is een natuer des doer
schinens die welke een proper materi ỏ
verwen is ē also en ist indẽ droghẽ nz
Item aristo. sept datter alleen vijf mid
dele verwen sijn /des welkẽ getal men
nemẽ mach inỏ voerscreuẽ manierẽ ē
oec vter ỏsameninghe des witten ende
des swarten tot hore winninghe dair ō
dattet wit ē dz swart effen gelijc ỏga-
deren ter makinge ỏ middelre verwen
ē dã sal die verwe gelijc verre schelen
tusschen die eyndẽ als die roothept. ē
tusschen wit ē dat root en moghen nz
dan twe wesen ē dat een is den witten

naerre eñ dat anđ den roden eñ tusschẽ dat rode eñ dat swart sijn oec twe ende dat een is meer mitten swarten eñ dat ander mitten roden eñ also en mogenđ nz veel intermedi wesen dat sijn verwẽ die ondertusschen staen. want tusschen wit eñ trode en mach nz wesen dz slechtelic gelijc verre scheelt want een dinck dz slechtelijc effen verre scheelt stet die eynden aen mer alsulken dinc ist dattet gesettet wert so heuet drie quartier der witticheyt eñ een quartier der swarticheyt want die helft der rootheden vanden enen is een quartier đ witticheyt eñ is een quartier der swarticheyt Inđ sel uer manieren en salt nz simpelic effen verre schelen tusschẽ swart eñ root wair om dattet noot is dattet heeft drie quartier der swarticheyt eñ een quarter der witticheyt

Dat vi. ca. hoe veel specien vã verwen daer sijn

DEse viue verwẽ die ondertusschẽ staen noemt aristoti. Die eerste hiet hi glaucũ eñ die is vael die anđ puniceum dat is gheluwe die derde root die vierde purpur eñ die vijfte groen alsoe dat tusschen wit eñ root sal glaucus wesen aen die side ten witten eñ gheel aen die side ten roden Item tusschen swart ende root is purpur aen die side ten rodẽ eñ groen aen die zijde ten swarten dese namen werden in griex anders genoẽt als kylianos purpureos karpos glaucus mer die latijnsche namen werdẽ ghemerct vandẽ griecsen namẽ eñ die redẽ der geseechder dinghen mach openbaren want glauc? heeft meer vander witticheyt dan vanđ swarticheyt eñ vãder rootheyt eñ alsulken verwe wert meest gheset inden bladeren die des winters vallen of indẽ herfst vandẽ bomẽ eñ die gheel eñ die purper verwen omgorden die rootheyt want een ygghelic van beyden heeft meer vanđ rootheyt dã vanđ witticheyt eñ vanđ swarticheyt Mer dz gheel is verder vander swarticheyt dã dat purpur als aristo. wil int anđ boeke datmen hiet de sompno et vigilia dz is vãden slape eñ vander wakinge dair hi spreect vanđ corrupciẽ deser inđ swarticheyt wt welken alle gaderen volcht dattet groen sal ghesel werden mitter swarticheyt

Dat vij. ca. van eniger opiniẽ die tlicht seggẽ te sijn vãde substancie der verwẽ

HEt sijn meysters die settẽ dz licht te wesen vanđ substãcien der verwen eñ die segghen dat die verwe een licht is indẽ lichaem des doerschinens. Item die doerschijnlicheyt heeft dese differencien dat sijn onderscheydinghe anter die doerschijnlicheyt is puer ende gescheyden vander aerdicheyt of si is onpuer vanđ menghinghe đ aerdicheyt. Item tlicht wert vierstins gemerct wãt het is claer of dõcker luttel of veel noch ic en segghe nz een groot licht dat ghegoten is ouer een groot subiect als geseyt wort vandẽ doechdeliken licht dz veel lichts vgadert wert in enẽ punt als wãneer een spieghel des holen der sonnen teghen ghesel wert eñ tlicht dz vallende is op alle dz ouerste des spiegels wert wedbuucht indẽ center vãdẽ spera des spieghels wes vgaderinghe des lichts dẽ spiegel ontfengt eñ maecten lichteliken barnlic wãt hieldmẽ dair een dorre licht spongi teghẽ of een anđ barnlic dinc het soude vluchs barnẽ eñ

waer tlicht claer eñ veel in enen pueren
doerschinigen dinge soe soude daer een
wittichept werdē wāt die wittichept is
een verwe vā veel eñ claer licht die ge-
wonnen is in enen pueren doerschinigē
dinge als albumaser sept eñ is dz licht
cleyn eñ doncker in enen dinghe dz dōc
ker doer te sien is daer coemt een swar
tichept af eñ dese redē maect aristo. re
den eñ avicēnen redē slecht\ eñ na de-
ser reden openbaert datter vij. sermonē
of redē sijn vand wittichept die alleyncl
ken tot ind swartichept gaē eñ also sijnt
oec seuen die d swartichept naest wesen
sullen gaende vand swartichept ter wit
tichept waert ter tijt toe datter een ghe
moet coemt vā enigē der seuē verwē o-
uermits den welkē men vā witten ned-
gaet eñ dat is openbaer eñ wāt drie din
gen sijn dz wesen d wittichept makē als
clarichept des lichts eñ des veel dat is
tander eñ die puerichept des dings dat
doerschijnlic is eñ aldus sal daer eē win
ninge wesen vā drien verwen of eē ẏge
lic vāden drien sal alleen bliuen eñ daer
sal een bliuinge wesen der and tween eñ
ald9 sellē vand wittichept seuē voertgā
gen der verwen wesen sond middel. eñ
also oeck vand swartichept seuē verwen
ter wittichept eñ ald9 sellen daer wesen
xvi. verwen twe principael als wittich-
ept eñ swartichept eñ xiiij. and diemen
collaterael hiet dat sijn zidel verwen op
climmende vā daer ouermits wtstekin-
ge vandē witten totten swartē ende vij.
ghenswaert toe gaende vander swartin
ge ouermits dlatinge totter wittichept
int middel in een dgaderende eñ in enē
ẏgeliken d middel verwe sijn alsoe veel
meer graden sonder eynde na dien dat
hem die uterste strecken Item aristoti-
les sept dz die verwe bi hoer seluē sien
lic is eñ dit sept hi int and boeke vandē
sielen eñ het en is niet vā horen gebre-
ke mer billiker vandē ghebreke des in
struments dat die verwe nz ghesien en
mach werdē sond licht Item gheliker-
wijs dat in enē lichaem dz doerschinich
eñ dat nz geeyndt en is dye lucht claer
maect mitter daet ouermits tegēwoer
dichept des lichts eñ als tlicht en wech
is so maectset doncker also oeck in enen
geeynden lichaem maect die tegēwoer
dichept des lichts een witte verwe eñ
hoer absencie maectse dōcker eñ swart
alsoe nochtans dattet licht nz mit allen
en wech en is als gesept wert in libro de
sensu et sensato ca. vij. waer bi dat dye
waer verwe is inden gheeynden doer-
schinenden lichaem eñ indē lichaem dz
nz geeyndt en is daer en is gheen waer
verwe mer oft een verwe waer alsmen
sept int selue boeke Itez die verwē die
gelijc verre vā malcanderen schelen die
geset sijn vā dingen die vā verre staen-
de sijn moghen middel verwen schinen
al ist dat sijs nz en sijn wāt en geen deel
des dings mach onder dye leste verwe
ghesien werdē die daer uterste staet alst
openbaert in een laken vā menigherhā
de verwen als daer gesept wort ca. viij
in die letter d Item die middel verwen
werdē gewonnē nader gelikenis d win
ninge der gemengder dingē mitten din
ghen diemen menghen mach. waer bi
dat die menginge der verwē volcht die
menginge der dingē diemen menghen
mach ouermits dwādelinge des dings
datter te samen ge mengt is als gheli-
kerwijs indē eyndelsten lichaem eē mid

del wert also wert indē eyndelsten ver-
wen een middel verwe ghewonnē als
daer geseyt wert ca. viij. Item alle ver
we wert ghewonnen ouermits wittich
eyt eñ swarticheyt die billiker schijnt te
wesen een berouinghe des witten dan
een verwe als duysterheyt is een bero-
uinghe des lichts als geseyt wort li. x.
methaphisice ca. iij. in die letter b Itez
het en is geen noot dat die enicheyt der
naturen volgen sal die enicheyt der ver
wen inder gedaentē als albumaser seyt
inder differencien vā der g Item als a-
ristotiles eñ auicenna seggen so bewijst
die verwe die natuer ende die cōplexie
eens dings dat gheuerwet is want die
witticheyt eñ die witte verwen indē ge
congeleerden lichamen en sijn nz dā in
een coude substanci eñ dye swarte alsoe
weder om want si maect die vuchte sub
stanci wit eñ maect die droghe substan-
ci wit eñ daer ō die witticheyt die moed
is ō coutheyt bewijst dat die fleume bo
uen gaet eñ die coude eñ die vuchte hu
moer eñ die swarticheyt is een teykē ō
melancolien eñ datter een droecheyt in
den lichaem bouen gaet eñ onderwilen
ist een teyken der verbarntheyt Itē pli
nius eñ auicenna segghen elc thoer vā
den verwen die een luttel eñ ander veel
Mer si seggen dit dat een ygelic beeste
hoe fel dat si is nochtans ōwondert hē
vā dier menigerhandicheyt eñ schoen-
heyt der verwen die inden pantheer is
Item die verwe eens yeghelijcs men-
schen maect dat aensicht schoen of lelic
want een goede zoete verwe is een ver
vullinghe ō schoenheyt so wanneer dz
si den lichaem te punt antwoert als aui
cenna seyt waer af dat augustinus seyt
Die schoenheyt is een edel hebbinghe
des lichaems mit zoeticheyt der verwē
eñ also ist weder om .een lelike becōmer
de verwe die ongeschict is mittē maec
sel des lichaems is een lelicheyt Item
wert een mensch haestelic bleeck soe is
hi veruaert. eñ wert hi rasch root soe is
hi toernich eñ deser gelijc

Dat viij. ca. vande veranderinghe der
verwen

Die ōwandelinge der verwē wert
vā menigerhande saken indē lichamen
alst openbaert inden vruchten eñ inden
grasen eñ in anderen wassenden dingē
want eerst werden die vruchten groen
alst openbaert indē druuē eñ indē moer
bessen daer na werden si root ten lesten
werden si bleeck of swart eñ die ōwan-
delinghe der verwen coemt vanō ōwā-
delinge der natuerliker hetten als der
sonnen die de vruchtē menichsins coect
eñ ōduut want die eerste werkinge der
hettē is crāck eñ traech eñ en can noch
die aerdighe delen niet doen scheyden
eñ open maken eñ int ouerste vandē bes
sen openbaert ene groene verwe die on
verduwelic is mer alleyncsken wert die
natuerlike hetten gestarct eñ dan wer-
den die bessen bat verduwet eñ ald' o-
uermits die zon wert die aerdicheyt tē
lesten buten getogen eñ wert ōteert als
alphredus seyt ouer aristo. boeke van-
den groyliken dingen eñ vandē plantē
Item indē geuoeliken dingen wert oec
een ōwandelinge der verwen als nv in
den huut nv inden ogen nv inden harē
nv inden nagel wāt die warmte vander
huut wort in tween manieren als geseit
wort in iohannicio anter si wort vanden
binnensten of vandē butensten eñ vāden

binnensten comet vāden humoren ond-
wilen vā passien der sielen eñ vādē bin-
nensten wert die verwe ōwādelt inder
huut eñ onderwilen ouermits hetē hu-
moren ouermits coudē humorē onder-
wilen want het geualt dat die hete hu-
moren also wel die simpel als die gecō-
poneerde cout werdē eñ oec dat die cou
de hete werdē eñ daer na wert die huyt
verwandelt wāt wāneer dat die coude
humorē verhetten so wert die witte ver
we ōwandelt in gheluheyt of in roothe
den eñ als die hete humoren ōcoudē soe
wert die rootheyt ōwandelt in wittiche
den of in bleecheden eñ ald' ist vanden
anderen te ōstaen Item vāden butenstē
passien d' zielen wort die verwe verwan
delt want die rode wert bleke vā anst eñ
van sorgen wāt inden anst wort dz hert
gedwonghen eñ die hetten wert vāden
butensten wed' gheroepē totten binnen
sten eñ daer ō werdē die uterste ledē ble
ke eñ die bleke is die wort root vā grā-
scappen wāt ind' grāscappē wert dz hert
breet gemaect eñ het wert wt gesteken
dattet gaern wrake doen soude eñ van
den binnensten wort oec een swarte ver
we indē volc datmē moeriaens hiet eñ
een witte verwe indē aldemans dz is in
den duytschen wāt die moriaens wonē
in alte heten lant datmē ethyopia hiet
eñ om die stedelike hetten wort dier lu
den bloet dat tusschen vel eñ vleysch is
ōbarnt eñ swart eñ so voert alle hoer le
den doer wāt dat bloet sprayt hem alle
dat lyf ouer eñ dese luden wonen alleen
in enen hoeke vā dien lande daer die sō
ne steedts also hete schynt mer ald' en
ist ouer al ethyopien niet wāt si winnen
daer oec goede ghetemperde kind' als
men anderswaer doet als macrobi' aris
totiles eñ auicenna seggē eñ ald' ver-
keert weder om die de scotten eñ die ale
mans bewonen een cout lant eñ daer ō
ouermits die coutheyt die de sweetga
ten dwinghende is eñ slutende wort die
hetten weder geroepen tottē binnenstē
leden eñ daer om wert dat uterste van-
den huut vāden duytschen wit alle de-
se dingē ōtelt die cōmentator ouer iohā
nicio eñ dat selue roert oec aristo. Item
die verwe vand' huut ende sonderlinge
des menschen wert ōwandelt van veel
anderen saken. ondwilen om die quaet
heyt der cōplexien alst openbaert inden
melancolicis eñ inden colericis die alte
grote hetten hebbē vand' sonnen eñ om
die droecheyt d' luchtē eñ alst opēbaert
inden wandelaers eñ inden sciplud̄e eñ
alst schynt indē malaetschen eñ in meni
ghen anderen Itē die verwe wort oeck
gemerct inden harē wāt na dien dz die
fumen dat syn die rokē wt comē eñ ghe
resolueert werden daer na wert die ver
we vāden haer ōwandelt wāt van fleu-
men werdē si wit van sangwis root vā
der natuerliker melācolien vael vāder
ōbarnder colera swart eñ vandē gebrec
d' natuerliker hetten graeuwe alst open
baert inden oudē eñ als die wortelē vā
den hare graeuwen so is daer ouervloe
dighe fleumē mer als si slechs aen dye
eynden bestaen te graeuwen dat is een
teyken datter gebreck is vand' natuerli
ker hetten soeket bouē indē tractaet vā
capillus

Dat ix. ca. vande verwe indē ogē

MEn sal na merken die verwe indē
oghen want als iohānicius seyt soe syn
daer vier verwen indē oghen als swart

wit bont of menigherhande ēn vael ende die menigherhandichept deser verwen gheualt vanđ clarichept des fienliken geests of vanđ donckerhept of vāder luttelhept der cristalliger humoren of vanđ diepichept of vanđ oueruloedichept of turberinge des witte vandē ogen of vāder behoeuinge of ouerulo dichept der humoren des roecs diemē vuea tunica hiet wāt is dat sake dz die cristallige humoer luttel is inder groot hept als binnē scuult ēn die humoer vā den witten bedroeft wert of datter een swarte humoer ouerulopt vā vuea tunica als alle dese ouer een dragē of sommighe so worter een swarte verwe indē ogen ēn die wittachtige verwe coēt vā contrarien saken ēn die vael verwe ende die bont coemt vā menghinghe der dinghen die wittichept ēn swartichept makē mer inder valichept is een luttel swartichedē ēn in die bont is een luttel wittichedē meer ēn vā desen soeket bouen indē tractaet vāden oghen Itē die verwe werter oec gemerct indē naghelen wāt hoer verwe sal wit wesen blinckende ēn doerschinich ēn ondwilē wert dese verwe đwandelt in dōckerhedē of in een ander lelike verwe ēn dat beteykent menigherhande passien indē liue alst bouen openbaert inden tractaet vā den naghelen

Dat x. ca. vāden verwen int perticulaer ēn eerst vander wittichept

Nv willen wi segghen vanden verwen int perticulaer ēn eerst vander wittichept die een voerste fōdamēt schijnt te wesen vanđ middelre verwen Item wittichept is een verwe vā clarē licht ēn van veel die gewonnen ēn ghemaect sijn int puer ēn in dat doerschinē als algasel sept wāt hoe dat die materi des doerschinens puerre ende tlicht claerre is hoe dat die wittichept meerre is Itē die materialighe sake ter wittichept is een puer doerschininghe die onghemengt is mit eniger aerdigher vullensen als nv droghe nv vucht Itē sijn werkende sake is anter heet of cout want is die materi alte droge ēn die hetten daer in alte seer werkende is so sal daer wittichept ghewonnē werdē om đ openichept ēn đ subtilichet wil der delē vanđ materiē ēn om die clarichept mitten craften der hetten alst openbaert in enen verbarnden been ēn inden calck ēn is die materi substācialiken vucht ende daer in die couthept bouen gaet datter ghewonnen wert dat sal wit wesen alst openbaert indē snee ēn inden hysel ēn die wittichept wert oec ghewonnen vā der wasemiger luchten die neyghende is totter wateriger vuchtichept als aristo. sept li. xix. vanden dyerē ēn dz is om die werkinghe des couden wāt die coude maect die natte nature wit ende maect die droghe swart wāt die hetten maect die natte materi zwart ende die droghe wit Item die wittichept coemt vanđ openichept der luchten alst openbaert inden scuum ēn die hete wateren makē wit haer .waer om dz die wittichept andđs nz en is dan vter wasemigher luchtē die gehoudē is indē ledē ēn dair đ wāt die wittichept is vter wasemiger luchtē die warm is so sijn die dyerē wit ondđ dē buke als aristotiles sept int boeke vanden dyeren xix. Item in ghenē dinghen en werden die middel verwen bat ghefondeert dan inden witten Ēn

hoe dat die witticheyt groter is hoe dz
die rode of die swarte verwe daer vas-
ter op vestigen sal ter witter verwen be
horen grote witticheyt ende cleyne wit
ticheyt eñ bleecheyt ende blondicheyt
want die blondicheyt volcht die natuer
vandē witten Item die meysters vā me
decinē bewisen veel ander specien of ge
daenten biden wittē al is die waterige
ver we eñ die is melkige verwe eñ karo
pos die bleeckachtich eñ si werden ver
wandelt na menigerhāde dunne of gro
ve materien daer si in gewortelt werdē
alst openbaert in libro ꝑsaack theophili
cōstantini eñ egidij vandē orinen

Dat xi ca vander geler verwē eñ vale

Color flauus dat is een blonde of
een vael verwe die coemt vter wit
ticheyt die niet groot en is eñ gaet wat
ten rodenwaert eñ wert gewonnen als
auicenna seyt slechtelijc in een ghetem
perde materie . eñ hier in wert die groe
ne verwe ꝟwandelt inden planten des
herfsts eñ dat doet die coude die maect
een middel verwe in eē materi die mid
delbaer is tusschen natten eñ droghen
eñ heeft vāden witten meest als die cō-
mentator seyt ouer aristo. boeke vandē
planten int eynde eñ daer om seyt hi dz
sommige bomē des zomers groen wer
den als die busboem ende des winters
bleeck vā buxus is voer geseyt

Dat xij. ca. vander bleker verwen

Color pallidꝰ dat is een bleke ver
we eñ coemt vanden seluen saken
nochtans is die couthent groot eñ gaet
meer ter swarticheyt eñ wort oec in een
re grouenre materi gewōnen Itē bleec
heyt is een middel verwe beginnende
vander witticheyt eñ daelt ter zwartich
eyt eñ si coemt oec bi toegheual als van
vresen van droefheden van sorghē van
vasten eñ van anderen saken ouermits
den welken die hetten weder ghelept
wert totten binnēsten leden totten ouer
sten vanđ huut des lichaems eñ werdē
bleke om dat hē tbloet ontlopen is als
men sien mach inden genen die te veel
slapen of te veel mit vrouwen te scaffen
hebben eñ in menighen anderen

Dat xiij. ca. vander roder verwen

Rubus color dat is rode verwe en
de is een middel verwe gelijc ver
re schelende vanden vtersten eyndē der
swarticheyt e ñ der witticheyt die ouer
loept int ouerste eens doerschinende li-
chaems ouermits in corporerende des
claren vierigen ende pueren lichts tot
wes winninghe te samē lopen die doer
schijnlicheyt der materiē eñ die clarich-
eyt des vierighen lichts eñ die middel
baer eendrachticheyt des zwartē ende
des wittē nochtās ō dat vierige licht dz
die doerschinige delē des ghemengds
breet maect eñ rechtichtse eñ maectse
mede subtijl soe heeft si meer gelikenis
indē doerschijnlicheyt mittē witten dan
mittē swarten eñ daer ō dat alte root is
ter manierē eens dings dz lichtende is
schepfelt dz gesicht noch en ꝟgadert nz
also wel alst swart waer ō dz die gewāt
ludē rode lakē hangē voer haer veyn-
sterē als voer dē licht op dz die ghene
die anđ geuerwede lakē sien ō die root-
heyt die dē sienlikē geest schepfelēde is
te min mogē onđkennē eñ die waerheit
vāden verwe te min mogē wetē

Dat xiiij. ca. vanđ soffraniger verwē

Color croceꝰ puniceus eñ citrinis
schelen luttel van malkanderen

inder verwen dan dat deen myn vandẽ
witten heeft eñ dander wat meer vanđ
swarticheyt eñ deen oec myn hetten eñ
die ander wat meer na dien dat alsulke
hettẽ in eenre subtÿlre materien eñ die
meest doerschinich is ghewortelt wert
eñ hoe dat die materie aerdigher is eñ
grouer hoe dat si myn claer is dese ver
we eñ hoer ondscheydinge eñ beteyke-
nisse soeket in egidio of in ysaac int boe-
ke vandẽ orinen wãt een ende dye selue
verwe beteykent wel menigerhande cõ
trari suucten of anđ dingen nader meni
gerhandicheyt đ substãcien der welcker
si toe geuoecht wert

Dat xv. ca. vant selfde

Color croceus dat is een soffrani
ghe verwe dese raect die naticheyt en-
de die humorẽ meer dã die citrin⁹ dz is
die gheeluwe eñ beteykent onghetem
pertheyt đ hetten eñ des bloets inđ le-
ueren ouermits toemenginge der cole
re alst openbaert indẽ colerÿns der wel
ker orÿn soffranich is indẽ scuum eñ die
oghen soffranich eñ die huut stincken-
de eñ gheel Itẽ die vogelen sÿn vã alte
heter cõplexien eñ colerÿn als die crom
becte vogelẽ die daer rouen eñ die heb
ben haer vterste als hoer benen voeten
eñ beckẽ geuerwet twelc gheualt ouer-
mits ouervloedicheyt des colorÿcs ro-
ke die heet is die de natuer ten vterstẽ
ledẽ werpt waer bi dat si geuerwet wer
den daer af soeket bouẽ int boeke van-
den suucten int ca. vanđ geelsocht

Dat xvi. ca. van menige verwe vã loet
gemaect

Color mineus dat is een verwe vã
der menien diemen vã gebarnden lode
maect ende is een verwe byđ rootheyt
blinckende eñ weder schinẽde als vier
wãt dese verwe heeft veel in hoer van-
den viere der luchticheyt eñ oec vander
materien wegen der doerschÿnlicheyt
Item die materi vander menien is oec
een aerde die ghenomen wert int oeuer
vander roder zee die welke vã also gro
ter rootheyt is dat si alle twater vãder
zee roet maect mitten aen slaen datter
dye zee aen slaet eñ wert đkeert in een
rootheyt der menien ende dair af heeft
die rode zee haren naem eñ in dien ade
ren der aerden werdẽ die rode gemmẽ
geuonden dese aerde wert eerst sÿnlikẽ
ghedroecht ten lesten wert si seer cleyn
tusschen den stenen gewreuen eñ mit-
ten witten vanden eye ghetempert eñ
dese verwe en geeft den scriuers eñ dẽ
maelres gheen cleyn winninghe want
die scriuers maken daer mede die hoef
de letteren vãden boeken daermen die
eynden eñ die beghinselen vãden sen-
tencien eñ vandẽ capittelen mede ondđ-
scheyt eñ dese menie wert gescarpt eñ
gemeerret mittẽ zape eens cruuts dat
men coccus hiet eñ die verwe blinct als
viere eñ daer om vã dien viere ist cocc⁹
ghenoemt eñ dese verwe oerbaren die
verwers meer dan die scriuers Itẽ die
oude plagen wileneer die menie te ver
wen mit bloede eẽs worms als die pur
pur ghemengt wert mitten bloede con
chilis mosselẽ het is een verwe die seer
aen cleuẽde is after dien male dz si mit
enigher materien wel gemengt is also
datmẽse daer eerst nauwe af crÿgẽ can

Dat xvij. ca. van puniceus dz is verwe
ghelÿc purper

Color puniceus dat is een ver-
we die de rode verwe omgaẽde

is ghelÿck dat die purpur is meer heb
bende vander roothept dã vanđ ſwart-
hept eñ meer vander zwarthept dã vã-
der withept nochtans is ſi meer genep
get ter wittichept dã ter ſwartichept eñ
alſo is die purpur verkeert weder ōme
want ſi đ roder verwen naerre is dan đ
ſwarter mer ſi nepcht meer ter ſwartich
ept dan ter wittichept als ariſto. int an
der boeke de ſōpno ꝫ vigilia ſept Item
inđ zee werdē eenrehande moſſelen ge
uonden die ſeer clepn ſÿn die ſommige
bloedighe dꝛoepelen heeft. eñ alſmen
die vergadert ſo verwen ſi eñ ſcerpē die
rode verwe eñ makenſe hoger đwende
waer om dat alſulken bloet in pipen ge
gadert wert tot behoef der verwers eñ
wert mit ãderē verwē ghehemelt in va
ten inden welken men zide verwet dair
men purpur lakē af weeft daer die glo
rie des conincs af getoent wert als gre
goꝛius ſept canticoꝝ ca. vij.

Dat xvij. ca. van groene verwe

Oloꝛ viridis woꝛt gewonnen van
der werkinge des heten in een middel
baer materi kerende nochtãs totten bo
uenganck des natten alſt openbaert in
den bladerē vꝛuchten eñ crudē eñ daer
om ſal daer een verwe gewonnē werdē
die veel vander ſwartichept heeft noch
tans en repct ſi nz al ter ſwartichept wãt
vanđ toemenghinge des blondē eñ des
groten zwarts ſoe wert int ouerſte des
vuchten een groenichept gewonnē wã
neer dat die werkende hetten inđ mate
rien dat vuchte niet verbarnen en mach
noch te vollē coken dz ſi te mael in ſwar
ten verkeert wert waer bi dat die groe
nichept indē cruden of indē vꝛuchten eē
tepken is der raeuwer humoꝛen die on
verduwet is als auicenna ſept eñ dat o-
penbaert wãt die groene verwe indē bo
men eñ inden vꝛuchtē wert des herfſts
verwandelt in eenre vaelre verwē wãt
inden bladeren eñ inden cruden is veel
materien des vuchten eñ des grouen
die welke ouermits werkinge des war
men allepncſken verteert wert Item a
riſtotiles ſept dz die groene verwe is eē
middel verwe tuſſchen root eñ ſwart eñ
dat openbaert bidē ouergangħe der ro
der colera dat ſi gaet in die onnatuerli-
ke ſwarte melancolpe eñ want die cole-
ra root is ſoe gaet ſi in melancolien die
ſwart is ouermits die onnatuerlike co-
lera als colera eruginoſa eñ colera pꝛaſ
ſina die groen geuonden woꝛt eñ dair ō
is die groene đwe den geſicht genoech
lic om die đgaderinge đ vieriger delen
eñ der aerdiger delē eñ daer en is gheē
verwe den geſicht alſoe genoechlic als
die groen alſt openbaert indē maraude
die de ogen der geenre die gemmē en-
de metallen grauen ſeer cōfoꝛteert als
pſidoꝛus ſept int ca. vandē pꝛecioſen ſte
nen Item die groen bladerē eñ dz gras
eñ die ander dingen die inder aerdē waſ
ſen ſÿn vãden bouenghange der aerdi
ger delen indē welken ſi gewoꝛtelt wer
den als inder materien eñ vandē vieri-
ger craft als vanđ virtutē die daer wer
kende is die de aerdige dingē ſchept eñ
ſubtÿl maect eñ open eñ alſo aentreckē
de hoer fnmē dat ſÿn hoer waſemē tot
ten epndē đwet dat ouerſte des cruuts
mit ſulker verwen niet mit ſwarter ver
wen noch mit roder verwen .mer mit
groenre verwen eñ al iſt dat die vꝛuch-
ten ende die bladeren groen genonden
werden nochtans en ſÿn die bloemen

tz groen mer dat is om die subtilicheit der materien die inden bloemē is Jtez die groē verwe is tusschē root eñ swart een middel verwe die den ghesicht behaechlic is. waer bi dat dye herten die hynden eñ die andē wilde dieren seer die groene steden minnē als galien? sept

Dat xix. ca. van een verwe genoemt color liuidus

Color liuidus wert gewonnen wt waterigen delen eñ aerdigen delen die daer bouē gaende sijn waer bi dz in dinghen die een groue ende een coude humoer hebben wort alsulken verwe ghewonnen diemē liuidus color hiet dat is een doncker verwe alst opēbaert indē violen eñ inden lode wātet loot is natuerliken wit al ist dattet bouen doncker is waer bi dat van hē ceruse gemaect wort als cōmentator sept super iiij. metheororum eñ alsmen dese verwe indē orinē siet dat is een teyken dz die natuerlike hetten gelescht is eñ doot als egidius sept wāt si beteykent veel quaēd suuctē inden liue

Dat xx. ca. vant selfde

Color liuidus dat is dōcker zwartachtighe verwe eñ is quaet indē ghesielden lichamen anter si beteykent alte grotē coude die de natuerlike hettē gelescht heeft eñ diese heeft bestaen te doden of si beteykēt ouervloedichept des melancolioson bloets die de huut lelic maect alst openbaert inden nidighē luden of in luden die gheuallen hebbē of die geslagen sijn mit cusen of mit houtē indē welkē tbloet dz tusschen vel ende vleych leyt gecorrumpeert wert als die expositor sept ouer dat eerste ca. in ysaacs boeke si beteykent oec twater eñ vteringhe des lichaems ende twoet euel eñ ghebreck aen der longhen als egidius sept. mer het en is gheen noot alle die saken van deser verwen te vertellē in dit teghenwoerdich wercsken mer ō dat ick die geseyde dinghen weder tot eenre ghedenckenisse brenghen sal selden hebbe ic gheweten dat dese verwe yet goets beteykēde ten waer dz si eerste groen of swart gheweest hadde ende si mitter hulpeu der naturen weder verwandelt worde in donckere verwen eñ van dier dōckerre in roder of in geelre verwen wāt dan ist een teykē dat die nature ō suucten bouen gaet als egidi? sept

Dat xxi. ca. vander blaeuwer verwen

Color indic? siue venetus dz is eē blaeuwe verwe die der doncker ō wen bouen gaet inō schoenheyt eñ inō groenicheyt eñ heeft meer ghemengs vanō waterachticheit eñ vanō luchtichēyt mitten aerdigē delen dā die dōcker verwe. eñ die color indicus is een hemelsche verwe / als die saphier van orienten eñ indē iacincten eñ alsulken verwe wert oec inden lazuer geuondē mer daer af soect bouē indē tractaet vanden gemmen eñ vā lapis lazuli

Dat xxij. ca. vander swarter verwe

Nigredo dz is een zwartichept eñ is een berouinge des witten indē doerschijnen ghelikerwijs dat bitter is indē vuchten een beroeuinghe der zoeticheyt waer bi dat ghesien wort dz die witticheyt was een eerste beghin vanden verwen ghelikerwijs dat die zoeticheyt is een beghin der smaken als aristotiles in libro de sensu et sensato sept Jtem aristotiles sept dz selue libro xix.

dat die swarte verwe anders niet en is
dan een berouinghe der claerheyt Itē
die swarticheyt wert gewonnen vā lut
tel lichts eñ van donckeren versament
mitten onpueren ende donckeren dz nz
doerschinich en is ende daer om is die
zwarticheyt tgesicht v̄gaderēde eñ dat
selue wederslaende waer bi dat si tghe
sicht quetst als si te groot is alst open-
baert inden ghenen die langhe inden
donckeren gheuangen geleghen heb-
ben die welke als si wt comē luttel sien
of qualiken Item die swarticheyt wert
onderwilen gesondeert in vuchten en-
de in warmen substācien wāt die bouen
gaende hetten maect die natte substan
ci swart alsmen sien mach in nattē hout
dat verbarnt is .onderwilen in een dro
ghe eñ in een coude substāci want die o
uergaende coutheyt maect die droghe
substanci swart eñ maect die vuchte sub
stanci wit als auicenna seyt waer bij dat
die swarticheyt is ondwilen vāder cout
heyt eñ is een teyken v̄ dodinge onder
wilen is si vāder warmten eñ dan ist een
teyken der verbarninghe eñ daer ō seit
hi dz swarte orijn mach diueersche din
ghen beteykenen eñ oec dinghen beteyk
kenen die cōtrari sijn als egidi⁹ seyt on
derwilen beteykent die zwarticheyt on
bijndinghe des quarteyns ende also be
teykent si gesontheyt eñ onderwilen be
teykent si v̄barninghe eñ dye doot als
inden scarpē coerts Item het sijn som-
mighe verwen die totten malen dienen
vāden welken sommige wassen indē a-
deren der aerdē als synopis rubrica me
lium auripigmentū eñ deser ghelijc eñ
sommighe werdē mit consten gemaect

Dat xxiij. ca. van synopis

Synopis is een rode verwe die
in ponten eerst gheuondē was
bi die stat van synopi daer die verwe dē
name of heeft als ysido. seyt li. xlij. vā
desē sijn drie species Die eerste is rubra
dat is roet naesten bloede. die ander is
min root .eñ die derde is tusschen desē
tween als die selue seyt eñ wast in veel
steden mer die beste coēt vā ponto waer
bi dat si pontus hiet

Dat xxiiij. ca. van sirico

Siricum dat is een verwe daer die
hoeft letteren vandē boeken me-
de ghescreuen werden eñ wert verga-
dert inden oeuer vand roder zee in phe
nico eñ dese verwe wert ghetelt onder
siccicos daer om dat si onderwilen ghe
mengt wort van sandax ende van syno
pis te gader

Dat xxv. ca. van minio

Minium is een rode verwe wes na
tuer die grieken vonden bi ephesum eñ
in spangen vintmen vā desen meest als
ysidorus seyt eñ ander meysters

Dat xxvi. ca. van synobrium

Synobrium dat die grieken sinba-
tim hieten ende is ghenoemt na
den drake ende naden elephant eñ aui
cenna hietet draken bloet want die dra
ke eñ die elephant pleghen te vechten
eñ dat bloet dat die aerde verwet dz is
synobrium eñ is een puluer van roder
verwen

Dat xxvij. ca. van sandracha

Sandracha wasset in topasion in eē
eylant vander roder zee eñ is van ver-
wē als die cynobriū mer vā zweueliger
luchten ende het wort gheuonden in sil
ueren ende in guldē metallen ende hoe
dattet roder is hoe dattet beter is ende

hoe dattz meer sulfurs heeft hoe dattz meer stinct ende die ceruse wort si inden ouen ghedroecht so wort si in sandaratha ōkeert wes verwe blonde is \ ende wert si ghelijc veel mit rubrica gedroeghet eñ gemengt so wort die verwe san dix dat is als weet als ysidorus seyt

Dat xxvij. ca. van crasin
Crasin is een groen aerde waer af dat een verwe groen wert ols porrepe eñ die best wast in libiē cyrenensi seyt ysidorus.

Dat xxvij. ca. van crisacada
Crisacada is een ader vanō verwē dat prassium is also ghenoemt daer om datter gout mede geuonden wort dese wast in armenien mer in macedonien beter si wort ghegrauen indē metallen vā coper wes vindinge tsiluer melt. want sijn aderen hebben een ghelikenis mit hem als ysidorus seyt

Dat xxviij. ca. vā arsenicum
Arsenicum hiet auripigment ende wort ōgadert om die verwe des gouds eñ dz puerste is eñ ten goude geneycht dat is dat best. eñ dat cleyne aderkens heeft daer af soeket bouē indē tractaet vanden aderen vāden auripigment

Dat xxix. ca. van ocra
Ocra wast in topazion dat een eylant is daer die sandaratha wast nochtans maectment onderwilen vandē gebarndē ocra morwe rubrike eñ hoe datment meer barnt in enen nuwen pot die wel gesloten is hoe dz hi beter is als ysidorus seyt

Dat xxx. ca. van indicum
Indicum wort steken gheuonden int slijck in riedē vā indiē eñ daer hangt scuum aen tslijck het is vā schoenre verwen eñ van luchtiger eñ gheeft eē menghinghe vā purpurre verwen ende vā gheelre wonderliken scoen eñ het is eē ander ghestacht dat dye cōfectieers of menghers droghen

Dat xxxi. ca. van atrament
Atramentum dat is atrament dat die maelres daghelix oerbaren eñ men maket van roete menichsins op hetē colen dit mengen die maelres mit lijm eñ mit water op dat sijn virtuut blicken sal eñ sommige meysters doen daer toe colen vā ouden wijngaert ranken ghewreuen mit lijm eñ sommine andere barnē heffen van swarten wijn | noch maectment menichsins als ysidor⁹ seyt Item men tempert ijnt mit atrament eñ worter mede ghescarpt eñ het heeft veel ōtuten als platearius seyt soeket bouen vander aderen der aerdē li. xv.

Dat xxxij. ca. van melinus
Melin⁹ is een witte verwe wes materi gheuonden wert int eylant vā melos ende is daer om melinus ghehieten als ysidorus seyt want si alte vet is eñ daer om en oerbarense die maelres niet als die selue seyt

Dat xxxiij. ca. van stibio
Stibium is een geuisierde verwe van ceruzen eñ van sommighen anderen daer die vrouwen haer aensichten mede vernissen ende verwen

Dat xxxiiij. ca. van cerusen
Cerusa maectmen van lemmeden van lode diemen ouer starkē edic in een vat hangt daer si bouē hanghen eñ verschimelen eñ datmen vāden lemmelen saefteliken mit enen houtē messe scrapt dat is ceruse soeket bouē vanden lode eñ also maectmen oec spaens

groen mit lemmelen vā coper hangen-
de ouer scarpē edick eñ dese is goet op
quaet vleysch

Dat xxxv. ca. van purper

Porpura is ghesept vanđ puerich-
hept đ luchten wāt in desen landē
wert sijn materi ghewonnen die welke
die lope der sonnen al na bi đlicht dese
verwe wert gescarpt eñ ghebetert mit
bloedigen tranen of dropelen die daer
toe lopende sijn vā besnedē cockijelgen
als ysidor? sept li. xi. int ca. vandē ver-
wen Item het sijn noch veel ander ver
wen die simpel sijn eñ gemengt dye de
maelres bezighen eñ die verwers mer
die thans sijn ghesept dat sijn die edel-
ste eñ daer om isser thans ghenoech af
ghesept Item alle dese tracteert plini-
us li. xxxv. ca. xiiij. tot xxxiij. toe

Dat xxxvi. ca. vanden roke

Naden verwen salmen seggen van
den roke of vanđ luchtē Odor dat is ro
ke eñ is vā wazem die rokich is die ge
schepden is of ontbonden vanđ substā-
cien des dings die ouer mits đ luchten
is op ghehaelt totter herssen eñ dair is
een verwandelinghe af ghecomen als
die sinne des rukens want die roke dat
is die lucht verwandelt dat rukē gheli
kerwijs dat die verwe dat gesicht doot
of tgeluyt dat horen of dat eten dē sma
ke Item die roke is een eygenscap des
dings die vernemelic is ouermits eni
gen fume of lucht en die de sin begrijpt
eñ dat tot dien dat een roke volmaect
sal werden Indē instrument des geuoe
lens horen vier dingē toe als eē warm
te die daer schepdende is eñ een subti-
lichept der materiē die onderdanich is
der werkinge der hetten die daer schep
dende is eñ eē luchtige puerichept die
se ouervoerende is eñ een bequaē hers
sen die de lucht tot hoer laet comen of
niet na dien dz die lucht goet of quaet
is want die goede lucht starct die hers-
sen wonderlikē seer eñ die quade lucht
heswaertse eñ moptse Item die hetten
die daer resoluerende is maect den ro-
ke of die lutht eñ also đkeert \ die dwin
ghende coude belet dat ruken want al
beroerende so en laet die coude die sub
tijl wasemen der substācien ouermits đ
luchten nz storten tottē centrum đ hers
sen waer bi dat die drecke des winters
niet en stinckē mer somers wel alss oec
die subtilichept der substāciē maect lich
telic enen roke der hettē die wazemde
is eñ also doet die grofhept der materi
en cōtrari wāt die wederstaet đ wtstor-
tinghe des rokes alst openbaert in enē
steen wes natuerlike vergaderinge en-
de die couthept sijn inđ saken .want hy
en ruuct niet wel noch hi en stinct nz als
auicenna sept want ist dat si open is eñ
subtijl so ontfaet si lchteliken die mate-
ri des rokes eñ also ist verkeert weđ om
ist dat die lucht dicke is eñ nauwe so ōt
faet die herssen die goede lucht of dye
quade te traechliker als die selue sept
Item die ghedaente of dz maecsel der
herssen helpt seer totten oerdel des ru-
kens want is dat sake dz die geuoelike
zeen daer een mensch dat rukē bi grijpt
van enighen saken ghequetst is of be-
stopt van enighen corrumpeerdē humo
ren so wert dat ruken mit allen benomē
of een deel des rukēs na dien dz si lut-
tel of veel bestopt is alst openbaert indē
stommen eñ inden malaetschen eñ indē
gen en die polipum inden nazen hebbē

den welcken die naze bestopt is vā qua den humoren die naeuwe onderkennē wat dinck dat wel ruuct of qualic Item ysaac sept in dietis ōderdeylt die speciē vandē fumen dat is vandē rokē. Want daer is een rustelijcke roke die vā ghey nē beroerē en is alsoe meer inder luch- ten als die fume die vāden steen gewa zemt is. Welcke fume men niet sien en mach int openbaer Mer ouermits be- rouinghe des rukēs soe bewijst hy een groue eñ een coude substancie te hebbē Eñ het is oeck een ander fume die een snel beroerē inder luchtē heeft eñ dz co met vā hetten die de substācie resolue- rende is Eñ is die substācie puer ende wel besonckē soe is die lucht eñ die ro- ke goet eñ wel rukende alst openbaert i muscus eñ in ambra Mer is die substan ci onpuer mit veel heffen ghemēghet soe is die lucht ōsoet eñ quaet Eñ dese roeke wordt ghedeylt in tween Als in enen zwaren roke eñ in enen stinckēden roke Die zware roke coemt vā hetten die haer noch natuerlikē heuet mer die thans bestaet te ōderuē als de roke die inden visschen is die langhe ghehoudē zijn sonder soute Eñ die stinckende roe ke is in enē dinghe dat thās mit allen veruuylt is alsmen ruken mach vā enē dodē paerde of dreck of deser ghelijck Item daer is eē middelbaer fume die ontbōdē is vā eenre middelbaerre het ten ende die fume anter hi is vā eenre puerre substācien of vā eenre onpuerre ende is die fume van eenre puerre sub stancien soe sal hy middelbaerlic ruken de wesen ter goeder luchten waert alst openbaert inden appelen inden vyolen ende inden rosen. ende is hy van ōpuer der substancien soe sal hy een deel stinc kende wesen alst openbaert in aloe in- den alssen ende inden sulfur. ende in de ser ghelijcke. Item dye ghoede lucht coemt van hetten die de subtijlste deylē ende die puerste resoluerende is ende voertse ter herssen of scheydende ouer mits der luchten die de fumen totter herssen draghet ghelijck dat die stanck die groefste deylen resoluerende is.

Item vanden ruucken is voer ghe- noech ghesept int capittel de olfactu. ende vander nazen ende daer om willē wij ōs hier mede laten ghenueghē int ghemeyn zc.

bDat xxxvij.ca. vādē effect ō rokē.

I Yder daet vanden ruken waren menigherhande settinghe wāt dye oude plaghen te segghen datmen dye naturen eñ oeck mede dye substan- cien der dinghen alsoe wel plach te be kennen by den ruucken als by der sma- ken. Ende si seyden datmen dye zuere dinghen bekenden mochte byden ru- ken Mer si worden bedroghen Want si ghauent den ruucken toe dat den tastē toe behoert. Want daer en is gheen sin daer en is dat tasten aen gheheft En- de daer omme en verneemt dat ruken gheen bytinghe noch oeck gheen ste- kinghe Mer byllicker dat gheuoelen dye den instrument des rukens toe ge- menghet is ghelijckerwijs dat een ge sloten oghe gheuoelt dye bytinghen van eender medicinen die int oghe ghe daen is niet mitten ghesichte mer mit ten gheuoelen Ende zommige ander meysters seyden datmen gheen dingē bekennen en mocht byden roke of bidē rukē wāt si saghē zommighe coude din

ghen die wel roken als die rosen ende zommighe heet die niet en rokẽ als pe per daer omme meyndẽ si datmẽse by ghenẽ ruken kennẽ en mocht. Mer de se worden bedroghen wãt die ghoede lucht of roke werdt slechtelijc anter vã alingher hetten of van enẽ deel. want vanden dinghen zijn zommighe substã cien eñ zommighe ghecomponeert of ghemaect Eñ is een dinck vã simpelre substancien eñ het welrukẽde is so wert dat vã eender alingher hettẽ wãt alle die substãcie des dinghes is heet alst openbaert in muscus. Eñ ist dinck van ghemaecter substancien eñ het welru-kende is soe werdt die lucht vanđ het-ten zommigher dinghen wãt daer zijn zommighe deylen toe die heet zijn als die vyerighe deelen die op die uterste dinghen comen eñ maken een roetheit eñ een lucht Eñ waert sake datmen ro sen leyde in heten water dye vierighe deylen souden ghescheyden werdẽ eñ die roede verwe veruaert mittẽ roeke. Mer daer zijn ander meysters der welc ker sentencien gheloeft werdt eñ ghe-prijst die segghen datmen die substãciẽ der dinghen bekennẽ mach ouermits die roken wãt totter tonghen comẽ ses laceerten dat zijn eenrehãde subtijl zeẽ kens vander hersten daermen een dinc by kennẽ mach ouermits den smake. Mer totten instrumẽten des rukens en coemt mer een laceertkẽ ouermits den welcken luttel vanden gheest neder co met die de nature niet alsoe volcomelic begripen en can. Item dat rukẽ is opẽ barende dat dinck dat hem teghens ghewerpen werdt Dat ruken verwan-delt dye gheesten der zyelen ende het schiet vluchs ter hersen eñ verteert de quade humorẽ ouermits der goeđ luch ten vã warmen cruden eñ stopt dye lo pinghe vãder hersten eñ wedermaect die gheesten die verdoruen warẽ ouer-mits die purichept des rukẽs eñ starct die cranckichept des herten eñ dz rukẽ verwãdelt die lucht in zijnre ghelijcke nis eñ wederslaet den stanck eñ bedect dat vervuylt is eñ maect ghenuechte inden sin der dyeren ende der menschẽ Want die visschen beminnẽ goeden ro-ke ende scuwen dinghen die stinckẽ eñ alsoe doẽ die byen als aristoti. sept. Eñ alsoe veriaechtmen die myeren mitter luchten vanden zweuel. eñ die serpẽtẽ scuwen die lucht vander ruten ende dye paddẽ scuwen die goede lucht vanden wijngaert als hi bloyt.

Dat xxxvij. ca: vãdẽ stanck

FEtor dat is stancke dye gheco-men is van enen ghecorrum-peerden dinghe veninende besmetten de ende verderuende den gheeste der zyelen. Want ghelikerwijs dat die goe de roeke dat ruken starck maket ende ghenoechlijck alsoe venijnt die stincken de lucht den rukelycken gheest. want ysaac sept Soe is die fume die ghere-solueert is is vanden dinghen der qua der complexien onbequaem dẽ gheest dye daer ghestelt is. Want van quaden stancke comen veel quader humoren vanden welcken veel fumen comen en de slaen opwaert totter hersten ende si bezwarense. Item men sPet soe wan-neer die visschen ghesoden werden dz hem dye ouervloedighe vochtichedẽ benomen werden. ende daer omme soe werdt oeck mede haren stanck beno-

men al stōden si menighē tijt wāt wan-
neer dat ergent een stāc is in enē din-
ghe in veel puntē soe is daer ghaerne
eē verderffenisse bij sonderlinghe in leuē
dighē dinghen mer niet altoes. Item
die stanc doet enen mensche oeck walli
ghē ende spuwē ende maect hoeftzwe
ren ende ontempert alle die complexie
Itē die stāc maect veel ōnatuerlichedē
indē mēsche alst openbaert inden mal-
laetschen menschen die de ludē venijn
den eñ besmettē mit haren adem. ende
die stāc doot dē vrucht inden lichaem vā
dierē Want waert dat een merye stanc
ghevoelde van eender kaersen die wt
ghedaen waer die volen droghe si sou
det owerpen Eñ die stanc mocht alsulc
wesen dat hi den haestelijckē doot ī brē
ghen soude Wāt daer is eenrehāde ser
pent die enē mensche vluchs doot mit
sinē stanc gelijckerwijs dat die basiliscus
enē doot mitē ghesichte als auicenna
seyt. Mer ōderwilē helpt die stanck bij
toegheual wāt sommighe zijn stincken
de inder medicinē Als aloe caballinum
sulfur ende asafetida ende deser ghelij
ke die tot veel dinghē goet zijn ter me-
dicinen. Wāt ouermits die zwaricheyt
haers rokes soe halen si die vuyle hu-
morē nae hem die bereyt zijn te stinckē
ende verdriuense om haerder ghelijke
nissen wille die si te samen hebbē. want
die nature eyschende ende ōtsiende dē
stanc ouermits die stinckinghe der me-
diciuē soe maect si haer seluen starck op
dat si schermē ende vechten mach als
teghens haren vyant die alsoe stincken
de is wāt die stinckēde medicijn is dic-
wijle bij gheual een verdriuinghe der
stinckender dinghen ghelijckerwijs dz
die stanc van ghebarnder wollen of vil
ten of bocshoren dicwyle voer dye na-
zen ghehouden anderen stanc verdriuet
dye inden lyue is Als die vake die van
litargien coemt wert daer mede ōwec-
ket want die gheesten die den stanc ver
smaden vlyen weder totten bynnensten
der hersen daer die sake der siecten is.
Vander welcker toelopinghe die natu
re gheholpen werdt teghens die siect
Ende daer omme scheydt ende verduut
die stanc die materie des aposteems te
lichtelycker die de sake was des val-
schen slaeps als die selue seyt. Inder
seluer maniren gheschiet oec inden sa-
ken vander moeder als dye opwaert
schyet ende druct dat hert eñ die gees
telijke leden soe houtmen oec stincken
de dinghen die ghebarnt zijn voer dye
nazen op dat dye moeder weder dalen
sal. Ende onderwylen verdrijft die een
stanck den anderen. Als wanneer dat
een mensche veel loecx ghegheten he-
uet soe en ruuct hy den dreck vādē men
sche n niet lichtelijcken. Ende vanden
welrukenden dinghen soect bouē indē
seuētiendē tractaet vādē crudē specien
eñ planten

Dat xxxviij. ca. vādē smake.

S Apor dat is smake dye ghevoeli
ken is want ghelijckerwijs dat
die verwe een teghenworp is des ghe
sichtes alsoe is oeck mede dye smake
een proprietheyt eens dinghes ouer-
mits oerdel der sielen offerende hem
ouermits den wech des smaecx Item
die smake is een proprietheyt des din
ghes dye vernemelijck is mitten sma
ke alleen ende dat segghe ic int beghin
want die phylozophen oerdelē anders

vandē smaken ende vanden beghinse-
len der smaken dan die meysters inder
medicinē Mer vā dyer murmureringe
en leyt hier op dese tijt niet an. Wāt wij
soeckē hier alleē die differēciē werckin-
ghe ende saken der smakē nae dyen dz
si der heyligher scriften bequaem zijn
om wt te locken vten proprietheyten
der smaken Sommighe gheestelijcke
verstandenissen waer bij dat wij op de-
se tijt vanden anderē niet en rukē zcet.
ēn daer om die smake is een proper te-
ghenworp des proeuēs Vā wes teghē
woerdicheyt hij ghenuechte heuet of
onghenoechte ouermits den smakelijc
ken instrumēt Ēn ysaac seyt in dietis dz
is inden dyeten datter achte differen-
cien zijn vandē smakē als die zuete sma
ke die smerighe die sowte die bitter die
scharp die zuer die damper ēn die stip-
tike smake Ēn deser wert toe ghedaen
die onsmakende smake ēn alsoe isser ix.
Mer die onsmakende smake en is niet
properlic geē smake want hij derft des
smaecs. ēn die viue behorē totter warm
ten ēn totter heter complexien. ēn dye
ander totter couder complexien Tot-
ter warmer complexien behoren dese.
als die soete die smerighe die ghesou-
ten die bitter ende die scharpe. ēn totter
couder complexien behoeren dese. als
damper die ic pontike heyt die stiptike
die zuere ēn die onsmakēde smake wat
pōticus sapor is of stipticus dat sal hij
noch nae leren. Item het zijn twee din
ghen die den smake maken Als dye cō
plexi ēn die substanci is dryeuoudich.
als grof subtijl ende midelbaer. Item
een hete ende een vuchte complexi in-
den anderen grade mit grouer substan
cien maeckt enen soeten smake. Item
een hetē ende een vuchte complexi int
eynde vanden anderen grade mit sub-
tijlder substancien maeckt enen smerigē
smake Ende werdt gheseyt subtijl sme
rich nae den overghanck Wāt lichteli
kē ghaet hij in kumē ēn heeft een werc
kelijcke groefheyt waer omme dat hij
stoppēde is mer hi heeft een machtelic
ke subtijlheyt ēn daer om is hij snellijc
ken overghaende Item die complexie
die heet ende droeghe is int eynde vā-
den anderē grade mit middelbaerder
substancien maect enen souten smake
die heet ende droeghe is inden derden
grade mit grouer substanciē maect enē
bitteren smake Mer een complexi dye
heet ende droeghe is inden vierdē gra
de mit subtijlre substancien maect enen
scharpen smake Alsoe werden vijf sma
kē ghefundeert op die warmten of op
die hetten. Item die complexie dye
cout ende droeghe is inden derdē gra-
de mit grouer substancien maeckt enen
smake dyemen pontike heyt alst is in-
den onripen vruchten. Item die com
plexie dye coudt ende droeghe is in-
den anderen grade mit middelbaerre
substancien maect enen smake dyemen
stiptyke noemt alsoe als dye smake is
inden ripen rosen ende inden quede ap
pelen. Item die complexie die cout en
de droeghe is inden anderē grade mit
subtijlre substancien maect enen zueren
smake. Item een complexie dye cout
ende vucht is inden eersten grade myt
middelbaerre substancien maect enen
onsmakelijcken smake als inden witte
vanden eye. Ende hier om openbaret
dat drye smaken als dye scharpe dye

smerighe ē die zuere tughen zijn der subtijlre substācien Ende daer isser drie die tughen zijn der grouer substancien. als die pontike smake die bitter ē dye zuete. ē alsoe isser oec drye der middel baerre substācien. als die stiptike smake die ghesouten ende die onsmakelicken smake ꝛc.

Dz xxxix ca. vādzueticheit zijnd effectē

Die zueten smake wert gewōnē vā ghetemperdē hettē ē vā grouer substācien wāt die zuetichept an de tōghe ghehoudē ōwarmt te matē ende vuchticht te matē wāt die groefhept ō substācië die te matē indē zweetgaterē ghaet die opē zijn blijft daer lāge waer bij dat die siele haer ōblijdt vā sulcker ghetemperthept. wāt die nature heeft meer ghenuechtē inder soetichept dan ī enighē anderē smaken. ē die zuete ghe temperde smake is der mēschelijcker ghestachten aldernaest wāt die mēsche heefter meest ghenuechtē in.

Dat xl. ca. vander soeter smakē.

Otten soetē smake becomē vier elemētē sal hi ghemaect werden nochtās niet mit effen veel deelen Wāttet tfuer ē die lucht ghaē den anderē bouē wāt vādē viere wert hettē ē vāder luchtē wert eē vuchtichept wel ke twe noot zijn tot elcker winninghe. wāt die ghetemperde hetten wercken de inder humoren maeckt dye humoer warm ē ontbijntse ē maectse puer vā der aerdiger humorē. ē die substancie wert ghemorwet waer af dat die lucht tighe ē die vierighe delen ghemeeret werden ende die vuchtichept wert ghe dicket. ende alsoe werdt die groue substancie ghewonnen. inder welcker dye zuete smake gheconfundeert sal werdē Want die soete smake wanneer dz hij gheen smette der scarphept en heuet soe is hij zueter dan alle ander smaken als ysaac sept. Want zijn nature is inden bloede al nae bij. ende daer omme verblijdt hij ende zuuert dat hinderlijc is ende vuchticht die nature sonder arbept der naturen. Item die nature des zueten smakes is middelbaerlijc houdende dye oper qualitepten alst openbaert inden zuker. ende onderwijlen is si den scharpichept toe gheuoecht alst openbaert inden honige die eerste soetichept is der naturen zeer bequaem. Mer onderwijlen toeuallentlijck hijndert si der naturen. als wanneer die nature meer neemt dan si wel verduwen mach. ende dan soe is si een sake enigher opelacien dat is bestoppinghen. Want die oueruloedichede indē zweet ghateren der aderen werdt bestijmt ende dijck ende soet. Ende alsoe morwet si die ledē ende wasschetse ende maket se zuuer ende voedet natuerlijc een luttel ende toeuallijcke veel. Item ysaac sept dat die proper smake des voetsels is zuetichept ist dat zijn substancie slijmichept of taephept hadde vander materien. want si is stedich inden leden. Item dye smaken die der zuetícheden contrarie zijn dye zijn inder complexien der menschen van luttel voetsels. Nochtans tusschen tween contrarien smaeken soe comet dicwijlen een zuere smake ofte oeck een middel smeake die ghoet is daer een zuetichept ī schulet. die welcke der naturen des menschen bequaem is inder voedinghe alst openbaert inden saeusen ende inden

pigmenten inden welcken contrari din ghen ghenomē werdē vanden welken openbaert dat zuetichept is een beghī alre ghenoechlicker ſmaken Gheliker wijs dat die witticheÿt is een beghin al re verwen. als gheſeÿt wort in libro de ſenſu et ſenſato. Daer gheſeÿt wert dat zwarticheit een berouinghe is des wit ten inder doerſchijnlicheÿt ghelijcker wijs dat bitterheÿt is een berouinghe der zuetichept inden vuchten Item die zuetichept is vriendinne der gheeſtelic ker ledē wāt ſi ſaeft die borſt eñ die anď lede daer omtrent. eñ maect die arteriē vucht eñ die ſtemme claer ende zuvert die pipē vander longhē eñ wiſſchet af die onreÿnicheÿt vandē huuch eñ van der ſtrottē eñ ſcheÿt die overuloedighe humoren die omtremt den gheeſtelikē leden zijn. eñ brenghetſe te punte Mer ſi is den ghenē quaet die groete hetten hebben. want ſi brengt alſulckē luden verrottinghe ende verderffeniſſe in wā neer dat die hetten overulopende is eñ ſi beſtopt oeck dÿe nyeren mÿlte ende lever. Item die zuetichede makē oec ſtenen inden nÿeren ende inder blazen. Want iſt datmen meer vander ſoetiche den neemt dan dÿe nature verduwen mach dat wert ǒkeert in ſtenē als ÿſaac ſeÿt Item vten voerſcreuē dinghen ſoe machmē merckē dat zuete dinghē ǒ na turen nut zijn eñ onderwÿlen niet ende ſi ſchinen zommels oeck ſoet dÿe den menſche nochtans doden.

Dat xli ca. vādē ſmerighen ſmake.

SApor vunctuoſus dat is die ſme righe ſmake eñ wert ghewōnen vten heten eñ vuchten in ſubtijlre ſub- ſtancien. ende daer omme ſmerichept die aen der tonghen ghedaen is opent meer ende ſcheÿt meer mer die ſubtÿle ſubſtancie ghaet meer in eñ die meerre werckinghe der hetten werckende in dat vuchte ontbindt ende puert meeſt wāt die waterighe ende die aerdighe deÿlen werden ghemindert eñ die vÿe righe delen mitten luchtighē werden ghemeerret eñ daer coemt een ſmeri- ghe ſmake af. Item die ſmerighe ſpÿ- ſen maken crancken appetijt ende wal ghinghe inder magen wāt die vettich heden die inder magen ghenomē zijn die zijn van luchtiger naturē eñ beghe ren opwaert te clÿmmē als tottē mont vander maghen eñ maken daer een ǒ- driet. Item die vettichede benemē die verduwinghe Wāt overmits haerder ſmerichept vervullen ſi die vilmē vanď maghen ende makenſe ſaefte eñ daer of blijft die ſpiſe rauwe ende onverdu wet eñ ſi zijn oeck luttel voedende wāt ſi ſtoppē den mondē vandē aderē haeſ telijck Item ſi maken oeck veel hetten eñ tfuer en werdt oeck niet ghevoedt dan overmits der luchtē eñ die ſmeri- ghe dinghen ghaē raſch in een luchti- ghe ſubſtancie Item veel vetticheden dÿe maken coertſighe hetten. eñ daer omme verbietmen vleÿſch te eten indē ſcharpen coerts wantmen ducht dat- ter een ſmerichept in ghemenghet is. Item ſi zijn die mÿlte ende oeck mede die lever ſtoppende om haerder groef heÿt wille Item ſi maken hoeftzweer want ſi fumen maken. Item ſi ſaeften die gheeſtelijcke leden alſt openbaert inder boteren nochtans ſoe zijn daer zommighe ſmerighe dinghen dÿe der borſten quaet zijn eñ hinderlick om dÿe

aenhanghinghe der droechept als die noot olye wāt die en hebbē gheē puer smerichept. Item si saften die zerichhept die buyten zyn ende morwen dye hardicheden ende si rppen die apostemen eñ winnen etter ouermits haerre vuchtichept. want van crancker hetten eñ veel vuchtichedē coemt dat etter eñ corrupcien.

Dat xlij. ca. vādē souten smake

Sapor salsus wedrt van hetten ende van droechten in middelbaerre substancien want die hettē mitter droechept want si verre is vander ghetemperthept opent si veel zweetghateren want als die droechte v̄ hettē toe gheuoecht is so laxeertse te meer ende als si der couthedē toegheuoecht is soe stopt si eñ daer omme cruupt hare substancie veel inden zweetghateren Eñ wāt daer een grote schepfelinge v̄ delen werdt eñ veel incrupinghe der substancien soe en verdlydt haer die siel niet van haerre teghenwoerdichept. mer si veruaert den gheest byllicker. Item totten souten smake behorē vier elemētē mit eenrehande deelen dye nochtans niet effen ghelycke en zyn. Want dat vyer eñ die aerde ghaē middelbaerlyckē bouē nochtās vā ghematen vyere comē ghematighe hetten. eñ vā ghematigher aerdē werdt een ghematighe droechte. eñ vā ghematiger hettē wert een ghematighe opsiedige eñ cokinghe der vuchtichept. want dye waterighe eñ vuchtighe deylē werdē gheschepdē midderbaerlick in vyerigē delen eñ wt gematiger droechept wert die substanci ghematelyc gedroecht eñ alsoe blyft een middelbaer substāci wāt die ghesouten smake wert van ghematigher heerlichept of bouenghanck v̄ hetten ende der droechten in middelbare substancien. Item die ghesoutē dinghen zyn zuuerende wāt bynnen ghenomen ouermits haerder hetten soe schepden si droechept ende vuchtichept ende ouermits hare soutichept so byten si die maghe ende dye darmē. ende als si ghebeten zyn soe werden si beroert op dat die ontbonden vuchticheit wtghelaten werden mach. ende alsoe werter een zuueringhe. Item die ghesouten dinghen morwen hardt vleysch ende si maken een morwe substancie hardt ende si maken die substancie des dinghes puer. ende daer omme behouden syse sonder vuylen. Item die soutichept heuet veel vander aerden als ghesept werdt in dyetis. Om wes wille dat vleysch hardt wordt als die selue sept. Item die soute dinghen halen af die rudichept ende die buytenste oueruloedichept vander huut des lichames ende dat ghschiet al verterende die oueruloedighe humoren alsoe dye opter huut zyn als die tusschen velle ende vleysch zyn. Item die ghesoute dinghen doen dye heffinghe vā den water ghaen sitten in eens menschen lyf want si verdroghen ende verteren: Item si ghenesen beten van verwoeden honden ende van anderen venynden dinghen ende treckent wt wāt het helpet zeer datmen alsulcke venyn de wonden haestelycken wascht mittē ghesouten water Want dat water trect dat venyn wt alsoe als die selue seyd. Item ist datmen ghesouten vleysch legghet in souten water het sal veel te

eer comē tot zÿnder ghetempertheyt eñ dat is om der ghelikenissen wāt dat soute water trect dat hem ghelÿc is tot hem Item tsout werdt hardt indē vier eñ inden water wertet ghescheydē eñ ghaet te niet Hier of soect bouē li. xv. vanden aderen der aerden int capittel vandē soute.

Dat xliij.ca. vādē bitterē smake

Sapor amarus wert vā hettē indē dorden grade mit droecheden in ghaende eñ schept zeere Waer of dat tet instrument ghequetst wert eñ wert een bitter smake die dē smakē cōtrari is Tot wes makinghe vier elemētē beho ren mit eenrehādē ghelikenissen. mer meest onghelÿcken want daer ghaen meest bouē tfuer eñ die aerde al ist dat tet meer vāden vyere is dan vanđ aer- den Waer by dat vanden meerrē bouen ghanck der hetten werdt grote opsie- dinghe waer of dat die waterighe en- de die luchtighe delen meest ōtbondē werden eñ si werden inden vyerighē eñ inden aerdighē delen ghedicket. Mer want die bouenghanc der droechept is middelbaer so en wordt si niet ghedūt eñ alsoe blÿkt die substancie grof Inđ welcker die bitterheyt sal ghefūdeert werden ouermits die werckinghe eñ đ droechten Item alle bitter dinghē be- drouē den smake meer dā enighe ande re dinghē die slechte smake hebbē wāt si maken meerre ontbyndinghe inder tonghen al ist dat die bitter dingē myn re hetten hebben dan die scharpe. Itē die bitter dinghen zuueren die colera. of want si der colera ghelÿck zÿn inder complexien of want die colera vol gha terkens is of open laet si dye bitteren dinghen in haren ghateren comen en de al scheydende die deylen vandē dey len maken sise vlopelic. Ende als dye colera alsoe ghesmouten is leyden sise wt. Item dye bitter dinghen maken enen appetÿt want si leyden die colera wt den lyue die inden crop vander ma ghen gheghadert leyt. Item si ōtslop- pen oeck die bestopte mylte ende leuer Want ouermits hare hetten openen si die zweetghateren ende scheyden dye humorē ende ouermits hare groefheit al duwende soe leyden si die ghe schey den humoren mede wt: Item die bit ter dinghen doden die pyeren dat zÿn wormen want dese comen vander fleu- men die verrot is. Ende dye dinghen die bitter zÿn ende colerike die zÿn der fleumen contrarie ende daer omme so steruen die pyeren vanden bitteren din ghen. Item die bytter dinghen zÿn dē gheestelÿcken leden contrarie ende dz is om haerder scharpicheyt willen eñ om hare grote droechten. Item si ghe nesen die coude watersucht ende schey den ende verteren dye materie Item si droeghen dye conde rudicheyt. Item si openen die weghen vanden nyeren ende vander blasen. ende scheyden dē steen. ende starcken die moeder eñ doē die menstrua comen ende leydense wt. ende si zÿn alte veel oerbaerlicker dan die zuete dinghen

Dat xliiij.ca. vāder scharper smakē

Sapor acutus dat is een scharpe smake ende coemt van hettē en- de oeck van droechten dye inden vyer den grade is mit subtylicheden Waer of dat alte groete openinghe werdt đ zweetghateren ende een scheydinghe

der deylen Ende want haer substancie subtyl is soe ghaet si veel in Tot wes volcomenheyt behoeren vyer elementen mer nyet ghelyckerlyck want daer verghadert meer vanden vyere ende oeck mede vander aerden dan vanden anderen. ende daer omme datter des vyers meest is soe zyn si scharpe ende zeer heet ende vander droegher aerde Want van ouervloedigher hetten wer det een groete opsiedinghe ende een resoluci der luchtigher delen ende der waterigher delen in vyerighen delen ghescharpet werden. Ende van alte groter droechten soe werdt die substancie droeghe si werdt ghedunt eñ oeck ghesubtylt ende alsoe werdt die scharpe smake vander ouervloedicheyt des heten ende des droeghen inder dunre subtylder substancien. Item die scharpe dingen zyn corrosiue want si zyn zeer heet ende droeghe ende daer wert een groete ontbyndinghe Ende die subtyl scharpe substancie die ingaende is dye scheydet die delen vanden delen ende alsoe werdt daer een corroderinghe dz is een vretinghe. Item dye scharpe dinghen zyn insnidende ende scheyden de Want ouermits der qualitheyten ende der substancien soe scheydẽ si dat een deel vanden anderen ende ghaen dyepe in ende daer omme ontbynden si ende snyden in Item si starcken dẽ appetyt want si verteren dye ouervloedicheyt der leden. Item si voeden luttel want ouermits alte groter hettẽ ende droechten soe coemt byllicker een verbarninghe dan een verduwinghe ende daer omme soe gheuen si oeck luttel voetsels Item si zyn van subtylre substancien eñ werden lichtelyc vteert. eñ si gliden schier vãdeu ledẽ eñ si zyn der naturen contrarie vãden complexiẽ weghẽ eñ daer om wãt si õghenoechlikẽ te nemẽ zyn soe en begheertse die nature nyet.

Dat xlv. ca. vãdẽ zuerẽ smake

Sapor acetosus coemt vã droechtẽ eñ vã coude wesende indẽ anderẽ grade mit subtylre substãciẽ waer af ist datmẽ dat zuer aen der tõgẽ hout soe byntet mit sinẽ qualiteytẽ eñ ghaet doer mit zynder substancien Eñ also vã den tween contrarien werckinghẽ wert ene zuere smaeke tot wes veruollinge verghaderen vier elementẽ mit onghe liken delen Item daer is een middelbaer bouen ghãck des waters ende vã aerdẽ eñ vandẽ middelbarẽ bouẽghãc des waters is daer een middelbaere couthept ende vãden middelbarẽ bouẽ ghãck der aerden werdt een middelbare droechept ende vander couthept soe werdt die hetten verdruct dye welcke als si verdruckt is maect ene cleyne opsiedinghe want si scheydet eñ verteert dye vyerighe delen ende die luchtige delen lichteiycken. Item die zuere dighen maken enen appetyt Want ouermits der couden ende der droechtẽ soe hebben si een beroeren totten centrum Waer by dat si die spyse totten bodem toe duwen. Item si laxeren den vollen buke ende si stoppen dẽ ydelen buke Want als die subtylichept der zuer der substancien vyndende is veel vuchticheden inder maghen soe snidetse die in ende maecktse subtyl ende alsoe maket sise abel om wt te cruden. Mer als

die maghe pdel is soe vinden si luttel vuchtichedē die welcke die zuere dinghē droeghe maken ouermits haerre droechept ende stoppen ouermits hare couthept. Jtem si openen die bestoppinghe der leuerē eñ der mplten wāt si en openē die humorē inden zweetghaten niet ouermits der qualiteptē mer ouer mits die subtilichept der substanciē wāt si insnidē eñ schepdē Jtem die zuere dinghen zijn den gheestelijckē ledē ontrēt der borstē contrari ouermits hare couthept diese dwinghēde is. eñ ouermits hare droechept diese zarp maect Jtem ghelept op die uterste ledē soe wedstaē si die humorē wāt als die beenē vāden mouwē ghedrōten zijn vanď ophoudinghe des mēstruum soe salmense baden mit warmen edick soe stincken si vā desen Soect bouen inden tractaet vandē edick. li. xvij. daer ghetracteert wert vā vitis eñ vā vinum.

Dat xlvi. ca. vāder smakē genoēt pōtic.

Ponticus sapor wert vā couthedē eñ vā droechedē wesende inden derdē grade mit grouer substācien wāt dat pōticum aeu der tōghē ghehouden bpntse. eñ die substāci die inden zweetgatē gaende is maectse dicke Eñ alsoe ghemoeter een smake dpemē pōticus hept Jtem om pōticum saporem te vol makē behoerē vier elemētē toe mit groter ōghelijckichept wāt twater ghaet daer bouē eñ de aerde twier eñ de lucht staen daer onder. Wāt vā starckē bouen ghāck des waters wert een stercke coude ende van veel aerde wert eē droechhept daer omme en mach daer gheen rechte verwādelinghe werden. Want daer ghebreck is der hetten ende der humoren. Jtem psaac sept wāneer dese smake dpemen ponthicus hept verghadert mit enen ghenoechlijckē smake soe is hp ghenoechlpcker dan dpe zuete smake te voren was. eñ wordt hp versaemt mit enen quaden smake so is dpe smake oeck quader dan dpe quade smake te voren was. Waer af dit die reden is. Dpe smake dpemen ponthicus noemt den zoeten dinghen toe gheuoeghet werdt ende den smerighen dingē ist dan dat die smake inden poros gaet soe doet hp die zuetichept daer lāgher blpuen ende alsoe werdt si daer te vaster in gheprēt. eñ daer omme duert dā die ghenuechlichept te langher. ende alsoe ist oeck vanden smake die onghevoelic is eñ hier om ist dattet vlepsch dat naest den been is zueter is dā datter verre af staet Want die beenen zijn melancoliose als coudt ende droeghe. mer tvlepsch in zijnder naturen is zuet ende sangwijn. ende alsoe is daer een menghinghe vander zuetichept ende vanden smake dpemen ponticus hept ic en kans niet duutschen ten waer oft een damper smake hepten mochte.

Jtem dese ponthicke smaken die maken enen appetijt ende nae den eten so laxeren si Van welcken dit die reden is Te samen druckinghe der spjsen tottē nedersten als totten doerghanck der parssen. ende voer den eten stoppen si want si dwinghen die zeenen ende stoppen die toepaden ouermits groefhept der substancien ende ouermits der qualiteiten der couthedeu ende der droechheden Waer af dat die verteerde spjsen ghehouden werden ende en werden niet wt laten ghaen. ende mit hare

groefheyt bestoppen ende die leuer ende die mylte ende wynnen stenen inden lyue ende verwecken dat lanckeuel ende bestoppen dye darmen datter gheen windt wt en mach. ende si quetsen die gheestelijcke leden ende bezwarense want si makense droeghe ende buyten opten croppe vander maghen ghelept benemen si die spuwinghe ende si ondergrijpen dye lopinghe vanden bloede ende stempen ende si slaen die zeenen ende maken die tanden egghich.

Dz xlvij. ca. vanden smaken stipticus.

Sapor stipticus wert ghewonnen van couthede ende van droechede in middelbare substancien Tot wes volcomenheyt behoren vier elementen mit ongheliken deylen want twater ende die aerde ghaen bouen hier in mer niet alsoe vele als in ponthico. Vten water coemt coutheit ende vter aerden coemt droechheyt ende vander couthept wert die hetten verdruct die welcke als si wederslaghen is maect ene cleyne opsiedinghe. waer of dat die substancie een luttelken resolueert wert mer niet verteert. Mer vander droecheyt werdt si wat dick ghemaket Ende want tet die droecheyt niet altemael droeghen en mach noch altemale verteren soe blijfter een middelbaer substancie Ende aldus werdt stipticus sapor ghehouden onder ponticus als ysa. sept die welcke sept dattet alleen seuen onderscepdige van smaken zijn

Dz xlviij. ca. vanden smake sonder smake

Sapor nouus dat is dye neghende smake dyemen sapor insipidus heyt dat is een smake sonder smake ende dat machmen twyfins seggen Als beroefdelick ende ghesettelic Ende beroefdelijck soe wordt hy ontsmakelic ghesept Wes smake men niet begripen en mach mitten sinnen Als die smake des waters dyemen niet bekennen en can mitten proeuen om zijnder groter ongheliicheyt totten instrumenten des smakes Want dat water is simpel by dz de tonghe is die vier dinghen neemt in hare composicien ende ghesettelijcken. Werdt die smake ontsmakelyck ghegheheyten dye ouer den eersten grade tot enighen voirderen grade den sin niet bekendt en is als dat wit vanden eye. wes substancie is middelbaer hetten of middelbaer coutheden dye de distanci des eersten grades gheuoelentlijck niet bouen en ghaet Dat is dat die steel alsoe groet niet en is datmen mercken mach dat hy bouen den eersten graedt pet is ghaen. Ende alsucke ontsmakelijcke dinghen zijn dese. Cucurbiten cytrullen melonen ende deser ghelijcken der welcker ghewoenten meer ter medicinen dyent dan totter dyeten want si luttel voeden ende si en hebben ghenen ghenoechlijcken smake. ende si hebben een vloeyende substancie ende si benemen den dorst mit hare vuchticheyt ende mit haerder couthept Ende si lesschen dye colera ende die hetten ende si meerren dye fleumen ende maken daghelixen coertsen. ende maken veel andere fleumatighe passien Jtem die onsmakende smake coemt van coutheden ende van vuchticheden in middelbaerre substancien Tot wes volcomenheyt behoeren vier elementen als inden anderen Mer niet mit ghelike delen want twater ende die lucht principalicken daer naest die aerde ghaen bouen ende om die starcke cout

heyt eñ om die middelbaer droecheyt werden die vyerighe ende die luchtige delen ghescheyden in waterighen eñ i aerdighen delen Dese dinghen als vã den simpelen smaken als van harẽ onderscheyden eñ naturẽ zijn ghenoech gheseyt die allegaõ ghenomẽ zijn van ysaac vã cõstã. eñ vã galie: eñ vã anderẽ doctorẽ der medicinẽ.

Dat xlix. ca. vãder vuchtiheyt.

Liquor eñ humor beteykenẽ beyde nattiheyt Mer liquor beteykẽt properlic alsulkẽ nattiheyt als vtẽ crudẽ bomẽ dierẽ mit cõstẽ of natuerlic druupt of gheperst wert. alst sap vãdẽ crudẽ of melc of pis of deser ghelijc eñ wijn ende olie van bomẽ honich vã blomen bier vãden coern oxizatara vã wilden appelen Ende onder dese liquoren zijn zommighe simpel ende zommige ghecomponeert. Want die ghecomponeerde liquoren zijn die ghene die ghemenghet ende gheconficieert zijn van menigherhande dinghen ende die simpel zijn dat zijn die ghene die niet ghemenghet en zijn ende die blyuen als si eerst quamen. Item daer en is gheen simpel liquoer die wy is sonder twater alleen. Want dat is een simpel liquoer alsoe verre alst in zijnre elementarighe puericheyt blijft. Item die anđ liquoren werden ghemaect vanden vier elementẽ als die humorẽ zijn nochtã werden si simpel gheheytẽ die mittẽ anderẽ niet ghemẽghet en werdẽ. Eñ si werdẽ simpel gheheytẽ inden welcken nye simpel qualiteyten der elementen bouẽ ghaẽ vter eerster composicien eñ dye meest gheseycht werdẽ natuerlickẽ of accidentalijcken vander aerdigher onreynicheyt Item die liquorẽ u indẽ welken dat hete mittẽ vuchte bouen ghaet zijn die zuetste. ende indẽ welckẽ dz hete mitten droeghẽ bouen ghaet dz zijn die scharpste. eñ indẽ welckẽ die coude mittẽ droeghẽ bouẽ gaet zijn die zuerste eñ meest stiptike: mer indẽ welkẽ die conde mitter vuchticheit bouẽ gaet zijn õtsmakelicste indẽ smake alst opẽbaert inden ptysyn dat is indẽ gharstẽ water eñ in deser ghelijck. Item zommighe liquoren lopen wt bomẽ die al willens ghesneden zijn ouermits die hettẽ der zõnẽ als die balzem terbentijn eñ deser ghelijc. Eñ zommighe werdẽ vtẽ vruchtẽ der bomẽ gheperst als wijn eñ olye eñ deser ghelijc eñ zommighe werdẽ gheperst ouermits barninghe vãdẽ vyere vtẽ houtẽ als colofonie peck eñ olye vã iunipere dats vã wakelberẽ eñ deser ghelijck. ende zommighe werdẽ gheperst vten sape vandẽ cruden. als opium aloe ende deser ghelijcke dye nae ghedroecht werden ouermits hetten des viers of đ zõnẽ. eñ zommighe vtẽ douwe des hemels die ouerghietẽ de is die eyndẽ vãdẽ blomẽ biden ouersten al ouer eñ ouer. Welcke liquorẽ ghemaect werden ouermits dyenst đ byen als thonich. ende zommighe werden ghetogen vten aderen der aerden. als souten water glasen water ende aluynen water Vanden welcken soute glas ende aluun wordt. ende deser ghelijck Ende van allen desen onderscheyden proprieteyten ende saken der liquoren is ghenoech gheseyt bouẽ li. xvij. ende oeck vanden cruden vanden bomen ende van haren zapen ende libro xv. van den aderen der aerden ꝛ li. viij. vanden

passien der luchten daer gheroert wert vander naturē des douwes eñ des honichs die vander lucht ghewōnē werden Nochtās zijn hier zommighe dinghen te segghen vanden honighe vāden melc vanden weye eñ vāder boter die vāder mammen der dyeren gemolken werden vanden welken bouē after ghelaten is.zc.

Dat l.ca.vādē honich

Mel als ysidorus sept li.xx.wert ghesept van mellissim in griex dat is bye in duutsch wāt alsoe hepten die griekē dye byen.eñ die byen makē thonich mit groter behendichept dat eerst vanden hemelschē douwe ghescapen is.eñ inden bladerē vāden rpeden gheuōden is. Item int ghemeyn is alle honich zuet sonder dat vander allen coemt eñ des wert vele inden lande vā sardus Item die medici segghen ende sonderlinghe galienus dattet honich den kynderen ende den ionghelinghē ende den ghenē die volwassen zijn dye vā heter complexien zijn quaet is. mer het is den ouden luden goet die bcout zijn eñ dē welckē die hettē ōtghaen is. eñ die oude wijn is hē mede goet. hier toe heuet ysido.ghesept li.xix.ca.i. Itē thonich is alte zuetē liquoer die geworden is vander alder puerster materien mit constē der medicinē Eñ die zuetichept des honichs is heter dā anďsoetichept Mer si is myn vucht als ysaac sept Ende het is heet ende droeghe int eynde vanden anderen grade eñ het is zeer mōdificatijf ende subtilende ende snidende eñ die verrotte humorē wt driuende eñ en is niet stoppende die leuer of die mylte als die andere puere zuete dinghen als ysaac sept int capittel vandē sperē onderschepdē der zuetichept ende des smakes Item thonich is der naturē zeer vriendelick ende die verloren leden wederbrenghende ende crancke leden starckēde ende bene met die vloyinghe der deerlijcker humoren ende stopt die widicheit ď zweet gaten ende beschermt die ghetemperde natuer Item thonich verdruct ende bijndt die materien die alte morwe zijn ende scheptse die alte hart zijn als ysaa. sept Thonich hout een dinc dattet niet en vervuylt ende houtet zuuer eñ tempert die bitterhept ende daer om wert tet inder medicinen ghedaen Nochtā raeuwe honich dat niet wel ghescumt en is maect veel windes ende opblasinghe ende rommelinghe inden buke eñ werdt haest verkeert in quaden humoren ende bestopt die leuer eñ die mylte ouermits zijnder slimichept ende ontsteket die colera ende maect den dagelycsen coerts ende schaet den cortē ribben ende den leynden ende maket dat lanckeuel. Item constantinus ende ysaac segghen in dietis dattet honich menigherhande werckinghe heuet. Want in zommighen menschen soe ist ghesont ende in zommighen ongesont. Ende het verberghet tvenijn inden lyue. ende hoe dattet roeder is hoe dattet heter is ende scarper ende hoe dattet die humoren meer snijdt ende doergaet ende hoe dattet witter is hoe dattet myn heet is ende myn scharp ende hoe dattet beter is soe dattet soeter puerder ende wel rukender is

Dat li.ca.vander honichroten.

Fauus dat is een honichrote eñ is honich dat mit wasse ghemē-
ghet is Want bynnē den cellekēs dye
ghemaect zyn vāder aerdē mit wonder
lycker consten verghaderē die bien ho
nich eñ voedē die substanci zynd liquo-
ren bynnē eñ alsoe heptet fauus eñ is
ghenoechlycken te ethen Fauus coēt
van fagin in griecxs dat eten is in duyt
sche. Item daer is een dier dat melota
hept ende is een das eñ heeft dē naem
van mel Twelc honich alte zeer mynt
als hugo sept Eñ also doet die beer oec
die mynnet honich bouē matē eñ daer
omme clymmet hy dicwyl die hoge bo
mē op dat hem zommels qualic loent.
als aristotiles sept li.viij.f. Inden bien
coruē werden wormen als spynnē ende
als si wassen soe maken si webbē byden
honichroten ouer alle den corf eñ daer
af veruuplet thonich.dat is bouē oeck
gheseit Item hi seit aldaer dattet goet
honich is dat wt nyeuwē was ghetogē
werdt Wāt dat honich dat langhe i ou
den was blijft dat wordt root.ende die
corrupci van den honich is als die cor-
rupci des wyns inden wynghaerdē.eñ
thonich is goet dat ghelyc den goude
is als die selue sept Eñ noch sept hy dz
die bien sitten ende zuken die oueruloe
dichept vanden honichrotē Ende men
sept waert dat si dat nyet en deden soe
soudt verderft werdē dat inden rotē is
ende daer soude een spinne af comen.
ende daer om sitten si op die roten en-
de wachten dat die spin niet starck wer
dē en sal.ende waert dat sise vonden si
soudense eten anders souden si allega-
der steruen.zc.

Dat lij.ca.vanden honich dranckē

Mulsum is een dranc die vā wa
ter vā wyn eñ van honich te sa
mē ghemēgt is eñ dat heptē die griekē
mellicratum ghelikerwys dat ydroni-
el ghemēgt is vā honich eñ vā zapen
ende rodoniel van rosen ende van ho-
nich zce.

Dat liij.ca.van mede

Medo dat is mede eñ is een dranc
die ghemaect is vā water eñ van
honich die wel ghecoect is eñ ghecōfi
cieert mer ist dat hi raeuwe is ende tho
nich qualic gheseuumt soe maect hi op
blasinghe indē buke eñ rommelinge eñ
alte hardē torsioen Eñ wāt hi lichtelyc
kē ghescheydē wert in fumē so begeert
hi thoeft eñ brēgt hem veel passyē toe:
Eñ als hi wel ghesodē is eñ besoncken
soe maect hi dē smake ghenoechlyc eñ
maect die stemme claer eñ zuuert die ar
terien der strotē eñ die pipen vāder lon
ghē eñ vblidet thert eñ starcket eñ voe
det tlichaem eñ maectet vet nochtā en
is hi niet goet dē ghenē die ghebreck
hebbē aen der leuerē aen d̄ miltē eñ vā
den steen.want hy stoppet die toepadē
Mer men pleechten mit gaghel ende
mit anderen wel rukenden cruden te
maken op dat hy te ghesonder wesen
sal ende hy sal te langher dueren eñ te
bat ruken zc.

Dat liiij.ca.vāden clarept

Claretum dat is clarept ende is
ghemaeckt van wyn van honich
ende van goeden specien. want mē sal
die wel rukende specien wriuen in alte
subtylen puluer. ende in enen zuueren
lynnen sacke mit honich ofte mit zuker
hanghen ende laten daer den wyne
doer drupen ende weder doer ghelyck

datmen loghe maect eñ dit salmẽ also langhe op ghieten eñ doer lecken thẽt die craft vandẽ cruden mittẽ wine doer ghelopẽ is eñ mittẽ wijn wel ghemẽgt eñ claer geworde. wãt vãdẽ wijn neemt die claerheyt zijn starcheyt eñ vãdẽ spe cien neemt hij sinen goedẽ roke mer vã dẽ honighe zijn zueticheyt

Dat lv. ca. vã pigmentum

Pigmentum als .h. seyt dat wert ghesept als pplamentum dat is dat dat pigmẽtum mit ppla dat is mit ten stoter in een visel ghestoeten werdt Welcke pigmentum van goeden hetẽ cruden ghemaect is ist dranck oft and specien die ghenoechlijckẽ teten of te drincken zijn zeer. waer of dat si pigmẽ tarij heyten die dese dinghen makẽ en de vercopen. zc.

Dat lvi. ca. vãdẽ zuerẽ honich

Oximel heit zuer honich daer om dat zijn materi vã edic eñ vã ho nich ghemaect is wãt eerst werdt dye edick ghecoect mit crudẽ eñ mit worte len die daer nut toe zijn Eñ als die edic ghecleynset is soe doetmẽ daer fijn be soncken honich toe eñ settet dan weder op een cranck vyer eñ coket thent dick werdt eñ mẽ puertet mitten witten vã den eye dat mit edick ghetempert is eñ inden oximel een luttel ghesoden. wãt dat trect alle die onreynichedẽ van den honich eñ vãdẽ crudẽ tot hem. eñ al bouẽ drijuẽde leydet die õreynicheit mit hem totten ouersten vandẽ oximel Welcke onreynicheyt die apoteker zu uerlijckẽ mit eenre vederẽ af striken sal eñ dan wert dat oximel in zuuerẽ vaten bestemt. eñ dit oximel pleechmẽ te ghe uẽ mit warmẽ water om te verduwen die materi die zeer vast ende dicht indẽ lijue leyt Wãt het morwetse eñ scheyse eñ snijtse ende opent die bestoppinghe Want waert datmen dese bereydinge niet voer en ghaue soe mocht die laxe rende medicijn dẽ mensch veel quaets doen. ende mit aldus sulcker cõsten eñ tot alsulckẽ oerbaer maectmẽ oec sypro pẽ vã water eñ vã zuker mit menigher hãde specien als syrope vã vpolẽ of lax atiue of van rosen of stoppende syropẽ of die simpel is of dubbelt.

Dat lvij ca. vãdẽ was

Cera is was ende is heffe vandẽ honich Bynnen wes substancie een hoghe liquoer vanden byen verga dert is. ende corrumpeert dat honich als aristotiles seyt libro octauo wan neert al te langhe mitten heffen des was ghemenghet is. ende daer omme waer yemant die dat honich puer heb ben wil die sal twas te tyde scheydẽ vã dẽ honich. Item twas heeft dit ouer hem bouen alle heffen. dat wanneert heet is soe drijuet ende dat en doen ander heffen niet Ende dat doen dye yperighe deylen ende die luchtige dey len die in zijnre substancien domineren dat is bouen ghaen Want als was ĩ he ten water ghesmouten is soe driuet op tẽ water ende dat doet zijn luchticheit Item hoe dattet twas verscher is hoe dattet bat rniet ende puerder is ende hoe dattet hem bat laet bouwen ende hoe dattet bat euen zeghel of anderen formen ontfaet. ende dat teyken duer ter oeck te langher in ende men heytet maechden was. Item twas is tot veel dinghen nut want het is ghoet in me dicinen als in menigherhanden con

fectien ende saluen. Want het heuet macht te verwarmen te schepdē te opeNen ende te rÿpē te treckē eñ te vteren. Het is ghoet licht af te makē eñ daer omme dyenet wasse indē tempelē ende optē outarē eñ opter herē tafelē. eñ vā cera coemt cerimonia dyemē indē kerckē pleech te offerē. Item mē pleecht mitten was oec te zeghelen als brieuē daer heymelicheden in staen eñ ander hātuesten eñ bullen. Men ghyeter tafelen mede daermen in scrÿft caracterē eñ menigerhāde anđ letter. eñ mē waster lynnē lakē mede tot menigerhāde nutschap Wāt om boeckē ghewōdē of om anđ dinghē houdtse zeker voer dat water Of mē ouerdecter waghē eñ karrē mede daer heren eñ vrouwen mede ouergedect sitten voer den reghē. Eñ inder hettē smeltet eñ inder coudē wertet hardt eñ natte dinghē wyket Mer het cleeft aen droghē dinghē. eñ daer om alsmen yet zeghelē sal maectmen die zeghel nat ꝛc.

Dat lviij. ca. vā eē wassen kaers

Cereus coemt van cera eñ is een kaers die vā wasse eñ vā eenre lementen ghemaect is diemē te barnē pleecht. eñ is daer omme ghemaeckt datmen daer af sien sal inder duusternissen als ysidorus seyt li. xx. Eñ totter kaersen behoeftmen drye dinghen. als die materi. tfier. ende die scheppenisse. ende is beneden breet beghinnende eñ ghaet scharp opwaert. Die materie is dat lement Tfier dz is twas Eñ tmaecsel dat is twas mittē lement eñ mitten maecsel te samen. Ende dese kaerse aldus vergadert wordt opten kandelaer gheset eñ mittē vier ōtstekē op datmen goods dyenst daer bÿ doen sal eñ theerschap daer bÿ des auōts sien sal alst etē wille. ꝛc:

Dat lix ca. vādē melc.

Lac is een liquoer dye zoet is ende wit dye gheworden is inden mammen vanden bloede ouermitds werckinghe der hetten als aristotiles seit libro xviij. Tmelc is ghecoect bloet ende verduut ende niet ghecorūpeert Want wanneer dat die dracht niet ghevoet en mach werden ouermits den nauel soe werdt hem melck bereyt van der naturen mit menstruosighen bloede dat verstoten is totten borsten daert verduwet werdt ende ghecoeckt. ende werdt daer in witticheyden verkeert. als constantinus seyt libro xix. ende selden coemt veel melcks dan nae dyer dracht ende tmelck is zoet alst wel verduut is eñ het is nut totter spysen des dyers. Want dye spyse alre dyeren is zuet ende wel verduut. Item aristotiles seyt libro sexto ca. primo. f. dat alle dyeren dye eyeren maken en hebben gheen melck noch mammen ende in allen melcken is een dunne waterichept ende een groef deel datmen case hept. Item aristotiles seyt dattet melck der dyeren ghecoaguleert is. ende honds melck is dat dickste melck datmen vindet sonder der hazen ende der verken. Men vindt oeck mede melck indē crůden als inden tytimallen ende in bomē als inden vygheboem. Item aristotiles seyt libro sexto dat dye koe gheen melck en heuet voer die dracht mer na heeft si ghoet melck. Mer als si eerst bewronghelt werdt soe werdet si als een steen. ende dat gheuallet als daer

water soe ghedaen werdt als die selue daerseit Ende wanneer tkint mit melc ghevoet werdt dat warm is soe ghaen zijn tanden te eer op ende nae ð dracht ende nae der zuueringhe soe wert dat melck des wijfs ghemenichuoudicht Ende zommighe wijuen hebben allēe melck voer bijden tepel vanden mammen ende zommighe wijuen inden anderen delen der mammen eñ alst melc niet wel verduut en werdt soe bewronghe ltet ende die borsten werden hardt Want alle die mamme is zeer morwe ende weeck Ende coemter enich haer aen soe werter grote pijn eñ siecheit eñ die siechejt hejt phyllosa eñ die zerichhejt en sal niet verghaē dat haer en is wt mitten melck of thentet rottet soe ghaettet wt ende alst melck wtghaet soe en vijntmen int ghemeijn ghee mē struum Ende zommighe vrouwen dije sock zijn die hebbē menstruū mer nijet alle Eñ als die kinderen mit sulckē grouen bloede ghezoect werdē soe crighē si den cramp. ende die zoeckēde wijuen werdē drachtich eñ dā schaet hem dije veelheijt des melcks eñ een bruun wijf heeft voedelijcker eñ beter melck dan twitte wijf als die selue sejt Eñ aldus sulcke proprieteiten vertelt ysaac vādē melck in dietis daer geseijt wort tmelc int ghemeijn wert ghedeelt drijesins. Anter het is zoet vluchs vter borsten ghaēde of het is zuer dat een wijl vten borstē ghemolckē gestaē heeft Of het is middelbaer tusschē dē tweē eñ tsoet is dat smakelicste eñ naest dē bloede eñ is ghemaect wt drijen substācien die ghescheijdē zijn inder virtutē. Want die eē die is subtilende ende zuuerende die ander is groef ende bestoppende. ende dije derde is morwende ende wtrecken de Want die waterighe ende die weieghe die is scharp ende subtilende ende die kasighe groue die is cout ende daer omme bestoppende Mer dije boterige dije is smerich ende morwende Item tmelck is ghoet ende ghesont als dat lichaem eerst wel ghezuuert is. ende datmens te maten nemet in bequamen tiden ende is den bloede ghelijckende ende neemtment anders soe maectet veel quade humoren. Item tmelck sal hebben vijer qualithe ten dat men ȳmer ghoet prijsen sal Als verwe lucht natticheijt ende smake. Dije verwe sal zeer wit zijn ende claer ende vre mede vander gheluheijt ende vander roetheijt ende sonderlinghe vander donckerheijt. Ende dije lucht sal bequaem zijn ende zuet. dije natticheijt sal wesen tusschen groef ende subtijl daer dit dat teijken of is. Datmen enen droppel op dat vijer sette ende dat hij dan te samē blijuet ende oeck nijet en scheijdet Welke forme vanden droppel benedē breet is ende bouen scharp. Ende die smake sal bequaem wesen dije niet zuer noch soudt en is. Ende onder dese onderscheijden vanden melcke seijtmen dat wijfs melck die beste is ende meest ghetempert tot des menschen behoef wāt alle melck volghet dije natuere ende dije complexien des dijers dijes tmelc is. Ende want die menschelijcke complexie meest ghetempert is soe is des wijfs melck die ghesontste. Waer bij dattet zeer voedende is ende vuchtende ende die arterien saeftende eñ sonderlinghe dije oghen. ende bouen is

veel vanden melck ghesept in elcken
capittel der dyeren dye melck gheuen.
Ende noch meer segghen sal als hier
nae volghet ende eerst vanden keme-
len melck zc.

Dat lx.ca vādenkemels melck

Lack camelinum dat is kemeels
melck dat wt heeter complexien
eens dyers comet want het is theetste
van hem allen ende het is dat dunste.
ende nemmermeer smerich ende nem-
mermeer vuedelijck Het is hete bestop
pende ende openende ende daer om ist
ghoet den ghenen dye twater laden.
Zijn smake is sout eñ scharp ende daer
om ist snidende eñ subtilende ende dye
groefheden dunnende Soeckt bouen
vanden kemel inden tractate vanden
dyeren zc.

Dat lxi.ca.vāder koe melc.

Lack vaccinum dats koe melck en
de is den kemels melck contrari
Want die koe en heuet nerghents nae
alsoe veel hetten dat si die smerichept
des bloets nae haer trecken mach en-
de daer omme so werdt haer melc zeer
smerich ende het is zeer voedende.
Dye oude meesters segghen dat die di
ghen haestelicste ende best voeden dye
lichtelicste in bloede verwandelt wer-
den. ende vet melck voedt bet dan die
vettichept die heeter is Item tmelc
datter nutste is ter menschelijcker com
plexien dat is vrouwen zock. Eñ hoe
dat der borsten naerder leit hoe dattet
beter is Ende het is oeck tnutste teghē
tvenijn teghen die zerichept der nyerē
ende der blasen teghens die wondē vā
der longhē ist dattet vāder luchtē niet
ghequetst en wordt noch verwandelt.
ende het helpt den ghenen dye twater
laden. Item koe melc is groef eñ myn
nat eñ waterich ende myn scharp ende
min boterich ende daer om voedet wel
eñ is der maghen ghoet ende starct de
leden eñ vercoelt die hetten der leuerē
ende maket tlichaem vet eñ meerretet
ende gheneest die wōden vanden dar-
men ende vander moederen Item wā
neer dat men daer riuier stenē in lescht
soe ist veel te ghesonder wāt zijn wate
richept werter mede verteert.

Dat lxij.ca.vāden ghepten melck.

Lac caprinum dat is gheptē melc
ende dit hout dat middel tusschē
den onderschepden voerschreuē Want
men sept dattet in sinen dryen substan-
cien tghesontste is na den vrouwē melc
Ende het is zeer ghetempert eñ daer
omme ist mit zuker ghenomen sonder
linge goet tegens die wonden vā d lon
ghen der nyeren ende der blazen En-
de zijn weye vanden kese eñ vād boter
ghescheyden is zuuerende eñ die cole
ra verduwende Eñ veel gheptē melcs
ghedroncken wordt inder maghē bewrō
ghelt lichtelijcken eñ daer om salment
temperen mit een luttelkē honichs eñ
mit wat sal gemmē eñ dan en salt nem
mermeer gecoaguleert werdē ende al
waert inder maghē bestaē te coagulerē
het soude ghescheydē werdē Eñ want
die gheptē gheuoet werdē vandē loue
ren eñ vāden wtersten der bomē eñ der
crudē soe is haer melc mynst waterich
ende der maghen bequaemste. Want
na dyen dat die weyde is daer die bees
ten in ghaen daer nae wertet melc dic
ke of dun zuet of zuer stoppēde of lax
erende zcete.

Dat lxiiij.ca. vā quicken melck

Lac pecorinum dats quicken melc als der schapen dats min heet eñ droeghe dan dat koemelck eñ heeft min boteren ende meer weys eñ daer omme voedet minste eñ daer omme en becomet tlichaem niet alsoe wel als dat koemelck Wāt dat werdt bewesen vanden zwaricheyt zÿns rokes of zÿn re luchten Want galienus seyt dat sca pen melc zwaerre lucht heuet dan dat koemelc ende daer omme ist meer fleu matich eñ het voedt meer dan dz gheyten mer myn dan dat coyen Want het is min ghetempert dan dat gheyten melck. zc.

Dz lxv.ca. vā ezels melc.

Lac azininum dats ezels melc dit is ghetempert ende voedende eñ den buuck resoluerende ende die zee‑nen vermorwende ende die lede ouer‑mits zÿnre droechten verhardende eñ die borst vuchtende eñ saftēde ende is ghoet teghen den hoest ende dē zwarē adem ende gheneest die wonden vanđ blasen zc.

Dz lxvi.ca. vā paerdē melc.

Lac caballinum dats paerdē melc heeft een ghelikenis by kemels melck inder subtilicheyt eñ inder schar picheyt eñ ouermits zÿnre hetten so ist helpende ende openende inder aposte men der moederen ende doet menstru‑um voert comen ist dat die sake vāden menstruosighen bloede heet is of droe ghe eñ dese proprieteyt heeft dit melc voer alle vāder als ysaac seyt.

Dz lxvij.ca. vā varckē melck

Lac porcinum dat is varken melc ysaac seyt dattet subtÿl eñ waterich is. wāt het blÿft ōgecoect om zÿnre cout‑heyt wil eñ blÿft oec ōuerduut eñ daer om ist dattet ter medicinen ghenomen wert soe gheuet cleyne of luttel baten. Mer neemt mēt ter spisen eñ coket mit te zape vā gharstē so maket goet vucht voetsel als die selue seyt zc.

Dat lxvij.ca. vāder dyeren melck.

Lac animalium tmelck dat dye rē dz biđ drachtē is dz is drach‑tich eñ waterich wāt die waterighe hu moren werdē vsaemt inden dyerē als si draghē eñ die mōt vāder moeđ wert ge slotē eñ tmelck wert mittē waterigē hu morē ghemengt eñ daer om is hem in dien tidē dat spuwē quaet eñ walghin‑ghe te makē eñ het is hardt te vduwē eñ laxeert dē buke eñ wrōghelt inđ ma ghē eñ maect veel quader siectē Het we derslaet die herssē eñ maect hoefzweer eñ stinckēde tandē eñ quadē adem ende veel ander passien.

Dat lxviij.ca. vāden weye

Serum dat is weye eñ is een wa‑terich deel des melcs dz gescey dē is vādē anderē deel des melcs ouer mits đ wrōghelinge of des rōsels wāt dat ronsel vghadert te ghađ die boteri ghe eñ die kasighe dele eñ scheyt dat‑ter nat is daer vā. Wes werckē bouē v telt werdē wāt die weye heeft macht te wasschen datter vuylt is wāt het was schet die darmē eñ die wōdē vādē dar‑mē eñ zuuertse vanden etter ende be‑neemt den dorst ende zafticht die scar‑picheyt vander roder coleren ende zu‑uert quade placken int aensichte ende rudicheyt ende ontstopt dye mylte en de die leuer zc.

Dat lxix.ca. vāder boter.

BVtirum dat is boter ende is die
bloem vandẽ melck ende heeft
veel vander hetten ende vander vuch
ticheyt mit veel luchticheden eñ daer
omme is si zeer smerich. Item butyrũ
is een substancie die natuerlijckẽ heet
ende vucht is slimich ende smerich die
der menschelijcker complexien nae bij
is als ysaac seyt Want dicwijl gheghe
ten maect si die maghe vuchtich ende
laxeert den buke ende sonderlinge als
si versch is ende daer omme als die sel
ue seyt soe ghelekẽ die oude meesters
die botter den olye die mit vettichedẽ
ghemenghet was segghende dat soe
wyese naem dat die spuwẽ mocht uter
borsten ende uter longhen alsoe verre
als daer eẽ aposteme is Want si is pro
perlick rypende ende die humorẽ scey-
dende eñ die ouerulоedicheyt der bor
sten zuuerẽde ist datmense mit honich
of mit zuker et mer dã is si mĩ ripende
mer si is te ghenoechlicker Item si we
derstaet den venijnde ende vuchtighet
die leden. Si scheydt ende rijpt wõder
lijcke zeer die apostemẽ ende wonden
der longhen der strotẽ ende der borstẽ
ende zaftighet die bijtinghe vãdẽ nye
ren ende vanden darmen ende si vmor
wet die vercrompen zenẽ ende die ver
crampt zijn als die selue seit Dat boter
in warmẽ melck ghesmouten ende ghe
droncken is een groete boete teghens
verghiffenisse mer men sals veel drinc
ken Wãt die boter ouermits hare sme
richeyt wille bestopt si die toepadẽ dat
si totter herten niet en clymmẽ dat zijn
die venijntheden want si trecket die ve
nijntheyt al tot haer Eñ ouermits spu
winghe leyt si die venijntheyt uten lij-
ue als die selue seyt ende men maectse
aldus. Men doettet melck in een lanck
houten vat ende daer steectmen in een
lanck hout daer theynden een ronde
schiue aen gheuestighet is die vol gha
teren is ende dan stoetmen alsoe lãghe
op ende neder datter te letsten vã dyer
hetten een vergaderinghe coemt bo
uen van vetticheden int ouerste vandẽ
melck ende dat ander alst weye ende
tmelc blijft benedẽ Eñ dese boter wert
dan te samẽ gheghadert eñ wordt ghe
vaecht eñ ghereynich vãden haren eñ
vander vuilnissen ende dan ghesouten
eñ in vaten gheslaghen ende wert also
ghehoudẽ tot menigherhãde nutscap
der menschen Mer hoe dat si verscher
is hoe dat si ghenoechlicker is eñ hoe
dat si bat smaect. eñ eerstweruẽ soe is si
morwe Mer nae als die hettẽ die vuch
tichedẽ allensken verteert soe werdt si
harder ende men machse oerbaren in
brye of oec mede in warmoes voer die
olye Ende als si alte out wert so crijcht
si een starcke lucht eñ smaect oeck veel
te qualicker eñ dan en is si nyet ghoet
in spysen nochtãs is si goet tot veel me
dicinen als saluẽ af te makẽ eñ tot an-
deren dinghẽ als scoenẽ eñ laersen me
de te smeren. zc.

Dat lxx. ca. vã kase.

CAseus dat is kase. Ysidorus
seyt libro vicesimo dat hi wordt
ghesept van carendo dat is van deruẽ.
daer omme dat hij alsoe langhe ghe-
druckt werdt dat hij des weyes derft
ende ghescheyden werdt vander wate
righer substancien. Item die kase is
heffe vanden melcke. Want als ysaac
seyt Die ghekaesde substãci des melcs

is cout eñ grof ende hardt te verduwẽ
wãt hi ghaet traechlic vãder maghen
ende hanghet meer ter bestoppinghe
waert dan ter laxeringhe ende is der
maghen der leueren ende der nyeren
zwaer ende der mylten mede waert dz
die steden bereet waren ter opilacien.
dat is ter bestoppinghe wãt hi maeckt
stenen in dye nyeren ende daer omme
om dese quade toevallen seyt constãti-
nus Dat vã naturẽ alle kasen quaet is.
nochtãs die kase die den melc naest is
die is min deerlic waer af dat ysaac seit
ende maect een onderscheyt tusschẽ dẽ
verschen den ouden eñ den middelba-
ren. die versche kase is die ghene dye
noch gheen quade humoren en maect.
wãt hi noch zueticheyt eñ watericheyt
in hem heeft vãdẽ melck eñ daer õme
is hi lichter te verduwẽ eñ hi voedt te
bat eñ laxeert te bat eñ sonderlinge ist
dat hi niet ghesouten en is. wãt die sou
ticheyt haelt hem zijn smake af. Want
die alte sout is die droecht alte zeer en
de is der maghen quaet. Mer een kase
die te maten ghesouten is die is best te
verduwẽ ende hindert der maghẽ min
ste. ende sonder soute werdt hij lichtelic
ke zuer ende die alte zeer ghesoutẽ is
die bijt die maghe ende õtsteket bloet.

Dat lxxi. ca. vã die oude kase

Vetus caseus dat is oude kaese
die is scharp ende zeer droghe
ende groef om te voeden ende schey-
det noede vter maghen ende dese scha
det in tween manierẽ Want zijn corrup
cie ende zijn groefheyt maect die ouer
uloedicheyt des voetsels groef ende õ
derftse. inder ander manieren schadet
hij Want ouermits die scharpheit des
lijfs soe keert hij alle andere dinghen
dye van anderswaert helpen souden.
Want ist dat sake dat hy groue humo-
ren inden lichaem vindet soe bereyt hij
ende maect stenen inder blasen ende in
der nyeren ende verghadert die groue
humoren die heet zijn in een ende ma-
ketse hart daer omme salmense scuwẽ
die alsoe onmaten out zijn Want hij en
brengt gheen hulp in noch oec gheen
voetsel noch men machs niet verdu-
wen noch hi en maect gheẽ goet bloet.
noch hi en vuchticht den buyke niet.
noch hi en doet gheen orijn makẽ mer
vindt hij vuchticheyt die maect hi droe
ghe Ende die smerichste is dye beste.
ende die ghaterighe kase ter wijlen dz
hij versch is die is ghesonder dan dye
alte oudt is. ende nae den eten een lut
telkijn gheghetẽ verduwet die spyse.
Mer voer den eten ghegheten stoppet
hy dat lichaem Ende men sal eten den
kase die is tusschen den ouden ende dẽ
ionghen want dat is die ghesontste. eñ
hoe dat hy meer natuerlicker hettẽ in
hem heuet hoe dat hy harder wort eñ
vaster aen den ledẽ cleeft Hier toe he-
uet ysaac gheseyt in dyetis Item dyas
corides eñ aristotil. segghẽ li. iij. c. wan
neer dat inden melck veel kaes is so ist
vã meerre spysen Item dyasco. seyt dz
die kase den venijn cõtrarie is. Want
ouermits zijnre groefheyt eñ vettich-
heyt soe stopt hi die toepadẽ õ aderẽ eñ
en laet dat venijn ter herten niet neder
clymmen. Een warm versch kaes trec
ket venijn wt alsmen dyen leyt op ve-
nijnde beten. ende dat machmen mer
ken Want alle dye witticheyden des
kaes werden in zwarticheden verwan

delt eñ hi is goet op antrax dat een ve nÿnde blader of puuſt is ende teghẽs anđ venÿnde apoſtemẽ daer op gelept eñ gheghetẽ Eñ out ſcapen kaes zeer ghewaſſchen mit ſoute eñ mit water. ende weder ghecoect ſtopt alle buuck euelen ghemenget mit bredeweghen zaet eñ mit enẽ doder vā enen eye en- de mit wat botterẽ eñ edicks ende hÿ dyent noch in veel dinghen ter medici nẽ als die ſelue ſept ꝛc.

Dat lxxÿ.ca.vādẽ geſtremdẽ melc

Coagelum dat is melc dat dicke ghewordẽ is inder maghẽ van zommighen dyerẽ Ouermits wes vir tuut tmelck vāden anderẽ dyerẽ bewrō ghelt werdt Ariſtotiles ſept li.iÿ.f.hoe dat melck dicker is hoe dattet kaſiger is eñ lubbigher of wrōgheliger. Mer tmelck eens dyers dat bouen gheẽ tā den en heeft wordt bewrōghelt. Item hÿ ſept aldaer dattet melck ghecoagu leert werdt vāden lubbe eñ vādẽ melck der vighẽ Wāt tmelck der vighẽ wert in wolle gheghadert daer nae werdet die wolle ghewaſſchen mit een luttel melcs eñ dat ſalmẽ vlucſhs in dat anđ doen eñ alſoe wertet al ghecoaguleert Item hi ſept aldaer datmen tlub niet en vynt dan inden buycke der zughen der dyerẽ die noch ederkaeuwen eñ in- dẽ ghenen die gheen tandẽ en hebbẽ ĩ beidẽ kinnebackẽ eñ wort niet geuōdẽ dā inden hazen. Eñ hoe dattet ouđ is hoe dattet beter is. eñ is ghoet teghẽs lopinghe des buucs vā enẽ cleynẽ ha- ſe eñ herte als die ſelue ariſtotiles ſept Item hÿ ſept libro decimoſexto het ge valt den melck dattet ghecoaguleert werdt ouermits den renſel dat is den lub. Want dat lubbe is melck daer die gheeſtelicke hetten in is ende daer om me helpet den melck ende houdet ſtaẽ de als dye ſparma des mans hout dat menſtrualighe bloet ſtaende inder moe der des wÿfs. Wāt die nature des mel kes ende des menſtruoſighen bloedes zÿn een dingen als de ſelue ſept aldaer Item men vindet lubbe inder magen eens dyers dat zughende is ende eder kaeuwende Mitten welcken ſout ghe menghet werdt ende alſoe wertet in- den roke ouer tſuer ghedroecht ende verhardt daermen een luttelken af ne- met in wat laeuwes melck ende latet ſolueren ende dat doetmen dan in alle dat ander melc datter al af ghecoagu leert werdt. Wten welcken openbaert dat alſulcken virtuut ſteedts ſchuylt in der ſubſtancien des lubbes als der ſub ſtancien des manlÿcken zades in is als ariſtotiles auicenna yſaac ende andere auctores ſegghen. Ende hier mede iſt ghenoech gheſept vandẽ liquorẽ dꝫ is vāden vuchticheden ꝛc.

Dꝫ lxxiÿ.ca.vā diueerſe vuchtichedẽ

Ende het zÿn zommighe virtu- ten die alſoe wel aenhanghen- dẽ zÿn den humoren dat zÿn vuchtich heden als den liquoren ende anderen dinghen vanden welcken wÿ hier mit corten woerden zommighe dinghen in zaeyn ſullen. want nae menigherhā de complexien ende virtuten dye di- ueerſe dinghen bouen ghaende zÿn. werden menigherhande werckinghe gheuōden als is die openẽde ōtuut die ripẽde die zuuerẽde ꝛc. eñ de openẽde

virtuut werdt ouermits heten eñ droe
ghen in subtijlre substancien alst open-
baert indẽ eyuuns of inden zape vãden
poneyden ende in aluun ende in deser
ghelijck Wt welcker confectien die mõ
den vanden aderen gheopent werden
ende die aenbeyen gheopenbaert wer
den als constantinus seyt Ende die dũ
nende virtuut sal wercken ouermits he
ten ende vuchten want die hetten doer
ghaet die substancie des dinghes eñ al
scheydende opẽt si die vuchticheyt die
haer onderdanich is alst openbaert in-
der pappelen ende inden middelẽ bast
vanden vlieder ende in deser ghelike.
die welcke als si ghesoden zijn in olyen
maken die huut open ende dunne ende
reckense wt als die selue seyt. Item die
bestoppende virtuut ouermits couden
ende natten mit plomper substancien.
alst openbaert in draghanto ende in dz
witte vandẽ eye ende in deser ghelijck
Wãt dese ouermits hare slimicheyt eñ
hare plompicheyt der substancien vuol
len si die zweetgaten ende byndẽse mit
hare coutheyt. Item die virtuut dye
daer dickende is werdt ouermits cou-
den ende vuchten alst openbaert in mã
dragora die welcke als si gheleyt wert
op een huut maectse dicke als die selue
seyt Want ouermits der coutheyt dwi
ghet si die natste delen der vuchticheit
Want dye vuchticheyt eyschende dat
centrum maect die substanci dichter eñ
vaster ende daer om te dicker. onder-
wilen werct si ouermits heten eñ vuch
ten wãt die heten verteert de natste de
len eñ als die verteert zijn soe werden
die aerdighe delen alsoe veel te dicke
re Item die hardende werct ouermits

coutheden ende droecheden Wãt een
yghelijck qualitheyt tottẽ centrum toe
rende maect alle die substancie te har-
der Onderwijlen werct si bij couthedẽ
ende vuchtscheden die de natte deelen
dwinghende zijn eñ byndende alst opẽ
baert inden vorst ende inden yse onder
wylen ist ouermits heten ende droghẽ
die aerdighe delen dwinghende ende
daer om hardende alst openbaert indẽ
teghelen ende inden stijcke. Item dye
virtuut die serpende is werct ouermits
heten ende droghen mit grouer substã
cien wãt die hetten heeft dat subtijlste
op ende beroeret totter circumferenci
en ende dat ghaet scharp op ende dat-
ter groefste ende droechste is dat ney-
ghet totten centrum ende alsoe werdt
alle die substancie onghelijck Welcke
onghelijckicheyt is een sake vand̄ zar-
picheit sonder dese werct die coutheyt
zerpicheyt inden vuchten al dwinghẽ
de ende byndende die delen des din-
ghes ende die circumferenciẽ ende en
ghehenghet niet dat die aerdighe dey
len hem stropen totten vtersten. Waer
om dat die ouerste delen inden welckẽ
die coutheyt bouen ghaet werden den
sin scharpelijck ende zarpelijck buyten
ghetoent nae der menigherhãdicheyt
ende nae der inprentinghe dat materi
en als auicenna ende constantinus seg
ghen ende bouen gheseyt inden trac-
taet der elementarigher proprieteyten
Item die virtuut is morwende die wel
ke werckt byden heten ende bidẽ vuch
ten ende dat anter ouermits hettẽ dye
de vuchtighe deelen breet makende is
ende dunnende. ende dat deel vãdẽ de
len scheydende is als dyaltea doet die

vucht is ende een luttel warm nochtā opent si middelbaerlic ouermits haerder hetten. ende vter oueruloedichept haerre hettē maect si die humorē vloplic ende also morwet si. Of het daer om dat ouermits die hettē die daer bouen ghaende is op die waterighe ende aerdighe delen werdē mittē waterighen actractiuen totten binnēsten der luchtē ghereſolueert in morwen reghenen eñ druepelen Als nu van douwe nu vā haghel ende van snee als commentator sept ouer tvierde boeck metheororum. Het is den sin oec openbaer datmē mit craft der hetten harde dinghen morwe maect ende dat ouermits werckinghe der hetten die daer op coemt dye delen mitten delen naeuwe te ghader hanghen alst openbaert indē walle eñ in anderen smeltelicken dinghē op der welcker waterigher ende luchtiger delen die vierighe cracht domineert als commentator sept Item die ripende virtuut werct oec als die vduwende craft ouermits die hete ende die vuchte virtuut ghelÿckerwÿs dat die houdende craft bÿder couder ende droegher virtuut Ende ghelÿckerwÿs dat die wtstekende craft bÿder couder ende vuchter virtuten: ende als die begheerlÿcke craft principalÿcken werct ouermits ð heter ende der droegher virtuten. Item die aentreckende virtuut werckt ouermits heten ende droghen alst opēbaert in dÿptanno serapino ende in duuen quaet ende in deser ghelÿck. Ende die laxerende virtuut werct bÿden seluē virtutē mer starkeliker wāt die ghe weldelikē aētreckē die zÿn laxatiue als scamoney ꝛc. Eñ die coude werckē oec dwinghēde eñ bÿden vuchtē eñ saektigēde eñ vlietēde alst opēbaert indē prumē eñ indē thamerindē Item die ðrottēde werckē oeck mede ondwilē bÿ hetē eñ bÿ vuchtē eñ ondwilē oec sond de se. eñ die ripēde ouermits dē hetē ende dē droghē als die actractiue alst opē baert indē cātarides eñ indē flammula eñ deser ghelÿck die zeer heet zÿn dye pustē makē eñ wōden tolepsch harde haestelÿck Vādē anderē virtutē eñ dier ghelÿc is bouen ghesept li:iÿ. indē tractaet vādē boetē der siectē.

Dat lxxiiÿ. capi. van ghecorrumpeerde vuchtichept.

Putredo dat is een corrupcie der substācialiger vuchticheit comē de vter behoeftē der natuerlicker hettē daer eē vreemde hette bouē ghaet. Item die ōnatuerlike hettē werckēde in dat vuchte dat niet geregiert en werdet vāder natuerliker hettē is die sake die de vrottinghe inbrēgt als ghesept wordt ouer libro metheororum Wāt alle aerdighe cout verrot zwaerlicker dā dat warm als aristoti. sept eñ also doet dat ghecoaguleerde ouermits des couden vuulet te traechlÿcker alsmen sien mach indē yse eñ inden cristalle. eñ alle ghesodē als dz hete verrot traechlickē als aristo. sept. wāt die groethept ð hettē die de siedinghe ðhardēde is dye is starcker dā die hettē der luchtē of dye van anderswaert coemt eñ daer om en laetse haer niet verwinne noch en laet daer gheen ðwādelinge ghescien bidē siedende dinghē Wāt alle dat gheroert is ðvuult traechlÿcker dā dat niet gheroert en is als aristo. sept wāt die beroe

ringhe brẽgt een hettẽ in die bliuẽde is eñ ouerwect die natuerlike hettẽ. Item al le vlopẽde dinc verrot traechliker dan dat niet vlopẽde en is als die selue sept wãt die toevallẽde hettẽ vãder opghe houdender luchtẽ is siecker eñ crãcker dã die natuerlike hettẽ die gewõnẽ is vten beroerẽ of vter vlopinghe eñ daer om en laet si haer niet haestelic verwin nẽ Item alle lichaem vã veel groethe dẽ verrot traechlicker eñ min dan dpe clepn lichaem als die selue sept wãt alst lichaem heet soe heuet meer vã natuer licker hettẽ die de sake der verrottinghe wederstaende is alsoe oeck ist lichaem coudt soe wederstaet zpn natuerlpcke contheptbat der thoevallicker hetten die de verrottinghe in brengt indẽ groten lichaem dã inden clepnẽ lichaem eñ dz opẽbaert inder zee als aristotiles sept. wãt als die zee ghedeplt is soe verruult se schier. mer altemael nemmermeer. Eñ alsoe ist oec te sien in zommigẽ gro tẽ waterẽ der welcker delen als si ghe deelt zpn vãdẽ helẽ riuier verruplen si schier Eñ daer om in diẽ delen also ge deelt werdẽ wormẽ ouermits vuulinge Waer af dat die redẽ is wãt die natuer licke hettẽ die in hem schepkelende is schept dat subtpl vãden groeuẽ eñ dat aerdighe vãdẽ waterigẽ eñ vãdẽ luch tighen Eñ vter subtplre wateriger en de luchtigher substancien die ghescep den is ouermits hettẽ vandẽ groefsten deel die selue hetten die schepkelende is maect wormen ende ander dperen. Eñ dat is dat aristotile. sept wãt die na tuerlpcke schepkelende hettẽ doet me de vast staen eñ verkeert die ghescheп kelde dinghen inder naturen des diers ende dat is om die verrottinghe dpe ghemaect is ouermits craft der vreem der hetten van bupten alsoe als com mentator sept. Item die verrotte din ghen zpn den smake onghenoechlpck ende maken der maghen een walghin ghe ende si zpn van zwaerre luchten en de van quaden smake ende vã lelicker verwen ende si venpndẽ of besmetten der gheenre handen diese aentasten. ende si zpn der menscheliker complex ien contrari ende maken rasch corrupt bloet nochtans zpn si den serpentẽ en de den wormen een spise ende een voe dinghe. Item die dinghen die ter ver rottinghe ghesetzpn grppen rasch een corrupcie ende die verruulde ledẽ ver deruen dpe ghesonde. Ende want si dẽ gheest niet bp en zpn soe berouẽ si dpe leden vanden gheest die hem naest zpn ende tlit en mach niet ghenesen werdẽ dat beghint te verrottẽ ten si dattet ge schepden werde vander verrottinghe. Want die verruplt zpn en zpn niet nut dan alleen dat si afghesneden of ver barnt werden ende datmense en wech werpt. Item het zpn ander virtuten ouermits den welckẽ die natuer werct als die voedelike craft inden gropelpc ken dinghen ende inden dperen is win like craft alsoe wel indẽ twevoetighen als indẽ viervoetighẽ. dat is die eperen de virtuut alsoe wel in zommigẽ crupẽ dẽ dperẽ als indẽ vlieghẽdẽ Mer vãdẽ voedẽdẽ eñ vanden winnenden eñ van anderen die onder dien zpn als die hẽ dpenende zpn is ghenoch ghesept li. iiij. vander winninghe des menschen ꝫ li. xviij. vãder winninge der dperen int ghemepn. eñ daer om salmẽ vã hẽ zwi

ghen die virtuut om eyeren te ghecri-
ghen is inden dyeren die mit angheli-
gheu lichaem zijn als die stekende zijn
als inden serpēten indē spinnē indē scor
pionen eñ in deser ghelijc eñ indē zwē
mendē alst openbaert indē creeftē eñ in
deser ghelijck eñ indē gheuoghelt eñ i
allē tweevoetighen Want als aristoti-
les seyt libro v. dat die twevoetighe en
en wynnen gheen dyeren sonder dye
mensche zc.

Dat lxxv.ca. vanden eyeren.

DAer om ten eersten inden voer-
schreuē dieren dat af ghelnedē
saet werdt ghecoaguleert eñ transfor-
meert in zommighen cleynen lichaem
kens die morwe vucht eñ wittachtich
zijn Vanden welcken ouermits wercki
ghe menigherhāde dyeren gheschapē
werdē eñ alsulcke lichaemkēs zijn eyer
ghehieten daer omme dat si vucht zijn
eñ om dat si binnē vol vā humorē zijn.
als ysidorus seit li. xij. g. Wāt het is hu
midum dat is vucht dat van buytē hu-
morē heeft Mer het is humidum dat-
ter binnē is nochtās als die selue seyt
wanen zommighe dattet eye enē griex
en opghāck heeft die segghen die eye
ren littera allata Item zommighe eye
ren werden in allen windt ontfanghen
mer si en zijn niet heydens dan die mit
manlijcken hilic ōtfāghē werdē eñ mit
enē zadelijcken gheest doerschotē als
die selue seyt dat die craft der eyer also
groet is dat een houte mit dyē eyeren
ouergotē en mach niet barnē als die sel
ue seyt eñ als daer calck toe ghemēgt
is soe bindē si stuckē te samē als die sel-
ue seyt die eyer werdē eerst ghewōnen
daer na werdē si geformeert ouermits
der warmtē des moederlikē lichaems
eñ werdē ghebielt als ysidor9 seyt. Itē
aristotiles seyt li. iij. z v. dat die vogelē
visschen ende die serpētē eyer legghen
mer si schelē veel deen vādē anderē in-
der ghoetheyt eñ ider quaetheit eñ oec
inder groetheyt ider substācie eñ inder
qualiteytē eñ inder formē Item die vo
ghelen legghen in dat ghemeen eye-
rē int eynde vāder lentē eñ int beghi vā
dē zomer als aristotiles seyt li. v. sonđ
die zee voghel diemē alicio heyt want
die leyt zijn eyer int beghi vāde winter
eñ broet se xiiij. daghē eer die kukē vol-
bracht werdē seue daghē voer dat begi
des witers eñ seuē daghē na als simo-
nides seyt i sinē boke Eñ ysidorus seyt
vā desen voghel li. xij. dz aliciō sinē nest
maect aent ouer vāder zee des witers
vij: daghē eñ leyt een broet op die eyerē
eñ als hi broedt soe rust hi seuē daghē
als die zee vā zaftē winde is. wāt des
seuēdē dages soe laet die zee haer brul
len eñ dyen dyenst doet die natuer der
dighē op dat die voghel zijn ionghē wt
brenghen sal. Item plinius basilius
ende exameron ende oeck mede am-
brosius segghen dat dye ander voghe-
len tweeweruen eyeren legghen byn-
nen den iaer of meer Als die zwaluwē
Mer dye eerste eyeren werden verder
uen om des winters wille Mer die laet
ste eyeren dye werden volbracht Ende
die tamme voghelen legghen alle den
zomer Als die duuen ende dye hennē.
als dye selue aristotiles daer seyt. en-
de sonderlinghe als si wel gheuoedet
werden ende haer stede warm is.
Item aristotiles seyt libro sexto. a. dat
zommighe voghelen alle tiaer eyeren

legghen in iulio ende in december als hennen vanden welcken zommighe tweewerven des daghes legghen. ende die alte veel legghẽ steruẽ alte rasch Item die duve lept thyen werven des iaers onderwilen mer si lept luttel eyer Mer die henne lepter vele eñ die crom becte voghel luttel. Eñ zommighe leg ghen inden bomen die hol zijn eñ zom mighe in nesten eñ zommighe in holen der aerden ende zommighe int velt eñ zommighe in steenroetsen eñ zommighe inden sande als die struus die op zijn eyerẽ niet en broedt mer die zonne volbrenctse eñ si kiptse eñ si werden levende inden sande Eñ zommighe werden ghebroedt inden nesten opten bomen eñ zommighe in hoghen steẽroet sen ende zommighen inden rpede als die water voghelen. Item aristotiles sept oeck li.vi. dat die eyerẽ vãden voghelen zijn buyten hardt eñ zommige zijn van tween verwen wãt si zijn bynnen gheel eñ buytẽ wit. Item die eyeren der water voghelen werden ãders dan der ander voghelen eyeren die int drohge ghevoet werden wãt dat ghele is meer dan die helfte in desen. Itẽ si werdẽ oeck verwãdelt inder verwen Wãt der duven ende der hennen eyerẽ zijn wit ende die inden broecken nestelẽ zijn blonde ende zommighe zijn ghemaelt als die eyeren van sparwaren. Sijn schelen inder figuren Want zommighe zijn scharp ende zommige breet eñ eerst breet eñ boven scharp ende die langhe eyeren mit scharpen hoefden brenghen mannekens ende die rõt zijn brenghẽ wijfkens. Item in hetẽ landẽ pleechtmense te broeden inder messen ter zonnen ende kippen daer al wt als in egipten eñ in zommighen landen in warmẽ plumẽ als eens in eenre stat eẽ drancker dede die de eyer broedede in een plwm cussen eñ hi sepde dat hij den dranck alsoe lãghe veruolchde thent die kuken wt quamẽ Onderwilẽ werden oeck die eyer in warmẽ vatẽ geset eñ daer werdẽ kukẽ wt ghetoghẽ als die selue daer sept Eñ als dat saet des mãs inder moeder õtfãghẽ is soe werden die wyuẽ mittẽ wiuẽ te ghader ghemẽghet. eerstwerũẽ opẽbaret tzaet wit eñ nae roet oft bloet waer eñ na wertet mit allẽ gheel eñ daer nae allenskẽ als die nature werckt soe blijftet mit allen gheel int middel eñ wit int uterste. eñ alst veruolt wert soe salt wt ghaen ende dan wertet verwãdelt vander morwichept in hardicheden Wãt inden wtghanghe wertet ghecoaguleert ende werdt volcomelijcken hardt Wãt dye eyerẽ alsoe langhe als si inden buycke zijn soe zijn si gheel mit enen wittechtighen velliken ombewõdẽ Mer als si formeert zijn eñ volmaect soe werdẽ si hart eñ die hardicheit wert schael gheheptẽ eñ het is die selue schale die idẽ lobbe des eps is twelck embrio of folliculus is indẽ lichaem des kints dat thãs õtfãghẽ is Mer om die starcheit of om die groethept der hettẽ die indẽ lichaem des voghels bovẽ ghaẽde is. soe werdt si meer verhart ende dz was noet om die behoudinghe der binnenster vuchtichept. Item het legghen oeck veel voghelen windt eyer als dye hennẽ eñ die ghansen als aristotiles al daer sept li.ij. ende dat ghescheiet vãder overvloedichepden der humoren des

saedts die ouerulopende is inden lich-
aem des wijfs eñ die windt eyerẽ zijn
cleyn ende ontsmakelic eñ vuchter dan
die ander sonder harde schalen ende al
setmẽse onder een henne si en werden
niet verandert mer het blijft wit ende
gheel Jtem hete eyer werden gheuõ
den inden hennen inden ghansen indẽ
paeuwen ende inden duuen. Jtem
tkuken werdt inden eye gheformeert
ende werdt eer volbrocht inden zomer
dan inden winter. want die hennẽ eye-
ren werden ondopt inden achtienden
daghe des zomers ende opten xxvsten
dach indẽ winter eñ wãneer dattet zeer
donret soe werden die eyeren verderft
diemen broedt op die tijt ende also doẽ
si oeck als si dicwijl mit bloten handen
aenghetast werden Jtem die oude hẽ
nen legghẽ oeck eyer vã eenre iõgher
hennẽ zijn die minste int ghemeyn en-
de ist dat die hennen op haren eyeren
niet en broeden soe sullen si sieck werdẽ
ende verderuẽ. Ende een eye vanõ hen
nen wordt volmaect nae den hilick in-
den xviden daghe eñ zommighe voge
len en houden gheen wit in haren hilic
Mer twijf sprigt opt wijf ende dye mã
opten man als die velthoenre eñ dye
duuen Ende alsulcken hilic maect enẽ
stinckendẽ roke ende van dyen eyeren
en comen gheen ionghen mer si zijn on
vruchtbaer als die windt eyer als arist.
seyt. Jtem inden hennen eyeren na
dryen daghen des broedens openba-
ren teykenen vanden kukenen ende dã
climt dat gheel ten scharpe waert. en-
de tot dyer stat beghint die splitinghe
ende openbaert als een droeppel bloe
des int witte vanden eye ende is the-
ghin of dye materie des herten als ge
seyt werdt bouen inden tractaet van-
den voghelen vander winninghe des
kukens soeckt daer. Jtem dye eyerẽ
inden welcken twee doder zijn maken
dubbelde kuken of twee kuken. ende
werden onderschepden mit enen subti-
len vluze Dese twee dodren als aristo
tiles daer seyt ende dye voghelen dye
vleysch eten en legghen gheen eyeren
dan eens des iaers sonder die zwalu-
wen die tweewerue eyeren legghẽ bi
nen den iare. Ende dye aern leyt drye
eyeren ende dat derde werpet hi uten
neste ende hij broedt zijn eyeren xxx. da
ghen lanck Hier toe heuet aristotiles
gheseyt libro sexto. Jtem dye selue
seyt libro xvij dat die ghestachten võ vo
ghelen legghen volcomen eyeren mit
harden schalen ten si dat si bij ongeual
sieck werden. Jtem die voghelen die
veel winnen maken dicwijl windt eyerẽ
twelck den voghelen niet en gheualt
die van ghoeder vlucht zijn noch den
crombecten voghelen Want die voghe
len die veel eyeren legghẽ zijn van ve
le ouervloedicheden. Ende die ouer-
vloedicheyt des voetsels der crombec
ter voghelen ghaet in plumen ende in
vederen ende in nagelen. ende daer om
me is haer lichaem wat hardt mit een
re scharper borst eñ mager eñ daer om
en legghẽ alsulcke vogelẽ niet veel eye
rẽ noch si en hylicken niet veel. Jtem
dye voghelen dye grove lichamẽ heb
ben legghen dicwijle eyer om haerre
hetten wille des buucs Alsoe zijn oeck
cleyne voghelen mit cleynen lichamen
vã veel hilicx eñ legghẽ veel eyerẽ alst
openbaert in zommighen hennen dye

Welcke hoe dat si mynre zijn hoe dat si meer eyer legghen want alsulcker hennen spise ghaet voert in die schepnissen der eyeren Item die windt eyer en zijn inden voghelē niet vā ghoeder vluchten wāt haer ouerulodichept sal luttel wesen eñ daer omme maken si luttel wint eyeren Item het zijn zommighe voghelen soe wanneer dat si haer mannen ruken eñ haer stemmen horen soe werden si mit eyeren veruult wāt si zijn van veel spysen ende oueruloedichheden eñ van hettē. eñ daer omme zijn si van starckerē appetijt eñ makē haestelijck haren sparma eñ legghē rasch. wāt die oueruloedichept ghaet in dye nature der eyeren ouermits craftē der hetten Item die winninghe vandē eyerē sal wesen wanneer twijf sit op dye eyeren eñ sise warm maect Ende want een kuken inden eye niet volbracht en mach werdē sonder voetsel daer ōme settede die natuer die spyse bynnē indē eye eñ die eyeren behouē warmten om die cranckichept ende daer omme werden die eyer haestelick volbracht ī warmen daghen want die warme tijt helpt die verduwinghe der scheppinghe:
Item twit vandē eye is die materie die tkukē staende hout eñ die doder is dye spise des kukēs eñ zijn voetsel eñ daer omme is dat wit ende oec dat gheele ghescheidē mit eenre vluze om dz si vā eenre naturē niet en zijn eñ dye nature des witten is byna contrari der naturē des doders of des gheels eñ daer om werdt dat gheel beworen in coudē tidē eñ na dyē dattet gewarmt is so wertet vucht. eñ twit en werdt niet ghecongeleert vā coudē mer het wort vuchter eñ alst ghebradē wort soe wertet hart. eñ byder winninghe des kukens werttet oec dicke wāt die ōthoudighe des kukēs is daer om dattet kukē ouermits den nauel zijn spyse nemet vādē ghelē eñ des gheels in dien tidē is veel. wāt het sal vucht wesen ouermits die hettē wāt die spise vucht sal wesen eñ lichtelic verkeerlic is in spisen Hier toe heeft arist. ghesept li. xvi. Item ysaac sept in dietis dat die eyer die vā ghesondē dieren comē die ghetempert zijn dye zijn vādē besten voetsel eñ die inden vetten dieren zijn die zijn vā meerre voetsel eñ smakē best eñ alsoe ist oec vā dyen dye hilicken mittē mānekēs So hebbē dye hilickēde dyerē meerre hettē dā die niet en hilickē. alsoe oeck die ghewōnen zijn vādē iōcsten wāt in dyen werdt die meerre hettē ghehoudē Item die naturē vāden eyerē zijn ghemeynlic getempert eñ zijn ō mēschelijcker complexiē zeer na by mer dat witte is veel couder byder ghelikenis vanden doder inden smake eñ daer omme is dat wit zwaerre vā luchten eñ is oeck onuerduwelijcker eñ sonderlinghe vādē oudē genoch geldē nochtās zijn die doderē ghetempert eñ ō hettē na by als dye mānekēs niet en hilickē eñ daer ōme zijn si beter te verduwen eñ lichter eñ die ledē starckende eñ scheydē daer node af. Item tvoetsel vādē eyeren wert verwandelt nae dyen dat die dyerē zijn Vten welcken si ghewōnē werden Wāt die gewōnen werden van enen subtilen ghetemperden dyer als van enen velthoen of van eenre hennen dye prijstmen totter voedinghe ende zijn licht te verduwen ist dz si vādē ledē lichtelic ōtbōden wer

den waer bi dat si beter zijn totten regi
ment der ghesontheyt dã om die ledẽ
te starckẽ eñ die ghewõnẽ werdẽ vãdẽ
grouen eyeren die zijn hart te v̄duwen
eñ van quadẽ voetsel als die eyeren vã
den struys vãder ghans ende vanden
paeuwe die van quader luchten zijn eñ
hardt te v̄duwẽ eñ sonderlinghe vãdẽ
oudẽ of vãdẽ ghenẽ die mãnen deruen
Mer als si verduut werden soe werdẽ
si traechlicken vãdẽ ledẽ ontbondẽ. eñ
daer om zijn si beter om die ledẽ te starc
ken dã tottẽ regimẽt der ghesontheyt.
Eñ die ghewonnẽ zijn vã zommighen
mynre dinghen die zijn lichter eñ van-
den middelbaren ghetemperder want
si zijn vã volcomenre hetten eñ vã myn
re vuchtichedẽ eñ daer om zijn si goet
om die ghesontheyt te regieren eñ om
die ledẽ te cõforterẽ Item hoe dat die
eyer verscher zijn hoe dz si beter zijn eñ
hoe dat si ouder zijn hoe dat si min goet
zijn. Item si werden ouermits consten
v̄ vandelt viervoudelic anter si zijn ghe
braden of si zijn ghesoden of in een zop
ghecoect of si zijn ghekrijt eñ die gebra
den zijn dye zijn grouer dan die gheso-
den eñ harder te verduweu. want dye
haert verteert haer substancialige vuch
tichept eñ verdroechtse Eñ die onv̄ dye
asschen ghebraden werdẽ zijn quav̄ dã
die onghedect inden colen ghebraden
werden. Want die ghedect zijn mitter
asschen die en moghen haer vuchtich-
heyt niet wt laten ghaen al zwetende.
wãt die asschen bestoppense. eñ die op-
ten colen legghẽ die moghẽ harẽ ouer
uloedighẽ roke wt laten ghaen al zwe
tende eñ die werden zuuer Eñ die ghe
sodeu zijn inden water die zijn ghesonv̄
dan die ghebradẽ. want dye vuchtich-
heyt des waters ouermits hetten des
eyers wederuecht in zijnre substanciali
gher vuchticheyt te droghẽ ende daer
om werdẽ si myn droghẽde eñ v̄cnelen
die natuerlike hetten Item die eyeren
die ghesoden zijn mittẽ scalen zijn qua
der want die schalen en laten den roke
niet wilicken wt wazemẽ die daer ouer
uloeplic in is eñ daer om makẽ si windt
eñ opblasinghe eñ zwaricheyt der ma-
ghen ende van alle den buke Mer dye
eyer inden water ghebroken soe doer-
schiet die hette des ghetemperdẽ wa
ters eñ subtijlt zijn groefheyt eñ haelt
hem af dye zwaricheit der luchtẽ waer
bi dat dese ghesontste zijn Mer die do
deren alleen zijn meer droghende ende
stoppende. ende dye hardende zijn die
zijn droghende ende ghaen noede vter
maghen ende scieten traechliken doer
dẽ aderẽ Mer als si wel verduut zijn so
conforteren si zeer mer blyuen si onuer
duut soe bezwaren si die maghe eñ dye
darmen Mer die morwe zijn ende een
luttel bewronghelt die zijn myn drogẽ
de ende dye zijn best te verduwen want
si schieten rasch doer den aderen ende
zijn dye borst vuchtende vochtans zijn
si dye leden luttel starckende. Item
tusschen harden ende weecken so zijn si
middelbaer in haerre werckinghe en-
de leydinghe ende die ghekrijt eyeren
zijn quader dan alle die ander. Want
als si inder maghen blyuen soe zijn si
haest verkeert in roken ende in corrup-
cien. ende soe wat spyse si daer vynden
dye verderuen si mede ende makẽ een
zwaricheyt inder maghen ende maken
meer verdriets dã die ander eyer. hier

toe heuet plaac ghesept Item die eyer en zijn niet allen ghoet of nut ter spisen mer si zijn nut in menigherhanden medicinen ende si zijn vuchtighende ende die borst zaftighende ende die keel mede ende dye leden starckende ende brẽghen die verloren craften weder. ende helpen totter winninghen want en zijn daer gheen eyeren soe en can daer geẽ vrucht comen ende men gheneester gebarnden zeren mede vandẽ olye die vtẽ doderen coemt Item die doderen van den eyeren ghenesen venijnde apostemen als antrax ende deser ghelijc dat bladeren zijn die ghemeynlicken inden sterften comẽ wãt een doder rauwe vã enen eye ghenomen ende mit soute gemenghet doodt enen antrax Mer dat salmen dicwijl vernuwen als constantinus sept. Item dat wit vanden eye saeftícht daer grote hettẽ is ende doet dryntinghe ghaen sitten ende dwincgt lopende vuchticheyt ende helpt dẽ heten voeteuel Mer als si veruult eñ ghecorrumpeert zijn soe zijn si deerlick wãt si maken stanck ende walghinghe indẽ lyue ende doen spuwen ende brenghen schyer den doot in.

Dat lxxxvij.ca.vãdẽ slãghen eyer.

Ova aspidum dat zijn eyer vã slanghen dyemen aspis ofte aspidis heyt ende zijn cleyn ende rõt ende dõckerachtich gheel stĳckich ende taye binnen stinckende ende alte zeer venijndt. ende brenghetse voert al ront mit eenrehande zeenkens Der welcker venijn is zeer dodende daermen gheen boet teghen en vint als plini.sept Item het gheualt ondwilẽ als die selue sept dattet eye van aspis ghenõden werdet vãder padden ende werdt daer of ghevoedet daer eẽ worm wt comet die mitten ghesicht eñ mit blasen die luden eñ ander dyeren doot als die basiliscus. Eñ dese worm doot dẽ ghenẽ eerst die hem opvoet als die selue sept. Eñ dese selue proprietept roert plaac li. xl. in enen capittel daer hi sept Dat soe wye eyer ate van aspis die sal steruẽ. Item die glose sept dat vanden eyeren vã aspis een basiliscus ghewonnẽ werdt eñ vãdẽ venijndẽ iodẽ sal xpristus gheboren werden zc

Dz lxxxviij.ca:vãdẽ eyer d spynnẽ.

Ova aranee dat zijn eyer vãdẽ spinnen eñ dyer is veel mer cleyn mit cleynẽ spockelen ouergheстropt eñ vã malcanderen ghescheydẽ die venijndt eñ slimich zijn Die welcke waert dat si mit enighen gheual verloren waer soe ghaet die spinne eñ soectse vlucхs eñ brenghetse weder mit haren beck Ende van enen eye soe werden sonderlinghe veel eyeren ghewonnen also cleyne datmense naeuwe sien en can. ende nochtans alsoe rasch als si vten eye comen zijn soe beghinnen si te weuen also subtijllicken dat die behendicheyt der naturen ende oec dye virtuut hem verwonderen moghen van alsoe cleynen wercsken. Soeckt bouen van aranea. li.xviij. zc.

Dz lxxxix.ca.vãdẽ aernds eyer

Ova aquile dat zijn des aerndts eyeren ende dyer zijn luttel als des hauicks eyeren Want si leggen selden bouen dryen eyeren ende dicwyle werpt hi dat derde vten nest want dat brueden wert hem zuer op dye eyeren als aristotiles sept libro xv. Item hij

lept in sinē nest eenrehāde gemme mit sinen eperē dat die wighelaers segghē dat hi goet is teghens den donder. eñ daer om segghē si dat si den steen bydē eperē legghē op dat si vanden donder niet verderft en sullē werdē als plini9 sept zcete

Dat lxxix. ca. vādē ghāsen eperē

Anserina oua dat zijn gāsen eper eñ dese zijn groot eñ hart te ver duwē eñ dese werdē zwaerlic gebroedt eñ traechliker volbracht dā die hennē eperen zcetera.

Dat lxxx. ca. vādē eynden eperen.

Anatiua oua dat zijn eyndē eperē. eñ zijn meerre dā hēnē eper mer si en smakē allo wel niet noch en voedē alsoe oec niet als die hennē epren.

Dat lxxxi. ca. vād leeuwerckē eper.

Oua alaude dat zijn eper vā eēre leeuwerckē mer si zijn cleyn mit menigerhāde vwē eñ werdē gebroedt onder cleye eñ daer werdē si dicwijl gesl ōdē vā crupēdē dyerē of vā wezels

Dz lxxxij. ca. vā vlen eperen.

Oua bubonis dat zijn eperē vā enē vl mit eenre bruusscher schalē eñ si zijn cleyn eñ speckelich eñ hebbē veel vādē witte eñ luttel vādē doder eñ die kaeuwē pleghēghense te zupen als de vlen erghēt in holen sittē. eñ soe ghaet hi dā des nachtes eñ eet die eperē wed vādē kauwē eñ alsoe vechtē si onderlin ghe om haer eperen als aristotiles sept libro octauo zcete.

Dz lxxxiij. ca. vāden rauen eperen.

Oua corui dat zijn eperen van een re rauen eñ dier is veel als aristo tiles sept. ende werden alleen vanden wyuen ghebroedt ende daer en bynnē draecht die man den wyue haer spyse toe eñ werpter zommels wat vtē neste om des wille dattet alsoe veel is Item die rauen lept zijn eper eñ maect iōghē inc heetste vādē zomer twelc teghē der naturē is alre and voghel als petron9 sept Coru9 maturis frugib9 oua defert Dz is eē vaers eñ beduut dz die rauen zijn eper lept alst coern ryp is.

Dz lxxxiiij: ca. vāder zwanē eper

Oua cigni dat zijn zwaens eperen ende dyer is veel eñ si zijn groet eñ lancgworpelt mit harden schalen. eñ en smaken niet wel eñ si hebbē een zware lucht eñ si zijn harder te vduwē dan ghanzen eperen zcet.

Dz lxxxv. ca. vā cocodrillen eperē.

Oua cocodrilli dat zijn eperen van den cocodrillen eñ zijn meerder dan ghansen eperen ende si werden in der aerden ghebroet als nv vandē mā eñ als nv vanden wyue als plini9 sept libro octauo eñ die eper zijn venijnt eñ bynnen of si vol etters waren ende ruken eñ smaken qualickē ende dyese eet die sterfter af zc.

Dz lxxxvi. ca. vāder duuē eperen.

Oua columbe dat zijn duuen eper ende dese zijn myndner dan dye hennen eperen ende si zijn wit ende rōt ende een luttel lancgwerpelt smakelic ende heet ende voedende wel Ende d duuen eper zijn twee ende vanden enē coemt een manneken ende vanden an deren een wijfken Mer tmanneken sit des nachts op die eper ende twijfken des daghes als atistotiles sept li. viij. Mer si legghen dicwijl int iaer als thiē weruen ende in hetē lādē als in egiptē

soeket bouen li. xij.

Dat lxxxvij. ca. van slanghen eyeren

Ova colubri dat sijn eyer van eenre slangē die inđ duysternis pleecht te wonen eñ si maecter veel als die anđ serpenten doen eñ si sijn seer ront ende wittachtich of vucht eñ morwe vol etters eñ dodende eñ vol venijns

Dat lxxxviij. ca. van draken eyeren

Ova draconis dat sijn draken eyer eñ sijn seer groot eñ si sijn meerre eñ langher dan cocodrillen eyer of der struussen eyer als plinius seyt eñ is een dier dat binnen sijn eyer maect ende nz buten mer binnen werdē die iongē ghe formeert eñ volbracht eñ deser is luttel eñ veel myn dant is vādē anderen cru pende dieren mer si sijn meerre eñ bloe dich etterich venijnt eñ dodende

Dat lxxxix. ca. van valcken eyeren

Ova herodij dat sijn eyer van enen valke eñ dese sijn cleyn bont ende langwerpelt als die havicx eñ die sper wers eyer eñ daer isser luttel want alle crombect vogel eñ mit crōmen naghe len is vā starkerre vlucht dan ander vo ghelen eñ hi heeft luttel vuchticheden eñ luttel overvloedicheden eñ daer om leyt hi luttel eyer als aristo. seyt li. xvij

Dat xc. ca. van myeren eyereren

Ova formicarū dat sijn myerē eyer eñ si sijn seer cleyn eñ ront eñ wit tachtich die si buten den lichaē alleyncs ken ontfangen in heten scimmeligen ste den eñ wassen daer ter tijt toe dat si vol bracht werden. eñ waert dat si mit eni ghen geval verloren werdē so soudense die myeren weđ vergaderen eñ brengē se in horen holen si ruken wel. eñ si sijn medecinael als plini9 seyt want die bee ren meysterē hem daer mede

Dat xci. ca. van cranen eyeren

Ova gruis dat sijn cranen eyer de se sijn middelbaer groot bleke eñ hart onsmakelic vā swarten roke eñ vā quadē smake eñ quaet te ōduwen

Dat xcij. ca. van grifoens eyeren

Ova grifis dat sijn griffoens eyer eñ sijn meerre dan aerns eyer ende harder eñ inden smake eñ inđ luchtē swaerre eñ inder qualiteytē sijn si heter eñ droger eñ indē getale isser myn wāt bouen tween en leyt si niet ende broedt seer swaerliken zc. aristotiles

Dat xciij. ca. van hennen eyeren

Ova gallinarū dat sijn eyer vā hen nen eñ sijn meer ghetempert dan alle ander eñ sijn den voetsel des men schen alre bequaemlicste als bouen ge seyt is mer die wint eyer sijn onsmake lic eñ sijn den voetsel onnut daer af soe ket bouen int selue li. xij.

Dat xciiij. ca. van swaluwen eyeren

Ova yrundinū dat sijn zwaluen ey er eñ deser is veel want als aristo tiles seyt dat die voghelen mit cleynen lichaem legghen veel eyer als aristoti les seyt dat en gheen vogel die vleysch et en leyt twe werven inden iaer sonder die swaluwe die leyt twe werven eñ on derwilen maect si twe werven ionghen eñ die eerste eyer werden onderwilen ō derft om der couder wil mer die laetste werden volbracht als aristotiles seyt li bro vi.

Dat xcv. ca. van creeften eyeren

Ova cancrorū dat sijn eyer vā creef ten eerst werdē si tusschen dē bast ende den buke ende tusschē den start en de den rugghe binnen daer na werden

si buten gheseynt eñ werden onder den start vergadert eñ daer clonterē si ouer een hoep eñ werden ront eñ wassen also langhe thent si volbracht werden eñ si vergaen als si van des mans zaet niet ouergoten en werdē als aristo. seyt

Dat xcvi. ca. vā sprinckhaens eyeren

Ova locustarum dat sijn eyer vādē sprengerkens eñ wassen binnē eñ daer werter veel eñ si sijn seer cleyn eñ als dese wt gestort werden in een corrū perende lucht alst heet eñ vucht is op die grazen eñ op die telgeren so werter also veel dat si sonder getal werden

Dat xcvij. ca. van lacerten eyeren

Ova lacertarum dat sijn eyer vanden laceerten eñ sijn ghelijck den serpents eyeren mer si sijn meerre ende sijn heffende eñ si sijn venijnt mer nz al so venijnt als der serpenten eyer als plinius seyt

Dat xcviij. ca. van wuwen eyeren

Ova milui dat sijn wuwen eyer ende deser is luttel eñ si sijn cleyn eñ soffranich mit spockelen ouersprenkelt eñ si sijn wilder eñ droger dā der andere voghel eyer die opter aerden sijn ende hebben alte quaden smake eñ ruken qualiken

Dat xcix. ca. van dukers eyeren

Ova merguli dat sijn eyer vā enen dukerken dese sijn cleyn eñ deser is veel eñ si sijn hete eñ bont eñ wit eñ en scillen niet veel vāden eenden eyerē die int water swemmē datmē huus eenden noemt

Dat C. ca. van sperwer eyer

Ova nisi dat sijn sperwer eyer ende sijn cleyn bont heet eñ droghe eñ onderwilen leyt dye sperwer wint eyer als hi alte vet werdet

Dat C. ca. eñ een vā coturnix eyer

Ova coturnicis sijn den rauen eyeren ghelijc eñ men seyt dz si goet sijn den ghenen die vallen vāden grotē onghemake als plini⁹ seyt

Dat C. ca. eñ ij. van putoers eyer

Ova onacrocali dat sijn pytoers eyer eñ sijn ghelijc den gansen eyer mer minre eñ onsmakeliker eñ si ruken swaerre eñ si sijn min witte eñ harder te verduwen

Dat C. ca. eñ iij. van paeuwen eyer

Ova pauonis dat sijn paeuwen eyeren mit harden scalen eñ si broedet dertich dagen die pawin eñ dan ondoppen si eñ si leyt xij. eyer eñ een luttel myn. eñ twijf huudt hoer eyer voer den man want vonde hijse hi soudse breken als aristo. seyt

Dat C. ca. eñ iiij. van patrisen eyer

Ova perdicis dat sijn eyer vanden velthoen eñ si gheliken den duuē eyeren inder ghetempertheyt eñ inder complexien eñ inder grootheyt eñ dye een steelt den ander hoer eyer mer dese bedrieghenis en heeft geen vrucht wāt wanneer die ionghen ghekipt werden eñ si die stemme hoerre properre moeder horen so lopen si tot hoer ende latē die ghene diese ghestolen had als ysidorus seyt

Dat C. ca. eñ v. van musschen eyer

Ova passeris dat sijn musschen eyer de se sijn cleyn ende maect twe werven des iaers ionghen endr sonderlinghe ist dat die eerste eyeren niet verderft en werden mit enighen ongheval ende si sijn bouen maten hete ende doē die myeren heffen eñ si verwecken on-

cuulhept als hoer hersen doen als cõ-
stantinus sept

Dat C ca ende vi. van quackelen eyer

Ova quisculé dat sijn wachtelen ey
eren eñ si sijn cleyn eñ ront eñ min
re dã der velthoenre eyer ende meerre
dan lewerke eyer ende het is een cleyn
voghel ende is alsoe ghenoemt vandẽ
ghelude sijnre stemmen si is vleyschich
ende vederich eñ is van minre vlucht
dan die lewerck ende nestelt ondẽ tcleye
als die lewerke ende die wesels plegẽ
hoer eyer te nemen ende daer om dra-
ghet si hoer eyer in menigherhande ste
den ende op sommige broedet wijf mer
als si gekipt sijn so en sorchter die moe-
der niet veel om

Dat C. ca. eñ vij. van schilt padden ey
eren

Ova rinatricis dat sijn eyer vander
schilt padde diemen tortuca hiet. ende
is een venijnt serpẽt die twater venijnt
daer si in is eñ sijn als die eyer van colu
ber mer si sijn minre mit meer speckelẽ
eñ si sijn venijnder eñ quader dese rina-
trix broedt hoer eyer aen den kantẽ van
den water twelck si venijnt maect ende
daer is noch een ander schilt padde die
indẽ bosschen woent op tlant eñ dese is
goet sonder venijn

Dat C. ca. eñ viij. vanden struys eyer

Ova strucionis sijn seer groot ende
ront eñ si sijn seer wit mit harden
sculpen ende sijn onsmakelic eñ vã qua-
der luchten eñ wanneer dat die vre coẽt
dat hi eyer legghen sal so heeft hi sijn o
ghen totter sterrẽ diemen pliades hiet
eñ als hi die sterre ghesien heeft bijder
maent van iulius so graeft hi tsant en-
de maecter enen kule in eñ daer leyt hi
sijn eyer in ende dect den kule mit sande
ende als hi vanden eyeren een stuck is
so verghet hijt so waer hi die eyer ghe-
leyt heeft eñ dan en coemt hi daer niet
weder toe \mer die sonne coect die eyer
ende broedtse ende brengt die kuken wt
ende daer isser altoes een dat hi ṽsmaet
nochtans kent hi tkukẽ wel dz wt dien
eye ghecomen is eñ als si wt ghecomẽ
sijn so vergadert hijse eñ gaet daer me-
de wanderen ende besorcht hem teten
eñ sijn eyeren werden inden tempelen
ghehanghen tot eenre scierhept õ haer
re groothept wil eñ datmen der luttel
vint

Dat C. ca. eñ ix. van turtelduuen eyer

Ova turturis dat sijn eyer van een-
re turtelduue eñ sijn den duuen ey
eren ghelijc mer wat minre ende leyt in
leyntẽ twe eyer ende nz meer ten waer
dat die eerste eyer verderft worden als
aristotiles sept li. xvij. ende si leyt hoer
eyerẽ op harden houte als die duue en
de si mach broeden ende leggen tot xx.
iaren toe als aristotiles sept

Dat C. ca. eñ x. van weehops eyer

Ova vpupe sijn eyer vander hoppẽ
ende sijn eyer als der velthoenre
mer minre ende harder ende leliker võ
aensien eñ smaken qualiken ende ruken
swaerliker si werden gheuoedt eñ ghe
broedt inden dreck ende dese eyer die-
nen meest den toueraers tot hoerre to-
uerien als plini9 sept li. xxx

Dat C. ca. eñ xi. vande ghiers eyeren

Ova vulturis dat sijn eyer vanden
ghier eñ sijn groot als des aerns
eyer ende daer isser luttel want hi broet
swaerliken op sijn eyer ende si sijn swar
tachtich mit spockelen ouersprayt mit

varden scalen ende sijn van quaed luch-
ten ende van onghenoechliken smake
eñ onderwilen stoet hi sommighe vã si-
nen eyeren uten nest als dye aern doet
want hi en mach sijn ionghen niet lich-
teliken voeden als aristotiles seyt Dese
dinghen sijn thans ghenoech gheseyt
vanden eyeren eñ vander manierẽ des
legghens eñ van horen qualiteyten eñ
onderscheydinghe

Otten voerscreuen proprie
teyten die den dingen in ge
plant sijn so dunct mi ten les
ten nut eñ oerbaerlic wesen
datmen sommighe cleyne dinghen me
de inzaye die licht sijn vanden proprie-
teyten ende vãden onderscheyden der
ghetalen der ghewichten eñ der ghelu
den want als ysidorus seyt li. iij dat die
reden der ghetalen daer om niet te ver
smaden en is want in veel steden d' hey
ligher scriften licht die reden wtwaert
hoe veel die reden vanden ghetalẽ dat
sacrament behout want die reden is b-
gheefs gheseyt indẽ ghetale indẽ ghe
wicht eñ inder maten als gheseyt wort
sapiencie x. xi. want senarius numerus
dat is ghetal van sessen twelc in sinẽ de
len volcomen is beteykent die volco-
mentheyt der werelt ende alsoe ist vandẽ
anderen ghetale te verstaen want wi en
moghen niet weten sonder die leringe
des ghetals want wi onderkennen bij
dier leringe die vren der tiden waer af
dat wi bekennen die spacie des weder-
comende iaers eñ ouermits den gheta
le werden wi gheleert dat wi inder re-
keninghe nz ghescheent en werdẽ Nem
op tghetal inden dinghen eñ alle din-
ghen gaen te niet Vergader die reke-
ninghe eñ die onwetenscap sal al ghe-
vonden werden ~~eñ die onwetenscap sal
al ghevonden werden~~ . ende die luden
die niet rekenen en konnen en schelẽ nz
vanden stommen beesten want si sijn hẽ
ghelijc als ysidorus seyt aldaer . Item
oec vanden beghin van arismetrica wãt
nemmermeer en sal gheweten werden
wat triangulus is sonder tghetal van
drien Triangulus dat is een dinck dat
driehoect is eñ quadrangulus dat vier
hoect is noch men mach nz weten wat
quadrangulus is sonder tghetal vã vie
ren ende also voert vanden anderẽ wãt
het is kondich datmen gheen ambocht
leren en mach sonder kennisse des ghe
taels als hi daer seyt . vel mechanica
possidetur etce. mechanica ars dat is eẽ
konst van wat ambocht het si ist smeden
scoemaken zce. Item als die selue seyt
so ist tgetal een veelheyt die vergadert
is wt eenlicheden want enicheyt is wor
tel eñ zaet of moeder des ghetals niet
tghestacht of tghetal want die gedub-
belde enicheyt en is niet hebbende dat
ghetal daer si af wt ghinc. mer si is een
beghinsel alre ghetalen waer af dat al
le ghetal wt vloyt . want een is wortel

der menichfoudichept eñ is thoechste eñ tsimpelste eñ tcrachtichste vã hem al len die onder hem ghehouden sijn als aristotiles eñ auicenna segghen li. i. ca ij. want als een die wortel is eñ beghin vanden velen so houdet alle dinghẽ on der hem eñ alle dingen sijn in hem als in enen dinghe datter onder ghesets is als die selue sept ca. xxxiiij. wãt die pro prietept vãder enichept maect veelheit eñ houtse eñ gheeft haer twesen in alle haren delen eñ simpeliken te onthoudẽ als ghesept wort li. iij. ca. ij. Jtem wãt vnitas dat is enichept beghinsel is al- re dinghen eñ hoe dat dinck meer ghe neect der enichept hoe dattet meer der waerhept gheneect als die selue sept ca pit. ij. wãt enichept heeft hoer ter ma nieren vã eenre formen eñ dubbeltheit of twee deelichept als een materi ende daer õ hoe dat een dinc meer gaet tot- ter enichept alsó veel meer gaet si van- der dubbelehept eñ gheneect totter sim pelhept eñ hoe dattet meer wijct totter enichept also veel meer wiket tot encita tem want twesen en is niet voer die e- nichept als ghesept wort li. ij. ca. ix en de enichept en wert niet diueers ghe- maect dan om der materien want si een ophoutster is van hem allen als ghe- sept wort li. v. ca. xxxi. Tlof der enich- ept is alsoe groot bijden wisen dat veel luden sepden dat enichept die siele was eñ tghetal datter voertgaende was vã der enichept eñ sepden dat enichept eẽ beghinsel is eens pghelics dings dz al toes is eñ dat bescheyden is als auicẽ- na sept li. iij. ca. i. Jtem enichept is pri selic want het en gaet niet op van ghe- nen dinghen datmen tellen mach noch het en beghinter niet af mer si beghint van haer seluen vandẽ welken alle tel- linge beghint eñ alle tellinge wert we- der gheroepen als tot hoerre proper- re wortelen eñ beghin als die selue seit Jtẽ ouermits der simpelhept want een is dz niet ghedeplt en mach werdẽ als die selue sept ca. iij. voerwaer een is dz niet ghescheyden en wort inden werke noch inden ṽstande eñ alsulke enichept is beghin des getals als die selue daer sept Jtem die selue sept enichept is in- den welken veelhept niet en is twelck epnteliken verstaen wort vander eerster eñ vander simpelre enichept totter wel ker alle dinghen hoe seer si ghescheyp- felt sijn weder ghebracht werden want een wert menichfoudelic gesept alst nae openbaren sal Jtem ouermits der vol maecthept want die particularia dz sijn die zidel delen der welker alle gader in haer seluen volmaect sijn als si weðr ge- bracht sijn ter enichept want die geheel hept ende die volmaecthept wort den e nen gegheuen als aristotiles sept quin- to phisicorum ca. iiij. want dat volcomẽ is dat is ghenoech tot enen wesen als ghesept wort in libro de celo et mundo capitulo twe Jtem ouermits der sonð lingher waerdichept want een bi hẽ sel uen is dat alleen is als ghesept wort in libro metheororum capitulo xvi. eñ dat die sake der enichept is dat is wesentli ke een ende eerst meest waerdich Jtem een of enichept is menichfoudich als algazer sept het is een simpelic eñ het is een \nae wat \ ende simpelic een\ dat hietmen een inden welken veelheit nz en coemt noch inder daet noch inð mo ghentheit als enẽ stipken of een puuct

eñ enicheyt is simpelic een inden wel-
ken veelheyt niet en is inder daet\ mer
een dat na wat is wort menichfoudeli-
ken een ghehieten als een inden ghe-
slacht als die mensch eñ die os eñ eē in
der ghedaenten als sortes eñ plato eñ
een indē toeual als snee ende cerusε en
de een inder proporcien als een waghe
man eñ een scipman eñ een inden sub-
iect als zoet eñ wit in enigher substan-
cien een Item aristotiles seyt in princi-
pio phisicorum ca. v. Dattet een is in-
den toeual als twee accidencien dz sijn
twe toeuallen in enen subiect ende een
bi hem seluen menichfoudelic als eē in
der continuacien der welker een eynde
eñ een inder gedaenten of formen als
sortes of plato inden mēschen een indē
ghesiachte als die mensch eñ die os in
den diere ende een inder diffinicien als
die ghene der welker een diffinici is en
de een inđ onscheydelicheyt als een stip
ken of een punct ende een inden gheta
le als singulare ende een inder simpel-
heyt als twesen eñ een inder volmaect
heyt als een cirkel eñ een inder materi
en als alle lichamelike dingen Bernar
dus onderscheyt neghen manieren vā
enicheden want die natuerlike enicheit
is bequamelic eñ is op beyden ghesεt
ende die natuerlike enicheyt is in vier
voudighen onderscheyden .want som-
mighe ouermits vergaderinghe đ sche
lender dinghen die onderdeylt sijn en-
de die vergaderende enicheyt als veel
stenen maken enen hoep ende sommi-
ghe sijn ouermits te samen bindinghe đ
delen die formaliken schelende sijn en-
de also ist een settende enicheyt als ve-
le leden een lichaem ende sommighe o
uermits vergaderinge der schelender
dinghen inden ghesiacht ende inđ win-
ninghe des ghesiachts ende also ist een
vergaderde enicheyt als wanneer man
ende wijf twe sijn inden vleysch eñ som
mige ister ouermits enicheyt der natu-
ren die ouerdraghen schelende inđ per
soenliker enicheyt ende dit is een enich
eyt inder naturen mitter welker die sie-
le eñ tvleysch een mensch sijn Item die
danckelike enicheyt heeft oec vier on-
derscheydingen vanden welken die eer
ste is moghentlijc ouermits der welker
die doechdentlike mensch stantaftelick
in hem seluen eñ ongheschεyden ghe-
vonden wort van hem seluen. die ander
is consenteerlic ouermits caritaet indē
here is een siel ende een hert die derde
is die begeerlic is wanneer die siele mit
gode ouer al een ghelikenis heeft en-
de een geest mit hem \ hem mit begeer
ten aenhanghende Die vierde is ghe-
waerdighende ouermits die welke on
se aerde mitten woerden goods op ge-
nomen is totter enicheyt des godliken
persoens Item enicheyt der drieuou-
dicheyt is ghesεt bouen die natuerlike
ende begheerlike enicheyt welke enich
eyt alleen wesen moet ende singulaer
op dat daer in staet eñ rust wesen sal al-
re enicheden Item het openbaert vten
voerscreuen dinghen dat die alingheyt
ende die volmaectheyt der enicheyt ge
gheuen wort als aristotiles quinto phi-
sicorum seyt wāt dat altemael ende vol
comen niet en is dat wort int ghemeyn
niet ghehieten een als die selue seyt. eñ
sijn een inden getale der welker die ma

teri een is mer inđ formen sijn ẽ een der welker leste volcomentheyt een is ende gheheel altemael een inden gheslacht der welker form vanden predicaet een is mer die enicheyt die een beghin der getalen is en is gheen een inder materien mer inden ghetale als aristotiles seyt op dat selue eñ het is dat alre simpelste dinc dat eerst een onderstant is ende ouermits dien dinghe alle die ander. want in allen gheslachten is een beghinsel dat inden perticulaer is als indẽ verwen is een witticheyt ende in neumatibus dat is een maticheyt van sanghe een ghelupt is etce. als gesept wort li. x. metheororũ ca. iij. eñ daerom die ghetellighe eynlicheyt of enicheyt daer ẽ af begint ende totter welker alle ghetal der godliker enicheyt gheresolueert wert is een bescheydelike gelikenis ende figuer. want als ghesept wort iiij. metheororum ca. iij. dat eerste inden gheslacht der substancien is onscheydelic ende die eerste beruerer is ewich ende dat is god die vry is van alre materien die welke niet alleen en is dat eerste beginsel als een beroerer mer als een form ende een eynde ende dye leste daet en wert hẽ niet toe gemengt altemael ouermits moghentheyt want van dien enen gode inđ substãcien gaet alle creatuer werkeliken voert aen ende exempelijc als vander enicheyt alle ghetal van beghin voert gaet eñ tot hem als totten eynde alle dinghen gebracht werden alsoe werden alle die getalen totter eerster enicheyt gheresolueert op dattet een eynde van hem allen wesen sal die welke beghin is ende god die welke ghebenedijt is in secula seculorum

Van tghetal van tween

Totter enicheyt ghedaen een enicheyt maect een dubbeltheyt die welke nader enicheyt alre vniuersaliker ghetalen houdt dye naeste stede dat is die ander als ysidorus seyt ende dit ghetal datmen binarius hiet wert van sommighen onuolcomen gheiudiceert want ouermits binarium dz is bij den ghetal van tween werden wi vander enicheyt ghedeylt ende ghescheyden waer af dattet een mercke đ scheydinghe is mer als augustinus seyt int seste vander musiken ist dattet lasterlick is die vander enicheyt eerst gaet die is louelick want als hi wt gaet vander enicheyt so gheneect hi den ghetal van drien ande tret voert

Van tgetal van drien welc gelijct wort die drieuoudicheyt

Trinarius is een ghetal dat ghemaect is vander toedoeninghe der enicheyt totten ghetal van tween ende dit trinarius ghetal is theylichste onder den ghetalen. want in hem worden die voetstappen alder drieuoudicheyt gheuonden want ghelikerwijs dat die eerste enicheyt des eersten beghins beteykent enicheyt alsoe bediet oeck ende thoent dat ghetal van drien die godlicheyt eñ die drieuondicheyt đ

personē in gode als die winninge des soens vanden vader eñ den voertganc des heylighen gheests vanden vader ouermits den zoen In tghetal vā drien dede aristotiles toe den hoghen eñ den gloriosen god groot te maken als ghe seyt wort in li. de celo et mundo ca. ij. wāt het roept die heylige drieuoudich eyt eñ een yghelic creatuer voerseghet die gemaect is van deo trino ende vno inden ghetale inden ghewicht ende in der maten als geseyt wort sapiencie xi.

Vter toedoeninghe d̄ enicheyt tot ten ghetale van drien verrijst een ghetal van vieren die den name gheno men heeft vanđ viercanter figuren als ysidorus seyt Itez die viercante forme is meest stedich eñ vaste eñ daer om be teykent si meest die stedicheyt alder ker ken eñ die vasticheyt der trouwer sielē alsoe wel inden virtuten als inder con sten eñ inder leringhe die si begrijpt mit alle den heylighen die welcke is lanc heyt breetheyt hoecheyt eñ dieyheyt

Vter toedoeninghe d̄ enicheyt tot ten ghetale van vieren verrijst dat ander onghelijc ghetal als quinari⁹ dz is tghetal van viuen twelc tusschen die onghelike schelende eñ is die ander in den ghetale van tween vanden trinario dat is vanden getale van drien eñ daer om beteykenet die dicwijl die daer toe doen totter consten eñ totter leringhe d̄ ghelouen eñ der ewen nochtās ouer dz so worden die viue dwase maechdē en de die viue die de iocken der ossen cos ten noch ghehouden inden weelden d̄ vijf vleyscheliker sinnen

Vter toedoeninghe der enicheyt totten getale van viuen verrijst ende wast senarius dat is tghetal van sessen twelck dat eerste volcomen ghe tal is dat van sinen delen die onderwi len te gader bsament sijn weder gheeft die selue somme twelck inden ghetalen van enen niet gheuonden en wert dā in den ghetale van sessen noch inden ghe tale vā thienen dan in xxviij. ende daer om seyt boecius li. i. ca. xiiij. dattet ge tal van sessen is minre der doechdē wāt het en gaet niet ouerulopeliken voert noch en wert niet verminret weder om ghesepndt mer tusschen gheliken delē houdet dat middel noch en heeft niet te veel noch niet te luttel want senarius dat is ghetal van sessen houdt die helft van hem als tgetal van drien dat is tri narium ende dat derdendeel als bina rium dat is tghetal van tween ende dz seste deel als die enicheyt wāt ses enich eyden make een senarium ende twe tri narij maken enen senarium ende drie bi narij maken dat selue ghetal als senari um ende daer om dit ghetal van sessen beteykent inder scriften volcomentheit der gracien ende der virtuten

Septenarius dat is tghetal van se uenen twelc vander toedoeninge der vniteyten dat is der enicheyt tottē senarium ende onder die onghelike dz derde is beteykent die ouerulоedicheit der seuenuoldigher gracien die altoes wast ende vordert inden ghenen die ge loue houden der heyligher drienou-

dicheyt

Octonarius dat is tghetal vā achten twelc wasset ouermits toedoeninghe totten septenarium eñ wert ghemaect van tween ghelijken delen als vā tween quaternarien of van tween oneffenen die onghelijc sijn als van quinario ende van trinario beteykent een toedoeninghe der heylicheyt eñ der glori en inden lantscap die dien naest coēt die zeuenuoudighe graci hadden hier indē weghe die ghelijkicheyt der louen sal āt woerden der ghelijkicheyt der verdienten eñ der onghelijkicheyt der tormenten eñ der castijnghe der blijscappen eñ der perticularigher troestinghe. want die blijscap der martelaren gaet inden anderen delen die blijscap der cōfessorē eñ der maechden die ghehilict sijn bouen als die een sterre scheelt vādes ander inder claricheyt i. chorintheos xv. eñ daer om om die onghelike verdiente eñ blijscappē werdē die woninge der lichten diueers eñ onghelijc ghehieten int huys der vaders zc. iohannis xv

Nouenarius dat is ghetal van ix. twelc ouerloept ouermits toedoeninghe der enicheyt tot octonariū ende wort ghemaect van drieuoudighen trinario eñ heeft hem sonder middel mitten denario dat is mitten getal vā thienen alleen inder enicheyt schelende vā hem beteykent staet eñ glori der drieuoudigher yerarchien der enghelē vāden welken een ygheliic een ouerdracht heeft eñ een ghelikenis mitter drieuoudicheyt eñ heeft hem meer sonder middel tot god dan die ander creaturen

Denarius dat is tghetal van thienen twelck ouermits ouerwassinge der enicheyt nouenarium bouē gaet eñ is dorpel eñ eynde alre simpelre getalen eñ tbeghin alre ghecōponeerder ghetalen dats die gedubbelt sijn beteykent billiken onsen here cristum die welke alpha eñ o is eynde eñ beghin nz alleen beghin der simpelre creaturē \ mer oec salicheyt ende heylicheyt der menschen eñ der enghelen Item denarius numerus ist eerste ghetal sonđ wes toedoeninghe of wederuoudinghe tghetal nz voert op en climt twelc alst thien weruen in hem seluen gheleydt is maket een volcomen ghetal als centenarium dat is tghetal vā honderden twelc vāder lufter zide gaet in die rechter als beda sept. Item uten voer gheseyden dinghen openbaert dat vanden ghetallen dat een \ een vingher is dat anđ een lit dat derde is ghedubbelt die vinger hout simpel getalen van enen tot thienen toe. articulus dat is tlit hondert x. eñ die ander ghetalen van thienen ende dat ghecomponeerde dat is dz ghedubbelde omuangt den vingher eñ tlit als xi. xij. xiij. eñ alsO vanden anderen tot twintich die welke tander artikel is als dertich xl. etce. ende also vandē anderen tot honderdē toe ende thien weruen hōdert dusent indē welkē die waerdicheyt vanden denario sonder wes wederuoudinghe men tottē getale vā dusenden nz comen en kan Item tghetal neemt die qualiteyt eñ dat eynde uten enichedē die menigerhāde schepdinge voert ghestort hebben Item vandē ge

tal e iſt een effen ende dat ander oneffē
Dat effen ghetal is dat in tween gheli
ken delen ghedeylt mach werden \ als
twe vier vi. viij. Ende dat oneffen ghe
tal is dat van tween ghelikèn delen nz
gedeylt en mach werden daer en moet
een midael gebreken of ouerlopen als
drie vijf seuen Ende dye ander als ysi-
dorus seyt dat effen ghetal wert al-
dus ghedeylt want dat een is te gader
effen ende dat ander te gader oneffen
ende dat te gader effen is dat is dz ge-
deylt wert te gader na effenen gheta-
le ter tijt toe datmen coemt totter enich
eyt die onscheydelic is als in desen exē-
pel \ lxiiij. heeft een helft als xxxij. -
dese xvi. ende dese viij. ende acht vier
ende dese twe .ende twee een. ende dit
een is ondeplick ende singulaer ende te
gader oneffen ghetal is dit dz een dey
linghe neemt in oneffenen delen .ende
sijn delen bliuen onscheydelic als vi. x.
xiiij. xviij. xxx. l. etce. Pluchs alstu al-
sulke ghetalen deylen wilste so coemste
in een ghetal dattu niet deylen en mo-
gheste in ghelikèn delen Item dat on-
ghelijckelic effen ghetal is wes delen
ghelijck ghedeylt mogen werden mer
si en konnen totter enicheyt niet ghera-
ken als xxiiij. dese sonder middel ghe-
deylt makē twalef \anderweruen in die
ander helft ghedeylt makense vi. ende
die derde helfte maken si iij. mer voert
aen soe laet die deylinghe af mer daer
wort een ondeylsom eynde gheuonden
voer die enicheyt Item onghelijckelic
oneffen ghetal is twelc van enen onef
fenen ghetal oneffelic ghetelt wert als
vijftiē. xlix. die welke als si gedeylt sijn
als oneffen ghetalen werden vandē on
effenen ende vanden effenen ghedeylt
als seuenweruen seuen maken xlix. en-
de vijfweruen viue maken. xxv. Item
vanden ghelikèn ghetalen sommighe
werden oueruloedich gheheyten som-
mighe die gheminret sijn \ die ouerulue
dighe sijn der welker delen te gader ge
leydt gaen bouen hoerre vollicheyt als
duodenarius heeft vijf delen \ twalef-
te dele twelc is vnam sextam duo quar
tam ꝙ tres terciam ꝙ iiij. dimidiam ꝙ
sex vnum et duo z tres iiij. z sex te ga-
der gheleydt makē sexdecim Ende due
denarij numeri gaen der vollicheyt bo-
uen als die ander ghelijc veel Itez die
gheminrede ghetalen sijn dese dye mit
horen delen gherekent sijn ende makē
die minre somme .als is denarius wes
drie delen dat thiende een is dat is duo
dimidia dat is twee halue dat is viue.
want een ende twee ende viue makē oc
tonarium dat is acht ende vanden thie
nen verre tminste dese is ghelijc octona
rius ende ander veel die indē delē we
der ghebracht sijn bliuen beneden eñ
dat volcomen ghetal dat mit sinen de-
len volbracht wert als senarius dat is
tghetal van sessen dat heeft drie delen
als vi. terciam z dimidiam sex sunt vnū
terciam duo et dimidiam .s. iij. ende de
se delen in een somme ghelept als vnū
duo et tria maken een ghetal van ses-
sen ende verterent Item het sijn volco-
men ghetalen tusschen denarium vijf
ende tusschen centenarium xxviij. ende
beneden millenarium vijf hondert en-
de x c. eñ vi. eñ binnē x. dusēt .c. xxviij.
ende dese ghetalen sijn volmaect in vi.

ende in viij. werden si gheeyndt eñ dat onderwisselt als boecius seyt Item die volcomen ghetalen selstu selden vijnden ende dye lichtelic telliken sijn \ wãt als die selue seyt dair isser luttel die mit stantaftiger reghelen voert comen sijn Item die oueruloedighe eñ die geminret sijn dier sijn veel eñ sonder ordinancien ghescapen eñ vã genen sekeren eyn de eñ die oneffen getalen werden ald9 ghedeylt sommighe sijn simpel sommighe ghedubbelt eñ sommighe middelbaer die simpel sijn die ãders geen deel en hebben dan alleen een enicheyt \ als trinarius solam terciem eñ quinari9 solam quintam eñ septẽnarius die seuende alleen want desen is een deel alleen eñ die ghedubbelde sijn die niet ghemeten en werdẽ mitter enicheyt alleen mer si werden oeck mit enen vreemden ghetal voert ghebracht als ix. eñ xi. xxi. eñ xxv. wi segghen driewerwen drie ende seuenwerueẽ drie eñ driewernen viue eñ vijfwernen viue Item die middelbarẽ ghetalen sijn die slecht simpel sijn ende schinen onghedubbelt te wesen Inder ander manieren sijn si gedubbelt als in desen exempel ꝫ ix. ꝫ xxv. eñ tgetal vã ix. als dz ghelijct is so ist dat eerst ende ongedubbelt wãt ten heeft gheen ghemeyn ghetal dã alleen monadicũ tot xv is ghecompareert dat ander eñ dz gedubbelleert want in dien is tghetal gemeyn sonder monadicum dat is tghetal van drien die tghetal van ix. verteren sal et ter trini xxv.

IN eenre andere maniere werden die ghetalen ghedeylt want alle ghetal anter het wort gemerct bi hem seluẽ of tot watten bi hem seluen ist ghetal dat sonder enighe vertellinghe ghe seyt wort als ij. iij. v. vi. eñ deser ghelijc eñ tot watten is een ghetal dat al vertellende tot dien ghelijct wert als bi desen exempel iiij. tot ij. eñ als tghetal vã vieren totten getal van tween ghecompareert wert werden si twevoudelic ge seyt ꝫ ij. similiter vi. ad tria et viij. ad iiij. ꝫ x. ad v. eñ weder ij. tot enen drievoudelic eñ tot ij. ende ix. tot drien mer die gelike getalen die nader groothe yt ghelijck sijn als ij. tot ij. eñ ij. tot ij. x. x. tot C. tot C. Item die ongelike getalen die te gader een ongelikicheyt maken als drie tot twee ende vier tot drie etce. Ende vniuersaliken wanneer dat meerre den minre ende dat minre den meerren ghelijct wort dat wert ongheli jc ghe seyt ende dat meerre ghetal is die in hem heeft dat minre ghetal totten welken het ghelijct wort ende een luttel meer. ende die quaternarius heuet in hem trinarium ende sijn ij. ander delen ende alsoe vanden anderen ende dat minre ghetal is dz vanden meerrẽ onthouden wert totten welken hi ghelijct wort mit enigen van sinen dele als trinarius wort onthouden tot quinariũ dat is totten ghetal van viuen vã hem mit sinen tween delen ende dat menichfoudich ghetal dat heeft in hem dat mynre ghetal twewerven of driewernen of vierwernen of menichfoudelick als ij. ij. een als wanneer si ghecompareert sijn twivoudelic eñ tres ad vnum tres ad vnum tripliciter quatuor quadrupliciter ende alsoe vanden anderen weder om is menichfoudich ghetal dz binnen den menichfoudighen ghetal menichfoudelic onthoudẽ wort als van

tween bis iiij. quater eñ v. vijftwerũ eñ
alſo vanden anderen Superpticularis
numer⁹ is als wanneer dat ouerſte dat
nederſte ghetal onthoudt bijden welkẽ
het ghelijct wert alſo tot enen deel van
hem als bi deſen exempel totten getal
van tween datter gelijct is houdt in hẽ
ij. eñ onderwilẽ een die half deel is vã
tween alſo oec vier tot drien gelijct hou
dẽ in hẽ iij. eñ een ander twelc is dz der
dendeel van drien eñ alſo v. tot iiij. hou
den quaternarium eñ een anđ twelc dz
vierde deel is vã quaternario eñ alſo vã
den anderen Superpciens numer⁹ is
die dat nederſte mit allen hout eñ daer
na beyde die ander ij. of iij. delen of iiij
of v. delen of andere als bi deſen exẽ-
pel vi. ghecõpareert tot iij. ſo heeft qui
narius trinarium numerum eñ daer op
ſijn ij. deel als ij. vij. tot iiij. hebbẽ in hẽ
iiij. eñ ſijn ander delen als iij. alſo oec ix
tot v. gecõponeert hebben in hem viue
eñ ſijn ander delen viij. Subſuperperci
ens is dat ghehouden wert in numero
ſuperpcienti mit ſommige ſinen tween
of drien of meerre delen \ als aldus iij.
werden onthouden vã viuen mit ſinen
anderẽ tween delen als viue vã ix. mit
ſinen anderẽ delen eñ alſo vandẽ ande-
ren Subſuperpticularis getal is eẽ ge
tal dat gehouden wert int nederſte ge-
tal mit ſommighe van ſinen deel of die
helft of terdendeel tot viuen als ald⁹
ij. tot iij. iij. tor iiij. eñ iiij. tot v. eñ alſoe
vãden anderen multiplex pticularis nu
merus is dat gecõpareert is totten ne-
derſten getale mit ſommighe vã ſinen
deel als aldus quinarius ghecõpareert
tot binariũ hout in hẽ twewerruen ij. dz
is vier eñ een deel van hẽ eñ ix. ghecõ-
pareert tot iiij. houdẽ in hem ij. quater
narios eñ een enicheyt twelck een deel
is vandẽ nouenarius Multiplex ſuper
pticularis numer⁹ is dat ghecõpareert
is tot ſinen nederſten getale eñ houdt
dat menichfoudelic mit ſinen anderen
delen als viij. denarius gheconpareert
tot trinariũ houdt in hẽ twewerũ alſo
veel mit ſinen anderẽ delen eñ alſo oeck
xiiij. tot xij. gecõpareert houdẽ in hem
tweweruen vi. getalen als xij. mit ſinen
anderen delẽ alſoe xij. tot ix. houden in
hem bis bis ix. mit ſinen anderẽ delen
Submultiplex ſuperpciens numer⁹ is
twelc totten ouerſten gecõpareert ghe
houden wert vã hem menichfoudelick
mit ſommighe van ſinen delen \ eñ drie
ghecõpareert tot viij. werden twewer-
uen ghehouden mit ſinẽ tween delẽ als
yſidorus ſeyt

IN der derder manierẽ werdẽ dye
ghetalen ghedeylt na yſidor⁹ le-
re aldus Die ghetalen anter ſi ſijn diſ-
creet of cõtinentes Diſcretus numer⁹
dat is twelc mit diſcretis monadib⁹ ge
houden wert als aldus ij. iij. v. vi. ꝛc.
mer cõtinens numer⁹ is twelck als die
monades verſamẽt ſijn gehoudẽ wert
als trinari⁹ numer⁹ inđ grootheyt ghe
houden wert Dit ghetal wort gedeylt
als in linearen in ſuperficialem eñ in ſo
lidum \ eñ linealis ghetal is dat begin-
nende is vã monade recht wt geſcreuẽ
wort al tot ſonder eynde waer af dat al
pha geſcreuen wert voer een beteyke-
nis vãden linien wãt deſe letter alpha
beteykent enicheyt bidẽ griekẽ eñ ſupfi
cialis numer⁹ is alſo dz niet alleen inđ
lengden mer inđ bredẽ ghehoudẽ wert

als trigonus tetragon⁹ of quadrat⁹ pē-
tagonus of circularis dats ront om eñ
die ander die altoes in enē pleynē voe-
te dat is in superficie ghehoudē werdē
eñ daer om samen hier die figurē settē
voer enen exēpel want trigon⁹ numer⁹
alte mael geordineert driecāt. Quadra-
tus numer⁹ dat is viercāte ghetal dat
tetragonus numerus heit eñ is viercāt
Petagon⁹ of quīquāgul⁹ dz is vijfhoect
of vijf cant. Eñ circularis numerus is al
ront Ende is spericus eñ circularis wā
neer dat ghecyrkelt ront ghetal van hē
gemenichuoudicht op staet eñ wert we
der in hem ghekeert als ald⁹ in enē ex
empel quīquies quinq̄ quīquies dese cir
cules als yp in hem gemultipliceert is
so keert hi weder circulaerlic in hem sel
uen eñ maect een speram want vijfwer
uen xv. makē c. eñ xxv. of quīquies quī-
ni quīquies makē c. xxv. Solid⁹ nume-
rus is twelc inder lengden indē hoech
sten eñ inder breedē hout die ghetallike
natuer eñ die menichuoudighe deplin-
ghe der ghetalen hebben den simpelen
voert gelet alst openbaert inde woerdē
des heilighē pfiools. wes woerdē ic ouer
al ghevolghet bijn wten welkē claerli-
ken openbaert dat onder die menigher
handicheit der ghetalen schulē menich
fins die sacramenten der menigherhan
den verstandenissen der scriften die god
lic in gheblazen sijn eñ daer om als boe
cius sept li. v. ca. i. dat die const der geta
len is seer aen te dencken vandē wijsen
onder die constē dye men mathemati-
cas hept wāt van allen dinghen die indē
naturen sijn daer die philosophi af spre
ken so gaet arismetrica sciencia voer al-
le die ander want sonder getal en mach
die een letter der ander nyet toe gevoe
ghet werden. noch vergadert werden
noch die een sillaba en mach niet rechte
lic totter ander gheordineert werdē son
der ghetal noch men mach dat subiect
van sinen predicaet niet onderkennē eñ
deser ghelijc eñ daer om sept boeci⁹ dat
die const des tellens gaet voer alle an-
der consten want sonder den ghetale vā
drien en is gheen driehoect onder noch
sonder ghetal van vieren een vierhoect
dat is tetragonus of quadrangulus eñ
also vanden anderē eñ alsoe ist oec te siē
inden sanghers want musica is een soe-
ticheit der stēmen die den namē der ge
talen toe ghetepkent werdt als boeci⁹
sept alst openbaert in dyacesseron dya-
pente eñ in dyapason eñ inden anderen
ghelude van musike die niet ghenoemt
en werden tghetal en moet voer gaen
alsoe noch oec en mach die lope der ster
ren noch ope opganc vandē sterrē noch
die verwandelinghe der tiden en mach
ons niet openbaren waert dz wi mitter
hulpe des ghetaels nyet gheregeert
en werden want alle ghescepē dinghen
sijn ghefoermeert om des ghetals wille
als die selue seit ende tghetal was oec
een ghelikenis om exempel te gheuē
inden moede eñ inden sin des makers
die alle dinck ghescepen heeft want on
der die zekerheit sijn die ghetalen ghe
scepen ende onderscheiden drijewervē
drie oerdē der enghelen Onder seuen
ende onder trinario numerus werden
onderscheiden die virtutē ende die mo
ghentheden alre redeliker dinghen eñ
gheesteliker zielen ende die elementen
werden te samen ghebonden ouermits
die virtuut ende der consten des getals

ende op dat ick alsoe segghen mochte alle die gheestelikē ende lichameliken dinghen werden gebruuct also wel die hemelschen als dye aertschē ouermits vergaderinghe der ghetalen noch dye ghetalen en hebben gheen composicie onder hem seluē Mer si hebben een pro porcie wt hem seluen buten hem als bo ecius seit want inder substancien der ge talen vinden wi effen ende oneffen vtē welken alle ghetal ghemaect is welke ghetalen alle dinghen mit eenrehande moghentheit want si zeer onghelijc eñ contrarij sijn vergadert werden sonder enighe middel in eenre composicien en de inder gelikenis der proporcien noch tans dat si wt eenre winninghe als wt monades spruten waer af dattet open baer is dat alle ghetal begrepen wordt onder effen ende ondˀ oneffen ende een effen ghetale is dat in tween gheliken ghedeylt mach werden als daer tghe- tal van enen nyet tusschē en coemt mer dat oneffen ghetal is dat niet ghedeilt en mach werden in gheliken delen als tghetal van enen daer tusschen valt of na pyttogras leringhe. Dat effen ghe tal is twelck ghedeylt mach werdē on- der die selue metinghe inden alre min- sten delen ende inden meesten delē tmi ste als inder deylinghe ende tmeeste in der specien ende inder groothept recht ofstu deylen woutste C. in. l. ende tmeest te spaci is in. lij. eñ tminste vanˀ groot- heit is deylinghe wāt het en is niet eēs gedeylt ende en geen en mach die min re deylinghe ghehepten werdē dan in tween delen want dat enich effen ghe- tal wert in veel delen ghedeylt also oec wert die grootheit meer verminret alst openbaert in enen boem die in veel de- len ghehouwen wert mer dat getal der deylinghe of dye grootheit vander me nichuoudicheit wordt meest ghemeer- ret waer af die redē is als die selue seit dat die grootheit mach gheminret wer den ende ghedeylt sonder ghetal Mer tghetal wasset. ende gaet voert sonder eynde ende daer om die deilinghe des effens ghetals is nae dye alre meeste grootheit ende naā bescheidenre groot heyt is si alre minste ende dz oneffē ge tal is wes ghetallighe deylinghe is in tween ongheliken perticulen ende dat effen ghetal wert gedeylt in tween ge liken delen ende onderwilen in onghe- liken ende onderwilen wertet ghedeilt in ongelikē. als een deel der metinghe effen is ende dat ander deel oneffē en- de wanneer acht gdeylt werdē in vier ende vier in twaeleer ende oeck ses ende ses ende also vanden anderen. ende ist dat dat een deel der gheliken deylinge oneffen is soe sal dat ander van noden oneffen wesen als dat wanneer vi. ghe deilt werden in drien ende drie ende x. in viue ende in viuen ende viertien in seuen ende in seuen waer af dat in ghe liker deylinghe en sal die onghelikich- heit der ghelicheicheit of die ghelikich- heit der onghelikicheit toe ghemenget werden sonder alleen in binario dat een prins is der effenicheit eñ en ontfangt gheen onghelike deylinghe want hy is ghemaect van dubbelder enicheit ende vander eerster effenicheit der tweer eñ als dat effen ghetal ghedeylt werdt in ongheliken delen is dat zake dattet eē deel deylinghe effen is so sal dat ander oeck effen wesen alst ghetal van thien

ghedeylt worde in acht ende in twee of in ses ende in vyer ende also wãneer vi. gedeylt werdẽ in iiij. eñ in twe ꝛc. Mer ist zake dattet een deel der deylinge on effen waer so sal dat ander vã node on effen weseu als of tghtal van thien ge deyit worde in drie ende in seuẽ eñ viij. ghedeylt worde in drie ende in viue ende also vandẽ anderẽ noch het en mach nẽmermeer wesen als of dat een deel ṽ deylinghe effen waer eñ dat ander deel oneffen gheuondeu soude mogen werden of als dz een oneffen is is so mach dat ander effen verstaen werden eñ dat oneffen ghetal wert altoes by ongheliken delen ghedeylt mer altoes wert dz een deel der deyliughe der oneffenich heit toe ghepunt ende dat ander deel ṽ oneffenicheit als vij. ist dattu die deylste in drie ende in vier die eẽ porci wert effen gheuonden ende die ander oneffen ende dat vintmen int ghemeyn in allen oneffenen ghetalẽ Item vnitas dz is enicheyt of ghetal van enẽ is winster of moeder alre veelheyt also wel der effenicheit als der oneffenicheyt want ist dattu den oneffen ghetale een enitheit toe doetste so seistu van node een effen ghetal winnen ende so weder om doet stu een vanden effenen getale so maec stu een oneffen ghetal Item het is een helft van allen ghetalẽ dye niet te samẽ geset en syn ende mit natuerliker dispo sicien mit malkanderẽ versamẽt syn als in desen exempel ist dat gheseitwert i. ij. iij. ende allmen .i. doet tot ij. soe maket een ghetal van tween datmẽ binarium heyt tusschen i. iiij .een middel te wesen Item ist dat gheseyt wort ij. iij. iiij. tghe tal van enen ghedaeu tot binarium maket dat gtal van drien een middel te wesen tusschen binarium ende qnaternarium ende also oec ist dat gheseit wert iij. iiij. v. ende als een gedaen wert tot drie en makz een ghetal van iiij. tusschen iij. ende v. een middel te wesen ende alsoe ist voert te gaen vanden anderẽ op clim mende Item vanden delen des getals ende vanden specien des effens te gaẽ ende des oneffens is bouen gheseit en de alle dese vortganghende proporcien conueniencien ende differeecien deser ghetalen te veruolghen waer te lan ghe ende daer om syn dese dinghen vã den proprieteyten der getalen genoech gheseyt ende dat sullen wi alleen wetẽ dattet middel te vinden inden ghetalẽ zwaer is als ysidor⁹ seyt want het is zeker dat die ghetalen sonder einde syn wãt hoe veel dattu enich ghetal voerthaelste of trecste ende du waenste een eynde te maken ouermits toedoeninge van enen soe sultu alle dat effen ghetal ende dat oneffen verlenghen Item die redẽ ende die proprieteyten des middelẽ ge tals moechstu aldus aen dencken eerst vargaderen die eynden ende deylse ende du selste een middel vynden als aldus set voer die eyndẽ ses ende twaelf doetse te samẽ so hebste xviij. deylse ge lijc ende daer sullen neghen wesen ende dat is analogicum in arismetrica als tmiddel ghetal ende alsoe menich monades dattet den eersten bouẽ gaen vã also veel wertet verwonnen vanden einde als vanden vtersten want si verwinnen neghen ses in drien monadibus en de in alsoe veel vij. wert nouenarius ver wonnẽ als ysidorus seit li. ij.

Mensure autem et põdera dz is die

maten ende oeck dye ghewichten heb ben dicwijl stede inder scriften der wel ker reden ende proprieteiten beghinne hebben vander leringhe der geometri en want als ysidorus seyt libro secun do soe is geometrie een const van metē die welke in hoer houdt lyneamenten dat sijn maten dye recht wt gaen . ende specien of middelen die onder tusschen vallen ende figuren ende grootheiden ende ghetalen ende metinghē inden fi guren alst openbaert inden circulen in den triangulen inden quadrangulen eñ in pentagonis dat van . vijf hoecken is penta in griex dat is viue in duutsch eñ inden anderē sonder ghetal vandē wel ken alle thans die bootscap is veel din ghen daer af te vertrecken Mer luttel dinghen te roerē om die onnosele daer ysidorus ghewach af maect segghen de aldus / die metinghe vander geome trien is in vieren ghedeilt als int pleyn inder groothejt inder redelicheyt ende in dichter ende in vaster figuren Item die dichte ende vaste figuren sijn die ge houden werden inder lengden ende in der breden dye welke bij plato sijn indē ghetale viue die tallike grootheyt dye ghedeilt mach werden na den ghetalē die in arismetrica gheleert werden Itē die redelike grootheidē sijn der welker mate wij weten moghen ouermits oer del der reden als die onredelike groot heiden der welker grootheyt der matē niet bekent en is Item die dichte ende vaste figuren sijn die ghehoudē of ont houden werden inder lengdē inder bre den ende inder hoechten als is embus cubz ende die pleyn figuren dat sijn spe cies als die selue seyt wāt die eerste spe cies mit enen pleynē voete is een circu lus die circūducta heyt . dat is omghe deylt in wes middel een punct is ende dat punct heiten die meysters van geo metrien centrum mit enen pleynē voet aldus Item die vierside ghe figuer is int pleyn viercāt die onder vier rech te linien is aldus Item dyatrate cō gramon is dye figuer slecht aldus Item ortogonium is een pleyn figuer van enen rechten hoeke dat is een oype hoect ende heeft enen rechten hoeke al dus Item ysoplexos is een pleyn figuer eñ recht onder in dz dicht geiet aldus Item spera is een figuer die ront gheformeert is dye in allen delen euen dicht is aldus Item embz is een proper dichte figuer die welke in der lengden inder hoechten ende inder breetheit ghehoudē of onthoudē wert ende in dat dichte aldus Item typ lindrus is een viercante figuer hebbē de bouen een half cirkel aldus Itē conus is een figuer die benedē breet is ende gaet enghe op aldus Item pi ramis is een figuer die in eenre mani ren van viere vanden breden int scarpe opgaet aldus Item dese leryngye bruyct den eerstē bruyct welc deel ghee en is onder alle gadere die ghemeten moghen werden ende is dat minste nae den meten te spreken of tminste d atmē meten mach ende nochtans ist dat alre meest nader moghētheyt te sprekē wat het is ymmer tbegin alre linien vā wel ken beghin alle linien beghinnen ende voert gaen ende inden welken alle din ghen gheeyndt werden Inden anderē ghebruuct dese leringe eenre linien dye een rechte lancheit is sonder breetheit

des ghelijken vanden ghelijken leyt in horen puncten want aen den punct beghint si ende inden punct wordt si gheeindt ende dat superficies dat is tpleyne bouen is een breetheit sonder lengde Item die dickicheit heeft drierhande metinghe als breet lang ende diepe of hoech ende wt desen drien metinge is alle lichaem ghemaect als wten langhen vten breden ende vten diepen eñ wt desen driẽ heeft alle lichamelike substanci ghewicht ghetal ende maet wãt du moechste nae der constẽ des metens tmiddel vander geometrien vindẽ wãt wanneer syn eynden ghemultipliceert sy so doẽ si also veel als die middelẽ dye ghedubbelleert syn als in desen exempel vi. ende xij. ghemultipliceert makẽ tseuentich weruen dispondius ende die middelen viij. ende ix. gemultipliceert makẽ also veel als ysidor9 seit li. duodecimo Item circulus is een linie vandẽ punct totten punct biden centrum mit ghelijken spacien omgheleit Item circulus is die alre simpelste figuer ende die begripenste die nerghent hoeke en heuet tot geenre zyden buten op gevuert ende binnen ghehoelt ten lope seer bequamelick ende ter omweindinge wes circumferenci alte verre is van sinẽ pũctalighen center dat is recht midzen ende het is onder allẽ figurẽ die volmaectste ende loept alle figuren die figuerlic syn al õme ende houdt alle dingen mit machten binnen hem ende van nyemãt buten hem dan vã hoer seluen is dye figuer onthouden. alst openbaert inden cirkel des hemels die alle dinghen om gaet ende hi en wert niet omghegangẽ ende onthout alle dinghen eñ en wort van enighen anderen dinghen van buten niet onthouden waer af dat ysidor9 seyt ghelikerwys dat alle ghetal binnẽ thienen is also binnen den cirkel alre figuren wordt die õmeganck aldus besloten ende op dat ick mit corten woerden spreken mach soe volghen alle dinghen wonderliken zeer dye volmaectheit des cirkels ende dye circularighe reden mit eenrehãde natuerliker na volghinghe want die hemel wil ende begheert een circularighe form dat is eẽ ronde form ende den loepe der planetẽ ende die hemelen werden ront wederõme ghebuucht in hem seluen ende also werden die lopen der sterren der iaren ende der maenden ende die twiuelinge der menigherhande tiden ghesien van hem seluen beghinnen ende in hem seluen beginnen ende in hem seluẽ steeds weder comen ende also werken ende liden die elementen onderlinghe eñ schinen after te bliuen ouermits corrupcien die comen weder ouermits winninghe ende also die stedighe ebbinge eñ vloyinghe vander zee ebbẽ ende vloyen eñ als si af laten soe beghĩnne si weder eñ alsoe die bomen die vruchten ende dye zade die daer af ghenomẽ syn gaen vã hem seluen wt ende keren in hem seluẽ weder ende also die hemelsche gheestẽ gaen wt van gode ouermits sceppinge ende si werdẽ in god beroert ouermits begheerten ende daer om werden si wt gheseynt bi werkinghe ende keren weder tot gode ouermits werkinghe der gracien also is die redelike ziele vã aristotiles ghecompareert den cirkel ouermits hore volcomenheit eñ begripelicheit Item dye cirkel is alre meest van

allen figuren dye ghelike ōmeganghē
hebben ende daer om heeft alle die we
relt een ronde form die daer toe ghsca
pen is datten die ziele gripen sal ouer
mits den verstande Onse here god die
maker is alre dinghen wordt inden cir
kel beteykent want als themer seyt mo
nos wā monadē ende wederbuecht syn
min in hem want dye vader wint eñ wā
van ewicheydē die soen ende ouermits
dē soen ademde hi den heyligen geest
die een knoep is van beyden want god
die vader verstaet hem volcomelick vā
ewen ende al verstaende mynt hy hem
seluen volcomelic welke min ouer haer
seluen tot enen anderen dinghe niet en
strect Mer billiker om dat verstāt te ver
staen dat is tottē vader ende tottē soen
vanden welken dye min coemt weder-
buucht in hem seluen ter manieren van
enen cirkel want het is die selue god eñ
vader die verstandelick is inden wesen
ende al verstande den soen winnende en
de die soen ghewonnen vanden vader
ende dat verstant eñ die min voertgaen
de vanden vader ouermits den soen en
de die heilighe gheest is hē weder om
bueghende in hem beiden wten welkē
openbaren mach dat volcomenheyt is
inden godliken personen want die me-
nichuoudicheit en gaet dye ghetal der
drieuoudicheit niet bouē ende daer om
die ander philosoef was gemaecht wat
god was ende hy antwoerde aldꝰ god
is een verstandelic cirkel wes centrum
ouer al is ende circumferenci nerghent
wten welken openbaert dat dye reden
des cirkels verlicht in elken creatuer
Triangulus is een figuer hebben
de drie hoeken dye ghelijc sijn dē
tween rechten ende wat die rechte hoe
ke is dar sal anderswaert gheleert wer
den Item die groylike ziele die iij mo-
ghentheden in haer heeft als die win-
nende die voedende ende die vermeer
rende wort den triangulo dye eerste is
van alle den figuren in geometrie ghe
compareert dat is ghelikent want dye
groylike macht is die eerst van allē zie
len ende heeft in hoer ghetal van drien
der machten Item triangulꝰ is dye eer
ste onder die hoekighe formen wāt dye
dichte heeft die lancheit ende die breet
heit ende daer om alle figuer hebbēde
veel hoekē als tetragonꝰ die vierhoect
is ende pentagonus zc. besluut in hem
so menigē triangulos also menich linie
vanden enen hoeke totten anderen gé-
toghen werdē alst openbaert in quadrā
gulo die twee triangulos heeft als of-
men vanden enen hoeke totten anderē
die daer teghen staet een linie toge als
hier ende vanden anderē hoeke eē
ander linie daer teghen ghehaelt wor-
de sal vier triangulos houden als hier
ende alsoe in allen anderen figuren
ende deylen alsoe menighen triangulū
als dye figuer hoeken hoekē heeft als
een quadrangulus als die geleit is mit
vier linien so hout hi vier triangulos eñ
pentagonus viue ende exagonꝰ ses en
de eptagonus vij. ende also vanden an
deren als boecius seit li.ij.arismetrice c.
viij. ende die drie hoecte figuer alsoe bi
den hoeken ghetoghen in anderē figu
rē en wert niet geresolueert dan in hoer
seluen .ende wordt in drien triangulos
ghedeilt alst hier openbaert ende al
leyncsken dese figuer is een beghin der
breetheden als die andere ouerste slech

tichepden in dese figuer gheresolueert werdẽ ende dese en is ghene beghinsel derende noch en heeft beghin gheno- men van andere breetheit ende wort in hoer seluẽ ontbondẽ als die selue daer sept Item men mach gheen hoekelike figuer ghedencken si en heeft enen op ganc ende een beghinne van trpangu- lo wãt triangulus ist beghin ende eerste element alre formen ende figurẽ ende dat openbaert inden ghetalen wãt tge tal van vieren coemt wten ghetale van drien dat een triangulus is of een trigo nus ende wt enen die ghewonnen wort mit machten want enichept heeft dese digniteitscip die moeder is alre getalen dat si in hoer die craft behout niet allẽ inder daet mer inder machten alre ghe talen die van hoer comen als die selue boecius seit libro secundo capittulo deci mo octauo ende also penthagonus co- met wt den ghetale van vier dpe op hẽ gheset is ende opter enichept die de ste de van trangulus veruult eñ also mach ment tonen van alle den anderẽ dpemẽ tellen mach. want een pghelick ghetal wordt atloes ghewonnen wt eenre drie hoecter figueren als boecius daer indẽ terminis openbaerlic determineert set tende exempel in tetragonis pentago- nis exagonis eptagonis eñ in veel an- derẽ Item die driehoecte figuer heeft anders wat sonderlingher proprietep- ten want alle ander figuer mach hoer een fondament wesen ende wt dien fon damẽt wesen ende wt den fondomente alsoe daer onder ghese t mach op staen of risen een driehoecte figuer want alle andere figure gaet scarp op die in hoer houdende is een drie hoecte forme en- de hout oeck in hoer alsoe menighe tri angulos als dat fondament in hem sel uen slechte hoecken houdt als aldꝰ Is dat zake dz quadrangulus gheset wort voer een fondamẽt soe mach altoes op risen een scarpen figuer ende houdt in hem alsoe menighen triangel als tetra gonus menighe huecken heeft alst opẽ baert in deser selfder figuren ende ist fõ dament pentagona. dpe triangularis scarp op clpmmende mach oec hoeken betepkenen opt fondament \alst open- baert inder vierigher scarper figueren die welke ghe set is opt fondament van vpſ hoeken alst oeck is opt fondament van ses hoeken mach een vlamminge scarpe figuer op risen houdende open- baerlick ses triangulos ende alsoe oeck vanden anderen figuren. Ende dpe fi- guer vanden triangulus mach een seer scarpe vlamminghe fondament wesen als die selue sept ende in dien scarpẽ tri anghel mach wel een drieuoudich trian gulus geuonden werden nae drie hoe ken alst hier openbaert Item die god- like dispoſicie schpnt wonderlike dingẽ te doen in allen dinghen mer alre meest inden ghetalen ende oeck inden figurẽ alsoe wel oec inder tellinghe. als inder metinghe Jeem nv wil hi rusten vã de sen om der zwaricheit wille eñ õme die onepndelike menigherhandicheit wil- le der figuren want die merkinghe der singulaerre dinghen gheuen zeer gro- te notscap der leringhe van theologien alst openbaert in die figuer quadrangu lus die onder den figuren ende ghetalẽ die seer vaste is onderscheiden mit ghe

liken zÿden beteÿkenende die leringhe
der ewãgeliẽ die tot vier hoeken vanđ
werelt een onberuerlike waerheit hout
die vaſt is ende ſtedich als beda ſeÿt o-
uer geneſi Item die hoeken van veel fi
guren is een ghemeÿn ſubiect want al-
le die vorrſcreuen figurẽ werden ghe-
eÿndt onder die diuerſiteitſcap der hoe
ken Item die hoeken van tween linien
is een verwiſſelende mede rakinghe eñ
die hoeke wert verwandelt nader ma-
nieren dat ſi malkanderẽ rakẽ .want nv
gaet die hoeke recht nv crom nv weder
buecht nv ſcarp nv plomp Item groete
virtuut ſteect inden rechten triangulen
want in hem is alle virtuut die inden lÿ
nien is die totten hoeke lopen eñ wordt
gheſtarct om den toe lope ende om die
rakinghe vanden linien alſt openbaert
idẽ oghe dz alle digẽ begrÿpt onder dẽ
hoeke want die radien dÿe recht wt co-
men vanden dinghẽ datter gheſien is
maken een ſcarpicheit wes ſcarp inder
pupillen een fondamẽt is inden dingẽ
datter gheſien is ende die radien wer-
den in ghehoect inden center vandẽ pu
pillen ende ouermits dien ſcarpen hoe
ke wertet ghesicht geformeert ende hÿ
ſeÿt in twÿſte boeke vander materiẽ der
oghen dat die delen alſoe deen teghen
gheſeit dāđ eñ vã malkanderẽ ghesceÿ
den vergaderen inden hoekẽ ende wer
den te ſamen in een gheeindt Item lut
tel dinghen ſÿn hier in exempelen ghe-
ſet vander naturen der figurẽ ende der
hoeken op dat wi weten ſullen dinghẽ
die te bekennen ſÿn want die reden van
dien is noot tot menigherhande ſacra-
menten der heiliger ſcriften want ſi ſÿn
veel verborghen onder ghelikenis der

figuren ende der ghetalen want gheli-
kerwÿs dat een cirkel beteÿkent die re
delike ziele ende triangulus die groÿli
ke ziele alſoe beteÿkent quadrangulus
die gevuelike ziele wãt gelikerwÿs dz
quadrangulus mit eenre linien gheleÿt
vanden enen hoeke totten anderen die
daer teghen ſtaet twe triangulus hout
alſo heeft die geuoelike ziele die groÿ
lic is ſonder drie mogentheidẽ een om-
gripende virtuut ende een begheerlike
ende een toernichlike virtuut want dÿe
geuoelike ziele is groÿlic mer niet ver-
keert weder om ende alſo vanden ande
ren figuren werdẽ diueerſe heÿmellke
ende gheeſtelike reden wt ghetoghen
ende die gheeſtelike dinghen werdẽ dẽ
lichameliken dinghen toe gheuoecht

Ende onder deſen figuren werden
reden der matẽ ende der gewich
ten begrepen Item yſidorus ſeÿt libro
decimo ſexto int leſte capittel ſonđ een
dat die mate die hÿ mẽſura noemt in la
tÿn is een dinck dat mit ſinen tÿde om-
ſcreuen is ende dat is anters des lich-
aems of des tÿts of der ſpacien die een
ſtat heeft die mate des lichaems als đ
menſchẽ of des houts ende der ander
lichamebiker dinghẽ is lengde wãt alle
lichaem heeft ſÿn proper metinghe en
de mate als eẽ ſcepel een ẽmer een kan
een ſpÿnt ende deſer ghelikẽ Item dÿe
minſte mate dat is een deel vanden le-
pelen twelc een half dragma is wegen-
de ix. ſiliquas dat ſÿn zade of coornẽ eñ
als die ghedriuoudicht is ſo maect ſi eẽ
wicht die men concula heit want concu
la dz is een dragme eñ een half clacus
houdt thien dragmen eñ doetmen daer

vine toe so heitet oxifalus \acceptabulus hout xij. dragmen Cocula hout vi. toghen Enna begrijpt een pont eñ alst ghedubbelt is so houtet sextarium Itē sextarius is een maet van tween linien ende als die op ghnomen sijn so heptment bilibris \assumptus inden griecxen sermoen wert cenix gheheiten ende dat vijfwerven gheuouden maket gomor of adpate maect sextum congrariū nam cōiugacius viauetitur, sextarijs vā den welken sextarius den name ghenomē heeft Congium heeft den naem vā crescendo dat is van meerrē waer af dz pecunia dat ouermits weldaet ghegheven is \is congrarium gheheiten ende een pghelijc ghebieder ot heer die dpe gonit des volcx begherende was werp der maten wat toe. op dat si te mplder schinen souden Item congrariū is specialiken een mate der vuchter dinghen als van wijn van honich ende van olye ende deser gheliken wes dinck ende name te gader wij vanden romeynen allo gheheiten vinden Metrea is een mate van allen natten dynghen Modius is een mate van xliiij. pondē ende vā xxij. sextarien ende daer om ist een ghelike nisse goods ende eē figuer alre goeder werken god maecte xxij. werken binnē den werken der vij. daghen want indē eersten dage maecte god vij. als die on ghefoꝛmde natuer die enghelen tlicht of tfuer die ouerste hemelē twater die aerde ende die lucht |des anderen daghes makede hi tfirmamēt alleen des doꝛden daghes iiij. als die zeen die zaden die pryelē ende dye bomē des vierden daghes maecte hi drie dinghē als son maen ende sterren des vijftē dages maecte hi drie als visschen crupēde dieren ende voghelen des sesten daghes maecte hi vier dinghen als beesten quicke ende ghewoꝛmte der aerdē ende dē menschen ende xxij. ghestachtē der dinghen sijn ghemaect in ses daghen ende xxij. ghestachten sijn van adam tot iacob toe wt wes zade quā alle tgeslacht van psrahel ende daer sijn xxij. boeken vanden ouden testament ende xxij. elementen van letteren inden welken ghegheuen woꝛt alle die leringhe der hepligher scriften daer om in deser ghelikenissen hout modius die mate vā xxij. sextarien naeđ wtsettinge v moyses Item statum is een ghestacht vander maten nader manieren der prouincien van palestina ende begrijpt anderhalf mudde ende die name is wten ebreuschen genomen nochtans wert satum onderwilen ghenomē voer een mate van xx. sextarie als die selue sept Bathꝰ is een mate begripēde vijftich sextarien ende mē mach mit deser maten natte dingen meten ende droge. Amphora is een maet daermē wijn ende cooꝛn mede meet ende hout iuust drie ytaliaensche mudden Chados is oec geheiten een mate houdendē iij. emmeren dat hy hyer vrnas heit vꝛna is hyer in onsen duutsche een emer ghehepten int ghemepn mer hy settet hier voer een mate die een quartroen houdt Arcaba is oec een mate vā tweendetseuentich sextarien ghemaect ende is allo gheheiten om die lxxij.tonghen des volcx dat dpe werelt veruult heeft Gomoꝛ is een mate van xl. mudden als ysidorus sept of het is een mate van vyer mudden als dye gloze sept ouer exodi capittulo xvi. Choꝛos is een

mate van dertich mudden ende is also veel als een kemel draghen mach hyer toe heuet ysidorus ghesept libro decimosexto het sijn veel ander ghesachten van matē der welker namē nyet sonder groten sacrament der heiligher scriften sijn inghesapt bij ordinancien want elck vaetken daer men dinghen in houwen mach dat is onder den name der matē ghehouden alst openbaert in menigher hande exempelen Item acceptabulum is een vaetken daermen wine in proeuē sal die men tot goods dienst oerbarē sal of hi ghoet of quaet is Ampulla dat is een cleyn vaetken daer men nattichept in doet ende heit int ghemeyn een ampulle Alabastrum is een busse daermē zalue in doet ende heeft den name nae den steen ende men macher die selue al te langhe in houden onverderft als hy bouen sept inden tractaet vanden ghesteinten Archa dat is een besloten vaetken daermen dinghen in doet die men niet besien en wil hebben als een cofferen daer coemt archanum afdat is heymelic Bacha is een mate die ten wyne dient Calix is een mate van hout gemaket mit bandekens ghebonden ende is een beker geheitē Cathinū is eē aerdē vat daermē spize of dranck in doet Cabus dz is properlic geseit een vat daer men in coect als nv vleysch nv visch ende nv eyeren ende deser ghelijc eñ men hept alsulken vat oec cocula Cadus dz is een cleyn cupen houdende drie mudden Calachus dat is een corf van banden ghemaect daermen wijndruuen in haelt. ende vighen Crybrum dat is een ront vat hebbende inden boedem veel cleynre gaten ende men heptet een zeeue daermē tcoorn doer zuuert Cista dat is een cleyn kistken dat van hout of vā banden ghemacet is . eñ daer af coemt cistula datmen een doze hept of dies gelijcs Cophinus dat is een vat van houten banden ghemaect dreck asschen ende ander vulnissen mede wt te draghen Cymbia sijn ghesachten van dranckeN ende inden eynden langwerpelt . ende midzen breet als die buuck vanden scape Coclear is een instrumēt of een vat dat ghepunt is nader grootheit vandē monde daermen natte dyngen mede tē monde vuert Discus is een vat daermē wt eet ist warmoes ist vleysch of vissche z cetera Dolium dat is een hol vat dat van veel borderen te samen verghdert is myt consten Emicadyum is een olye vat ende houdt een half cadus Cadus is voer geseit Enephorum is een clein vaetkē d zwint hout wāt eno dz is wijn daer af coemt enuscis dat is eē vaetken daermen dranck in houdt van enen toghe Fyala dat is een vlessche vā glazē die beneden wijt is . ende bouen enghe daermen den wijn in onderkennē mach bider verwen Phylasterium dat is een cleyn glazen of cristallen vat daermen die reliquien der heiligen in houdt phylasterium mach oeck wel een huyt wesē daer dye ioden haer wytte in schreuen op dat si religioser soude schijnen te wesen Fiscus dat is een openbaer sack ende is een sacke . daermen sonderlinghe tscat gelt in vergadert datmen gheeft den coninghen daer af oec ghescreuen staet . dat cristus nyet en nam dat nam Fiscus dat is desee seluen sack Fyscella is een zeer cleynē vaetken van banden ghemaect ter manieren van bykorwen

mit lijm of mit peck besmeert als twat
was daer moyses in geset wert int wa-
ter of inder zee ganata is een ghehoel
de scuttel dye diep is als een cop ende
is ghesept van ganata voer canata dat
is ghehuelt ende daer is een g. gheset
voer een c. als ysidorus sept Gasophi-
lacium is een vat daermen tghelt van-
den tempel in gadert want phylaxe in
griex dat is verwaren in duutsche ydri-
als een vaetken daer men water in ha-
let dat is een bornkan wāt ydor in griex
is water in duutsch Canistrum dat is eē
vat van theenen of van rieden ghema-
ket daermen fruyt als appelen perē eñ
noten in draecht dat wy peenre heyten
ende het mach oec wel carcistum heytē
dat van witten bandekens gemaect is
lampas is een glazen vat dun / subtyle
ende brekelick slecht ende doerschinich
bouen wat bredachtich ront ende open
daermen olie in gyieten mach / ende be
neden enghe daer een leenment in han
ghen mach ende ontstekense mit vyere
inden tempel ende anderswaert eñ al-
le vaetken dat bouen lichtende is mach
een lamp heitē als hugo. seit soeket bo
uen libro decimoquinto vanden metal-
len int capittel vanden glazen Lucerna
dat is een vaetken daermen een kaers
in huudt ende men maket van glaze of
van doerschinēde hoern of van anderē
dinghen daer die kaers voer den windt
beschermt staet ende daer is lucius dat
is dye leenment vander kaers eñ daer
coemt lucerna af ende nyet van lux lu-
cis dat is een lycht ende sommige seg-
ghen licin⁹ of ligm⁹ of ligmen Lagena
dat is een wijn vaetken daermen dage
lix wijn in haelt ende is een vlesche eñ
men heytse oec barillus of costrell⁹ eñ
na dien dat die vlessche bynnen goet of
quaet is vā luchten daer na wert die wy
ne van smake eñ men maect alte goede
vlesschen van enen houte datmē tyama
riscus heit daer die wine enen smake af
neemt eñ die wine is oec goet gedronc
ken teghen die bestopte leuer of milten
om te scheiden die water balghe ende
die harthept als constantinus seit Laua
torium of labrū dat is een lode of een co
peren water vat mit pipen ende mit cō-
uuten daermen hantwater wt neemt Lē
ticula is een oly vaetken daer dat heili-
ghe olyzel in is ende is vā coper of vā
zilver ghemaect daer plachmen die co
ninghen ende die priesters mede te be-
striken als ysido. sept Lebes dat is een
vat daermen vleysch in coect ende wort
dicwijl zwart vander stedygher kokin-
ghe ende daer om moeten dicwile ghe
wreuen ende gezuuert wesen ende dye
spise wert dicwile verderft in alsulkē va
ten om des quaets copers wil ten si dz
si rasch wt ghetoghen wert Loculus dz
is een vat of een buydel daermē heyme
lick ghelt in lept datmen op leggen wil
een wijl tyts ende sōmige heytent bur-
silla of marsubium als ysidorus sept eñ
is in duutsche een bigordel Mulgariū
dat is een vat daermē in melket als ysi
do. sept Moelea is een scotel die groot
ende diep is ende is also ghenoemt vā
der rondicheit want alle ronde dinghē
heyten in griecx melas Nola dat is eē
cleyn clocsken dat wy een schel heyten
ende heeft den name van nola der stadt
in cāpanien daer si eerst geuondē werdt
ende mach oec een bel heyten dat den
voghelen aen den voeten ghehanghen

werdt eñ dye hondẽ aen den hals Olla dz is een pot daer men water ende alle dinghen in siedet eñ het hept bulla dye brubbelen die vandẽ zidẽ op lopẽ ende wazemen en wech aleynskẽ mitter luchtẽ parapsis dat is een viercant nap mit vier siden pathena dz is een vlack vaetken daer luttel in mach ende is ront eñ mach een patheen wesen die mẽ op die kelc leit Item pathera is een ghestacht van eenre vlesschen daermen wt drinct petulum heeft den naem van potare eñ het is dranc ist wijn ist bier of het mach een vat wesen daermẽ wt drinct so waer dattet af ghemaect is patella is een opẽ vat ende vlacker dã eẽ pot eñ mach een pan hepten ende men maectse van yser of van coper of van aerden ende is tot veel dinghen nut peluis dat is een beckẽ daermẽ handẽ of voetẽ in dwaet mit water pix is een vaetken vã buxus dat is van busbomẽ hout ghemaect eñ dat wi buxus heitẽ dat heptẽ die griecken pixis ende is in duutschen een doze ende men mactse oec van yuorien been van goude van siluer ende van menigẽ dinghen zalue ende electuariẽ in te doẽ ende veel ander dinghen Quisquilariũ is een vaetken daermen zemelen in gadert eñ mach een zemelkist heiten sartago heeft den naem vanđ barstinge des gheluuts want mẽ pleechter olye in te barnnẽ ende is een ghestachte van pannen daer men boter olye of ander vettichept in doet alsmen een hoen of een harst braet daermense wt droept als si daer onder gheset is datter tvet weder in vallen sal alsmen thoen begoten heuet ende is in duutsche ghenoemt een ganzepã siphon dat is een vat daer om

also genoemt dattet al blazende water wt stortet ende aldusdanige vaten hebben si oestwaert want als erghent enen brant is soe lopen si mit desen vaten vol waters ghevult ende lesschen den brãt daer mede ende si besprẽkelen die vloeren daer mede als si die veghen willen voer dat stuuen als ysidorus sept Rapatorium is een vaetken daer men die rapen in ontfaet als si wter aerden gegrauen werden ende men machse daer oec in zieden ende coken ende die selue Sciphus dat is een vaetken van houte van coper van ziluer of van glaze ghemaect dz wy mitter hant op heffen ende drincken daer wt als ysidorus sept Situla is ghesept van sitis dat is dorst daer õme dattet alte bequaem is dyen zeer dorst wt te drincken Sitarchia is een sack die die luden mede draghen als si wanderen daer si hoer spise ende linnen cleder in stekẽ mogen Sporta is een vat daermen throet in haelt ende is een mande Scutella is ghesept van scutum dat is in duutsch ghesept een bokelaer . want een scotel is gemaect als een bokelaer nader rondicheit als ysidorus seit Scrinnũ dat is eẽ cleyn kistgẽ of een screynken. dat mit yseren banden of mit leder ouer ghe toghen is daermen huusraet ende ghelt in pleecht te sluten . Salinũ dat is een vat daermen sout in doet Trifilis is alle vaten dat drye voeten heeft Thuribulum is een coperen of een siluerẽ vat dat benedẽ dicht is daer mẽ colẽ in leghgẽ mach die leuẽde sijn eñ heeft bouẽ een decsel dz al vol gaterẽ is daer die lucht wt treckẽ mach eñ in dien colẽ werptmen wierock ende daer suffumigeertmen die outarẽ mede eñ dat sacra

ment te hoechtiden Ventilabrum is eē instrument daermen tkaf mede vandē coern scheydet dat tlichste is dat dat ō drijftet ende tzwaerste blijft legghen. Vter is een wijnvat van leder ghemaket eñ is hoghe mit consten ghemaect eñ is ghesept van vterus dat is een buke wanttet vat is ghebuuct als ysidor. sept. Vrna dat is een born kan dat is bouen ghesept. Vrceolus is een vaetken daer men somtijts born in ghyet ende somtijts wijn soe watmen wille. Ende nochtans ist properlick dat vat daermē twater in set daermen die drinckpotten i spoelt ter herē tafelen Item noch zijn daer menigherhande gheslachten van vaten die inder heyliger scriften werden gheroert om veel ghelijckenissen willē in te verstaen. Met hier isser thās ghenoech gheset daermen exempelen wt nemen mach. Item noch zijn daer meer maten vander spacien die steden beslaen daer ysidorus af vertelt in deser manieren.

Mensura dz is een mate in duytsche eñ is soe wes gheeyndet werdt mit ghewichten. mit begryppen. mit lācghedē mit breethedē mit hoechheden ende mit moede. waer af dat onse meerrers alle die werelt daer mede ghemeten hebben Ende die deylē hebben si ghemeten in prouincien. ende die prouincien in conincrikē Welcke coninc riken si maten in steden. ende die stedē in lantschappen. ende die voert in ackeren. ende die voert in morghen landes eñ alsoe vast voert in passien in graden in cubitus in voeten in vncieu eñ hebbense alsoe alle ghedeylt ende ghesceyden alsoe dat si vanden meesten totten minsten toe niet onghedeylt ghelaten en hebben. Item digitus dat is tminste deel der wilder matē Vncicia heeft drye digitos inder matē die palm heuet vier vingherē inder matē die voetē xvi. die pas vijf voetē partica xi passen eñ x. voetē Eñ alle dese voerscreuē matē zijn indē lichaem als dye palm dye voeten zcet. Mer partica alleē wert ghedraghē ende is vā x. voetē Item actus wordt gheheyten eē mate inder breethe yt vā iiij. voetē eñ inder lencgtē. C. eñ xx. Clyma is eē spaci vā vier sidē hebbēde i allē sidē lx. voetē. Actus quadratus dat is die vierkāte actus eñ wordt ouer al gheeyndet mit C. eñ xx. voeten Alsoe is die ghedubbelde actus vādē morghenē des landes eñ dat vā hem toe ghedaen is neemt hy den naem. eñ actus vanden morghē is inden lengdē vā C. eñ xl. voetē eñ inder breedē C. eñ xx. Item het zijn veel ander ghesIachtē vā matē vādē welkē mē hier niet segghē en sal als die selue sept Mer hyer salmē verstaen dat dye acker dyemē stadialis heyt heeft C. eñ xxv. passen. dat is vi. c. voetē eñ xxv. Wes mate achtewerue ghetelt maect miliarium dat is tghetal vā dusendē die gemaect is vā xxv. m. voetē als ysidorus sept Item cētauria is eē acker vā cc. morghen die al soe hyet van c. morghen vāden ouden Mer nae ghedubbeleert hyelt hij altoes dē eersten naem als ysido. sept li. xv. int laetste capittel sonder eē vanden matē Eñ die matē der weghē werden menichsins ghenoemt Wāt die latijnsche heytent myliaria die griekē stadia die walschen leucas die vā egipten signes die van persien perasangas Ende

dat en is gheen wōder wāt alle spaciē
werdē ghehoudē in harē properē ghe-
talen eñ maten als die selue seyt Want
miliarium dat is een myle eñ wort mit
dusent passen gheeyndt wāt een myle
hout desent passen eñ vijf dusent voetē
Leuca wordt gheeynt mit dusent ende
vijf hondert passen Ende stadium dats
een achtendeel vā miliarium eñ is ghe
maect vā c.eñ xv.passen. Men seyt dat
hercules tbeghinsel van desen settede
daer omme dat hy alsoe veel weechs
liep mit enen adem eñ wāt hi nae also
veel spacien doe rustede soe heytē si dz
een stadium te wesen als ysidorus seyt
Twelck c.eñ xxv.voetē warē Via is eē
wech daer een waghen ghangē mach
eñ daer deen waghen den anderen te
moete coemt dā wijckē mach Ende die
een wech is openbaer eñ ghetredē die
ander is heymelic eñ onghetredē Dese
ghaet ter zeewaert die ander ter stat-
waert die derde ten bossche waert also
datter menigerhāde weghen zijn. Eñ
zommige wegē zijn heerstratē die mit
steen ghestraet zijn die recht wt ghaen
eñ zijn weedsaem eñ allē ludē ghemeē
daer gheē anxt noch wederstoet en val
let vā moerdenaers of vā rouers Mer
die zidel weghen dat zijn onghetreden
weghē daer der ghemeynre ludē ghāc
niet en leyt die grasich zijn eñ aen bey-
den sidē mit bomē gheset Agger dats
een dijck in duutsche eñ is een vheffin
ge int middel vā eenre stratē vā verga
derdē steē of aerdē die ōderwilē opgāc
vā water schut Iter dz is alle wech soe
werwaert eē mēsch gaet voerwaert oft
afterwaert of ter sidē Itiner is eē wech
des lāghē leuēs Semita dat is eē toe-
pat dē mēschē Mer callis is een toepat
der beesten Tramites dat zijn dwers-
weghē die indē ackerē gaē. Diuersoriū
is een bughinghe dē wegē als eē wech
die herwaert eñ derwaert ghaet tot ve
le stedē Diuerticulum dat is een wech
die ter siden af ghaet Binium is tbegī
wā tween weechsceydighē vādē welkē
deen ghaet ter rechter hāt eñ dander
ter lufter hāt eñ is een wech die dicwil
anxstelic is voer die rouers ende daer
pleghen oeck mede lichte wyuē te sit-
ten want een mensche twyuelt dicwijle
wat hant dat hy houden sal. Compita
is een stede daer veel weghē in een ver
ghaderē als drye weechscheydinghe.
vyerweechscheydinghe ende is sorchli
kē als binium Ambitus is een om gāc
derdehalf voet breet onder een ghe-
buerte Orbita is een voetstap van enē
rade der karrē ende is also ghenoemt
vander ronder figuren des raets dat
den wech al druckende diep maect Ac
tus is een stede daert quic pleech te wā
deren cleyne hoghe weechskens dye
drapen ghens ende weder Vestigium
is een teyken vandē voete inder aerdē
of int sant daer een mensche of eē dyer
ghegaen heeft eñ is in duntsche een
voetschap. Item inden voetstappen
der dyeren blijft een lucht daermen
by kendt wat dyer datter ghelopen he
uet. Ende oeck kendtmen byden voet
stappen wat dyer datter gheweest he-
uet anter haze of vos of wolf of deser
ghelijcken. Mer die leeuwe want hij
dit wel weet soe breect hy altoes sine
voetstoppen mit sinen starte in zommi-
ghen steden daer hy enighen anxt he-
uet. Dese dinghen als vanden pro-

prieteyten eñ vādē onderscheydē ō maten is ghenoech gheseyt Eñ die dingē die bouē gheseyt zijn die zijn ghenomē vā ysidor. libro xv. int letste capittel

Men moet oeck weten dye manier vanden ghewichtē gelijc datmen doet die manier der maten als ysidorus seyt Item die moghētheyt ō naturē heeft alle lichamelijcke dinghē haer ghegheuē Item dat werckende beghinsel des ghewichtes is tweerhāde als lichticheyt eñ zwaricheyt. want lichticheyt in eenre subtijlre materien. eñ dat subtyle ghaet opwaert noch en rust niet ten coemt op zijn stat eñ alsoe ist vyere dat en rust niet ten coemt bouen in sinen spera eñ aldus doet zwaricheyt weder omme dat ghaet altoes nedwaert noch en rust niet ten coemt tot sinen center Item alle open materi die subtijl is heeft tweerhāde sakē der lichticheyt Want alle sulcke delen der materien wāt si subtijl zijn soe werden si vā den center beroert totter circonferenci en noch si en rusten niet thent si die raken Eñ alsulckē materi is vol ghaterē in wes deylē die vierighe cracht i gaet eñ verteert die aerdighe delē eñ maect alle tlichaem alsoe te lichter eñ voertse opwaert Waer bij dat hettē die meeste sake is der lichticheyt als coude die sake is der zwaricheyt Eñ hoe alle lichaē dichter ende vaster in een is hoe dattet zwaerder is. eñ hoe dattet ōpenre is hoe dattet lichter is. Ende die dinghē die nederghaē om der zwaricheyt willen die heyten wichtich eñ die opwaert slaen die heyten licht. Item dat instrument daermen mede weecht wer t menichsins gheheyten wāt mē heytet trutina eñ zijn schalen die effen ghelijc an beyden siden hanghen daermen hondert pont zwaers in weghen mach. eñ daermen vluchs bij mercken mach in welcker schalen meests ghewichts is. Of men heytse lāces dat zijn schotelē vanden dunnē bleck ghemaect of van dunnē coper die effen zwaer weghen. Of men heytet die balcke daer die schalen aen ghesnoert zijn. eñ die tōghe die inden balck staet die soe naeuwe hoert heyt momētum statere ende oeck heyt mense statera van stando dats vā staen Wāt die ghewichtē ghelijck staen eñ in die ene schale leytmen datter ghewoghen wort ende in die ander schale leit men die ghewichtē tieghē daermē bij weten mach hoe veel dattet dinck weghet datter gheweghē werdt als ysid. seyt Eñ enē ygheliјckē ghewicht is eē zeker maniere mit properē namē bewijset als ysidorus seyt. Calculus is dat mynste deel van enen ghewichte eñ is dat vyerde deel vā enen obulus dat is vā enen hallinge eñ weecht twe coern van ryse dyemē inden vasten eet. Siliqua is dat twintichste deel vā enē schellincg. Scrupul9 weecht vi. siliquas eñ die griekē heytent een dragma Dragma dat is dat achtende deel van eenre vnsen Denarius is ghe set voer x. penninghen van decem eñ weecht xviij. siliquas Solidus is daer om alsoe gheheyten wāt hem niet en schijnt te ghebreken Sextula dat is alsoe veel als solidus daer om dattet mit twewernē vi: vnciē vervult wert ende die ghemēgt heyt dit aureum solidum Wes derden deel si termissis heytē stater is eē helft vā enen vnsen. Item assis tminste inō

ghewichten als vnitas is inden gheta
len als die glose sept Quadrās weecht
dat vierde deel vā eender vnsen ende
die hebreeusche heptē dodrās. Syclus
is tvierde deel vā eender vnsen eñ dye
helt van stater dat is een quartier van
eender vnsen Item vncie hondt achte
dragmen eñ libra hout xij. vncien ende
werdt ghetelt voer een ghestacht des
volcomen ghewichts eñ heeft alsc me
nych vnse als daer menich maent indē
iaer is: Eñ is ghesept libra als libera dz
is vry wāt tpōt hout alle die voerscreuē
ghewichtē in hem als ysidorus sept. Dy
libris hout twee pont eñ is een gedub-
beleert pont Talentum dat is dat ouer
ste ghewicht ond die griekē ghenoemt
Daer en is gheen ghewicht mynre dā
calculus of assis eñ daer en is gheē ge
wicht meerre dā talentum. Mer dit ge
wicht werdt onder tvolck verwandelt.
wāt die romeyns segghen dat talentū
is van lxxij. ponden ghelijckerwijs dz
plaucus sept dat twee talenta makē .c.
eñ xliiij. pōt. Item taleutum is drierhā
de als tmynste tmiddel eñ thoechste.
Tminste is vijftich pōt Tmiddel lxxij.
pōt Thoechste C. eñ xx. pont. Hier toe
heuet ysido. ghesept li. xviij. int capittel
vādē ghewichtē eñ vāder maten.

Ghelikerwijs dat die conste des
tellens eñ des metens der god
liker leringhan van theologien dyent
alsoe dyent der seluer leringhen der cō
ste vāden sanghe Wāt die musike dyēt
den sacramenten der heyligher scriftē
in veel dinghen Wāt men sept dat dye
werelt gemaect is als indē rechtē mid
del des hemels mit zueten sanghe eñ
ghelude dyemen daer horen soude als
ysido. sept Ander meysters scriuen dat
tet niet en is. Item die musike beroert
veel begheerten vā sinnē wāt indē stry
de soe makē die pipē eñ trompettē den
ludē moedich eñ doense vechten sond
sorghe Sij doen die paerde dansen eñ
aen die viandē lopē. eñ hoe dattet ghe
luut starcker is hoe die luden koender
werden. eñ meer moets gripē. eñ aldus
maect oeck die sanck den sciplude vro-
lic dat hem gheen arbeyt en schaedt.
Eñ al waren die ludē droue die zuetich
heyt van sanghe verblijtse weder als-
mē scrijft vā dauid die saul verlossede
vandē onzuuerē gheest mit consten van
sanghe. Item men lockt die dyeren dye
serpentē die voghelē eñ die delphinen
dat zijn visschen mitter musiken. Ende
alsoe werdē oeck die aderen die zenen
eñ die leden des lichaems te samē ge
uoecht ouermits die zuetichheyt vandē
sanghe als ysido. sept. Item het zijn
drye deylen der musiken als armoni-
ca richmica eñ metrica Armonica is die
ghene die onderschept thoghe eñ tla-
ghe inden gheluden nae der ophekkin
ghe eñ nae den nederuallen eñ nae der
ghelijcker verwandelinghe des ghelu
des eñ der stemmē. Eñ armonia is eē
zuete ouerdracht vā veel sanghē voert
comende mit betamelijcken delen i di
ueersen stemmen mit blasinghen eñ sto
tinghen eñ oeck mit ghe ludē. Wāt als
ysidorus sept dattet gheluut anter mit
ter stemmen ghemaect wordt als ouer
mits den kynnebacken of ouermits dē
blasen mitter pypen eñ mitter bazunen
of mitter herpen eñ mit deser ghelijck
Want alsmen dese slaet soe makense eē
gheluut want armonia wordt ghesept

van ad ende vã monos in griex dat is een in duutsche Wãt alle die stemmen willẽ indẽ sangen tot eenre ouerdrachten vergaderẽ als hug. sept wãt in alre melodien willen veel stemmẽ eñ ghelu dẽ wesen eñ dese sullẽ eendrachtich wesen wãt waer dat een stemme alleen is dat en saeft die oren niet als dye sancg vandẽ kockock Ende al ist datter deser stemmen veel is noch en ist gheen ghenoecht Wãt si makẽ een hulinghe sonder ouerdrachtMer waer veel stemmẽ zijn eñ dã die een dand wacht mit zueticheden daer is een ghematichept vã sanghe dyemẽ simphonia hept. Item ysidorus sept dat simphonia is een ghetemperthept vã zuetẽ sanghe cõcorderẽde inden zwaren ghelude als inden vallen eñ inden scharpen gheludẽ als indẽ opghãghẽ Eñ wãneer dese sinnẽ niet ouer een en dragẽ dat quetst dz horen Mer als die ouerdracht der stemmẽ goet is soe wert die sancg euphonia ghehe ptẽ die welcke is een zuetichept der stemmẽ Eñ deser melodiẽ is dyaphonia contrari wãt daer werdt een lelicke stemme schelẽde vãder zueter. eñ totter melodiẽ dyemẽ armoniaca hept behorẽ dyastenia dyosis ton⁹ pperludius parodorius arsis thesis of een zuete stemme of ghetẽpert gheluut Item dyascema is ghesept een spacie d stemmen die gheuoecht is wt tween of wt dryen gheludẽ Dyosis of dyesis is een spacie eñ een leydinghe die stemme te verwãdelen vandẽ enẽ ghelude inden anderẽ Tonus is een scharpe voertbrẽghinghe der stemmẽ Item die onderschept ende die groetheit van armonia is die ghene die inden accent der stemmen is Wes ghestachtẽ die musikers deyldẽ in xv. delen vãdẽ welcken wert ghesept die laetste pperludius als die scharpste eñ parodorius is de zwaerste van hem allen als ysidorus sept. Arsis is een vercoren stemme ende wort eẽ beghin vã sanghe Thesis is in griex een settinghe in duutsch ende dit is theynde als ysidorus sept waer of dattet een ghelupt is dat recht wt ghaet eñ tghe luut voergaet den sanck wãt alle stemme is gelupt eñ niet weder omme wãt tghelupt is een teghẽworp des horẽs. wãt soe wes ouermits den horẽ vernomẽ werdt dat heptmẽ ghelupt als brekinghe der bomen wriuinge der stenẽ. ropinghe den voghelẽ loyinge der dyeren die stemme der menschen slaghen der instrumenten van orghelen eñ van anderen instrumenten Item vox dat is een stemme ende wordt properlic ghelupt gehepten dat gheuoert wordt van den monde des dyers. Item die stemme is alte dunnen lucht die ontsteken is voer mitter vauden vander tonghen ende daer is eenrehande beteykentlijcke stemme van naturen: als critinghe der voghelen ende zuchtinghe der siecken Ende daer is een ander beteykentlijcke stemme als totten behaghen als dye stemme des menschen dye ghefor meert is totten reden voert te brenghẽ Item die stemme is een voeringhe ende oeck een wech des woerdes. noch dat woert dat inder herten ontfanghẽ is dat en mach van buyten nyet voert ghebracht werden ten wert ouermits hulp der stẽmen voert ghebracht waer af dat verstant eerst een woerdt inder ghedachten winnet twelck ten laetsten

ouermits dē stemme mittē mōde voert bringhet eñ meldt. Item die stemme die totten sanghe ghedisponeert is eñ totte melodiē heeft dese proprieteyten als ysidorus seyt: Item die zuete stemmen zijn subtijl dicke claer scharp ende doerschinich Item die subtijl stemmen zijn indē ghenē indē welckē die gheest niet starck en is als hi is inden ionghen kinderē eñ indē wyuē eñ indē anderen die gheen zenen hebbē die niet groet starck eñ dick en zijn. Want die subtijle coerdē latē dunne eñ subtijl stemmen eñ tonē wt. Mer daer zijn dicke vette stemmē wāneer veel vāden gheest wt gaet als die stemme des speelres die dobbelen Eñ die claer stemmē zijn die ghene die schel zijn eñ mit gheenre heelscheyt ghemengt eñ die scharpe zijn wanneer dat si zeer wit zijn perspicue dat zijn die doerschininghe stemmē die lanck vtoghē werdē alsoe dat si steedts alle dye stat veruollen als die tutinghe vanden trompettē Die harde stemme is heesch eñ wāneer datmēse gheweldichlijcken wt laet als een donre eñ als eē ghelupt inden aenbeelden alsmen een hart yser slaet. Item een zerpe stemme is heessche eñ die ghescepfelt wert ouermits cleynē pulsen Item die stemme is blit die vluchs wtghelatē is eñ dā zwijcht eñ niet voert en luyt alst is in aerdē vaten Mer die volcomē stemme is hoech zuet starck eñ claer Si is hoech op dat si ghenoech inden hoghē wesen sal. Si is claer op dat si die oren veruollen sal. Si is starck op dz si niet beuen en sal of ghebrekē dat is moede werden. Si is zuet op dat si dat horen niet veruarē en sal Mer bylicker dat si dye sinnen der gheenre diese horen sullē tot haer trecke sal. ende ghebreect vā desen yet soe en is die stemme niet volcomen als ysidorus seyt. Item armonia die vanden instrumenten ghemaect is mit consten dyemen blaest slaet of fleyutet is menigherhāde als orghelen luytē psaltori en vedelē ghyteernen zc. Mer organū is een ghemeyn naem alre vatē vā musiken Nochtās int speciael soe is organum een instrument van veel pypē ghemaect mit slotelen eñ mit blaesbalghē. Ende dit instrument van musiken oerbaren die karcken thans inder tijt. als inder prosen sequencien ende inden ymmenen ende si versmadē die instrumētē der speel luden.

Tuba dat is een bazuun eñ si plaghense wylen eer te oerbaren in den strijden om die viandē mede te veruaren ende die curoni vondense eerst. ende haer ghelupt maecte die ridders ende dye knechten koen te vechten. ende noch huyden des daghes doet. Item si plaghen trompetten te oerbaren in haren werschappen ende in harē feesten om tvolck daer mede te vergaderen om gode lof ende eer te doen. ende om vruechde ende blischap te makē Item het was den ioden gheboden dz si tuten souden mit heylighen bazunen inden striden ende dat si int beghynsel des nuwen lichtes blazen souden. ende dat si tiaer der verghiffenissen alder sonden datmen annum iubileum heyt. boetschappen souden mitten trompetten ende dat si allen menschen blischap ende rust condighen souden. Item ysidorus seyt dat thuba properlick een instrument is mede te stride te varen om

mede teykenē te doen alsmē des vech
tens beghinnē soude alsmē die boden
niet horē en mocht dyet kundighē sou-
den om haerre cleynre stemmē wil. Tu
ba is een trompet eñ is bynnen hol eñ
effen eñ aent een eynde tē mōde waert
smal eñ voert wtwaert gaende wyder
eñ wyder eñ aen dat oterste eynde alre
wÿtste Eñ dese trompet werdt op ende
neder ghehoudē wech ende weder om
tghelupt te meerre te makē Wes ghe
luut menigerhādē is no grof no cleyn
nae dyen datmē die vianden af eñ aen
ghaet of te samē roept

Buccina is eē blaespÿp vā hoern
of vā houte of vā coper ghema
ket daermen wyleneer een teykē mede
dede als die vīāden quamē als ysidor9
seyt Men placher die heydē mede te sa
mē te roepē die int wilde woendē. wāt
dit instrumēt plachmē slechs int wilde
te besighē Item die ebreeusche plagē-
se oeck te besighen inden kalendē īder
ghedenckenis der verlossinge vā ysaac
daer een ghehoernt ram voer gheof-
fert was inder offerhande als die glo
se seyt ouer genesi.

Tybia is een instrumēt dat vā her
ten eñ hyndē schenen altemael
ghemaect is Daer af quam tybicen eñ
hiet die sanck vā dyen schenē eñ hugu
cius seyt dattet vā enen ryede ghema-
ket was eñ hi seyt dat tybicen is eē mē-
sche die daer op spelen kan ende men
placht wylen eer te oerbarē als daer ye
mant ghestoruē was als die gloze seyt
ouer matheum ix. daer hi seyt Doe hÿ
dye tybicines hoerde dat waren dye
speelluden.

Calamus is gheseyt vā calando
eñ is een ghemeyn naem vā allen pÿpē
Hier pleghen die iaghers mede te bla
sen wāt die hertē horē ghaern haer ge
luut Eñ als die herte ouermits pipin-
ghe tottē enen iagher ghelockt werdt
vluchs wordt hi vāden anderē iagher
gheschoten Item tgheluut vād pÿpē
bedriecht die voghels als die voghela
re hem veynst mittē kluyten. Item die
schapē hebbē ghenoecht int kluyten.
Item daer was een die pan heyt ende
was god vāden herdē die menigerhā
de sanck vizierde eñ dese vāt die kluytin
ghe alre eerst. Eñ dat instrumēt vā de-
sen pipen heyt daer omme pādoris als
ysidor9 seyt Item die wakers pleghen
se noch te oerbarē die des nachts wa-
ken op dat die te bedde zÿn te bet rustē
sullen ꝛc.

Sambucus is een gheslacht van
broesschen houte wes telgherē
hol zÿn eñ slecht daer die tybie af ghe-
maect werden eñ is eenrehāde species
als ysidorus seit.

Symphonia is een instrument vā
musiken dat vā enen hollē houte
ghemaect is mit enē velle ouerdect in
beyden siden inden welcken een zuet
sanck vā zwarē eñ vā scharpē gespeelt
werdt als ysid. seyt. Nochtās heyt sim
phonia een collaci eñ een vgaderinghe
vā allē geludē gelÿckerwÿs dʒ eē heel
choer enē sanck singt ꝛc. als die gloze
seyt ouer lucas xv. ꝛc.

Armonia richmica is een ludēde
melodye van slaghen der zeenē
ende van tintelinghe der metallen eñ
dese armonien dyenen menigerhande
instrumenten als tympanum dat is eē
bonghe ende cymbalus lira herp psan

torie eñ deser ghelÿck .

Cymbanum dat is velle of eẽ ledͤ mit enẽ houte ouertoghen aen beydẽ sidẽ eñ is eẽ half deel vã simphonia inder ghelÿckenis vã enẽ zeue en de wort ghesl aghẽ mit ghardekẽs . eñ doetmẽ daer een pÿpẽ toe soe ludet te zuetelÿcker .

Cythara is gheuõdẽ vã appollo na der waninghe der griekẽ eñ is ghelÿck der menscheliker borst daer om dat ghelikerwÿs die stemme vter borsten is alsoe is die sanck vter herpẽ eñ daer om is si alsoe ghehepte eñ zõmighe zÿn viercant zommighe dryecant eñ is als veel coerdẽ. die oude plaghẽ die herpe fidistula te hepten of si dix wãt haer snarẽ ouerdroghen wel. als die ghene die gheloue hadden. Item die herp hadde vÿ.snaren eñ die een en luude niet als de ander eñ daer om maecte si vol gheluut. of corda dat is een snaer eñ mach ghesept wesen vã corde dats vãden hert wãt ghelÿckerwÿs dat die pols dat is cloppinge inđ hertẽ alsoe is die snaer inder herpen. Dese vant mercurius eerst Dit sept psi. Eñ hoe dat die snarẽ droegher zÿn eñ meer wtgherect hoe dat si bat ludeu. Item plectrnm heptet instrumẽt daer die snaren mede ghetempert werden. eñ oeck wtgherect.

Psalterium is ghesept vã psallẽdo dats vã singhẽ daer om dat tet dẽ choer antwoert eñ is een psantorie in duutsch eñ is ghesormt na eenre d. Die ebreeusche hebbẽ een psalteri vã x.snarẽ na dẽ ghetale vãdẽ x.ghebodẽ.

Mẽ maect die beste snarẽ hier op vã latoen of vã siluer.

Lyra is ghenoemt vander bwãdelinghe đ stemmẽ daer om dat si diueerse ghe ludẽ maect als psid.sept Mẽ sept dat die lyer eerst vã mercuri⁹ gheuõdẽ was in deser manier Als doe die riuier nylus wtgaẽde was haer toe padẽ doe liet si menigerhãde dieren after indẽ velde eñ daer was oec een slec after ghebleuẽ die welcke als si verrot was eñ bruult eñ haer zenẽ wtgherect bleuẽ warẽ binnẽ hol eñ si worden van mercuri⁹ ghesl aghẽ eñ si ghauẽ gheluut eñ na dyer ghedaẽtẽ maecte hi eẽ lyer eñ gafse orpheo die zeer naerstich hier in was Vãdẽ welckẽ men sept dat hÿ niet alleen dẽ wilden beestẽ speelde mer oec den steenroetsen eñ dyer gelÿc Die musikers segghẽ oeck dat om der zuetichept wil des sangs die lyer ond die sterren ghe set is als psi. sept

Cymbala zÿn zommighe instrustrumẽtẽ vã musikẽ soe wãneer datmẽse slaet soe rakẽ si malcãderen eñ maken een gheluut .

Sistrum is een instrumẽt vã musiken eñ alsoe vãdẽ vyntster gheheptẽ wãt psis die coningin van egiptẽ vant dit instrumẽt eñ daer om pleghen die wyuẽ dit instrumẽt te oerberẽ ende sonderlinghe amazones als si strÿden willen .

Tintinnabulum is een clepp scellekÿn soect bouẽ vãdẽ vatẽ i die letter n. eñ heeft dese eyghẽthept Soe wãneer dattet anderẽ ludẽ gheluut geuet ende dat dicwÿl soe verteret hem seluen .

D Ese eñ veel ādere dyenē ǒ lerin
ghe vāder musikē Wes conste
tracteert vāder stemmē eñ vādē ghelu
dē eñ nochtā merct si die sceppenissē eñ
proporciē ǒ ghetalē als boeci⁹ exēpel
gheeft vādē ghetal dat duodenarius
hept dȝ gecompareert is dȝ is gelikēt
tot sessen eñ āderē getalē die daer tus-
sceē zijn seghēde Wij sullē hier vindē al
le die ghe ludē vanǒ musikē Want viij.
tot vi. eñ ix. tot xij. gecompareert makē
quitérciā proporcionē eñ makē te ghaǒ
dyatescerō dats eē gheluut alsoe ghe-
noemt eñ vi. tot ix. eñ viij. tot xij. ghecō
pareert makē sexqualterā proposcionē
Mer dyapason singhē simphoniam eñ
daer om viij. tot ix. als si dā middele dȝ
zijn medij terminati cōsciderati ǒsame-
nē epogdonum die inder musikē eē toē
hept die welcke eē ghemeē mate is al
re musikē eñ is tminste vā allē ghe ludē
Vā notādum waer af dat dȝ te merckē
is dat ōder dyatesserō eñ ōder dyapēte
Die thoē ǒ ouerdrachnisse een ondǒsceit
is dyatesseron dat is eē terci dyapente
dat is eē quīt gelikerwijs dȝ epedol⁹
alleē eē ōderscept is ōder sexquiterciā
eñ sexqualterā proporcionē Hier toe he
uet boecius gesept ī ij. arismetri. ī leste
ca. g. Die selue sept oec in prologo vādē
eerstē boke ald⁹. dȝ die musike die eer-
ste craft ǒ getalē is daer wt gheproeft
mach werdē wāt die ghene zijn vā natu
ren eer die bi hē seluē zijn dā die totten
āderē getelt werdē of getogē. eñ oeck
opēbaert dȝ die musike dē namē ǒ geta
lē wert toe gemerct wāt dyatesserō een
tercie dyapēte eē quint eñ dyapason eē
octaue werdē genoemt vādē namē des
voerscreuē getals eñ haer proporci dat
is haer ghelikenis is tegē malcāderē
eñ en wert indē āderē ghetalē niet ghe
vōdē Wāt welc gheluut indē octauē eē
zuete sanck is dȝ selue wert ǒghadert
mitter gheliker proporcien des dubbe
lē ghetals wāt dyatesserō is een sanck
die ǒghadert werdt mit eenre tercien.
Welckē sanck ſi dyapēte heptē eñ wort
ǒsament mit ennolia dat is mit sexqual
tera proporcione in arismetrica dat inǒ
musiken een quint hept eñ die inden ge
talē epogdolus dat is bouē viij. gehep
tē wort eñ is tonus inder musiken als
die selue aldaer sept Item sexquitercia
proporcio in arismetrica wort dyatesse
ron dat is een terci ghehepten inǒ mu-
siken eñ dat emiola dat is sexquialtera
proporcio ghehepten werdt in arisme-
trica dat wort dyapente ghehepte inǒ
musiken Item dyapente eñ dyapason
zijn afludinghe alsoe veel als die meer
re stemme die minste noete heeft dub-
belt eñ zijn helft.

S Exquitercius numer⁹ dat is een
terci die dē ghetale ghecompa-
reert is hebbēde dat derdēdeel vāden
minsten eñ ist dat si der iiij. heeft soe ist
sexquiquartus eñ heeft si viue so ist sex
quiquintus ꝛc. ende alsoe voert wāt sex
quiterci⁹ is dē minstē ghelikēt eñ heeft
tet eens ende zijn derdendeel. als ald⁹
is dattu vier den drijen ghelijcste so sal
tghetal vā vyeren in hem hebben alle
tghetal van drijen eñ dat derdendeel
vanden trinario dat is een. ende ist viij.
tot vi. soe sal tghetal van achte hebben
alle tghetal van sessen ende zijn dor-
dendeel is tghetal van tween eñ wort
xij. den ghetalen van ix. ghelijckent so

sal tghetal vā xij. houdē alle tgetal vā ix. eñ zijn derdendeel is iij. Eñ ald9 ist oeck datstu xx. ghelijckeste tot xv. ende xxiiij. tot xviij. eñ alsoe vāden anderen soe moechstuut altoes vindē

Numerus sexqualter is een ghetal dat soe wanneer dat meerre ghetal den minre ghetale ghelikēt is: soe houdet al dat minre ghetal eñ zijn helft Als aldus in desen exempel tghetal vā drien dat den ghetale vā tween ghelijct is heeft twee in hem ende zijn helft als tghetal vā enē eñ alsoe vi. in hem iiij. ende zijn helft als ij. ende also ix. vi. ende zijn helft als iij. ende alsoe xij. tot viij. ende xv. tot x. ende alsoe van den anderen. Item dese woerden zijn zeer diep in hem seluē eñ zeer quaet te verstaen dan den ghenen die gheleert zijn in arismetrica eñ in musica wāt desen ist licht te verstaen als die in desen drien consten gheoeffent zijn Arismetrica geometria eñ in musica. ende daer om is yemāt die verstant hier in hebbē wil die moet in dien drien cōsten studeren soe mach hij weten vanden ghetalē eñ vandē sanghe te ghelijckenen ende vanden terminis eñ vandē figurē. wāt sonder desen en mach die mēsche niet wesen Waer omme dat die volcomen muzijck alle dinghē begrijpt. Hier om verghader vten voerschreuē dinghen die ongheliјck staen die contrarie ider musiken zijn eñ doetse ouerdraghē. eñ die zwaer eñ die leghe zijn doet si den scharpen eñ den hoghē thonen ghelijcken inder ouerdracht eñ ghematichtse dat si een zuetichept grijpen indē ghelude des sanghes. Eñ die musike verdruct die quade beroeringe des moets dat is dat si enen mensch die thoernich is ghoets moets maect ouermits hare zuetichept eñ si starct die vercrancte sinnen. eñ si voerseyt die enichept des godlijcken exempels sonderlinghe inden contrarie eñ inden diueersen wercken Ende condicht oeck dat die hemelsche dinghen den aertschen ende die aerdsche den hemelschē dinghē toegevoecht moghē werdē in eenre eēdrachtichept Ende die sinnē die blide waren maect si blider dan si waren Ende also maect si die droue sinuē drouer. Want als augustin9 seyt dz die melodye haer ghelijcket den begheerten der sielen. ende dat coemt van eenrehande verborghenthept der sielen ende vā ghelijcker proprieteyten des zueten sangs Ende daer omme ist dat die auctoren segghen dat die instrumenten der musiken maken den bliden mensche blider dan hij voer was eer hij die instrumenten hoerde ende si maken den droeuen mensch drouer dan hij te voren was Item die ander proprieteyten des zueten sanghes die daer ouerlopen eñ die daer noch meer zijn die soeket bouē int selue daer dese woerdē eñ andˀ woerdē vā pſūd. vtelt werden.

Dese dinghen die wij hier mit cortheyden mede inghesaeyet hebben vanden thoeuallen der natuerlijcker dinghen Als vanden verwen. vanden smaken. vanden roken vanden liquoren vanden ghewichten vanden maten vanden ghelude vandē stemmē zijn thans ghenoech ghesept als ick waen den grouen eñ den cleynen clercken die mijns ghelijc zijn in gode. Welke dinghen gheset zijn i xix. particulen

daermen bi groter ghelikenisse vā elkē partikel dē sin wt treckē mach waer om die heylighe scrift der natuerlicker din ghen eñ hare proprieteytē ghebruuckt alsulcker figuren ende ghelijckenissen Jck lye voerwaer int eynde van desen wercsken als inden beghin dat ick niet of luttel vanden mynen in desen trac taet gheset en hebbe nae diueersen ma terie mer ick ben slechtelijck gheuolcht die woerden der heylighen Ende dye dicten ende cōmecten der phylosophē op dat die simpele ende cleyne die van allen dinghen gheen boecken ghecri ghen en konnē daer die proprieteyten der natuerlijcker dinghen in staen daer die scrift of tracteert soe hebbe ick een boeck wt veel boeckē vergħadert daer si ten mynsten vā elcken wat wt soeckē moghē Ende al ist dat si rude eñ simpel zijn die dinghen die ic wtghenomē heb be nochtās zijn si rude menschē eñ my nen ghelijck nut eñ oerbaerlijck ende daer om rade ic den simpelen dat si de se slechte dinghen niet en versmaden mer wāneer dat si dese wel verstaē so en sullen si niet after laten meerre dinghē te verstaen der welcker wijsheydē ende oerdele ic deser dingen after laet ofter het waer dat niet te degē gheset en wa re dat si dan haer gracie daer toe doen willen die hem van bouen ghegheuen is eñ corrigerent op dat dat wercskē dz bij my grouen ende simpelen beghōnē was gheeyndt mach werdē eñ tot enē eynde comen ouermits haerre naerns ticheyt totter eeren ende glorien des gheens die is alpha ende o beghin en de eynde alre heylighen Die welcke is die hoghe ende gloriose god leuende ende regneerde in scecula seculorum dz is vā euwē tot euwē. A. M. EN.

Dit zijn die doctoers vander welc ker scriftē die extracten zijn. of vanden scriften der welker de extracten zijn dz zijn die dinghen die wt anderē boecken ghetoghen zijn eñ zijn in desen gheset Jnden eersten augustinus adamanci9 ambrosius haymo alquinus ancelmus basilius bēn Ciprianus eficius eusebi9 Crisostimus damasus damascenus el pricus fulgencius gregorius gilbert9 Jeronimus ysidorus Jnnocencius leo papa Michael scotus origenes orosi us petrus beuer panphilus patricius rabonus rokertus lincolis richaerdus de sancto victore simon center stephan9 strabus Jtem onder die philozophē zijn dit die auctoers die hier na comen Aristotiles auicanna auerroys algazel appollonius alfredus anglicus halp medicus askelepides maghus boecius Cycero catho cipio affricanus Constā cinus medicus Demostenes Dyas corides democretus donatus grama ticus eraclitus epycurus enclides egi dius medicus phyfiologus galienus medicus Yorach caldeus yparcus iu uenalis iohānici9 calixt9 grec9 siue ate nies lēcipp9 macrobi9 mercuri9 misse lach astrolog9 nin9 delphic9 ouidi9 ori basi9 medic9 plateari9 medic9 pappas plato pauc9 parci9 plini9 iunio priscian n9 pytagoras sani9 plotin9 rasus ruf9 medic9 saluści9 salermtan9 practic9 se cūd9 philosoph9 solin9 simonides ter megist9 theoprast9 literli tulli9 boecius theophil9 de vrinis tholome9 varro v gili9 huguicio pisan9 will9 cōthes ypo

cras ⁊ ysaac ⁊ enororaltes magus. Die
woerden van desen ende van veel ande
re werden mit corten woerden in desen
boeck vertelt in menigherhande stedẽ
alst den ghenen openbaren mach dyet
naerstelijcken aenschouwende is.

Explicit Amen.

Hier eyndet dat boeck welck ghe-
hieten is bartholomeus vanden pro-
prieteyten der dinghen inden iaer ons
heren M.CCCC.eñ lxxxv. optẽ heyli
ghen kersauent. Ende is gheprint en
de oeck mede voleyndt te haerlem in
hollant ter eren godes ende om lerin
ghe der menschen van mi Meester JA
COP BELLAERT geborẽ van ze-
rixzee.

BARTHOLOMEUS
PROPRIETYTEN
DER DINGHEN

HAERLEM
J. BELLAERT
1485